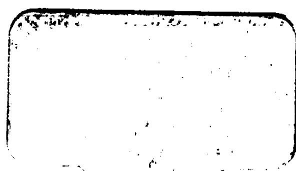

P. C. HOOFTS

NEDERLANDSCHE

HISTORIEN.

P. C. HOOFTS
NEDERLANDSCHE
HISTORIEN,

MET

AANTEEKENINGEN EN OPHELDERINGEN

van de Hoogleeraren

M. SIEGENBEEK,

TE LEYDEN,

A. SIMONS,

TE UTRECHT,

EN

J. P. VAN CAPPELLE,

TE AMSTERDAM.

VIJFDE DEEL.

MET PLATEN.

Te AMSTERDAM, bij

JOHANNES VAN DER HEY.

MDCCCXXII.

P. C. HOOFTS

NEDERLANDSCHE

HISTORIEN.

ZESTIENDE BOEK.

MEt meer arbeids, en min spoeds, deed zich de handel tot Koolen dryven. Naa 't knibbelen oover de voorstellingen van Terranova, vertoonden de Staatsche gemaghtighden aan de Kaizarsche, hoe 't zyn gevaar had, indien hy eeven strak bleeve, dat hunne meesters 't werk met Anjou zouden voltooyen. De Kaizarsche, daarnaa, ontworpen zelve een verdragh, ende behandighden 't aan de Staatsche. 'T welk deeze bevonden met Terranovaas geschrift, in stoffe, oover een te koomen: gelyk zy ook zulx hun (1) vrankmoedelyk, ende niet zonder eenighe scherpheit, aanweezen. De Kaizarsche, hoewel meinende dat men hun wat te naa gesprooken had, lieten zich nochtans (2) paayen; en deeden, op den achtienden van Hooymaant, eenen nieuwen voorslagh. *By deezen werden vast gestelt, de Gentsche bevreeding, de Brusselsche vereening, het Eeuwigh gebodt,* (3) *des Koninx toestandt daarop gevolght,* *en* Bl. 667.

(1) *Vrankmoedelyk*, vrijmoedelijk.

(2) *Paayen*, tevrede stellen; een woord, bij ons nog in het dagelijksche leven, maar niet in den deftigen stijl gebruikelijk.

(3) *Des Koninx toestandt*, 's Konings toestemming.

Bl. 667. *en het handthaaven der voorrechten. 'T vertrekken der uitheemsche krysluiden zouw teffens geschieden, t'eener tydt te raamen by gemeen goedtdunken van parthyen. Het inlandsch volk van oorlooghe stond' ook* (1) *t'ontsoldighen, uitgezeit de gewoonlyke bezettingen. De tollen, ingestelt ter zaake van de beroerten, hadde men af te schaffen: 't en waare zyn' Majesteit anders noodigh oordeelde. De koopmanschap zouw in alle vryheit gedreeven worden, gelyk van ouds. Zoo geestlyken als weirlyken zouden keeren in 't bezit hunner ontilbaare goedren, en der tilbaare noch in wezen bevonden. Aan onwraakbaare persoonen, geschupt uit ampten oft staaten, bezeeten by hen ten tyde des Eeuwighen gebods, moesten de zelve weeder ingeruimt worden, onder eedt, te doen aan Koning en Staaten, van deeze punten t'achtervolghen. Niet dan inboorlingen te vorderen tot aanzienlyke bedieningen; ende dat onder den zelfsten eedt. De gevangenen los te laaten zonder ransoen; 't en waare dan reeds besprooken. Den Graaf van Buure t'ontslaaken, drie maanden naa dat de Prins zyn vader 't verding met hem te maaken zouw voldaan hebben. Voorzieningen, staande aan de gewoonlyke maght der Landtvooghden, ende gedaan by den Aartshartogh, Raadt van Staat, oft de Staaten, zouden stadt grypen: maar niet de geene die geschiedt waaren in zaaken verhouden aan zyne Majesteit, ofte teeghens de vrydoomen oft yemands bezonder recht streeden. Alle Majestraaten, afgezet buiten orde, hadde men weeder te herstellen. 'S Koninx gezagh en gehoorzaamheid zouw gelden, naar uitwyzen van Godtlyke en weirlyke wetten, van de voorrechten en gewoonten des Lands, van de Gentsche Bevreeding, de Vereening, 't Eeuwigh Gebodt, en dit verding, ende voorts gelyk ten tyde van Kaizar Karel den vyfden. De Koning zoude eenen Vorst oft Vorstin, bequaam en van zynen bloede, tot d'Algemeine Landtvoogdy* (2) *lasten; onder eedt van de*

(1) *T'ontsoldighen*, buiten soldij te stellen, af te danken.

(2) *Lasten*, aanstellen, met last voorzien.

de vrydoomen, de Bevreeding, ende deeze verzoening naa te koomen. In handen van dien Landtvooghdt zouw men, zonder eenigh voorder bedenken, moeten leevren alle plaatsen alstoen gehouden by d'een' oft d'andre parthy, ook 's Koninx erflyke goedren, geschut, voorraadt van mond en oorlogh, wappenen, en scheepen: op dat hy de plaatsen, gewoon, (1) *booven alle gedachtenis, bezetting te hebben, te bewaaren gaave, by goedtdunken des Raadts van Staate, aan ingeboore Nederlanders, verplicht by eede aan den Koning en aan de Staaten, tot onderhoudt van dit verdragh, booven 't gewoonlyk zweeren van getrouwigheit te zyner Majesteit; ende voorts handelde met de voorzeide plaatsen, gelyk hy bevinden zouw te behooren, en eertijds gedaan was. 'T geen, niettemin, uit de koninklyke goedren moght* (2) *bekeert zyn ten gemeenen onderstandt, zoude niet hereischt worden, mits dat men zich voortaan des onthielde. De Staaten zouden* (3) *vertyghen van alle verbintenissen, gemaakt ter zaake van de beroerten; uitgezeit de Gentsche Vreede, de Brusselsche Vereening, ende 't Eeuwigh gebodt. Onder dit verdragh zouw men begrypen d'Engelsche Koningin, en den Hartogh van Anjou: ende van de punten, raakende 't voltrekken, bevestighen, verkundighen, en eeuwigh onderhouden deezes, hadde men te handelen wen alles zoo naa vereffent waare. Dit voor zoo veel als 't burgherlyk bestier raakte. Noopende den Godsdienst: in d'andre gewesten stond' alleen de Roomsche te pleeghen: maar Hollandt, Zeelandt, en de stadt Bommel, zouden zich mooghen richten naa 't Gentsche verdragh; mits dat ondertussen de Roomsche Godsdienst weeder ingeruimt wierde ter plaatsen* Bl. 668.

(1) *Booven alle gedachtenis*, van ouds, zoo ver de gedachtenis zich uitstrekte.

(2) *Bekeert*, verkeerd. Eveneens lezen wij bl. 685: „ *bekeert* t' haaren voordeele."

(3) *Vertyghen*, afstand doen. Zie onze aant. op bl. 5 van het II, 445 en 465 van het III en 394 van het IV D.

Bl. 668. *sen, daar die, ten tyde van 't maaken des zelven verdraghs, geoeffent was.* D'*Onroomsgezinden zouden, in d'andre Landschappen, mooghen ongemoeit woonen en blyven, tot dat, met raadt der Staaten, wettelyk beroepen, door den Koning oft zynen Stadthouder, ter plaatse, daar men vrylyk stemmen moghte, anders voorzien waare op 't maatighen der plakkaaten: des hadden alzulke onderzaaten zich middlerwyle te hoeden voor arghernis, oproer, en oeffening van allen andren Godsdienst: zouden ook daarentussen, hunne goedren roerende en onroerende, vryelyk mooghen gebruiken, met verlof om die te vervoeren oft vervreemden t'hunner gelieften: die de zelve begeerden te behouden, zouden ze mooghen, in hun afweezen, doen regeeren by zulke Roomsgezinde bewindsluiden, als hun raadzaam dochte: daarenbooven weeder in 't Landt keeren, en zelve hunne goedren aanveirden, wen 't hun aanstonde te leeven, op de Roomsche wyze, en zulx bekent te maaken aan de Pastooren, Amptmannen van Rechte, en Wethouders der plaatsen, daar zy zich wilden needer zetten.* 'T ontwerp deezer voorwaarden, (hoewel ongelyk enger dan de geene die den Waalen verleent werden, uitgezeit in 't stuk van den Godsdienst) zonden de Staatsche gemaghtighden aan hunne meesters, ende gaaven dien te bedenken, oft het niet nutter aanveirt, dan afgeslaaghen waare ten opmerke van den deerlyken staat des Lands. Voorts hielden zy, op nieuw, aan om bestandt: 't welk, naa eenighe uitvluchten, door Terranova plat geweighert werd. De Kaizarsche schreeven ook, buiten weete der Staatsche gemaghtighden, aan d'Algemeine en bezondere Staaten, samt aan d'achtbaarste steeden, met vermaan tot ontfankenis der boovengeroerde punten: by welke brieven van den vyfden in Oestmaant, Terranova de zyne voeghde. Hierop werd, by die van Shartooghenbos, geantwoort, dat zy de voorgestelde middelen billyk vonden: by d'andre steeden en Landtschappen

van

van Duitsche taale, dat zij zich gedroeghen tot besluit, te neemen by d'Algemeine Staaten. Bl. 668.

Deeze geport door (1) versche brieven antwoordden uit Antwerpen, ontrent een' maant naa den ontfank der eerste. 'T merkwaardighst, bygebraght van hun, was, *Dat zy 't ontwerp den bezondren Landtschappen hadden toegevertdight, om elx gevoelen te verstaan. Maar, (2) huns beduchtens, was 't eindt der Nederlândsche ellenden noch niet verscheenen, zoo de Koning de beeken zyner genaade niet mildelyker vlieten deede. Want, wordende de afgezette amptenaars weeder in staat en gezagh gestelt, door weldaadt der Spanjaarden, die noch blaakten in haat teeghens 't Landt, ende zonder de welke zy zouden waanen huns leevens niet zeeker te weezen; wat stond' 'er te verwachten, dan oopening van den wegh tot vervolghing, vankenis, ballingschap, en moordt der andren? Welke vreeze gestyft werd door den bezondren handel met Arthois en Heenegouw, en door 't oprechten van dat heir. Daarenbooven, alle steeden, sterkten, krysvolk, en de gansche kracht des lands op te draaghen aan 's Koninx Algemeinen Stadthouder, daar de Hollanders en Zeeuwen, toen zy zich noch alleen vonden, 't zelve geweighert hadden, en het teeghendeel bedongen by 't verdragh van Gent; zich te stellen ter genaade van zoo versch verzoende vyanden, en te paayen met de broosheit van eenen eedt; het streed teeghens menschlyke reede, was een gruwel voor de naatuur. Voorts werd doorgaands, onder (3) vermaan van den Gentschen pais, het Eeuwigh Gebodt vermengelt, dat onvoorzightelyk by d'andre gewesten, maar nooit by die* — 669.

(1) *Versche brieven*, nieuwe brieven, sedert de eerste wederom ontvangen; eene vertaling van het Latijnsche *recens.*

(2) *Huns beduchtens*, zoo als zij duchtten of vreesden.

(3) *Vermaan*, vermelding.

1. 669. *die van Hollandt en Zeelandt, aanveirt was; ende uit het welke men, mits 't punt van den Roomschen Godsdienst in alles en ooveral te handthaaven, zoo zwaare stormen had zien opdondren, toen Don Johan, uit kracht van dien, de Staaten weeder, ter zaake van 't geloof, tot de waapenen dryven wilde. Hieruit, ende voorts mits 't verwerpen van den Gentschen pais door den Baroen van Selles, was zulk een' vreez voor d'ouwde bitterheeden ontstaan, dat men zich binnen de paalen des gemelden verdraghs niet had kunnen houden, maar noodtlyk moeten koomen tot inwilghing der geloofsvreede, om 't wantrouwen te stillen. Wie zoude nu gelooven, dat het aanbieden der Gentsche vreede den Koning ernst waare, die hy, toen 't ongelyk beeter met den Lande stond, had afgeslaaghen? Dat het werk op heel andre moer lagh, moght men speuren, niet alleenlyk uit d'onzeekerheit, waar in 't gezagh des Prinsen van Oranje, en de zaaken der Hollandren en Zeeuwen gestelt werden; maar ook uit het (1) aanverghen des Eeuwighen Gebods, samt der twee andere punten, benaauwende d'Onroomsgezinden van d'andre Landen veel meer dan de Bevreeding deed, die hun toeliet te koomen, te blyven, te handelen, te vertrekken, te keeren, zonder eenighe belydenis van geloof. Slechts met ydelen pronk van woorden, werd het Gentsche verding dan ten toon geheeven, maar in der daadt vernietight: daar nochtans de jeeghenwoordighe geleeghenheit verre grooter ruimte vereischte, dan by 't zelve besprooken was. Kranke troost zeeker voor den Graave van Buure, dat men zyn verlossing uitstelde, tot naa 't voldoen eens bezondren verdings; waartoe de Prins van Oranje, oovermits belofte den Lande gedaan, alstoen niet verstaan kon, nocht kunnen zoude naa 't verstryken van den tydt des gemeinen handels: zulx het gevaar, beschooren, op dien voet, den vader en zoone,*

(1) *Aanvergen*, vergen dat men aanneme.

ne, lichtlyk te bezeffen was; 't welk groote ontfteltenis der Landen moeft met zich fleepen. Stond wyders te bezinnen, dat, by d'ontworpe punten, geen' verzeekering voor de Majefteit van Engelandt, den Hartooghe van Anjou, nochte zelfs voor den Aartshartooghe Mathias, werd aangeweezen: mitsgaaders, hoe men de gebooden en voorzieningen, gedaan by zyn' Hoogheit en de Staaten, op fchroeven ftelde, met de duifternis der bygevoeghde uitzonderingen en begrenzingen. By de gemelde punten was ook geen' wiffe tydt beftemt tot het vertrek der Spanjaarden. Ten aanzien van al 't welke, en van de dringende noodt des Lands, zy de Heeren Kaizarlyke middelaars baaden, den Hartogh van Terranova te verfpreeken tot billyker voorwaarden, die met recht den tytel van taafelen der vreede voeren moghten. Bl. 669. — 670.

Maar, oft fchoon de regeerders der voorzeide landen en fteeden ('t welk nochtans veel was) d'eenen met minder, d'andren met meerder yver (onder de welke die van Aarnhem uitmuntten) (1) te zaamen heulden, zonder oover te zwikken tot luiftering naa bezonder verding, ende 't ontwerp der Kaizarfchen voor onvoldoende hielden; zoo (2) ontwekte niettemin de tuchtbaarheit van 't zelve zorghlyke beweeghenissen in den gemeenen man. En men vond'er, die, uit haat der daaghelykfche bezwaarniffen, oft uit zucht tot Spanje, zich zelven oft andren vroedt maakten, dat de vreede tuffen Terranova en der Staaten gezanten reeds getroffen was, ende niet haaperde dan aan de baat- en ftaatgierigheit der geenen, die,

(1) *Te zaamen heulden*, zamen ftemden, in gevoelen en handelwijze overeenkwamen. *Heulen* wordt nog in dezelfde beteekenis, maar in een' kwaden zin, voor eene overeenftemming tot een flecht oogmerk gebezigd.

(2) *Ontwekte*, deed ontwaken. Het woord is ook bij KILIAAN opgeteekend, die het door *expergefacere, excitare e fomno* verklaart.

Bl. 670. die, alstoen in 't bewindt zittende, by tydt van stilte geen' kans zaaghen om zich met het mergh der gemeente te mesten. (1) Deezerley klappernyen zweefden der maate t'Uitrecht, dat de Wethouders oorbaar vonden, die, niet by enkle afkunding van verbodt, 't welk dikwyls tot voedsel der faame dient, maar tessens by bondighe weederlegging te smooren. Van plaats tot plaats draafden verscheide boexkens, loovende oft laakende op 't heftighst de voorzeide punten. Die van d'Augsburgsche Belydenis t'Antwerpen, hoorende hoe hen naaging dat zy ze nut en noodigh oordeelden, verklaarden het teegendeel in oopenbaaren druk. Andren, in steede van 't ontwerp te bestryden met woorden, beweezen met de werken, hoe verre zy waaren, niet alleen van zulk eenen, maar van veel billyker pais t'omhelzen. Den gemaghtighden der naader Vereenighde Landen quam ter ooren, hoe Sonoys soldaaten tot Zutven de beelden gestormt hadden, teeghens 't verdragh gemaakt met die stad; en bevaalen hem de misdaaders ernstlyk te straffen.. Maar Sonoy antwoordde, *Dat, met het verandren van zommighe Wethouders, en 't beëedighen der aangekoome, men aldaar eendraghtelyk de groote kerk den Onroomschen, en de Nieuwestads kerk den Roomsgezinden had* (2) *toegevonden. Het afneemen eenigher beelden was, ten oover staan van Burghermeesteren, Kerkmeesteren, en andre aanzienlyke luiden, ende wel wat onzachtelyk geschiedt, door soldaaten; mits dat de arbeiders, gelast om 't zelve in stilte te beschikken, slappelyk te werke gingen.* Hierop volghde gelyke handdaadigheit tot Hattem, en elders. 'T welk, verweeten den Graave van Rennenbergh, en dat men op geenerley verding oft eedt paste, hem (zoo hy voorgaf) schry-

(1) *Deezerley klappernyen*, klappernijen van deze soort. *Lei* is een oud zelfstandig naamwoord, beteekenende *soort*, *hoedanigheid*. Zie WEILAND op *allerlei* en *lei*.

(2) *Toegevonden*, toegewezen.

schryven deed, aan de zelfste gemaghtighden, dat, Bl. 670.
't en waare daarin voorzien wierde, hy die van
Ooveryssel en Groninge tot de Vereening niet te
brengen oft te houden wilt. De gemaghtighden,
bezeffende 't belang de zaake, zonden dubbelt van
Rennenberghs brieven aan Graave Johan van Nassau,
Stadthouder oover Gelderlandt, met verzoek
dat zyn' Genaade genoeghzaame orde stelde teeghens
zoodaane ongereegheltheeden. Te Kampen, echter,
daar Rennenbergh te gebieden had, quaamen, korts
hiernaa, d'Onroomsgezinden den Raadt aanzoeken,
om onderhoud voor hunne Predikanten: 't welk,
voor dien tyd, geweighert werd. Daarop gaat'er
een deel, hoewel buiten toestemming hunner gemeinte,
dit leedt aan de Minrebroeders verhaalen; en
leidt ze ter stadt uit: zulks alles in roere en waapenen
raakte. De Monnikken werden, noch voor den
aavondt, weeder in 't klooster geholpen, door vlyt
hunner geloofsgenooten: uit welke, des andren
daaghs, ontrent anderhalf hondert, te zaamen gerot
in de groote kerk, zich onderling verbonden heimelyk
(1) beweert te gaan teeghens d'Onroomschen;
en acht persoonen aan de Vroedschap schikten, om
d'onderhoudenis der geloofsvreede te eischen. Weinigh
daaghen daarnaa, koomen zommighen der zelve
dronken uit het Minrebroedersklooster, met groot getier,
en pooghen 't volk, op straat en hunne zyde,
te trekken. D'onroomschen begeeven zich by 't vendel,
dat de wacht aan 't Raadthuis had: de weêrparthy, — 671.
by 't geene dat op de wacht trekken moest.
Veele Roomsgezinden, met het bier in 't hooft,
peuren voor uit, naa d'Onroomschen, die zich, met
waaghens en ander tuigh, wat beschanst hadden.
Ter weederzyden werden'er twee oft drie doodtlyk,
vier oft vyf lichtlyker gequetst: doch endtlyk 't
krak-

(1) *Beweert te gaan*, gewapend te gaan tot verdediging, met geweer voorzien.

Bl. 671. krakkeel ter neêr geleit, by besprek, dat d'Onroomschen, om vreedes wil, zouden afwyken; mits dat men hun, t'hunner verzeekering, gyzelaars meê neemen liete; en aan den Stadthouder Rennenbergh 't geschil om de Monnikken verbleeve, die d'eene parthy handhaaven, d'andre verdryven wilde. 'T liep eevenwel niet lang aan, oft die moeften verhuizen: en de ftadt werd, met twee vendels foldaaten, verzeekert.

(1) Om dit getyde vernamp men in de Twente, eenighe zaamening van voet- en paardevolk, die verluiden lieten, dat zy de Hiergessche, Meeghensche, en Bossusche knechten, quaalyk betaalt van de Staaten, waaren verwachtende, in meening de geloofsvreede af te schaffen. Dies schreeven die van de naader Vereening aan den Landtdrost van Zutven, dat hy Lochum en Grol, by voorraadt, met huisluiden te bezetten hadde. De Graaf van Rennenbergh, aangezocht tot Ooverste deezer troepen, sloegh 't af. Ook ging 'er maare van kryswerving in Oostlandt, ten behoeve van Billy: waaroover die van de zelfste Vereeniging, den Stadthouderen in Gelderlandt en Vrieslandt, de bewaarnis hunner grenzen aanbevaalen.

'S hartooghenbos, ontruimt van de Staatsgezinde burghers, ende neemende genoegen aan den voorgestelden pais (gelyk wy hebben aangeroert) was een' scherpe doorne in den voet: en Parmaas volk hengeld''er vast om her. De Graaf van Hohenlo, zich vindende met etlyke benden in dien hoek, pooghde, met schryven, die van der stadt tot inneemen van bezetting te beweeghen. Maar zy antwoorden op den zessentwintighsten van Herfstmaandt, *Dat zy'er geene begeerden, nocht van d'eene, nocht van d'andere zyde; en zich voorstaan lieten, dat het ontfangen van krysvolk den pais en 't vertrek der Spanjaarden verachtren zouw. Wat hart ook men hun*

(1) *Om dit getyde*, te dezer tijd.

kun toedroegh', hadden zy wel gefpeurt, aan 't rooven, kneevelen, bekommeren van perfoonen en goederen. Waarteeghens zij (indien men zoo voortsvoer) op middelen t'hunner verdaadighing moeften peinzen. Ten naaften daaghe fpysden zy Parmaas troepen, die tot Vucht laaghen, ende, lydende groot gebrek, zulx, voor haar geldt, verzocht hadden. Hoohenloo, (1) dien dit zeurde, deed den gemaghtighden der naader Vereeninge voorhouden, hoe de ftadt, met doorfteeken van twee fteenweeghen, en van den Maasdyk booven Lith, niet alleen van den vyandt was af te fnyden, maar der wyze te benaauwen, dat zy zich wel anders bezinnen zouw: verzocht derhalven fcheepen, galeyen, jaghten, volk, en voorraadt van oorlogh. De gemaghtigden vonden den voorftel (2) niet vreemdt: desgelyx die van Hollandt; en verzorgden de toerufting. Hoohenloo deed den Maazdyk te Littooyen, en den Deemerfchen dyk deur delven. Dies lagh 'er 't landt als een zee, ende vielen die van binnen in zwaare behoefte. Eevenwel zy kreukten niet: en tot hechte beleegering, zonderling teeghens den winter, behoorde veel meer, dan men wift te verfchaffen. De Prins, vooral, kon daartoe niet verftaan, ziende de dingen hoe langer hoe meer in 't wildt, en zoo wyd loopen, dat hy (3) oopentlyk uittuighde, zich te zullen ontkleeden van alle bewindt, 't en waar men beeter orde ftelde. Bl. 678.

In Herfftmaant onderwonden zich de Spaanfchen meermaals, lyftoght in de fchans tot Willebroek te helpen: 't welk hun niet gelukken wilde; hoewel zy den Staatfchen, die 't zochten te beletten, zoo nu, zoo dan wel vyfhondert mann' afgloeghen. De be-

(1) *Dien dit zeurde*, dien dit fmertte, leed deed.

(2) *Niet vreemd*, dat is, overeenkomftig met hunne meening en de gefteldheid van zaken, dus goed.

(3) *Oopentlyk uittuighde*, openlijk te kennen gaf.

Bl. 672. bezettelingen, daaroover, zynde Hooghduitſchen, (1) ongetrooſt des hongers, en miſſchien min des belegs dat zy daaghelyx te gemoet zaaghen van den — 672. Heer van La Noue, vernaaghelden 't geſchut, en verlieten het blokhuis: 't welk terſtondt van de Staatſchen werd ingenoomen, tot bevryding der vaart, en groote blydſchap der Bruſſelaaren, en verdriet van Parma, die met d'ontruimers (2) te boom wilde, zoo zy zich niet met gegronde reedenen verweert hadden. De zelfſte deed, op den zeevenden van Wynmaant, in 's Koninx naam, een ſcherp plakkaat uitgaan, verklaarende nietigh en van onwaarde alle koopingen en vervreemdingen der geeſtlyke goederen, ſamt der geene die aangeſlaaghen werden ten opmerke dat de eighenaars des Konings parthy volghden.

Meenen, 't welk (zoo verhaalt is) de Malkontenten tot zeetel hunner oorlooghe, en zeer ſterk gemaakt hadden, werd hun, korts hiernaa, afgenoomen door dus eenen toeval. Zeeker brouwer, daar woonachtigh, genaamt Pieter Verkruiſſen, was zeer gequelt door de Waalen, en eindtlyk gedreight met lyflyke aanſpraak in rechte, ter zaake van 't herberghen eens Predikants. Deeze anxt riedt hem tot ſtoutheit, en de ſtoutheit met liſt te mengen. T'eener morghenſtondt dan, trad hy, in boerekleedren, eenen ſoldaat aan, die op ſchildwacht en hem in den weeghe ſtond; ontweldighde den zelve een' hellebaart; ooverviel daarmeê twee andre waakers; en ontquaam 't voorts met de voeten. Thans richt hy zich aan Jakob van Bronqſaulx, Burghermeeſter tot Brug, met oopening van gevoeglyke middelen om Meenen t'ooverraſſen. Naa raadſlaan oover 't werk met den Schotſchen Kornel Balfour, en laſt verkreeghen van den

(1) *Ongetroost des hongers*, die zich den honger niet wilden getroosten.

(2) *Te boom wilde*, dat is, hen aan een' boom wilde doen ophangen.

den Aartshartogh en Prinse, doet de Burghermeester, Bl. 672.
buiten op zynen lusthof, getal van ladders heimelyk toestellen. Alles gereedt zynde; gaat Balfour naa Rouselaar, en past met drie Schotsche vendelen, neevens Verkruissen, 's uchtens te vier uuren voor den tweeëntwintighsten van Wynmaant, zich onder de vesten van Meenen te vinden, op den steenwegh die naa Rouselaar loopt. Juist te dier tydt, verscheenen ook daarontrent, op den steenwegh van Kortryk, vier Vlaamsche vendels, die te scheepe, uit die stadt, derwaarts ten gelyken einde geschikt waaren. Die van Meenen, (1) verre van zich des noods te hoeden, hadden in den zelfsten nacht, een goedt deel der bezettinge uitgezonden, om, neevens andre troepen getooghen uit Waakene, Warwyk, en Komeene, onder 't beleit des Heeren van Alleynes, Kortryk te beladderen: ende vond zich dit volk reeds op den kant der steêgraft. De Heer van Pottelsbergh, Hooghbaljuw dier stadt, alzoo hy kennis had van den aanslagh op Meenen, 't welk maar twee mylen van daar leit, was, dat pas, op den hooghsten tooren der burgh gesteeghen, om naa 't opgaan des geluids te luisteren. Niets hoorende, en denkende luttel dat hem de vyandt zoo naa was, oft mooghelyk hem met die stem te verjaaghen, vraaghd' hy den schildwacht, die beneeden op 't bolwerk stond, oft hy noch geen gerucht vernoomen had. De schildwacht riep *Neen:* en de Baljuw weederom, *De tydt nochtans is naakende.* Alleynes, vast bezigh met het peylen der graft, kreegh eenen inval, dat deeze woorden op zyn voorneemen floeghen, ende dat het ontdekt moest zyn. Dies aarzelt hy, om t'ooverleggen met de zynen, oft het al raadzaam waare voorts te vaaren. Met een verhief zich 't gedruis tot Meenen, ende ried hem derwaarts te rukken, met geen' ongerymde hoope van, ten minste, de

(1) *Van zich des te hoeden*, van daartegen op hunne hoede te zijn.

Bl. 672. de beſpringers, verſpreidt en (1) bezigh met buiten, t'oovervallen, eer zy orde ſtelden. Deeze, daarenteeghen, hebbende de plaats aan twee oorden tefſens beklommen, de ſchildwachten (2) verkraght, de (3) ſchaarwachten verdreeven, werden ſlaplyk weederſtaan; mits 't ooverſchot der bezettelingen, mistrouwende hunner weenighte, de vlucht oover de brug der ſtroome, en voorts naa Haalewyn nam. Alleynes, genaadert, en kunnende in de duiſternis niet onderkennen oft hy (4) ſpietſen of ſpeeren
— 673. zaagh, begon te duchten dat de Staatſchen ruitery moghten hebben; en koos daarom den wegh naa Warwyk. Wel quam dit den volke van Balfour, 't welk, meeſter geworden zonder eenighen afbrek te lyden, hierdoor ongeſteurt bleef, ende louter te plondren vond, aan 't geen de Waalen, uit roof en brandtſchatting, verzaamelt en in dit neſt geſleept hadden.

Op deeze maare zond de Prins den Heer van La Noue uit Willebroek, met ontrent tweeduizent vyfhondert zoo Franſoizen, Engelſchen, als Vlamingen, naa Warwyk; daar hy 't, op den veertienden van Slaghtmaant, aanbraght. De kerk en 't Slot, 't welk, geleeghen aan d'andre zyde der ſtroom,

(1) oover

(1) *Bezig met buiten*, bezig met het maken van buit.

(2) *Verkraght*, door geweld overwonnen.

(3) *Schaarwachten*, de benden, die zich aan de poort of op het wachthuis bevonden. Zie onze aant. op bl. 276 van het IV D.

(4) *Spietſen oft ſpeeren*. Het onderſcheid tusſchen deze beide woorden beſtaat hierin, dat *ſperen* veel langer waren dan *ſpietſen*, en tot wapentuig dienden van de ruiterij, terwijl *ſpietſen* door het voetvolk gedragen werden. Door de duisternis kon ALLEYNES niet onderſcheiden, of hij enkel *ſpietſen* dan ook *ſperen* zag, in welk laatſte geval er ruiterij binnen de ſtad zoude geweest zijn, tegen welke hij zich niet opgewasſen rekende.

(1) oover de brug gebood, waaren yder met twee Walsche vendels bezet. De Fransoizen omringen de kerk, en (2) neemen die van binnen, met schieten uit de vensters der gebuurhuizen door de kerkglaazen, te quellen. Waarteeghens de Waalen weederom wakkerlyk vuur gaaven; met gelaat van te willen houden, op vertrouwen dat d'omleggende bezettingen zich t'hunner hulp zouden spoeyen. Ook waaren reeds vyf vendels van Haalewyn op de been: maar werden terug geroepen, mits die van Meenen, des verstendight, Haalewyn met een' heete schermutsing bestookten, en den brand in een wachthuis braghten. Nut was hun deeze hertredt. Want La Noue, hoorende dat de Waalen tot Komeene verzaamden, dacht hen te gaan bevechten, indien zy zich te velde begaaven; ende ontbood, te dien einde, de Vlaamsche vendels en 't paardevolk op, dat de Staaten in dien oordt hadden. Doch, ziende den vyandt marren, deed hy de kerk beladderen. Moedigh droeghen zich hier de Vlaamsche soldaaten; een Serjant der welke zeeventien koeghels op zyn' rondas afschutte. Niet flaauwer was de teeghenweer, hoewel, naa fel schieten uit en in, de kerk, binnen een vierendeel uurs, bemaghtight werd. Van de Waalen bleeven'er ontrent veertigh doodt, hondert vyftigh gevangen, onder deeze Carondelet, Steêhouder Kornel des Graaven van Egmondt. Den anderen Hopman, genaamt Croissy, vond men niet; zonder te weeten, hoe dat hy moght' ontkoomen zyn. Den zelven aavondt, staaken die van de Burgh 't vuur Bl. 673.

(1) *Oover de brug gebood*, dat is, vanwaar men de brug konde bestrijken, zoodat men den overgang over dezelve, indien men wilde, kon beletten.

(2) *Neemen*, beginnen, bestaan. In gelijken zin lezen wij IV. D., bl. 128: „Waarteeghens de verweerders eenen „mooien dicht aan stadt in; en met handtbussen de be„waarders der schanse en andren te quellen, *naamen*." Zie onze aant. aldaar.

Bl. 673. vuur daarin, en maakten voet naa Komeene; niet zoo veirdigh oft daar werd'er een' deel achterhaalt en geslaaghen. Ten tweede daaghe hiernaa voerde La Noue vierduizent Fransche knechten, en driehondert ruiters, oover de Leystroom, om hun geluk te zoeken. Houdende den wegh naa Haalewyn, bejeeghenden zy de kornetten van Aarschot, Lalaing, Kapres, Desprifeau, en La Biche: die hy daatelyk aantransde, (1) sloopte, naajoegh, versloegh, oft gevangen kreegh; weenighen uitgezeit, welker vlucht (2) de nacht te baat had. De bezetting van Haalewyn, des verkundschapt, steld' het strax op een vlieden, en de huizen in brandt. La Noue vervolghd' hen, tot in 't dorp van Marquette; daar Montigny, beschanst leggende, in de kerk, met duizent mann', hem niet verwachten dorde. Den bezettelingen van Beezelaar en Waakene docht het meede geen tydt van toeven: zulx La Noue, voorziende met de zynen de geruimde plaatsen, dien hoek van Vlaandre grootlyx zuiverde. En in der waarheit, zyn' Fransoizen waaren uitgeleezen volk, dien de eere, gelyk hunnen Ooverste, ter harte ging, tot zoo verre, dat zy, hoorende hunne betaaling tot Meenen gekoomen te zyn, riepen. *'T gaf toen geen pas, om aan geldt, maar op elx plicht, en weldoen te denken.* Welke (3) vlytigheeden oorzaak waaren, dat men trachtte, naa 's Lands gering vermooghen, hen reedelyker wyze vernoeght te houden.

Andere troepen, by mangel van voldoening, zochten hun verhaal op den huisman. De Vryheer van Kurts-

(1) *Sloopte*, uit een dreef. Men gebruikt echter dit woord meer voor het afbreken van een gebouw, of het ontbinden en ontleden van eenig vast ligchaam.

(2) *De nacht te baat had*, dat is, den nacht, die hen voor het oog der vijanden verborg, in hun voordeel had.

(3) *Vlytigheeden.* Dit woord is thans buiten gebruik; men bezigt of enkel *vlijt*, of aanwending, betooning van vlijt.

Kurtsbagh, ziende langer niet te bestaan in Brabandt, viel, met ontrent zeevenhondert ruiters, in Oooveryssel. D'Ooverste Steenbagh, met duizent knechten, voegd' 'er zich by. Men peinsde somtyds op middel om hen, by uitkoop, tot vertrek te bewillighen. Dan de Landtzaaten waaren tot geen volkoomen opbrengen der schattingen te kryghen, zonder zich alvooren van 't krysvolk ontlast te zien. Zommighen sloeghen voor, van 't zelve, sterker handt, te verjaaghen: maar andren hielden voor te haatigh een' onbillykheit, een' deughdelyk schuldt, door weeghe van geweldt, zoo ondankbaarlyk uit te veeghen. De grondt, ten laaste kaal gegeeten, worp de ruiters van zelf uit: en zy gingen, met den aanvang van Slaghtmaant, versche weyde in 't landt van Lingen zoeken. Terwyl Kurtsbagh alhier de boeren dwong den brandt af te koopen, trof die hem zelven: en zeeker buskruit, ontfonkt by verzuim, worp hem een stuk weegs verre; zulks hy, deerlyk geschendt, aan den smak starf. Onlanx hier naa, (1) vertooghen zyne benden. Steenbagh, met de zyne, begaf zich naa Wedde en 't Oldampt, om dien hoek ook uit te merghelen. Bl. 673. — 674.

Hierentusschen vernamp men vast van 's vyandt maghtigh toerusten teeghens de naaste Lente, ende gaf'er weenigh acht op, naar de zwaarte des gevaars. 'T welk den Prins van Oranje, verdrietigh oover zoo grof een verzuim, naa verscheide vruchtelooze vertooningen, op den zessentwintighsten van Slaghtmaant, in de vergaadring der Algemeine Staaten t'Antwerpen, aldus deed aanheffen. *'T volk deezer Landen, zuchtende onder 't juk der geduurighe ellenden, heeft, myn' Heeren, zoo lange gehaakt naa een oorbaarlyk eindt onzes raadtslaaghens, dat het nu op 't punt staat, om, in plaatse van troost te scheppen, in d'uiterste vertwyfeling te storten; 't en zy wy spoeyen met neemen van een besluit, dat hun ber-*

(1) *Vertooghen*, vertrokken.

Bl. 674. *borghe warde voor een' heilzaame uitkoomst, door 't stellen van orde, zoo op 't beleidt der kryszaaken, indien onze zonden die roede Gods noch niet rusten laaten, als op het stuk der geldtmiddelen. (1) Ik zelf (om rondt te gaan) waare, al over een' wyle, geweest om te vorderen, dat u gelieft hadde my t'ontlasten, als die de Landtschappen zoo traagh zagh in 't verschaffen van noodtdruft tot weederstandt des vyandts, en my gehoont met zoo veel (2) bescheldings en valschen lasters, niet alleen door de Spaansche parthy, maar ook door de geenen, jaa, die hunnen roem draaghen op leevendighen yver tot het gemeene beste. Maar kunnende my quaalyk inbeelden, dat het deezer zaameninge aan maght oft wil ontbrak, om 't quaadt te beeteren, heb ik tot noch toe volhardt, ondersteunt van de goede hoope, die my althans ontvalt. Oft schoon elk van u den naadruk onzer zwaarigheeden t'oover begrypt, ende dat het jeeghenwoordelyk slechts aankoomt op eenighe kleene onkosten, die ghy zelve noodtwendigh houdt, zoo gedraaght echter uwe verklaaring, dat ghy niet (3) puurlyk bewillighen kunt, zonder naader oopening aan uwe meesters te doen, en hunne meening verstaan te hebben. By welke wyze van handeling, nocht voor (4) zyn' Hoogheidt hier jeeghenwoordigh, nocht voor de Raadtsluiden van Staat, nocht voor my en de verlangende ge-*

(1) *Ik zelf . . . . waare geweest om te vorderen*, ik zoude reeds gevorderd hebben, of was van zins geweest om te vorderen. Opmerking verdient deze spreekwijze, die niet van Nederduitschen oorsprong schijnt, maar in verband staat met de wijze, waarop de Latijnen het woord *esse* bezigen.

(2) *Bescheldings*, valsche beschuldigingen, door bitse scheldnamen uitgedrukt.

(3) *Puurlyk*, gaaf, volkomen.

(4) *Zyn' Hoogheidt*; versta hierdoor den Aartshertog MATTHIAS.

gemeente, eenigh aanblik aan wenschlyken afloop der dingen te beooghen is. Want, zoo ghy u bekommert vindt met het volkoomen toestaan van zulk een' geringheit; wat zal 't zyn, koom' ik u, schier oft morghen, 't opbrengen van ongelyk hoogher somme te verghen, aan 't inwillighen oft weigheren der welke nochtans de behoudenis oft ondergang van den Staat zal hangen? Aan kloekmoedigheit, myn Heeren, heeft het u nooit gemangelt: ook waan ik alsnoch, dat ghy, gepraamt om in de klaauwen des verwoeden vyands te vallen, 't leeven vreeslyker vinden zoud dan de doodt: ende bid u derhalven, my ten goede te houden, dat ik u, naar myn verstandt, de misgangen aanwyze, (1) die ons peinzen in de graft te voeren, waar van ons altzaamen gruwt. (2) Voor eerst, zoo heeft het meeste deel der gemaghtighden, verschynende in d'Algemeine Staaten veel meer gedient tot voorspraaken en verzorghers van hunne bezondre gewesten en steeden, om die te vorderen, zelfs met bederf der andere; dan tot Raadsluiden, beroepen om den algemeinen welstandt te behartighen, en welker plicht daarin geleeghen is. Maar, genoomen, zy waaren van oprechten wille geweest; het hadde niet kunnen helpen. Want, oft zy wel in 't bezonder yets toestemden; zy stelden echter, (3) by kortheit van last, de dingen daa-

Bl. 674.

— 675.

(1) *Die ons peinzen*, die eene strekking hebben.

(2) *Voor eerst* enz. Belangrijk is deze verklaring in den mond van ORANJE. Onder de hinderpalen, waartegen deze groote Vorst had te worstelen, was geene der geringste de vorm der gewettigde regering en de eigenbaat der bijzondere steden en gewesten, of liever van degenen, die aan de spitse derzelve stonden. Zoo zag men van stonden aan den strijd tusschen het Monarchale beginsel onzer voormalige regering met de Aristocratie, die, gedurende het geheele bestaan van ons Gemeenebest, met verschillende kanswisselingen levendig is gebleven.

(3) *By kortheid van last*, vermits hun last niet uitgestrekt genoeg was.

Bl. 675. *daaghelyx uit, en braghten ze aan hunne meesters, die dan noch, naa een lang verwylen, dikwyls strydigh oft onvolkoomen bescheit gaaven: zulx dat men alhier niet bondighs besluiten kon: ongeacht dat de schaade der verwaarloosde geleeghentheeden zoo blyklyk als de middagh was. 'T zy dat wy op 't bejaaghen eener heilzaame vreede zien, oft ons gedwongen tot vervolgh der oorlooghe; waapening behoort'er toe; en, tot deeze, voorraadt van geldt. De sommen, nu, der ingebraghte penningen, waarmet men, in vyftien maanden herwaarts, d'Algemeine Staaten* (1) *heeft laaten betyen, bedraaghen zoo weinig, dat ik my schaam het te melden:* (2) *ende magh wel roepen, ter eere Gods, van zulk een wonder, als is, het zwaar geweldt des vyands, met zoo kleen een onderstandt, weederstaan te hebben. 'T welk ook dient om den mondt van d'achterklappers te stoppen, die my 't quaalyk aanleggen der geldtmiddelen wyten; daar ik, nocht hier, nocht in Hollandt, ooit penning van de gemeene heb aangeroert. De minste misbruiken slaa ik oover: 't grootst is, het onderscheppen, verleiden,* (3) *verspaayen, oft ganschlyk verhindren der gemeine middelen; mits dat ze niet eenpaarlyk geheeven worden, maar elk gewest, jaa elke stadt zich hierin, zonder aanschouw der gemeene noodt, schikt; niet buiten bedenken, dat eenighe eighebaatzoekers dit quaadt voeden. Deeze wanorde, floerende, moet den staat te gronde helpen: deeze gebeetert zynde; zal 't licht vallen, teeghens de rest te voorzien. Uit deeze oneenpaarigheit spruit een' andre snoodtheit; te weeten, dat de Landtschappen, jaa zelfs de steeden, in 't doen der omslaaghen, elk op hun nut*

(1) *Heeft laten betyen*, heeft laten begaan. Dit woord is in den deftigen stijl verouderd.

(2) *Ende magh*, en ik mag.

(3) *Verspaayen*, hetzelfde als *verspaden*, vertragen.

nut en geryf zien, trachtende de neering t'ontrek- Bl. 675.
ken den geenen, die in 't lichten der gemeene middelen ter goede trouwe gaan: welk bedryf niet min kan, dan zorghlyk mistrouwen en tweedraght verwekken. D'ongelykheit, meede, van den gang der munte baart niet alleen haatlyke verwydering tussen de gewesten, maar oopent de deure tot veelerley bedrogh en dieveryen, gepleeght by de koopluiden; die al hunnen handel maaken van 't wisselen des gelds, dat zy uit den eenen oordt in der andren voeren, altyds tot maghtigh achterdeel der gemeente. En hieraan is een argher vast; naamelyk, de stilstandt der handtwerken, tot uitteering van 't schaamel volk, en van den heelen staat; mits dat de ryke koopluiden, in plaats van hunne penningen te besteeden aan waaren gemaakt hier te Lande, (1) geenen handel, dan met glad geldt, dryven. Ider gewest, totnochtoe, schynt te waanen, dat hem 't oorlogh niet langer raakt, zoo haast maar als het zyne grenzen ontlast ziet. Een arm verstandt, zeeker, dat het eene lidt zich 't lyden des andren van 't zelfste lichaam niet aantrekt, nochte bevroedt dat het verlies zyns meedegenoots hem tot ongemak en gevaar moet dyghen. Daar men niet (2) teffens vecht, raakt d'een naa den andren t'onder. Dies dient'er te zyn een algemeine Raadt, gemaghtight om soldaaten aan te neemen, af te danken, te zeinden daar de noodt drukt; zonder eenigh gezagh, oover 't volk oft scheepen van oorlogh, aan de bezondre gewesten te laaten. Wyders, myn' Heeren, twyfelt niet, oft de vyandt zal, teeghens den zoomer,

(1) *Geenen handel dan met glad geld dryven.* De verklaring dezer woorden vindt men in het onmiddellijk te voren gezegde. De kooplieden dreven geen' handel met waren, maar met geld, dat zij, wegens de ongelijkheid der munt, uit den eenen oord in den anderen voerden.

(2) *Teffens*, te gelijk, zamen.

Bl. 675. *mer*, (1) *groot geweldt op de beên brengen; zulx, dat, zoo men geen' veirdighe orde schaft, wy, met den onvoorzienen slagh op den hals, zullen verwondert staan, hoe ons de winter zoo snellyk mooghe ontvlooghen zyn. Ghy weet altzaamen, hoe veele kanten van Gelderlandt, Brabandt, Vlaandre, jaa van Hollandt en Zeelandt,* (2) *onbevrydt teeghens*
— 676. *aanvechting leggen, in zorghe ('t en zy men, voor de Lente, de plaatsen past gesterkt en bezet te hebben) dat de vyandt ons* (3) *dygh oft schouder van 't lyf zal scheuren. Ik beloof my, dat ghy, acht geevende op deeze reedenen, de zelve zult gegrondt vinden, en gelden laaten naar gelang van haar gewight. Doch, indien laauwe geneeghenheit, oft dwarsdrift van verkeerde geesten u anders doet oordeelen, en de geneezing der quaale in den wind slaan; vergeeft het my, zoo ik de ampten, my dus verre vertrouwt, in uwe handen ooverdraagh; ziende myn* (4) *hooftzweer, arbeidt, en smaadt, betaalt met het uitputten myner middelen, en den* (5) *bouwval mynes huis, en geen' kans ter werelt, om langer den last te draaghen, zonder steun van styver hulpe, en* (6) *zonder neevensgang van beeter eenstemmigheit. Wel bid ik ootmoedelyk zyn' Hoogheit, en u, myn Heeren, te* (7) *beäangenaamen den kleinen*

(1) *Groot geweldt*, eene groote magt, een aanzienlijk heer.

(2) *Onbevrydt*, niet vrij van, niet zeker tegen, en dus onbeveiligd.

(3) *Dygh*, dy. KILIAAN heeft *dieghe*, femur.

(4) *Hooftzweer*, *hoofdzeer*, moeite, *hoofdbreken*, even als *hartzwee*, en *hartzeer*, *smert*.

(5) *Bouwval*, instorting. Elders wordt het gebruikt voor *puinhoopen*. Zie III D., bl. 306, IV D., bl. 370 en B. XXV, bl. 1089.

(6) *Zonder neevensgang*, zonder hulpe. Eveneens zegt men: *iemand ter zijde treden* voor *ondersteunen*, *te hulpe komen*.

(7) *Beaangenaamen*, aangenaam verklaren, goedkeuren.

nen dienst tot noch toe gedaan van my, die oover- Bl. 876.
boodigh ben mynen handel en wandel, van 't minste tot het meeste, te verantwoorden, voor alle landtzaaten in 't gemeen, en voor yder in 't bezonder. Ende, op dat niemandt vermoede, dat myne goede geneeghenheit yetwes aan 't wankelen oft flaauwen slaat, (1) zoo smal een Jonker in 't Landt niet, die volkoomener gehoorzaamheit, dan ik, bewyzen zal aan elke oft alle, die ghy tot het gebiedt mooght koomen te verkiezen: 't zy dat men goedt vinde, my tot bewaarnis van gewest oft stadt, oft tot eenighe andre verrichting, te beezighen. Waarin ik my, met Godes hulp, hoop der maate te quyten, dat ik, ten minste, 't loon en getuighenis van eenen getrouwen yver, op myne eighen gewisse verdienen zal.

Deeze aanspraak, wel wroetende in 't zeer, dat zich ongeirne roeren liet, maar oopenende nochtans, daarby, de noodt der geneezinge en de (2) kruitdooze teffens, ontfonkte grootelyx de gemoeden der vergaadering; ende deed hen toestemmen, dat zachte meesters stinkende wonden maaken; dat het raadtzaamer was, 't rot uit te etsen, snyden, oft bernen, dan 't gevaar van een (3) versterving te loopen, die doorgaands om lyf oft lidt komt. Zy smeeken, erkennen hem, voor den ervaarensten arts der Nederlandtsche ziekten; met (4) aanstendigh verzoek, dat hy 'er de handt niet aftrekke. Dies, laatende zich glyen t'hunner beede, leeverd' hy, op den twaalfden van Wintermaant, zyn gevoelen, noopende 't stuk der oorlooghe, schriftelyk oover. 'T zelve (1) ge-

(1) *Zoo smal een Jonker*, zoo een gering, nietsbeteekenend, onaanzienlijk Edelman.

(2) *Kruitdooze*, middelen tot herstel. Een woord, misschien te gemeenzaam voor den verheeven styl.

(3) *Versterving*, koud-vuur.

(4) *Aanstendigh*, aanhoudend, dringend.

Bl. 676. (1) gedroegh, *Dat de Staaten, booven de vereischte bezetting van steeden en sterkten, behoorden te verzorghen vierduizent ruiters, achtduizent schutten, en vierduizent spietsdraaghers te voet, twaalfhondert delvers, acht oft tien stukken geschuts met hun aankleeven. Met welke krachten, samt het voordeel der stroomen en der zee, en dat van de geleeghenheit der steeden, die elkandre haast bereiken konden, hy meinde dat den vyandt de toevoer te beletten, en afbrek te doen waare, zonder slagh te waaghen, dan by zichtbaare hoope van* (2) *boovenstandt. Zoo 't Spaansch heir zich by een hielde, lichtlyk zouw men 't* (3) *verhongeren. Zoo 't zich aan tween splitste, 't eene deel oft het ander* (4) *waar geschaapen te laagh te leggen; mits der Staaten volk, hebbende 't verbandt der steeden te hant, veel spoedigher te hoop kon rukken. Endtlyk vermaandt' hy, dat men bewys van vlyt doen moest, oft de gemeente geevens moede worden.*

Den gemaghtighden des Kaizars, hierentussen, verdroot langer tot Koolen te vertoeven; te meer, mits dat de pest daar heftigh ontsteeken was. Dies begrensden zy den tydt huns wachtens naa uiterlyk antwoord der Algemeine Staaten, eerst met den achtienden, thans met den laatsten van Wynmaant. Endtlyk leeverden zy, op den dertienden van Slaghtmaant, hun afscheidt schriftelyk oover: en gebeeden, des volghenden morghens, om noch weenigh daaghen verblyfs, naamen echter de reiz aan; uitgezeit

(1) *Gedroegh*, hield in, behelsde.

(2) *Boovenstandt*, overhand, overwinning.

(3) *Verhongeren*, honger doen lijden, den toevoer van levensmiddelen beletten.

(4) *Waar geschaapen te laagh te leggen.* De zaken waren in dien toestand, dat men hoop kon voeden, zoo het Spaansche leger zich in tweeën splitste, een van beide gedeelten met vrucht te kunnen aanvallen of bespringen.

zeit de Graaf van Zwartſenburgh. Op den laatſten Bl. 676.
der zelfſte maant, ontfingen der Staaten gemaghtigh- — 677.
den brieven van hunne meeſters, aan de Kaizarſche gezanten in 't gemeen, en aan Zwartſenburgh in 't bezonder, neevens het algemein beſluit der noch verknochte Landtſchappen: 't welk tot gedenkenis van 't geen, waarmeede men zich, dat pas, genoeght zoude hebben, wy waardigh vinden, om, op 't beknoptſte, (1) des zonder onvolkoomenheit van den zin geſchieden kan, alhier ingevoeght te worden. 1. *De Gentſche bevreeding, de Bruſſelſche vereening, het Eeuwigh gebodt, ſamt 's Koninx* (2) *beäangenaaming daarop gevolght, zullen ſtadt grypen in alles, behalven 't geen, dat hiernaa wort uitbedongen.* 2. *Alles, wat, voor oft naa de gemelde verdingen, ter zaake van de beroerten, geſchiedt is, blyve eeuwlyk vergeeten, op peene van ſteurnis der gemeene ruſte: ende, nocht zyne Majeſteit, nocht haare naakoomelingen zullen emmermeer d'ouwde herbouwen, oft nieuwe Slooten ſtichten.* 3. *De Koning, zyne nazaaten, en Stadthouders, zullen, neevens dit verdragh, handthaaven de rechten, gewoonten, en vrydoomen van alle landen, ſteeden, gemeinten, en bezondre perſoonen.* 4. *Al 's Koninx vreemde krysluiden zullen, binnen vyftien daaghen naa 't verkundighen der vreede, vertrekken uit de ſteeden en ſterkten: binnen twintigh daaghen daaraan, uit Luxemburgh en ganſch Nederlandt; voorts, naa andre twintigh daaghen, uit Borgonje: ende nocht zy, nocht andre weederom inkoomen, dan ter oorzaake van buitenlandſch oorlogh, oft in 't gemein by andre noodt, kenlyk en wightigh genoegh naa 't oordeel der Staaten: ende zal 't gemelde oorloghsvolk, in de ſteeden en ſterkten, laaten alle lyftoght, geſchut, en krysvoorraadt, daar gevonden; ook daar weeder leeveren*

(1) *Des*, zoo verre, zooveel.

(2) *Beaangenaaming*, goedkeuring, beveſtiging.

Bl. 677. *ren 't geen van zulx vervoert magh weezen: ende tot meerder zeekerheit, zullen de Stadthouders, en zoo wel d'Algemeine als bezondre Staaten van Luxemburgh en Borgonje, dit verdragh bezweeren; ook nemmermeer lyden de weederkoomst oft doortoght der uitheemsche krysluiden, tot achterdeel deezer Landen; en dit beveſtighen by oopenbaar bewys: desgelyx zullen de Staaten beschikken, dat de koophandel voortaan in veiligheit gedreeven warde. 5. Met het vertrek der vreemdelingen, hebben teffens die van Arthois, en al hunne krysgenooten oover te geeven, met voorraadt van mond' en oorlooghe, de plaatsen by hen ingenoomen, gehouden, en in hunner maght weezende, in andre Landtschappen: desgelyx zullen, ter zelve tydt, de Staaten der andere Landschappen ontruimen 't geen zy bezitten buiten de zelve: ende zullen d'eene en d'andre parthy haare troepen ontbieden binnen haar' eighene grenzen; mits dat men, weederzydelings, gemaghtighden ſtelle, tot (1) bescheiding der plaatsen, daar 't krysvolk van beide de zyden zal blyven den tydt van een' maant oft zes weeken, op dat daarentusſen de betaaling verzorght, ende voorts de (2) hoopen gelykelyk afgedankt en verzonden warden. 6. De Staaten van Arthois en hunne metgenooten, zullen borghschap ſtellen, van geenen doorgank te verleenen aan vreemdelingen, tot de binnenleggende Landen, gelyk booven besprooken is van Luxemburgh en Borgonje: gelyke borghschap zullen de Staaten der andre geweſten ſtellen aan die van Luxemburgh, Borgonje, Arthois, en hunne metgenooten: behoudends nochtans, indien, booven de voorzeide vreemdelingen, eenighe andre 's Koninx krysluiden gevonden worden, welke met die van Arthois en hunne metverwanten niet aangespannen hebben, dat de zel-*

(1) *Bescheiding*, bepaling.

(2) *Hoopen*, krijgsbenden.

zelve zullen afgedankt en verzonden worden, ter zelfste tydt als d'andre vertrekken: en de plaatsen, by hen geruimt, zullen weedergeleevert worden den Staaten van elken geweste; onder besprek (op dat de landtzaaten te vrylyker inkoomen, en hunne hanteering pleeghen mooghen) dat de zelve zullen ontleedight blyven van alle krysvolk; 't en waaren grensplaatsen, daar, voor de beroerten, en (1) t' alle ouwde tyden, bezetting te weezen plagh. 7. Belangende de tollen en schattingen, ingevoert ter zaake van de beroerten, zal de Koning, ten aanzien van de schulden des Lands, den Staaten toelaaten, zulke orde te stellen, als hun, tot ontlasting der ingezeetenen, en meerdering des koophandels, zal raadzaam dunken: gelyk ook zyne Majesteit heeft te bevestighen alle instellingen van renten, voordeelgelden, en andre verbintenissen, tot nochtoe gedaan by de Staaten. 8. Ende, op dat'er geen zaat van twist en klaghten oover blyve, zullen alle geestlyken, ook de Prins van Oranje, en alle weirlyken, zoo wel uitlanders als inlanders, all' hunne onroerende goedren, geestlyk en weirlyk, waar die ook geleeghen zyn, 't zy in Borgonje, Luxemburgh, Hollandt, Zeelandt, oft elders, terstondt aanveirden en genieten, in zulken staat en weezen, als men die bevinden zal; nietteeghenstaande eenighe onderpanding oft vervreemding, geschiet ten teegendeele seedert den Gentschen pais; behoudends 't geene, dat, noopende 't oefenen van den Godsdienst, hiernaa besprooken wort: ook zullen zy weederom keeren tot bezit van al hunne tilbaare haave, tytelen, gerechtigheeden, en schulden, die niet vervreemt zyn: maar 't geene voor 't Gentsche verding geschiet is, wort gelaaten ter ordeninge van 't zelve; gelyk ook, ter ordeninge van 't vyftiende en zestiende punt des zelven, gelaaten worden de renten, en lasten, waarmede d'ontilbaare goedren be- Bl. 677. — 678.

(1) *'T alle ouwde tyden*, is hetzelfde als bl. 3 van dit D.: *booven alle gedachtenis.*

Bl. 678. *bezwaart zyn, tot Kersmis naastkoomende.* 9. *Alzoo zullen ook d'onderzaaten van beide de zyden in hun geheel gestelt worden, aangaande hunne eeren, waardigheeden, ende geestelyke* * *voordeelstaaten; maar alle nieuwe Bisdoomen, en inlyvingen van waardigheeden en voordeelstaaten, zullen ophouden, ende nietigh zyn ten eeuwighen daaghen: desgelyx zullen zy weeder ontfangen worden tot de* † *plaatsvooghdyen en de* § *gemeintlyke ampten, noch niet bekleedt by andren; 't en waare zy zich met een' reedelyke vergeldinge wilden laaten vernoeghen: maar den geenen, de ampten der welke reeds begeeven zyn aan andren, zal men, binnen vier maanden naa den verkundighden pais, vergoeding doen, tot bescheidenheit van gemaghtighden, te kiezen ter weederzyden: behoudens nochtans, dat de geenen, die aldus herstelt worden, gelyk alle andren, voortaan nieuwlyx te beroepen tot eenighe ampten, zullen verplicht zyn tot den eedt, gemeldt in 't naastvolghende punt.* 10. *In den Raadt van Staate, den Heimelyken, dien van de geldmiddelen, oft eenigh ander hooghwightigh ampt, betreffende d'Algemeine regeering, zal niemandt gestelt worden, zonder aangenaam te zyn den Algemeinen Staaten: niemandt ook in vooghdy van Landt, stadt, Slot, sterkte, oft in Hopmanschap, oft gebiedt oover krysbezetting, oft in andre ampten raakende elk gewest, 't en zy hy den Staaten des zelven behaaghe: zullen voorts alle, die tot de voorzeide oft andre ampten gevordert worden, weezen inboorlingen, ontfanklyk naa de voorrechten, ende alvooren plechtelyk moeten zweeren, den Koning en Staaten getrouw te zyn, ende deeze punten te onderhouden, mitsgaaders oprechtelyk te oopenbaaren, aan de Staaten van yder Landtschap, al wat zy verneemen gehandelt te worden teeghens de*

* beneficien.

† gouvernementen.

§ publyke.

de eere, welvaart, oft gerustheit der zelve, op peene van meineedigheit, en verbeurte hunner ampten. 11. *De gevangenen ter zaake van de beroerten, zullen, van weederzyden, terstondt geslaakt worden, zonder ranfoen; 't en waare dan reeds bedongen.* 12. *De Graaf van Buure warde in zyn' vryheit en vaaderlandt herstelt, binnen drie maanden naa 't verkundighen deezer vreede.* 13. *Alle * besluitsels, † beschikkingen, en ordeningen, uitgegaan seedert de laatste beroerten, zoo wel voor als naa de scheiding van zommighe Landtschappen, van weeghe des Aartshartooghen en zyner bygevoeghden, ende der Staaten, zullen, als wettigh en van waarde zynde, stadt grypen; voor zoo veel als aanghat de weldaaden, waardigheeden, en andre zaaken, die plaghten te staan in de maght en ter voorzieninge van den Algemeinen Stadthouder: en de Koning zal voorts, ter beede van de voorzeide Staaten, ook laaten gelden de voorzieningen, geschiedt van zaaken, die aan den eighen persoon zyner Majesteit behouden zyn; ende dit alleenlyk voor deeze reize, en behoudends 't geene, waarin by dit verdragh anders voorzien is.* 14. (1) *In 't scheppen der Majestraaten en andre bezondre amptluiden, in steeden en andre plaatsen, zal men voortaan volghen den voet van voortyds, samt de rechten en vrydoomen van elken Lande, steede, oft plaatse.* 15. *De achtbaarheit en gehoorzaamheit zullen den Koning weederom toegestelt, en onderhouden worden, gelyk 't betaamt naar Godtlyke en weirlyke wetten, naar de vrydoomen en gewoonten der vorouwderen, samt naar de Gentsche bevreeding, de Vereening daarop gevolght, het Eeuwigh gebodt, en dit jeeghenwoordigh verdragh.* 16. *Tot het bestier der Landen zal de Koning kiezen eenen van zynen bloe-*

Bl. 678. — 679.

* decreten.

† dispositien.

(1) *In 't scheppen*, in het benoemen, aanstellen.

Bl. 679. *bloede, Vorst oft Vorstin, ervaaren, en bequaam daartoe, aangenaam den Staaten, ende zoodaanigh, dat d'onderzaaten goede oorzaak hebben om zich met dien te genoeghen: de welke regeeren zal in alle gerechtigheit en billykheit, byzonder naar der Landen gewoonten en vrydoomen, begrypende meede de Gentsche Bevreeding, en dit jeeghenwoordigh plakkaat van verzoening; 't welk hy gehouden zal zyn te bezweeren: ende, naardien de Doorluchtighste Aartshartogh Mathias, in deeze ooverzwaare beroerten, zich zeer maatigh en zeedighlyk heeft gedraaghen, zoo begeeren en bidden de Staaten, dat zyner Majesteit gelieve, den zelven aan te houden, oft op nieuw te lasten, onder den voorgemelden eedt en verbintenis.* 17. *De steeden, burghen, sterkten, geschut, waapenen, voorraadt van oorlogh, lyftoght, scheepen, en alles voorts, zullen, voor zoo veel die van Hollandt, Zeelandt, en hunne bondtgenooten aangaat, gelaaten worden ter ordeninge van 't Gentsche Verdragh; maar zullen, in andre gewesten, staande onder de maght der voorzeide Staaten, worden bewaart en bedient door de geenen, den welken de plaatsvooghdyen, hopmanschappen, en andre ampten by den Aartshartogh en de Staaten zyn aanbevoolen; mits dat zy eedt doen aan den Koning en de Staaten, als booven gezeit is: ende de steeden, Slooten, en sterkten, t'ontruimen by de Spanjaarden en andre vreemdelingen, mitsgaaders andre ampten, koomende naamaals oopen te staan, zullen bevoolen worden, by zyne Majesteit, aan inboorlingen, ontfanklyk naar de voorrechten, en aangenaam den Staaten van elk gewest; welke amptluiden, aleer zy 't bewindt van de voorzeide plaatsen en krysvolk aanneemen, zullen zweeren als booven; ter tyde toe, dat, (1) by toestandt der Algemeine pleghtlyk verzaamde Staaten, anders verordent zy: waarentussen terstondt, in handen van den voorzeiden Landtvooghdt, zullen*

(1) *By toestandt*, bij toestemming, bewilliging.

Jan overgegeeven worden de erffelyke en andre goederen des Koninx. 18. *Zyne Majesteit, niettemin, zal* (1) *naaktelyk ten aanzien deezer verzoeninge, gehengen, dat het geene, 't welk, tot nochtoe, uit haare * heerlyke inkoomsten, tot onderstand der gemeinte, genoomen oft ontfangen is, zal blyven gezaamelt en ontfangen: behoudends, dat voortaan geen' aantasting van diergelyke goedren gepleeght warde.* 19. *De Staaten zullen vertyghen van alle verbintenissen, aangegaan met uitheemschen ter zaake van de gemelde beroerten; uitgezondert de geene, die gemaakt zyn met de Koninginne van Engelandt, en den Hartooghe van Alanson.* 20. *In deeze handeling worden begreepen de gemelde Koningin en Hartogh, ende voorts alle Vorsten, en andren, van wat soorte zy weezen mooghen, die den Staaten eenighe gunst oft hulpe betoont hebben.* 21. *Naardien, mits den koophandel der onderzaaten met de gebuurvolken van verschillende gezintheit in 't geloof, ook mits het langduurigh afweezen des Koninx en de beroerten daarop gevolght, zoo groote verandering in den Godsdienst is geschiedt, dat alle zaaken, zonder beduchten van meerder zwaarigheeden, in den vooryghen staat niet herstelt kunnen worden; zoo zal de Koning, ten ootmoedighen verzoeke zyner onderdaanen, ende op dat d'inheemsche twist, met gevaar van den Roomschen Godsdienst, niet bet aangroeye, gedooghen ende toelaaten de oeffening van den Hervormden Godsdienst, ende van de Augsburghsche belydenis, t'aller plaatsen, daar die althans oopenbaarlyk gepleeght wordt: van gelyke zullen de Staaten, in de zelve plaatsen, strax naa 't verkundighen der vreede, de oeffening van den Roomschen Godsdienst weeder doen invoeren, op reedelyke voorwaarden, onverbreeklyk t'onderhouden: daarenbooven, naa 't verkun-*

MDLXXIX. 679.

— 680.

* domaynen.

(1) *Naaktelyk*, blootelijk, enkel, zonder gevolgtrekking.

Bl. 680. *kundighen der vreede, 't afdanken des krysvolx, en 't stillen aller dingen, zullen de Staaten vergaadren, ende, in teeghenwoordigheit van 's Koninx gemaghtighden, d'uiterste naarstigheit aanwenden, om 't gebruik van den hervormden Godsdienst ten minste te bepaalen binnen zeekere steeden en plaatsen naar den eisch van elk Landtschap; mits blyvende, niettemin, die van Hollandt en Zeelandt, en hunne bondtgenooten, by den voet der Gentsche Bevreedinge: zullen voorts de Staaten bevlytighen, dat, binnen Hollandt en Zeelandt, tot zommighe plaatsen, 't gebruik van den Roomschen* Godsdienst *ingeruimt warde; tot dat men, by verloop van tydt en by vorder zaamening der Staaten, volkoomentlyker daarin voorzien kunne, is 't dat in d'eerste vergaadering niet alles volbraght kan worden. 22. Oover 't afveirdighen, bevestighen, verkundighen, samt de eeuwighe en vaste onderhoudenis deezer Bevreedinge, staat te handelen, naa dat de voorverhaalde punten zullen afgedaan en geslooten zyn.* By dit besluit der Landschappen ging een heimelyk berichtschrift voor de Staatsche gemaghtighden, naar 't welke zy (des noodt zynde) het stellen der punten in die forme zouden mooghen verantwoorden; ook op zommighe yetwes toegeeven. De reedenen dienstigh ter verantwoording kan een aandachtigh oordeelaar zelf bespeuren. De reklykheit werd hun dus verre toegestaan. *In geval van zwaarigheit op het tweede punt,* (1) *verhoedende 't bouwen van burghen ten eeuwighen daaghen, moghten zy zien te verwerven, dat de hertimmering niet gedooght zouw worden dan by verlof der Algemeine Staaten, ende teffens der bezondere Staaten van 't Landtschap, daar men ze bouwen wilde: ofte ten minste, niet dan by bewilliging der wetlyk verzaamde Staaten van dat gewest. Aangaande 't geen in 't neeghende punt gezeit werd van vergelding der ampten,* zou-

(1) *Verhoedende*, verbiedende; belettende.

zouden zy mooghen inruimen, dat de vergelding slechts plaats greepe, tot dat, by vergaadering der Algemeine Staaten (1) *hier verdingende, anders verordent wierde, op 't weedergeeven der * gemeintlyke ampten. Indien de handel geschaapen waar te sluiten op 't geene by het tiende punt gezeit werd, zonder* (2) *bescheiding van tydt, dat niemand, onaangenaam den Staaten, tot eenigh ampt zouw te beroepen staan; zoo moghten de gezânten zien te bedingen den tyd van twaalf, tien, oft zeeven jaaren. Niet deur kunnende met het geene, 't welk in 't zeeventiende punt besprooken werd, noopende 't bewaaren der plaatsen, by persoonen gestelt door den Aartshartogh en de Staaten, zouden de gemaghtighden, zoo 't naauwde, mooghen toelaaten, dat de Koning, naa twaalf, tien, oft zeeven jaaren, d'ontleedighde ampten begaave. Het neeghentiende punt moghten zy, vindende zich gepraamt, zoo verre verbreeden, dat de verbindtenissen, gemaakt met Engelandt en Anjou, ten minste zouden vast blyven tot dat de Koningin en de Hartogh behoorlyk van de Staaten vernoeght waaren; ende dat de bondtgenootschappen, opgerecht tussen de inboorlingen, te duuren hadden tot naader orde, te raamen by pleghtighe verzaaming der Algemeine Staaten. Reeze daar twist, oover des eenentwintighsten punts lidt, luidende,* Als alle dingen gestilt zyn; *zoo moghten zy die woorden daar aftrekken: ook belooven, dat men, binnen vyf oft zes maanden naa de verkunding der vreede, d'eerste daghvaart van Staaten houden zouw, indien Terranova, ende de Kaizarlyke middelaars zeekeren tydt daartoe wilden bescheiden hebben.* Der Staaten brieven, houdende aan 's Kaizars gemaghtighden in 't gemeen, en aan Zwartsen-

B1. 680.

— 681.

* Publyke.

(1) *Hier verdingende*, die dit verdrag aangaan.

(2) *Bescheiding van tydt*, bepaling van tijd.

Bl. 681. ſenburgh in 't bezonder, werden dien Graave gegeeven door de Staatſche gezanten; die met hem, oover 't beſluit der Landtſchappen, in mondtgemeenſchap quaamen. Maar Terranova, bybrengende, dat mits 't verreizen der middelaaren, zyn laſt geëindight was, weigherde wyder handeling, en trok van Koolen naa Bonne. Korts daarnaa quam'er ſchryven van den Kaizar, begeerende, dat men, zoo lang als'er eenighe hoope waar, in 't werk volharden zoude. Dies verzochten de Staatſche op nieuw den Hartogh van Terranova, dat hem geliefde naa Koolen te keeren: dan kreeghen tot antwoordt, dat, zoo men alsnoch verſtonde 's Koninx genaadigh uitbodt t'aanveirden, men moghte zich wenden te zyner Majeſteit, ofte tot haaren Algemeinen Stadthouder. Derhalven werd, by goetvinden des Graaven, 't gemelde beſluit, met een deel van 't berichtſchrift, oover gezonden aan den Kaizar: die, op den achtienden van Wintermaant, herſchryven deed, *Dat hy* (1) *meer gevoeghlykheits van der Staaten zyde verwacht had; doch hoopte, zy zouden zich naader bezinnen. Waartoe, t'zynen verdriete, ondienſtigh viel, dat zyne gemaghtighden en Terranova vertooghen waaren; zonder dat hy alsnoch wiſt, oft zy zich beraaden zouden tot het hervatten der zaake.* De Staaten, achtende 't ſtuk buiten hoope van uitkoomſt, (2) ontbooden, op den eerſten dagh des jaars vyftienhondert tachtentigh, hunnen gezanten, dat zy, naa leevering van dubbelt huns berichtſchrifts aan Zwartſenburgh, (3) te heim te keeren hadden: doch, om de wyte van 't affnyden des handels t'ontgaan, bevaalen den Heeren Rumen en Albada, woonende tot Koolen, den zelven t'onderſteu-

(1) *Meer gevoeghlykheits*, meer inſchikkelijkheid.

(2) *Ontbooden* ——— *hunnen gezanten*, gaven last aan hunne gezanten.

(3) *Te heim*, huiswaarts, naar huis.

ſteunen, en gaande te houden op den voet van 't voorzelde beſluit, indien 't alzoo te paſſe quaam, met den Graave van Zwartſenburgh; ter tydt toe, dat een' bezending aan den Kaizar geſchikt wierde, van weeghe der Landen, om dezelve by die Majeſteit te ontſchuldighen. Maar eenighen der gezanten bleeven achter, en verzonden zich, d'een voor, d'ander naa, met den Koning, naamelyk de Hartogh van Aarſchot, de Prelaaten van Sante Geertruids en van Marolle, de Prooſt van Sant Baafs, en de Heer van Grobbendonk; niet zonder al voorheen heimelyk verſtandt met Terranova gehouden te hebben; gelyk naamaals, by (1) afgeworpe brieven van Marolle en Grobbendonk, aan den Kardinaal Granvelle en den Raadsheer Johan Fonk in Spanje, gebleeken is. 1581.

Wyders, d'Antwerpſche zaamening, verſlezende den pais uit het oogh, zagh nu ernſtigh om, naa ander heul; en men begon 't verwerpen van Philips, en 't beroepen van Anjou, met grooter hitte, en deeze reedenen te dryven. *De Landen, zich onderlinx quaalyk verſtaande, waaren noch elk in zich zelf geſplitſt aan parthyſchappen, de gemeente oneenſch met de regeerders; der maate, dat men in zulk een' warorde, niet vuuten kon dan (2) afkeerenden krygh, geſchapen ten minſte duurzaam en (3) twyfelgangigh te vallen. Waardoor men, mits 't uitputten der ſchatkaamer' en mangel van ſoldt, zich ten laaſte zouw vlyen moeten naa de vreede, en onder 't Spaanſche juk. Want deeze noodt (4) aankleefde den punten voorgedraaghen tot Koolen.*

(1) *Afgeworpe brieven*, onderſchepte brieven.

(2) *Afkeerenden krygh*, geen' aanvallenden, maar een' verdedigenden oorlog.

(3) *Twyfelgangigh*, welks gang en afloop twyffelachtig was.

(4) *Aankleefde*, kleefde aan.

Bl. 681. *len. Van* (1) *schier oft morghen yet lydelykers te bedingen; geen schyn altoos; ende noch minder, dat het zouw naagekoomen worden. Veel was'er in den wegh: met naame 't verbondt, gemaakt, door dien trouwloozen* (2) *La Motte en andren, met verscheiden Ooversten; de welke, gedreeven van de zelfste staat-en baatzucht, die hen dus verre vervoert had, de vryheit en 't recht huns vaderlands, om dank by de Spanjaards te begaan, verraaden zouden, ende met hun, tot uitrooying der Onroomsgezinden,*
— 682. *aanspannen. Op hun kompas ook, zouden meer* (3) *lichte luiden t'zeil gaan, toghtigh naa ampten en eeren, nerghens te haalen, dan uit des Koninx handt. 'T bederf van zoo veel Heeren en andren, gebannen,* (4) *gedempt door vergift, door zwaart, door strop, door waater, door vuur, en allerley* (5) *spitsvondighe pynen, hadden eenen yeghelyke t'oover geleert, met hoedanighe bitterheeden 't hart van Philips* (6) *doorzooden was. De Spaansche moord-*

(1) *Schier oft morghen*, binnen kort.

(2) *La Motte.* Men herinnere zich hier het boven verhaalde wegens de heimelijke verzoening van dezen met den Koning, bl. 271 van het IV D., en hoe hij bij de Staten, openlijk, bij Plakaat, voor weêrspanneling en landverrader werd verklaard; waarmede men kan vergelijken WAGENAAR, *Vad. Hist.* D. VII, bl. 243 en 271.

(3) *Lichte*, ligtzinnige.

(4) *Gedempt door vergift.* Opmerking verdient hier het gebruik van het woord *dempen*, thans in dien zin buiten gebruik. Oudtijds echter werd aan hetzelve de beteekenis van *tot niet brengen*, en dus *ombrengen* toegekend. KILIAAN vertaalt het, onder anderen, *in nihilum redigere, extinguere, suffocare*.

(5) *Spitsvondighe pynen.* Fraai gekozen is deze uitdrukking, om het misbruik des vernufts in het vinden van nieuwe ongehoorde pijnen te kennen te geven.

(6) *Doorzooden*, doorkookt, doortrokken.

moorddaadigheit, geproeft by die van Granaade, Westindië, Italië zelf, weemelde ooveral eenèn yder voor de ooghen. Het bloet alhier, der Graaven, Eedelen, burgheren, rookte noch. Had d'ongeterghde Spanjaardt alzulke grouwzaamheeden aan (1) *d'onnoozele Neêrlanders wel besteedt geacht, wat was hun, van zynen oevelmoedt, ontsteeken door wettighe weêrbieding, naakende? Met rype schranderheit, voorwaar, had de wyste der Vorsten 's Koninx gramschap doods boode genoemt. Zelden, ende schier nemmer, lieten de* (2) *voormaghtighe Koningen het ongelyk onvergolden, dat zy hunnen onderdaanen waaren wytende. Zy verstaaken 't wel een' wyl in den boezem, maar borsten, wen 't pas gaf, tot* (3) *arre woorden en felle werken teffens uit. T'eenen spieghel diende Koning Christiern van Deenemark, die, verdreeven om zyn tieranny, ende weeder in staat gestelt op zeekere voorwaarden, eenen tydt lang zachtelyk regeerde; daarnaa, waarneemende zynen slagh, de Heeren ten bankette genoodight, onder de taafelvreughdt, zonder zich aan 't heiligh gastrecht te keeren, deed ooveryallen, en onthalzen door beuls hand, met bevel ook van eenighe drie-en vierjaarige kindren wreedelyk te verdelghen. Maximiliaan, oovergrootvaader van deezen Philips, als die van Brug, zich verneedrende naa 't zwaare leedt hem gedaan, door tussenspraak der Keurvorsten, van hem in genaade ontfangen waaren, by brief gesterkt met pleghtighen eedt, had zich echter zoo yslyk aan hen gewrooken, dat noch heeden 't gewagh daaraf, den geenen die 't hoorden, het hair deed te bergh staan. Van nerghens anders her was onlanx gekoomen het woeden Karels des neeghenden van Vrankryk, teeghens Koligny,* Bl. 682.
tee-

(1) *Onnoozele*, onschuldige.

(2) *Voormaghtighe*, overmagtige, oppermagtige.

(3) *Arre woorden*, gramstorige woorden.

Bl. 682. *teeghens andre hoofden der Onroomſchen, teeghens meenighte van onſchuldighen; dan uit* (1) *een krop worghende aan de ſpyt der vlucht van Meaux, zoo wrang gevonden, dat hem, hoewel anders eedel van inborſt, nochte een' vreede van twee jaaren, nochte 't weederleeveren der ſteeden en Slooten, nochte de bruiloft zyner zuſter met den Koning van Navarre, had kunnen bemurwen, om zich te ſpeinen van zoo ſchriklyk een' moedkoeling, al zouw zy den Franſchen naam met eeuwighe ſchandvlek bezoedelen. De Spanjaards, nu,* (2) *wryters van natuur, zouden daarenbooyen tot wraak, door 't voordeel dat'er aan vaſt ſcheen, geprikkelt worden, waanende 't landt met draghelyker koſten te mooghen houden, door 't zwakken der ingezeetenen, en 't ontveſten der ſteeden: 't welk Kaizar Kaarel de vyfde, naa den oproer in 't jaar neeghenendertigh, tot Gent had te werk geſtelt. Oft ſchoon Philips, daarteeghen, zyn' trouw te pande zette, en zyn' beloften met brieven en zeeghels bekraftighde; wie twyfelde 'er aan, oft de Paus zoud' hem ontſlaan van den eedt? Want het was een' wet des hoofs van Roome, dat men aan* (3) *zwermgeeſten, waarvoor alle Onroomsgezinden daar geſchat werden, geene trouw moeſt houden: ende dit dreef, doorgaands, in zyn' ſchriften, de geen, die kortelinx, onder den naam van Kornelius Callidius Chryſopolitanus, Aldegondes reede, gevoert op den Ryxdagh tot Worms, beantwoordt had. 'T zelfſte bulderden Jo-*

(1) *Een krop worghende aan de ſpyt.* Krachtig is deze overdragtelijke uitdrukking, om de verbolgen ſpijt van KAREL te kennen te geven, die hem, als het ware, de keel toewurgde, naar lucht deed ſnakken.

(2) *Wryters.* Zie over dit woord onze aant. op bl. 361 van het I D.

(3) *Zwermgeeſten*, geesten, die op een dwaalſpoor zijn, dwaalgeesten. KILIAAN heeft *ſwermgheest*, fanaticus, veſanus ſpiritus.

Johannes Lensaus, en Cunerus Bisschop van Leeu- Bl. 682.
waarde. Wen ook de Koning voor hadde (1) *zyn*
woordt te staan, 't zoud' hem niet geoorloft zyn van
den Paus en de veirschaar der Inquisitie. Jaa zy
zouden den kerkschen Vorste een' strik om 't gewisse
werpen, en hem, al leed' hy 't ook noode, ten
laaste (2) *aan een oorlog teeghen de ketters kop-*
pelen. Met gelyke treeken hadden zy zich behol-
pen, om den Alderchristlykften Koning, met schen-
ding zyner trouwe, te verrukken tot de daadt be-
dreeven tot Parys, en, in naaspel van dien, door 683. —
heel Vrankryk; welx hem seedert berouwde. Want,
naar den aardt van 't gewest, had zoo heilloos een
stuk den Fransoizen niet in 't gedacht kunnen schie-
ten. Maar die toeleg, gebrouwen in Italie, daar-
naa herkookt in Spanje, was van buiten aan den
gesteurden Koning oovergezonden, (3) *tot toghtwek-*
king, door aanblik van kans om zyn' verbolghen-
heit te boeten. Geen' hoope meer, derhalven, tot
oprechte verzoening met Philips. Want hadd' hy, uit
eighe geneeghentheit, met zoo veel doodens, (4) *foo-*
lens, verjaaghens, Nederlandt getaistert, hy zouw
gewislyk weeder tot zynen aardt keeren; was hy,
door opruying van andren, daartoe verweert ge-
weest, wat schyn doch, dat hy niet (5) *echter naa*
d'ouwde Raadsluiden zouw luisteren, ende, door
aanhitsing van Paus en Inquisiteurs, het spoor der
zelfste schriklykheeden hervatten? Wyde strekte zyn'
mooghenheit, wyde zyn' aanhang alhier; ende het
die te erduchten stond', was de tydt van Don Jo-
han

(1) *Zyn woordt te staan.* Zijn woord gestand te doen.

(2) *Aan een oorlog .... koppelen,* in een' oorlog inwikkelen.

(3) *Tot toghtwekking,* om de driften in beweging te brengen.

(4) *Foolens,* kwellens, plagens.

(5) *Echter,* op nieuws.

Bl. 683. *han uit: de welke, naar 't oordeel der voorzienighsten (zoo zyn' bestek noch een' wyl wat beeter bewimpelt geweest waar, en niet ontdekt door d'afgeworpe brieven) zich, naardien de Hooghduitschen zoo veele steeden voor hem hielden, hadde meester van gansch Neêrlandt kunnen maaken. Ook hadde hem 't inneemen van Antwerpen en de Burgh niet kunnen faalen,* (1) *waare hy afgeslaaghen, derwaarts aan, van zynen wegh naa Mechelen. Vervaarlyker noch zouw 't Spaansche geweldt zyn, indien 't ook Portugal inslokte, en zich ter zee, zoo wel ten Ooste als ten Weste, verhieve. Zynde nu, om zoo zuur een' slaaverny t'ontvlieden, niet raadzaam 't oorlogh neêr te leggen, en de Staaten te krank van kraght om het ten einde te brengen; schoot'er oover, dat zy, tot buitenlandsche hulpe van eenighen maghtighen Vorst, hunne toevlucht naamen. En diende hiermeê gespoeit, eer de dingen zoo verre verliepen, dat geenen vreemden Heere lusten moghte met hun te daadingen, hoe veel zy alsdan ook zouden willen oovergeeven. Maar onder alle, welker bystandt in beraadt viel, oovertrof de Hartogh van Anjou, des Franschen Koninx broeder. Verscheide gesteltenissen, wenschelyk in eenen Vorst voor hun, vertoonden zich in deezen; naulyx yet vreezens waardigh. Want hy, als uitheemsch, en zonder wrok in 't bezonder teeghen de inboorlingen, zouw, ontfangen zynde, hun altzaamen met ontsloote gunst te gemoet koomen, heelende de scheuringen, die Neêrlandt vernielden. Zoo veel maghts ook en aanhangs, als de Koning althans had om 't zelve onder zweep te brengen, kon den Hartooghe in lange jaaren zwaarlyk aangroeyen: zulx onwaarschynlyk was, dat hy in gelyke bekooring zouw vallen. Hy bezat nocht Sloo-*

(1) *Waare hy afgeslaaghen, derwaarts aan, van zynen weg naa Mechelen*, dat is, zoo hij van zijnen weg naar Mechelen ware afgegaan, en dien naar Antwerpen hadde ingeslagen.

Slooten, nocht vestingen; noodigh om ooverwonne Bl. 683.
geweesten te breidelen; onnut voor hem, die, geroepen uit vryen wil, slechts voor buitenvyandt te zorghen had, en liever trachten zouw zich de harten door weldaadt te verplichten, dan de steeden, ooverboodigh t'zyner gehoorzaamheit, met dwang te (1) *ringelen. Vol vuurighen yvers was deez, en des Spanjaardts getroost. Zyne middelen, zeer bequaam tot bescherming deezer oorden, om de gebuurnis, voelden zich onderssteunt van* (2) *'t hellen der Fransoizen t'hemwaarts, dien, mits de kinderloosheit dier Majesteit, de kroon booven 't hooft stond. Ende, zoo de Koning zyn broeder hem* (3) *niet heel dwars vallen wilde, voorzeeker, zouw die eedeldoom, uit aangeboore graatigheit naa lof, en ongedult van rust, zyn' leeghers eerzuchtelyk volghen. Niemandt, van wien de Staaten zich 't vestighen hunner voorrechten en* (4) *lasteloosheeden vastelyker belooven moghten. Noopende den Godsdienst, punt van 't meeste belang; men wist dat hy de Onroomschen* (5) *reedelyk wel vermoght; immers hunner zaake niet bitsch was; dewyl hy veele vrienden, deezen geloove toegedaan, binnen en buiten 's Ryx had, en de Parysche moordt aanschouwt met een mishaaghen. Waarooyer te vertrouwen stond, dat hy, t'zynent gewent tot gedooghenis van tweederley Gods-* — 684.
dienst

(1) *Ringelen*, temmen, eigenlijk met een' ring omgeven.

(2) *'T hellen der Franzoisen t'hemwaarts*, de genegenheid der Franschen, die tot hem overhelde.

(3) *Niet heel dwars vallen wilde*, niet volstrekt wilde tegengaan, of in den weg zijn.

(4) *Lasteloosheeden*, vrijdommen.

(5) *Reedelyk wel vermoght*, redelijk wel mogt lijden, genegen was. De spreekwijze *iemand wel of kwalijk vermogen*, of, gelijk men zich in het dagelijksche leven veelal uitdrukt, *mogen*, is nog in gebruik. Men zegt: *ik mag dien man niet* of *wel*.

Bl. 684. *dienst, d'Onroomsgezinden dieswegghe ten volle zouw verzeekeren. Dit moght men zich toeleggen van dat Koninklyk gemoedt. Want hem ging groot getuighenis naa, van genaade, goedertierenis, weêrzin in 't bekryghen der Onroomsche Fransoizen: zulx genoeghzaam bleek, dat hy zich, voor eenighen tydt, met het oorlogh teeghens hen niet zoo zeer bemoeit had om het te voeren, als om daaruit geleeghenheit aan te grypen tot afsnel der oorzaaken van dien. Genoomen ook, dat hem d'Onroomschen niet zeer lief waaren, zoo zoud' hy nochtans, door anxt voor de Spaansche parthy zich benoodight zien hun 't hooft op te houden. 'T inhaalen zyns persoons alhier zouw Vrankryk voor de Spanjaardts sluiten; van waar hun (wel wist men 't) lyftoght, waapenen, en ander (1) gerak van oorlogh verstrekt was; zonder 't welk zy de scheenen aan Maastricht zouden gestooten hebben. Daar beneeven zouden die van Arthois en Heenegauw, bevochten ter weederzyden, zoo men Anjou aannaame, wel light tot d'Algemeenschap keeren: en hoefde men niet te duchten, mits hun voorgaande in dit werk, dat hy hen, naar de gewoonte des Spanjaardts, booven d'andren zouw zetten; gelyk men geen' gissing op veel vriendschaps van hem maaken moest, draalende met zyn' verkiezing tot dat d'afgezonderde leeden, eens, uit vertwyfeling van behouden te blyven (2) met de Spanjaardts, hem t'hunnen Vorste ontfingen. Zommighen worpen voor, dat hy misschien de Gentsche bevreeding niet onderteekenen zouw; en de Engelsche Koningin 't hart aftrekken van de Neêrlanders, 't en waar 't punt van 't verbondt des Borgoenschen huis met Engelandt onderhouden wierde. Maar wat kon doch Anjou teeghen den Gentschen pais*

(1) *Gerak van oorlogh*, krijgsbehoefte. KILIAAN heeft *gherack*, *ghereck*, *ghereke*, apparatus, instrumentum.

(2) *Met de Spanjaardts*, dat is, terwijl men onder Spaansch gebied bleef.

pais hebben, die teeghen de Spanjaardts gemaakt Bl. 684.
was? De Harteghen van Borgonje ook, gesprooten uit het zelfste geslaght van Vrankryk, hadden, ter beste trouwe, 't verdragh met de Engelschen achtervolght: en haare Majesteit vertoende zich niet quaalyk gezint tot Anjou, gemerkt met hem, by verlof zyns broeders, van 't huwlyk gehandelt was. En oft schoon dit niet voortginge, zoo zouden eevenwel de Grooten van Engelandt, op dat de Fransois, elders belemmert, zich niets tot hinder van hun oft hunnen Godsdienst onderwonde, altydt Anjou teeghen Spanje gekant wenschen: te meer, dewyl 'er reeds beslooten was, dat de Koningin, wien men dan ook de hooghe Overheit deezer landen quam op te draaghen, in de punten met hem te bedingen, te begrypen stond. 'T geen eenighe arghwaanighen voorts uitstoeghen, van een heimelyk verbondt tussen Philips en de Hartegh, was ongerymt, en strydigh met alle reede. Want Anjous woorden en wandel beweerden het teeghandeel: en wat kon Philips porren, om de Landen, van den Fransois, aan te neemen op ander voorwaarden, dan z'hem althans verlaaten werden?

Als nu de Staaten stonden om te scheiden, erinnerd' hun, op den neeghenden van Louwmaant, de Prins van Oranje weederom zyn vertoogh, hun gedaan in Slaghtmaant en Wintermaant, lestleeden; en voeghd' 'er bij, *Dat veele Hopluiden, Bevelhebbers en soldaaten,* (1) *zich vervorderden 't een en 't ander aan te slaan, tot naadeel des Landts, onder dexel van ook den Koning gezwooren te hebben. Tot verhoeding welker zwaarigheit, hooghnoodigh waare een' nieuwe form van eedt te raamen, waarby, zoo wel den vyandt, als den ingezeetenen blyken moghte, dat men niet verstond, zich voortaan onwettelyk te laaten verheeren.* Ten tweeden daaghe hiernaa

(1) *Zich vervorderden*, zich verstoutten, zich aanmaatigden.

B. 684. naa, werd ter zelffte zaameninge een berichtschrift (1) voltooghen, volghens 't welke de gemaghtighden hunnen meestren te verklaaren hadden wat'er gehandelt was, en bewilghing te verzoeken op 't geene, dat zy, mits kortheit van last, niet hadden kunnen inruimen. De punten waaren deeze. *'T oprechten eens algemeinen Landtraads, die bestaan zouw uit persoonen te kiezen by elk gewest. Eenpaarigheit te houden in 't heffen der * geleigelden, en der tollen gestelt (2) op de sleete der waaren;*
— 685. *en die te laaten ten behoeve der Algemeinschappe. Dat men reeds † verlofgelden gestelt, en wyders te stellen had op eenighe soorten van koopmanschappen, gaande naa d'afgevalle Landtschappen. 'T omslaan eens hondertsten pennincx; gemerkt de loopende middelen niet toereikten, om de kosten des kryghs te vervallen. Gereede penningen te lichten van koopluiden, onder verpanding der geley- en verlofgelden; oft anderszins te vinden uit de Landen; tot afdanking der Hooghduitsche ruiteren, en betaaling der bezettelingen. De staat van oorlooghe, vertoont by den Prinse op den twaalfden van Wintermaant lestleeden. Een ontwerp van bondschrift, verplichtende de Landen tot veirdigh opbrengen der ingewillighde middelen; by peene dat de welbetaalende den achterstal (3) op fret zouden mooghen lichten, en denzelven verhaalen aan de persoonen en goedren der naalaatighe Landtschappen. 'T aanslaan van 's vyands, en der afvallighen goedren, om geregeert te worden by d'Alhemeenschap, en (4) bekeert t'haaren voordeele, zonderling aan 't vestighen van*

* convoyen.

† licenten.

(1) *Voltooghen*, voltrokken.

(2) *Op de sleete*, op het slijten, vertier.

(3) *Op fret*, op intrest.

(4) *Bekeert*, verkeerd, bestemd.

van plaatsen; op dat 'er beeter acht op gegeeven, Bl. 685.
*en d'eighebaatzucht geweert wierde. Te ooverleggen wat te doen stonde met de geestlyke, en diergelyke goedren, ooveral onordentlyk aangetast by * enkelingen; ende oft niet raadzaamer waare, die te doen (1) behaavenen by luiden daartoe gerechtight, oft te besteeden tot den gemeenen oorbaar, dan de zelve alzoo te laaten verquisten. D'eenpaarigheit van den geraamden voet der munte te handthaaven. Zich rustighlyk ten oorlooghe te schikken, en t'ontslaan van de gedachten der vreede, die men bevond maar voorgewendt te weezen door den vyandt, om scheuring onder de Landtzaaten t'ontginnen. Een eindt te maaken van den handel met den Hartooghe van Anjou, op de vorderlyxte voorwaarden als men konde: naardien hy (al hadde men zyns niet van doen, als jaa grootelyx) vernoeght diende; eer dat hem t'haarder gunst de weerparthy bekoorde, die niet afliet van verzoek, weederstaan, tot noch toe, by zyn Hoogheit. Middel te schaffen tot blussing der ouwde schulden, geëischt, zoo by d'afgedankte, als noch dienende ruiters en knechten, ende by de soldaaten gekoomen uit Maastricht; mitsgaaders tot*

* particulieren.

(1) *Behaavenen*, besturen. Zoo leest men ook in den *Henr. de Gr.*, bl. 117: „ Dan, om, uit zoo groot eene „ besommering, in voorraadt te geraken, was niet alleen „ zonderlinge zorghvuldigheidt, in 't *behavenen* des inko„ mens, maar ook onbegrypelyke moeite, tot vermeer„ dering deszelven, vereischt." Elders gebruikt HOOFT *behavenen* in den zin van het Latijnsche *colere*, als in het genoemde Werk, bl. 1: „ Sedert hebben wy den inbrek „ van die raauwe volken uitstortende ten noorden en onge„ zegende landouwen, oover het gansche ryk en deze „ *behavenste* plek onzes aardbodems, gehadt." Vergelijk ook TACITUS *Jaarb.*, bl. 46. *Havenen* wordt bij KILIAAN verklaard door *instruere supellectile* en door *comere, ornare, colere, mundare.* Zie verder VAN HASSELT aldaar en het Woordenboek van den Heer WEILAND.

Bl. 685. *tot betaaling van de kosten der gezanten: gemerkt dat, zonder hierin te voorzien, de koopluiden, en andre ingezetenen der landen binnen de zelve zouden als gebannen moeten blyven, uit zorghe van oover al buiten bekommert te worden.* Met dit (1) onderwys gedaghteekent den elfden van Louwmaant, en de bescheiden daar bij vereischt, trokken de gemaghtighden t'huiswaarts.

Hierentussen hadden die van Arthois en Heenegouw hun heir op de been gebracht; ende deed, naa 't verzeinden van 't meeste deel der uitheemschen, de Prins van Parma, onder 't beleidt des Heeren van Montigny, in 't eerst deezes jaars, Mortagne, een steedeken drie mylen van Doornik, oovervallen. 'T was bezet met drie vendelen, bestaande uit Engelschen en Schotten, onder 't gebiedt van Hopman Souhait, die gevangen werd; maar diet genoegh zyn' vryheit aan den vyandt verkocht. Want, onder 't bezighighen des voorraads van oorlooghe, greep hy een eind brandende lonte, en worp het in't kruidt dat hem zelven, en den Baroen van Aubigny doodde. Montigny, hoewel meede gequetst van 't vuur, rukte voorts naa Sant Amant, 't welk, als niet houdbaar, zeekre Engelschen, die 'er in laaghen, oovergaaven. De kornel Morgan, en zommighe andren, bleeven gevangen. Van daar tooghen de veroovaraars naa Doornik en Ryssel, ende plaaghden de voorburghen en 't platte Landt, met blaaken en brandschatten. De bezettelingen van Brussel en d'omleggende plaatsen ooverrompelden, hierenteeghen, schielyk de stadt Nivelle. Veele soldaaten werden daar doorstooten, de Heer van Glimes gevangen, en naa Brussel gevoert. Ook kreeghen de Staatschen de sterkte van Avennes; en aldaar den Heer van Noyelles, broeder
— 686. des Heeren van Bours, in handen. De Baroen van Inchy Burghvooght tot Kamerik, alzoo hy beducht was

(1) *Onderwys*, onderrigt nopens hetgeen, waarop zy de toestemming hunner meesteren moesten verzoeken.

was voor beleg, en te vetre geleeghen om tydlyk ontzet te worden, schreef aan de Staaten, hoe hy met den Heer van La Ferte, gemaghtighde des Hartooghen van Anjou, gehandelt had, om eenigh volk (zoo 't nood deede) van hem te bekoomen. De Staaten ftelden zulx te zyner bescheidenheit. Waarop hy korts innam etlyke ruiters en knechten van den Hartogh, die alzoo den voet in Artois en Heenegouw kreegh; daar zy den Prinse van Parma grootlyx in den weeghe waaren, en zwaare brandtschattingen uit hieven. 1580.

Op den laatsten van Louwmaant, overleed Don Henrik, Kardinaal, Koning van Portugal; ende (1) faalde met hem de manlyke lyn dier Koningen. Zyn' weeklykheit, hooghe en kinderlooze ouderdoom, hadden, al oover een' wyl, de staatzucht van verscheide Vorsten ontfonkt, die, elk met voorwenden zyns rechts, naa de kroon dongen. En Koning Philips, een der zelve, had nu krysmaght gereedt, om ten Ryk' in te breeken, 't en waar men hem ontfankelyk kende. Te deezen einde deed hy ook alle Hollandsche scheepen beslaan, die zich in dien hoek zyns gebieds gehaavent vonden. 'T welk, eer men de oorzaak vernam, groote verbaastheit in Hollandt baarde. Want de zeevaart, herwaarts en derwaarts, was, totnochtoe, ten aanzien der weederzydighe behoefte en baate, als by (2) gezweeghen bestandt, achtervolght. Dit oorlogh, (alzoo de Portugeezen liever hadden 't gevaar van uitheemsche hulpe te loopen, dan onder den Kastiljaan te duiken) gaf den Nederlanden zoete hoop van wat aadems te scheppen, terwyl de kraften van Philips elders zouden belemmert zyn. Maar Portugal, ontbloot van zynen braafsten aadel en frischste jeughd, verslaaghen op den toght van zynen Koning Don Sebastiaan, teeghens

(1) *Faalde met hem*, stierf met hem uit.

(2) *Gezweeghen bestandt*, stilzwijgende overeenkomst.

Bl. 686. ghens dien van Marokko, in den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh, was daarenbooven verwyft in zyn rykdoom en weelde; ook gesplitst aan parthyschappen, zoo ontstaan onder de Landtzaaten zelf, als gezaayt en gequeekt door de Kastiljaanen; ende liet zich (1) dweeghlyk, naa kleenen weederstandt, breidelen: zulx men zeide, dat het, gelyk 't Ryk der Heemelen, met vasten te waater en broode, en met niemant het zyn te beneemen, gewonnen werd.

De Prins, ooverlang verzocht door de Staaten van Hollandt, quam op den eersten van Sprokkelmaant in den Haaghe. Daar eischte men zyn gevoelen, noopende zeekre geschillen, en andre zaaken, (2) opgeborrelt in zyn afweezen. Dewyl van uitspraak 's hoofs van Hollandt geen *. beroep viel aan den grooten Raadt tot Mechele, mits die stadt voor den vyandt hield, zoo verstonden de Eedelen en meeste steeden, dat men, binnen Haarlem eenen grooten Raadt hadd' op te rechten: Dordrecht alleen, dat men, in plaats van dien, den Heimelyken Raadt, zich houdende t'Antwerpen, zouw beezigen; mits (3) verbreidende den zelven met luiden uit alle gewesten: zommighe, dat men 't Hof van Hollandt liete wyzen by slotvonnis: andre, dat men zich met den reeds genoomen voet van † Herziening beholpe. Best behaaghde zyner Doorluchtigheit dit laaste; met die meening, dat parthyen vrystonde bewys van nieuwe § daadtlykheeden in te brengen; ende dat geschillen, ontstaan tussen de Leeden en steeden des Lands, ge-

* appel.

† Revisie.

§ faiten.

(1) *Dweeghlyk*, gedwee.

(2) *Opgeborrelt*, onverwachts, als borrels, opgekomen.

(3) *Verbreidende*, verbreedende.

gesleeten wierden by de * Herzieners, (1) met inzeggen van vier onparthydighe Rechtsgeleerden, daaroover te roepen uit de raaden der naabuurighe gewesten: ten Leenhoove zoude men 't ouwde gebruik, van voor den oorlogh, weeder doen gang neemen. De Staaten van Zeelandt hadden zich onderwonden, eenen Raadt, Reekenkaamer, en Munt in te stellen, teeghens recht en gewoonte; zoo die van Hollandt voorgaaven. Tot afstandt van welke nieuwigheeden de Prins aannam de Zeeuwen te vermaanen; en eenighen der hunnen voor zich t'ontbieden. Op vertoogh van misleiding der Landtzaaten, door 't gebruik van 's Koninx naam in geschriften, zoo van Rechte, als andre, docht zyner Doorluchtigheit goedt, dat men 't besluit der Algemeene Staaten, meede beschreeven op dit punt ter naaste daghvaart, (2) aftoefde; ende, naa 't hooren van de stemmen der andre gewesten, hierin deede 't geen dien van Hollandt bequaamst scheene. Op voordraaghen hoe eenighe onlusten, tussen de Staaten van Hollandt en die van Westvrieslandt, gereezen waaren, zonderling ter zaake van 't handelen der gemeene penningen, waarop de Prins in Hooymaandt leftleeden zeekere verklaaring gedaan had, die niet in alles betracht werd, vorderde zyn' Doorluchtigheit, dat men haar de duisterheeden, bevonden in haare verklaaring, met de qualyk achtervolghde punten, in geschrift gaave, om de Westvriesche daarop te hooren. De regeerders van Haarlem, zich grondtvestende op de † Voldoening bedongen van den Prinse, en bybrengende dat zeekre zwaare schaaden, geleeden in 't beleg, hun behoorden vergoedt te worden, bleeven in gebreeke van de gemeene schattingen t'hunnent in te voe-

B'. 686.

— 687.

* Reviseurs.

† satisfactie.

(1). *Met inzeggen*, met mededeeling van gevoelen.

(2) *Aftoefde*, afwachtte.

Bl. 687. voeren: 't welk d'andre ſteeden verdroot, die zich dunken lieten, billyk te zyn, dat de Haarlemmers meede 's lands laſten holpen draaghen, ende, belangende de voorgewende ſchuldt, zich vernoeghen lieten in reedelykheit, met aanſchouw op den jeeghenwoordighen ſtaat der dingen. Hierop beloofde zyn' Doorluchtigheit haare vlyt, om die van Haarlem tot eenpaarigheit neevens andren, in dit ſtuk, te beweeghen. Dien van Amſterdam, desgelyx, werd quaalyk afgenoomen, dat zy, zich beroepende op de voldoening, toegeſtaan aan de vooríghe Wethouders; vierhondert ſoldaaten, tot koſte van Hollandt, onderhielden; en daarenbooven weigherden (1) yets te gelden in de ſchulden, die 't zelve landt, geduurende 't oorlogh, gemaakt had. Op deeze ſtof verſtond zyn' Doorluchtigheit, gemaghtighden van parthyen te hooren, om daarnaa te doen 't geen betaamen zouw. Naardien men, uit de inkoomſten der Graaflykheit, de renten, loopende t'haaren laſte, niet (2) vervallen kon; zoo werd voorgeſlaaghen, van eenighe gronden en tienden der zelve te gelde te maaken; ende vond de Prins zulx raadzaam, mits geſchiedende in dervoeghe, dat bleeke, den hooghſten prys, ende geen' eighe baat van den eenen oft den anderen, hierin gezocht te zyn. Van der Staaten plakkaat, betreffende den burgherlyken ſtandt, ende van hunne ordening op 't ſtuk der rechtspleeghinge, werd hem ook verſlagh gedaan; ende oordeeld' hy dienſtigh, die beide in gebruik te brengen. De Koning van Deenemark, waarnemende onze (3) geleeghenheit, had, op de goedren, vaarende door de Zondt, zeekre nieuwe laſtgelden gezet. Zyne Doorluchtigheit, gemaant om raadt hierteeghen, begeerde de punten der bezwaarniſ-

(1) *Yets te gelden*, iets te betalen.

(2) *Vervallen*, voldoen.

(3) *Geleeghenheit*, geſteldheid, toeſtand.

niſſen by gedenkſchrift geſtelt te hebben; ende verklaarde, ernſtelyk aan die Majeſteit te zullen ſchryven, ten einde voortaan niets genoomen wierde booven recht en ouwde gewoonte. Voorts werd vertoont, hoe noodtlyk, zoo tot onderhoudt des kryghs, als tot betaaling van andre laſten, vierhondertduizent gulden, oover d'ontilbaare goedren in Hollandt, op den voet van den hondertſten penning, geheeven dienden; ende hoe zwaarlyk nochtans de ſteeden elkandre daarin verſtaan konden. Waar op de Prins, voor oorbaar inzagh, met onverwylde neirſtigheit de (1) * blaffaarts des hondertſten penninx van den leſtleeden jaare te † herſchikken, op dat zy dienen moghten tot heffing der zelfſte ſchattinge voor 't jeeghenwoordigh jaar: doch (gemerkt dit werk geſchaapen was te lang aan te loopen) dat elke ſtadt en dorp, by maniere van voorraadt, opbrengen zoude de helfte van 't geen zy, voor hondertſten penning, in 't leſtleeden jaar betaalt hadden; welverſtaan, dat het geene men naamaals bevonde verſchaft te zyn booven de helfte, op te leggen aan yder by de voorzeide herſchikking, van de reſt ſtonde in te houden. Endtlyk verghde men hem 't bevordren der verdeeling op 't betaalen van ruiters en knechten, noopende welk punt hy zich gedroegh tot het geene, dat daarop in Brabandt geraamt was, en behandight, tot Antwerpen, aan de Hollandſche gemaghtighden: ende zoo de Staaten daarin eenighe zwaarigheden vernaamen, die hadden zy zyner Doorluchtigheit aan te wyzen. Thans vervoeghde zich de Prins t'Uitrecht, om, neevens de gemaghtighden der naader Vereeninge, te arbeiden: alwaar te zynen

Bl. 637. — 688.

* cahieren.

† redreſſeren.

(1) *Blaffaarts*, gewoonlijk *blaffers* of *blafferds* genoemd, door HOOFT zelven verklaard door *cahieren* of *registers*. Zie over dit woord KILIAAN en WEILAND.

Bl. 688. nen aanftaan, befluit genoomen werd op al de punten des boovengemelden berichtfchrifts van den elfden in Louwmaant.

De Graaf van Rennenbergh, midlerwyle, (oft uit drang zyns gemoeds, en verdriet van den Roomfchen Godsdienft te zien verachteren; oft om dat hem de behoudenis zyner goedren in Walslandt bet ter harte ging) had begonnen te waifelen, en de gyzelaars uit Kampen tot Groninge laaten keeren; ook veel gehoors verleent aan eenen Oeyenbrug en eenen Gruiter, die men wift Spaansgezint te weezen. Daarenbooven quam zijn' zufter Cornelia van Laling, met haren man, Baroen van Monceaux, hem bezoeken: ende werd gemompelt, hoe zy hem zyn' verzoening van den Prinfe van Parma braght. Deeze vrouw, weetende wonder kraftigh haar vermaan met dreighen en vlaayen te doorvlechten, om (1) den hellenden Heer voorts te doen omflaan, beukte geftaadigh zyn' ooren. *Hoe lang noch zoud' hy de zynen verlangen laaten naa 't bewys der trouwe, die hy Gode, ende, naaft Godt, zynen Vorfte fchuldigh was? Hoe lange noch den ketteren ten dienfte, en teeghen 't betaamen zyner afkoomft, onder een deel* (2) *pelfers, wevers, en fchoenlappers ftaan? Men had zich t'oover gepynt met het dryven der parthyfchappen, en met het rechtvaardighfchynende ftribbelen voor de vryheit. 'T was nu zoo wyd gekoomen, dat, niet voor 't vaderlandt, maar voor geloof en Godsdienft, het oorlogh gevoert wierd. Wie zich in deezen misging, verbeurde, als oovertreeder van Gods wet, niet alleen de tydtlyke achtbaarheit, maar daarenbooven 't aanfchouwen* (3) *zyns aanfchyns, en de eeuwighe gloory. Eeren, rykdoomen, ftaa-*

(1) *Den hellenden Heer*, den Heer, die reeds naar de verlangde zijde overhelde.

(2) *Pelfers*, bontwerkers; van *pels*.

(3) *Zyns aanfchyns*, dat is, het aanfchijn van God.

staaten moght hy hoopen van den Koning te verwerven; van den gemeinen volke niet dan smaadt, laster, ende, tot loon zyns onwaarden arbeids, spaad berouw. Hy hadde, derhalven, ten laaste, eens wyzer te weezen, en de voetstappen der andre Heeren te volghen, die zich aan 't rechtzinnigh geloof hielden. Voorts liet zy den jongelinge den ydelen tytel van Markgraaf in 't oogh flikkren, en het onzeeker huwelyk van Maria van Brienen, Graavinne van Meeghen, onlanx weduw geworden door 't ooverlyden van Ladiflas van Barlemont. Bl. 688.

Al in den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh hadden de Vriezen brieven, op naame van den Aartshartogh Mathias, verworven, waarby den bezettelingen gebooden werd, de Slooten van Leeuwarde, Harlinge, en Staavere, aan de burghers dier steeden, te leeveren; doch 't zelve sint niet gevordert. Althans, (hoewel op (1) vlieghende maaren geen quaadt bedenken te grondighen was teeghens eenen persoon van zulke verdiensten als Rennenberghs aan de parthy der Staaten) docht hun tydigh, zonder zyn' kennis, met dit werk voort te vaaren. En zeeker de Prins, zoo d'eerste raadt uit zyn' Doorluchtigheit niet gekoomen was, roeide hieronder, geenszins uit afgunst, oft lust om den Graave (2) een' ondersteek te doen, maar uit goede geneeghenheit, om hem, in allen geval, (3) de stof tot quaade bekooring t'ontzetten. Zy (4) beheinen dan schielyk, op den eersten van Sprokkelmaant, de burgh tot Leeuwarde van achtre met twee vendelen soldaaten. Van d'andre zy-

(1) *Vlieghende maaren*, loopende geruchten.

(2) *Een ondersteek te doen*, heimelijk te onderkruipen of in zijn gezag te verkorten.

(3) *De stof tot quaade bekooring t'ontzetten*, alle aanlokselen tot verkeerde gezindheid te ontnemen.

(4) *Beheinen*, bezetten, omringen.

Bl. 688. zyde komt de burghery toegetooghen, met Paapen, Monnikken, en de wyven der bezettelingen, vooraan; en begint de graften te demmen. Jonker Johan van Schaaghen, Droſt gebiedende op 't blokhuis, twy-
— 689. felde aan de gewilligheit zyns eighen volx; zagh de burghers zeer verbolghen, en geen oopen om Rennenbergh van zynen ſtandt te verwittighen. Dies bedingt hy lyf en goedt, ende geeft het Slot oover: dat ſtrax teeghens de ſtadt geſlecht werd, en voorts (1) verheelt aan de veſten, naa dat het ontrent taghtigh jaaren geſtaan had. Met een doen zy de knechten binnen Leeuwarde koomen, en de Minrebroeders, door hen; tuſſen de geleeden, met pyp en trom ter poort uit leiden. Zynde dit dus ſpoedigh, en booven giſſing, afgeloopen; ſchikten de Staaten van Vrieslandt zeekre gemaghtighden, ſamt de voorzeide en noch twee andre vendels, ter yl, naa Harlinge; die des andren daaghs het Slot aldaar, by zendbrief, opeiſchten. De bezettelingen toonden zich ooverboodigh om te gehoorzaamen, mits ziende orde van den Aartshartogh, den Prinſe, den Graave van Rennenbergh, oft van den Droſt, die niet daar was. De beleggers, kennende den laſtbrief des Droſſaarts jonger dan 't gemelde gebodt des Aartshartooghen, ende dat zelfs de bezettelingen ſeedert beeedight waaren, hielden dat het by hen luttel gelden zouw; ende verzochten daarom, dat'er luiden beneeden quaamen, om 't zelve te bezightighen, die

(1) *Verheelt aan de vesten*, getrokken, verbonden aan de vesten. *Verheelen* is hetzelfde als *heelen*, tot een geheel maken, volgens de vertaling van KILIAAN, *integrare*, *integritati restituere*, van waar het nog gebruikelijk is voor het *genezen eener worde*. Hetzelfde dat hier wegens het ſlot te *Leeuwarden* verhaald is, had plaats omtrent het ſlot te *Harlingen*, blijkens hetgeen onmiddellijk volgt. In ſtede der uitdrukking, hier gebezigd, vindt men daar *hechte de rest aan de wallen*. Het werkwoord *heelen*, in den zin van *hechten*, komt reeds voor, bij MAERLANT, *Sp. Hist.* II D. bl. 25.

die zy hoopten aldaar beeter te ooverreeden. Die van booven vonden dit vreemdt, en beſtonden vuur te geeven, met hun grof geſchut, op de ſtadt. Aan den aavondt begeerden zy echter (1) toon van onthiet; met dreighementen van anders geen krysvolk vreedelyk ontrent hen te laaten vernachten. Terwyl men dus ſtribbelt, koomen, afgeveirdight van Rennenbergh, die vernoomen had wat'er gaands was, zyn * geheimſchryver en foerier tot Harlinge, zonder vaſten laſt, om raadt naa tyds geleeghenheit te ſchaffen. Bailly (zoo heette de geheimſchryver) werd daadtlyk aangetaſt, ondervraaght, en (2) bezocht; ende, by hem, gevonden zeekre blanken, onderteekent by den Graave, en geſterkt met zyn kleen zeeghel. Een deezer deed men vullen, door Bailly, met bevel aan de ſoldaaten, *Dat zy, op zight van dien, het blokhuis hadden t'ontleedighen; zyne Genaade zouw zorgh voor hunne betaaling draaghen.* Daarneevens moeſt hy inſtellen aan den Steêhouder des Droſſaarts eenen brief, die geſlooten werd, ende, zich gedraaghende tot den oopenen, meldde, hoe de Doctoor Baart Itſarda gelaſt was, de meening des Graaven naader te verklaaren. Itſarda, boovenwaarts gevordert te deezen einde, (oft men hem ſchoon vry geleide, en eenen gyzelaar t'zyner verzeekering bood) weigherd' het, met voorwenden van noodeloosheit dies, ende dat hy niet wyders, dan hun gebleeken was, te zeggen wiſt. Echter tooghen de bezettelingen uit, op den vyfden der gemelde maant, onder beſprek van voldaan te worden; te mooghen gaan werwaarts het hun geliefde; en eenighe andre voorwaarden. Het blokhuis, gebouwt in den jaare vyftienhondert, brak men ook

Bl. 689.

* Secretaris.

(1) *Toon van onthiet*, bewijs van hoogere lastgeving.

(2) *Bezocht*, onderzocht. Eveneens leest men D. III, bl. 108, in het *bezoeken*, voor in het *onderzoeken*.

Bl. 689. ook af, naa de ſtadt toe, en hechtte de reſt aan haar' wallen. Thans quam Sonoy uit Hollandt, den Vriezen te hulpe, met drie vendelen, daar zy noch een byvoeghden, en beleegherde 't huis te Staavere. Droſt aldaar was Jonker Franſois van Pypenpoy, een deftigh man, die onbekoort een' aanvechting van drieduizent gulden reedt gelds, en daarenbooven van een jaarlykſche wedde, weederſtond; maar ten eerſten gezichte van 's Prinſen bevel, zonder koop te maaken, de plaats ruimde. De zelve werd ontmanteIt, met zoo heet eenen yver, dat men verzuimde de ſtadt eerſt te ſterken; 't welk haar naamaals quaalyk bequam.

Het omzien naa Rennenberghs wandel nam daaghelyx toe, en de ſpraak ging, hoe hy een pak brieven ontfangen had van Parma, met belofte van, binnen een' maant, hem goede hulp toe te veirdighen: waaroover Sonoy laſt van de Vriezen kreegh, om een ſchans tot Zwarteſluis te ſtichten; daar naa de begoſte ſterking van Koeverde (1) te vorderen; deeze, en andre grensplaatſen te bezetten. Met een
— 690. ſchikten zy den Doctoor Abel Frankena naa Groninge; Popke Roorda naa Oovery ſſel, om, met de Staaten van dien oordt, op 's Lands veiligheit te voorzien.

Die van Gelderlandt leeden grooten ooverlaſt uit eenighe kleene plaatſen, als 't huis te Weel aan de Maaze, daar een ſchans by lagh; 't huis te Blyenbeek, niet verre van daar, gehouden by Marten Schenk; en 't ſteedeken Straalen. Dies hadden zy al een' wyl in beraadt geſtaan, van de zelve te doen aangrypen; maar tot noch toe geen beſluit genoomen, uit zorghe dat het beleg dien oorde meer koſten en ſchaaden, dan de verooverìng baaten zouw; ook dat de vyandt, te dier oorzaake, hiernaatoe gelokt moghte worden, en 't Landt in meer gevaars brengen, door heimelyk verſtandt, dat hy (vreesde men)

(1) *Te vorderen*, voort te zetten.

men) daar binnen voedde. Alsnu, hoopende (1) de hunne te verrichten, eer Parma, bezigh met andre aanslaaghen, zich derwaarts wendde, verzochten en kreeghen zy orde van de gemaghtighden der naader Vereeninge; waarop Graaf Willem Lodewyk van Nassau, zoon hunnes Stadthouders, en Kornel van tien vendelen knechten, naa 't huis te Weel trok, en 't zelve met de schans, in korte daaghen, zwichten deed. Voort zond hy om meer volx en voorraads van oorlogh, ende worp zich voor Blyenbeek: maar werd traaghlyk (2) ondervolght. Schenk, (3) des wustigh, ging Parma aan, om etlyke benden te paard' en te voet; en spoeyde zich tot ontzet, zonder tydt tot versterking aan de Staatschen te geeven. Dies lichtte Graaf Willem 't leegher, om de byleggende plaatsen niet ontbloot te laaten. Een vendel, geschikt naa Blyenbeek uit Zutven, en verstaande 's Graaven opbreeken, meinde weeder in die stadt te keeren; maar werd buiten gehouden door oproer der burgherye, roepende, dat zy met soldaaten genoegh bezwaart was. Doch men trof eindtlyk middel, om'er meer krysvolx in te helpen. Bl. 690.

Niet zoo wel gelukte 't met Kortryk, daar gelyke (4) weederwilligheit in zwank ging. Pottelsbergh, Baljuw aldaar, zich ziende te zwak met drie vendelen Schotten, die hy in had, en de gemeente niet te beweeghen tot (5) vergrooving der bezettinge, schreef

(1) *De hunne*, versta hierbij uit het volgende *aanslagen*. De vrijheid van verzwijgen, door HOOFT hier genomen, gaat, onzes achtens, te verre.

(2) *Ondervolght*, gevolgd, te weten door ander krijgsvolk. Het woord *ondervolgen* schijnt van HOOFTS maaksel te zijn; het wordt ten minste bij KILIAAN niet aangetroffen.

(3) *Des wustigh*, deswege onderrigt.

(4) *Weederwilligheit*, tegenstreving.

(5) *Vergrooving*, vermeerdering.

Bl. 690. schreef om eenighe benden, die oover een' wyl voor de poort geweest, en buiten gehouden waaren; ende hoe hy die, 's nachts naa den zeevenentwintighsten van Sprokkelmaant, door zeeker bleekvelt by 't Slot, stilzwygends dacht in te laaten. Deeze brief, onderschept by den Heer van Alennes, die gestaadelyk op de stadt loerde, gaf hem stof tot (1) bestek eener verschalking, volvoert door de lompe onvoorzightigheit van Pottelsbergh; die, zonder antwoordt op zyn schryven te hebben, zonder eenigh onderzoek vereischt in zulke geleeghenheit, hem met zyn' troepen, ter bestemde tydt en plaatse, binnen nam. De brandt, gesteeken in zeeker huis, en de waapenkreet, gingen teffens op, tot groote schrik der steedelingen. De Schotten, bewaakende de markt, deeden nochtans dapperen weederstandt. D'andre greepen meede 't geweer, maar, kunnende quaalyk te hoop raaken, werden meest al afgemaakt: desgelyx veele burghers; de rest geplondert, en noch op hoogh ransoen gezet. Oover de bezetting, die men hier leide, kreegh voor eerst de Heer van Bours het gebiedt, maar haast zynen oorlof, en tot naazaat Fransois van Haalewyn, Heer van Sweeveghem, daar men beeter in gerust was.

Een' maant hiernaa, ontworp de Heer van La Noue eenen aanslagh op 't steedeken Nynhoove, daar zich Graaf Philips van Egmondt, met zyne gemaalin, schoonmoeder, broeder Karel, en een deel aadels, onthield. De Heeren van Toursy en Mortagne naamen deezen last aan; ende, beleidt by zeekren huisman, doorwaadden de graften daar zy ondiepst waaren, beklommen voorts de vesten, oovervielen (2) schild- en schaarwacht, en bemaghtighden een' poort, waardoor de ruiter met meer voetvolx quam instooten. Wie 't hooft bood was lyveloos. De

(1) *Bestek*, plan, ontwerp.

(2) *Schild- en schaarwacht.* Zie onze aant. op bl. 14 van dit D.

De vluchters bleeven ten deel' in de graften; ten deel' onder de handen der boeren byster van hen verbittert. De plaats ging ten roof. Graaf Philips, gevangen, en tot Gent gebraght, werd daar met allerley vuilnis en smaadwoorden beworpen; thans gevoert op 't huis te Rammekens; ende zat ontrent vyf jaaren. Neevens de vrouwen, raakte Karel zyn broeder kortelinx vry, door voorspreeken des Prinsen van Oranje, die aan d'ouwde Graavin zyn' moeder belooft had, haare kindren in alle billykheit voor te staan. Bl. 690. — 691.

Rennenbergh, inmiddels, om zich eenighe vendels quyt te maaken, dien hy niet ontrouws genoegh toevertrouwde, gaf den Landtzaaten (1) der Drenthe schriftelyk verlof, om met geweldt buiten te houden alle troepen, daar koomende zonder zyn' oopene brieven tweemaals by hem onderteekent, en geveftight met zyn groot zeeghel, tot weering (quansuis) van valscheit, pleeghbaar met ouwde brieven; ook, om zich, te dien einde te mooghen verbinden met alle Vriezen en Ooveryſſelaars; ende om de sterkte tot Koeverde in hunne bewaarnis te neemen, zelfs met (2) uitdrift der twee daarin leggende vendelen, zoo die, op zyn aanschryven, (3) sukkelden met vertrekken. Dit bescheidt viel in handen van zeekren Staatschen Hopman. Het dubbelt van dien werd oovergeschikt aan de gemaghtighden der Vereeninge. En het schalk oogh wakkerde te meer, mits die van de Drenthe twee vendels verjaaght hadden; en de Graaf in zyn schryven zich geliet, als oft het teeghen zynen dank geschiedt waar. Hieroover, als hebbende zyns raads van doen in andre zaa-

(1) *Der Drenthe;* men zoude thans zeggen *van Drenthe*, zonder lidwoord. Eveneens lezen wij een weinig verder *van de Drenthe.*

(2) *Uitdrift*, uitdrijving.

(3) *Sukkelden*, talmden.

Bl. 691. zaaken, ontbiedt men hem tot Uitrecht. Doch hy hoedde zich des, zendende derwaarts Popke Ufkens, die hem in den weeghe was, en (1) wel beholpen met de reize, om de gemaghtighden te berichten waar alles op draayde. Zy, ende zelf de Prins, begaan met de zaak, konden zich 't quaadste zwaarlyk inbeelden, ende vonden bedenklyk, zonder andre klaarheit, 's Graaven hart te vervreemden. Daarentusſen kreegh Bartolt Enthes de Drentſche boeren op den arm: ende, hoewel hy hen in de vlucht dreef, met neêrlaagh en vankenis van zommighen, zy maakten nieuwe zaamening. Een berichtſchrift, waarby de Vriezen 't bevel oover Rennenberghs regement, tot weederzeggens toe, aan Enthes opdroeghen, werd den boode afgenoomen in de poort van Groninge; Frankena vaſt gezet, om dat het aan hem gezonden quam. Doch hy ontſprong 't door een venſter, en raakte ter ſtadt uit. Voorts quaamen verſche, en waarſchynlyker kundſchappen van Rennenberghs handel aan die van de naader Vereening; ende hoe hy brieven van Parma, met toezeg van onverwylden byſtandt, bekoomen had. De Prins, derhalven, ſtaande om naa Amſterdam te reizen, nam zynen wegh op Kampen; en zond Ufkens aan den Graave, om hem (2) te verſpreeken, dat hy zyne Doorluchtigheit daar ginge vinden, ende met zyn' jeeghenwoordigheit alle wolken van arghewaan verdwynen deede. Maar 't wilde juiſt weezen, dat, op den neeghentwintighſten van Sprokkelmaandt, zeekre vrouw eens uitwykelings van Groninge, zoo zy van Embde tot Delfzyl quam, by Bartolt Entes gekent en aangegreepen wierde. By deeze vond men, onder ander, (3) letteren van geloove aan eenen Popke Everardi, ten behoeve van haa-

(1) *Wel beholpen met de reize*, die de reis gaarne deed.

(2) *Te verſpreeken*, over te halen.

(3) *Letteren van geloove*, credietbrieven.

haaren man, die by Robles onderteekent waaren; Bl. 691.
ook een handtschrift van zeekren * pleitverzorgher tot Groninge; 't welk luidde, hoe hem twee brieven van den Prinse van Parma geleevert waaren, en door hem aan Everardi. Deeze blyken, ter yl geschikt naa Groninge, (1) ontmompten de Wethouders, dus lang geblinddoekt door Rennenberghs konstenaaryen, die hun en den Onroomschen, in alles, grootlyx (2) gevoeght had en toegegeeven. Men vangt'er den pleitverzorgher, vordert hem (3) ten folterzeele. Dan 't werd uitgestelt, door (4) dwarsdrift des Graaven, en der geenen die zyn' stem volghden. Hy zelf, quaalyk gereedt ter eene zyde, en gepraamt ter andre om 't marren af te hakken, uit zorghe dat de Prins, by wien 't werk althans niet te verbloemen was, met zyn' lyfwacht — 692.
in de stadt koomen moghte, vond zich byster bedremmelt. Ufkens, kunnende geen' (5) rechtzinnigh antwoordt uit hem trekken, en leezende klaarlyk in zyn ongestaadigh gelaat, dat hy van vremde gedachten bereeden werd, kreegh anxt; vermaande dies eenighe burghers, en (6) ontstal zich uit Groninge, onder schyn van wandelen naa zeeker huis daar ontrent, toebehoorende zyner moeder.

De

* procureur.

(1) *Ontmompten de Wethouders*, dat is, deden de Wethouders, die *gemompt*, of door een' valschen schijn bedrogen waren, het bedrog ontdekken. Zie over *mompen*, in de opgegevene beteekenis, onze aanmerking op bl. 158 van het I D., en op bl. 65, 75, 170 van het II D.

(2) *Gevoeght had*, inschikkelijk gedragen had.

(3) *Ten folterzeele*, op de pijnbank.

(4) *Dwarsdrift*, dwars drijven, tegenstreven.

(5) *Rechtzinnig antwoordt*, regtstreeksch, duidelijk antwoord, dat voor geene tweeledige uitlegging vatbaar is; het tegengestelde van *dubbelzinnig*, *twijfelzinnig*.

(6) *Ontstal zich*, maakte zich heimelijk, steelswijze, weg.

Bl. 692. De Graaf, nu gekoomen tot schifting van zinnen, en achtende 't vertoeven hachlyker dan 't voortvaaren, schikte, des andren daaghs, aan den Prinse, zynen tweeden hofmeester Henrik Haaghen, gelaaden met breede aanbiedenis van dienstveirdighe onderdaanigheit. Dit was te doen om zyn' Doorluchtigheit op te houden, ende niet te waarschuwen dan met den slagh, waar te neemen ter eerste wachtbeurte van de Spaansgezinden. Op den tweeden van Lentemaant, dan, (1) stelt hy banket toe, en rekt het hoogh in der nacht. Een der gasten was Jakob Hillebrandt, Burghermeester, zuil der Onroomschen, en op wiens voorzorgh zy zich ten volle verlieten. Deez, t'eener bequaame stonde, hief woorden aan van de zweevende geruchten, en zeid' hem, niet te hoopen, dat zyne Genaade yets oevels voor hadde. Waarop de Graaf, (2) prangende 's Burghermeesters handt, zich hooren liet, *O myne vaader, dien ik daar voor houde, zoudt ghy zulx op my vermoeden? Ontslaa u dier gedachten.* Met een noodight hy 't gezelschap tot vroolykheit, doet keel en snaaren luchtigher op steeken, en het dansen in zwang houden. Jakob Hillebrandt, van daar gescheiden, ging der Majestraat, ook zommighen van den hervormden Godsdienst, zyn weedervaaren, en 's Graaven hartlykheit vertoonen, met verzeekering dat zyn' Genaade het goedt meende; ried den Onroomschen echter, geene vlyt in 't waaken te slappen. De gansche nacht naa 's Burghermeesters vertrek, was Rennenbergh beezigh met orde te stellen, ende (3) te doen beloopen eenen drom van noodtlykheeden,

(1) *Stelt hy banket toe*, geeft hij een gastmaal.

(2) *Prangende*, drukkende.

(3) *Te doen beloopen eenen drom van noodtlykheeden*, eene menigte van noodzakelijke zaken te redden, ten uitvoer te brengen. KILIAAN heeft *eene zaak beloopen, obire negotium.*

den, die niet voor op 't leste gerept dienen, oft BL. 692.
zoo lange verfloft worden, oft alsdan nieuwelyk opdobbren. Hy waapent zyn gezin. Daarby voeghen zich etlyke soldaaten, bedektelyk in stadt gekoomen, en gehuist by de geenen, die de geneighthеit Spaansch hadden. Zynde, naar gewoonte, teeghens den daagheraadt d'Onroomschen van de wacht, en een Roomsgezindt Hopman daarop, getooghen; ende dit oovergedraaghen aan den Graave, door zeekre burghers zyn' parthylingen, uitgezet om daarop acht te neemen; komt, als de klok vyf floegh, een deel schuiteboeven oover 't kerkhof met roers, brandende lonten, en groot geschreeuw aanstreeven; schiet af, en neemt de markt in. Strax volght een ander Roomsgezindt burgherhopman met zyn vendel, alleens tierende, en stopt de straaten, (1) die op de markt uitmondden. Toen verschynt, te paarde, Rennenbergh zelf, heel bestorven om de kaaken, en in vollen harnas, met den naakten deeghen in de vuist, en ontrent dertigh schutten, hebbende witte lieveryen aan den slinken arm. *Staat by, staat by, vroome burghers: ziet my hier eerst heeden wettighen Stadthouder des Koninx; en bereidt om met u te leeven en te sterven. Yder betrachte nu den dienst zyner Majesteit, en eighe behoudenis.* Zoo roept hy, en gebiedt twee veldtstuxkens te laaden, die by 't Raadthuis stonden; doet voorts vier trompetten blaazen, en veele trommels roeren; en zeindt tien oft twaalf paarden, om de waapenkreet en den schrik door de straaten te spraayen. 'T graauw, ten getaale van vyf- oft zeshondert, rot te zaamen op de markt. De Burghers van aanzien hielden zich meest binnen 's huis. Jakob Hillebrandt, verzelschapt met zommighe Onroomschen, en waanende meer

(1) *Die op de markt uitmondden*, die, als door een' mond, op de markt uitkwamen. Men weet, dat te *Groningen* al de voornaamste straten op de fraaije ruime markt dier stad uitloopen.

Bl. 692. meer toeloops te kryghen, beſtond der weerparthy 't ſpits te bieden: maar een van Rennenberghs dienaars joegh hem een' koeghel door 't hooft, dat hy
— 693. doodt ter aarde viel. Teffens viel de moedt der zynen, en elk hunner aan 't vlieden: doch niemandt meer, die'er 't leeven verloor, dan een burghers-zoon van Breeme. D'andren, laatende markt en ſtraaten wel bezet, gingen, van huis tot huis, de deuren en glaazen der Onroomſchen infmyten; naamen den Burghermeeſter Dirk Schaffer, die gewondt was, ſamt de Raadtsluiden, en bet dan tweehondert poorters gevangen. Zommighen worpen zich oover de veſten, en zwommen door de graften. De Predikanten, en zommighe voorneemlyke burghers, ontquaamen, weenigh daaghen daarnaa, (1) in onkenlyken ſchyn. Voorts daaghde men de gilden te hoop; maakte nieuwe Gemeentsluiden, nieuwe Burghermeeſters en Vroedſchap; verkundighd' en bezwoer den zoen met den Koning, en Prinſe van Parma. Rennenbergh veirdighde terſtondt vlaayende brieven af, aan de Ommelanden, om hen op zyne zyde te lokken, en teeghens Enthes op hitſen. 'T welk hem zoo wyd uit zyn' giſſing ging, dat hy, noch voor den aavondt, door Kornputs zorghvuldigheit verſcheide vendels voor ſtadt kreegh, en een' beleeghering zagh aanvangen. Enthes, getooghen om Wedde in te neemen, en aldaar verkundſchapt van 't ſtuk, ontbood d'andre vendels, die in Vrieslandt waaren; ſpoeide zich voort naa Groninge, en begon terſtondt zyn' (2) naaderniſſen.

De Prins was zulx ingenoomen met een eerlyk gevoelen van Rennenbergh, dat hy d'eerſte tydingen van dit werk niet gelooven kon, tot dat Kornput, en Hopman Lubbert Ulgher van Zwol, die uit Gronin-

(1) *In onkenlyken ſchyn*, dat is, onder een voorkomen, dat hen onkenbaar maakte.

(2) *Naaderniſſen*, loopgraven.

ninge gevlooden quam, hem uit den twyfel holpen. Bl. 698.
En feedert verliet hy zich op geene Roomsgezinden, hoe getrouw zy ook fchynen moghten. Zyne Doorluchtigheit, en zommighe gemaghtighden der naader Vereeninge, zynde noch tot Kampen, en verneemende uit onderfchepte brieven van Rennenbergh en de Groningers, hoe zy de fteeden van Ooveryffel tot afval troonden, (1) verfchreeven meer bezettings naa dien oordt: en om d'ingebrooke wanorde te redden, verdeilden den laft van de betaaling des krysvolx onder de Landtfchappen, in voeghe dat elke bende wift, waar haare foldy te zoeken. Tot beeter verzeekring van Kampen, werd'er by beftel van Sonoy, niet zonder ongemak, 't vendel van Michiel Sampfon ontfangen door de Staatsgezinden, die, zich by de poorten gevoeght hebbende, der weederparthye dit voordeel afzaaghen.

Wyders, 't bedryf van Rennenbergh maakte ooveral bitter omzien in d'Onroomfchen, en hun het hooft zoo heet, dat zy meenighen oproer uitbroedden. Tot Deventer en Zwol raakte de burghery weederzydelinx in waapenen. Kloofters en beelden werden geftormt, eenighe (2) Onftaatfchen uitgejaaght. In Vrieslandt, d'Ommelanden, en Drenthe, viel de foldaat, waar hy kon, in de Godshuizen; worp de beelden ter aarde; en verdreef de Roomsgezinden. Deeze vlam, overflaande tot in Uitrecht, vond weldigh vatten aan de gemeent' aldaar. Den zeevenden van Lentemaant, ftuift'er een deel op, en tot de kerken in, daar men den Roomfchen Godsdienft noch oeffende; fmyt de beelden, taafreelen, altaaren, om verr' en aan ftukken. Dit onbefchaamt oovertreeden des verdings van den leftleeden jaare verfoeyden in 't harte de luiden met eere: maar niemant,

(1) *Verfchreeven*, ontboden met fchrijven of brieven.

(2) *Onftaatfchen*, die de partij der Staten niet waren toegedaan.

Bl. 693 mant, die zich teeghens zoo heevigh een' raazerny verzetten darde. De faam snort omher, ontsteekt de gansche burghery, en terght haar tot de waapenen. Gaande dus alles 't onderste booven; zenden de Wethouders zeekre persoonen aan de burgherhopluiden, ten einde zy 't volk wilden stillen en doen scheiden, met vermaan dat het zyne begeerten zeedighlyk voordroege. Enge ooren trof dit vertoogh, onder 't (1) wangelaatigh getier der moedtwillighen. Doch zy luisterden ten laatste eenighszins, en ontworpen twaalf punten, om ingewilligt te worden, voor (2) 't sloopen hunner zaameninge. In 't meeste deel beliefde men hun; nam in beraadt,
— 694. oft wees naa den Prinse de wightighste: waaronder waaren 't verbieden der oopenbaare oeffening van den Roomschen Godsdienst; het (3) onteedighen der Hopluiden die in den Raadt zaaten, oft het vullen hunner plaatsen aldaar met andren; 't afschaffen van de vergaadringen der Kapittelen; 't weeren aller Paapen uit de zaameningen der Staaten en Bondtgenooten.

De Prins, hebbende den Graaf van Hohenlo afgeveirdight, om de opstendighe boeren tot reede te brengen, en de kleene steeden van Ooveryssel, die noch voor Rennenbergh hielden, te verzeekren; ook Sonoy wel breedt gemaghtight om de Bourtang, Koeverde, en andre toegangen te dien oorde, te bezetten; trok van Kampen op Muide, van waar hem, op den zeeventienden, de Amsterdammers, met

(1) *Wangelaatigh*, razend, uitbundig, waarbij het gelaat de afzigtelijkste trekken vertoont, afkomstig van *wangelaat*, dat in dezen zin meermalen bij onzen Schrijver voorkomt. Zie onze aant. op bl. 143 van het III *D.*

(2) *'T sloopen hunner zaameninge*, het scheiden, uiteengaan hunner vergadering.

(3) *Onteedighen*, van den eed ontslaan, buiten eed stellen.

met sierlyk uitgestreeke scheepen en jaghten, quaamen haalen, en met praghtighen toestel, tot bewys zyner welkoomst, in stadt ontfingen. Alhier vertoonden de Staaten van Uitrecht zyner Doorluchtigheit de schennis, laast gebeurt, zonder eenighe orde van de Majestraat; ende smeekten de vyf Godshuizen, om behoudenis van vryen Godsdienst, in kracht der voorgangene verdraghschriften. De Prins, wel bezeffende de rechtmaatigheit hunner begeerte, maar inziende hoe oevel de meeste gemeente teeghens de geestlykheit gemoedt was, ende duchtende derhalven, door sterke zuiverartseny de zondighe zucht meer om te roeren, dan af te dryven, vond ondienstigh in deezen eenigh slotvonnis te vellen; maar verklaarde, dat parthyen, tot d'aanstaande daghvaart der Bondtgenooten t'Antwerpen toe, zich onderling hadden te dulden, op den volghenden voet. *De Roomsgezinden zouden gebruiken de kerk van Sante Geertruid, ende die van de Preedikaaren; hunne andre gesllooten, en d'oopenbaare oeffening elders gestaakt blyven; ende wyders ongekreukt alles wat, ten opziene van de persoonen en goedren der Geestlykheit, bevoorwaardt was. De Staaten, Amptluiden, en Majestraaten, had zyn' Doorluchtigheit te handthaaven; ende elk hen t'erkennen met schuldighe gehoorzaamheit. De misnoeghden moghten klaaghen, by geschrift, oft by monde, zonder eenighe daatlykheit te pleeghen.* Met een beval zyn' Doorluchtigheit, (1) by liefkoozenden brief, den burgherhopluiden, 't naakoomen deezer ordeninge, en 't verhoeden der opspraak, waarmeê de gezuiverde Godsdienst, oover 't breeken der beloftenissen, bekladt werd. 1584.

Sonoy was nu tot Koeverde gekoomen, met de vendels van Kornput en Wyngaarden, om, aldaar en tot Wedde, den wegh, teeghens ontzet voor

Ren-

(1) *By liefkoozenden brief*, bij vriendelijken brief, bij minnelijk schrijven.

Bl. 694. Rennenbergh te ſtoppen. Hier ſloegh Kornputs volk aan 't muiten, en dreighde hem en zyn' bevelhebbers af te maaken, 't en waar hy veirdighlyk geldt verſchafte. Kornput vertoond' hun, dat'er de ſchryver om uit was; en ſtreeld' hen met zoete woorden. Als deeze geen' proef deeden, beſluit hy, (1) dien 't zyn eerſt niet was, het met de ſtoutheit te waaghen, en doet vyf belhaamels by den hals vatten. Zyn' onbevreeſtheit (2) verdiende vrees te maaken, en velde den moedt van de reſt, der maate, dat zy, die in maatſchappy van misdaadt met hunne gevange ſpitsbroeders ſtonden, zich dryven lieten, om drie derzelve aan eenen paal te doorſchieten. D'andre twee werden (3) verbeeden: ende niemandt die meer morde. Sonoy deed den wal der ſteede Koeverde afſteeken met zeeven bolwerken; ende liet de begoſte veſte der Burgh leggen, mits de Vriezen, die (4) daaraan gelden moeſten, bybraghten, dat hun, die afbreekers van Slooten waaren, geen bouwen van nieuwe geleek. Zelfs d'aangevange ſterking der ſteede ging niet voort; zoekende de Vriezen, Ommelanders, en Drenthenaars, d'eenen d'anderen, met het uitſchieten der penningen te bezwaaren, en zich zelve te verſchoonen. Welke deunheit hun zuurlyk bequam, en, booven bittre ſchaade, tot ongelyk hoogher koſten gedeegh. Op de Bourtang begon Sonoy ook een ſchans van vyf bolwerken, die

(1) *Dien 't zyn eerst niet was*, dien zulks voor de eerſtemaal niet overkwam.

(2) *Verdiende. Verdienen* wordt hier genomen in den zin van door verdienſten iets verwerven. KORNPUT verkreeg tot loon voor zijne onbevreesdheid, dat hij vrees maakte.

(3) *Verbeeden*, door bede en voorſpraak losgelaten.

(4) *Die daar aan gelden moesten*, die daartoe geld moesten opbrengen of bijdragen.

die meede, by mangel van geldt en orde, onvolmaakt bleef. Bl. 695.

De landtluiden van Ooveryssel, Twenthe, Zallandt, en Mastenbroek, lang gefoolt met inlaagh van onbetaalde ruiteren, hadden te deezer tydt het geduldt verlooren, en de waapenen aanveirdt. Om de welke te stillen, en te vereenighen met de ruiters, de Graaf van Hoohenlo derwaarts toogh. Maar de boeren, nu sterk etlyke duizenden, beleidt by een deel geöeffende soldaaten, maakten zich teeghens hem op: zulx hy, in lyfsgevaar, benoodight werd te wyken met zyn' troepen, tot op de grenzen des Graafschaps van den Berghe. Dit gezelschap, doende veel quaads daar 't meester was, noemde zich den Vertwyfelden hoop; voerde in zyn' vendels, een zwaardt en halven eidop, met den uitgeloopen dooyer daar neevens; en brulde, *Zy hadden, tot noch toe, om 't ey niet willen vechten; moesten 't nu wel om de schaal.* Hoohenlo, daarnaa, zich voorzien hebbende van eenigh voetvolk meer, ransd' hen aan, by zeeker klooster geheeten Sion, en brak ze, met neêrlaagh van zes oft zeevenhondert. Thans trof hy hen weeder, tussen Deventer en Hardenbergh, ontrent het dorp Rolde, en braght'er veel om 't leeven. Men waande hen opgeruidt te zyn door Rennenbergh; 't oogh naa den vyandt, en verstandt in eenighe steeden aan de Yssel, te hebben. Niettemin, de gemaghtighden der naader Vereeninge waaren van ander gevoelen, ende zouden de zaak geirne hebben zien byleggen. Dan Hoohenlo, terwyl men hiertoe orde geeft, zat hun kort op de hakken, tot dat zy (1) 't geweer slaakten, en de schattingen inwillighden; uitgezondert de Mastenbroekers, die lankzaam tot kreuken quaamen. Thans

(1) *'T geweer slaakten*, de wapens nederleiden of afleiden.

Bl. 695. Thans toogh hy voor Oldenzeel; 't welk (1) met hem verdroegh, en zyn eighen vendel tot bezetting innam.

Bartolt Enthes, prangende Groninge, met dertigh vendelen knechten, en twee kornetten, die alle onder Rennenbergh gestaan hadden, schermutste daaghelyx teeghens die van der stadt, daar eenighe vendels uit d'ingezeetenen opgerecht waaren. De verweerders beschansten de voorstadt op Schuitendiep, en twee buiten geleeghe moolenberghen, tot veiliging der weide voor hunne beesten. Enthes sloegh eenen dam door 't Reediep onder de stadt, en brugde d'andre diepten; zoo dat men, ook te paarde, rondom oover moght. Zyn' hoope was, hen, door knellen van honger, (2) te meuken. En hy weigherde, voor alsnoch, meer hulps t'ontfangen, steekende naa den roem van zulk een' stadt, met zoo weenigh volx, te dwingen; gelyk hy zich ydelyk inbeeldde. Want, behalven zyn' andre gebreeken, was hy de rechte man niet, (3) kundigh van haat tot henwaarts, en zoo bitterlyk gehaat by de Groningers, dat zy liever hadden 't uiterst op te zetten, dan in zyn' handen te vallen. De Staaten der Ommelanden deeden uit elken tooren, daar meer dan een' klok hing, eene lichten om die te vergieten aan geschut. Daar'er niet dan eene was, die werd gerantsoent te zeekeren pryze. Zy sloeghen ook alle geestlyke kleinoodje, van kelken, sakramentshuizen, Abtstaaven, aan, om de kryskosten te vervallen ten minsten laste der huisluiden; al 't welke nochtans luttel strekte.

Toen

(1) *Met hem verdroegh*, met hem een verdrag trof.

(2) *Te meuken*, zacht, gedwee te maken.

(3) *Kundig van haat tot henwaarts*, bekend staande hen te haten. Eveneens vindt men *kundig maken* voor bekend maken. Zie b. v. I D. bl. 186 en II D. bl. 172 van onze uitgave.

Toen Rennenbergh op het weinden ftond, had Parma, om hem in te volghen, ontrent Karpen een' goeden hoop knechten verzaamelt. Deeze, verkundschapt van den afloop der zaaken tot Groninge, waaren gereedt, om, neevens eenige fpeerruiters, onder Nuis, oover Ryn te zetten; als Hooghenfaxen, Ifelftein, en Heegheman, met een drom paarden, hun onvoorziens op 't lyf quaamen ftorten, (1) doodtfmytende de geenen, die geen heil in de voeten vonden. De vluchtelingen tooghen opwaarts aan, ende leegherden zich lanx den Ryn, op den Koolfchen boodem. De Landtzaaten van Bergh ende Mark haalden, by verlof van hunnen Vorft, alle fcheepen aan die zyde, en voorzaaghen den oever der ftroome zoo wel, dat'er geen' kans was om oover te raaken. Zwaare fchaaden leed het Sticht Koolen van dit volk, niet paffende op 't vermaan van den Keurvorft, die hen endtlyk, door zyn' leenluiden en boeren, deed befpringen en fpreiden; uitgezondert een deel, dat zich te vooren hoogher op, in 't Graaffchap van Manderfcheit begeeven had. (2) Naa nam zich Rennenbergh deeze tydingen, en hield zich fchier bekoft, vreezende verlaaten te blyven, ende, neevens zyne Landtvooghdyen, de betaaling zyner ontrouw te derven. Dan zyn' zufter de Baroenes floegh hem, zoo veel in haar was, deeze zorghen uit den hoofde, ende braght zynen geeft op 't fpoor van troofllyker gedachten. Bl. 695. — 696.

Heftelyk, hierentuffen, drongh men op vernoeghing des Hartooghen van Anjou, die langer met geen aas van hoope te houden fcheen: dan, niet alle geweften vonden den voorftel eeven fmaaklyk. Wel verftonden de Staaten van Hollandt en Zeelandt, meefter te wiffelen, Koning Philips af te zwee-

(1) *Doodfmytende*, doodflaande.

(2) *Naa nam zich Rennenbergh deeze tydingen*, zeer trok Rennenbergh zich deze tijdingen aan.

Bl. 696. zweeren, zyne zeeghels te breeken, naam ter zyde te zetten: maar, zynde afkeerigh van de Fransche regeering, en uitbondigh gezint tot den Prinse van Oranje, beslooten zyne Doorluchtigheit tot het aanveirden der hooghe heerschappy te noodighen. Ende werden, tot deeze plichtpleeghing, gelast de Heer van Mathenes, Meester Adriaan Wensen, Goovert Willemszoon Brasser, Meester Willem Bardes, Meester Johan van Oldenbarnevelt, Jan Martszoon Visscher, Meester Jakob Valk, en Gaspar van Vosberghen. Dit droegh zich toe, op den neeghenentwintighsten in Lentemaant: als des daaghs te voore, by de Staaten van Uitrecht, ten opmerke van gelyke reedenen, genoeghzaam 't zelfste gestemt was. Niettemin, als, op den dertighsten, de Hollandtsche en Zeeuwsche gemaghtighden hunne boodtschap verrichten zouden, bleeven'er eenighen achter, waardoor zy tot den naasten morghen werd uitgestelt. Toen deeden nieuwe bedenkingen 't beraadt hervatten, en dienstigh oordeelen, dat met 't besluit wel in zyn' kracht, doch, voor dat pas, verhoolen hielde. 'T leed echter luttel aan, oft men oopend' het den Prinse; hoewel 't gewight, en verscheide toevallen, 't volle beslagh deezes werx, nu hier, dan daar, deeden haaperen.

Te deezer daghvaart werd beslooten eenen bewindsman in Deenemark te houden, 't en waar zyne Doorluchtigheit daar yets teeghen hadde: een vyftighste penning ingewilligt, tot vervalling der oorloghslasten, en blussing der ouwde schulden. Men voorzagh'er ook in zeekre onlust van Woerde: 't ontfonken en opgaan der welke wat hoogher opgehaalt dient. Zeeven jaaren lang hadden daar alleenlyk die van de Augsburgsche belydenis oopenbaare oeffening van Godsdienst gehad. Nietteeghenstaande 't genot deezer gunste, die met zeedigheit t'erkennen stond, vervorderde zich (1) der twee Leeraaren een, ge-

(1) *Der twee Leeraaren een;* eene navolging van het Latijn, voor een der twee leeraren.

genaamt Johan Zaaligher, tot meermaalen, op stoel, Bl. 696.
de Kalvinischen smaadelyk oover te haalen, voor eedbreekers, en onrustighe geesten, die oover de Majestraat zochten den meester te maaken.' Met gelyken (1) wantemper schold hy de Rooms-en Doopsgezinden voor verleiders en zielmoorders. Als men dit sloeren liet, slaat hy zelf voort tot het misdryf verweeten aan andren, ende moeit zich zoo verre met het stuk der regeeringe, als den Prinse een' streek te geeven, met preeken, in Bloeimaant des jaars neeghenentzeeventigh, dat hy de Wet, teeghens de voorrechten van Woerde, had doen vermaaken, en eenighe valsche Christenen (zyn' meening was Kalvinischen) daarin trekken. In Oestmaant daaraan, viel hy uit, teeghens 't affnyden des Koninx; dat daar merklyke reedenen toebehoorden, ende Godt gebeeden te worden om wysheit voor de Staaten. Hierop quaamen gemaghtighden der Staaten van Hollandt tot Woerde: de welke, ziende zyn' verdaadighing hinken, hem bevaalen zich t'onthouden van preeken, zoo in 't heimelyk, als in 't oopenbaar, tot dat hy zich gezuivert hadde.' Toen weighert — 697.
Henrik Vreedelandt, zyn meedeleeraar, 't ampt alleen te bewaaren: en zy beide, voorwendende, dat het onwettigh byslaapen, en diergelyke oovertreedingen ongestraft bleeven, zeggen voorts hunnen dienst op. De gemaghtighden vatten hen by 't woordt, en verbieden hun 't preeken in de kerke. In het dorp van Jaapswoude stond een welbespraakt Predikant, genaamt Niklaas Simonzoon; die, hoewel zich uitgeevende voor Luitersch, nochtans met de kerken

(1) *Wantemper.* Schoon dit woord noch bij KILIAAN, noch bij WEILAND wordt aangetroffen, is echter deszelfs beteekenis duidelijk; het geeft te kennen die gesteldheid van gemoed, waarin men zich zelf geen meester is, en zich buiten staat bevindt de begeerten te matigen, de driften te beteugelen; van *wan* kwalijk, en *temperen*, matigen.

Bl. 697. ken van Rynlandt verdraaghen was. Deez, geleent, voor eenighen tydt, aan die van Woerde, trok veele ooren: zulx men hem hoopte den man te zyn, om eendraght tussen de Kalvinischen en Luiterschen te treffen. Toen begint Vreedelandt, die in de kerk niet gewildt had, in een' schuur te leeren. Men smaalt bitterlyk op Niklaas; bedilt en misduidt zyn preeken: ende, mits het aanwassen der twist, werd de stadt ontzeidt aan Zaaligher. Hy zette zich in de voorstadt, en hield daar breede zaameningen; die vermoeden gaaven dat hy preekte. De Staaten, derhalven, deeden 't verbodt aan hem vernieuwen. Daarnaa keeren zich zyn' aanhangers tot de zelve om zyn stuk te verschoonen: ende, niet opdoende, gaan zich richten aan den Prinse, met eenen brief van Zaaligher, en verzoekschrift om herstelt te worden in 't bezit der kerke, en hun voorigh gebruik. De Prins verzond de zaak aan de Staaten; die alsnu, op den vierden in Grasmaant, by goedtvinden zyner Doorluchtigheit, verklaarden, dat tot Woerde, de gezuiverde Godsdienst voortaan in de kerk zouw geoeffent worden; de Augsburghsche, ter plaatse daar die lest was gepleeght. Dit wonnen de quaalyk bedachte luiden met stribblen zonder te rieken in wat Landt dat zy waaren.

(1) Wyders; als oft het gemeene, aangevochten van

(1) *Wyders*, enz. De zin, die niet zeer duidelijk is, komt hierop neder. Alsof de gemeene zaak, aangevallen door den Spanjaard, verzwakt door den afval en dadelijken tegenstand der Walen, en van binnen, in haren eigen boezem, verdeeld door de verschillende Godsdienstige gezindheden, nog niet oneenig of verdeeld genoeg geweest ware, zoo werd zij nog bovendien gescheurd door verschil van denkwijze tusschen dezulken, die juist daarom, vermits zij het meeste voordeel vonden bij den tegenwoordigen staat van zaken, verpligt waren, de eendragt onder de andere bondgenooten te handhaven tot gemeenschappelijke verdediging. Door de laatsten verstaat HOOFT de *Calvinisten*.

van den Spanjaardt, en gezwakt door den afval der Bl. 697.
Waalen, die ook hunne waapenen teeghen 't zelve gekeert hadden, met zyn ingewant gehakkelt aan Kalvinischen, Roomschen, Luiterschen, en gesmaldeelde gezintheeden van Weederdoopers, niet oneenigh genoegh geweest waar, zoo werd het noch getornt, door verschil der geenen, op de welke, als de sterkste, en voorneemelyk (1) gebaat by den jeeghenwoordighen standt, de zorgh, om d'andre bondtgenooten ter gemeene weere verknocht te houden, meest aanquam en vermooghen moest. Dit had zich aangeheeven, al in den jaare achtenzeeventigh, tussen Pieter Korneliszoon, en Kaspar Koolhaas Predikanten tot Leide: leggende die deezen te last, dat met hem niet te dienen was, mits hy, in verscheide zaaken, weigherde zich den oordeele der broedren t'onderwerpen, ende, in Gods gemeente, booven andren zocht uit te munten. Van Koolhaas, daarenteeghen, werd voorgewendt, den oorspronk der verwydering te weezen, dat hy 't uitwendigh gebaar wat min, ende d'inwendighe geschiktheit wat meer van noode ter zaaligheit hield, dan Pieter deed. De Majestraat aldaar, die, dat pas, eenen oprechten Christen kenbaarder aan zyn' zeeden, dan aan 't achtervolghen des kerkgebruix waande, en 't vuur der tweedraght zagh voortloopen, moeide zich der zaake, met vertooning van gelyk aan Koolhaas te geeven. Hierop ontstond de vraagh, hoe verre der weirlyke Ooverheit toequaam, zich 't geestelyk aan te trekken; ende werd, ten beveele der Staaten van Hollandt, door de Predikanten der klassen van Leide, Rynlandt, en Delflandt, in Hooymaandt des jaars neeghenentzeeventigh, beantwoordt, naar hun goedtdunken; 't welk de Heeren van Leide in alles niet aannaamen. Jaa zy stelden Pieter, als maar beroepen tot herzeggens toe, uit zynen dienst. Toen komt hy preeken in 't naabygeleeghen dorp Voorschoo-

(1) *Gebaat*, bevoordeeld, begunstigd.

Bl. 697. ſchooten, en kryght grooten toeloop van aanhangers; tot hoogher opgang van den brandt. Om welken te leſſchen, meermaals gemagtighden van de Staaten, ook van den Prinſe te deezer tydt, en on-
— 698. der de zelve zyn hofpreeker Johan Taffin, te werke geſtelt werden. Om der weederparthye yetwes te gemoet te koomen, ſchorſte men Koolhaas in zyn ampt, tot dat het krakkeel zouw geſleeten zyn. Dan 't quaadt verhardde teeghen 't geneesmiddel aan; wortelde breeder, en ſchoot nieuwe ſpruiten van twiſt. De Regeerders van Leide lieten hunne verdaading in druk gaan: desgelyx Koolhaas zyn' eerſte en tweede. Endtlyk werd, op den neeghenden van Oeſtmaant, het ſtuk verbleeven aan vier weirlyke en eevenveel kerklyke perſoonen, die, op den neeghentwintighſten van Wynmaandt, de naavolghende uitſpraak deeden. *Alle woorden en werken, gevallen te deezer zaake, ſtonden te begraaven in vergeetenis, mits dat Pieter en zyn' aanhangers ter eene, Kaſper ter andre zyde, de ſchuldtbekenning, hun opgeleit, hadden te doen voor de gemeente. 'T beſtier der kerke zou keeren tot den voorighen voet. De kerkraadt zou zulk getal van perſoonen, als hun goedt dochte, voordraaghen; en de Majeſtraat daar uit kiezen twee derdendeelen, tot Ouwderlingen en * Armenverzorghers. De Wethouders zouden altyds twee hunner amptgenooten, zynde lidtmaaten der kerke, mooghen doen verſchynen als toezienders in den kerkraadt, zonder ſtem te geeven, en onder belofte van te verzwyghen 't geen 'er gehandelt wierd. Pieter zouw weeder in zynen dienſt treeden, en Johan Hal tot den zynen bequaam geſchat worden: alles buiten verkorting van 't recht eenigher andre kerken; en behoudends de melding des verblyfs, noopende 't draaghen der koſten. Koolhaas had' de kerklyke zaameningen te laaten vonniſſen over zyn' boeken, en t'aller tydt bereit te zyn,*

om

* diakonen.

om reekenschap zyner leere, en plaats aan de waarheit te geeven, wen men hem eenighe dooling uit den woorde Gods t'oovertuighen quaam. Bl. 698.

Op den zesten van Grasmaant, aan den aavondt, beefde, tot twee maale toe, gansch Nederlandt, zoo dat hier en daar steenen van toorens en kerken geschudt werden. Een ding, zeldzaam in deeze doorwaaterde gewesten, (1) luttel gebult met berghen, die, mits hunne holte en windtvang, aan dreuning onderworpen zyn. Ook scheen de windt zich, dit pas, in 't binnenste des aardtryx gepakt te hebben, en van daar uit te dygen: doende deeze beweeghenis zich, niet alleen van Koolen af tot Parys, maar tot Jork in Engelandt toe, voelen; ende zelfs op de zee, die, by bezaadight weeder, van ondre werd opgeheeven.

'S daaghs daaraan vertrok de Prins, uit den Haaghe, ter daghvaart, naa Antwerpen. D'ingezeetenen deezer stadt, gelyk ook die van Brussel, zaaghen zich dapper (2) ingezeilt, door 't wenden van Mechele ten vyandt. Alsnu vernamp men, hoe Rossignol, gebiedende daarbinnen, geenszins zoo stips een' zorgh droegh, als tot bewaarnis eener plaatse, die de gebuuren, bynaa van alle kanten, teeghen had, vereischt was. Waarop Olivier van den Tempel, Heer van Korbeek, ooverste tot Brussel, eenen aanslagh begreep, dien d'Algemeine Staaten raadzaam vonden te (3) verzoeken, met een deel der bezettelingen van Brussel en Vilvoorde, samt de benden ruiteren van Karel van Lievin, Heere van Famars. Men voeghd' hun den Kornel Johan Norrits by, met ruim achthondert Engelschen, leggende tot Lier: en-

(1) *Luttel gebult met berghen*, welker oppervlakte niet bergachtig is.

(2) *Ingezeilt*, ingehaald, te na gekomen, dus verachterd, verminderd in hun vermogen.

(3) *Verzoeken*, beproeven.

Bl. 698. ende (alzoo zy, die 't meeste getal maakten, zonder betaaling niet optrekken wilden) beloofd' hun etlyke maanden solds in plaats van den roof; op dat aan een' stadt, eens zoo schendigh geschrobt onder den Hartogh van Alva, (1) 't scheel, tussen de Spaansche ongebondenheit en 't gereeghelt beleidt der Staaten, bleeke. Voorts, pasten deeze troepen, in stilte, teeghen den neeghienden morghen der gemelde maant, en 't afslaan der wacht onder de muuren te weezen: ende terwyl de Engelschen, aan d'andre zyde, die van binnen, (2) met verwekking der waapenkreete, deeden derwaarts draaven, doorwaadde Tempel de graft, beklom de Brusselsche poort, bolwerk, en muuren. Dan de zynen, oover geraakt,
— 699. werden kloeklyk gestuit, en hadden 't quaadt genoegh om de poort oopen te kryghen. 'T welk ten laatste gelukt zynde; koomen de paarden en rest des voetvolx instuiven, en jaaghen flux naa de markt toe. Hier stelden zich de burghers ter weer, neevens etlyke Paapen en Monnikken, met bystandt van eenighe Albanoische ruiters, die, geleeghen hebbende op Nekkerspoel, haastelyk ingelaaten waaren. Eenen der voorbaarighsten toonde zich Broer Pieter Wolf, die voor de kap 't harnas gedost had, met den hellebaardt in der handt; tot dat hy, getroffen in 't hooft, de hoope des Bisdooms van Naamen, met het leeven, verloor. Verscheide luiden meer van zyn beroep, en aan den kant van hondert burghers, werden verslaaghen. Een deel vlood'er ter stadt uit; gelyk meest al d'Albanoizen, en d'ooverste Rossignol, met Boevekerk den Schout. Toen, (ongeacht de uitkoop gemaakt met de Engelschen) valt elk aan 't plondren van kerken, kloosters, en burgherhuizen; thans aan 't ransoenen der geenen, die niet tilbaars meer behouden hadden. Jaa (3) d'uitgekoften maakten

(1) *'T scheel*, het verschil.

(2) *Met verwekking der waapenkreete*, met het doen opgaan der wapenkreet.

(3) *d'Uitgekoften*, dat is, de Engelschen.

ten 't allerſhoodſt, ſtroopende zoo onbarmhartigh, dat'er twiſt uit rees tuſſen hen en d'andren, dien 't een gruwel docht. Maar zy, zynde de ſterkſten, ſloeghen de ſleutels der poorten onder zich, en pleeghden hunnen moedwil een' volle maant met onvervulde gierigheit, tot het lichten toe van klokken en uurwerk uit de toorens, 't berooven van grafſteeden, met weghſleepen der zarken, die by honderden naa Engelandt geſcheept werden. De Staaten van Hollandt, zorghende voor hunn' onderdaanen, verkreeghen van Tempel (1) al de pleitzakken hen betreffende, en vereerden hem, diesweeghen, met vierentwintighhondert gulden. Als men de ſtadt nu ontlaſten zouw van 't oovertalligh oorloghsvolk, en dies elders behoefde, had Norrits, een braaf krysman, maar verwaant booven maate, begonnen te warren met Tempel, en weigherde, hoewel vremdeling, d'eerſt in 't ruimen te weezen: welke (2) krieghelheit zich niet paayen liet, dan met voorwaarde van gelykelyk, op eenen klokſlagh, door twee bezondre poorten te vertrekken. Noch moeſt men markt en hooftſtraaten met burghers van Antwerpen bezetten, om d'Engelſchen dus verre te kryghen: 't welk, op den zeſten van Bloeymaant, met zulk een' beroerte toeging, dat zy, ten deele, ende niet zonder afbrek te lyden, ter ſtadt uit geſmeeten werden. Bl. 699.

De Heer van La Noue had in Vlaandre zommighe troepen by een, ende, verwachtende de Engel-

(1) *Al de pleitzakken.* Men herinnere zich, dat te *Mechelen* zich de Hooge Raad bevond, waar dus de gewigtigſte regtsgedingen werden behandeld. De Staten van *Holland* maakten zich dus ten uiterſte verdienſtelijk bij de ingezetenen van dat gewest, om de beſcheiden tot de pleitgedingen, zoo verre die de inwoners van *Holland* betroffen, magtig te worden.

(2) *Krieghelheit*, waarvoor men ook wel zegt *krijgelheid* en *kregelheid*, is *onbuigzaamheid*, *hardnekkigheid.*

Bl. 699. gelschen van Mechele, beleegherde terwyl Ingelmunster, een burghsken aan de vliet Mander, uit het welke de Waalen de naaste dorpen grootlyx beschaadighden. Hier deeden hem zeekre ingezeetenen van Ryssel oopening van zeer schynbaare middelen om die stadt by ooverrassing te bemaghtighen. Derhalven, laatende een deel volx, en last aan den Heer van Marquet, om 't Slot te beschieten, aanveirdt hy, met de wakkersten te voet en te paarde, dien toght. Dan 't voorneemen werd ontdekt: en La Noue, verstaande dat de Burghgraaf van Gent, nu getytelt Markgraaf van Rysburgh oft Rubaix, met vyftien kornetten Albanoizen, en eenighe benden knechten, op de beên was, zagh voor best in, te wenden; ook, om weeder oover de stroom Leye te zetten, zich benoodight te daalen tot daar zy de smalle vliet Mander ontfangt. Alzoo braght hy 't, des aavonds, aan, tot Wakken, een dorp twee mylen schaars van Ingelmunster; ende had zyn' schaaren geirne voort (1) gement; dan de vermoeitheit leed het niet. Doch zorghende voor zyn leegher, werwaarts de Markgraaf, getooghen oover de Leye tot Doornik, ongelyk (2) naarder wegh had, reed hy met etlyke paarden daarnaatoe, en beval aan Marquet, de brug, die oover de Mander lagh, af te breeken, om den vyandt daar te keeren. (3) Waar 't loogh, Marquet ging'er zelf niet; maar Simon de — 700. Ryk (uit wiens mondt ik dit heb) zoon van Hopman Jakob de Ryk, werd gezonden van Ryhoove, neevens eenen Vlaamschen Jonker, genaamt Peussen, Eedelman van La Noue, om dit onthiet te doen naakoomen; ende kreegh t'antwoordt van de Franssoizen die de brug bewaarden, *Dat zy soldaaten, geen' arbeidsluiden waaren, en den vyandt (quaam hy*

(1) *Gement*, geleid.

(2) *Naarder*, nader.

(3) *Waar t' loogh*, waar het hem zitten mogt, wat de reden mogt zijn. Zie D. I, bl. 97, en D. II, bl. 116.

hy ſlechts aan) met het rappier te keer gaan wilden. Bl 700.
Rysburgh, weetende 't verblyf der andren tot Wakken, ſtoot voort, ende, naa 't beweldighen der brug met kleene moeite, op 't Leegher aan. La Noue, hebbende zynen zoon den Heer van Teligny afgeſchikt, om 't volk van Wakken te doen ſpoeyen; ende by zich niet booven zeshondert knechten met de kornetten van Aske, Ryhoove, Gucht, en Waatervliet, gebood den Schotten, om tydt te winnen, den vyandt met ſchermutſen op te houden, zonder gelykelyk af te ſchieten. Quaalyk werd dit betracht; en de Schotten, teffens los drukkende, naamen daatlyk de wyk. Zommighe ouwde Franſche vendels, van Villeneufves regement, (1) te zaam gedromt, hoewel niet ſterk elk booven tien oft twaalf koppen (want hunne ſpitsbroeders waaren tot Wakken) berghden, naa dappre weer, zich met eerlyken aftoght. En d'andren vielen oft vlooden nu, als de Veldtheer, ſchandelyk achtende 't lyf (2) t'ontdraaghen van daar 't geſchut bleef, met geringen byſtandt en onvermoeiden moedt d'ooverhandt noch ſchorſte, in hoope dat het volk, ontbooden van Wakken, den ſchrik der vluchtelingen ſtaaken zouw, ende met weederaanvoeren derzelve, de kans doen keeren. Ten leſte, omringt van den vyandt, werden hy en Marquet gevangen; 't geſchut en achtien vendels veroovert. Deeze neêrlaagh, gebeurt den tienden van Bloeymaandt, was zoo groot niet als haatlyk voor de verwinners, mits dat zy etlyke Eedelluiden in koelen bloede ombraghten, op bevel van Rysburgh, die den hofmeeſter van La Noue doorſtak met eighen' handt, naa dat een Albanois ſoldaat de zyne daartoe te leenen verfoeit had. Maar 't verlies van zoo vroom en voorzightigh eenen Hooftman ſmartte bitterlyk den Staaten, duchtende (gelyk het

(1) *Te zaam gedromt*, zamen digt vereenigd.

(2) *T'ontdraaghen*, weg te dragen.

Bl. 700. het viel) zyns eeuwelyk quyt te weezen. Want aan Parma leeverd' hem de Markgraaf, zich luttel kreunende der afgunst, opblaakende uit het verstrikken dies deughdzaamsten mans, die hem ook in maaghschap bestond, aan taaye vankenis; met verachtering van 't ontslaaken der Heeren, die, gekerkert aan der Staaten zyde, zich geen' vryenis, zonder die van La Noue, konden toeleggen. Dus bleef hy (hoe veel men ook om zyn' verlossing deed') in hechtenis, tot in den jaare vyventachtigh toe, ende werd, ter naauwe noodt, alstoen (1) vermangelt aan den Graaf van Egmondt, onder harde voorwaarden, en eedt van nemmermeer teeghens den Koning van Spanje te dienen, zonder uitgedrukt bevel van zynen Ooverheere den Franschen. Marquet zat ook een' lange wyl, ende, ziende tot geen' wisseling oft ransoen te raaken, redde zich eindtlyk met uitbreeken. De besteekers en meêwustighen van den toeleg op Ryssel bekoften 't met den hals; behalven die zich (2) deur maakten en gebannen werden.

Te deezer tydt, alzoo men op 't sluiten des handels met Anjou kraftigh aanhield, ontfingen de Staaten, vergaadert tot Antwerpen, brieven van den Kaizar; die, vreemdt vindende dat zy, naar melden hunnes schryvens, geene gezanten aan hem geschikt, maar nieuwen handel met den Fransois begost hadden, hen vermaande by hunnen ouwden Heer en Godsdienst te blyven; met aanbieding zyner behulpzaamheit tot middeling der verzoeninge. Zy antwoorden zyner Majesteit, *Dat de bezending was naagelaaten, uit zorghe voor meer verbitterings: geen' versche handeling aangeheeven met den Hartooghe, maar de voorighe achtervolght, uit wanhoop van een' heilzaame vreede; en om dat zy, quaalyk gevaaren by 't besprek tot Koolen, zich hoeden moesten,*

(1) *Vermangelt*, uitgewisseld.

(2) *Deurmaakten*, wegmaakten.

ten, van andermaals aan den zelfsten steen te stooten. XI. 1591.

Hierentusschen werden verscheide brieven onderschept, die den Graave van Rennenbergh onverwylt ontzet beloofden. Waaroover de Prins, aan de gemaghtighden der naader Vereening, afveirdighde den Heer van Aldegonde, (1) bericht van 't verstandt zyner Doorluchtigheit, noopende 't volharden in de beleeghering van Groninge, en 't geene te verzorghen stond, om den vyandt, met stichten van schansen, en opdelven van weeghen, uit dien oordt te sluiten. Voor die stadt vonden zich nu, de Graaf van Hoohenlo, en 't regement van Graaf Willem Lodewyk van Nassou, samt dat van Christoffel van Ysselstein, uitmaakende te zaamen ontrent vierentwintigh vendels voetvolx; booven de dertigh, die daar met Enthes gekoomen waaren. De paarden moghten twaalfhondert zyn. Enthes maakte, den zeevenentwintighsten van Bloeymaant, goê sier met de Graaven tot Rolde; van waar hy, verhit door den drank, vooruit, naa 't leegher reed, stoffende, zy zouden t'hunner aankoomst wat vreemds hooren. Daar koomende, vindt hy eenighe Hopluiden, raadslaaghende om yetwes te bestaan; versnorkt hen als jongens; *Hem zouw men volghen; hy wilde de voorstadt op Schuitendiep afloopen.* En men zeit, dat hy, in steê van een' rondas, het dexel eener (2) booterstande greep, (3) om de bloodigheit der zynen te verguizen. Met dus bedwelmde zinnen streeft hy toe, zelf de voorste, en neemt den steedelingen een

(1) *Bericht van 't verstandt*, onderrigt wegens de meening.

(2) *Booterstande*, boterkarn. Zie KILIAAN.

(3) *Om de bloodigheit der zynen te verguizen*, om met de blooheid der zijnen den spot te drijven.

Bl. 701. een (1) loopſchans af, daar zommighen zyner bevelsluiden en ſoldaaten gewondt werden. Toen vertoont men hem d'onmooghelykheit van 't veroovren der voorſtadt, die de Groningers met graft en wal omheint hadden; 't en waare door bres, oft by behulp van ladders. Terwyl hy dan ſtal houdt, en door een ſchietgat naa 't ſchermutſen ziet (want de beleegherden ſterk uitvielen) komt een koeghel uit een vooghelroer hem dwars door 't hooft ſnorren, en (2) op een bot het leeven bluſſen. Teffens bezweek de moedt den ſoldaaten; en tooghen zy af van 't ſchermutſen. Zyn' doodt, betreurt van de Ommelanders, verblydde de ſteedelingen. Rennenbergh hield m'er droef om; niet uit liefde tot den man, maar uit (3) naadacht dat de ſtyfzinnigheit, gevoedt in de burghers door heeten haat tot den zelven, nu, zoo 't ontzet marde, lichtelyker (4) ontlaaten zouw, en zich tot daadingen buigen.

Deezen uitgank had Bartholt Enthes van Mentheda, die, naa dartel' en quiſtende jeughd, aan 't vrybuiten ter zee geſlaaghen was, met gelyke (5) maateloosheit van (6) inhaalen en deurbrengen. Groot met den Graave van Lumey, en d'anderde handt zyner moedtwil, werd hy vaſt gehouden binnen Delft: daar zyn meeſter, pooghende hem geweldelyk t'ontvoeren, te dier oorzaak in 't zelfſte parket raakte. In de verwartheit der tyden, nochtans, en ar-

(1) *Loopſchans*, eene zwakke ſchans, ligt verwinbaar, ſlechts tegen den eerſten aanval beſtand.

(2) *Op een bot*, eensſlags.

(3) *Naadacht*, nadenken.

(4) *Ontlaaten zouw*, zou ophouden, gemakkelijker en inſchikkelijker worden.

(5) *Maateloosheid*, buitenſporigheid, onmatigheid.

(6) *Inhaalen*, zich geld verwerven.

armoê van Hooftluiden, golden (1) eenighe zyne Bl. 701.
ervaarenis des kryshandels, en ſtoutheid, hoewel reukeloos, zoo veel, dat men, ſint zyn' ontſlaaking, hem, zoo nu, zoo dan, weeder te werk ſtelde, en eerſt met het regement van den Kornel Yſſelſtein, die om eenen doodtſlagh oft twee ontſoldight was, voorzagh; thans met dat van den afgevallen Rennenbergh, en met het bewindt des leeghers voor Groninge.

Naa zyn' aflyvigheit verzochten de Hopluiden den Graaf van Hoohenlo, 't gebiedt t'aanveirden. Doch, alzoo hy 't afſloegh, werd, by zyn goedtdunken, Eſcheda voor ooverſte Steêhouder erkent, terwyl men naader orde op dit ſtuk, van de gemaghtighden der naader Vereening, was verwachtende. De moedt van de Groningers, die, door verſterking des leeghers met volk en geſchut, door 't verlies van twee ſchanſen, en 't verneemen van dierte, daaghelyx bet benauwt werden, (2) teerde maagherlyk op aanblik van verloſſing, belooft by brieven, die zy noch te mets ontfingen, tot dat gewiſſe kundſchap van 't genaaken des ontzets hun weederom 't — 702.
hart verhief. Want Bucho Aita, Prooſt van Sant Baafs tot Gent, had althans, met geduurighe vlyt, en inbrokking zyner eighe middelen, veertien vendels vergaadert; die, genoemt het Vrieſch regement, en ten deel (3) behopmant by uitgeweeke Vriezen, den Heer van Billy tot Kornel hadden; maar, in afweezen des zelven, by Marten Schenk beleidt werden. Dees voeghd' 'er zyne paarden by. Ritmeeſter Thomas, een oudt Albanois, vermaart om zyn'

(1) *Eenighe zyne ervaarenis*, eenige ervarenis van hem. Een Latinismus voor *aliqua illius experientia*.

(2) *Teerde maagherlyk*, dat is, vond eene geringe verkwikking in den aanblik, enz. De uitdrukking is van gezochtheid niet vrij te ſpreken.

(3) *Behopmant*, die tot hopmannen hadden.

Bl. 702. zyn' deel aan d'ooverhandt, bevochten in zes veldtslaagen, braght ook de zyn' aan met drie kornetten speerruitren, en eene van karbyners van den zelfsten landtaart. Al 't welk, uitmaakende te zaamen (1) aan den kant van drieduizent man' te voet, zeshondert (2) te ros, naa ontfank van een' maant solds, oover den Ryn, de Roer, en de Lip zette, ende, zonder geschut, zynen wegh naa 't Ampt van Linge spoeide. De gemaghtighden der naader Vereeninge, des verwittight, ontbooden eerlyke benden te hoop; en (3) den Graave van Hoohenlo, dat hy zich op hadde te maaken, om den vyandt (4) te beteeghenen. Booven Yselsteins volk, 't welk al te voore was opgetooghen, lichtte men van voor Groninge, en schikte, onder Johan Kuningam, naa Hoohenlo, zes vendels van Graaf Willem Loodewyk, die orde kreegh, om met de rest zyns regements in 't leegher te blyven; werwaarts Sonoy gezonden werd, om hem met raadt en daadt by te staan. Op Hoohenloos schryven, uit Ulzen, om meer knechten, volghden hem, doch te spaade, noch twee vendels van Graaf Willem, mits die van 't regement van wylen Bartolt Enthes onwilligh waaren. Maar 't vendel van Jonker Willem van Wyngaarden, Sonoys ooversten Steedehouder, quam te tyde: gelyk ook hondert man' van Kornput, den welke de Graaf belastte met vyftigh te Koeverde (5) te marren, tot bewaarnis van dat padt, en toeverlaat in eenigh ongeval. Op den zestienden van Zoomermaant, scheidd' hy uit Ulzen, om de Koningschen te zoeken; en quam, naa lang en vruchteloos vervolgh, binnen Koeverde rus-

(1) *Aan den kant van*, omstreeks.

(2) *Te ros*, te paarde.

(3) *En den Graave van Hoohenlo*; versta hierbij uit het voorgaande *ontbooden*, in den zin van *last geven*.

(4) *Te beteeghenen*, tegen te gaan, te gemoet te gaan.

(5) *Te marren*, te wachten, te blijven.

ruſten. Des nachts ten elf uuren, trok hy weederom op, en verſtond onder weeghe, tuſſen Emmelinkhem en Veldthuizen, dat de vyandt naa Zwol toe was. Bl. 702.

Te deezer ſtadt, onwilligh om krysbezetting t'ontfangen, had men kortelinx etlyke (1) verdechtighde perſoonen uitgezet, en hield zich daarmeê genoegh verzeekert te weezen. Nu waanden d'afgeſtelde Majeſtraaten, en andre binnengebleeve burghers, toegedaan den Spanjaardt, (2) humne ſtonde te zien; en aanveirdende de waapenen, neevens een deel Roomsgezinde boeren te dien einde ingelaaten, hadden om Schenk gezonden. De Staatsgezinden, beleidt voorneemelyk by eenen Hopman Lubbert Ulgher, dien een loodt door zyn been vloogh, beſchanſten zich, inhoudende de markt, Sant Michiels kerk, het kerkhof, de Kamperpoort, en den Rooden toorn; en ſchikten om hulp, onder andere booden, eenen getrouwen burgher naa Deeventer. Deez', bevonden zynde een Pſalmboexken (3) oover zich te hebben, werd, in 't weederkeeren, van de geſteurde boeren wreedelyk vermoordt en (4) ontleedt. Ten naaſten morghen, zeeventienden van Zoomermaant, verſcheenen uit Kampen, eenighe ſoldaaten, oovergevaaren by Hattum, (5) om de boeren te ſchuwen; en uit Deeventer twee burghervendels. Deeze byſtandt dwong veelen van de weêrparthy naa den vyandt te vlieden, met verlies hunner haave, geplondert van het krysvolk: en, onlanx daarnaa, quam

(1) *Verdechtighde*, verdachte, op welke men kwaad vermoeden had.

(2) *Humne ſtonde te zien*, dat is, zij meenden, dat de juiste tijd gekomen was, om hunnen aanſlag uit te voeren.

(3) *Oover zich*, bij zich.

(4) *Ontleedt*, verſcheurd.

(5) *Om de boeren te ſchuwen*, om de boeren te ontwijken.

Bl. 702. quam een Hollandsch vendel in de stadt. In Masterbroek werden de hoeven en dorpen afgebrandt, tot weêrwraak oover de bitterheid der huisluiden: en d'Ooveryſſelaars deeden thans 't ſlot tot Geelmuide aan koolen leggen, en ſlechten.

Schenk, zynde dier hoope quyt, hield ſtil by Hardenbergh, een vlek vier mylen van Zwol, eene van Koeverde, aan 't ſtroomken de Vecht: en Hoo-
— 703. henlo, (1) ang van Zwols weeghe, rukte te rug naa hem toe, door vinnighen Zonneſchyn, oover de drooghe heide, daar etlyken zyns volx van dorſt verſtikten, en onder deeze Jonker Johan van Duivenvoorde, een ſchoon Eedelman, en van moedighe jeughdt. De Koningſchen hadden wel drie uuren geruſt in de ſchaaduw, en 't lyf geſterkt met ſpyz' en drank, als zy den Graaf in 't oogh kreeghen. De welke, genaakende uit den Ooſte, zyn' matte troepen, zonder toeven, in ordening ſtelde; Kuningam met zes vendelen, neevens 't vendel van Wyngaarden, en de hondert knechten van Kornput, naa 't Zuidweſte, ter rechte handt; ter ſlinke, Yſelſtein met zeeven vendels, en voorts zyn' eighen vendel, gelicht uit Oldenzeel, onder Zydeniski, dicht by een veldt gezoomt met boomen. Wyngaarden ried dit voordeel, oft Hardenbergh in te neemen, om wat aadems te ſcheppen: maar d'andre bevelluiden worpen voor, dat de ruſt den ſoldaat bevangen zouw, en niet lichtelyk weeder tot ſchaaring laaten brengen. Voor 't voetvolk, ſterk naauwlyx achtienhondert koppen, deed Hoohenlo, ter ſlinke, ſtandt neemen drie vaanen ſchutten te paarde, wel gewaapent en opgezeeten; onder Onſta, Rynswoude, en den Steêhouder van Aſinga Enthes. Ter rechte voeghde zich de Graaf zelf, by 't geſchut, zynde vyf veldtſtukken; met de kornetten van Holſtein, Loodewyk Rumpf, Trauwitz, Piek, en andre, neevens Lubbert

(1) *Ang van Zwols weeghe*, bevreesd voor Zwol.

bert van Reemen, Heer van Reide, hebbende ontrent driehonderd paarden onder zich. 'T gansche getal moght zyn van veertienhondert ruiters. Schenk rekte zyn voetvolk in de breedte, en plaatste zyn' paarden ook vooraan. Hy had geen grof geschut, maar de Zon achter op de rechte zyde: de Staatschen haar in 't aanzight: en het was op den middagh. De windt roerde niet; zulx parthyen eevenveel ongemax van 't stof leeden. 'T gebedt voleindt, de hoeden opgeworpen tot bewys van onbedeestheit, de teekens gegeeven, 's Graaven geschut gelost zynde; steeken drie Vriesche kornetten af, en ontmoet wordende, hoewel heftelyk, van twee benden Albanoische speerruiters, klinken'er op in, vellen d'een' in een ommezien, en doen de tweede verstuiven. De Hooghduitsche ruiter jaaght ze naa: zoo dat Schenks knechten waggelden, en de fortuin der Staatsche zyde scheen toe te knikken. Maar, terwyl de Vriesche vaanen zich herpakken, om op nieuw te treffen; koomen andre Albanoische speeren en karbynen toezetten op der Staaten voetvolk ontbloot van zyn' paarden, en te zwak van spietsen, om hen daarop te stuiten. Dies wijken zy naa de beplante beemde, daar zich noch zommighen ter weere stelden. Dan 't gros spraaydde gezwindelyk, vlieghende dwars door de Vecht, en oover (1) 't moer van Ommen, naa Koeverde. De ruitery, vattende, hierop, den schrik, gaf ook het veldt ten beste. Hopman Wyngaarden liet vechtende 't leeven. Hopman Adam van Zuilen van Nieveldt, ontkoomen uit den strydt, en schuilende in 't kooren, werd betrapt, en naamaals geransoent. Jonker Willem zyn ouwder broeder, en vendrigh nochtàns, zittende op de knien, met het vendel in der handt, leeverd' het eindtlyk aan zeekren aadelborst, en versmaghtte van dorst. De Staatschen verlooren (zoo men Bl. 708.

(1) '*T moer*, het moeras.

Bl. 703. men zeit) vyftienhondert man', veele Eedelluiden en Bevelhebbers; de verwinners geen' tſeſtigh. Jonker Andries van Tienen, dienende voor (1) kornetdrigh den Heer van Reemen, met tien paarden, zes der welke hy hier verloor, bleef, gequeſt tot elf plaatſen, twee uuren lang onder de dooden leggen; ende, geen naader heenkoomen ziende, gaf zich uit voor een' aadelborſt van Ryneveldt, Hopman der vyanden: waaroover zy hem meê naa Koeverde naamen. Doch, naa 't verbinden zyner wonden, quam de loosheit in 't licht: ende moeſt hy, hoewel gedaadingt hebbende op hondert gulden, vierhondert daalers tot ranſoen betaalen. Onder de gevangenen
— 704. was Hopman Renoy. Popke Ufkens, meêgetooghen om 't werk t'aanſchouwen, vliedende met een' koetswaaghen, werd omgeworpen, achterhaalt en afgemaakt. Al 't geſchut bleef in de loop, en 't luttel pakkaadje dat 'er was; alzoo men 't meeſte deêl tot Koeverde gelaaten, en tydt had om het te berghen, mits het op waaghens gelaaden ſtond, en de Koningſchen niet wyde vervolghden. Want Schenk, duchtende voor eenighe laaghen onder weeghe, en weêrſtandt tot Koeverde t'ontmoeten, deed haaſt de hertredt luiden. Hoohenlo, ziende de zaaken vertwyfelt, toogh naa Oldenzeel om dat te verzorghen. Tot Koeverde werden de vluchtelingen geſchut door Hopman Kornput. Schryvers zyn'er, vermeldende dat hy aan den draayboom ſtond, en de ruiters buiten hield, tot dat zy zwoeren hem by te blyven, en dien doorgank te helpen bewaaren, op peene van eerloosheit. Maar, binnen gelaaten, ſloeghen zy hunnen eedt in den windt, en vlooden, wat hy bad, (2) ſmeet, en ſchelde, door 't waater, naa de Drenthe, voorts naa Apel, ende oover de Bour-

(1) *Kornetdrigh*, ſtandaarddrager. Somtijds wordt het enkele woord *kornet* in dezen zin gebezigd.

(2) *Smeet*, ſloeg.

Bourtang naa 't Sticht Munſter toe. Zoo geweldelyk heerſcht de vreez, daar men haar d'ooverhandt inruimt. Dit duurde tot dat eenighe ritmeeſters en Ooverſten, aankoomende, hun volk deeden ſtal houden; waar door men, te twee uuren, ontrent zeshondert knechten, en vierhondert ruiters by een had. Henrik van den Berghe, en Wouter Dornix, Hopluiden den Graave naagezonden, met veele lyftoghtwaaghens, hadden de waaghens tot Sweel gelaaten, en zich naa Koeverde geſpoeit, 't welk een' myl van daar is: maar, ſpeurende 't verloop, naamen meede de vlucht. Kornput en de Monſterheer Stenſel van Manſloo, pynden zich den volke in te ſcherpen, dat'er kans genoegh was om Koeverde te beſchermen, en de verſtrooyden daar te zaamelen; en dat men ſtrax de veertien vendels, leggende noch voor Groninge, ontbieden zouw: Yſelſtein beloofde in 't eerſt, met de zynen te blyven. Thans liet hy zich (1) omkallen door Loodewyk Rumpf en andre ruiters, voorwendende, raadzaamer te zyn, dat men naa Oldenzeel tooghe, dewyl Koeverde (2) onvolveſt, de vlieten, mits de drooghte, doorwaadbaar waaren; booven 't mangel van mondtkoſt en buſſekruidt. Toen verghde Kornput van Yſelſtein, dat hy zich ten minſte naa Groninge, Vrieslandt, oft Steenwyk begaave: en verworf zyn woordt daartoe. Dan Yſelſtein voer'er echter uit: en zy naamen des aavonds ontrent elf uuren, altzaamen den wegh naa Oldenzeel; uitgezeit Kornput, die met zyn tweeëndertighen door de Drenthe, naa Leeuwarde trok, verlaatende zyn' eighene, en berghende alleenlyk de pakkaadje des Graaven van Hoohenlo. Daar waaren noch twee ſluxkens geſchuts, die hy geirne meegevoert Bl. 704.

voert

(1) *Omkallen*, door praaten omzetten.

(2) *Onvolveſt*, niet volkomen en naar behooren van veſten voorzien was. Men herinnere zich hier het te vooren, bl. 68 van dit D., vermelde wegens de vruchteloozе poging van SONOY, om de ſtad te verſterken.

Bl. 704. voert hadde, maar men weigherd' hem paarden daartoe. 'S andren daaghs quam Schenk tot Koeverde, en vond 'er niet leevends. Thans keerde derwaarts d'ouwde Droſt Eevert van Ens, en deed de Burgh herbouwen, op den grondtſlagh geleit door Kornput. De ſteedtſche veſting, begonnen by Sonoy, liet hy gelyk ze lagh. Voor Groninge, maakte men eenen boeha met ſchieten en vuuren, als oft Hoohenlo 't veldt behouden hadde. Maar, als die van binnen zich dies niet kreunden, ſtaaken de beleggers, des nachts naa den achtienden der voorzeide maant, hunne ſchanſen aan brandt, zonder zich aan eenighe reedenen van Graaf Willem oft Sonoy te keeren; ende tooghen de vendels, elk volghende zynen zin, hier en daar in bezetting.

D'opgaande klank deezer neêrlaaghe velde ſchielyk den moedt der Staatsgezinden, en deed, van anxt, de Drenthe, d'Ommelanden, en ganſch Vrieslandt dreunen, met (1) tydeloos berouw hunner onwilligheit in 't voltooyen der ſterkten tot Koeverde en op de Bourtang; zonder welk verzuim de vyandt van de vrucht zyner zeeghe verſteeken, en alles gemakkelyk te redden geweeſt waar. D'Ommelanders
— 705. van aadel en aanzien, tot vierhondert huisgezinnen toe, ruimden ter yl 't geweſt, met zulk een' verbaaſtheit, dat hun te lang docht, inboedel en vee meê te ſleepen: oover (2) 't buiten der welke de burghers en ſoldaaten van Groninge drie oft vier daaghen beezigh waaren. Winſum, Oberghen, Ferniſun, werden ten gronde toe uitgerooyt; de klokken, jaa ſteen, weghgerooft; der Eedelen huizen, ten deel' afgebrandt; loodt, yzer, graauwe ſteen, houtwerk, vervoert oft te ſchande gemaakt. Graaf Wil-

(1) *Tydeloos*, ontijdig, te laat. Het berouw kwam niet op zijn' tijd, maar te laat, om de vorige achteloosheid te herſtellen.

(2) *'T buiten*, het buit maken.

Willem van Nassau, midlerwyle, Sonoy, Hoohenlo, poogden, zoo veel hun doenlyk viel, de verstrooyden te zaamelen. Onder de vendels, geweeken van Groninge, en leggende meest tot Dokkum, en Kollum, ontstak heftighe muitery om geldt, die nochtans, door Sonoy, zich met woorden liet slissen. De schans van den Opslagh, gebouwt ten tyde van Robles, by den Heer van Nyenoordt, tot bescherming zyner zoutkeeten teeghens de Watergeuzen, was geslecht onder Rennenbergh, en seedert weeder opgemaakt. De zelve, geleeghen een' halv' uure gaans beneeden Nieuwezyl, naa zee toe, aan de zuidtzyde van 't Reediep, werd bezet met de benden van Olthof, Vliet, Jarges, Schaaghen, en Weeda. B. 705.

De Groningers, naa 't opbreeken der Staatschen, in 't midde van de vierde maant der beleeghering, ontfingen Schenk met groote triomf en blydschap. Doch (1) hy vergat zich met de fiere niet, maar rukte, neevens Rennenbergh, op den twintighsten naa Delfzyl; 't welk zy terstondt beleegherden, afsnydende der sterkte 't gerief van de Eems; mits, tussen beide, wel zeevenhondert schreeden velds, onbeheint, ongehecht aan 't blokhuis, gelaaten waaren, teeghens alle waarschuwing. Het had, zonder dit, reedelyke wallen, vier bolwerken, graften wydt oover de hondert voeten, driehondert knechten in, onder Azinga Enthes, Vooghel van Aurik, Niklaas van Boermanja; zestien metaale stukken, twaalf yzere gootelingen, zestien bassen; maar weinigh voorraads van mond' en oorlooghe. Rennenbergh (2) doordemde het Damsterdiep; zoo om de zynen te voorzien

(1) *Hy vergat zich met de fiere niet*, hij verzuimde, te midden der eerbewijzingen en het onthaal, waarmede hij werd verwelkomd, de hoofdzaak niet.

(2) *Doordemde het Damsterdiep*, leidde een' dam door het Damsterdiep.

Bl. 705. zien van toegang tot elkandre, als teeghens 't invloeyen des waaters; waarmeede die van binnen anders het landt door hunne sluizen verdrenken konden. Als de dingen hier genoegh verzeekert scheenen, toogh hy, met Schenk, en een goedt deel krysvolx, en huisluiden van dien oordt, naa den Opslagh. De Vriesche Staaten, des verwittight, ontbooden aan Eschedas en Rynswoudes vendelen, leggende in Gerkes klooster, zich derwaarts te haasten. Den last van Rynswoudes bende te leiden aanveirdde zyn vendrigh, Jonker Geeraart van Renes, dewyl nocht Hopman, nocht Steêhouder by der handt was. Maar de Rennenberghschen, hem ontmoetende op den dyk, versloeghen 't meerdeel zyner spitsbroedren, vingen hem, en de rest, op dertigh naa. 'T welk aanschouwt van verre, by Escheda, die een ander padt hield, hem wel te pas keeren deed. Eenen aardt van dartele wreedtheit toonde Schenk aan de gevangenen. Want, naa dat hy hen, door wel voedren, en verbandt hunner wonden, met hoop en smaak van 't leeven vervult had, deed hy hen, bedaardes moeds, ombrengen, in 't aanzicht van Renes, die, zich beroepende op toezeg van behoudenis, hem gedaan als hy zich oovergaf, ter naauwe noodt, neevens vier andre, verbeeden werd. Graaf Willem, en de gemaghtighden der Staaten van Vrieslandt, zochten, ter yle, lyftoght, die'er gebrak, in den Opslagh te helpen. Maar, eer men 't daartoe brengen kon, bezweeken de beleegherden, en bespreekende uitgang met vendels, trommen, geweer, en pakkaadje, zwoeren in drie maanden teeghens den Koning niet te dienen. Dan de vyandt hield zyn woordt quaalyk; Hoohenlo, die nu tot
— 706. Leeuwarde gekoomen was, d'uitgetooghe vendels, daarom, in dienst des Lands. Zommighe Bevelhebbers en knechten, eevenwel, als gebonden aan den eedt, maakten zich t'zoek. Rennenbergh, meester van den Opslagh zynde, zette naa Kollum toe, in meening, Dokkum te bekoomen, 't welk gansch oopen lagh. Dit werd hem belet door Hoohenlo, die zich in persoon

soon daar binnen worp, vergaadrende, op 't spoedighste, het volk der naast leggende vendelen, en der geene die verstrooyt waaren. Voorts bewald' hy de stadt; desgelyx Oostmerhorn, een' myl van daar, op den zeedyk, en leid' 'er zyn eighen vendel in. Het diep teeghen oover Kollum liet hy ter bewaarnis van de Landtluiden. Dokkummerzyl werd ook beschanst, en bezet met Hopluiden Kornput en Bruin. In 't Ongeraadeel, achter Dokkum, hielden zich de ruiters van Piek. Rennenbergh, hebbende, met hooy en andre stof, eenighe waaterkeens doordamt, deed, den neeghenden van Hooymaandt, eenen weldighen aanval op Dokkum; dan vond weldigher weederstandt; voorneemlyk als Pieks paarden meê toestreefden, zoo vuurigh, dat de bespringers, gespraayt, met groot verlies te rug naa Kollum liepen. Geduurende deeze toght van Rennenbergh, sloeg Eevert van Ens, Drost van Koeverde, met twee vendelen knechten, en meenighte van Drenthsche boeren, op de beên, naa Meppel; bestond het te sterken; en teffens d'ouwde vesting van de Kinkhorst te herbouwen, die, in den jaare vyftienhondert zessendertigh, geslecht was, en dicht aan 't steedeken lagh. Om dit te weeren zond men de bezettelingen van Steenwyk en Swartesluis, met etlyke ruiters; die hun onvoorziens op 't lyf vielen, en beide de plaatsen weeder ontnaamen, met slaghting en vankenis van merkelyk getal. Bl. 706.

De Prins, nu beroepen, in steede van Rennenbergh, tot Overste van Vrieslandt, schikte derwaarts Bernardt, Baroen van Meroode, Heer van Rumen, voor zynen Steedehouder. Ter aankoomst van deezen, werd raadzaam gevonden, Sonoy naa Hollandt af te veirdighen, om hulp te verzoeken. De Vriezen naamen ook eenighe vendels aan, tot sterking van 't regement des Heeren van Rumen. Die van Hollandt hadden reeds vier oorloghscheepen op de Eems; die luttel meer doen konden, dan den vyandt, voor Delfzyl, met schaarsheit van toevoer oover de stroom, ontrieven; hoewel'er noch eenighe scheepen

Bl. 706. pen by quaamen, met een vendel ſoldaaten, door
orde van Hoohenlo. Hy zelf, naa een' wyl toe-
reedens, koos uit alle vendels de beſte ſchutten; en,
zich hebbende te waater begeeven, verſcheen, op
den eenentwintighſten van Hooymaant, in 't gezight
der veſting, met zeevenhondert ſoldaaten, en bynaa
vyftigh ſcheepen. Ten derden daaghe vernamp men
ook den Ammiraal van Hollandt, Johan van Duiven-
voorde, Heer van Warmondt, met zynen Onderam-
miraal Jan Gerbrantszoon, op de ſtroom. Maar
Hoohenlo had niets meêgebraght om de beleegherden
te ſpyzen. Dies werd naa Embden gezonden, om
voorraadt te zoeken by de Ommelandſche uitwyke-
lingen, die daartoe geen middel wiſten. Men oover-
woegh, oft den Graave te landen ſtonde: en die van
binnen toonden zich ruſtigh, om hem, indien hy 't
deed, met wakkren uitval de handt te reiken. Ook
ſcheenen de beleggers des te ſchroomen, en (1) in
twyfel van opbrek te ſtaan; tot dat Rennenbergh,
voortſtuwende d'Albanoiſche ſpeerruiters, en zyne
troepen van Kollum, (2) hun een nieuw hart, en
Hoohenloos kans te hachlyk, maakte. De belee-
gherden, niettemin, deeden te mets een' torn op
den vyand, om de vrienden tot het waaghen eener
proeve te lokken: maar, als 'er niet afviel, verging
hun de luſt. Naa zommighe daaghen nutteloos toe-
kykens, ſchreef hun Hoohenlo, hoe zeekre Engel-
ſche en Walſche vendels in aantoght waaren; en ver-
— 707. zocht, dat zy, te dien opmerke, een kort geduldt
wilden neemen; oft immers, zoo de noodt praam-
de, eerlyke voorwaarden bedingen, zonder den dienſt
te

(1) *In twyfel van opbrek te ſtaan*, in twijfel te ſtaan, om op te breken.

(2) *Hun een nieuw hart — maakte*, hun nieuwen moed inboezemde. Deze uitdrukking ſtaat in naauw verband met de meer bekende en reeds door ons behandelde *een hart onder den riem ſteken*.

te verzweeren. Dan de brief kon niet door raaken. Bl. 797.
Toen deed hy zich ter fluik naa Dokkum voeren, beveelende aan Yffelftein, met vloot en volk op de Eems te marren; hoewel het zelf fchier uitgehongert, en t'einde zyner lyftoght was, zonder geldt om verfche te koopen. Maar hy dacht de beleegherden noch wat bij laaffenis van hoope, teffens Rennenbergh in zorgh en buiten vermoeden zyns voorneemens, te houden. Want, gekoomen tot Dokkum, ontbood hy daar een deel boeren tot bezetting; en maakte zich, met al de kryslulden, naa den Opflagh toe, die hem daatlyk ingeruimt werd, op toezeg van hals en haave vry. Vendel en geweer moeften'er blyven; en de foldaat zweeren in drie maanden niet te dienen teeghen de bondtgenooten. Met de zelffte fpoedt en voorwaarden kreegh hy ook Monnikkerzyl, befchanft by Rennenbergh, en bezet met een' bende van driehonderdt koppen. Deeze twee verooverde vendels, gezonden naa de Eems, bondt men daar achter aan een jaght, en fleepte ze door 't waater; om de beleggers te verguizen, de beleegherden te verquikken: die, nu leevende, (zoo zy naamaals zeiden) den vierentwintighften dagh, by booter en kaas, zonder broodt, hunnen droeven ftaat, met uitfteeken eener zwarte vaane, verkundight hadden. Thans, als'er meer niet naa volghde, traaden Azinga Enthes, en Vooghel van Aurik, uit; daarenteeghen, twee gyzelaars van den vyandt in de fchans: en terwyl men buiten daadingde, ooverquaamen de knechten binnen op deezen voet. *Vendels, waapenen, gefchut, pakkaadje, voorraadt van mondt en oorlogh, af te ftaan; en uit te gaan met witte roedekens in der handt. In drie maanden teeghen den Koning niet te dienen; en Rennenbergh te laaten begaan met zes gevangenen t'zyner keure.* Deeze waaren Azinga Enthes, Vooghel van Aurik, Niklaas van Boermanja, Hopluiden; Jakob en Jan Enthes, gebroeders, en Vlieghер van Nieuwkerk; alle gedwongen van hun eighen volk, om dit verdragh

Bl. 707. dragh te teekenen t'hunner eighe bezwaarnis. De schandelykheit deezer voorwaarden en oovergifte ried veelen soldaaten Rennenberghs dienst t'aanveirden. De rest ontleedighde, op den neeghenentwintighsten der gemelde maant, de vesting. Aurik starf korts in de gevankenis; d'andren werden ten laatste geransoent, oft ontliepen.

Geduurende 't beleg, onderschepten de Staatschen zeeker schryven van Rennenbergh, uit Groninge, aan den Prinse van Parma, dat op deezen zin uitquam. *Wenschelyke plooy, in deezen oordt, hebben de zaaken genoomen; behalven dat onz leegher wel beeter van toevoer gedient moghte zyn. Want, oft schoon deeze stadt maatlyk voorzien is van lystoght; luttel zet men ons by; mits de burghers hunnen ouwden aardt van* (1) *halssterke weêrberstigheit teeghens d'Oovcrheeden volghen. En de wreevelheit wordt gequeekt, door luiden die der gemeente in 't oor blaazen, dat haar een' eindelooze slaaverny beschooren is, zoo zy maar krysvolk zyner Majesteit komt in te laaten. Jaa kortelinx hebben eenighen, die waanen onbekent te weezen, zeekre gevange ketters aan* (2) *reedtschap tot uitbrek geholpen. Dingen, niet te verdraaghen, waar de geleeghenheit ryp, om den ganschen hoop te straffen, en hun zulx de nek te kneuzen, dat het haar aan kracht ontbraake om emmermeer 't hooft op te heffen. 'T welk te doen staat eens voor eeuwigh, zonder soorte van*

(1) *Halssterke*, halstarrige. Eveneens leest men in den *Henr. de Gr.* van onzen Schrijver, bl. 20: „(de Koning) scholdt hem tot meermalen voor *halssterk*, op„toerigh, muitmaker en de muitmakers zoon:" en bij VONDEL, *Palamedes*, bl. 49:

„Wy hebben dat wel eer *halssterker* hoofd verleert."

Zie ook *Poter en Pauwels*, bl. 33.

(2) *Reedschap tot uitbrek*, gereedschap, werktuigen om uit te breken.

van wreetheit te spaaren, zelfs met invoeren der Bl. 707.
Spaansche Inquisitie op 't alderstrengst; waaraan de gansche dienst Gods, en gehoorzaamheit des Koninx hangt. Maar behendigh dient het werk, en bedektelyk aangeleit. Met zommighe Majestraatspersoonen (want niet vertrouwbaare loopen'er onder) heb ik hierop geraadtslaaght; en wy vinden alle teffens oorbaar, dat, wen onze kraften, leggende noch oover Ryn, hier zullen aan weezen, uwe Doorluchtigheit den Ooverste van 't heir belaste, my hulp — 708.
te verstrekken. 'T welk geschiedende; mein ik middel te zien, tot inbrengen eener goede bezetting, om te gebieden zonder teeghenspraak, en in der haast een blokhuis te bouwen, gelyk hier eertyds gestaan heeft. Oft nieuwe schattingen, oft de verbeurde goederen der weederspannelingen, (1) zullen de kosten wel afwerpen. Deezen brief zond men in Groninge, op dat de steedelingen speuren moghten, hoe 't hun met dien Landtvooghdt gaan wilde, kond' hy tot zyn vermeeten koomen.

Naa 't oovergaan van Delfzyl, keerde Yselstein; met de scheepen, (uitgezeit de Hollandsche) naa Kollum, en braght het volk by Hoohenlo, die, geleeghert tot Noordthorn, zich althans wel zoo kloek vond, dat het ontzet dien van de schans (2) niet hadde kunnen ontstaan, waaren zy noch drie oft vier daaghen houdends getroost geweest. Want hy had reeds ontfangen 't regement Engelschen van Norrits onder zynen ooverften Steêhouder Morgan, sterk tien vendelen, met een' bende te ros; noch zes

(1) *Zullen de kosten wel afwerpen*, zullen de kosten wel goedmaken. Zie over deze beteekenis van *afwerpen* WEILAND.

(2) *Niet hadde kunnen ontstaan*, niet had kunnen ontgaan, misvallen.

Bl. 708. zes Walsche vendels van kornel Michiel Caulier, onder zynen Steêhouder Petain, met een vaan paarden; daarenbooven, een deel Duitsche ruiters.

In (1) Zoomermaant, midlerwyle, werd verkundight, op 's Koninx naam, teeghens den Prins van Oranje, een' ooverfelle ban, gedaghteekent tot Maastricht, in Lentemaant leltleeden. Philips, hierby, naa breedt ophaalen der gunsten, eeren, en weldaaden, beweezen, zoo van den Kaizar zynen vaader, als

(1) *In Zoomermaant* enz. HOOFT de tijdorde der gebeurtenisfen in acht nemende, maakt van dezen banbrief des Konings gewag, zonder er, gelijk hij dikwerf elders doet, eenige aanmerking bij te voegen. Dit verwondert ons eenigzins, niet alleen, omdat het onstaatkundige der handelwijze van FILIPS in dezen zoo duidelijk in het oog valt, maar vooral ook van wege de gevolgen, waartoe de ban onmiddellijk aanleiding gaf.

Hetgeen ORANJE wegens PARMA had vermoed (zie D. IV, bl. 253), was bij de ondervinding werkelijk gebleken. Die schrandere Italiaan verstond de kunst om met de Nederlanders te handelen, dat is, hen ongevoelig om den tuin te leiden. Reeds had hij de Walen tot zich getrokken; reeds had hij RENNENBERG doen afvallen, en 't stond misschien geschapen meer andere Grooten of Bevelhebbers tot 's Konings partij over te halen. Maar nu kwam 's Konings banbrief, die in eens alles verijdelde. De overdrevenheid der beschuldigingen tegen ORANJE moest een iegelijk in het oog vallen. De Koning verlaagde zich, en onteerde openlijk zijn karakter door de lage uitdrukkingen, welke hij bezigde, en de schandelijke maatregelen, welke hij in het werk stelde. Hetgeen echter meer dan dit beteekent, is, dat de banbrief van FILIPS aanleiding gaf aan ORANJE, om zich openlijk te verantwoorden, en voor de geheele wereld de Spaansche gruwelen open te leggen. Eindelijk was het die banbrief, die ORANJE bragt tot den beslissenden stap, zoo lang door hem uitgesteld, om alle verbindtenis met FILIPS af te breken, en hem door de Vereenigde Gewesten te doen afzweren.

als van hem zelven, aan deezen (zeit hy) (1) uitboorling, zynen leenman en onderzaat, verwyt hem trouwlooze ondankbaarheit; ende, uitstortende een' stroom van nydtbaarende reedenen, scheldt hem voor eenen beveinsden schynheiligh, meineedighen Raadsman, den eenighen aansteeker en opstooker van 't vuur der Nederlandsche beroerten, bekrygher zyns Landsheeren, omstooter van allen zoenhandel, breeker van voorrechten en bezwoore verbintenissen, valschen lasteraar, invoerder der ketteryen, verzaaker des heilighen Roomschen geloofs, eerloozen echtschender, hebbende, by 't leeven zyner Gemaalinne, een' gewyde Abdis te wyve genoomen; voor de gemeine pest van Christendoom, en vyandt des menschelyken geslachts, die, doorknaaght in 't gewisse, met Kaïn en Judas, alles op een eeuwigh mistrouwen, en op onschiftelyke verwarring zyn' vailigheidt vestight. Waaroover hy hem, als eenen schelm en verraader, met al zyne onaangeslaaghe goedren, t'eenen roof geeft; gebiedende eenen yeghelyke dien boozen tieran geenerley behulpzaamheit, zelfs geen' aanspraak te verleenen: maar hem af te snyden, en te verlaaten, binnen den tydt van een' maant, op verbeurte van aadel en eere, hals en haave (uitgezeit die reeds aangetast was) ten wille en behoeve der geenen, die, oft binnen oft buiten zyne Landen, daarachter konden raaken. En hy belooft, in Koninklyke woorden, en als een dienaar Gods, by aldien men eenighen onderzaat oft vremdeling van zoo erntfelt een' inborst, en yverigh t'zynen dienst en ter gemeene welvaart vonde, die, by eenigh middel, wiste den Prins leevend oft doodt oover te leeveren, oft zelf hem t'ontlyven, zulk eenen oft zyne erfgenaamen, terstondt naa 't volbrengen des werx, te beloonen met vyventwintighduizent goude kroonen, in gronden oft gel- Bl. 708.

(1) *Uitboorling*, vreemdeling; in tegenstelling van *Inboorling*, landzaat.

Bl. 708. gelde ter keur van den uitvoerder. Hierenbooven zuivert hy dien, van nu af, van alle misdaadt, hoe groot ook, die hy moghte begaan hebben, en maakt hem eedel, is hy 't niet; desgelyx de geenen, die den opperbedryver de handt zullen bieden; ende noodight hen, met toezeg van gunst en vordering, naar den staat hunner persoonen, en gelang hunner diensten.

'T gemeen gerief der zeevaart had (gelyk booven vermaant staat) voor zoo veel de zelve aanging, stilzwygends een' schorssing van vyandtschap gemaakt, en tot nochtoe doen onderhouden; zulx men in Spanje d'onzen, de Spaanschen alhier, ongemoeyt liet haavenen en handelen; in allen schyne, oft het oorlogh tussen de twee volken in Neêrlandt bepaalt
— 709. geweest waar. Nu gaf deeze verkundingh te vreezen, dat men gins de middelen onzer koopluiden zouw aantasten, tot hunne zwaare schaade, en afbrek der neeringe. Doch 't weederzydigh nut en behoef deeden echter (1) wisselinx in dit stuk door de vingren zien: en de koopluiden, wondere konstenaars in allerley vondt van (2) ontfutseling, (3) ondergingen der ooghluikinge met verduistren van den eighendoom der waaren, onder maske van looze naamen.

Wyders, om de gemeene bitterhartigheit der Spanjaar-

(1) *Wisselinx*, van weerskanten, zoo in Spanje, als hier.

(2) *Ontfutseling.* Dit woord geeft hier te kennen de daad van stil in het geheim, onmerkbaar, zich iets toe te eigenen, of aan een ander te ontnemen.

(3) *Ondergingen der oogluikinge*, kwamen de oogluiking voor, maakten het overbodig, dat men hun bedrijf door de vingeren zag, daar zij den eigendom der waren verduisterden. *Ondergaan* wordt bij KILIAAN uitgelegd *intercipere, præripere, prævenire.* De spreekwijze *iemand ondergaan* is door ons opgehelderd. D. IV, bl. 15.

jaarden t'hemwaarts, schatte de Prins niet hen alle Bl. 709.
van eener soorte te weezen. Hy stelde groot betrouwen op zeekren Alonso Vanegas, Ritmeester van dien Landtaardt; man, die ook van zyner zyde pooghde te bewyzen, dat het goedt gevoelen zyner Doorluchtheit niet ydel was. Dees, hebbende, (1) van langer handt, de geleeghenheit van Diest laaten bespieden, deed endtlyk oopening daar van, aan de kornellen Tempel en La Garde, en den Steêvooghdt van Mechele. Zy, keurende zynen voorstel uitwerkbaar, pasten, neevens hem, met een deel der bezettelingen van Brussel, Mechele, en Heerentals, in 't aanbreeken des neeghenden van Zoomermaandt, onder de wallen te weezen, en deeden ze beklimmen aan de zyde van 't laagh en moerigh veldt. 'T welk zoo stil en gezwindelyk toeging, dat de wachters geen gerucht, dan met den slagh, gewaar, en teffens 't lyf quyt, werden. Voorts kreeghen de bespringers de Sichemsche poort oopen, en lieten Alonso met zyn' paarden deur. De stadt was voorzien met twee Walsche benden, drie Hooghduitsche, waaronder 't kornelsvendel des Graaven van Lodron, dat, by de veertien jaaren, hier te lande, gevlooghen had. Kleene weer booden de Waalen; weldighe de Duitschen, hebbende de markt ingenoomen. Hangende de zeeghe in de waaghschaal, deeden zy de aanvechters, tot tweemaals toe, deizen; ende, bestookt op nieuw, vielen meest al t'hunner standtplaats, zonder om te keeren, oft wonden van achtre t'ontfangen. Dat het dus afliep, werd toegeschreeven aan d'ervaarenheit der Staatsche Oversten, en de dapperheit der Hopluiden, drie van de welke daar doodt bleeven, met veele soldaaten. 'T getal der gequetsten was meede niet gering. Sichem voorts, en Aarschot, schier ganschverlaate steedekens

(1) *Van langer handt*, sedert lang.

Bl. 709. kens, werden, korts daaraan, voor de Staaten veroovert.

De Heenegouwers, haakende naa verhaal deezer schaade, neeghen 't oor tot vertoogh eenigher ingezeetenen van Brussel, die hun beloofden een' poort te oopenen, en d'afdruxels der sleutelen leeverden; in teeken, dat z' 'er raadt toe wisten. Waarop de Markgraaf van Rysburgh, 's nachts naa den vierenentwintighsten der voorzeide maandt, met goedt aantal van volk, derwaarts toogh. Maar een' geduurighe slaghreeghen maakte hun lonten en vuurwaapen t'onbruik; den wegh zoo slibbrigh, dat'er een deel quaalyk volghde, en de voorsten niet onder de stadt quaamen, dan met den opgang des lichts: 't welk hen, doch anderzins onwilligh van vermoeytheit, voor ontdekking duchten, en wenden deed, hoewel zy de poort oopen vonden. Een' weederspoedt, die dank beging met verhoeden van een argher. Want de meêwustighen van binnen hadden daatlyk alles gemeldt daar 't diende: zulx de naaste huizen wel met soldaaten gestoffeert waaren; de poorte desgelyx; Aldegonde zelf daarop, om gety, (1) tot neêrlaaten van den heekel, te kaavelen. De straaten in dien hoek, (2) greenzen van grof geschut. Op de ver-

(1) *Tot neêrlaaten van den heekel.* Door *hekel* wordt hier verstaan het middelschot der poort, van tanden voorzien, hetwelk opgehaald en nedergelaten kan worden. De naam is afkomstig van de gedaante, die veel naar die van een' gewonen hekel gelijkt.

(2) *Greenzen van grof geschut.* Zonderling is hier het gebruik van het woord *grijnzen*, hetwelk eigenlijk beteekent het voorhoofd in rimpels trekken, knorrig zijn. De straten, wil HOOFT zeggen, zagen er schrikbarend uit van wege het grof geschut, dat zich in dezelve bevond. Eveneens leest men bij onzen Schrijver, B. XXII, bl. 1001: „ yslyker greens de neerlaagh der menschen."

vesten stonden. ook eenighe (1) blinde stukken, die Bl. 709. den aftrekkenden vyandt de tromp toonden met vuur geeven. Dus betaalden parthyen hier elkandre (2) met reekenen.

Ongelukkigher misgang hadden, ten tweeden daaghe hiernaa, de Baroen van Selles en andre Walsche Heeren, op eeven (3) dubblen handel, gesllooten met zeekren Hopmans Steêhouder, gebynaamt Grobbendonk, die aannam hun Bouchain te leeveren, ende, tot verlichting des werx, te beschikken dat een deel der bezettelingen, 's morghens vroegh, op buit — 710. oft eenighen aanslagh gezonden wierd. Etlyke ruiters en knechten trekken uit, ter bestemde stonde: en Selles, des verkundschapt, maakt zich vroedt, de baan klaar te weezen; voert zyne troepen aan, ziet de poort oopen, en zet'er toe in. De Steêvooghdt, Joost de Zoete, had orde gestelt, om de poort te stoppen, wen'er al 't volk binnen zouw zyn, dat men oover moght; alsdan uit de laaghen te springen, en'er op te vallen. Dit werd te passe naagekoomen; voorts 't grof geschut gelost op die van buiten: 't welk, met een, de looze was, voor d'uitghetooghe bezettelingen, om te keeren en hen aan te ranzen, gelyk zy deeden, verslaande en vattende der een deel, met verstrooying van de rest. In der stadt duurde de moordt, tot dat de zwaksten 't geweer verworpen, en zich oovergaaven. De dooden, zoo van buiten als van binnen, waaren ontrent driehondert; de gevangenen vyftigh; zelf de Baroen van Selles hieronder, met andre staatlyke persoo-

(1) *Blinde stukken*, verborgen stukken.

(2) *Met reekenen*, dat is, met plannen en ontwerpen te smeden, die geen dadelijk gevolg hadden; het tegengestelde van hetgeen onmiddellijk verhaald wordt.

(3) *Dubblen handel*, bedriegelijken handel.

Bl. 710. soonen; als de Heer van Hertaing, ooverste van Douay, de Heer van Runingen, ooverste van Sant Omer, broeder des Graaven van Reulx; de Baroen van Affigny, de Heer van Mastain, die van Gomecourt, en een bastaardt des Heeren van Bignycourt. Uit zorghe, van Parma te troonen tot beleg van 't steedeken, om de gevangenen te verlossen, zond men de voorneemlykste tot Kaamerik in bewaarnis. Zommighe werden thans geransoent oft verwisselt; Selles gevoert naa Zeelandt, op Rammekens, daar Egmont lagh. Deeze twee, neevens den Heer van Champaigney bood men naamaals uit te laaten teeghens den Heer van La Noue, en andren van minder soorte: 't welk de vyandt affloegh, tot bitter verdriet van den Baroen, uitvaarende oover d'ondankbaarheit des Koninx, met kryten en klaaghen, dat zyne getrouwe diensten, alle die van zynen broeder Noircarmes, en van zyn' voorzaaten, zoo schoon vergeeten bleeven. Zonder zyn ongeduldt te maatighen om 't goedt onthaal dat men hem deed, starf hy, naa drie jaren zittens, endtlyk in de gevankenis.

Willem van Hoorne, Baroen van Heeze, geweest een van Don Johans ernstighste weederstanders, thans hooft der Malkontenten neevens den Heer van Montigny, had te deezer tydt weeder 't oogh naa de Staaten gewendt, verstandt met Anjou begost te houden, en aan zyn' koorde gekreeghen den Heer van Thian, Steevooght van Kassel; ook (zoo vermoedt werd) den Heer van Auchy; met toeleg om den Spaanschen zeekre plaatsen afhandigh te maaken, oft (naar 't zeggen van andren) hunne achtbaarste Bevelsluiden te vangen en naa Dornik te zeinden, voorts 't hoofdeloos heir t'oovervallen. Op lucht van welk bestek, de Markgraaf van Rysburgh, ende zelfs Montigny hem in hechtenis, de Prins van Parma te recht, deed stellen; zulx hy, den achtsten van Slaghtmaandt, binnen Quesnoy onthalst werd: lachende de Spanjaardts in hunne vuist, als die 't zoo wyd gebraght zaaghen, dat de Nederland-

landsche Eedelen, ouwlinx gewoon zulx in hun te Bl. 710.
verfoeyen, nu 't verdelghen hunner eighe meedeleeden, zich zelven wyten moghten. Thian en Auchy, tydtlyk gewaarschuwt, berghden zich met de vlucht. Auchy begaf zich op zyn Slot te Liedekerke, 't welk, geleeghen by Brussel, hy in handen der Staaten leeverde, ter vermaaninge van den Steêvooghdt Oolivier van den Tempel: alzoo zy twee gezusters, dochters des Heeren van Liedekerk, getrouwt hadden.

Hierentussen duurde de daghvaart t'Antwerpen; alwaar Oranje, ziende niet vruchtbaars gevolght op 't berichtschrift gezonden, in 't begin deezes jaars, aan de bezondre Staaten, zyn' ouwde vermaaningen hervat had; en daarby gevoeght, dat de schattingen vermeerdert, en middel geraamt diende om te stoppen 't geen men te kort moghte koomen aan 't een oft ander Landschap, zoo het, te zeer geperst door den vyandt, in onmaght van betaaling viele; dat ook de Landtraadt, ('t oprechten des welken zoo noodigh bleek) neevens een hooft daaroover te stellen, — 711.
behoorde gelast te zyn, om te voorzien in alle voorkoomende zaaken, en om verbintenissen te sluiten met zulke Vorsten en volken, als hun oorbaar dunken zouw. Maar 't ernstighste raadslaan betrof den handel met Anjou. D'Aartshartogh Mathias, achtende dat het hem luttel betaamde daaroover te staan, had zich een' wyl onthouden van de zaamening; en merkende althans waar 't heen wilde, ontbood op den tweeëntwintighsten van Hooymaandt, d'Algemeine Staaten te zyner verblyfplaats; daar zy zommighe gemaghtighden zonden, die hy aansprak in deezer maniere. *Om reedenen geirne gezweeghen, wightigh nochtans, en raakende uwen staat, heb ik, myn' Heeren, liever gehadt u herwaarts te noodighen, dan my te vinden in uwe vergaadring. U gelieve derhalven, myn' onschuldt aan de zelve te vertoonen; en voorts, dat myn' Heeren de Staaten weeten mooghen, hoe ik, geroepen door een deel der*

aan-

Bl. 711. *aanzienlykste Heeren van Nederlandt, myn' eighe zaaken ter zyde, en persoon in gevaar, gestelt heb, om deezen bedrukten volke te baat te koomen. Aangenoomen daarnaa, met elx genoeghen en toestemmen, op zeekere voorwaarden, ken ik my nerghens berispelyk om eenighe oovertreeding. Dat mangel van maght, in dit* (1) *werzeligh gewricht van tyde,* (2) *een' ondersteek gedaan heeft aan myn' wensch, hoope, en neirstigheit, om deeze gewesten weeder in hunne voorighe rust, welvaart, en glans te stellen; geen leedt gaat my naader. Den Staaten, bekommert althans met kiezen van 't uiterste middel tot verwinning hunner noodt, wet oft reeghel voor te schryven; 't is myn' meening niet: dit wel; hen te bidden, en vermaanen, dat zy hunne verbintenis aan de Kaizarlyke kroon, de gunsten genooten van de loflyke stam Oostenryk, en van my een' telgh der zelve, niet lichtveirdelyk vergeeten willen, om zich eener zorghlyke verandering, en heerschappye van vreemdelingen t'onderwerpen. Desgelyx (op dat ik weete waarnaar my te richten) is myn verzoek, dat rondelyk verklaart warde, hoe men 't met my en mynen huize voor heeft. De behoeftigheit ook myner huisgenooten, by stilstand van toegezeit onderhoudt, vereischt veirdighe vlyt om 'er in te voorzien. Tot besluit; biedt hun, van mynent weeghe, alle bereide vrundschap en oprechte geneeghenheit aan.* Naa verslagh hieraf aan de Staaten, was 't antwoordt, *Dat zy hem eeuwighen dank zouden weeten voor de trouwhartigheit en weldaaden den Lande beweezen. Deerlyke berooytheit der schatkaamer, geen gebrek van goedtwilligheit, had de betaaling zynes weddes verachtert; 't welk men schik-*

(1) *Werzeligh*, moeijelijk, vol van wederstreving.

(2) *Een ondersteek gedaan heeft aan myn' wensch*, dat is, mijn' wensch verijdeld, tot niet gebragt heeft.

schikken zouw te verschaffen, en voorts de inkoomsten des Bisdooms van Uitrecht laaten volghen aan zyn' Hoogheit. (1) *Hunne gehoudenis in den Kaizar en 't Roomsche Ryk; geen verloop van tydt zoud' hun die uit den gedachte wisschen. Maar, naardien nochte 't voorspreeken van zoo veele Koningen en mooghentheeden der Christenheit, nochte zelfs dat van de Kaizarlyke Majesteit, nochte d'ootmoedighe voetval en bloedighe traanen deezes armen volx, nocht geleedene, nocht praamende, nocht dreighende ellenden, eenigh meededooghen in 's Koninx hart verwekken konden; ende dat zy, door dwarsdrift hunner bitterste vyanden, zich van de hulpe des Duitschen geslachts versteeken zaaghen; zoo waaren zy gedwongen, ten Doorluchtighsten Hartooghe van Anjou hunne toevlucht te neemen. By 't verdragh, nochtans, aan te gaan met den zelven, zouden d'ouwde verbintenissen, gemaakt by den huize van Borgonje en de Nederlanden met den Heilighen Ryke oft andre gebuurvorsten, geenszins gekrenkt oft gequetst worden, nochte yetwes geslooten, zonder zyner Aartshartoghlyke Hoogheit alle reedelyk genoeghen te geeven.* Deeze en diergelyke vertooningen staakten noch al een' wyl het vertrek van Mathias; hoewel de gemaghtighden van Brabandt, Vlaandre, Hollandt, Zeelandt, Mechele, Vrieslandt, en Groninger Ommelanden, op den twaalfden van Oestmaant, om den handel met Anjou aan te binden, afveirdighden Philips van Marnix, Heer van Sant Aldegondes bergh; Johan Hinkaart, Heer van Ohain; den Doktoor Andries Hessels, Griffier der Staaten van Brabandt; Fransois van Provins, Heer van Laanenburgh, eersten Scheepen (2) van den ge-

Bl. 711. — 712.

(1) *Hunne gehoudenis in*, hunne verpligting aan.

(2) *Van den gedeele*, van den geregte. *Deel*, *judicium*, en *deelen*, *judicare*, staat bij KILIAAN aangeteekend; van hier *oordeel*.

Bl. 712. gedeele tot Gent; Jakob Taayaart, * loontrekkenden Raadsman der zelve ſtadt; Noel van Caron, Heer van Schoonewal, Burghermeeſter van 't Vrye; en Gaſpar van Vosberghen, Hooghbaljuw der ſtadt ende haavene van Kampveer. Gelderlandt, Doornik, Doornikkerlandt, Uitrecht, Ooveryſſel, waaren noch tot geen beſluit gekoomen; doch hadden t'Antwerpen ook hunne gemaghtighden, met laſt om een eindt van dit raadtſlaan te maaken, ende verklaart, zich niet te willen ſcheiden van d'andre. Provins en Caron waaren, in Bloeymaandt leſtleeden, volghends goedtdunken der Algemeine Staaten, uit naame der vier leeden van Vlaandre, in Vrankryk by den Hartogh geweeſt, om hem den ſtaat des Lands te vertoonen, neevens zeekere punten, ontworpen en den geweſten toegeſchikt, op dat zy ze ooverwoeghen. Teffens hadden z'hem aangedient, hoe by de gemelde vier leeden eendraghtelyk verſtaan was, dat men met zyn' Hoogheit behoorde te handelen.

Ontrent den zelven tydt vernamp men, dat ter beſtellinge des Koninx van Navarre en 's Prinſen van Condé, (want het inlandſch oorlogh had zich weeder, onder de Franſoizen verheeven) in Zeelandt op vrybuit toegereet werd, ende nu eenighe ſcheepen van die ſoort waaren uitgeloopen. 'T welk nochte den Staaten van dien oordt, nochte den Prinſe van Oranje geviel, die de veiligheit der zee voor de voedſter des koophandels, den koophandel voor de noodighſte zeenuw van den ſtaat hielden. Dies laſtte men den Ammiraal Treſlong, zoodaane toeruſting te beletten, en geene ſcheepen, elders uitgeruſt met dien toeleg, alhier te laaten haavenen.

Op den achttienden van Zoomermaant, had men t'Uitrecht (hoe 't byquam wordt verzweeghen) op naame van Stadthouder, Schout, en Regeerders, een'

* Penſionaris.

een' keur afgekundight, verbiedende der Roomsche Bl. 715
geestlykheit, het oeffenen van hunnen Godsdienst, en d'oopenbaare draght van gewydt oft onweirlyk gewaadt, tot dat op 't punt des geloofs anders zoude voorzien weezen. Eevenwel liet zich 't graauw hiermeede niet paayen: en de woelzieke vernuften morden, dat de kerklyke kleinoodjen, ter sluik, uit der stadt, en naa den vyandt, gevoert werden. Zeeker, verscheide kostlykheeden (daaronder twee Eenhoorens) waaren wegh geschikt, andre versteeken in de stadt; dan, uit zorghe voor verlies; niet, (voor zoo veel als bleek) om den vyandt te styven. En de vyf Godshuizen beloofden, ten beveele van de Wethouders, hun uiterste best, om alles, wen 't zonder gevaar geschieden konde, weederom binnen Uitrecht te doen bestellen: jaa de Kanonikken van Sant Jans verklaarden, door Meester Willem Veuzels, buiten wil en weeten des genoodtschaps, eenigh zilverwerk tot Emmerik gebraght te weezen; en dat zy, om herleevering van 't zelve, lang en ernstigh, hoewel vergeefs, hadden aangehouden. Deeze vertooning en ooverboodigheit minderden, voor dat pas, 't misnoeghen der heethoofdigen. Korts hiernaa, te weeten, op den vyventwintighsten van Oestmaant, ooverleedt Heer Freedrik Schenk van Tautenburgh, d'eerste Aartsbisschop, d'eenentzestighste en laaste der geenen, die 't Bisdoom bezeeten hebben. Want allen, die de Paus seedert in zyn' plaatse gekooren heeft, en de Koning bevestight, is, totnochtoe, de vrye bediening huns ampts, en (1) 't genot der inkoomsten ontstaan. Op zyn' begraaffenis hieven eenighe toekykers den honderdt en dertighsten Psalm aan, en volzongen dien teeghens den dank der Geestlykheit. Zeekre schriften en den naam van geleert liet hy ach-

(1) *'T genot der inkoomsten ontstaan*, dat is, zij hebben het genot der inkomsten moeten missen.

Bl. 712. achter; maar ontging dien van vrek niet, mits het inkrimpen des huishoudens op 't lest zyns leevens: hoewel hy (naar 't zeggen van andren) 't geen, dat hy der ydele uitwendigheit aftrok, in 't heimelyk aan louterder mildaadigheit oover den arme, besteedde.

✿

P. C. HOOFTS

P. C. HOOFTS
NEDERLANDSCHE
HISTORIEN.

ZEVENTIENDE BOEK.

Staande de dingen op het ooverzwenken naa den Fransois; zoo ontbood men, uit Italie, de Hartooghin, moeder des Prinsen van Parma; welke vrouw eertyds, met een' goeden reuk, en gunstighe gedachtenis van reedemaatigh beleidt, uit de Landtvooghdye gescheiden was. En de spraak ging, dat zy weeder 't roer der dingen aanveirden zouw, om de geneeghentheeden, (1) afstervende den huize van Oostenryk, (2) met aanblik eener zachte regeeringe, by adem te houden. Maar, naa haar aankoomst tot Naamen, daar zy van Alexander bezocht werd, scheen hy haare verheffing voor zyne verneedring, en aan 't enkel bewindt der waapenen geen genoeghen te neemen: en dat haar 't oppergezagh (3) zoo zeer niet aan, als het twisten, daar om, met haaren eenighen zoone, teeghen stond. Geevende dan zyner Bl. 713.

(1) *Afstervende den huize* enz. Dit woord wordt doorgaans gebezigd van aanverwanten, die elkander niet in den bloede bestaan, maar door een huwelijk vermaagschapt worden, en wier betrekking vermindert, wanneer de verbindtenis ophoudt.

(2) *Met aanblik eener zachte regeeringe* enz., dat is, met vooruitzigt van zacht bewind aan te houden, te doen voortduren.

(3) *Zoo zeer niet aan.* Hierbij moet het laatste woord dezer zinsnede *stond* ingevuld worden.

Bl. 713. ner eerzuchte toe, schreef zy aan den Koning, *Dat d'onsteltenis van Nederlandt, hoewel men ze haar al in Italie bekent gemaakt had, zich nochtans voor haar eighen ooghen veel bysterder opdeed; en als onreddelyk anders, dan by weeghe van geweldt. Ende, dewyl in 't aanwenden van dien het bewindt meest al bestaan zoude; kon zyn' Majesteit genoegh afmeeten, dat de zwakheit eener vrouwe, en van afgaanden ouwderdoom, nerghens naa zoo bequaam daar toe was, als de frisheit des Prinsen haares zoons, op 't best van zyn leeven. Hy had zich, tot noch toe, der wyze gequeeten, dat men zich alledaaghs treflyker diensten van hem belooven moght; en haares bystands niet van noode. Dies bad zy op 't eerbiedighste, zyner Majesteit geliefde hem alleen den last bevoolen te laaten; haar met verleening van gewenschte rust te begunstighen.* Hierin bewillighde Philips; waarop zy, binnen weynigh maanden, naa Italie keerde.

De Staaten, kennende hun voordeel te waater, hielden, om 's vyands toghten en toevoer te verhinderen, althans etlyke uitleggers, elken beweert met tien oft twaalf metaale stukken, op de Maaz, en op den Ryn, tot by Koolen toe. 'T welk den Vorsten, grenzende aan deeze stroom, onlydelyk docht; zoo dat zy, hebbende, in Oestmaant, eenigh volk, schut, en scheepen verzaamelt, de Staatsche (1) benoodighden neerwaarts te dryven.

De Walsche Bondtgenooten, te deezer tydt, om 't oopenbaar geweldt te proeven, daar 't bedrogh hun geweighert had, sloeghen 't leegher voor Bouchain. 'T aamelyk sterk was de plaats, maar te kleen van begrip (2) tot veel afsnydens teeghens de breuken die 's vyands geschut maakte: zulx de Heer van Villers, Joost de Zoete, ziende geen houden daar aan,

(1) *Benoodighden*, noodzaakten.

(2) *Tot veel afsnydens*, dat is, zoo als men doorgaans spreekt, tot het maken van vele retranchementen.

aan, op den vyfden van Herfstmaant, Slot en steedeken oover gaf. De bezettelingen, verloovende binnen de drie naaste maanden teeghen den Koning te dienen, liet men, met geweer en pakkaadje, naa Kamerik trekken. Maar Villers had, stilzwygends, zeekre mynen gegraaven, onder de straaten, daar zy geschaapen waaren de meeste schaade te doen, en etlyke tonnen kruidts daar in geleyt, (1) met kruipende kool, daar by, van eynden lonts, gepast naar gelang van den tydt, dien hy tot veyligh vertrek behoefde. Dit vuurwerk, baarende zyn kraft, smeet om veer oft verbernde (2) aan den kant van hondert huizen, en doodde een deel menschen. Waar oover 's Koninx volk, in heeten toorn, (hoe wel te spaade) bestond de Staatschen naa te jaaghen, als breekers van 't verdragh. Dan Villers, dryvende dat hy daar teeghen niet misdaan, maar zy slechtelyk (3) gevoorwaardt hadden, verweet hun de trouwschending, begaan met het (4) vervolgh; en verklaarde, derhalven zich ongehouden in 't besprek van drie maanden buiten dienst teeghen den Spanjaardt te blyven. Bl 713. — 714.

In Vrieslandt, sint de versterking des Graaven van Hoohenlo, scheenen de zaaken gestelt om eenen keer te neemen. Rennenbergh, niettemin, weetende dat Hoohenlo vier vendels ('t waaren die van Schaaghen, Jargas, Vliet en Weeda) tot Nyenoordt beschreeven had, zond hun, ter yl, een deel (5) speeren te paarde, en goedt voetvolx, op 't lyf. Veel werd'er verslaaghen; zelf Hopman Weeda, zich kloekelyk weerende; twee vendels verlooren. Doch Hoo-

(1) *Met kruipende kool van eynden lonts*, dat is, met lont, die, aangestoken, langzaam voortbrandde.

(2) *Aan den kant*, ongeveer, bijna.

(3) *Gevoorwaardt*, verdrag gemaakt.

(4) *Vervolgh*; vervolgen.

(5) *Speeren te paarde*, lanciers.

Bl. 714 Hoohenlo, verkundtſchapt wat 'er gaands was, veirdighde ſtrax de Engelſche ruiters met eenighe knechten derwaarts, die den Rennenberghſchen de verooverde vendels ontjoeghen en (1) voeten maakten. Koomende in perſoon, den vyfden van Oeſtmaant, met het heele heir, en drie veldtſtuxkens, tot Nyenoordt, vond hy geenen vyandt meer; en nam, op den achtſten, zynen wegh naa Groninge. De voorhoede hadden zes Walſche vendels onder Michiel Caulier, neevens die van Bouwinga, Kornput, Eſcheda, en Rein Jetſen: de middeltoght tien Engelſche onder Norrits, tien Nederduitſche onder Graaf Willem van Naſſau, met die van Fervo en Grouwſtein: de (2) hinderhoede tien Nederduitſche onder Yſſelſtein, met die van Donau en Zedeniski; daar al de pakkaadje was. Voor uit reeden de ruiters van Caulier, Norrits, en Simon van Limburgh; die van Piek en Goor, met drie Vrieſche kornetten, ter flinke; de Hooghduitſche ter rechte handt. Aandoende de Ponterbrug, werden zy gewaar dat de Rennenberghſchen de brug van 't Hoorendiep hadden afgebrooken, en hondertvyftigh knechten beſchanſt leggen aan ginszyde van 't waater. Doch deeze, als zy de vendels der voortoght zaaghen oover zwemmen, verliepen, achterlaatende hunne pakkaadje, en vier oft vyf dooden, naa 't dorp Haaren, dat een half uur gaans van daar, en de leegherſteê van hun gros was; en braghten'er den ſchrik in. Echter ſteld' het zich in orde, en ſchyn van ſlagh te willen waaghen. Maar ſpeurende, dat het den Staatſchen, nu oover 't waater gezet, ernſt was, gaaven zy de plaats, met veel pakken en voorraads, ten beſte, om zich te vertrekken onder de veſten van Groninge. Hoohenlo leegherde zich, by duiſter, in het dorp. 'S mor-

(1) *Voeten maakten*, verdreven, verjoegen. Wij zeggen nog in dien zin: *iemand beenen maken*.

(2) *Hinderhoede*, achterhoede. Zie onze aant. (1) op bl. 345 van het II D.

morghens daar aan, heel vroegh, ſtond hy, met al de Ooverſten en zyn ganſche maght, binnen 't bereyken van 't grof geſchut der ſtadt, dat geſtaadelyk ſpeelde. En hy hield zich hier een' lange wyl, den vyandt te trotſe; zulx, neevens zyn' zyde, Zedeniski, van een yzer, aan het dik des beens gewondt werd. Anxt, gewislyk niet kleen, voor nieuwe beleeghering ging de burghers aan, die zoo ſchaarſelyk van graan voorzien waaren, dat zy, in 't eerſt, weigherden den ſoldaaten yets by te zetten. 'T inneemen der zelve werd veel wyder geworpen. Eenighen onder de Staatſchen waaren van meyning, dat men de ſtadt, door ſcherpe blokkeering, wel (1) gemeukt en tot reede gebraght zouw hebben. Maar de krysraadt vond het te hachlyk, ten opmerke dat de Rennenberghſchen, met kleen volk en ongemak, den wegh des toevoers ſtoppen konden. Luttel ſchermutſens viel'er 's uchtens: dan, naa den middagh en 't keeren van Hoohenlo tot Haaren met de meeſte troepen, beſtond de vyandt heftelyk (2) de ſtaart te terghen: 't welk hem by de tzeeventigh man' koſtte, mits Norrits en andre ruiters wakker daar onder zaaten. Uit Haaren, dat de Engelſchen, om de volheit der ſchuuren, meeſt af bernden, ſcheidde Hoohenlo op den tienden, en ſloegh zich needer tot (3) Zuidlaaren, met Graaf Willem van Naſſau, en Yſſelſtein; de Waalen en Engelſchen met het geſchut tot Noordlaaren, zonder eenighe omgraaving. Hans Bouwinga en Rein Jetſen zond de Veldtheer naa Vries-

Bl. 714. — 715.

(1) *Gemeukt*, gedwee gemaakt.

(2) *De ſtaart*, de achterhoede.

(3) *Zuidlaaren*. Het woord *laar* beteekent, volgens KILIAAN, *locus incultus inanis*, ook *paſcuum publicum* (meent). Deze benaming komt wel overeen met de geſteldheid der ſtreken van *Zuidlaren*, *Noordlaren*, *'t Laar* (bij *Arnhem*) en *Laren* (in *Gooiland*). WACHTER leidt het woord af van *lieren*, verliezen, beroofd zijn.

Bl. 715. Vrieslandt, in de schans t'Awerderzyl; daar hen Rennenbergh, op den zestienden, met drie kloeke vendels bestookte, die zy mannelyk affloeghen, niet zonder weederzydighe schaade. Ten volghenden daaghe werd de aanval hervat met styver geweldt; zulx de schanselingen, niet wel by kruidt en loodt zynde, de plaats ruimden, omkoomend' oft verstuivende. Hopman Bouwinga, geschooten in zyn been, werd tot Leeuwarde gevoert, ende, naa lang leggen, starf'er aan. Jetsen begaf zich, met het oover-schot zyner knechten, by Stammer, Hetting, en Iselma, in den (1) Opslagh. De Koningschen deeden voorts een' toght verby Grypskerke, en Visvliet, tot Kollum toe; en, meêsleepende mannen, wyven, beesten, en alles wat laadbaar was, keerden naa Auwert. Op den twaalfden (2) mende Hoohenlo al zyn volk naa Rolde; thans, hebbende eerst de brug by Waardenbras afgebrooken, naa Koeverde. Hopman Luit Ryxzoon, voor uit gereeden, vond in het dorp Daalen eenighe soldaaten ten gelaaghe zitten, en waanende dat zy van zyn' parthy, en voor uit geloopen waaren, bekeef hen daar oover. D'anderen, belachende zyn dooling en onvoorzichtigheit, naamen hem gevangen, en met hun naa 't Slot te Koeverde, daar z'in bezetting hoorden. In den scheemeraavondt naaderden Hoohenlo en Nassau 't steedeken, tot dicht aan de brug toe, en rehden voorts rondom, verby de bolwerken der burg; uit de welke een zes ponds koeghel, (3) geslaakt by gissing, Graaf Willems linke been, effen beneeden de knie, brak; zulx men hem, 's andren daaghs, te rosbaar naa Zwol, (4) thans naa Kampen voerde, daar

(1) *Opslagh*, een blokhuis, alzoo genoemd.

(2) *Mende*, leidde, geleidde, voerde.

(3) *Geslaakt by gissing*, dat is, zonder juist te kunnen mikken, dewijl het in de schemering was.

(4) *Thans*, voorts, vervolgens, kort daarna. Zie onze aant. op het II D. bl. 120.

daar hy lankzaam genas, ende niet zonder (1) leemte te houden. Zeeker Vendrigh, gebynaamt Quaadt, verraaden van 't geluk, dat hem, des daaghs te vooren, uit de Groninger vankenis verloft had, bezuurde 't bedrogh der weereltsche blydschappen, en de doodt aan de zelffte scheut. Ten volghenden daaghe deed Hoohenlo de vesting opeischen. De bezettelingen, sterk ontrent hondertvyftigh man', hielden 't in beraadt tot den naasten; en alstoen weeder aangemaant, bedongen lyf, goedt, uittoght met hun zydgeweer, en veyligh geley tot op de Benthemmer grenzen, onder belofte van, in drie maanden, teeghen de Staaten niet te dienen. Dus raakte Luit Ryxzoon zonder ransoen daar af; niet zonder bescherst te worden van Heeren en Hopluiden, om 't bestraffen van andren oover zyn eighen (2) misgank. De plaats werd bezet met de vendels van Donau, Rashorn, en Renoy, die noch tot Groninge in hechtenis was. Rennenbergh, te zwak in 't veldt teeghen de Staatschen, rukte, zoo ras hy den toeleg van Hoohenlo vernam, om dien by weeghe van afwending te beletten, met grof geschut, en al zyn' troepen naa den Opslagh; en, hoewel hy 't oovergaan van Koeverde haast hoorde, besloot echter niet op te breeken. Het blokhuis had maatelyke sterkte, veel lyftoghs in, en vier vendels, van Stammer, Jelsma, Hetting, en Jetsen; en deeze twee laatste waaren naa Leeuwarde gereyst, om ontzet te vorderen. Niettemin, met den aanvang van 't beuken, traaden die van binnen in gesprek, en, op den eersten van Herfstmaant, ter schans uit, met pak en rappier alleen. Welk slordigh daadingen de knechten van Stammer by den vyandt deed blyven, en den an- Bl. 715.

(1) *Leemte*, ongemak, verminktheid; van het overoude woord *lem*, waarvan *lam* afkomstig is.

(2) *Misgank*, onvoorzigtigheid, misslag. Zie voorts onze aant. (g) op het III D. bl. 372.

Bl. 715. andren tot Dokkum de poort voor de neuze sluiten.
— 716. Hoohenlo, gissende dat Rennenbergh voor een' goede tydt werk aan den Opslagh zouw vinden, had het meeste deel zyns voetvolx verzonden, oft hier en daar in bezetting gelaaten. De rest des heirs voerd' hy naa Linge; mits Muilart, Drost aldaar, zyn' quaade geneeghenheit, die hy met geveinsde brieven dekte, daaghelyx met der daadt meldde. Laatende voor Linge het Engelsch regement, toogh de Graaf voorts naa Wedde. De bezettelingen, kleen in getal, wilden nochtans tot geen opgift van 't Slot verstaan. Waar oover Hoohenlo hier twee stukken geschuts deed planten, en (1) echter eenigh volk liet, om zich met het ander naa Slochteren te spoeyen, vlammende op Delfzyl.

Rennenbergh, ziende Hoohenlo zyn' krachten dus smaldeelen, hoedde zich wel voor gelyken misslagh; en hebbende derhalven de verooverde schans geslecht, joegh met al de zyne naa Slochteren; alwaar hy 't, op den vierden der gemelde maandt, aanbraght. Met het regement van Nassau, en 't zyne, hield zich hier Michiel Caulier, die verrast, en bynaa gevangen, nochtans met grooten arbeydt het volk in eenighe ordening kreegh, en vechtender hand de hertredt nam, tot Heyligherlee en Winschooten toe, daar Hoohenlo met de Duitsche paarden lagh. Verzaamelt, weeken zy voorts ter yl, verby Wedde, tot op de Bourtang, en booden somtyds 't hooft aan de Rennenberghsche voorryders; die, zeeker in de engte, een' ruime wyl gestuit werden. Maar al zyn' schaaren, aan zynde, vielen den Staatschen te zwaar, en deeden hen weeder (2) voet slaaken. Toen stort de speerruiter op d'achtersten, helpt alles oover hoop, doorstoot, vertrapt, en vloert het padt met dooden. By de duizendt man, acht vendels, een' kornet, bleeven 'er in de loop. Het geschut, dat voor Wedde

(1) *Echter*, daarna, vervolgens.

(2) *Voet slaaken*, vlugten.

de stondt, was een deel van den buit. De beleg- Bl. 716.
gers van Linge breeken, ter eerste lucht van de neerlaagh, ordeloos op, en spreyden zich door 't veldt: blinde schrik is de leydsman. Graaf Willem Loodewyk, leggende noch gewondt tot Kampen, vermaande, by schryven van den achtsten, de gemaghtighden der naader Vereeninge, tot verzaamen der gestrooiden van Cauliers regement en van 't zyne. De gemaghtighden schikten dubbelt van den brief aan de Hollandsche Staaten, vergaadert in den Haaghe. Deeze, te vooren verstendight van den ramp, en bezeffende (1) wat het hun golde, zoo de vyandt, in dien hoek, tot zyn vermeeten quaam, en de winter daar op met een' heftighe vorst, hadden reeds een' goede som penningen naa Vrieslandt gezonden, tot behoef van Nassaus regement, en beloofden meer te verschaffen. Zy begeerden ook dat Sonoy, neevens den Monsterheer Steensel van Mansloo, en andren, daar toe te maghtighen, 't oogh hadden op het hermaaken der voorzeide regementen; desgelyx op het tughtighen der soldaatye in 't gemein, en het beleidt des kryshandels. De gemaghtighden der Staaten van Noordthollandt, ten verzoeke van de Viesche, gaaven orde, zoo zy best moghten, tot bezetting van Staavere, Hinloopen, en andre zeekusten. Harlinge was al voorheen voorzien, by die van Hollandt, met de vendels van Roodenburgh en Roobert; dien bevoolen werd, niet van daar te scheyden voór naader last. Een' kleene verquikking, in zoo zwaar een verleeghenheit, was, dat

(1) *Wat het hun golde*, wat, of hoeveel het hun kosten zou. Zoo schrijft VONDEL in zijn' *Adam in ballingschap*, bl. 49:

'k Zal 't evenwel, op myn gevaer,
Al zoudt me zelf het leven *gelden*,
U openbaeren.

Bl. 716. dat een deel der bezettelingen van Dokkum en Kollum, op den achtsten voorzeit, zeeker nieuw geworven volk des Drossaarts van Koeverde en Schouts van Hardenbergh, in 't klooster te groot Auwert ooverrompelden, terwyl zich de wacht met drinken, deunen, en dansen vergat. 'T verloor'er meest al, tot ontrent driehondert toe, het leeven oft de vryheit. (1) Vol goeds, (2) meer dan d'ooverhandt draaghen kon, dat deeze knechten den huisman afgestroopt hadden, stak het klooster; en werd daarom in brandt gezet. Want de Staatschen, onsterk in tal, vreezden voor die van Groninge, dat slechts anderhalve myl van daar is.

— 717. De Graaf van Rennenbergh, nu onbekommert weidende, slingerde zyn' troepen om 't huis te Koeverde; daar Donau met zyn' bende, maar die van Rashorn en Renoy zonder Hopluiden op waaren. Als zy van geen' leevering hooren wilden, begon hy 't waater af te leiden, toereedende om 't geschut te planten. Toen zaaghen zy d'onvolmaaktheidt der vesting in, ende bewillighden tot aftoght met pak en rappier, den twintighsten van Herfstmaant: doch bleef der veel by Rennenbergh, hoewel'er geen verzweeren van der Staaten dienst bedongen was. Donau kon geenen uitgang, dan op toezeg van ransoen, verwerven. Heer Adriaan van Zweeten, en Jakob Visscher van Amsterdam, leggende tot Oldenzeel met hunne vendels, die te zaamen geen' tweehondert man uitmaaken moghten, werden tydtlyk verkundschapt, dat het, naa 't zwichten van Koeverde, hunne beurt worden wilde. De Baroen van Ek, een zeer jong Oostenryker Heer, was uit de vlucht daar binnen gekoomen, met etlyke Duitsche Eedelluiden. Dien naa-

(1) *Vol goeds — stak het klooster*. dat is, het klooster was opgepropt met allerlei goederen, die den landman ontvreemd waren.

(2) *Meer dan d'ooverhandt*, dat is, meer, dan de overwinnaars dragen of wegvoeren konden.

naamen zy tot Ooverste, ende zonden Zweeten uit, Bl. 717.
om bystandt; mits men der burgherye niet vertrouwen, nochte zoo krank een' plaats met dat luttel soldaaten houden moght. Zy was wel breedt voor de borst, met getoorenden muur naa d'oude wyze, en graft daarom, buitenwaarts een' aarde veste en andre graft; dan alles maar domme kraft: dewyl de wal geen' strykweeren, de poorten geen' bruggen hadden, en 't waater, gestuit met dammen, by oopening derzelve, glippen moest. Ten aanstaan van Zweeten quam Eedelborn, Steêhouder van den Ritmeester Goor, met zyn vaan speeren, op den twaalfden, binnen Oldenzeel; thans wat kruids en lonten, geleent uit Deeventer. Meer volx oft voorraads, hoewel verordent ('t (1) loogh hier 't loogh daar) volghd'er niet, oft Rennenbergh was met al zyn heir voor de stadt. Naa 't afbernen der poorten liet hy ze fellyk bestormen: doch driehondert mannen daar voor, zonder yetwes te winnen. De bezettelingen, verstout door dit geluk, dachten een' uitval te doen, 't en waar zy verstaan hadden, dat de burghers, meest al Spaansgezindt, toereyden om zich te waapenen en hun 't inkeeren te verbieden. De Graaf, verwittight voor zyn aankoomst, dat men beslooten had de bezetting te versterken, waande zulx geschiedt te zyn, en daarom elders zynen tydt beeter te kunnen besteeden. En hy was nu in 't aftrekken, als de burghery, zich uiterende, hem te rug riep, om de stadt t'ontfangen; en de soldaaten drong te ruymen, op voorwaarde van al 't hunne meê te draaghen, onder eedt van, in drie maanden, den Staaten niet te dienen. Dit gebeurde den vierentwintighsten. Van hier streek hy naa Zwol toe, en

(1) *'T loogh hier 't loogh daar*, dat is, het schortte hier en daar, overal was hapering. Men kan het echter ook dus verklaren: het mogt dan hier of daar haperen, of waar het dan ook schorten mogt. Zie verder onze aant. (1) op bl. 116 van het II D.

Bl. 717. en besloot het rondom. 'T welk vremdt scheen met zoo weenigh maghts; en te peynzen gaf dat'er heymelyk verstandt smeulde. Eevenwel des bleek niet, 't vermoeden zy dan ydel geweest, oft de bezetting (1) t'onzighlyk voor die quaadt in den zin hadden. Want zy bestond uit ervaare krysluiden; Kaulier met zyn' Kornet, en drie vendels zyner knechten, onder Hopmannen Grenu, Noyr, en Jaspar; Simon van Limburgh met zyn' paarden. Petain, ooverste Steêhouder van Kaulier, en Cressoniere met zyn vendel, hoopende in der stadt te raaken, maar dwaalende door misleiding, vielen in 's vyands handen. Rennenbergh, oft ziende geen' kans aan Zwol, by mangel van inwendighe opstending, oft duchtende voor eenigh onheil van 't Geldersch regement, alzoo genoemt om dat eenighe uitgeweekenen van dien oordt, samt etlyke Ooveryssselsche, het opgerecht hadden, 't welk te zyner versterking oover Ryn gekoomen was, toogh op, dien te gemoete. Te weeten, de ruyters van Hoohenlo, en d'Engelsche met hun voetvolk, hebbende op de Bourtang den minsten afbrek geleeden, laaghen, neevens de Nassausche knechten, ontrent Deeventer. Vereenight met het gemelde regement luttel sterker dan tweeduizent koppen, hoewel
— 718. men van ongelyk meer geroepen had, quam hy voor Deutekum, in meining dat het hem niet (2) ontstaan zouw. Want geen grof geschut altoos, weenigh volx, 't zelve quaalyk gewaapent en betaalt, kleene voorraadt, was'er binnen. Ook geloofd' hy dat het hart der burgherye naa den Konink helde. Echter bejeeghend' hem wakkre weederstandt in eenighe aanloopen en schermutsingen; behalven dat hy van de En-

(1) *T'onzighlyk*, anders: te onzaggelijk, te zeer gevreesd. De zin is: zoo er al eene heimelijke verstandhouding mogt geweest zijn, dezelve werd dan door het ontzag voor de bezetting verijdeld.

(2) *Ontstaan*, ontgaan. Wij gebruiken nog het woord *ontstentenis*.

Engelſche en Hoohenlooſche ruiters, doorgaands, uit Doesburgh, zeer (1) verongemakt en beſchaadight werd. Zyne Vriezen, voorts, by brengende dat zy verſtonden hunnen vaderlande, voor al, te dienen, wilden hier langer niet (2) marren. De Gelderſchen, daarenteeghen, weigherden der Vriezen hooft te volghen. Endtlyk werd de twiſt by geleit, en parthyen verſprooken tot yets gezaamentlyk in Ooveryſſel aan te vangen. Hy lichtte dan ten vyfden daaghe 't leegher; en bezettende Grol, dat toenmaals niet geacht by de Staatſchen, onbewaart gelaaten was, zond het voetvolk oover (3) 't moer van Ommen, de paarden door Koeverde, naa Steenwyk. De naadervereenighde Staaten, ſpeurende werwaarts het gemunt was, gebooden Hopman Kornput met zyn vendel daarnaatoe, de welke door hulp van Olthof, leggende daar alleen met het zyne, ter naauwe noodt, mits 't weederſtreeven der ſteedelingen, op den zeeventienden aavondt van Wynmaant, daar binnen raakte; hebbende te voore zyn' knechten by eede verplicht, dat niemandt, eer hy zelf van opgeeven ſpraake, des gewagh zoude maaken, op peene van daatlyk by den naaſtſtaanden doorſtooten te worden. Des morghens daaraan, ontfingen zy noch door de Waltpoort, Hans Plaat met zyn vendel, en dat van Johan Stuiper onder zynen Steêhouder Johan van Beerenbroek; (4) groen, ongeoeffent en tuchteloos volk. Op den middagh verſcheen de voortoght des vyands voor de Omminger poort. Ten zelven daaghe ransden hem de verweerders, tot twee plaatſen, met ſcher- Bl. 718.

(1) *Verongemakt*; een vreemd woord, kennelijk van HOOFT's maakſel. Het bewijst tevens, hoe geſchikt onze taal zij, om dergelijke woorden te ſmeden.

(2) *Marren*, toeven, zich ophouden. Misſchien is het woord *meer*, *maer* (meir), een ſtilſtaand water, hiermede in verwantſchap.

(3) *'T moer*, moeras.

(4) *Groen*, wat nog jeugdig, nieuw, onbedreven is.

Bl. 718. schermutsen aan; ende staaken 't vuur in veel huizen, daar hy hadde kunnen (1) nestelen. Geduurende dit bedryf, in 't welke Hans Mom, oooverste Steêhouder van Rennenberghs Vriesch regement, aan een' scheut, door den kop, sneuvelde, kreegh men te scheepe noch etlyke tonnen kruids, en ruimte van andren voorraadt in de stadt, die zich te vooren schaarsselyk verzorght vond. Thans werden de uitvallers te rug gedreeven door de speeren des Graaven; wiens ruitery, beloopende ten getaale van twaalfhondert, meest al van deeze soorte was. Zyn voetvolk, bestaande in achtentwintigh vendelen, naamelyk veertien van 't Vriesche, neeghen van 't Geldersche, vyf van zyn eighen nieuw regement, werd op zesduizent man' geschat.

Steenwyk, dat pas, had eenen taamelyken wal van aarde, de borstweer dik vyf voeten, maar zonder strykweeren. Het waater der graft, die, nerghens oover de vyftigh voeten breedt, aan de Noordtzyde op haar smalst en ondiepst was, werd geschorst, teeghens 't afloopen, met bemuurde dammen, daar de poorten, dieshalven licht te genaaken, op stonden, gebouwt van bros metselwerk, met spightighe toorens, zonder (2) heekels oft valdeuren. De soldaaten waaren ten minste zeshondert; de weerbaare burghers half zoo veel; maar booven vyftigh onder deeze niet, dien men vertrouwen darde. Zy hadden nocht grof geschut, nocht paarden, uitgezeit twaalf oft veertien, toebehoorende den Hopluiden, en bleeken anders geschaapen den vyandt bet te plaaghen, dien zy 't noch zuur genoegh maakten. 'T bestier der dingen (want daar was geen ooverste) naamen de

(1) *Nestelen*, eigenlijk: zijn nest maken, hier zich vestigen. Doorgaans wordt dit woord, van schadelijk gedierte ontleend, in een' kwaden zin gebezigd. *Vernestelen* zegt ook verjagen, van eene plaats verdrijven.

(2) *Heekels*. Zie de aant. (1) op bl. 104 van dit D.

de Hoplieden gezaamentlyk aan, erkennende daarin, Bl. 718.
neevens hen, den Burghermeeſter. Deeze raamden verſcheide keuren, als op 't ſpaaren van 't buſſekruidt, graan, en andre eetwaaren; op 't reeghelen der ſoldaaten, en dat zy zich met hunne leening te vernoeghen hadden, zonder den burgher laſtigh te vallen; teeghens 't gevaar van brandt, om den wel- — 719.
ken te verhoeden, zy gebooden hooy, turf, takken en diergelyke licht ontfonkbaare ſtof in d'oopene lucht te leggen, en af te breeken de huizen gedekt met ſtroo, die naaſt aan de veſten ſtonden. Zy ſtelden ook veelerley vuurwerken toe, en ander gereedſchap van beſcherming en beſchaading. Boovenal verſtond men, niet uit te vallen zonder wightighe oorzaak; om kruidt, volk, en zynen moedt, welkes beſtendigheit dikwils aan een' (1) oevle beteeghening hangt, (2) te raade te houden; ook op dat de vyandt niet lichtlyk gevangenen kreeghe, die hem de geleeghenheit der ſteedſche zaaken melden moghten. De Rennenberghſchen, 's daaghs naa hunn' aankoomſt, ſpraaidden zich rondom de ſtadt: gaande 't Vrieſch regement leeghren tot Tuk en Steenwykerwoldt, aan ginszyde van 't ſtroomken Aa, dat zy met (3) turfpleiten ooverbrugden. 'S nachts worpen z'een' ſchans op, dicht by de Gaſthuis oft Geeſtpoort; op den Steendyk, ſlechts een' ſcheutweeghs van de Waldtpoort, een' andre, die hun afgeloopen, en geſlecht werd van de beleegherden. Doch zy hermaakten ze 's nachts daaraan, en begoſten noch een' grooter achterwaarts, op den zelven dyk, by de kappel.

Ten

(1) *Oevle beteeghening* (bejegening), ontmoeting, voorval.

(2) *Te raade te houden*, te ſparen, ſpaarzaam kruid, volk, moed aan te wenden. Zie onze aant. op bl. 303 van het III D.

(3) *Turfpleiten*, pleiten, platten, dat is, platboomde vaartuigen. Zie onze aant. op bl. 335 van het III D.

Bl. 719. Ten naasten daaghe begaaven zich de verweerders buiten de Oosterpoort, met neeghen paarden en etlyke schutten te voet, en braghten vyf gevangenen in, waaruyt zy de gesteltenis des leeghers vernaamen, en dat Rennenbergh daar verwacht werd. Op den drieëntwintighsten, derhalven, bestonden de Wethouders, jaa zelfs eenighe Krysbevelhebbers te dryven, dat men ontzet verzoeken moest, daar Kornput zich teeghen stelde, meinende, *'T zouw, by de Bondtgenooten, de achtbaarheit der soldaaten* (1) *doen afslaan; deeze en de burghers, door inprenten van twyfel aan hun vermooghen, te onvermooghender maaken. Men behoorde enkelyk den standt der zaaken te vertoonen; voorts den Staaten de zorgh bevoolen te laaten.* Eevenwel, men veirdighde 's nachts eenen burgher af, met schryven dat de stadt booven acht daaghen niet te houden was. Dit onderteekenden Olthof, Plaat, en zeeker poorter, maar oudt krysman, genaamt Koen Dirxzoon; desgelyx de Majestraat traaghlyk, doch ten laaste noch Beerenbroek. Kornput volstond in weighering, hun aantuigende, *hoe 't niet alleen schande, maar straflyk aan den halze was, zyn meesters met beuzelingen te blinden. Vestingen bouwde men, niet om ten eersten opeisch of aanval geruimt te worden, maar om des vyands loop te schorsen, en tydt tot zaamening onzer kraften te winnen. Hoe bitterlyk* (*Acharme!*) *willen* (*zeid hy*) *ydel berouw en louwtre ellende ons te plaaghen neemen, zoo de Staaten, genoopt van uw wangelaat en ongeduldt, het ontzet versnellen, zonder genoeghzaame maght, die alzoo niet is op eenen sprong te hoop te brengen?* Wel troostelyk antwoordt schikten de Staaten op dien brief: doch naardien men weeder, en weederom hulp vorderde, schreef Kornput ten teeghendeele. *'T quam'er noch niet op aan. Noodrufts genoegh voor zes maanden. Men zou-*

(1) *Doen afslaan*, in huune schatting doen verminderen.

zoude 't ontzet wis neemen: doch hoe eerder hoe beeter; meer om d'onlydzaamheit van burgh'rs en ſoldaaten, dan anderſzins. Dit ſchryven, qua'yk (1) geheelt, werd (2) weêrwaardelyk verweeten aan Kornput; die, zich des weenigh kreunende, allenskens Beerenbroek en andre krysverſtandighen op zyn zyde kreegh. Bl. 719.

'S nachts naa den drieëntwintighſten, trokken Arent van Geemen, en Henrik Snaater, ouwde Hopluyden, met een goedt deel voet-en paardenvolx naa de Kuynder, een vlek aan de Zuiderzee, twee mylen van Steenwyk. Daar laaghen, zwaklyk beſchanſt, twee Staatſche benden, onder Eſcheda en Roelof van Langen; die zy lichtlyk oóverrompelden. De knechten werden meeſt in den bedde doorſteeken; Eſcheda gevangen met veel àndre; zyn vendel aan (3) ſleetren geplukt; het dorp geplondert en voort verlaaten. Langen berghde zich, met kleyn gezelſchap te ſcheepe, en voer naa Hollandt. (4) D'ooverhandighen droeghen een vendel meê, en ſleipten 't, aan een' paardeſtaart, achter etlyke ruyters, met geſchal der trompette, rondom de veſten van Steenwyk. Die van der ſtadt geterght door dit braveeren, tooghen ter Weſterpoort uyt, en ſtaaken daar 't vuur in eenen moolen. In weêrwraak van ditte, quaamen de beleggers by duiſter, met meenighte van mosketten, de wacht der Geeſtpoorte groeten, om haar te doen duiken, en midlerwyl een' ton, gevult met teer, zwaavel en ſtroo, tot afberning der (5) hameye, aan — 720.

(1) *Geheelt*, bedekt gehouden. Zie onze aant. op bl. 389 van het III D.

(2) *Weêrwaardelyk*, ſmadelijk, op een onwaardige wijze.

(3) *Sleetren*, flarden; van het werkwoord *ſlijten*.

(4) *D'oóverhandighen*, die de overhand hadden.

(5) *Hameye*, hier het hek- of rasterwerk, bij de vesting.

Bl. 720. aan te brengen: 't welk hun gelukte, en te vertrekken met verlies van eenen man flechts. (1) Maar, der Kornputfche foldaaten een, rookende van moedighen yver, erbood zich; en gedaalt van de vefte lanx een' ladder, voorts oovergezwommen met eenen leedren eemer tuffen de tanden, rukte de teerton om verre. Daarnaa, in fpyt eens haaghels van handtgefchut, dát hem in 't lieht der vlam ten doele koos, ging hy meermaals waater fcheppen, en met gemak af en aan, (2) befcheldende zyn vyanden met kryslyke trotfigheit, en roepende dat hy Aart van Groninge was, een brouwers zoon. Hebbende de brandt gebluft, keerd' hy weeder door de graft, en klom, tot elx verwondering, ongequetft ten wall' op; daar hem zyn Hopman, voor zoo ftout een ftuk, met een' greep daalers vereerde. Ten zelfften aavondt vervorderde zich een' Hooghdüytfche knecht, heinde by de hamey der Waltpoorte, te koomen ftoffen, uitbraakende, onder fnoode fmaadwoorden op de Staatén en Hoohenlo, veel reukeloos vloekens met misbruik van Gods naam. Een foldaat van binnen, leggende in donker op 't geluidt aan, trof hem juift in den gaapenden mondt. 'T welk, blykende aan 't doode lichaam, in ftadt gefleept teeghens dank zyner metgezellen, dit ftraffen van 't lidt, dat gezondight had, voor eenen flagh der Heemelfche handt deed aanneemen.

De Graaf van Rennenbergh, gelaft door den Landtvooghdt,

ting. Zie voorts over de beteekenis van dit woord onze aant. op het III D. bl. 222.

(1) *Maar, der Kornputfche foldaaten een*, voor: maar een der Kornputfche foldaten. Een Latinismus, in onze taal niet navolgenswaardig.

(2) *Befcheldende*, befchimpende, door fmaadredenen tergende. *Befchelding*, ter vertaling van het Latijnfche *contumelia*, komt voor in den *Tacitus*, bl. 118. „De dichten van Bibaculus en Catullus, gepropt met *befcheldinghen* der Caefaren, worden gelezen."

vooghdt, het beleg t'achtervolghen, tot dat Steenwyk gedwongen waar, quam, op den zeevenentwintighsten van Wynmaandt, in persoon daar voor; en deed het 's andren daaghs opeisschen van 's Koninx weeghe, behoudends lyf en goedt, niet uitgezondert, met aanbieding van vrygeley voor de geenen die vertrekken wilden. Zynde hierop, met bescheidenheit, geantwoordt; dat men de stadt voor zyne Majesteit, onder bestier der staaten en 's Prinsen van Oranje, bewaarde; werden daatlyk vyf bussen te voorschyn gebraght, en gereedschap tot beuken gemaakt. De burghers, schroomende 't grof geschut, vielen vlytigh aan 't schansen, om wal en borstweer te dikken. Kornput, die de krysbouwkonst verstond, onderwees hen, dat dit weenigh, en min arbeyds meer baaten kon, zoo men dien, aan 't maaken van een kaade, en bedekten wegh daar beneeden, buyten om de graft, en van zeekere (1) raavelynen besteedde. Maar meer gehoors vond zyn weederstreever de boovengenoemde Koen Dirxzoon, een eighenzinnigh mensch, die, wyzer in de ooghen zyner medepoorteren, ook Hopman Plaat en zyn volk (2) belas. Bl. 720.

In de Zeevenwolden hadden de Vriezen, om dien ingang teeghens 't stroopen en brandtschatten des vyands te stoppen, etlyke ruyters geleyt, en vier vendels knechten, van Jouw Botma, van de stadt Bolswaardt, van Fervo, en van Stein van Malsen, Deenschen eedelman, die in de steede van Hopman Schaaghen gekoomen was. Om deeze te schande te maaken, zond Rennenbergh, op den laasten der maant, Snaater, Geemen, en Oyenbrug uyt. De vendels van Botma en Bolswaardt, dee lucht kryghende, pakten

(1) *Raavelynen*, halve maanen. Zie II D. bl. 359.

(2) *Belas*, overhaalde. Het woord is keurig opgehelderd by Huydekoper, in zyne Proeve, III D. bl. 84 en verv.

Bl. 720. ten zich tydlyk wegh, en lieten den last op d'andre twee, en zommighe paarden staan: welker beste weere te zwak viel. Johan van Fervo starf op de plaats; (1) zyn jonghste broeder van boeren handen. Onlanx hiernaa raakten de Rennenberghschen in Slooten,
— 721. noch onvolsterkt, en daarom geruimt van Malsens vendel, en van 't Bolswaardsche, nu behopmant met Doko van Martena; die vervolght en ontrent Balk betrapt werd. De Grietman van Velega, Pier Andries, met zyn vendel, verliet het dorp Lemmer, al was 't beschanst, en stak oover naa Enkhuizen. Thans worpen zich de Koningschen in Staavere, verzuimt te vestighen eer men het blokhuis krenkte; 't welk, ten deele geslecht, zy weederom opbouwden. Hebbende voorts tot Makkum een' schans gemaakt, (2) foolden zy daaghelyx 't platte landt tot voor Harlinge, Franeker, Bolswaardt, en Sneek, met rooven en brandtschatten. Waar oover de Vriezen voornaamen, dien ganschen oordt onder waater te zetten, waar hun de drooghte des weeders en de windt niet dwars geweest.

De beleegherden, stortende met ontrent vyftigh man', in 't begin van Slaghtmaandt, ter Geestpoort uit, in een hol der loopgraaven, op de wachters, versloeghen er eenentwintigh, en kreeghen'er drie gevangen. Als nu de (3) naadernissen, gevordert nacht en dagh, hem den wegh geveylight hadden tot niet wyd van de gemelde poort, maakte de vyandt aldaar een (4) hooghe kat, en steld'er zeeven schanskorven op. Waarenteeghen de verweerders de poort met

(1) *Zyn jonghste broeder van boeren handen*, dat is, stierf, van de boeren afgemaakt.

(2) *Foolden*, plaagden, kwelden.

(3) *Naadernissen*, loopgraven. Zie onze aant. op het II D. bl. 359.

(4) *Hooghe kat*, hooge batterij. Zie onze aant. op het II D. bl. 359.

met aarde vulden; hoewel Kornput het ontried, vertoonende, *dat zy des te eerder bezwyken zouw, en gemaklyker beklommen oft onderdolven worden. Met stoppen ook haarer busgaaten*, zeyd' hy, *doen wy den vyandt zyn werk te voore; gemerkt zy tot strykweeren, dat 's armen der veste, dienen, die wy ons zelven gaan afsnyden. Niet nutter tot bescherming der poorten, dan een kaade en bedekte wegh om de graft. Indien ghy dit te zorghlyk vindt, veylig altoos kan men van binnen, tussen elke twee poorten, een' kat verheffen, om de bressen te bestryken; ende, wen 't 'er op aan komt, met nieuwen wal en graft d'een aan d'andre gehecht te worden.* Den Kryshoofden geviel dit. De katten werden begonnen. Maar 't werk haaperde aan de burghers, mits het niet zonder neêrsmyten van eenighe huizen te volbrengen was. Harde vorst, endtlyk, en bytensnoodt, deeden hun de noodtlykheit der graftkaade bezeffen; zoo dat men, op den zeeventienden van Slaghtmaandt, met alle maght daar aan teegh. By Vollenhoove, in 't klooster Sant Jans Kamp, 't welk niet dan eenen grafteloozen muur had, werden ten zelven daaghe, naa kloeken weederstandt, zes Heeghemans vendels vernielt van de Rennenberghschen; drie Hopluiden, Jan van Viaane, Gedeon van Poomere, Hans Wichmans, gevangen. (1) Om de lydzaamheit der beleegherden te lengen met eenigh voorspel van ontzet, was, op hun versch aanporren, dit volk herwaarts gezonden; en tot Zwartesluis, Hopman Stuiper, die 't daar toen ook niet houden darde. De beleggers, hebbende tot Sant Jans Kamp etlyke tonnen-buskruidts bekoomen, gebruikten die, 's andren daaghs, aan 't beuken der Geestpoort: ende, naa 't vellen der toppen en borstweeren, als nu de hui- Bl. 721.

(1) *Om de lydzaamheit der beleegherden te lengen*, dat is, om het geduld derzelven te rekken.

Bl. 721. huizen ten toon ſtonden, (1) ſtuurden'er gloeyende klooten naa toe; (een vond eerſt beproeft, vyf jaaren te vooren, in 't beleg van Dantzik, by den Kóning van Poolen Stefan Bathor) waar door men, uyt verſcheyden' hoeken teffens, ſchielyken brandt zagh opgaan. Want de keuren, (2) voor geroert, werden quaalyk gehandthaaft, mits de meerderheyt der hoofden: en veele daaken van ſtroo laaghen noch; desgelyx turf, hout, ongedorſt kooren, zonder verplaatſt te zyn, volghens 't bevel. Dat'er verraadt ſchuilen, en 't onheil by eenighen van binnen moeſt gebrouwen zyn, waande men eerſt, tot dat de oorſpronk geſpeurt werd. Toen al 't krysvolk in waapenen, en naa de veſte, de ſteedelingen aan 't berghen hunner haave, en leſſchen des vuurs. Maar, dat geſtookt van eenen ſtyven windt uit den Ooſte,
— 722. verſlond, hoe zeer zy zich queeten, ontrent tzeeventigh wooningen, en etlyke volle ſchuuren, mooghende te zaamen het twaalfde deel der ſtadt maaken. De vlam, (3) ooverwelvende den wal, en ontſteekende de nieuwe borſtweeren, doorvlochten met ſtroo, verdreef de ſoldaaten; zulx een derdendeel der veſte, en daar 't ys niet gebrooken was, verlaaten werd; doch de brandt verbood, met een, den Rennenberghſchen daar het aankoomen. De zelve, verwachtende dat de beleegherden, gejaaght van de hitte, hunne toevlucht van zelf zouden t'henwaarts neemen, maakten nochtans gebaar van ſtormwilligheyt, en draafden met vlieghende vendels, te voet en te paardt,

(1) *Stuurden* enz. Dichterlijk is deze taal; in proza zou men zeggen: ſchoten met gloeijende kogels.

(2) *Voor geroert*, te voren vermeld.

(3) *Ooverwelvende*. Dit woord is wederom zeer gelukkig gekozen; het zegt hier *bedekken*, *overdekken*. De gansche beſchrijving is meesterlijk, en getuigt nogmaals van 's Schrijvers oorſpronkelijkheid en onuitputbaar vernuft, daar hij telkens iets nieuws in zulke teekeningen weet te geven.

paardt, rondom de ſtadt. (1) Een ooverſchriklyke Bl. 722. ſchyn: van buiten de vyandt, van binnen de gloedt, (2) beyde opgeblaazen; de gedreyghden tuſſen tween. Als leeuwen echter volſtonden de ſoldaaten, ſcheppende t'elken maale nieuw hart uit het vermaan der Hopluiden, door welker aanſpraak de burghers ook geſterkt endtlyk 't gevaar in dwang kreeghen: waar toe hun wel ſlaaghde, dat het by daagh geviel. Want de Gelderſchen hadden, by nacht, in het tweeëntwintighſte jaar deezer eeuwe, op de manier van alstoen, de zelfſte ſtadt aan brandt geſchooten, bemaghtight, en wreedelyk geplondert: en men twyfelde weynigh, oft Rennenbergh zouw, (3) mits desgelyx ty kaavlende, tot zyn vermeeten gekoomen zyn. De zelve, meynende dat binnen meeſt alles aan koolen lagh, zond, teeghens den avondt, twee trompetters derwaarts, om aan te ſtaan op oovergift, onder voorwaarden, eerſtmaals aangebooden. Hopman Plaat, die de boodſchap ontfing, worp zulx op 't veerſte, en beval hun ſtrax deur te gaan; (4) oft zy zouden zich toevens ontdanken. Welke bruskheyt van antwoordt gelooft wordt, dat pas, de behoudenis der plaatze geweeſt te zyn. Want, waare 't ſtuk toen in beraadt geleyt, quaalyk ſtond het 'er ge-

(1) *Een ooverſchriklyke ſchyn*, een allerakeligst ſchouwſpel.

(2) *Beyde opgeblaazen*. In tweederlei beteekenis ſtaat hier dit woord, als wordende eigenlijk gebruikt met toepasſing op *gloed*, en figuurlijk met toepasſing op *vijand*. Onzes oordeels, is hierin iets gezochts, dat geene navolging verdient.

(3) *Mits desgelyx ty kaavlende*, dat is, zoo hij den juisten tijd even goed gekozen had. De ſpreekwijze zegt eigenlijk: gisſen, wanneer het getij gunſtig zal wezen. Zie II D. bl. 64. aant. (3). en I D. bl. 169.

(4) *Oft zy zouden zich toevens ontdanken*, dat is, zij zouden zich hun vertoeven beklagen. Zie de aant. (2) op bl. 181 van het II D.

Bl. 722 gefchooren; als bleek aan 't onbenoeghen veeler burgheren, knorrende, dat hy 't geeven van zoo kort en fcherp een affcheydt, zonder hen oft de Majeftraat te kennen, alleen oover zich genoomen had. Ook bekoorden zy hem, die (als booven gemeldt is) te voore een' zelve ftreng met hun getrokken had, wel haaft weeder tot die zwakheit. Een teeken van 't wonderlyk waalen en floddren des menfchelyken gemoeds, en van de beurten der luimen die 't verheeren, met zulk een' oovermaght, dat zelden man zoo blood oft zoo koen, die niet bywylen van een' vlaagh, teeghens zynen aardt, verrukt wordt. Des andren daaghs, als Plaat zich nu voor de burghers uiterde, dryvende, dat 's vyands voorftel wel ooverweeghens waardigh was; kantte Kornput zich daar teeghen, uitzettende met ftyve ftem, *Hy wilde geen gewagh van leevering der ftadt hooren; nocht om lief oft om leedt emmermeer daar toe verftaan.* Eeyen fors fpraaken Beerenbroek, en Lazarus Auftria, Olthofs Steedehouder. Olthof, gefchooten door 't dik van zyn been, lagh toen daar aan, en voorts bynaa zoo lang als 't belegh duurde, te bedde. Naa veel' en hooge woorden ter weederzyden, verdroeghen de Kryshoofden t'zaamen, en gaaven elkandren de handt daar op, dat niemandt van daadingen met den vyandt reppen zouw, 't en ontbraak' hun eerft aan fpyze. Ten naaften daaghe, twintighften van Slaghtmaandt, hief de gemeent' aan te muiten; en rotte te hoop op de markt, niet zonder merklyk gevolgh van foldaaten. Kornput, dit verneemende, waapent een getal andren, (1) zich zelven onder zyn' kleederen, treedt met Beerenbroek en Auftria derwaarts, en beftaat den gezelfchappe, dat zich onderlings tot oovergift opruidde, toe te grauwen; *wegh boevejaght, flux wegh. Wat mart gty hier met kaakelen, om onzen reedelyken kryslui-*

(1) *Zich zelven onder zyn' kleederen*, dat is, droeg heimelijk wapenen, verborg die onder zijne kleederen.

KORNPUT STILT EENE MUITERIJ ONDER DE BURGERS TE STEENWIJK.

luiden door uwe leughenen 't hart te kleynen? ghy hebt Bl. 722.
die dwaazen niet voor: zy weeten zelf te raaden. Terſtondt druipt'er een deel deur: en niemandt die daar teeghen kikt, behalven een vleyshouwer, zich vervorderende te vraaghen, hoe 't 'er ten laaſte gaan — 723.
wilde, wen men meer niet zouw t'eeten hebben. Toen Kornput: *In lang noch dies geen noodt. En als het daarop aankomt, zoó willen wy dy, booswicht, eerſt op vretten.* (1) Hiermeê ſtrykt yder den moedt, en naa huys toe. Sint pooghde de vyandt meermaals op de zelfſte wyze brandt te ſchieten: maar daar werd op gepaſt, met burgherwacht, ook van vrouwen en kindren, 's nachts zoo wel als by daagh, in elke ſtraat en huys. En waar de rook (2) opdwelmde, men trok met yzere haaken de brandtbaare ſtof van daar; lichtte dan, met dikke wolle wanten, eerſt in 't waater gedoopt, den koeghel, en worp dien ter deure uit. Van eenen diergelyken werd zeekre dienſtmaaght getroffen, ten middlyve, in de keuke, daar z' een bed opſchikte. Een andre kloot, gevlooghen door de borſtweer aan de Geeſtpoort, brak eenen burgher de beenen; die 't ook beſtarf. En men weet niet, dat, van 't grof geſchut, in de ganſche tydt des beleghs, eenigh ander menſch aan 't lichaam beſchaadight zy. Wyders, meenigherley krysbedryf viel'er daaghelyx voor, daar de beleegherden zich manlyk queeten. Dan de wankelmoedigheit en onluſt kreeghen allenskens 't meeſte ge-

(1) *Hiermeê ſtrykt yder den moedt, en naa huys toe*, dat is, hiermede laat ieder den moed zakken en vertrekt naar huis. Wij hebben hier weder een merkwaardig voorbeeld van de zucht tot kortheid, onzen Schrijver eigen, waardoor hij hetzelfde woord in een' bedrijvenden en onzijdigen zin gebruikt heeft.

(2) *Opdwelmde*, dat is, in dikken damp opſteeg. Het verouderde *dwelmen*, dat, volgens WEILAND op *bedwelmen*, ſuffen beteekent, is, buiten twijfel, met *walmen* naauw verwantſchapt.

Bl. 723 gezagh; zulx Kornput ook en Beerenbroek het schryven om haastighe hulp moesten teekenen. In plaats van eenighe goede nieuwe penningen tot beleening der knechten te munten, gelyk de Hopluyden verzochten, deeden de Wethouders een stempelken van 't waapen der stadt, dat een anker is, op d'ouwde slaan, en (1) reezen deeze daarmeê tot dubblen prys. Maar de lyftoght, die men begon achter de handt te houden, rees'er met der haast teeghen aan, 't welk geemelyke soldaaten maakte; hoewel zy, voor dien tydt, door de Hopluiden gestilt werden.

Geen' minder moeyte had de Graaf met de zyne, die, verongemakt dan van sneeuw, dan van reeghen, (2) altyds van koude, quaade betaaling, maaghre mondtkost, slaplyk te werk gingen: zulx de verweerders, daardoor verstout, de poorten weeder van aarde ontleedighden, en meenigen wakkren uitval deeden: in eenen der welke Hopman Plaat, geschooten, 't leeven liet. Endlyk quaamen de Rennenberghschen, (3) bol en dik, voor zyn' herberghing geldt schreeuwen. Hy streeld' en zette ze needer met zoetelyke woorden; vergaaderde, 's andren daaghs, de ruytery en hoofden van 't voetvolk, op 't hooghe vlak tussen Oost- en Westwyk, en (4) bekaldeze in voeghe met vertooning van de nu nypende noodt der stadt, en van de kleene kans t'haarder verlossing, dat zy altzaamen luyder stemme beloofden hem, ten laaste toe, by te blyven. Ook vleyd' hy

(1) *Reezen deeze*, dat is, verhieven deze. *Rijzen*, in een' bedrijvenden zin, kwam ons reeds vroeger voor. Zie III D. bl. 420. aant. (2). en IV D. bl. 135.

(2) *Altyds*, doorgaans.

(3) *Bol en dik*, dat is, in eene groote en digt opeen gedrongene menigte. Zoo lezen wij ook III D. bl. 204: „ Het holgehongert volk —— boordde *bol en dik* den oever."

(4) *Bekaldeze*, bepraatte hen.

hy zich zelve zoo wel als zyn' krysluyden: en zyn' hoope, hebbende nu niet alleen Steenwyk, maar heel Vrieslandt ingeslokt, begon noch wyder te gaapen; der maate dat hy zich onderwond die van Enkhuyzen te vermaanen tot bekeering ten Koning, op den voet der Gentsche vreede; met aanzoek dat zy, zoo de voorstel hun smaakte, dien met de Noordhollandtsche Staaten ooverweeghen wilden, om, neevens de goedwillighen, tot handel met hem voort te vaaren. De brief, geschreeven den zesten van Wintermaandt, was onderteekent, *Uw goede vrient zoo ghy wilt, Georgh van Lalain.* 1723.

Onder de Staaten, inmiddels, werd, belangende 't ontzet, met groote strydigheit van zinnen, geraadslaaght. Zommighen hielden voor reukeloosheit, om een Steenwyk 't uiterste lot te werpen; gelyk doorgaands gebeurt in 't steuren van beleegheringen. Andren, daarenteeghen, dreeven, men moght het zoo gering achten als men wilde, 't was eevenwel een' sleutel van Vrieslandt, Vollenhoove, en Drenthe: en indien de vyandt des meester wierd, Vrieslandt zouw, te lande, van de vereenighde gewesten ganschlyk afgesneeden leggen; viellicht eer lang, te waater ook; dewyl hy reeds aldaar zoo veele zeekusten en haavenen bezat. Dit gevoelen woegh oover. 'T — 724. gaat'er dan op een tsaamenschraapen van geldt, een te hoop rukken van volk. En op dat men den vyandt aan verscheyden' oorden te doen gaave, werd de Ammiraal Duyvenvoorde naa Noordthollandt gezonden, om etlyke jaghten toe te russen, en, by geleeghenheit, Delfzyl, Staavere, oft andre plaatsen te waater aan te grypen.

Wigboldt van Eusum, heer van Nyenoordt, hebbende onlanx last van de Staaten verworven, om een regement van zes vendelen, elk tot anderhalfhondert koppen, op te rechten, quam met zeshondert mann' tot Winsum; en, ten eynde van acht daaghen, lagh (1) bewalt met een' borstweer: 't welk zich in 't hart

(1) *Bewalt*, verschanst.

Bl. 724. hart der Ommelanden, en (naar 't zeggen eens Oudburghermeesters van Groninge) in de geldtkist gezet was. Thans verjoegh hy een deel soldaaten, geschikt in Warfum van de Groningers, en kreegh'er dertien in handen. In den Dam hadden zy twee noch ongemonsterde vendels geleyt, die desgelyks, besprongen van hem, de vlucht naamen, achterlaatende tzestigh dooden en vyftigh gevangens.

Johan Norrits, gekooren tot Veldooverste der Staaten, was nu, tot Zwartesluys gekoomen: van waar hy zeeker getal schutten naa Griethooren gebood, daar zy een nieuw vendel des vyands ooverrasten en verstrooyden. De Hopman, Otto van Zandt, Oudtdrost van Harderwyk, werd gevangen; zyn zoon, onder andren, verslaaghen; het dorp aan brandt gesteeken. Op den neeghentienden van Wintermaant, toogh Norrits naa Meppel, met weenigh paarden, en drieëntwintigh vendelen voetvolx, maar die booven achtienhondert mann' niet uitmaakten. Tot Zwartesluys liet hy alleenlyk drie vendels van Graaf Willems Kornelly, onder Appel, Kleerhaaghen, en Gouwenbergh. Welke zwakheit van bezetting Rennenbergh bekoorde, hen te doen aanranzen van elf benden knechten en zes kornetten, die lanx de dyken, en oover 't ys, met maghtighe vuurigheit aanliepen; doch zoo manlyk gestuit werden, dat Norrits, des verkundschapt, tydt had om een deel Engelsche en Walsche schutten derwaarts te veyrdighen. Deeze, ontfangen in de schans, vielen met de bezettelingen, gezaamder handt, uit; sloeghen den vyandt in de vlucht, en hem wel driehondert mannen af; een der welke was Aarent van Geemen, Steedehouder Kornel van 't Vriesche regement. Twee vendels werden veroovert; geweer, bet dan van vyfhondert mann', gevonden op den dyk, oft gevischt uit het Zwarte waater, daar der meenigh in verzoopen bleef.

Tot verquikking der beleegherden zond Norrits hun den eenen standardt toe, met (1) troostbrieven, en

(1) *Troostbrieven*, dat is, brieven van bemoediging; hetzelf.

en achthalfhondert pond' bussekruids, in leedre zakken, gedraaghen van ontrent veertigh soldaaten; die beleydt, in der nacht, (1) by baanwyze booden gekoomen uit de stadt, geluklyk daarin raakten. Op den dertighsten der zelfste maant, kreeghen zy weeder aanmoedigh schryven, neevens zestienhóndert gulden aan goudt, tot betaaling der krysluiden; Beerenbroek lastbrief om Hopman oover de bende van wylen Plaat te weezen Ten naasten daaghe bestookte Norrits de Rennenberghschen van achtre oover de de moeras. 'T welk waargenoomen by die van binnen, deeden z' 'er ook eenen torn op; (2) smeeten 'er etlyken doodt, en een' groove bus met mookers aan stukken: doch keerden niet heel zonder verlies te rug. Bl. 724.

In deeze maant, richtte, met voorschryven des Prinsen van Parma, zich, aan Rennenbergh, Willem van Montfoort Drost tot Hattum: de welke, hoewel hy in der Staaten eedt stond, met zynen vaader Loodewyk aangenoomen had, het Slot oover te

zelfde dat hij, eenige regels lager, *aanmoedig schrijven* noemt. *Troosten*, voor bemoedigen, is bij vroegere Schrijvers zeer gemeenzaam. Zoo leest men in MAERLANTS *Sp. Hist.* I D. bl. 465.

> Maer Kateline *troeste* haar here
> Eñ seide

Troost komt ook dikwijls in den zin van *vertrouwen* voor. Dus leest men in hetzelfde Werk, III D. bl. 150, in een gebed tot God:

> En ic upsen *troest* van Di
> Bestaen hebbe minen viant.

(1) *By baanwyze booden*, dat is, door gidsen, die den weg wisten.

(2) *Smeeten*, sloegen.

Bl. 724. te leeveren: 't zy dat zy 's vyands voorspoedt ont-
zaaghen, oft zich 't verdrukken van den Roomschen
Godsdienst ter harte trokken. Want vergiffenis van
begange misdaadt, bevestighing des zoons in zyn
ampt, gevoeghlyk onderhoudt voor hun en hunnen
huisgezinne, zoo zy ter zaaken van dit werk quaa-
men hunne goedren te derven, en meer niet, was
— 725. hun toegezeyt. Twee Raadsmannen 's hoofs van
Uitrecht Antonis van Grisperre en Gerrit van Raa-
tingen, geweeken van daar, en woonachtigh althans
binnen Emmerik, hadden gedient tot maakelaars dee-
zer koopmanschappe, en de quaalyk bedachte luyden
dus verre weeten in te leyden, en zich zelve buy-
ten scheuts te houden. De Graaf, vindende te op-
zightigh, hem eenigh volk uit den leeghre mee te
geeven, wees Willem naa 't huis te Blyenbeek; van
waar hy, met zeekren serjant genaamt Fonseco, en
ontrent veertigh soldaaten, schikte by nacht voor 't
Slot van Hattum te weezen; daar men hem van buy-
ten liet booven koomen. Vyftien Staatsche knech-
ten, daar leggende, had Loodewyk, 's avonds te
voore, dronken gemaakt, en in een' kaamer gesloo-
ten: zulx hun opwaaken en (1) onder vallen teffens
toeging. Deeze vast gezet zynde; daalen de Koning-
schen in stadt, lichten daar den Kornel Heegheman,
den Hopman Kornelis de Haan, Jonker Reynier van
Deutekum, Harman van der Hel, en Heeghemans
geweldighen Prevoost, uit de herbergh, en brengen
hen op de Burgh. Een veel te roekeloos aangaan,
zeeker, met zoo een vuyst volx, daar alles rondom
vyandsch was: oft Rennenbergh moest belooft heb-
ben, hen daatlyk te doen involghen, zoo de toeleg
wel beslaaghde; oft zy zich voorstaan laaten, dat de
gebuursteeden geen' bezetting, veel min haare bur-
ghers

(1) *Onder vallen.* De beteekenis van dit woord is niet volkomen duidelijk. Onzes achtens, wordt het best verklaard door vallen onder de magt van zijnen vijand, voor dezelve moeten zwichten.

ghers zouden missen willen, om hun 't nestelen hier te verbieden. Ook vernaamen zy haast (1) het lieghen hunner reekening. Want de steedelingen, voor eerst, greepen 't geweer; hoewel met schroomte, mits hun 't getal der weederparthye onbewust was. Thans quam, uit Zwol, 't welk maar een' myl van daar is, Hopman Jakob van Mechele, met vyventwintigh zyner knechten, en tsestigh andre, die zich by geval ontrent die stadt vonden, samt een vendel welgemoede burghers, den Hattumschen te baat; die hen in lieten, opbreekende de poorten teeghens dank van de Koningschen. Deezer bleef, in dit bedryf, wel de helft doodt oft gevangen. De rest liep zich op 't Slot berghen, naagejaaght van burghers en hulpelingen, die terstondt de voorburgh bemaghtighden, en hun de brug aldaar, met byl en brandt, t'onbruyk maakten. Voorts ontbooden zy van Aarnhem, Deeventer, Kampen, Harderwyk, Elburgh, onverwylden bystandt; en bequaamen uit elke stadt een vendel burghers, daar drie benden paarden bygevoeght werden. Met deeze troepen omvingh men 't Blokhuys, en begon het 's morghens te kloppen met drie kartouwen en twee slangen, die 's naamiddaaghs te drien twee reedelyke breuken gemaakt hadden. Vremdt voorwaar, zoo de muur, als Meetren tuyght, vierentwintigh voet' dik was. Toen zagh het'er zuur uit, en elk den andren deerlyk aan. Doch Heegheman liet zich voor middelaar beezighen, en holp hen tot verding. De Blyenbeeksche bezettelingen tooghen af met hun zydgeweer, naa den Ryxboodem toe, onder veyligh geley, en beloftenis van, in drie maanden, teeghen de Staaten niet te dienen. Den Drost en zynen vaader voerde men gevanklyk naa Aarnhem; daar zy beyde, d'oudst' een man (zoo, tot meerdering der jammernis, Harteus meldt) van tachentigh jaaren, voor verraaders, verweezen, onthalst, en gevierendeelt werden. Bl. 719.

Ly-

(1) *Het lieghen hunner reekening*; dat is, hunne bedriegelijke verwachting.

Bl. 725. Lydende dit Noordtlyk geweſt dus eenen laſt; nam de Prins van Parma Nivelle in; en oorzaak uit dien, om aan Burghermeeſters, Scheepenen, gilden, poorters, inwoonders van Bruſſel, daar de geneeghentheeden dat pas merklyk ontſtelt waaren, den zeſten van Wynmaandt, te ſchryven op deezen zin. *Waarde, en wellieve vrienden, door den Godlyken zeeghen, verzellende 's Koninx waapenen, ziet ghy nu de ſtadt Nivelle t'zyner onderdaanigheit gebraght. Waaroover, het geweldt der oorlooghe dreyght, met haaren ſleep van onheylen en verderffeniſſen ter eene zyde, te koomen ſtorten op uw' armen, 't en zy*
— 726. *ghy u werpt in die van zyne Majeſteit; terwyl ghy, ter andre, ſmoort onder d'ellenden, gebrouwen door 't ſnood en tierannigh toegaan van den Prins van Oranje, aanſtichter en hooft van al de beroerten, die alsnoch by hem gevoedt worden, om 't Heyligh Roomſch geloof te dempen, en u meer en meer te verwyderen van de gehoorzaamheit, die ghy, naar Geeſtelyke en weyrlyke wetten, uwen aangeboornen Vorſte ſchuldigh zyt. O wee! welx meededooghen ons 't hart weekt: dat een uitlander uwe vrydoomen, rechten, en loflyke gewoonten zoo onwaardelyk te gronde ſmyt, u* (1) *rydende den rug in, met oplaagh van ondraghlyke, barbaariſche tollen en ſchattingen, geſchaapen van dagh tot dagh, zwaarder te worden; 't en zy m' 'er veyrdighen raadt in ſchaf. Dies heeft het ons, ten opmerke der plaatſe die wy bekleeden, betaamelyk gedocht, u te vermaanen, dat ghy u langer geen' geleeghenheit ontſlippen laat, waardoor ghy van zoo ſmartelyke quellingen mooght verloſt worden; en ſtellende u zelf in ruſt van lichaam, geeſt, en gewiſſe, de heylzaame vreede genieten, neevens de eerlyke luſten, die u plaghten te verheugen, toen u de jeeghenwoordigheit der Vorſten, oft Landt-*

(1) *Rydende den rug in*; de ſprekwijze, kennelijk genoeg door hare zinnelijke voorſtelling, beteekent *verontrusten, benaauwen.*

Landtvooghden, en de luyster van 't Hof bestraalde. U is bekent de deughdzaame meening zyner Majesteit, geneight om u niet anders, dan naar uitwyzen uwer voorrechten, te handelen, in alle zachtmoedigheit, als ten tyde van dien goeden en grooten Kaizar Kaarel zynen vaader, onder wien deeze Landen zoo weeldrigh gebloeit hebben; en hoe zy (1) *jookt, om u weeder in de zelfste welvaart te stellen, en te behoeden teeghens uwen verdrukker, die allerley listen en bedriegheryen te zaamen zoekt, om u tot slaaven zyner moedwille te maaken.* (2) *Waaroover wy niet bezinnen kunnen, wat u doet schoorvoeten teeghens uwen plicht; wat u verhindert zoo knellend en wreedt een juk van den halze te schudden, en u ten laaste t'erbarmen oover uw benauwde vaaderlandt, oover u zelve, oover uw' vrouwen, kinderen, en geslaghten, bynaa vernielt door zyn onmenschelyk bedryf en de langduurighe gedeeltheeden, rampen, en plaaghen, die u, van alle kanten, doorkerven. Droeght ghy dit om een' eerlyke zaak te handthaaven, oft om uw' voorighe gesteltenis te verbeeteren; het inzien der rechtvaardigheit moght uw gedult sterken, oft* (3) *aanblik der baat' uwe styfzinnigheit gespannen houden. Maar deeze bergh van quaalen dient niet dan om een' schandigh' en onbillyke twist te onderschraaghen, ter genoughte van eenen* (4) *warzelen ketter en staatsleurder, die u pooght te persen tot verwerping van 't geloof, waarin ghy gedoopt, en uw' voorouders gestorven zyn; desgelyx tot verzaaking van uwen Landsheere; van uwen (zeg ik) wettighen Landsheere, afgedaalt by de* Bl. 726.

(1) *Jookt*, begeert, verlangt.

(2) *Waaroover*, waarom, weshalve.

(3) *Aanblik der baat'*, schijn van voordeel.

(4) *Warzelen*, warzieken, van *warren*, *warrelen*, *warselen*.

Bl. 726. de (1) meenighhondertjaarighe ry der Vorsten en
Vorstinnen, veelen der welke ghy voor Santen en
Santinnen, uwe (2) voorstanders by Godt, hebt er-
kent, onder hun een gelukzaaligh leeven geleydt, en
de rechten en vrydoomen ontfangen, waar mee ghy
u zoo mildelyk begnaaft vindt. Ende hy vermeet
zich, in hunne plaats, u op te dringen vremdelin-
gen uw' erfvyanden, den aardt en zeeden der wel-
ke d'ervaarenis u t'oover heeft leeren kennen. Vor-
sten uitslooten is eeuwigh oorlogh inhaalen. Stelt u
de jammeren van dien eens voor ooghen. Stelt u
teffens voor ooghen de grootte der misdaadt van op-
stending teeghens de Ooverheit; en hoe veel gruw-
zaamer het is, zynen Koning, en de naazaaten
des zelven te berooven van hun recht, en vaader-
lyk goedt; zamt dat de Godlyke wraak, vroegh oft
laat, alle ongelyk straft. Ooverweeght wat ghy by
de wissel winnen zult, verlaatende zoo maghtigh
eenen Koning, om eenen minder, uitheemschen, on-
wettighen Heer aan te neemen; en bescherming te
gaan zoeken aan een geslacht, dat van ouds her ge-
woon is u zoo bitter een hart toe te draaghen, en
uwe voorspoedt, rykdoom, en weelde te benyden. Ghy
weet wat punten zyne Majesteit, van den aanvang
der beroerten af, u heeft aangebooden, en noch
727. laastmaals op de Koolsche vergaadering; alwaar u,
en allen anderen, zulke voorwaarden zyn ingeruymt,
dat, niet alleen de Vorsten en Kaizarlyke gemagh-
tighden, de zelve vol van Koninklyke goedertieren-
heit vinden, gelyk hunne brieven, aller weeghen
gezonden, oopentlyk betuyghen; maar de gansche
werelt (3) alalleens daar van oordeelt, verdoe-
mende de hardnekkigheit der ketteren en wee-
derspannighen, die zoo genaaderyk een' wel-
daadt

(1) *Meenighhondertjaarighe*, wederom een gelukkig zamengesteld woord, dat zoo zeer de buigzaamheid onzer taal bewijst.

(2) *Voorstanders*, begunstigers.

(3) *Alalleens*, geheel op dezelfde wijze.

staadt weygheren. Ende zeeker, die anders ge- Bl. 787.
voelde, moeste gebrek van menschlyk vernuft lyden, oft alle reede, deughd, jaa zich zelven haaten: zulx wy geenszins kunnen twyfelen, oft ghy zoudt u overlang gevoeght hebben, waar uwe vryheit, van toen af, niet verdrukt geweest door deezen gemeenen vyandt, dien van Oranje: 't welk ons beweeght, u op nieuw tot aanveyrding der gemelde gunsten te nooodighen. Kan ons behulp u daarin te staade koomen, lief zal 't ons zyn daar toe gebruykt te worden, en veele goede middelen by te brengen. Ten welken eynde, zoo ghy gemaghtighden t'onswaarts schikt, wel welkoom zullen zy, en, van nu af, in de veylighe hoede des Koninx en de onze, weezen. Begint dan eenmaals dit te betrachten, en weeder op 't rechte padt naa zyne Majesteit te keeren, die u haar' armen toereykt. Gelyk uwe stadt, als troon der Landsheeren, d'eerste in achtbaarheit is, alzoo betaamt het u der reste voor te treeden, en den wegh ter verzoening te baanen. Lof en eer zult ghy, zoo doende, by alles wat'er leeft, behaalen; en voortaan de vruchten der dierbaare gerustheit plukken. Indien ghy, daarenteeghen, eeven onbuyghzaam, u (1) echter misleyden laat; verwacht niet dan aanwas van ongelukken, en al 't gewight van den krygh op uw' schouders; tot loon uwer lydzaamheit, de tieranny van deezen vremdeling, aangespannen teeghens Godt, teeghens uwen Koning, teeghens alle vroome luyden; en hoe langer hoe smaadigher geschrobt, gestroopt, verslonden te worden door zyn oorloghsvolk, by een geraapt uit zoo veelerley landaardt, om u te vertreeden: zynde zyn eenigh wit, te groeyen by uwen afbrek, waarmee hy lacht, en zyn' spot dryft. Denkt dit naa; en met een, wat Koning ghy gaat verschuppen; terghende, booven den zynen, den tooren des Almaghtighen, ongewoon de geenen te spaaren, die zich, teeghens de Overheit van hem ingestelt, verzetten. Dit voe-

(1) *Echter*, op nieuw.

Bl. 727. vertoogh, aangeleyt om nydt, ſpyt, haat, erbarming, en berouw, teffens te baaren, wracht eevenwel zoo veel niet als de ſchryver zich had ingebeelt. Meer, misſchien, waar daar verricht geweeſt, hadden de werken klem gehadt naa gelang van de woorden. Maar deeze beezighd' hy tot noodthulpen, mits, by mangel van gelt, zyn' heyrkrachten kreepel gingen.

'T zelfſte gebrek leeden de Staaten, en zaaghen zich, daarenbooven, (1) bedraayt in wonderlyke wanorde, en miſtrouwen verwekt tuſſen de Landtſchappen, door hun eyghen verzuym en de konſtenaaryen des vyands. In Brabandt riep men, en ſteurde zich, dat de gemaghtighden der naader Vereeninge de grenzen huns gezaghs oovertraaden, aanneemende 't bewindt van dingen, die ter voorzieninge van (2) d'Algemeynſchap behoorden. D'andren, weederom, morden, *Dat men van het beſluyt, genoomen by hen, in Sprokkelmaandt leſtleeden, op al de punten verhandelt in de laaſte vergaadring der Algemeyne Staaten, niets naagekoomen had. Wargeeſten moeſten daar t' Antwerpen zyn, die, waanende geen' weêrgad in wysheit te hebben, allen raadt, juyſt in hun breyn niet gebroedt, verfoeyden; alles, wat by de naader Vereenighden geraamt werd, omſtieten; en deeze geweſten tot (3) hietendoens der andre zochten te maaken. Dit gaaven zommighen hunner wel oopentlyk te kennen; en d'Algemeynſchap zoo weenigh achts op 't ſtuk der zelve geweſten, dat zy, te zeer bouwvalligh, zonder veyrdighe onderſteuning voortaan niet waaren ſtaande te houden. Jaa de moedt der gemeente begon nu ooveṛ*

(1) *Bedraayt*, verward, bedremmeld.

(2) *d'Algemeynſchap*, met een onduitsch woord der *Generaliteit*, waarmede men benoemde de magt der Staten Generaal.

(3) *Hietendoens*, dat is, die het geheetene of gebodene doen. Zie de aanteekening op bl. 100 van het IV D.

ooyer te loopen van onbenoeghen, ende zy 't lyf Bl. 728.
daarnaa te zetten, oft het eyndilyk op haar aanquam, een redding in 't werk te maaken: waar door alles beschooren bleek, om 't onderste booven te keeren. Derhalven, dewyl 'er geen' altoos van booven quam, hadden zy oorbaar gevonden, zelf eenighe orde te stellen; en beeter de zaak ten halve te handthaaven, dan heel te laaten glyen, en de Landtschappen in wanhoop vallen.

Wee deeden, in 't hart, den Prinse deeze misverstanden, geschaapen, mits 't (1) wispelen des opperbestiers, en (2) 't haaperen der raadschifting, hoe langer, hoe dieper in te kerven, en ten laaste op een' bederffelyke scheuring uit te koomen. Dies drong hy, (3) ter noch duurende zaamenlnge t'Antwerpen, een' nieuwe beschryving der Landtschappen deur, teeghens den eersten van Slachtmaandt, in den Haaghe; vooneemelyk om eenmaals den voet der regeeringe vast te stellen. En daar werd ernstlyk verzocht, dat men, voor den tydt van een jaar, den gemaghtighden, verschynende ter vergaadring der Algemeine Staaten, bevaale glad af oft aan te stemmen, zonder op breeder orde te beyden; naar de maat van den last, gegeeven, den zessentwintighsten van naast voorgegangen' Herfstmaant, door de vier leeden van Vlaandre aan de hunne, gelyk by dubbelt van den brief te zien was.

In-

(1) *Wispelen* beteekent heen en weder bewegen, wankelen. Die beteekenis doet zich insgelijks voor in *wispelturig*. Het bekende *kwispelen* behoort mede hiertoe, als zijnde niets anders dan *gewispelen*.

(2) *'T haaperen der raadschifting*. De schrijver bedoelt met deze bewoording het gebrekkelijke van het algemeen bewind, veroorzaakt door oneenigheid en misverstand, door de tweedragt in den raad.

(3) *Ter noch duurende* enz., dat is, terwijl de vergadering te Antwerpen nog plaats had, tijdens de vergadering te Antwerpen.

Bl. 728. Immiddels dacht zyn' Doorluchtigheit eenen aanslagh op Maastricht te proeven, en toogh in persoon derwaarts; doch weeder te rug, mits onverwachten voorval, als men reeds met de ladders aan de vesten was: zoo Meetren verhaalt, zonder dien bekent te maaken. Maar Antonio Karnero zeyt, dat een vendrigh groot geldt van de Staaten ontfangen had, tot omkoop der bezettelingen, en 't stuk door zeeker meyskеn werd uitgebraght. Ook deed de Prins van Espinoy, Steêvooghdt van Doornik, t'eener morghenstondt, het steedeken Kondé beklimmen door den Heer van Estrelles, die 't maar een etmaal inhield, (1) zorghende, de Spaansgezinde Waalen, die niet verre van daar laaghen, eerder op den hals, dan volx en voorraads genoegh t'zyner baate, te kryghen.

De booven aangeroerde byeenkoomst der Algemeine Staaten verstonden die van Hollandt, bequaamer en veyligher, dat pas, binnen Delft te kunnen geschieden, en maakten zulx ook den andren vroedt. Twee daaghen voor den aanvang, schikten de Ridderschap, Eedelen, en steeden des zelven Lands in den Haaghe te zyn, om t'ooverleggen, wat zy ter groote zaameninge hadden in te brengen; en teffens, hoe zy, tot onderstandt der Geldersche en Vriesche zaaken, gevoeghlykst een derde oft vierde huns aandeels in de gemeene lasten, buyten gewoonte, zouden mooghen vinden; 't welk hun, door de naader Vereenighde bondtgenooten, (2) ooverboodigh eevenveel te doen, was aangeverght. Van den Spaanschen ban, verkundigt teeghens hem en de zynen, had de Prins hun, oover een' wyl, afschrift gezonden, en hun goeddunken daarop begeert: desgelyx (3) berichting genoomen van verscheyde voortreflyke persoonaadjen, en d'aanzienlykste raadsluyden van Neder-

(1) *Zorghende*, vreezende.

(2) *Ooverboodigh*, bereidwillig.

(3) *Berichting*, raad.

derlandt; welker verstandt gedroegh, dat hy, zonder ontrouw aan zyn' eere te doen, niet leedigh staan kon, van zich van den toegedreeven laster oopenbaarlyk te zuyveren. Zyn' Doorluchtigheit derhalven, verschynende, neevens den Graaf van Hoohenlo en andre haare vrienden, op den dertienden van Wintermaandt, ter Delfsche vergaadering, onderworp haar' achtbaarheit, lyf, en leeven den oordeele der Algemeyne Staaten; en gaf den heere Zoomer, * Loontrekkenden Raadsman der stad Gent, een ontschuldighschrift op te leezen. 'T weederleyde wydluftigh, van punt tot punt, den ban; en begreep, tot pit, de naavolghende punten. (1) *De gedachtenis van Kaizar Kaarel, als van zynen opvoeder, wild' hy altyds in hoogher eere houden: maar, van baat te trekken uit zyne bedieningen onder den zelven, was 't zoo verre geweest, dat hy, ten teeghendeele, niet weynigh van 't zyn daar had ingebrokt. Dat de Kaizar hem 't erf van zynen neeve den Prinse René had laaten beuren; wat rechter zoo partydigh moght' 'er uit koomen, om min te doen? Want van tweederley soorte waaren de voornaamlykste goedren; d'eene naagelaaten van zyn huys Nassau, d'andre van*

Bl. 728.

— 729.

* Pensionaris.

(1) *De gedachtenis* enz. Deze scherpe verdediging van WILLEM I. was door PIETER VAN VILLIERS, voormaals Regtsgeleerde, naderhand Leeraar bij de Protestanten, en sedert Hofprediker en een der geheimste Raden van den Prins, opgesteld. Zie GROTII *Ann. Lib.* III. *p.* 71. Verschillend heeft men, naar de wijze van zien, deze Apologie beoordeeld. VAN DER VYNCKT noemt dezelve, met AUBRY DU MAURIER, bliksemend en schimpend, in zijne *Geschichte der Vereinigten Niederl.* Band II. S. 111. Beter oordeelt LE CLERC over dezelve, en beweert met regt, dat de tijd geene gematigdheid, noch verschooning meer gedoogde, zouden de zwakke gemoederen en *Spanje* zelf eindelijk overtuigd worden, dat men zich nooit weer met FILIPS kon verzoenen. Zie zijne *Gesch. der Vereen. Nederl.* D. I. H. III. bl. 127.

Bl. 729. *van dat van Chalon. Op de Nassausche, geleeghen in Brabandt, Vlaandre, Hollandt, en Luxemburgh, en genoemt de Bredaasche naa de staatlykste heerlyky, had niemandt* (1) *kunnen spreeken, dan zyn heer vaader, als Renees oom, en dees zelf aangestaan, ten einde dat hy zyn zoon in bezit gestelt wierde. Nooit mensch zoo onbeschaamt ook, die zich daartegghen verzetten darde: behalven den * Raadshooftman Schoore, met uitslaan in den Raadt, dat een ketterszoon niet erven moght; om dat zyn heer vaader de kerken van zyn gebiedt in Duytslandt naar Godes woordt gezuyvert had, hoewel by verlof van den Kaizar. Noopende de Chalonsche goedren; van weeghe der Baroenyen en Heerlykheeden, bezeeten by hem in 't Hartoghdoom van Borgonje, en in het Delfinaat van Vienne, kon hy geenszins* (2) *gehouden zyn in den Kaizar; gemerkt die daarooer meer maghts niet dan hy gehadt had; maar alles gestaan* (3) *in 't gewoudt des Koninx van Vrankryk. Wel was hy in 't verdragh van Soisons mee begreepen: dan, zeeker, ruym dit verdient van zynen neeve, gestorven voor de voeten des Kaizars.* (4) *Kleener veel was 't vermooghen des zelven geweest, om hem aan zyn Prinsdoom van Oranje te helpen, daar hy (Godt uitgezondert) geen hoogher kende, nocht yemands gunst van noode, dan alleenlyk des Franschen Koninx, die eenen armen Vorst, gewilligh t'zynen dienste, niet zouw hebben verkorten willen. 'T geen hem in 't Graafschap van Borgonje toebehoorde, was 't eenighe dat 'er ooverschoot; en*

* President.

(1) *Kunnen spreeken*, dat is, regt van aanspraak gehad.

(2) *Gehouden zyn in den Kaizar. In iemand gehouden zijn*, is aan hem verpligt wezen. Zie dezelfde zegswijze II D., bl. 111 en onze aant. ald.

(3) *In 't gewoudt*, in de magt.

(4) *Kleener veel*, voor: veel kleiner.

en dit zoo lang gederft, dat de schaade by naa ter somme van twintigh tonnen schats beliep. Voor dit goedt hoefd' hy niemandt dank te weeten, dan puurlyk zynen neeve, die 't hem gemaakt had, en mooghen maaken, naar de rechten van dat geweest: zulx hy zich, te dier zaake, niet kon verplicht zien aan den Kaizar; want nocht de Kaizar, nocht de Koning bewees hem ooit eenighe milddaadigheit, 't en waare dat Philips gifte van 't goedt eens andren daar voor reekende. Ten teeghendeele (gezweeghen het onrecht, dat hy leed van den Koning, die hem 't zyne onthield) nauwlyx had hy zich erfgenaam verklaart, als hem ontrokken werd de Heerlykheit van Chastelbelin, niet zoo gering van waardy, oft de achterstallen, hem koomende, bedroeghen wel ter somme van driehondert vyftighduyzent gulden. 'T bezit, gehadt by zyne voorzaaten, was hem geweygheit door den Kaizar; doch toegelaaten zyn' zaak aan recht te vervolghen. Maar de Koning, toen zy in staat van wyzen was, verbood, teeghens zynen eedt, den Raade 't vonnis te uiten. Dit had hy (1) *van den huyze van Spanje te bet.* Bl. 729.

Men bezaaghe nu eens de diensten, gedaan door zyn' voorouwders aan 't zelfste huys, en aan dat van Oostenryk. Zyn oudtoom was 't geweest, Graaf Engelbrecht van Nassau, die met den heere van Remont den strydt van Guineguaste won; die, weedergekeert uit Vrankryk, sint zyn' vankenis tot Bethune, den Aartshartogh Maximiliaan, by weeghe van verding, door 't Vlaamsch oorlogh droegh; die den Kaizar in vreedigh bezit der Landen van Oovermaaze stelde, bedwingende de weederspannelingen aan den oever des Ryns: oovergeslaaghen de gevaarlyke reyzen, en moeylyke gezandtschappen, volbraght by hem, ten gevalle van den zelven. Onder an-

(1) *Van den huyze van Spanje te bet*, dat is, te baat. Dat voordeel had hij van Spanje genoten.

Bl. 729. *andre dienſten zyner voorzaaten, moeſt men gedenken, dat zyn heer vaader, Graaf Willem, den Kaizar Kaarel de Roomſche kroon op 't hooft gezet had, en zyne kiezing bearbeydt, met verſtek des Koninx van Vrankryk, die naa de zelfſte hoogheit ſtak. En de ganſche werelt wiſt, dat'er, zonder te ſtyghen tot deezen top, nooit kans geweeſt waar, voor dien Kaizar, om zoo veele maghtighe Landen onder de knie te kryghen. Een' enkle weldaadt niet, ontfangen by zyn geſlacht van dat van*
— 730. *Spanje, zoude men kunnen toonen; wel, tot verſcheyden' oorden deezer Landen, de donderbuſſen, geteekent met de waapens van Hongaryen, en geſchanken van die Majeſteit aan zyn' voorouwders; in tuyghenis hunner dappere daaden, gewracht tot weederſtandt van het Turkſche geweldt. Van welk geſchut de Hartogh van Alva hem zommighe ſtukken ontrooft had, en vervoert uit zyn Slot van Bredaa; zommighe daar noch laaghen, om te ſtrekken, zoo lang zy in weezen bleeven, voor baaken van de gloory zyner doorluchtighe maaghen. Maar die, gezeeghent met eerlyke middelen, waaren zoo eedel van aardt geweeſt, dat zy van de Nederlandſche Vorſten nooit yets geëyſcht, nocht dankgaaf ontfangen hadden; daar nochtans de betaamenis ten minſte wel eenighe belooning voor de Kaizarskroon vorderde. De erffenis van Chalon, en 't Prinsdoom Oranje, hadden (bekend' hy) zyn huys grootlyx (1) gereezen: maar, zoo het zich daarvoor in yemandt gehouden vond, die moeſt Koning Franſoys van Vrankryk, d'eerſte dies naams, weezen: van wien Graaf Henrik 's Prinſen Philiberts zuſter, (2) zoghzuſter van Koningin Anne ſchoonmoeder dier Majeſteit, te wyve verworf. Een' zeldzaame ongelyk-*

(1) *Gereezen*, doen rijzen.

(2) *Zoghzuſter*, dat is, gezoogd van dezelfde voedſter, die Koningin ANNA gehad had Even zoo lazen wij boven van den *zoghbroeder* van FILIPS.

lykheit van zinnen: de Kaizar, gekoomen tot het Ryk door den wegh hem gebaant van Graaf Henrik, laat zynen arbeydt onerkent: Koning Fransoys geeft den geene, van wien hy wist zich den zelven wegh (1) gedraayboomt te zyn, d'aanstaande erfgenaam van Philibert ten huwlyk. Ende oft schoon door den Kaizar, ter gedachtenisse van den Prinse René, hem eenighe (2) zonderlinge voorrechten verleent waaren; kon men daarmeê ten volle betaalt achten de getrouwe en treflyke diensten van zoo vroom eenen Vorst? die de schaade van eenen slagh, verlooren aan 's Kaizars zyde, met de waapenen (3) geboet had; daarenbooven, hem 't Hartoghdoom van Gelder weeder onderworpen; (4) en ten laatste 't leeven gelaaten in 't handthaaven zyner mooghenheit. Prins Philibert was 't geweest, die, bynaa alleen, hem holp aan 't Hartoghdoom van Milan en 't Koninkryk van Naapels; die, te zaamen met den Hartooghe van Bourbon, hem den staat van Roome verzeekerde, met vankenis van den Paus, en eyntlyk den geevel zyner voorspoedt en grootheit voltooyde. Nu zouw de zoon al zulken Vorsten koomen verwyten, dat de vaader hunnen erfgenaame en neeve recht gedaan had. Waaren die van Nassau niet te voore in de wereldt geweest, nochte die van Oranje zoo kloek ten oorlogh, eer deeze Koning gebooren werd, hy hadde met zoo veel' tytels het hooft van dien ban niet (5) gepronkt, waarby hy trachtte, met valschen Bl. 730.

(1) *Gedraayboomt.* Nadrukkelijk is hier het gebruik van dit woord, als voorstellende een' slagboom, welke den weg afsluit.

(2) *Zonderlinge*, bijzondere.

(3) *Geboet*, hersteld. In dien zin kwam ons dit woord reeds dikwijls voor.

(4) *En ten laatste 't leeven gelaaten.* Hij sneuvelde in den slag van *St. Didier.*

(5) *Gepronkt*, versierd. Aan het hoofd van 's Konings schandelijk Edict stonden de meeste titels van den Monarch van *Spanje.*

Bl. 730 *schen laster, hem voor eenen schelm en verraader uit te roepen; een' (1) klak, die noyt kleefde, nocht emmermeer kleeven zouw (zoo hy hoopte) op yemandt van zyn' afkoomst. Maar hy wilde wel beantwoordt zien, wat schelmen; en wie zy waaren, door welker bevel de Kardinaal Granvelle Maximiliaan den Tweeden, toen die noch Roomsch Koning was, gepooght had te vergeeven. Hy wist wat hem gezeyt was van den zelfsten Kaizar, anxtvalligh seedert der maate, voor Philips en de Spanjaards, (2) dat hy 't beste geloof naar zyn' eyghe bekentenis, in 't oopenbaar, niet belyden darde. Bewindt, eeren, en tytels, liet hy zich voor geen' weldaaden aanschatten; 't en waare dat last van ooverzwaare kosten nu onder dien naam deur moest. (3) Met oopen hof houden, om meenighte van uitlandsche Heeren, tot verlichting van 's Koninx taafelkosten, t'onthaalen; met het gezantschap om de Kaizarskroon naa Duytsland te voeren, met dienen voor gyzelaar in Vrankryk; met andre toghten, inzonderheit om Charlemont en Philippeville te sterken, daar by Ooverste des heyrs*

(1) *Klak.* Volgens KILIAAN een Vlaamsch woord, hetzelfde als *klad.* Dit laatste wordt hier ter plaatse gelezen in de uitgave van 1677, en verdient misschien de voorkeur boven *klak.*

(2) *Dat hy 't beste geloof* enz., dat hij het geloof, hetwelk hij zelf bekende het beste te zijn, niet in het openbaar durfde belijden. Er wordt hier, buiten twijfel, op de geloofsbelijdenis der Protestanten gedoeld, welke de Keizer gezegd wordt heimelijk te zijn toegedaan geweest; eene verklaring, die zeker hoogst opmerkelijk moet voorkomen.

(3) *Met oopen hof houden.* De Spaansche Staatkunde verpligtte loos en doelmatig de Nederlandsche Grooten, om, te hunnen kosten, de Granden van *Spanje* rijkelijk te onthalen, waardoor derzelver vermogen aanzienlijk verminderde. Het gezantschap, door den Prins VAN ORANJE bekleed, om de Keizerlijke kroon aan KARELS broeder te overhandigen, had hem eene tonne gouds gekost.

heyrs geweest was; had hy oover de vyftienhondert- Bl. 730.
*duizent gulden gespilt, zonder eenen penning ver-
geldings te genieten. Veldtheer van 's Kaizars wee-
ghe teeghen Vrankryk, had hy slechts driehondert
gulden maantslyx tot wedde getrokken, (1) die 't
rechten der tenten niet moghten afwerpen. De Kai-
zar, daarenbooven, om den Passauschen handel te* — 731.
*(2) gladden, had die van Nassau gedrongen te wy-
ken van hun recht op een groot deel van Katsenelle-
booghe, en t'hunnen koste zynen pays gemaakt; stel-
lende den Hartogh Maurits van Saxen in 't bezit.
'T welk hun toen voor d'eerste reyze niet bejeeghent
was. Want als Prins René den Kleefschen krygh
zoo kloekelyk vervolghde, had de Kaizar hem toe-
gezeyt, geen verdragh aan te gaan, dan op voor-
waarde, dat die Hartogh hem liete vreedelyk genie-
ten het derdendeel des Lands van Gulik, vervallen
op hem, als (3) oir van Graaf Johan van Nassau
zynen grootvaader: maar de Kaizar, te booven
staande, daadingde t'zynen goeddunken met den Har-
togh, en vergat zoo ras zyn' beloften, samt het
recht en de verdienste des geenen, door wiens moeit'
en kloekmoedigheit de ooverhandt behaalt was.*

*Geenszins ontkend' hy grootlyx vereert te zyn door
den Kaizar, die hem neeghen jaaren lang, in de
kaamer zyner Majesteyt, daar naa tot aanzienlyk
bevel, en, (4) om zyn eenentwintigh jaaren, booven
andre, ouwder, en ervaarener Heeren, tot Ooverste
des heyrs had opgetooghen. Doch de Kaizar had
hem bequaam geoordeelt, en hy zich gequeeten naar
be-*

(1) *Die 't rechten der tenten* enz., dat is, die de kosten voor het opslaan der tenten niet konden bestrijden.

(2) *Gladden*, dat is, glad, gemakkelijk te maken; de geschillen te vereffenen.

(3) *Oir*, erfgenaam.

(4) *Om*, omstreeks.

Bl. 731. *behooren.* (1) *Thans, als de zelfste Majesteyt de heerschappy deezer Landen over droegh, had het haar gelieft zyne schouders, tot onderstaan haarder lichaamelyke zwakheyt, te gebruiken: een eere, die by veelen zeer hoogh gezet werd. Philips (wie looghend' het?) had hem het gulden vlies gegeeven; maar by (2) onthiet des Kaizars, en overeenstemming van al de Ridders. Dies kon dien Koning geen dank daar voor toe koomen; te min, dewyl hy ontrouwlyk pooghde hem deeze eer te benemen: hy, die zelf van de orde vervallen was. Want, onaangezien zyn zweeren, dat de genooten der zelve niet dan voor hunne meedebroeders zouden te rechte staan, had hy de Graaven van Egmondt en Hoornb, den Markgraaf van Berghen, en den Heer van Montigny, gelyk ook hem, door een (3) gesnor van huitlingen en pleytvooghels, doen verwyzen. Zyn andre waardigheeden, samt de Landtvooghdyen, hem bevoolen, erkend' hy van den Kaizar, die 't alzoo gewilt had; zeeker gaande in zyn' neirstigheit en trouw; en om de goede diensten, betoont in 't beleyden des heyrs, teeghens zoo harde weederparthyen, als den Hartogh van Nevers, en den heer van Chastillon, Ammiraal van Vrankryk; onder de ooghen der welke hy niet liet Charlemont en Philippeville te (4) vesten, hoe fel ook toen de pest in 't leegher woedde.*

Aangaande zyn beroep tot Raadsheer van Staat; hy had, by zyne verantwoording, uitgegeeven in den jaare zeevenentzestigh, betoont, hoe dat bestecken was,

(1) *Thans*, niet lang daarna, zoo veel als het Latijnsche *mox*.

(2) *Onthiet*, last, bevel.

(3) *Gesnor*. Dit woord komt van *snorren*, gonzen, en is ontleend van het geraas der vliegen en van andere brommende insekten. Het wordt doorgaans van laag gemeen, de heffe des volks, gebezigd.

(4) *Vesten*, versterken.

was, door den Kardinaal Granvelle en zyn' aanhangers, puurlyk om de gemeente te (1) *mompen* (2) *en hun bedryf met de schaaduw zyns naams en aanziens te maskeren: om 't welk, als geschiedt, niet hem, maar hun te gevalle, hy zich geenszins t'hen-waarts verknocht kende. Ende, was 't hun, met dien toeleg, uit hunne gissing gegaan; dat moghten z'hunne botheyt, oft beeter hunne boosheit wyten. Dat zy, niet vernoeght met hem oover den heekel te haalen, noch bestonden zyner gemaalinne in haar' eere te tasten; quaalyk wist hy t'onderscheyden, oft hunne onbeschaamtheyt, oft hun onverstandt meer bestraffings verdiende. Zy zaaghen daaghelyx eenen bloedtschandighen Koning,* (3) *dien maar een half lidt naader mangelde, om eenen Jupiter, man zyner zuster te zyn. En noch quamp men hem beschelden, oover een huwlyk, heiligh, eerlyk, en * geplechtight volghends de instelling van de kerke Gods. Philips, getrouwt met eyghe zusters dochter, darde hem zynen jeeghenwoordighen wettighen echten standt verwyten: Philips, die, om tot de nieuwe bruiloft te raaken, zyn' echte gezellin Isabelle, dochter en zuster van Vrankryk (maar dat hy verstond daar te lande goedt bescheydt van 't stuk te zyn) vermoort had; desgelyx zynen eenighen zoon Prins Kaarel,* (4) *om dat hy zich oover Neêr-*

* gesolenniseert.

(1) *Mompen*, misleiden, bedriegen. Zie onze aant. op het II D., bl. 65.

(2) *En hun bedryf met de schaaduw* enz., dat is, het bedrijf van GRANVELLE en zijn' aanhang te dekken met het aanzien van ORANJE, daar achter te schuilen.

(3) *Dien maar een half lidt* enz. FILIPS, de dochter van zijne zuster getrouwd hebbende, geleek bijna naar *Jupiter*, wiens zuster *Juno* (volgens de fabelleer) tevens zijne gade was.

(4) *Om dat hy zich oover Neêrlandt erbarmde*. Van Don CARLOS dood is gesproken in het II D., bl. 157, en over zijne vermeende schuld of onschuld leze men de aant. aldaar.

Bl. 732. *Neêrlandt erbarmde. Doch, wie wist, oft 's vaders gewisse bezwaart geweest waar in naa te laaten, tot erfgenaam, eenen onechtelyk geteelt, ten aanzien zyns trouwens te voore met Donna Isabella Osoria, die hem twee oft drie kinderen gebaart had? Booven de moorddaadt, gepleeght aan de Koningin Isabella, was hy noch, in haar leven,* (1) *beruchtight geweest met een merklyk en wel grof ooverspel: te weeten, dat hy Donna Eufrasia voor* (2) *boel in huys gehouden had; ende haar, bevrucht by hem, te wyve opgedrongen, om zynen bastaardt ryk te maaken, aan den Prinse van Askoly, die korts daar naa van ongenught starf;* (3) *zoo 't hem niet van een' brokke quam, die quaalyk te verteeren viel. Van zyn' huwlyk met de dochter van Saxen moest Philips hem geen' reekenschap eyschen: naardien haare loflyke en hooghmooghende maaghen daar in waaren te vreede geweest. Noopende zyn staande huwlyk; zynen schoonvaadere den Hartooghe van Monpensier, yverigh Roomsgezint, was, naa raadspleeghing, en onderzoek, ten breedste, gebleeken, dat zyn' dochter nooit belooft had kloosterlyk te leeven; dat ook zulke beloften, schoon gedaan, geenszins bonden, als geschiedt in de kindsche jaaren, teeghens 't geestelyk recht, teeghens de wetten en gewoonten van Vrankryk, zelfs teeghens de reeghelen geraamt by 't Konçilie van Trente.*

Men

(1) *Beruchtigt*, voor: berucht. Doorgaans wordt dit deelwoord in eene kwade beteekenis gebezigd van een bedrijf, dat snood of schandelijk is.

(2) *Boel.* Dit woord wordt in beiderlei geslacht, even als het Lat. *conjux*, gebruikt, van waar het gemeener woord *pol.* In vroeger' tijd werd het ook in een' goeden zin gebezigd van trouwe echtgenooten en van vrienden. Zie HUYDECOPER, in zijne *Proeve*, D. I, bl. 312 en verv.

(3) *Zoo 't hem niet van een' brokke* enz., eene omschrijving van vergif, dat aan het hof van FILIPS een zeer gebruikelijk middel was.

Men schold hem wyders voor eenen vremdeling. B. 7. *Wat verstond men by dat woordt? Indien een, gebooren buiten 's lands, zoo heeten moest; de Koning zelf was'er dan ook een, als voortgebraght in Spanje, een gewest, vyandt in den aardt deezer landen. Hy was geboortigh uit Duitsland, met het welke deeze Landen natuurlyke vrundschap en eenigheit onderhielden. Wilde men daar op antwoorden, dat Philips Koninklyke maght had: hy zeide weederom daarop, dat zulx weezen moght' in Kastilie, Arragon, Naapels, Indië, en ooveral daar die na zyn' lust heerschte; maar in Neerlandt kende men niet hooghers dan Hartogh oft Graaf, van bepaalde maght, naar 't luiden der voorrechten. Hem belangende, 't ging vast, dat zyne voorzaaten, van de welke hy in rechte manlyke lyn was afgedaalt, oover tweehondert jaaren begonnen hadden Graafschappen, en vrye Heerlykheeden, in Brabant, Luxemburgh, Vlaandre en Hollandt, te bezitten. Heer Otho, dien hy ten zeevenden leede bestondt, had de Graavin van Vyande getrouwt ontrent het jaar dertienhondertveertigh. En dat Graafschap was seedert nooit geweeken van zynen huize, maar vreedelyk genooten, tot dat het de Koning hem zoo onrechtveirdelyk quam t'onbruik maaken. Graaf Engelbrecht, daarnaa, zoonszoon van Otho, nam te wyve de vrouw van de Lek en Bredaa; uit de welke hy meede in rechte manlyke lyn, en 't vyfde lidt, gesprooten was. Nu zouden zyn' weederstreevers zelve niet* (1) *miszaaken, dat alle bezitters* van

(1) *Miszaaken*, ontkennen. Zoo leest men in de *Refereynen* van A. BYNS, 13 B., bl. 48:

Dit willen syn discipelen al *missaken*
Om dat se hen 't feyts te schamen beghinnen.

In den *Byencorf* van ALDEGONDE, Cap. 1: „*Missakende* „ ende ontkennende voorts alle stemmen van vreemdelingen." en *Ned. Hist.* XIX B., bl. 824: „ Dan, naar het zeggen van

Bl. 732. *van Graafſchappen en Baroenyen* (1) *voor inboorlingen beſtonden, mits houdende de zyde deezer Landen. Jaa in Brabant, en elders, vond men uitgedrukt recht hier af. Ende oft ſchoon de tytels van Hartogh van Brabant, Graaf van Vlaandre, en zoo voorts, uitſtaaken booven andre; de Baroenen, nochtans, en de goede Steeden van Brabant, desgelyx d'Algemeyne Staaten, hadden genoegh betoont de grootheyt hunner maght oover de Vorſten, als de zelve, zich vergeetende, de grenzen huns beroeps oovertraaden. Wen 's Konings voorvaaders, enkle Graaven van Habsburgh, in Zwitſerlandt woonden, waaren de zyne, en lang te voore, Heeren des Lands van Gelder geweeſt: en van hier quam 't her, dat dit Hartoghdoom noch jeeghenwoordelyk den Naſſauſchen Leeuw in zyn ſchildt voerde. Welk Landtſchap zy geen kleen wylken beheert hadden; maar al van 't jaar duizent neeghenendertigh af, toen Graaf Otho de erfdochter des vooghds van Gelder trouwde, tot in 't jaar dertienhondertvyftigh; te weeten eenen tydt van driehondert en elf jaaren.*
— 733. *Daarenteeghen, die op zyn vreemdelingſchap ſmaalde, zouw nemmer doen blyken zynen oorſpronk uit deeze Landen; in de welke zyn geſlaght, op dat pas, noch onbekent, ten minſte niet vermaart was.*

Den kommer der Nederlanderen kon men niemandt toeſchryven, dan alleen den Raadt van Spanje, die 't zoo aangeſtelt had, oft zy onderdaanen en ſlaaven van de Spanjaards geweeſt waaren. Doch der Spanjaarden aardt, fel van ouds oover de Nederlanders, was (2) *gezwicht geweeſt door de wysheit*

„ Thuanus, ——— *misſaakte* Salſeda yet teeghens 't lee-
„ ven van den Hartogh in den zin gehadt te hebben."
Zie ook KILIAAN en de aant. van VAN HASSELT.

(1) *Voor inboorlingen beſtonden*, dat is, doorgingen, gehouden werden.

(2) *Gezwicht*, beteugeld, gematigd, bedwongen. Zie over het gebruik van *zwichten*, in een' bedrijvenden zin, dat

heit des Kaizars: wiens tydt, derhalven, niet ver- baalt hoefde. Wel stondt hem Prinse voor, hoe die Majesteit, in jeeghenwoordigheit van hem, van den ouwden Graave van Bossu, en andre heeren van haar' kaamer, haaren zoon eens waarschuwde: zy zagh, zoo hy den Spaanschen hoovaardt en opgeblaazenheit niet intoomde, deezen staat haast te gronde te raaken: zynde de Neêrlanders geschaapen, niet lang dat vermeetel heerschen te dulden. Maar, nocht vaaderlyke achtbaarheit, nocht eyghen (1) *oorber, nocht recht, nocht eedt, hadden die lust naa tierannigh gebiedt kunnen lesschen. Ten zelven tyde was de neeghenjaarighe schatting ingewilligt: welke milddaadigheit, in plaats van dank te behaalen, voor misdaadt van verneederde Hoogheit genoomen werd; ten eerste, om dat men geweighert had verlof daar toe te draaghen, zonder de breede Staaten te verzaamen; ten tweede, om dat de Staaten, uit zorghe voor klaauwen van Barlemont en zyns gelyke grypvooghels, verstonden de penningen, onder zeekere voorwaarden, door hunne ontfangers te doen uitreiken. Hy zagh toen* (2) *hun gebaar, hoorde hoe zy vuur en vlam spraaken, en de Staaten al teffens ter slachting veroordeelden; in voorneemen, niet anders met hun om te springen (waar de wil van maght voorzien geweest) dan met dat ongelukkigh volk van Indië, daar zy oover de* (3) *twee-* Bl. 1[illegible]

hon-

dat bij onzen Schrijver zeer gemeenzaam is, de aanteekening op bl. 171 van het II D.

(1) *Oorber*, voordeel.

(2) *Hun gebaar.* Volgens de juiste verklaring van HUYDECOPER beteekent *gebaar* allerlei uiterlijke beweging, die men begrijpen kan onder de namen van houding, minen of gelaat. Zie zijne *Proeve*, II D., bl. 211 en volgg. en zijne aanmerkingen op MELIS STOKE, II D., bl. 33 en 34.

(3) *Twee hondertmaals hondert duyzent menschen*, dat is, volgens eene verkorte telling, *twintig millioenen*.

1. 735. *hondertmaals hondertduyzent menschen, met onmeldbaare wreedtheit, vermoord hadden; en ruym dertighmaals zoo veel aardtryx verwoest, als gansch Neêrlandt begreep. Diep was hem dit ter borst ingezonken: hem, die, gezooght, in zyn' kindsheit, met het gezuyvert geloof, d'Onroomschen* (1) *nooit quaalyk vermooghen had, nocht zin gehadt in dat woeden met zwaardt, met strop, met waater, met vuur, ter zaake van eenen Godsdienst, alleen waardigh, dien naam te draaghen. Maar,* (2) *als Koning Henrik de tweede van Vrankryk, hem 't geheym van Alvaas handel oopenbaarde, en den toeleg des Koninx van Spanje, om de verdechtighden van Onroomsheit, in Vrankryk, hier te Lande, en heel Christendoom deur, te verdelghen; dat was hem (geyrne bekend' hy 't) een' goot killend waaters op 't hart geweest, en een' weldighe beroernis van gemoedt, met erbarming oover zoo veel' eerlyke luyden, toegewydt aan de doodt; zonderlings oover deeze Landen, waaraan hy zich zoo zeer verbonden hield; ten welken men dacht in te voeren een' Inquisitie, argher en grouwlyker dan de Spaansche; jaa die tot een gespannen gaaren diende, om niet min de heeren, dan 't gemeene volk te belaaghen; gemerkt men slechts behoefde een beeldt oover dwers aan te zien, om ten vuure verweezen te worden. Al van toen af, had hy dan voorgenoomen dit Spaansch gespuys te helpen verdryven; ook des noch geen*

(1) *Nooit quaalyk vermooghen had*, dat is, hun nimmer ongenegen was geweest.

(2) *Als Koning Henrik* enz. Bij den vrede van *Kameryk*, waren ALVA, GRANVELLE en de Kardinaal van *Lotharingen*, in naam van hunne Meesters, heimelijk overeengekomen, om de Protestanten overal te vervolgen en uit te roeijen; WILLEM I. met HENRIK II. op de jagt zijnde, had den Vorst uitgehoord en alzoo dit affchuwelijk geheim ontdekt, dat FILIPS hem nooit kon vergeven. Zie LE CLERC, *Gesch. der Ver. Nederl.* D. I. bl. 3, en onze aant. op bl. 115 van het II D.

geen berouw. En indien zyn' medebroeders van der Orde, en van den Raadt van Staate, liever gehadt hadden (1) zich neevens hem te vlyen, dan hun leeven (2) om zunst wegh te geeven; in geenen gebreeke zoud' hy geweest zyn, van lyf en goed mee-de by te zetten, om den Hartogh van Alva en zyn' Spanjaards op den drempel des Lands te stuyten. En alsnoch was de meening, naar zyn uiterste ver-mooghen, 't gansche gewest van dit gewormte te rey-nighen; en hen, met hunnen heelen aanhang, wee-der oover 't geberghte te doen keeren, om aldaar hun zat te warren, ons in rust van goedt, bloedt, en gemoedt te laaten. Wyde doolden derhalven, die waanden dat hy deezen inval eerst naa 's Konings vertrek gekreeghen had; zynde 't opzet al gevat, toen hy dien van Vrankryk ter jaght verzelschapte. Terstondt ook naa zyn' ooverkoomst alhier, had hy aan- Bl. 733 — 734

(1) *Zich neevens hem te vlyen*, dat is, bij hem zich te voegen, zijne partij te trekken.

(2) *Om zunst*, om niet, zonder vrucht. KILIAAN heeft *sunst*, *sonst*, *sust*, hetwelk hij verklaart door *aliter*, *alioqui*, enz. en *omsunst*, *frustra*, *gratis*. Zoo leest men ook in het *Hierusalem verwoest* van VONDEL, bl. 24:

Maar ach! hy roept te spa, zyn kryten is verloren:
Hy buldert schoon *om zunst.*

en in de *Rymoeff.* van DE DECKER, I. D., bl. 125:

De Meetkunst ——— ——— ——— ———
——— ——— ——— ——— ——— ———
Streckt ook haer' oeffenaers geen broodelooze kunst,
Speelt met haar' pasferen en pasloon niet *om zunst.*

In de Hoogduitsche taal, waaruit deze woorden door eene vroege gemeenschap schijnen overgenomen te zijn, zijn *sonst* en *umsonst* nog in algemeen gebruik. Zie het Woordenboek van ADELUNG op beide woorden.

734. *aangegaan, niet eenen berooyden hoop, maar* (1) *luyden van soort en middelen, jaa de achtbaarste des Lands; om 't wegh zeynden der Spanjaarden, op der Staaten naam, te verzoeken. Als hy, daarnaa, 't quaadt zulx zagh inkankeren, dat het niet bleef by 't verbranden van eenighe arme menschen, die zich willigh lieten in 't vuur smyten, maar dat de besten des Eedeldooms daarooyer morden, vreezende van dit byster voortslaan een oevel eyndt; zoo had hy ('t was de waarheit) zyn' medegenooten van der Orde, en de voortreflykste Raadsheeren van Staat, genoodight t'eener zaamening tot Hooghstraate; hun aldaar 't verloop der zaaken aangeweezen, en hoe hun* (2) *toestond dat te richten;* (3) *maar niet verricht. By welke vergaadering bleek, hoe hy, speurende van verre de onheylen, daar men nu* (4) *bedooven in stak, zynen plicht, om die te weeren, betracht had. Zeeker, teeghen zyn goeddunken niet, was ook der Eedelen smeekschrift oovergegeeven; mits 't zelve (zyns achtens) grootlyx te zyner eere, tot zonderlingen dienst des Koninx en des volx strekte. Want, hadden de Koninklyke Raadsluyden dat verzoek ten eerste ingewillight, men* (5) *hobde nu niet, oooverstolpt van de zee der jammeren, waaronder schier 't gansche Landt woest en verdorven lagh: 'T welk men der nemmerzatte wreedtheit van de geenen danken moght, die, niet vernoeght met d'ondraghlyke wrangheit der*

(1) *Luyden van soort*, lieden van rang, aanzienlijke lieden.

(2) *Toestond*, betaamde.

(3) *Maar niet verricht*, dat is, daarmede niets uitgerigt.

(4) *Bedooven*, verouderd deelwoord, voor: gedompeld.

(5) *Hobde.* Dit werkwoord, thans verouderd, beteekent eene beweging, waarbij men niet vordert. Hier zouden wij het vertalen *slingerde.* Van dit woord hebben wij nog *hobbelen* en *hobbezak.*

der plakkaaten; maar volghende de voetstappen van den dwaazen Koning Roboam, zoo veel gehoors aan een' quaalyk beraade vrouw, en aan eenen Kardinaal, schepsel van den Paus, gegeeven hadden, en der gemeente tot antwoordt; De vaader sloegh u met roeden, met schorpioenen zal u de zoon geesselen. Dit was op 't invoeren der Bisschoppen, 't vertreeden der voorrechten, uitgekoomen. Hy, en veel' andre beminners des vaaderlands, en des Koninx, bet dan die verdiende, hadden de Hartoghin, en heeren van den Raadt, meermaals gewaarschuwt voor de naakende bezwaarnissen. De Graaf van Egmondt was naa Spanje gezonden, om 't zelfste vertoogh te doen; maar alles te vergeefs. Bl. 134.

Zy kreeten Graaf Loodewyk, zynen broeder, voor eenen ketter uit; maar zouden beeter zoo vroom eenen Ridder, waardigh ongelyk meerder eere, en oprechter Christen dan zy, ongemoeyt gelaaten hebben. En dat zy hem met den zelven toenaam bespooghen; des kreund' hy zich niet meer dan de Heer Christus, toen eeven eerlyke luyden als deeze hem voor een' Samaritaan scholden. Tot het oopenbaar preeken had hy nooit geraaden; wel, naamaals, der Landtvooghdesse, haaren eedt gestandt te doen; dewyl 't misbruik van Gods naam zyne straf naasleepte. In 't berooven van kerken, 't afwerpen van beelden en altaaren, op die maanier, buyten bevel der Ooverheit, had hy, gelyk de Heeren wisten, nooit behaaghen geschept, oft eenigh verlof gedraaghen. De reede zyns vertrex naa Duytslandt was genoegh verklaart in zyn' verantwoording van den jaare zeevenentsestigh, en voorneemelyk deeze geweest; dat hy 't planten der Spaansche Inquisitie, ter plaatsen van zyn bewindt, niet gedooghen kon. Ten welken inzight' hy, voor zyn afscheidt, zyne Stadthouderyen in handen der Hartoghinne gestelt had, met vast voorneemen, van zyn leeven in gemak te leyden, by zyn' vrienden, tot dat het Goode gelieven zouw den Koning heylzaamer raadt in 't hart te stuuren, oft eens de deur

Bl. 734 *te oopenen tot verlossing van dit bedrukte Landt; verdronken in een' afgrondt van allerley ellenden. Met dit zyn willigh ballingschap had men zich niet gepaayt; maar, raazende van oevelmoedt, gaan aanranzen* (1) *zynen zoon, een leerkindt; het zelve rukken uit de hooghe school van Looven, teeghens haare vrydoomen; 't zelve, teeghens de Brabantsche voorrechten bezwooren by den Koning, naa Spanje voeren, daar d'onnoozele heer zyn' teedre jeughdt in deerlyke vankenis slyten moest. Men had, teeghens alle form van recht, de handt aan zyn' meedebroeders van der Orde geslaaghen; hem ver-*
— 735 *volght by daaghementen, by aanteekening en* (2) *bekommering zyner goedren, en hem gedreeven, met geweldt, tot* (3) *onderlegh van veele dingen nooit te voore gedacht in zyn leeven. 'T vonnis oover zyner medegenooten zaak, en zyne, had men besteedt onder een deel ongeachte menschen, te snoodt om neevens hen te treeden, jaa hunne knechts te zyn. Men had hem uit zyn' waardigheit, uit al zyn' staaten, ampten, haave, gestooten, en hem ter doodt gedoemt. Kan men nu yemandt,* (4) *ter werelt uit, wyzen, zonder teffens den zelven t'ontslaan van alle eeden? Zy stelden 't hem dan vry, mitsdien, zynen vyandt te beschaadighen naar zyn meeste vermooghen. By 't boovenverhaalde was te merken, hoe, als hy rust zocht, zy beroerten verwekten; als hy naa vreede jookte, zy hem 't oorlogh oover den hals drongen: een oorlogh, aangevangen, by hem, om zynen zoon te*

(1) *Zynen zoon* (*Filips Willem*). Velen (zegt VAN DER VYNCKT, D. I, bl. 334) hielden het er voor, dat de Prins VAN ORANJE slechts eene vertooning van droefheid maakte. Zulke verdenking is in onze oogen hatelijk.

(2) *Bekommering*, beslag.

(3) *Onderlegh*, onderneming. In dien zin kwam *onderleggen* ons reeds vroeger voor. Zie bl. 202 van het IV D.

(4) *Ten wereld uit, wyzen*, dat is, van den aardbodem verbannen, hem vogelvrij verklaren.

te verlossen, om zyn leeven te beschermen, om zyn goedren weeder te kryghen, om zyn' eere te handthaaven; noch oovergeslaaghen 't geen den staat betrof. Bl. 735.

Men leydd' hem waapendraght teeghens zyn' ooverheer te last: maar hy vraaghde, met wat recht Philips, gesprooten uit Henrik, bastaardt van Kastilie, dit Ryk, en dat van Leon hield. Want, deeze bastaardt, 's Koninx zeste grootvaader, aangespannen teeghens den wettighen erfgenaam, zynen heer ende broeder, Don Pedro, had hem, met eyghen' handt, omgebraght, en zich zelven op den troon gezet. Men zouw antwoorden, dat Don Pedro, gebynaamt de Wreede, een tieran was. Zoo dan Don Pedro, om die reede, had mooghen ontkroont en ontlyft worden van Henrik, uit wiens hoofde Philips het Ryk bezat; hoe bezefte deez niet, dat men hem in de zelfste schaale moght weeghen? Ende, zoo nooit tieran meer onschuldigh bloeds vergooten, 's Lands vrydoomen leelyker geschendt, zyn' eedt en trouw onbeschaamdelyker gebrooken had, dan de zelfste Philips; was hy dan niet verre onwaardigher den schepter van Kastilie te voeren, dan Don Pedro, onbesmet, ten minste, van bloedtschande, van moorddaadt aan zynen vleeslyken zoon, aan zyn' eyghe gemaalin? En, oft schoon hy Prins ((1) als neen, ten aanzien zyner onteedighing) de waapenen aanveyrdt hadde teeghen zynen ooverheer; was 't zelfste niet gepleeght by Hartogh Albert van Oostenryk teeghens Kaizar Adolf van Nassau? Maar, genoomen al 't verhaalde waar nooit gebeurt; wist Philips niet, zoo hy voor Hartogh van Brabant gaan wilde, dat hy Prins, ten aanzien zyner heerlykheeden, voor een der voorneemlykste leeden van dien staat stond; en dat den Baroenen daar

(1) *Als neen, ten aanzien zyner onteedighing*, dat is, gelijk hij dat niet gedaan had, aangezien hij van zijnen eed aan FILIPS ontslagen was.

Bl. 735 *daar te Lande toequam, de Vorsten, wen zy struykelden in hunnen plicht, oft ter zyde uitsloeghen, te schorsen en te recht te stuuren, gelyk de Ephoren tot Sparta, als tuchtmeesters der Koningen, plachten te doen?*

Men schrolde, dat hy zyn' weederkoomst in Hollandt en Zeelandt had (1) *deurgesteeken. Wat waar 't dan? By brieven, eevenwel, van d'aanzienlykste persoonen, jaa van de treffykste steeden dier gewesten, kon blyken, hoe hy geenszins had, maar was aangezocht, tot weederstandt van tieranny der Spanjaarden en 's Hartooghen van Alva.* (2) *Men zeyd' hem ook 't vervolghen en uitjaaghen der Geestlykheit oover, het aantasten hunner goedren, en 't inbrengen van nieuwen Godsdienst. Dit vereyschte geen naader antwoordt, dan dat al de veranderingen, gevallen om 't stuk des geloofs, meer Gods werk, dan der menschen, geweest was. Meenighmaals had men hem beschuldight van veel te groot' een' slappigheit; en dat zyn traagh verstaan tot verdryf der weederparthye 't bederf des Landts spoeyde. Dat d'een' en d'andre Godsdienst gepleeght wierde, daartoe waaren, in 't begin, de Staaten geneeghen geweest; maar gewaarschuwt, door de* (3) *dartelheit, slimme treeken, en verraaderyen der inwendighe vyanden, dat de goede zaak vallens gevaar leed, zonder 't staaken der Roomsche oeffening; ten minste, om dat de gewyde luyden zich by kraftigher eedt aan den Paus, dan aan 't vaader-*
— 736. *landt, verknocht waanden. Hieroover, was by de vergaadring tot Leyde, daarnaa by de Vereeniging tussen Hollandt en Zeelandt, dit punt beslooten. 'T welk, als het eerst vertoont werd, hem teeghen de borst stiet, gelyk de Staaten getuyghen konden.*

Noo-

(1) *Deurgesteken*, heimelijk en door list bewerkt.

(2) *Men zeyd' hem ook —— —— oover* enz., dat is, men verweet hem ook.

(3) *Dartelheit*, moedwil, wreedheid.

Noopende 't invoeren der vryheit van gewisse, 't welk hem meede te last geleyt werd; indien zy daarmeê meinden, dat zyn wit waar de poorte t'ontsluyten voor zulke grouwelen, als onder Parmaas hofgezin, daar men godloosheit vôor spel hield, in zwang gingen; zoo antwoordd' hy, dat men die soort van vryheit by de naakoomelingen van Pietro Aluigi wel zoeken moght. Een ding kon hy niet (1) *beneenen; dat zyn' ooghen, uit het glinstren der vuuren, waarin zoo meenigh arm Christen gegloeyt was, nooit de vreughd wisten te scheppen, daar Alva en de Spanjaards hun hart in ophaalden. Af te laaten* (2) *van 't vervolgh, was altyds zyn raadt geweest. Ende, als de Koning, staande om af te vaaren uit Zeelandt, hem uitdrukkelyk belastte, veele* (3) *deeghelyke persoonen, verdechtight ter zaake van 't geloof, om hals te helpen, had hy zelf hen doen waarschuwen, om geen wroeghing zyns gemoeds te laaden, met meer den menschen, dan Goode te gehoorzaamen. Hem 't* (4) *noosselyk vermoorden der geestelyke luyden naa te geeven; wie zagh oyt eerloozer onbeschaamtheit? dewyl zy genoegh wisten, niet alleen den afkeer zyns aards van zulk een woeden, maar ook hoe hy zommighen daaroover* Bl. 736

(1) *Beneenen*, ontkennen; een woord, dat bij HOOFT meermalen voorkomt, en ook bij KILIAAN is opgeteekend.

(2) *Van 't vervolgh*, van vervolging.

(3) *Deeghelyke persoonen*, aanzienlijke en brave mannen. —— Het bijv. naamwoord komt ons voor met ADELUNG, hetzelfde als *deugdelijk* te wezen, en *degen* beteekende voorhenen een krijgsman, gelijk *vroomheid* dapperheid beteekende, even als *virtus*, bij de Latijnen. VONDEL gebruikt ook dit woord, in zijn' *Roskam* (Poëzij, D. II, bl. 201):

Toen *deege deeglykheit* niet speelde raap en schraap.

(4) *Noosselyk*, van het oude *noozen*, schaden. Dit bijwoord heeft hier de beteekenis van *jammerlijk*.

Bl. 736. *oover gestraft had met de doodt; andren, van de hooghsten in gezagh, jaa van zeer grooten huyze, door de voorneemlykste amptluyden zyns hoofs doen vast houden, en niet laaten slaaken, dan naa langduurighe hechtenis, en* (1) *ter aanschouw hunner afkoomst.*

Dit hield de ban pryslyx in; dat de Koning nooit den Hartooghe van Alva 't opstellen des tienden en twintighsten penninx beyoolen had; nocht verstaan zulx deur te laaten dryven teeghens wil en dank der onderzaaten. Maar, zoo Alva, in dus een stuk, gedeeghen ten bederve en doodt van zoo meenigh duyzendt menschen, zynen last oovertreeden had; waar was de verdiende peen? Hy gaf den Koning keur, om een van tween toe te staan. Geen uitvlucht. Gebooden, 't was tieranny: niet gebooden, en ongestraft gelaaten al 't zelfste.

Men bespotte 't mislukken van zyn' eersten toght: yerwaandelyk. Zulx was den besten Veldtheeren der werelt wel gebeurt; aan Philips meenighwerfs: en zyn' weldighe heyren, onder den vermaarden Hooftman Alva, onder Don Louis naazaat des zelven, had een' enkle handt volx tot Hollandt en Zeelandt (2) *uitgestommelt. Alle steeden bykans, van dien oordt, waaren (zoo men zich verluyden liet) door de Spaansche maght, stormenderhandt, t'onder, oft by verdragh tot buyghzaamheit, gebraght. Braaf geblaazen. Booven twee oft drie steeden, veroovert in vier jaaren tyds, wist hy Prins niet te bereekenen: dit jaa; dat bet dan tsestighduizent mannen, aan 's Koninx kant, verslaaghen, oft gesmolten waa-*

(1) *Ter aanschouw hunner afkoomst*, uit aanmerking van hunne geboorte. Men herinnere zich het voorval met LUMEY.

(2) *Uitgestommelt.* Krachtig is hier dit woord, dat, met een ander voorzetsel, nog eens voorkomt, in het II D., bl. 154: „ Een hoop huis en handtwerxluiden uit tl'al en winkels *opgestommelt.*"

waaren, door oft voor vier oft vyfduyzent, die hun teeghenstonden. En terwyl Philips hier te Bl. 736.
(1) hoetelen lagh, had hem de Turk het Koninkryk Tunis, en de vesting La Goletta ontstreeken, met grooter hoon en schande, dan oyt eenigh Vorst van vermooghen uit zynen staat verdreeven werd. Dat de zelfste nu de schuldt van 't wyken uit Hollandt en Zeelandt wilde schuyven op d'onorde, gereezen onder de Spaansche troepen, naa 't dwingen van Sierixzee; was een' (2) klad in den windt werpen, die z'hem te rug in 't aanschyn kaatste. Want, die den soldaat, by meêloopend geluk, dat hem goeds moeds maakt, met zulk een voordeel, en zoo ruym omkoomende middelen, niet bestuuren kon, bewees zich onbequaam en onwaardigh om bevel te voeren.

Belangende zyn tweeden toght; die was bestaan, zoo in voldoening zyns eeds en plichts, als ter aanmaaning meede van verscheide voortreflyke luyden; toen Alva, dronken en niet zat van 't bloedt der vroome gemeente, der achtbaare burgheren, der doorluchtighe mannen en vrouwen van aadel, vast woelde om onschattelyke rykdoomen uit het (3) sterf- — 737.
huis van den Staat te rooven: naa dat hy, tot zeeghel der slaavernye, tot trots der Nederlandsche lydzaamheyt, zich zelve dat spytigh beeldt, teeken van helschen hoomoedt, als een' heerlyke kroon zyner schelmstukken, in 't Slot van Antwerpen had opgerecht. De weyghering van 't vergaadren der Staaten was daar voor gegaan; desgelyx 't ontslaan des

(1) *Hoetelen*, ten halve iets verrigten, broddelen, knoeijen.

(2) *Klad*, smet. Het beeld is ontleend van het kaatsspel, en zegt hier, dat de beschimping tegen den beschimper zelven kon aangevoerd worden.

(3) *Het sterfhuis.* Treffend is deze benaming, om den toestand van *Nederland*, onder ALVA's bewind, te beschrijven. *Neêrland* geleek een sterfhuis, waarin de eenzame in droefenis en rouwe vernacht, terwijl de booswicht het verlaten erf straffeloos meent te berooven.

B. 737. *des Koninx, door den Paus, van zyne beloften, gezwooren deezen Lande; 't verbodt van te studeeren in eenighe uitheemsche school, behalven de Roomsche; 't verkundighen van 't Konçilie van Trente; 't inleyden der nieuwe Bisschoppen. Oft by hem Prins, en die van Hollandt en Zeelandt, uit wettighe oorzaak, toevlucht tot de waapenen genoomen waar; geirne zoud' hy, daarop, der Algemeyne Staaten vonnis verbeyden. Maar zy hadden 't reeds geveldt, zoo door 't aangaan van 't Gentsche verdragh, als door 't verwerpen van Don Johan: en onder meenigherley melding hunner meeninge, was niet de minste zyn vruchteloos verzoek, meermaals gedaan, om van den last, dien hy droegh, verlicht te worden.*

Wat kraaide men oover hem, als breeker van den Gentschen pais? Don Johan was de recht schuldighe; de Koning zelf daar uit geyaaren; getuigh de Heer van Selles. Tot de veranderingen, geschiedt in het stuk van den Godsdienst, naa 't sluiten dier vreede, had hy Prins nooit wil gehadt; min raadt oft daadt by gebraght. Ende, oft schoon de malkontenten hun bedryf met dat blanketsel besmeurden, 't sproot uit raazende staatzucht en grillighe wispeltuurigheyt. Eerst hadden zy, teeghens hem, als slaaven, den Hartooghe van Alva, en Don Louis, gedient; thans zich teeghens de Spanjaards (1) *gespitst, en hem Prins te hulp verzocht; daar naa Don Johan aangekleeft, en hem Prinse den voet dwars gezet; kortelinx dien afgegaan, hem t'henwaarts geroepen, en terstondt, buiten kennis der Staaten, den Aartshartogh Mathias; deezen ook laaten zitten, en, zonder hem Prinse des eenighe oopening te doen, den Hartogh van Anjou gehaalt, met belofte van wondere dingen; den zelven meede te leur gestelt, als hy zich noode tot hun hooft teeghens d'Algemeyne Staaten, en*

(1) *Gespitst*, eigenlijk *gescherpt*, gewapend.

en die van den gereynighden Godsdienst wilde opwerpen; en zich by den Prins van Parma gevoeght. Vond men zeebaaren zoo waggeligh, weêrhaanen zoo (1) *weyfelwilligh, als de raadslaaghen van zulke luiden, die waanden zoo hoogh gezeeten te zyn, dat hun vry stonde de spot met zoo groote en maghtighe Vorsten te dryven?* Bl. 78[illegible].

Hierenbooven dichtte men hem op, dat hy de gemeente misleydt en (2) *verwekt had, om hem Ruwaart van Brabant te doen verklaaren teeghens den dank der Staaten; daar de zelve wisten, met welken zynen weêrzin hy in dat ampt getreeden was, en desgelyx in d'Algemeene stadthoudery onder den Aartshartogh. Noch hing men'er aan,* (3) *dat hy uit het drabbigh waater der Gentsche beroerten de Landtvooghdy van Vlaandre gevischt had: 't welk uit onweetenheyt van zaaken gezeyt werd; gemerkt, dat de kiezing, by de vier Leeden des Lands, maar 't stillen der muiteryen gedaan was; en hervat tot verscheyde maalen, met verzoek, zoo aan d'Algemeyne Staaten als aan hem, die echter, tot noch toe, zich buiten dat bewindt hield. Gemeene penningen had hy nooit gehandelt. Ende, dat de kryters oover 't schatten raauwelyk van hem waaren* (4) *deurgenoomen, gevangen, berooft, omgebraght, door zyn toedoen; het bleek verziert, en noodeloos te beantwoorden voor d'Algemeyne Staaten; die des kennis droeghen, en hoe men, ten teeghendeele, zich veel meer aan zyn taay geduldt en zachtzin-*

(1) *Weyfelwilligh*, dat is, als windwijzers, die zoo ligt omdraaijen.

(2) *Verwekt*, dat is, opgewekt, aangestookt.

(3) *Dat hy uit drabbigh waater* enz. Volgens het spreekwoord: In troebel water is het goed visschen. Men zou dan, in die beroerten, op zijn bedrijf minder gelet hebben.

(4) *Deurgenoomen*. Zie onze aant. op bl. 961 van het IV D.

Bl. 737. *zinnigheyt gestooten had. Anders, de mondt waar dien spaateraaren wel te snoeren geweest. Doch dies berouwd' hem niet, dien altyds verheughen zouw liever ongelyk geleeden te hebben, dan gedacht te doen aan anderen.*

— 738. *Wat het omwerpen van den loozen handel des Heeren van Selles betrof; hem Prinse werd die eere verweeten, maar quam den Algemeynen Staaten toe, die de list zoo wyslyk ontdekt hadden, en hem doen bezeffen,* (1) *dat de geenen die Spanje nooit zaaghen, daarom geen' beesten waaren. Zoo veel was'er af, dat hy, staande in een zelfste gevoelen met de Staaten, Selles niet geloofwaardigher gehouden had dan eenen bedriegher, uitgekooren tot* (2) *reedtschap om alles in 't war te brengen. En de wightighste oorzaak deezes zynes verstands was geweest het zeggen van Selles zelf teeghen hem, hoe hy Prins zoo diep in 's Koninx jonste stond, dat zyne Majesteyt geenen Heer* (3) *van herwaarts oover eeven hoogh zette, en hem voortaan noch veel dacht te werk te stellen. Door welke plompe, zeeker, en doorschynighe geveynstheyt, te meer naadenkens in hem verwekt was, dat men* (4) *zyns hoofts wel behoefde, hadd' hy 't zoo goedes koops willen oover laaten, als de* (5) *Verspaanste mensch meynd' hem dietsch te maaken.*

In

(1) *Dat de geenen die Spanje nooit zaaghen* enz., dat is, dat zij, die geene Spanjaards waren, of zich nimmer in *Spanje* opgehouden hadden, echter niet dom waren.

(2) *Reedtschap*, werktuig, middel.

(3) *Van herwaarts oover*, dat is, hier te lande. Zie onze aant. op bl. 4 van het IV D.

(4) *Zyns hoofts*, namelijk van den Prins. *Hoofd* staat hier blijkbaar in de beteekenis van *leven*.

(5) *Verspaanste.* Dit bijv. naamwoord, door onzen Schrijver gemaakt, heeft hij dikwijls gebezigd, in de beteekenis van iemand, die Spaansgezind, tot de partij van *Spanje* was overgegaan, gelijk RENNENBERGH en anderen.

In 't afstellen der Roomsgezinde Amptluiden en Majestraaten, en 't beroepen van andre, was niet gedaan, by hem, dan volghends den last ontvangen van d'Algemeyne Staaten. Ende, och oft het Goode geliest hadde hem maght te verleenen, om beeter te voorzien in dit stuk! 't quaadt, dat men bezuurde om 't scheyden der gewesten, waare noch ongebooren. Men knorde voorts op zyn groot geloof by den gemeenen man: maar 't moeid' hem, dat zyn gezagh somtydts niet meer vermoght. Want, hadden zyn' vertooningen, zoo schriftelyk als mondelinx gedaan, meer gegolden, ooverlang waar het Landt van de Spaansche vuiligheit (1) *geklaart geweest.* Bl. 738.

Breedt roemde men van de paispunten, aangebooden tot Koolen; en dat zy, by alle luiden van oordeel, voor rechtmaatig, genaadig, en meer dan voldoende, gekent werden. Fraay bescheidt. Hoe kon doch de Koning in eenen aadem beeter uitzeggen, dat d'Algemeyne Staaten, samt al de landtzaaten, die, gezaamder stemme, de zelfste punten, als ongerymt in zelfstendigheit, arghelistig in woorden, en t'eenemaal onreedelyk, verworpen hadden, zonder vernuft, ydel van hooft, jaa gansch zinneloos waaren? Maar wie doch zou zich deeze veeder door den bek laaten booren, dat het eenen volke, gequelt met zoo langduurigh een oorlogh en hondertduizenderley ongemak, lusten mogt een' vreede te weygheren, die naa eenighe billykheit smaakte? Ook had hy nooit gepooght, de voorzeyde punten achter de handt te doen houden. Ten teeghendeele; zy waaren in druk uitgegeeven, met bygevoeghde verklaaring van hunne nietigheeden; jaa gezonden aan alle Landen en Steeden, op dat 'er eenpaarig besluit op genoomen wierde.

'T byster uitvaaren der Spaanschen, teeghens d'Uitrecht-

(1) *Geklaart geweest*, gezuiverd geweest. Zie over deze beteekenis van *klaren* onze aant. op bl. 238 van het I D. en bl. 3 van het II D.

Bl. 738. rechtsche Vereening, sproot uit bevroeden, dat der Staaten baat hunne schaade, 's Lands heyl hun bederf was. Toen zy op (1) klieving des Bondtgenootschaps hunne hoope gegrondt, en reeds etlyke gewesten naa zich gescheurt hadden; (2) ook op hunne handt, in 't midde der volstandighe oorden, een deel vergiftighde deughnieten, en vergiftenaars; was, teeghen dat venyn, zaät van twist, geen krachtigher scherm, dan eendraght, geweest. Dies schaamd' hy zich niet, de gemelde Vereening eerst voorgedraaghen, thans gevordert, daar naa d'onderhoudenis der zelve beneirstight te hebben, en alsnoch zoo luide te roepen, tot d'Algemeyne Staaten, dat niet alleen zy, maar gansch Europa 't hooren moghte: Handthaaft uwe Vereening, en schikt, immers zoo vlytigh met der daadt als met woorden en schriften, te betraghten den zin van 't busselken verknochte pylen, dat ghy in uw blazoen voert.

Die hem doorstrecken, met bybrengen van het dan twee jaaren zyns zittens t'Antwerpen, zonder voet van daar te lichten, tot dat hy naa Uitrecht toogh; moesten wel, op een' prik, van zyn bedryf verkundschapt weezen: eeven oft hy, binnen dien tydt, niet twee reyzen in Vlaandre gedaan, en aldaar, met bystandt der vier Leeden 's Lands, beeter orde, dan de berispers wenschten, gestelt hadde. Maar
— 739. zyn trekken naa Uitrecht; hier zat de zweer, die hun zoo wee deed. Dit ging hun aan het hart; dat, als zy in hunnen toeleg, zoo wel ontworpen en beschooren, waanden wis te gaan, en daaghelyks nieuwe aanslaaghen brouwden, zyn enkel verschynen aldaar, met hulp en raadt van de gemaghtighden der Vereening, al dien donkren mist terstondt had doen verdwynen: jaa dat zy zoo veel' blokhuizen, be-

(1) *Klieving*, scheuring.

(2) *Ook op hunne handt* enz. Men herhale hieruit het naastvoorgaande *hadden.* De spreekwijze *iemand op zijne hand hebben* is nog in algemeen gebruik.

bewaart om den landtdwang staande te houden, zaaghen neêrgesmeeten, zoo veel' steeden verzeekert; zulx hun slechts eene van belang overschoot, die door den hoofdbeleyder van dat werk noch niet te beweldighen geweest was, zonder eerst die vuile moordt te begaan, aan den geenen, dien hy zynen vaader noemde. Dat hy Prins alle geestelyke luiden verjaaght had; was een' leugen, uit den drek geraapt, en hem in 't aanzight geworpen. Maar, naa 't vangen aller, 't ombrengen zommiger persoonen van den gezuiverden Godsdienst, binnen Groninge, jaa zelfs des Burghermeesters, teeghen 's hoofdbeleyders eedt, gezwooren op de geloofsvreede en Uitrechtsche Vereening; zoo hadden de Staatsgezinden op hunne verzeekering niet willen slaapen. — 1579.

Belangende de Heeren, en treflykste Eedelen, gepraangt, door hem, (zoo men voorwendde) om hunne geboorteplaats te verlaaten; wien wist men, die der slechts eenen verdreeven had? Waaren zy, van de klaatrende zweepslaaghen hunnes wroeghenden gemoeds, ten vaaderland uitgegeesselt; wien konden zy 't wyten, dan eyghen' ontrouw', verwekster van den helschen beul, dien zy in hunnen boezem droeghen?

Dat z'hem afmaalden als eenen huichelaar; dit, zeeker, was belachelyk. Want, geduurende hunne vrundtschap, had hy hen te voore gewaarschuwt, dat zy, met dat wreedt en barbarisch vervolgh, de koord huns verderfs draaiden: wat zy aan hem, zeedert hun vyandt geworden, voor geveynstheit speurden, wist hy niet; 't en waar zy veynzen noemden, dat hy hun met oopenbaar oorlogh te keer ging. Wyders werd deeze gal teeghens hem uitgebraakt, dat hy, doorknaagt in zyn gewisse, met Kaïn en Judas, zyn' heele behoudenis op een eeuwigh mistrouwen stichtte. Genoomen, hy hielde zyn' verzeekertheyt te bestaan in hun te wantrouwen; volgde daar uit dat hy Kaïn en Judas geleek? Geenen toeverlaat te stellen op de beloften en genaade Gods, die niet lieghen kon, was een ding; geen geloof te gee-

Bl. 739. *geeven aan de woorden eens menschen, valschen leugenaars en bedriegers, een ander, wydt verscheyden van 't eerste: inzonderheyt daar men zoo leerzaame exempelen, als der Mooren van Granaada, en der Graaven van Egmondt en Hoorne, voor zyn' ooghen zagh. Tot de vertwyfeltheyt van Kain en Judas was hy geenszins gekoomen; nocht zoude* (1) *(Godt ten voorste) emmermeer daar in vallen. Maar 't bleek genoegh, by dien verwoeden ban, hoe, gelyk dat van Judas, hun eyghen gewisse* (2) *verschrookt met gloeyend yzer, hie zy zelf, verbaast als Kaïn, verworpen van Godt als Saul, waaren. Ende 't zouw hem lusten te hooren, wat de Kardinaal Granvelle,* (3) *die zoo veel boekbladren had omgekeert, wiste by te brengen teeghens dien wyzen reedenaar en yverighen beminnaar zyns vaaderlands, op de spreuk, Dat het mistrouwen 't hechste bolwerk voor een vry volk is, om eenen tieran te weederstaan.*

Het zelfste doemschrift luidde, dat hem geen aanbodt van treflyk voordeel had kunnen beweeghen, om zich te vertrekken naa de plaats zynes oorspronks, hoewel elk uit der natuure behoort geneeghen te weezen om aldaar zyn' daaghen oover te brengen. Wat onvoorzightigheit was dit; zoo zy zich zulx ontvallen lieten, in hunnen lasteryver, zonder te denken dat z'hem loofden? Bezeften zy wel, dat het hem tot prys strekte, en wilden 't zelfste nochtans voor smaadbaar uitgeeven; wat onbeschaamtheyt was 't? Ende, trok yders hart zoo zeer naa 't leyden van een gerust leeven in zyn eyghen vaaderlandt; wat Bl. 740. *rotste dan dit vervloekt gebroedsel der Spanjaarden*

zoo

(1) *God ten voorste*, dat is, God voor oogen houdende.

(2) *Verschrookt*, verzengd, verschroeid.

(3) *Die zoo veel boekbladren had omgekeert*, dat is, die zoo veel gelezen had. Het is bekend, dat GRANVELLE een zeer geleerd man was; hij had in zijne jeugd vele Hoogescholen bezocht en sprak in zeven talen.

zoo van 't eene landt in 't ander, om de geheele wereld te plaaghen? Te weeten; hun, om boosheyt te bedryven, stond zulx vry, en quam'er eere voor toe: hy, die 't gemaklyk leeven en zyn' geboorteplaats derfde, om den Landen naa zynen plicht te dienen, moest daarom een verraader, jaa pest des aardboodems heeten; hoewel hy, sint zyn' elf oft twaalf jaaren, in 't midde van dit gewest was opgevoedt, en 't zelve, diesweeghe, voor zyn vaaderlandt reekenen moght. Bondighe reedenen. Maar, ay doch, indien'er gezocht was, hem, met toezeg van merkelyke baat, te bekooren, wat vond men bestrafbaars aan zyn weygheren, dan dat hy bestendighlyk zyn trouw tot Godt en vaaderlandt booven alle tydtlyke nuttigheeden gestelt had? Eevenwel, zoodaanighe aanbiedenissen, als de geene waar op zy zich beriepen, waaren hem nooit gedaan: deeze oopening jaa; dat hy, mits verstaande tot bezondre handeling, zich toeleggen moghte zyn' volle wensch te bedingen; en dat men hem belooven zouw, zynen zoon uit der vankenis t'ontslaan; al zyn' Ampten en Staaten op te draaghen aan den zelven; hem de waarde van al 't goedt, dat hy bezat, samt van 't geen men hem benoomen had, erghens in Duitslandt toe te voeghen; hem t'ontlasten van al zyn' schulden, ende noch daarenbooven te beschenken met tien tonnen schats in gereeden gelde en vaste verzeekering. Dan 't was zoo verre gebleeven van te koomen tot aanbieding dier voorwaarden, dat hy nooit eenighe punten, in zynen enklen naam, had willen oeverzeinden; maar gestaadighlyk geantwoordt, zoo men de vreede aanging op den voet geraamt by de Staaten, dat hy zich daar met zouw voldaan houden, zonder besprek van yet anders, 't waar goedt oft quaadt; en dat hy zich niet begeerde van de gemeene zaak af te scheyden. Bl. 740

Belangende 't slot van den ban, hy zulk eenen donder en blixem niet meer, dan zyn voorzaat Prins Philibert dien van Clemens den zeevenden geacht had, die daarom niet liet den zelfsten Paus

Bl. 740. *gevangen te neemen. Alle Spanjaards oft Verspaanßen, (niemandt uitgezondert) die zeyden, oft zeggen wilden, dat hy een schelm oft verraader waar, spraaken valschelyk en teeghens de waarheyt. Ende oft zy hem* (1) *'t gebruik van waater en vuur verbooden, echter zoud' hy ('t speet' hun verbittert hart) verkeeren met zyn' vrienden, en leeven zoo lang als het Gode geliefde, in wiens handen zyn' uuren ſtonden. Zyn' goedren, die hy noch bezat, dacht hy hun zoo dier te doen koſten, eer zy daar aan raakten, dat zy der wel elders tot beeter koop moghten gaan zoeken. De geene, die z'hem onthielden, ſchold hy hun ook niet quyt, maar hoopte, met Gods hulp, die meede uit hunne klaauwen te kryghen, gelyk hy reeds begonnen had. Hoewel dat nooit by oopenbaare verkunding geldt op zyn hooft geſtelt was; gelyk althans de vyventwintigh duizent kroonen, zoo wiſt hy nochtans hoe meenighmaals men den koop van dien gemaakt had; en vertrouwde dat Godt hem, nu gewaarſchuwt, immers zoo wel als te vooren ongewaarſchuwt, behoeden zouw. Maar, nietteeghenſtaande dat de Spaanſche landaardt* (2) *een houten aanzight, en in deezen geen' weêrgâe had, echter beniеuwd' hem ten hooghſte, dat zy, oover alle eerbaarheit heen treedende, voor de ganſche Chriſtenheyt darden uitroepen, hoe zy niet alleen prys ſtelden op eenen vryen en vranken perſoon, als den zynen, en die (Gode lof) zich nooit voor hen ontzette; maar dat zy noch belooningen, zoo vervreemt van alle heusheit en betaamelykheit, daar by voeghden. Want, ten eerſte beloofden zy den geene, die zoo ſchandelyk een ſtuk, by wat middel ook,*

(1) *'T gebruik van waater* enz. Volgens de Latijnſche ſpreekwijze, bij welke aan iemand, die gebannen werd, water en vuur ontzegd werd.

(2) *Een houten aanzight*, dat is, een gelaat, dat zich niet vertrekt, dat onbeſchaamd is en niet kleurt. Wij zeggen nog in die beteekenis: *hij heeft een berd voor zijn kop.*

ook, zouw uitvoeren, te vereedelen, zoo hy van gee- Bl. 740.
nen aadel waar. Dan, oft schoon ('t welk, zoo hy hoopte, Godt nemmermeer gehengen zouw) iemandt, gesprooten van eedele stam, zulx volbraghte; meinde men dat eenigh Eedelman, hoe gering ook, voornaamelyk by volken weetende wat eedeldoom was, zich gewaardighen zouw eens te eeten met zoo snoodt en eerloos eenen schelm, die yemand om geldt den — 741.
strot hadd' afgesneeden? Hielden de Spanjaards zoodaanigh slagh van luiden voor eedel, ende kon men in Kastilje, door zulke weeghen, lof winnen; zoo gaf 't hem geen wonder meer, dat al de wereldt geloofde, het meeste deel der Spanjaarden, en inzonderheit die zich voor eedel uitgaaven, van de afkoomst der Marraanen oft Jooden te zyn, ende moesten zy deeze zeldzaame deughd geërft hebben van hunne voorouders, die 't leeven onzes Heeren en zaalighmaakers, om gereede penningen, van Judas koften: weshalven hy ook dit ongelyk te geduldigher dacht te draaghen. Ten andere werd den moorder vergiffenis toegezeidt van allerley misdaadt, hoe grof ook, die hy moghte begaan hebben. Hoe? oft hy 't Christen geloof t'eenighen Koninkryke van Philips hadd' uitgerooit? oft de dochter des zelven ontschaakt, oft (dat in Spanje voor de yslykste zonde stond) der Inquisitie te naa gesprooken; zouw men 't hem al meede quyt schelden? Doch, met wat fraayer steraaden moght' hem Prinse lusten deezen ban gepronkt te zien; dan dat zy den Eedeldoom opdroeghen, niet alleen aan onwaarde en verachte luiden, maar ook dan de haatlykste booswichten der aarde, onder voorwaarde van hem om hals te helpen; ende dat zy verklaarden, zoo ongemeen een' grootmoedigheit te zullen erkennen met zoo staatlyk een' vergelding? Want, wen men in zyn' keur ginge stellen, wat hart, wat zin hy hun (1) toevloeken wilde, wat kond' hy, tot beweernis van

(1) *Toevloeken*, ten kwade toewenschen.

Bl. 741. *van de deeghelykheit zyner zaake, anders, dan deeze hunne blindtheit wenschen, dat zy rondelyk beleeden voor al de werelt, door middelen en menschen, zoo verfoeit, te willen dempen den beschermer der vryheit van een volk, geterght, (1) geteest, getrapt, van de genaadelooze wreedtheit dier grouwzaamste tierannye?*

Hoewel nu de stinkgeuten van deezen vuylen ban zoo behendelyk geleidt waaren, dat zy, met een, ook quaamen uit te storten op de hoofden der Staaten; zoo hoefden zich deeze nochtans dieswegghe geenszins t'ontroeren; maar hadden te denken, dat, gelyk de booze wyven, te kort koomende met naaghels en tanden, voor d'uiterste waapenen haars raazenden onvermooghens de spytighe woorden te werk stelden, alzoo ook de Spanjaardt hen althans voor 't laast quam aanblaffen; dien men, mits toonende een onbezweeken hart, haast zouw zien zynen hoomoedt stryken. Maar niet ontbrak 'er aan, dan ter daadt te brengen 't geen zy Staaten altyds in den mondt hadden, en beteekenden met het bundel (2) flitsen gegraveert in hunnen zeeghel: te weeten, dat yder Lidt niet enklyk op zich zelf, maar op 't gansche lichaam zien moest; nocht alleen 't voedzel trekken, dat tot het gemein behoorde; maar de maaghe, naamelyk den Raadt, dien zy oprechten zouden, de spyz eerst laaten kooken, daarnaa, door de aadren den andren deelen toezeinden. En men diende voorneemelyk de artzenyen bequaamelyk te stuuren naa de oorden, daar zich eenighe ziekte oopenbaarde; ook de kranken hunne quaal een' wyl

(1) *lyd-*

(1) *Geteest*, geplukt.

(2) *Flitsen*, pijlen. Zoo zegt VONDEL, in zijne *Poëzy*, bl. 59:

—— —— terwijl het zich vermaekt,
Zoo wort het hart geraekt,
Dat speelziek hart, van eenen scharpen *flits*.

(1) *lydzaamelyk te draaghen; 't welk hen des te* Bl. 741.
meer smaax in de geneezing zouw doen vinden. 'T was meest om zynen hals te doen; laatende de vyanden zich verluiden, dat het niet mooghelyk viel den krygh, zonder hem eerst, uit den weeghe te neemen. Maar, oft het doch Goode geliefde, dat zyn' eeuwighe uitlandigheit, jaa zyn sterven deeze bedrukte volken uit die ellendigheit redden moghte; hoe aangenaam zoud' hem zulk een ban, hoe welkoom zulk een' doodt weezen? Want, waartoe had hy zyn' goedren aan de roovery ten doel gestelt? was 't geweest om zich, zoo doende, ryk te maaken? waar toe zyn' broeders, waardt booven eighen leeven, laaten sneuvelen; was het geschiedt met meening van terstondt weeder andre te vinden? waartoe zoo lang zynen zoon in vankenis gelaaten? stond het aan hen Staaten, hem eenen andren, oft den zelven weederom te verschaffen? waartoe zyn lyf — 742.
zoo meenighwerfs gewaaght? wat loon, voor zoo langduurigh een' arbeidt en moeite, besteedt, tot zynen ouderdoom toe, met verlies zyner haave, in hunnen dienst, wat loon verbeidd' hy anders, dan hunne vryheit te veilighen, zelfs ook (waar 't noodigh) tot koste van zyn bloedt? Oordeelden zy dan, dat (2) *zyn uit-oft ondergank hen helpen konde; geirne wild' hy zich, t'hunnen beveele, tot op 't eindt der wereldt vertrekken; zyn hooft ook, oover 't welke geen Vorst oft Opperheer maght had, dan zy alleen, was daar jeeghenwoordigh, om gehandelt te worden naar dat hun* (3) *oorbaar zouw dunken voor den staat. Maar, indien zy meinden, dat zyne taamelyke ervaarenheit en* (4) *beleykunde,* ver-

(1) *Lydzaamelyk*, met geduld.

(2) *Zyn uit- oft ondergank.* Zulk eene verkorting is niet navolgenswaardig.

(3) *Oorbaar*, nuttig, dienstig.

(4) *Beleykunde;* een ongewoon zamengesteld woord, be-

Bl. 742. *verkreeghen door staadighe oeffening, oft het oover-schot zyner middelen, samt zyn leeven, al 't welk hy aan hun heil, en des Lands, had oovergegeeven en toegeëighent, hun noch voortaan moghte te staade koomen; ende dat zy volhardden in de* (1) *jonste hem tot noch toe beweezen; zoo hoopte hy, door Gods genaade, met alle getrouwheit, te onder-steunen en handthaaven 't geen zy, tot welstandt van de gemeene zaak en den Godsdienst, besluiten zouden.*

Voorts verzocht de Prins d'Algemeine Staaten, dat deeze zyne verdaadighing, zoo zy ze in recht en reede gegrondt kenden, van hunnent weeghe wierd' in 't licht gebraght. Doch, mits dat zommighen der zelve zich aan de (2) schorheit eenigher zinleeden (3) wreeven, zeggende ook geen' bezondre zeekerheit te hebben van de schandtvlekken waarmeê 't huis van Borgonje (4) besprenkelt werd, stemden zij, den zeeventienden van Wintermaandt voorzeidt, dat geschrift op hunnen naame niet uit te laaten gaan; ende gaaven zyner Doorluchtigheit het naavolghende tot antwoordt. *Gezien en geleezen de ban, waarby de vyandt pooght uwe Vorstlyke Doorluchtigheit met vuile en leelyke schelmstukken te*

(1) *stree-*

beteekenende kunde of bekwaamheid, om de zaken te leiden, te besturen.

(1) *Jonste*, gunst; van het oude *jonnen*, gunnen.

(2) *Schorheit*, hardheid, ruwheid. Aardig is hier dit woord ter beteekenis van de onzachte bewoordingen, die in 's Prinsen verweerschrift tegen den Koning van *Spanje* voorkwamen.

(3) *Wreeven*, stieten.

(4) *Besprenkelt werd. Besprenkelen* is, gelijk men weet, het voortdurend werkwoord van *besprengen*, en heeft dus eene flaauwere beteekenis dan hier ter plaatse past, waar wij liever *bekladden* lezen zouden. Wij meenden dit te meer te moeten opmerken, omdat HOOFT zelden of nooit stoffe tot dergelijke aanmerkingen geeft.

(1) *streemen en haar te belasten met den haat van* Bl. 742.
ingekroopen te zyn, door slimme weeghen en snoodt bedryf, t'haaren jeeghenwoordighen ampte, staat, ende waardigheit, samt haaren persoon tot buit te maaken; gehoort ook de verantwoording uwer Vorstlyke Doorluchtigheit teeghens den zelven ban; bevinden d'Algemeine Staaten, by d'oopenbaare waarheit der dingen, omgegaan hier te Lande, dat de gemelde (2) *mishandelingen uwer Vorstlyke Doorluchtigheit t'onrechte worden* (3) *opgeleidt. Zy verkonden meede, dat, naa wettelyke keure, uwe Vorstlyke Doorluchtigheit nooit, dan t'hunner ernstighe beede, aanveirden wilde de lasten, zoo van Algemeinen Stadthouder des Aartshartooghen, als van de bezondre Landtvooghdyen; in de welke zy ook t'hunner ernstighe begeerte voldaan heeft, en zich gequetten ten meesten genoeghen van den Lande. Jaa, dat uwer Vorstlyke Doorluchtigheit gelieve daarin te vervolghen, verzoeken zy alsnoch, belooyende haar wytelyk te gehoorzaamen, en by te staan, zonder 't lest hunner middelen te spaaren. Ende, ten opmerke der getrouwe diensten, ontfangen van uwe Vorstlyke Doorluchtigheit, samt der geene die wyders van haar verbeidt worden, zyn zy ooverboodigh, t'haarder lyfwacht te onderhouden een' bende ruiteren; met verzoek, dat haar gelieve de zelve aan te neemen van weeghe der geenen, die zich tot behoedt haares persoons verplicht vinden. Van 't ongelyk, voorts, waarin de gemelde ban hen (zoo zy zien) tracht te stellen, verstaan zy zich, met den eerste, te zuiveren, naar dat hun zal raadzaam en betaamelyk dunken.*

De Prins dan, hebbende 't onschuldighschrift doen (1) prin-

(1) *Streemen*, striemen, striepen; eigenlijk wordt dit woord gebezigd van het slaan met eene geeselroede.

(2) *Mishandelingen*, verkeerde, misdadige handelingen.

(3) *Opgeleidt*, te laste gelegd.

Bl. 742. (1) printen in verscheide taalen, zond het aan de Vorsten van Christendoom, met den ban, en tot bewys van 's Koninx dubbelheit, diens brief van den eersten in Oestmaandt des jaars zessentsestigh, die van ons t'zyner plaatse gestelt is. Hy maakte noch, daar achter, gewagh van zeekren Fransoischen brief, die, gedaghteekent den lesten in Hooymaandt, quansuis, van hem aan den Hartogh van Anjou gericht was; ende, als onderschept by den
— 743. vyandt, dat pas binnen en buiten 's Lands om her draafde; den welken hy (2) verzaakte, met (3) ooverboodigheit van 't Landt te verlaaten, zoo men beweeze dat hy dien geschreeven oft bestelt, oft last daartoe gegeeven had. 'T begrip quam hierop uit. *Dat hy dien, om d'onveiligheit der andre weeghen, te waater zond, en te waater antwoordt verwachtte; zonder, in dingen van zulk* (4) *bedragh, den Heer van Sant Aldegonde te darren beezighen, oft yemandt anders van d'allerbeproefste trouw. Zommighe ontstelde geesten, aangestuwt door de schalke streeken des vyands, verbluften de* (5) *schichtighe gemoeden der Landtzaaten, met uitmeeting der voordeelen, reeds gewonnen in Portugaal, by den Koning van Spanje. Welke geruchten hy, door alle manieren, zocht te verdonkeren, duchtende nochtans, dat'er wel eenighe zorghlyke beweeghenis ryzen moght, uit vreeze voor affneê van koophandel. Want de Spanjaards, heb-*

(1) *Printen*, drukken.

(2) *Verzaakte*, ontkende, verloochende.

(3) *Ooverboodigheit*, verklaring van bereidwilligheid.

(4) *Bedragh*, belang, aangelegenheid. Zoo leest men ook in den *Henr. de Gr*, bl. 146: „ Door wien zy 't oogh kreegh in de geheimenissen van 't aldergrootste *bedragh*."

(5) *Schichtighe*, vreesachtige. Het woord wordt bijzonder gebezigd van wild gedierte, dat schuw is en als een schicht wegvliegt voor onze nadering.

hebbende dus lang, by ooghluiking, de schipvaart Bl. 743.
van hier t'hunnent gedooght, dewyl zy doch 't in-en uitvoeren der goedren oover Portugaal niet beletten konden, waaren geschaapen, zoo zy dat Ryk ten volle bemeesterden, de haavenen van dien, en de hunne teffens, te sluiten voor de Neêrlanders. Zyn' Hoogheit dan (want naaders was'er niet) had haar hulp weeder aan te bieden; ende dat ze verzocht wierde zoud' hy, (1) onder den duim, bearbeiden; om de Neêrlanders zoo diep in te leiden, dat zy naamaals, al rouwd' het hun, geen' uitkoomst te rug moghten speuren. Hiertoe diende haar' herwaarts reiz en de aantoght des heirs gespoeit, terwyl de schrik des oorloghs wankte, en eer de zinnen draaiden, door eighen' ongestaadigheit, of door walghe van de Fransche zeeden, zonderling des krysvolx, met de welke de Neêrlandsche zoo quaalyk oover een quaamen. De neuzwyzen zouden wel veel in den weeghe werpen, bybrengende hoe Vrankryk, in zyn breedste bloeyen onder Henrik den Tweeden, voor 't geweldt van Spanje gezwicht had; en dat zyn Hoogheit zich luttel van de gemeente belooven moght, zonder 't nieuwe geloof te belyden, en 't ouwde te vervolghen: uit welk doen, (2) schier oft morghen, merkelyke verhindering, in 't bekoomen der Fransche kroone, te bezorghen stond. Maar men moest eevenwel voortvaaren, zonder zich des te kreunen; naardien een hart, (3) gelymt aan den Godsdienst, zich tot geen' hooghe gedachten en vorstlyke aanslaaghen verheffen kon. Wen ook de tydt een' andre wyz daarop zoude willen gezet hebben; Godsdienst was licht te wisselen, de Roomsche vergiffenis om gering geldt te koop. Midlerwyle zouw 't beloop der oorlooghe schoo-

ne

(1) *Onder den duim*, onder de hand, heimelijk.

(2) *Schier oft morghen*, binnen kort.

(3) *Gelymt*, gehecht, verkleefd.

Bl. 743. *ne geleeghenheeden met zich* (1) *mennen, om veele treflyke steeden van Brabant en Vlaandre, door inlaagh van soldaaten, oft stichting van sterkten, te verzeekren voor zyn' Hoogheit: alwaar 't ook dat de burghers zich daarteeghen verzetten wilden. Weenigh, daarnaa, kond' 'er ooverschieten om hen te prangen tot den Godsdienst, die zyner Hoogheit meest moghte te staade koomen: 't welk haar' achtbaarheit, by de Roomsgezinden in Vrankryk, dapper te styven hadde; in voeghe, dat de toegang ter kroone geenszins belemmert, maar veel eer zouw gebaant worden. Zy had slechts, zonder draalen, 't stuk aan te vangen. De stof was zoo wel bereidt, dat de Predikanten, buiten groote moeite zyner Hoogheit, alles by den volke te klaaren zaaghen. Alleenlyk moest men, voor eerst, het krysvolk in tught houden; thans zich allenskens der inheemschen quyt maaken, die hunne Vorsten zoo ras niet vergeeten konden; voorts bekendelyk een goedt getal Fransoizen, oft andre getrouwe vreemdelingen inhaalen. 'T welk maklyk zouw te beschikken vallen, nu onder 't een, dan onder 't ander dexel: zynde 't geschil in geloofszaaken zoo meenigherley, en de Landtzaaten zoo balddaadigh en verslingert op 't wetteloos leeven, dat zy schier t'elker uure oorzaak gaaven, om hun*

— 744. *den toom te korten. Deezen wegh had hy, in Hollandt en Zeelandt, gewandelt, en zich beholpen met meer andre middelen, nochte te melden in brieven, nochte te heelen by monde, voor zyn' Hoogheit. Niets was'er voorgevallen, waarom zy haar opzet hoefde te laaten glyen. Zich voortsdoende met hoogh opgeeven, en prachtige beloften, en aangaande op zyn kompas,* (2) *zouw men bezeilen, 't geen men besteevende: zynde een volk, voor den gee-*

(1) *Mennen*, voeren, brengen.

(2) *Zouw men bezeilen* enz., zou men verwerven, wat men beoogde.

geenen die'er yetwes mee te leeyen wist, licht om Bl. 744.
den tuin te voeren. Alles hing aan gezwindtheit; zoo ten aanzien van de boovengeroerde reedenen, als van de (1) *geloofhaastigheit der Vlaamingen, die, by* (2) *scheut van tyde, oft omslaan, oft verkoelen moghten. Zyn' Hoogheit,* (3) *zich te werk vindende, zouw bekennen,* (4) *ingevolght te zyn van hem, met alles wat zy wenschen darde, om ten voorgestelden einde te raaken. Waartoe grootelyx helpen zoude 's gemeenen mans meining, dat de Koning haar broeder den aanslagh toestond, en meede* (5) *daaraan reedde. Ook had men dit geloof te zaayen onder hen, en te sterken door eenigh schryven van zyne Majesteit, alwaar het maar* (6) *gebootst. Daarentussen moest hy belyden, dat, zoo zyn' Hoogheit, luistrende naa eenighe slaauwmoedighen, noch marde, hy alleen zoo wydstrekkende gewesten niet zagh te beschermen: inzonderheit zoo de weerparthy te waater haar' kraft baarde. In welken gevalle hy gedrongen zouw zyn, zich naa Hollandt en Zeelandt te begeeven, en de middellandsche oorden te laaten begaan met hunn' eighe verdaadighing, ten beste des zy konden. Belangende den Aartshartogh; dewyl hy nocht kloekheit van ouderdoom, nocht steansel aan zich zelven had, om zulken last te draaghen, zoude men wel bequaamheit vinden, om hem vernoeght naa huis te schikken.*

Dus

(1) *Geloofhaastigheit.* Dit zamengesteld zelfstandig naamwoord beteekent hier niet *ligtgeloovigheid*, maar goedhartigheid, gepaard met vertrouwen.

(2) *Scheut*, voortgang, verloop.

(3) *Zich te werk vindende*, dat is, als hij zich daartoe begaf.

(4) *Ingevolght*, gehoorzaamd, gediend, bijgestaan.

(5) *Daar aan reedde*, daarin hielp.

(6) *Gebootst*, nagebootst.

Bl. 744. Dus luidde deeze brief: als oft een mensch van maar maatelyke achterdocht (laat staan eenen heer zoo vroedt en bedaardt, als de Prins van Oranje) alwaar 't dat de zaak zoo by hem laaghe, zich niet hoeden zoude van reedenen dus aanstootelyk uit de pen te laaten vallen; en oft men eenen Vorst, opgetooghen in 't Hof van Vrankryk, die inblaazers genoegh van slimmen raadt om zyn' ooren had, behoefde, in voorval van (1) staatryzing, tot kleenachting van trouw en Godsdienst, te bepreeken. Waarom ik ook naauwlyx kan aanneemen, dat de Raadsheer Assonville, naar dat men hem voor gaauw en in groote zaaken geoeffent hield, 't zelve schrift, gelyk vermoedt werd, zoo plat en onverbloemt hebb' ingestelt: 't en zy hy voorneemelyk op arghernis der (2) slechten, die den meesten hoop maaken, toeleidde, zonder zorgh, dat, by hen, (3) 't lidtteeken de leughen beschaamen zouw.

Tot het maxel der gemelde verantwoording had zyne Doorluchtigheit het vernuft van den heere van Vilers haaren Hofpreeker gebruikt. En men wil, dat Aldegonde, als hy in Vrankryk hieraf bericht werd, zouw gezeidt hebben, *Nu is de Prins een doodt man.* Weederantwoordt, van de Spaansche zyde, werd verwacht, maar nooit vernoomen: 't zy men geen' verwe vond, om het een glimpigh oogh te geeven; oft dat de Koning, zoo (4) lydigh op zyn zeer getast, nu bezefte dat het een misslagh was, zyn geweer teeghens dat van zynen onderdaan te meeten. Want de oovermaghtighen hebben niet eeven-

(1) *Staatryzing*, verheffing van staat, vermeerdering van aanzien en vermogen.

(2) *Slechten*, eenvoudigen.

(3) *'T lidtteeken de leughen beschaamen zouw*, dat is, het duidelijk merk van verdichting, dat de brief droeg, de leugen zoude aan den dag brengen.

(4) *Lydigh*, zwaar, hevig.

eevenveel voordeels met de pen, als met het zwaardt Bl. 744.
op hun minder.

De Heer van Melde, gaande met de voorzeide verdaadighreede naa Schotlandt, werd teffens gelast, dien Koning te vertoonen, hoe de Prins, door eenighe zyne dienaars en gunstenaars, uit Italië, en van elders gewaarschuwt was, voor een eedtverwantschap, geknoopt tussen Spanjaardt en Paus, om den Schotschen en Engelschen staat te steuren, en, met uitrooying van zoo veel treflyke kerken, opgerecht naa 't zaalighmaakende woordt des Heeren, aldaar den Godsdienst te planten, dien zy den * Algemeinen noemden. 'T welk berokkent was door een deel luiden, gevlucht uit die Koninkryken, en geen oopen — 745.
tot weederkeer ziende, zonder omkeer der regeeringe, dien zy (naar hun voorgeeven) maklyk meinden te weeghe te brengen, en op de been meenighte van misnoeghde Landtzaaten, zoo men een taamelyk getal krysvolx derwaarts schikte. En zyn' Doorluchtigheit, zich onderwerpende eerbiedelyk aan beeter berichting, deed oopening van haaren raadt tot weernis dier onheilen.

De Neederlandsche gezanten, hierentussen, aangekoomen tot Tours in Vrankryk, waaren minlyk ontfangen en verhoort geweest, by den Hartogh van Anjou, in het Plessis, een half mylken van der stadt. En 't werk had zich terstondt begonnen schoon te zetten naa voltoying: 't zy dat'er, mits veelvoudigh ooverleggen van te voore, luttel oneffens meer aan ooverschoot; oft dat de graagheid van den Hartogh ter eene, en 't eindtlyk opgeeven der hoope van verzoening met Spanje ter andre zyde, tot vorm dienden om het lichtelyk rondt te kryghen. (1) Op den

* Katholyken.

(1) *Op den tienden van Herfstmaand schreef Aldegonde* enz. Met den inhoud van den hier aangehaalden brief stemt overeen een' anderen van denzelfden Staatsman, geschreeven aan ADRIAAN VAN DER MYLE, den 19den Novem-

 ber

Bl. 745. den tienden van Herfstmaandt schreef Aldegonde aan zeekren zynen vriendt lidtmaadt der Algemeine Staaten, met oovergunstigh uitmeeten van 's Hartooghen lof; ende verhief ten Heemel toe zyn goedertierenheit, zoetlykheit van zeeden, en heusheit, zyn' leevendigheit van geest, getempert met scherpen (1) achtslagh, zyn' zonderlinge oprechtigheit, en oopenhartigheit, begaaftheeden zoo wel gelykende den inboorlingen deezes Lands; en, daarenbooven, zynen blaakenden yver tot verlossing des zelven. Al 't welk hy verklaarde zich by proeve gebleeken te zyn, in een gesprek van anderhalf uur, tussen hem en zyn Hoogheit: zulx de naakoomelingen, zoo men zich deeze geleeghenheit (2) ontslibbren liet, het, oover duyzendt jaaren, met heete traanen beklaaghen zouden. Maar een stuk van zoo maghtigh een gevolgh als wisseling van Erfvorst naa zich sleept, schynt te vereischen dat wy de (3) louwterste deelen deezer handelinge, zoo beknopt als mooghelyk valt, aanwyzen. De lastbrief, dan, der gezanten gedroegh zich tot zeekere voorwaarden, zeevenentwintigh in getaale, ende tot hunne berichtschriften. Dit verklaarde, *van welke, ende hoe verre, zy zouden mooghen afwyken, om den Hartooghe te gemoet te koomen. Indien hem de punten niet alle behaaghden, maar geliefde andre voor te stellen, oft den zin van zommighe te krenken in yets dat van belang waare; zoo hadden zy de Landtschappen des te verwittighen. Dan, zoo zyn' Hoogheit de zelve aannam; in zulken gevalle maghtighden hen de Staaten van Brabandt, Vlaandre, Hollandt, Zeelandt, Mechele, Vrieslandt, en de Groninger* Om-

ber van hetzelfde jaar, en te vinden onder de *Illustrium et Clarorum Virorum Epistolæ* etc. pag. 820 & seqq.

(1) *Achtslagh*, oplettendheid.

(2) *Ontslibberen*, ontglijen.

(3) *Louwterste*, voornaamste.

Ommelanden, om op de voorzeyde punten t'oover-koomen; behoudends dat die van Brabandt, om eenighe zwaarigheeden noch ongeklaart onder zommighe hunner Leeden, verzochten dat men, ten opmerke van hun, tot geen eindtlyk besluit voorts traade, zonder hen eerst naader van de geleeghenheit te verstendighen. Wyders, op den twaalfden van Herfstmaandt, werden de gezanten ontbooden in 't Plessis voorzeidt, by den Hartogh, zittende te Raade, met den Maarschalk van Cossé, Graave van Secondigny; den Markgraave van Elboeuf; den Heere van Fervacques, Graave van Granson; den Raadshooftman La Regnye, zeeghelwaarder. Naa voorstel, gedaan door den Hartogh, nam de zeeghelwaarder 't woordt, en stiet zich voor eerst aan den lastbrief: den welken men wel kende voor gezeeghelt en geteekent by orde van der Staaten gemaghtighden vergaadert tot Antwerpen; maar zagh geen bewys, dat de zelve wettelyk van de Landtschappen gemaghtight waaren om dien te geeven. Hierop werd geantwoordt, dat, naar de manier des Lands, zulke lastbrieven bondigh waaren; ende nooit andre form gebruikt tot eenighe handeling; zelfs tot die van Kolen niet. Aan deeze, en eenighe byreedenen, nam de Raadt genoeghen; mits dat men beloofde, in toekoomenden tyde den Hartogh des te verzeekeren, by oopening van de kennisboeken der Staaten. De Fransoizen keerden zich ook yetwes daaraan, dat die van Gelderlandt, Doornik, * Doornikkerlandt, Uitrecht, en Ooveryssel noch tot geene bezending gekoomen waaren: 't welk bedenken gaf, dat'er eenighe dubbelheit, oft immers quaadt verstandt onder de Staaten broeden moest. Doch, als men daarteeghen by braght, dat de voorzeide Landtschappen verklaart hadden, zich van d'andre niet te willen afzondren, werd'er oover heen geschreeden, en de pun-

Bl. 745. — 746.

* Tournesis.

Bl. 746. punten ter handt genoomen. In 't eerste was gestelt, *De Staaten zullen zyn' Hoogheit ontfangen tot Vorst en Heer:* 't welk, dunkende dien van den Raade wanvoeghlyk, mits'er voorgegaan aanzoek van 's Hartooghen weeghe uit te spellen scheen, daar men nochtans in der daadt hem had aangezoght, by gemein goeddunken verandert werd. Maar, als de Fransoizen begeerden, dat men by *Heer* zouw voeghen *Souverain*, vertoonde men hun, *Dat dit woordt dubbelzinnigh was: want het kon vertolkt worden* Opperste, *'t welk by de Neerlanders niet anders bediedde, dan* Eerste *in Fransois; oft genoomen voor een' beteekening van onbepaalde maght; in welken zin het arghewaan zouw baaren, en geen' plaats vinden, onder volken, gewoon naar hunne wetten, ouwdt gebruik, en voorrechten te leeven.* Dies werd het achter gelaaten, mits dat men de plaats, daar enkelyk stond, *Dat hy de Landen bezitten zoude, gelyk de voorighe Heeren de zelve bezeeten hadden*, wat (1) glimpigher uitpronkte. Daar 't zelve punt sprak van 't onderhouden der verbintenissen van 't Borgoensche Huys met het Kaizarryk, Vrankryk, Engelandt, en andre; werd gevraaght welke die andre waaren, ende gezet naa wat haaperens, *Andre niet naadeeligh aan dit jeeghenwoordigh verdragh.* Meer geschils viel om het tweede punt, sluitende de dochters uit het (2) naazaatschap: 't welk, als strydigh teeghens de natuur, en zelfs de gewoonte der Landen, de Raadsheeren voor al te raauw een' onheusheit schouwden. Hier op vertoonden de gezanten, *Dat de erving van 't vrouwelyk geslaght wel plagh plaats te grypen, eertyds, toen de Heerschappy en grootheit der Vorsten maar eeven verre strekten als de grenzen des Lands; zulx de ervende dochters niet dan by verlof der Staaten gehuwt konden wor-*

(1) *Glimpigher*, zwieriger.

(2) *Naazaatschap*, erfopvolging.

worden, en aan Vorsten niet vervreemdt van de Landen. Maar 't naazaatschap der zelve had men zeer schaadelyk aan den staat bevonden, seedert het uitbreiden van hunne maght en gebiedt oover andre gewesten, gelyk by de vermaaghschapping met Spanje bleek: kunnende een wydgezeeten Heer zynen onderdaanen zoo goedt een hart niet toedraaghen; behalven dat hy hen noodtlyk door huurlingen en eighebaatzoekers moest (1) *bevooghden.* En d'Ambassadeurs weezen een voorbeeldt van de Poolen, en twee van de Brabandsche Staaten aan, daar zy de erfdochters hadden verby gegaan. *Van de Staaten, nochtans, stond die bysterheit niet te verwachten, dat zy, indien hun Vorst eene oft meer dochters achter liete, liever eenen vreemdeling dan haar zouden aanneemen. Maar, dewyl zyn' Hoogheit geschaapen scheen tot de Fransche kroon te raaken, wilden zy deeze vryheit aan zich behouden, om 's Lands welvaart te mooghen betrachten, zoo, teeghens hunnen dank, de Fransoizen pooghden 's Koninx dochters in eenigh vreemdt gewest te besteeden.* (2) Toen praamde men hen te zeggen, oft zy geenen naader last op dit punt hadden. Waarop zy antwoordden, dat in 't minste niet. Alzoo bleef dit stuk als half onvereffent hangen: en begosten de Raadsheeren noch grooter zwaarigheit voor te wenden, op het tweede lidt van 't zelfste punt; te weeten op de orde van 't naazaatschap der manlyke oiren: gemerkt de Staaten verstonden, den geenen, die hun geviele, daaruit te kiezen. En de Fransoizen braghten by, *Dat dit, in de punten eerst vertoont aan den Hartogh, anders was ingestelt geweest. Dat zulx, nocht met den reeghel der natuure, nocht met het gebruik van eenighe regeering ter we-*

Bl. 746. — 747.

(1) *Bevooghden*, regeren.

(2) *Toen praamde men hen*, toen drong men sterk op hen aan.

1747. *werelt oover een quam; ende niet faalen kon, tweedraght onder de broeders, inheemsche oorlooghen, bloedstorting, en bederf van Vorst en volk te baaren.* En zy hielden kraftigh aan, dat men dit herstellen wilde naa zyn' eerste form, dewyl zy niet twyfelden, oft d'Ambassadeurs waaren daartoe gemaghtight by hun berichtschrift; 't welk zy behoorden te toonen, alzoo daarmeede veel tyds gewonnen, de ooghen ter weederzyden geoopent, en oovervloedigh knibbelen bespaart kon worden. Hierop voeghden de gezanten, *Dat dit laaste van 't tweede punt op het zelfste inzight als het eerste lidt gegrondt was. Dat het den oudsten zoone gebeuren moghte kooning van Vrankryk, eenighen andre door huwelyk elders Heer oover een groot geweest te worden: in welken gevalle, Neederlandt, dervende de jeeghenwoordigheit zyns Vorsten, gevaar zouw loopen van nieuwe kneliing der ellenden die 't nu pooghde t'ontworstelen. Want, indien men ons eenen* (1) *naaboorling tot Landtvooghdt gaave, 't zouw krakkeel en krygh tussen de broeders verwekken; indien eenen vreemden, noch argher onheil: mits de twist onder hen dan noch feller ontsteeken wilde.* Zy haalden ook meenighte van voorbeelden op, ten deel uit de Neederlandsche Historien, meest uit de Heilighe Schrift, tot bewys dat de jonger dikwyls booven de ouwder waaren gestelt geweest: ende verklaarden voorts geene maght altoos te hebben, om yetwes hier af te wyken.

Op het derde punt, betreffende de vooghdy oover den Vorst, en de regeering des Lands, geduurende zyn' minderjaarigheit, vraaghden die van den Raadt, *Oft dan de Staaten meinden, den Vorst, ende Vorsten van zynen bloede te versteecken van alle bewindt en maght noopende de* (2) *mombardy zyner kinderen*,

(1) *Naaboorling*, nabestaande.
(2) *Mombardy*, voogdij.

ren, zulx hem niet vry stonde, dienaangaande, in 1474.
zyn' leeven, by uitersten wil, oft anderzins yets te schikken? Vorstenkindren (zeyden zy) werden anders opgevoedt, dan luiden van geringer soort: en de Staaten, behoudende aan zich 't bestier des Lands, behoorden ten minste dat van den persoon aan de Vorsten van den bloede te laaten. Het antwoordt der gezanten was, *Dat dit alleenlyk gelden zoude, wanneer de Vorst voor zyn' doodt daarinne niet voorzien hadde: maar daarentussen verstond men niet, dat hy 't zelve doen moghte buiten goeddunken der Staaten, en teeghens 't ouwdt gebruik.*

Oover 't vierde punt, gewaaghende van de Landsheerlyke goederen, die belast waaren, zonder dat men te zeggen wist hoe verre, viel ook veel twistens: doch stilde, mits de gezanten daaraan (1) klampten, *Dat, zoo de inkoomsten niet strekken moghten, om den staat zyner Hoogheit uit te voeren, men, 't geen'er te kort quaame, verschaffen zoude, en haar trachten in alle reedelykheit te vernoeghen:* 't welk buiten hun berichtschrift liep, oft zy moesten 't van geen belang achten. Des zelfsten punts lidt, spreekende van * dinklyke en † persoonlyke schulden, werd ook wat breeder ontfouwen.

Om 't vyfde punt, raakende 't onderhouden der voorrechten, reez geen groot geschil. Zommighen van den Raadt stieten zich wel yetwes aan de onbepaaltheit des voorstels, en meinden men moest dien beheinen met eenighe (2) verknooping, als naar recht betaamde. Maar de Hartogh verklaarde, met opgeheeve stem, *Dat hy verstondt, alle voorrechten des Lands, gelyk hy die vinden zouw, te handthaaven en te doen handthaaven, zonder eenighen* (3) *inbandt,*

* Reëele.

† personeele.

(1) *Klampten*, voegden.

(2) *Verknooping*, vasthechting aan zekere voorwaarden.

(3) *Inbandt*, van inbinden, zoo veel als het eduitsche re-

Bl. 747. *bandt oft bemaatighing*. Doch zeid' hy de Utrechtsche Vereening niet te kunnen (1) beaangenaamen, zonder die eerst te zien: en de gezanten weederom, dat zy ze niet by der handt hadden; dat ook de Staaten verstonden de zelve in haar geheel te
— 748. houden. Naa reedenen en weederreeden bewilligdt 'er de Hartogh in, mits dat men hier byvoeghde, *Voor zoo veel zy geen hinder doet aan dit jeeghendigh verdragh.*

Het zeste punt, verghende den Hartoghe in waarde te houden alle ordeningen en begiftingen, gemaakt en gedaan by den Aartshartogh Mathias en de Staaten, zoo in 't bezonder als in 't gemein, werd lang betwist; en de gezanten verzocht die ordeningen en begiftingen van stuk tot stuk aan te wyzen: dewyl zyn Hoogheit, zonder vreeze van zich zelve te verkorten, oft immers vlek van onbedachtheit te laaden, in zoo onbepaalt een' zaak niet zouw kunnen bewillighen. Eevenwel de Hartogh deed het, op (2) zeekre der gezanten verklaaring, die men ten einde des verdingschrifts zouw inlasschen.

In 't zeevende punt, luidende, *Dat zyn' Hoogheit zouw gehouden zyn, eens ten minste 's jaars, de Staaten te vergaaderen, om orde te stellen op voorvallende zaaken, die den welstandt des Lands, en 't handthaaven der voorrechten aangingen*, wraakte men deeze woorden, *om Orde te stellen*, als twyfelachtigh, en trekkelyk tot den Vorst alleen, oft tot de Staaten alleen. Dies werden zy yetwes vermeerdert, en verandert tot een zinslot, daar echter niet onweederspreekelyk uit te volghen schynt, dat de orde gezaamentlyk by Vorst en Staaten te stel-

restrictie, hetwelk in MEIJERS *Woordenschat* ook door *inbinding* verklaard wordt.

(1) *Beaangenaamen*, goedkeuren, door zijne goedkeuring bekrachtigen.

(2) *Op zeekré der gezanten verklaaring*, beter: op zekere verklaring der Gezanten.

ſtellen ſtonde. Op deezes punts tweede lidt, 't welk meêbraght, *Dat de Staaten daarenbooven zouden mooghen verzaamen zoo vaaken als 't hun dochte 's Lands oorbaar te weezen*, wendde de zeeghelwaarder meer zwaarigheits voor, beſluytende, dat men het een oft het ander deezer leeden wel moght ooverſlaan. *Want, als de Vorſt zich verplichtte de Staaten zoo dikwyls te roepen, behoefden zy van zelf niet by een te koomen: ende als zy dit t'hunner geliefte doen moghten, was 't noodeloos dat zyn' Hoogheit hen jaarlyx beſchreeve; immers genoegh om de twee jaaren eens.* Niettemin, naa dat de gezanten de nuttigheit van 't vergaadren der Staaten, zonderling in Nederlandt, hadden vertoont, veſtighde men dit lidt, mits daar by voeghende, *Volghends de oude voorrechten.* Bl. 748.

Op het achtſte punt, vorderende, *Dat de Hartogh zyn' woonſteede in Nederlandt hadde te houden, ende zoo hy om dringende noodt vertooghe, en eenighen tydt wegh bleeve, eenen inboorling in zyn' plaatſe te maghtighen*, werd niet anders bygebraght, dan *dat men lichtelyk, uit het ſchatten van den drang der noodt, en van den tydt, ſtof zoude kunnen raapen om te warren, en gehoorzaamheit te weigheren, met voorwenden dat dit punt door zyn Hoogheit oovertreeden waar.* Doch, mits vertooning der gezanten, *Dat dit verſtaan moeſt worden naa reede en billykheit; en de Staaten niet zoo haaſtigh met wiſſeling van Vorſte waaren; hebbende 't afweezen van Koning Philips meer dan twintigh volle jaaren gedooght*; zoo liet men 't gelyk het lagh.

Het neeghende punt eiſchte ſtips, *dat de Hartogh tot Raadsluiden hadde inboorlingen des Lands, zulke als by de Staaten zouden gemaghtight worden.* Hierop braght men by, van zynentweeghe, *Dat het den Vorſte, ende niet den Staaten* (1) *toeſtond, zynen Raadt te ſtichten.* De Ambaſſadeurs antwoor-

(1) *Toeſtond*, toekwam.

Bl. 748. woorden, *Dat al de jammeren des Lands uit de Raadsluiden waaren hergekoomen; en dat men vergeefs hierom* (1) *dingen zoude, dewyl zy meinden dat'er de Staaten reeds in voorzien hadden, met oprechten van eenen Raadt: zonder daarom den Vorste te willen beletten, van tydt tot tydt de plaatsen der ooverleedenen te vullen met andre persoonen; doch Landtzaaten, en ter benoeminge van de handelende gewesten.* Ende, als men, van Anjous zyde, op zitting van eenighe Fransoizen in den Raadt voorneemelyk drong, met aanmaaning, dat de gezanten doch rondelyk verklaaren wilden het uiterste hunner maght om dit stuk te maatighen; zoo laazen zy den Hartoghe de reeghelen huns heimelyken berichtschrifts voor, waarby, eenen oft twee Fransoizen,
— 749. aangenaam den Staaten, plaats aldaar ingeruimt werd; ende stelden dit punt in die forme, jaa vry wat breeder dan 't berichtschrift eighenlyk meebraght; met verzeekering dat hun niet geoorloft was een' tuttel meer daar by te voeghen. De Hartogh echter, zoo wel als zyne Raadsluiden, kon de hardigheit van dit punt niet verduwen. En zy vertoonden, *Hoe onbillyk het waare, den Vorsten, Heeren, en Eedelmannen, waaghende hun leeven en goedt voor 't Landt, toegank ten Raade te weigheren; maar met hun en hunne hoofden, naar eighe lust, te werke te gaan, zonder dat z'er op gehoort wierden.* Toen antwoordden d'Ambassadeurs, *'T verstandt der Staaten te weezen, Dat men d'uitheemsche Vorsten, Heeren, en Krysooversten, niet meer uit den Raade van oorlogh zoude weeren dan d'ingezeetenen, volghends 't ouwde gebruik: maar, belangende den Raadt van Staat, dien 't bewindt van den burgherlyken standt, van het Gerecht, en andre zaaken buiten 't stuk der oorloghe toequam; de reede vereischte dat Landtzaaten het Landt regeerden. En zy weezen aan, nooit gedooght te zyn, dat, oft Kaizar Karel, oft zyn zoon Philips, tot leeden van deezen Raadt eenighe*

(1) *Dingen*, strijden.

ghe Spanjaards, hoewel onderdaanen eenes zelven Koninx, zouden beezighen: ende zulx niet ingevoert bleek dan ten tyde des Hartoghen van Alva, die, door zyn' tieranny, alle goede orde om verre worp, zonder nochtans te kunnen doordryven dat men der meer dan eenen oft twee aannaame. Jaa 't had den Hartoghen van Borgonje niet mooghen gebeuren, Borgonjers daarin te brengen booven twee oft drie; onaangezien dat men ze genoeghzaam voor luiden van eenen zelven Lande hield. Naa veel ſtribbelens oover en weeder, liet de Hartogh dit punt doorgaan, onder de maatighing daarin geſchiet. 1549.

Het tiende verbood den (1) buitenboorlingen de voortreflykſte ampten van 's Hartoghen huis, en gunde hem 't begeeven der andre, mits dat het meeſte getal der Eedelmannen uit inboorlingen beſtonde. Hier vraaghden de Franſoizen, *wat ampten men voor de treflykſte reekende: en laakten voor zeer onheuſch, dat men de ouwde, en getrouwe dienaars zyner Hoogheit, in ſteede van erkentenis, wilde verwyderen, en zoo veel als berooven van 't byzyn huns Vorſten; daar de Franſoizen in den aardt hadden dit aldermeeſt te achten.* De Gezanten antwoordden, *Dat men ze niet dacht heel uit te ſluiten: maar daar waaren eenighe ampten die aan 't Landt behoorden; als dat van Grootkaamerling, Groothofmeeſter, Grootſchildtknaap, oft Stalmeeſter, en andre, de welke naar reede niet moghten bedient worden by vreemdelingen.* Daarop ſtonden d'anderen toe, *dat het billyk was, de ampten, den Lande eighen, aan Landtzaaten te beſteeden; dan maakten eevenwel onderſcheidt tuſſen zoodaane ampten en die van d'eerſte Hofmeeſters, Stalmeeſters en andre.* De (2) dingtaal (3) ontſtak zich. Men deed de gezan-

(1) *Buitenboorlingen*, vreemdelingen, in tegenſtelling van *inboorlingen*, ingezetenen.

(2) *Dingtaal*, eigenlijk pleitrede, hier *geſchil*, waarin wederzijds ieder zijn regt handhaafde, of beweerde.

(3) *Ontſtak zich*, werd heviger, ſteeg tot verbolgenheid.

Bl. 749. zanten uitſtaan. Toen viel'er noch veel morrens onder die van binnen: voorwendende de Eedelluiden, dat, men hun den wegh tot alle vordering opdolf. Doch de Hartogh nam oover zich, te bearbeiden by de Staaten, dat yder zouw oorzaak tot goedt genoeghen hebben; en bewillighde in 't punt onder beſprek te zien in 't ſlot van deezen handel.

Het elfde, twaalfde, dertiende, en veertiende, gingen deur zonder veel geſchils. Het vyftiende en 't zeſtiende hielden in, *Dat de Koning van Vrankryk, (1) ontzeggende den Spaanſchen, hem zoo ter zee als te lande hadde te bekryghen, en zynen broedere genoeghzaame middelen by te zetten, om de Nederlanden altyds, en teeghens allerley vyanden te beſchermen: ten welken einde 't zelve Ryk en de gemelde geweſten in eeuwigh verbondt zouden blyven, oorlogh voerende, by gemein goeddunken, teeghens alle die hen quaamen te beſpringen: zonder nochtans deeze Landen ter Franſche kroone in te lyven.*

— 750. Deeze ſtof braght maghtighe zwaarigheit voor zich. De Hartogh en die van zynen Raadt vertoonden, *Dat de Koning zich ſteuren moghte aan deeze manier van zinſtelling: dat hem, ook ſchoon beſlooten hebbende den Koning van Spanje vijandt te verklaaren, nocht gelieven nocht (2) gelyken zoude zyn' meening t'ontdekken voor de daadt. Want zulx waare zyn' weêrparthy waarſchuwen en waapenen.* *Daar-*

heid. *Zich ontſteken* komt meermalen voor in de beteekenis van *zich verbolgen maken.* Zoo leest men in onze Bijbelvertaling, *Pſalm* XXXVII, 5: „ En *ontſteeckt* U „ niet over de boosdoenders." Zie verder het *Woordenboek* van den Heer WEILAND.

(1) *Ontzeggende den Spaanſchen*, den Spaanſchen den oorlog aankondigende. Zie onze aant. op bl. 27 van het I D.

(2) *Gelyken*, voegen. Wij zeggen nog in de platte taal: *dat lijkt mij niet*, dat is, dat voegt mij niet, komt met mijn belang niet overeen.

Daarenbooven zyn' Hoogheit zoo scherpelyk te willen verplichten tot het bedryf eens andren, bestond in geene reede, ende was zelfs ondoenlyk naar de natuur des verdings: gemerkt men met haar, niet met den Koning handelde. Dies moeste men dit dier wyze vervormen, dat zich de verbintenis tot den Hartogh gedroeghe, ende niet puurlyk tot den Koning. Ter andre zyde was het 's Hartoghen werk, te daadingen met zyne Majesteit: en deeze, wen zy zich vast maaken wilde, zouw zich aan zyn' Hoogheit verbinden, ende niet aan de Staaten. Hierop weezen de gezanten aan, *Hoe hunne meesters niet alleen hunn' eighe veiligheit, maar ook die van zyn' Hoogheit behartighden, met eenen voorstel, dienende om klaarlyk te verneemen, wat haar van zyne Majesteit te verwachten stonde. Want het was geen oorber elkandren te blinddoeken: en zyn' Hoogheit, aanvangende zoo wightigh een werk zonder steun van haaren broeder, zoud' 'er niet deur raaken, maar lichtlyk onder den last blyven leggen. Men kon haar ook, op dien voet, geen' geduurighe trouw van de Landtschappen belooven; dien een eeuwigh stryden, zonder hoope oft aanblik van andren grooten bystandt, ten uiteinde verdrieten moest.* Teffens stelden zy voor ooghen, *tot wat heil van gansch Christendoom, maar voorneemelyk van Vrankryk het Spaansch oorlogh gedyen wilde; zynde dit het rechte middel om'er d'inheemsche vreede te vestighen. Dat de Staaten zich nemmer gerust konden vinden, zy en zaaghen eerst dien krygh verkundight; gemerkt hunne vyanden, door ontallyke listen, gestaadelyk trachten zouden tot hun boos voorneemen te koomen, en den Koning, oft ten minste een deel des Ryx, aan hunne koorde te kryghen; waardoor, zelfs de kroon geschaapen scheen in gevaar van een' schriklyke scheuring te raaken.* De Hartogh, echter, bleef'er by; dat het ydele waan was, van die verklaaring, voor dat pas, uit den Koning te trekken: maar zeide, *zich genoegh te belooven van den goeden wille zyner Majesteit t'hemwaarts,* Bl. 750.

Bl. 750. *waarts, dat zy hem niet zouw verleeghen laaten: jaa zelfs, wen 't op 't nypen quaame, het oorlogh aanneemen teeghens Spanje. Dan men diende hem de zorgh van 't handelen met zynen broeder te vertrouwen.* Daarop vraaghden d'Ambassadeurs, *Wat verzeekering men dan vinden konde; gemerkt het zwaar mistrouwen; 't welk, gegrondt op veele stukken van zeer groot belang, niet lichtlyk t'ontwortelen waare uit de harten, zonderling der Omroomsgezinden, die men zoo meenighmaals te leur gestelt had, en versteeken van de vervulling hunner hoope, gebouwt op beloften.* De Hartogh en zyn' Raadsluiden antwoordden, *Dat men geen' andre verzeekering hebben kon dan 's Koninx woordt en teikening voor dien tydt, en voor den toekoomenden de werken, die hy hoopte in kort te doen zien.* Toen (1) deisden de gezanten zoo verre als hun heimelyk berichtschrift toeliet; ende, ooverslaande des vyftienden punts eerste lidt, stelden alleenlyk het tweede by geschrift; doch klampten daar aan, *Dat zyne Majesteit de hoedaanigheit haarder hulpe* (2) *bescheidelyk te verklaaren hadde.* Maar dit almeede smaakte den Hartoghe niet, en men moest deeze twee punten verstellen naar zyn goeddunken.

Teeghens het zeeventiende punt vielen geen' woorden altoos: maar veele noopende 't achtiende; mits het uitdrukte zeekre som gelds, jaarlyx te verschaffen door de Staaten tot onderhoudt des kryghs, zonder dat de gezanten begrooting maakten van de mid- — 751. delen der gewesten ende lasten der bezettingen. Dies toonden zy, ernstigh verzocht zynde, den Hartoghe twee oft drie lysten, zoo van 's Lands krysvolk als van

(1) *Deisden*, of, zoo als wij thans spreken en schrijven, *deinsden*, dat is, gingen terug, trokken hunne voorderingen in. *Deizen*, *peizen*, voor *deinzen*, *peinzen*, is, bij vroegere Schrijvers, zeer gemeenzaam, en wordt nog in *Braband* en *Vlaanderen* gehoord.

(2) *Bescheidelyk*, duidelijk, klaar.

van de bezettingen; en voeghden'er by, *Dat de kosten der bezettingen voortaan geschaapen scheenen te minderen; dewyl men, houdende 't veldt, in zoo veel steeden geen soldaaty behoeven zouw. De som ook van vierentwintigh hondert duyzendt gulden, belooft van de Staaten, zoude weenigh min uitbrengen dan dertigh hondert duizent Franken. En zy hoopten, dat de Staaten, naar eisch der noodt, noch wel wat dieper in de borze zouden tasten, om tot dertighhondert duizendt gulden te koomen.* Eindtlyk hy liet dit doorgaan; behoudends te mooghen naamaals daaraf naader handelen met de Staaten: 't welk ook op zommighe andre punten besprooken was, en van kleen belang, alzoo zy niet verplicht werden hem te believen. De zes naastvolghende punten liet men meede gelyk zy laaghen, uitgezeit, dat in 't eenentwintighste en tweeëntwintighste een gering woordt oft twee bygevoeght oft verandert werd. 1581.

Teeghens het vyventwintighste, luidende, dat zyn Hoogheit ter plaatsen, die men met gewelt quaame in te neemen, hadde orde te stellen by goeddunken der Staaten; zeiden de Fransoizen, *Dat het niet mooghelyk viel, altyds de vergaadring der Staaten te verbeiden op schielyk en onvoorziens ontmoetende zaaken: gemerkt men by wylen de steeden ten roove gaf, by wylen* (1) *ransoende; nu wat harder, dan wat zachter handelde, naar eisch der geleeghenheit, endt naar dat men den soldaat moest vernoeghen, oft naar de belofte hem gedaan.* Dit werd beantwoordt met verklaaring, *dat de Staaten niet verstonden in dit punt te begrypen de voorvallende geleeghenheeden van 't stuk der oorloghe; maar alleenlyk, dat men, naa 't oovergaan der steeden, de verdingen en ordeningen, als dan te maaken, zouw richten naar 't welbehaaghen der Staaten; volghends het voorbeeldt der stadt Mechele, met de wel-*

(1) *Ransoende*, voor losgeld vrijgaf.

Bl. 751. *welke zy gehandelt hadden naa 't bekoelen van de eerste hitte der verooveringe, waarin men de uitvoerders des werx liet daadingen.*

Oover 't zessentwintighste punt ontstond heevighe strydt; 'mits het de Staaten ontsloegh van alle gehoorzaamheit, eedt, en trouw, indien de Hartogh oft zyne naazaaten dit verdragh in eenighe zyner punten quaamen t'oovertreeden. En zyne Raadsluiden vertoonden, *Dat, hoewel zyn' Hoogheit vastlyk besiooten had, deeze punten alle en elk t'onderhouden, zonder een enkel der zelve te quetsen oft breeken, nochtans, naardien dit punt de onderdaanen tot rechters maakte, om te oordeelen wanneer 't verdragh gebrooken waare oft niet; jaa uitdrukkelyk voor zich braght deeze woorden, In eenighe zyner punten; het, ten aanzien haarder naazaaten, onderworpen bleek aan* (1) *behaaling; en datmen, ter eerste geleeghenheit die voorviele tot verandering, zouw mooghen* (2) *bestaan met zeggen dat de Vorst eenighe der gemelde punten te buiten ging: waardoor men in geduurigh mistrouwen moeste leeven, en in gevaar van zorghlyke opstendingh en weederspannigheit. Dies kon yder wel bezeffen, dat dit punt gemaatight diende met byvoeghing van eenighe bescheidelyker verklaaring; op dat d'een' en d'andre parthy zich des te beeter verzeekren moghte van onderlinge goedtwilligheit.* De gezanten, hierop uitgegaan en weedergekeert, deeden een wydluftigh verhaal van de getrouwigheit der Landen tot hunne Vorsten, en sterkten 't met getuighenis van zoo veel' eeuwen. Zy zeiden voorts, *Dat nietteeghen-*

(1) *Behaaling;* het werkwoord *behalen* bezigt men ter beteekenis van *betrekken, bijbrengen*, van daar *achterhalen, betippen.* Hier zegt het: *een kwade uitlegging, misduiding*, zoo als het ook op de volgende bladz. nader omschreven wordt: *lichtveerdelyk yets duiden tot kneuzing van 't verdragh*

(2) *Bestaan*, volstaan.

ghenstaande de reedenen bygebraght van 's Hartoghen zyde, de Neerlandsche Vorsten geen' zwaarigheit gemaakt hadden van zich te breidelen door zoodaanighe, jaa noch enger zinslooten. 'T welk niet alleen geen' oorzaak tot wantrouw oft arghwaan geweest was, maar, ten teeghendeele, een der sterkste banden van de geneeghenheit des Vorsten tot de onderdaanen, en van de gehoorzaamheit en liefde der onderdaanen tot den Vorst. Want alzoo vreesden zy nocht ooverlast, nocht onrecht van hunnen Landsheere, en verzeekerde hy zich van hunne trouwhartigheit t'hemwaarts. En het stond geenszins te beduchten, dat men lichtveirdelyk yets duiden zoude tot kneuzing van 't verdragh; naardien in zoo veel hondert jaaren nauwlyx een eenigh voorbeelt van zulx gezien was; jaa dat zy althans verdraaghen hadden, niet een' enkle breuk der eeden en beloften hun gedaan van den Spaanschen Koning t'zyner blyde Inkoomste, maar een geheele omstorting van alle recht, billykheit, en burgherlyke orde, een' verwoesting en bederf huns vaaderlands tot in den grondt, en 't vertreeden van alle menschlykheit, eer dan de waapenen aan te neemen. Hoe veel min dan viel voortaan te zorghen, dat zy zich teeghens hunnen Vorst verzetten zouden, naa proef van eindelooze ellenden, hun oovergekoomen door deezen krygh, niëtteeghenstaande d'oopenbaare rechtveirdigheit hunner zaake? Men kon voorwaar t'oover bevroeden, dat zy, zoo lang als 'er eenighe wegh ter werelt waare om t'oověrkoomen met hunne Vorsten, zich niet verhaasten zouden om teeghens hen in oorlogh te treeden. Ende ter andre zyde, indien zy en hunne voorzaaten ooit yveraars voor hunne wettighe vryheit geweest waaren, sterker reede dreef hen daartoe jeeghenwoordelyk, nu d'ervaarenis geleert had, wat 'er onheils en jammers reez uit d'ongerechtigheit en (1) woedery eens Vorsten die zyn

Bl. 751.
— 752.

(1) *Woedery.* Een verouderd woord, dat opzettelijk en

Bl. 752. *zyn gezagh misbruiken wilde. Waaroover zy hoopten, dat zyn' Hoogheit zich niet ongeirne voeghen zouw om hen hierin geruſt te ſtellen, en te betoonen met der daadt, dat zy begeerde hun een goedt Vaader en voorſtander te weezen, gelyk eertyds de goede Hartogh Philips, die daarom vaader des volx werd gebynaamt.* Hierop vertoonde wederom de Raadshooftman La Regnye, *Hoe men de Hiſtorien gevult vond met voorbeelden van weederſpannigheit teeghens de Landsheeren; en derhalven diende te voorzien, by 't verdingen, dat men der gemeente geenen voet gaave tot verylde opſtending: dewyl 't zelfs aan geene ſtaalen ontbrak van muiteryen en inheemſche oorloghen, dikwyls aangeheeven en gevoert van de Vlamingen, zoo teeghens hunnen Graaf, als van d'eenen teeghens d'andren. Om dan alle ſtoffe hier toe te ſchuwen, werd vereiſcht hierby te voeghen dit zinſlot, Als het den Landen blyken zal dat dit verdragh gebrooken zy. Anders waar het den Koningen een' voetſtrik leggen, en de deure voor onraadt en oproer oopenen. En dit aanhangſel zouw den geweſten het oordeel van 't breeken des verdraghs niet ontnemen: maar alleenlyk den aanſtoot verhoeden, die ryzen moght uit aaverechtſche duiding, als oft allen enklen perſoonen vry ſtonde zich teeghens hunnen Vorſt op te werpen, onder voorwending dat hy 't verdragh geſchendt oft geſcheurt hadde.* De gezanten eevenwel hielden hun eindt met aantuighing hunner maghteloosheit: ende alzoo dit een ouwdt voorrecht, jaa de grondtſlagh en ſteun van al hunne vrydoomen was, waaraf, booven alle dingen, 't volk zich zouw yverigh toonen, dat zy nocht konden, nocht darden, eenigher wyze, daarin yets veranderen. Toen verghde men hun noch eens buiten te ſtaan: ende zeide, naa hun weederkee-

en bijzonder het willekeurig gedrag van een' vorst aanduidde, *dwingelandij*. Zie KILIAAN. Het is gevormd van *woederen*, voortdurend werkwoord van *woeden*.

keeren, La Regnye, *Hoe de Randsheeren wel meinden, dat al de Landtschappen teeghens hunne Vorsten, niet gebruikten zoodanighe manieren van spreeken om dat ze hard en haatlyk waaren. Echter, dewyl de gezanten dreeven, dat het een voorrecht des Lands was, en mits zyn' Hoogheit verstond de voorrechten in ende ooyer al te handthaaven; dat zy dan geirne daaraan zoude gehecht zien dit zinslot, Naar hunne ouwde voorrechten. Waarop men hun wel verklaaren wilde, dat de zwaarigheit, gemaakt noopende dit punt, niet zoo veel woegh ten aanzien van zyn' Hoogheit oft haare naakoomelingen, als van den Koning, de Koninginne, en hunnen Raadt, die 't zeer* (1) *brusk zouden vinden. En lichtelyk (gelyk t'zynen hoove ontallyke gezintheeden in zwank gingen,* (2) *die wel beholpen zouden zyn met dus een' geleeghenheit om den Koning weêrsmaak in 't werk te geeven) moghten zy zeggen, hierby genoegh te blyken, dat men quam* (3) *deunen met zyn' Hoogheit, ende, naa 't beezighen van haar en haaren onderstandt, het war teeghens haar zoeken wilde, en haar diedsch te maaken dat zy 't verdragh oovertreeden had: gemerkt de Landtzaat, t'elker stonde wen 't hem lustte, haar, als houdende geene steeden bezet, nocht eenighe kraften* (4) *t'haaren verdoene, verjaaghen kon. Dat derhalven zyn' Hoogheit hen bad, dit zinbegrip hieraan te laaten knoopen, op dat zy alzoo den Koning vernoeghen moghte, met bybrengen, 't waar niet* Bl. 752. — 753.

(1) *Brusk*, onbescheiden, ruw.

(2) *Die wel beholpen zouden zyn* enz., dat is, die wel gediend zouden zijn, die zulk eene gelegenheid greetiglijk zouden aangrijpen.

(3) *Deunen*, schertsen, spelen, eene houding aannemen, die niet gemeend is. Dit woord bezigt ook onze Schrijver in het II D., bl. 65: „ Die anders denkt, *deunt* er meê."

(4) *T'haaren verdoene*, te harer beschikking.

Bl. 753. *niet nieuws, maar een ouwdt voorrecht des Lands; 't welk zyne Majesteit niet zoo vreemt vinden zouw, slaande 't oogh, op het voorbeelt van Rochel en zommighe andre Fransche steeden, meede voorzien van eenige bezondre voorrechten, die men hun onderhouden moest.* Dit werd rondelyk beantwoordt van de Ambassadeurs, met ootmoedigh smeeken, *Zyner Hoogheit geliefde doch niet oevel te neemen, dat zy hier niets konden wisselen, aan oft af doen; zynde dit punt al te teeder, en zy geenszins zoo verre gemaghtight, ziende ook zulx niet te verantwoorden by hunne meesters, dien zy wisten dat het zelve, booven al d'andre punten, ter harte ging.* Ten laatste liet de Hartogh zich gezeggen, aanneemende dit punt eeven als 't lagh; onder voorwaarde nochtans, dat de geenen, die hy aan den Koning zouw zeinden (waartoe genoemt werden de Maarschalk van Cossé, en de Heer van Pruneaux) hem mondelings daar af hadden t'onderrichten, op dat het zyner Majesteit geenen aanstoot gaave.

Noopende 't jongste punt, waarby vermaant werd, dat de Landen en de Hartogh gezaamentlyk 't beste middel te raamen hadden om den Aartshartogh Mathias in alle reedelykheit te vreede te stellen, verstond Anjou dat de gezanten yets voorslaan zouden. Zy zeiden, *Dat hun de Staaten belooft hadden, bescheidelyker verklaaring hunner meenige hierop oover te zeinden. Daarentussen zoud' het zyner Hoogheit gelieven van haarder zyde te peinzen wat haar beviele te doen in deezen. Zy beweezen hem de billykheit der zaake, en dat het hard en onheusch waare, den voorzeiden Aartshartogh onvernoegt te laaten vertrekken. Dat alle andre Vorsten van Christendoom zich daaraan zouden argheren; inzonderheit de Hoogduitsche. Dat, daarenbooven, ontallyke meenighte van menschen, in Nederlandt zelf, hem (en met reede) beminden en eerden, en zich grootlyx bedroeven zouden, ziende hem qualyk gepaait van daar scheiden. Waaruit dan eenighe flaauwing der goede geneeghenheit tot zyn' Hoogheit* vol-

volghen wilde: daar zy, ten teeghendeele, d'algemeine gunst zouw tot zich trekken, gaande mildelyk toe met zoo eenen Vorst; ende teffens diens hart en vrundschap winnen; een stuk van maghtigh belang ten opzighte van Hooghduitslandt, daar men den Oostenrykschen naam in zulk een' achtbaarheit hield als al de werelt wist. 'T welk de gemelde Landtzaaten moedighen zouw, om zich zoo veel te meer af te zondren van Koning Philips, en aan zyn Hoogheit te hechten. Gevraaght zynde wat hun hierin te doen docht, verklaarden d'Ambassadeurs, dat, zoo 't zyner Hoogheit geliefde den Aartshartogh te beschenken met eenighe haarder Heerlykyen, samt een taamelyk jaarwedde, de Staaten zien zouden hem meede vyftigh oft tzestigh duyzendt gulden 's jaars toe te leggen: ende verzochten haar, by den Koning en Koninginne Moeder te bemiddelen, dat zy zich desgelyx jeeghens hem wilden (1) uitruimen, en hem, in Vrankryk, een huwelyk, zyns waardigh, aanbieden. Hierop voeghde de Hartogh, dat hy 't in bedenken nam; ende, wen de Staaten zich quaamen naader te verklaren, betoonen zoude hoe hoogh hy zich 't begunstighen hunner zaaken liet bevoolen zyn. Daarnaa vermaanden zy hem tot het ontzet van Kaamerik, en hoe die stadt zich onder hem had begeeven, op voorwaarde dat zy, zoo hy verdragh met de Staaten der vereenighde Landen sloot, daarin zouw begreepen worden als een lidtmaat der zelve. Dit beantwoordd' hy geneeghentlyk: ende als zy hem baaden de Neêrlanders te begiftighen met * recht van Inboorlingschap, zeide zulx aan hem niet te staan; maar dat hy, naa zyn'

(1) *Uitruimen*, in tegenstelling van inkrimpen. Vreemd is hier dit woord, doch eigenaardig; men verlangde dezelfde onbekrompenheid jegens den Aartshertog van het Fransche hof.

* Naturalisatie.

1582. zyn' ontfankenis in Neederlandt, niet faalen zouw daaraf met den Koning te handelen, en het wel hoopte te verwerven.

Dit droegh zich toe op den zestienden van Herfstmaandt; zulx men met al dit daadingen nauwlyx booven vyftien uuren beezigh was; naamelyk, t'elken daaghe, van achten oft neeghen 's morgens tot tuſſen elven en twaalven. Seedert viel 'er noch ſtribbeling; houdende de Hartogh aan, om de punten ter weederzyden onderteekent te zien, tot bewys, voor zynen broeder, dat men ſtaat op 't verdragh maaken moght. Waarteeghens d'Ambaſſadeurs by braghten, *Geene reede te zyn, dat zy zich verbonden, en zyn' Hoogheit onverbonden bleeve, mits het volbrengen van 't vyftiende en zeſtiende punt, en dienvolghends haare verbintenis, aan 't goeddunken des Konings hing; die zoo lang moghte de zaak ſleepende houden, dat midlerwyl de Staaten benoodight wierden nieuwen raadt te zoeken, oft elders parthy te kiezen, oft ten minſte groote veranderingen in 't Landt opquaamen, die men hun gezanten, als verachtrende hunne beloften, zouw willen wyten.* En zy verzochten tydt om, voor vaſter verpligting, zommighen uit hun aan de Staaten te ſchikken; voornemelyk ten aanzien van de Brabandtſche, die hun zoo breedt een' maght niet gegeeven hadden. Teeghens deeze zeinding werd zeer veel oover hoop gehaalt. Eindtlyk, op beſprek dat de Hartogh hun gaave bewys geteekent met zyn' handt, hoe zy de bepaaling hunner maght, ontfangen van die van Brabandt, hem hadden bekent gemaakt, bewillighden zy, op den achtienden der gemelde maandt, in 't onderſchryven der punten, uitkoomende nu op deezen zin. I. *De Staaten kiezen en beroepen, den Hartogh van Anjou tot Vorſt der Neederlanden, op zulke tytels, te weeten van Hartoghe, Graave, Markgraave, en anderszins, met zulke Hoogheeden en voortreſlykheeden, gelyk de voorighe Heeren de zelve bezeeten hebben: welverſtaan, dat al de verbinteniſſen van den Huize van*

Bor-

Borgonje en de Neêrlanden zoo met den Kaizarry- Bl. 754.
ke, Vrankryk, Engelandt, Deenemark, als andre
niet naadeeligh aan dit jeeghenwoordigh verdragh,
zullen in haar geheel blyven, zonder eenige veran-
dring. II. *Naa 't ooverlyden zyner Hoogheit zul-*
len de manlyke oiren, wettigh geteelt van haar, 't
bezit der Landen aanveirden: ende indien zyn'
Hoogheit, oft haare voorzeide oiren koomen meer
dan eenen wettighen en manlyken erfgenaam achter
te laaten; zoo heeft het kiezen van den bequaamsten
aan der Staaten oordeel te staan. III. *In geval van*
minderjaarigheit des naazaats oft des gekoorenen,
hebben de Staaten hem eenen bestierder te stellen,
ende aan zich te houden de vooghdy, samt het be-
windt der Landtzaaken, tot zyne volle twintigh
jaaren toe; 't en waare zyn' Hoogheit, oft haare
erven anders daarin voorzien hadden, by goedtdun-
ken der Staaten; de welke, by ontbrek van zyn'
Hoogheit en haare naakoomelingen, zullen vermoo-
ghen eenen andren ooverheer te kiezen. IV. *Men*
zal zyn Hoogheit stellen in 't bezit der Landsheer-
lyke goedren, gelyk die jeeghenwoordelyk bevonden
worden: blyvende de zelve goedren belast met alle
* *dinklyke schulden: en de persoonlyke schulden, ge-*
maakt by de voorgangene heeren, met de Landschap-
pen en steeden, die dit verdragh aangaan, en met — 755.
andre vereenighde, oft met bezondre inwoonders
houdende hunne partky, zullen afgelost en betaalt
worden: en zyn' Hoogheit zal de zelfste goedren
doen bedienen by luiden naar haare geliefte, doch
inboorlingen des Lands; en zich te vreede houden
met de gemelde goedren, zonder te mooghen doen
eenighe ongewoone heffing (1) *oft de stelling van pennin-*
gen buiten verlof der Staaten, volghends hunn' ouw-
de voorrechten: ende blykende de zelve goederen
zulx

* Reëele.

(1) *Oft de stelling.* Men leze *oft opstelling* (impositie), volgens een exemplaar, door HOOFT zelven verbeterd, en in de Boekerij van het Koninklijk Instituut voorhanden.

Bl. 755. *zulx bezwaart, dat zy niet verre genoegh strekken konden tot onderhoudt van den staat zyner Hoogheit, zullen de staaten* (1) *schikken meer daartoe te verschaffen, en haar in alle reedelykheit te vernoeghen.* V. *Zyn' Hoogheit zal, in de gewesten, steeden, en gemeinten, handthaaven d'ouwde oovereenkoomsten, verbintenissen, gerechtigheeden, voorrechten, vrydoomen, en gewoonten, ook de Uitrechtsche Vereening, voor zoo veel zy dit jeeghenwoordigh verding niet te naa gaat.* VI. *Zy kenne voor goedt en van waarde al 't geene reeds, by den Aartshartogh Mathias, en d'Algemeine oft bezondre Staaten, gekeurt oft verordent is.* VII. *Zy wort gehouden, ten minste eens in 't jaar d'Algemeine Staaten te vergaadren, om daar orde geraamt te worden op de voorvallende zaaken, die de welvaart der Landen betreffen: ende zullen, booven dien, de Staaten moogen t'zaamenkoomen, zoo dikwyls, en ter zulke plaatse, als zy 't verstaan 's Lands oorbaar te weezen, volghends d'ouwde voorrechten.* VIII. *Zyn' Hoogheit zal haare woonsteê houden in de Neederlanden; ende zoo de noodt vereischt dat zy vertrekke en wegh blyve voor eenighen tydt, zal zy haare plaatse bekleeden met eenen andren Landtzaat, aangenaam den Staaten en op hunne bewilliging.* IX. *Tot Raadsluiden van Staate heeft zy te gebruiken inboorlingen des Lands, zulke als by de Landtschappen zullen gestelt worden, oft voor dit maal gestelt zyn; ende geene vreemdelingen, nocht Fransoizen, nocht andere, booven eenen oft twee, gevallende den gewesten, en by* (2) *toestandt der zelve: ende als men voortaan andre zal moeten beroepen, zal 't aan de Landtschappen staan die te noemen, en aan zyn' Hoogheit, hun last te geeven.* X. *Zyn' Hoogheit, zynde in de Neederlanden, voorzie met inboorlingen de voorneemlykste ampten haars huis; en belangende d'andre, doe, daarin, haar wel-*

(1) *Schikken*, zorgen, trachten.

(2) *Toestandt*, toestemming.

welbehaaghen, onder bespreek nochtans, dat de Eedelluiden meestendeels zullen Neerlanders weezen. XI. *Als men Ooversten van gewesten, oft van sterkten heeft te maaken, oft de voorneemlyke Amptluiden van eenigh Landtschap, zal zyn' Hoogheit eenen kiezen uit drie genoemt by die van 't zelve Landtschap; en de geene, die men zal noemen voor de hooftsteeden, zullen haar aangenaam weezen.* XII. *Zyn' Hoogheit beloove den Godsdienst en de geloofsvreede te onderhouden, in zulken staat als die teeghenwoordelyk zyn, oft gelyk by de Staaten van elk gewest naamaals zal worden gekeurt; ende naamentlyk in Brabandt, Gelderlandt, Vlaandre, Uitrecht, Mechele, Vrieslandt, Groninger Ommelanden, Drenthe, en Twenthe; zonder dat, van weeghe zyner Hoogheit, daarinne yets zal worden vernieuwt oft verandert.* XIII. *Hollandt en Zeelandt hebben te blyven, gelyk zy althans zyn, naamelyk, in 't stuk van den Godsdienst en anderzins: welverstaan, dat, in zaaken roerende de munt, oorlogh, schatting, en voorrechten tussen de Landen en steeden, zy zich zullen onderwerpen aan zyn' Hoogheit en d'Algemeinschap, naar 't luiden der oovereenkoomsten en verdingschriften, gemaakt oft noch te maaken, by gemein goeddunken der Algemeine Staaten, volghends d'ouwde gewoonten en voorrechten.* XIV. *Ende in 't gemein zal zyn' Hoogheit niet gedooghen, dat yemandt in zyn huis, oft anderszins, onderzocht oft gemoeit warde, om 't stuk oft onder voorwending van den Godsdienst, alwaar 't schoon dat hy, buiten de voorzeide twee Landtschappen, oeffening daar van deede: maar heeft zy* (1) *beide de geloofsverwantschappen in haare*

BL. 755.

(1) *Beide de geloofsverwantschappen*, dat is, beide ligchamen van geloofsverwanten, die der Roomschen naamelijk en Hervormden.

1584 *re bescherming te neemen.* XV. *Zyn' Hoogheit zal bevorderen, en te weeghe brengen, dat de Kooning van Vrankryk haar en haare erfgenaamen helpe met zyne maght en middelen, om zich altyds te handthaaven, en teffens de verdingende Landtschappen, staande onder haare gehoorzaamheit, teeghens alle vyanden, 't waare de Kooning van Spanje, oft andre verbondene weederparthyen; ende dat hy niet toelaate, dat eenighe hulp, gerief, oft doortoght verleent warde in zyn Ryk, aan de gemelde vyanden; ook den Ooversten der gewesten, steeden, en grensplaatsen beveele, d'ingezeetenen deezer Landen te begunstighen, en hun vry koomen en keeren toe te staan.* XVI. *Zynde zyn' Hoogheit getreeden in 't daadtlyk bezit deezer Landen, zal zy beschikken, dat Vrankryk en de zelve zich verbinden, en verbonden blyven, om gezaamentlyk, met gemeenen raadt, te oorlooghen, teeghens alle, die koomen te bespringen dat Ryk, oft deeze gewesten: de welke nochtans der kroone van Vrankrijk niet zullen worden ingelyft, maar zich houden by hunne wetten, gewoonten, gerechtigheeden, verdingen, en ouwde voorrechten.* XVII. *Wyders, tot meerder verzeekering teeghens de gemeene vyanden, die zich naamaals moghten kanten teeghens dit verdragh, meede om te voeden en te vermeerderen de goede vrundschap en 't onderling verstandt, die 't der Kooninginne van Engelandt, den Kooningen van Deenemark, Portugaal, Sweede, Schotlandt, en Navarre, den Vorsten des Kaizarryx, de Duitsche Henzesteeden, ende anderen Vorsten, mooghentheeden, Staaten, steeden, en hunnen bondtgenooten gelieft heeft te onderhouden met de Neederlanden, zal men hen, van weeghe zyner Hoogheit en der Staaten, aanzoeken, om tot naauwer en vaster verbintenis te koomen.* XVIII. *Zyn' Hoogheit zy gehouden het oorlogh te voeren, en de Landen te handthaaven, zoo met de middelen haar te verstrekken door haren broeder, als met haar' eighene, waartoe de Staaten jaarlyx zullen uitreiken vierentwintigh hondert duizendt gulden van veer-*

tigh

tigh grooten Vlaamsch, om daarmeede, voor al, betaalt te worden de bezettingen, en 't krysvolk van 't Landt te zulken getaale als men dienstigh zal vinden. XIX. *Den opperste des heirs zal zyn' Hoogheit, by goeddunken en geliefte der Staaten, stellen, en oover de Fransche troepen een hooft, tot der Staaten genoeghen.* XX. *Zy bezette geen' steeden oft sterkten met Fransoizen oft andre vreemdelingen, buiten verlof des Landtschaps daar de plaatse zal geleeghen zyn: ende d'ingeboortighe kryslui-den zal zy leggen, by goeddunken des Raads van Staate.* XXI. *De Landschappen zullen, tot noodtlyk* (1) *gerak des volx van oorlooghe, zeekre bequaame plaatsen verschikken, om de vendels te ververschen en uit te winteren, wen 't vereischt wort.* XXII. *Alle uitheemsche krysluiden, zoo Fransoizen als andere, zullen moeten vertrekken uit den Lande, als d'Algemeine Staaten des verzoeken op zyn' Hoogheit.* XXIII. *De zelve zal geen verbondt maaken met den Kooning van Spanje, 't zy door huwlyk, oft anderzins, nocht verdragh aangaan met hem, oft met de* (2) *onteenigde gewesten oft plaatsen, dan by goeddunken en bewilliging der Landtschappen, die haar zullen hebben aangenoomen: gelyk zy ook geen' andre verbintenissen zal aangaan met uitheemschen, tot naadeel van den Lande en dit verdragh.* XXIV. *Welverstaan, dat men de onteenighde Landtschappen, steeden, en plaatsen, ende andre, die zich zyner Hoogheit zullen willen onderwerpen, en vervoeghen met de verdingende Staaten,* bl. 751

tot

(1) *Gerak*, verzorging. Zoo vinden wij het in *Geer. van Velzen*, Bedr. II, Toon. I, bl. 495:

Myn paardt staat by de brug vast aan de teugelsnoeren,
Men doe 't terstondt *gerak* met havenen en voeren.

(2) *Onteenighde Landtschappen*, die namelijk, welke zich van de vereenigde gewesten hadden afgescheiden.

Bl. 756. *tot dit verdragh t'ontfangen heeft.* XXV. *Ende met de geene, die men met geweldt moghte koomen te verooveren, 't zy in de onteenighde oft andre oorden van Neederlandt, heeft zyn' Hoogheit te handelen, by goeddunken der Staaten, in maniere als met gemeine toestemming zal oorbaar geacht worden.* XXVI. *Zyn' Hoogheit en haare naazaaten zullen den pleghtighen eedt noopende 't onderhouden van dit verding, doen in elk Landtschap, booven den algemeinen eedt aan de Staaten: ende indien*
— 757. *zyn' Hoogheit oft haare naakoomelingen 't zelve te buiten gaan, zoo zullen de * Staaten met der daadt ontslaaghen en ontlast zyn van alle gehoorzaamheit, eedt, en getrouwigheit, en eenen andren Vorst mooghen aanneemen, oft anderszins voorzien in hunne zaaken, naar dat zy zullen te raade vinden.* XXVII. *Ten laaste, gemerkt d'Aartshartogh Mathias, geroepen zynde in Neederlandt, zich oprechtelyk naar plicht zyner beloften gequeeten heeft; zoo staat by zyn' Hoogheit en de Landen middel te raamen, om den zelve met billyke voldoening te believen.* Achter deeze punten stelde men, *De zelve ingewillight, beslooten, en bevestight te zyn, onder verplichting des Hartooghen, van te maaken, dat de Kooning zyn broeder hem verklaarde en zeekerheit gaave, by zyn handtteeken, dat het vyftiende en zestiende punt zouden volbragt worden. Dat zyn' Hoogheit en d'Ambassadeurs beloofden, de voorschreeve punten, en elk van die, naa te koomen en t'onderhouden, zonder eenighe quetsing; en daarop een pleghtigh verdragh te* (1) *verlyden, in goede en behoorlyke form, zonder yets daarin te veranderen oft te vernieuwen; ende dit, zoo haast als de boovengemelde verklaaring zyner Majesteit hun zouw*

* Beneficien.

(1) *Verlyden*, verleenen. Het woord werd voornamelijk gebezigd van overdragten van Leengoederen, wier regt van eigendom, bij *verlijdbrief*, erkend en bevestigd werd.

zouw gebleeken zyn. Welverstaan, dat zyn' Hoogheit, volghends de verklaaring, die zy den gezanten gedaan hád, zoude mooghen, wen zy zich jeeghenwoordigh vonde ter vergaadring der Staaten, aldaar weeder in beraadt leggen het tweede, derde, neeghende, en achtiende punt, ten einde men zich naarder bedachte op de (1) *schorrigheeden en zwarigheeden der zelve: behoudens dat het aan de Staaten stonde, daarop de orde te raamen, die hun goed dochte. Ende dat men het zeste punt had laaten doorgaan, op der gezanten verklaaring en verzeekering dat 'er niet was verordent oft verleent, dan van ampten,* * *voordeelstaaten, en zommighe kleene giften van luttel belangs; en dit zelf by toestemming der Staaten. Gelyk ook in 't verdraaghen oover het tiende punt gezeit was geweest, dat men in 't oprechten van 't huis zyner Hoogheit in Neederlandt, verklaaren zoude, wie te houden stonden voor de treflykste amptluiden, daar 't zelve punt af vermaande. Ende in 't vast stellen des vyventwintighsten punts had men desgelyx gezeit, dat de Staaten niet meenden daaronder te begrypen 't geen het stuk en het recht der oorlooghe raakte; maar 't zelve te laaten aan 't welbehaaghen van zyn' Hoogheit en haaren krysraadt. 'T welk niet dan reedelyk gevonden was by de gezanten; die niet verstonden te beletten, dat zyn' Hoogheit den Staaten voordroeghe 't geen zy oordeelen zouw te betaamen, tot ruimer en klaarder uitlegging, en verbreiding der voorzeide punten; oft anderszins aanweeze 't geen haar dochte dat te doen stonde, volghends 't boovengezeide.* Dit werd onderteekent van den Hartogh en de gezanten, op den neeghentienden van Herfstmaandt. Zynde de zaak dus verre gebraght; zoo zond Anjou aan d'Algemeine Staaten, eenen brief, die blaakende van glimp en gunst, aldus luidde. Bl. 757.

Myn Heeren, Door plicht tot eer en deughd, het be-

* Beneficien.

(1) *Schorrigheeden*, zulke bepalingen, die onaangenaam waren, aanstoot konden geven.

Bl. 757. *betrachten der welke de groote Vorsten* (1) *draaght, en doet lichten in 't oogh huns volx, en d'uitheemschen t'hunner gunste nyght, ben ik voorheen; daarnaa door uw billyk vertoogh, gedreeven geweest, om my te kanten teeghen de quellingen en ooverlast, die ghy uitstaat. Ende 't is u bekent, hoe, als ghy my eerstmaals t'uwer bescherming aanzocht, ik u 't uiterste myner krachten heb bygezet; my erinnerende, dat het eenen Vorste, minnaar van recht en reede,* (2) *toestond het oor ter klaghte van een' bedrukte gemeente, en de handt t' haarder hulpe, uit te strekken. Aan de vruchten hunner ingeboorene heerscheit, naamelyk aan 't vellen uwer vryheit, het schenden uwer wetten, ouwde gebruiken, en voor-*
— 758. *rechten, hebben de Spanjaards en hunne onderworpelingen, sint een' lange wyl herwaarts, u t'oover doen smaaken, hoe zy blaaken in toeleg op uw eeuwighe slaaverny, tot dank voor uw' vuurighe liefde, en oovergeeve gehoorzaamheit, beweezen aan dien Kooning en zyn' dienaars. Speurende dan u* (3) *zoo deerlyk te weeghe, en bekoort zynde door den glans der deughd en grootmoedigheit, eighenschappen der Vorstlyke hooghte, meer dan door andre zucht, oft door de geneeghenheit my zoo mildelyk toegedraaghen van uwer zyde, heb ik te liever geluistert naa de verkiezing van mynen persoon t'uwen Landsheere, onder verbandt en voorwaarden, verklaart door uwe gezanten; gelyk ghy u van hun, buyten twyfel, verstendight vindt. Waarop ik u beloof, 't zy wat'er my afkoomen mooghe, my te verkloeken, om uwe vryheit op te heffen; uwen staat, wetten, en voorrechten te handthaaven; uwe huisgezinnen en goedren te verdaadighen; teeghens alle, die zich yets t'uwer verkorting onderwinden zullen. Ende, gemerkt dat tot het duuren uwer vryheidt, der welke ik, met Gods gunst, hoop en begeer 't hooft op te hou-*

(1) *Draaght*, gunst, genegenheid doet vinden.

(2) *Toestondt*, betaamde.

(3) *Zoo deerlyk te weeghe*, in eene zoo deerlijke gesteldheid.

houden, noodigh is, (1) *uit te schudden allen bezondren haat, nydt en oevelmoedt, die de grootsten deezer wereld tot verleeghe luiden maaken; zoo vermaan, jaa bid ik u van heelen heeten harte, t'zaamen te spannen in goedt onderling verstandt, tot achtervolghing uwer bejaarde gewoonten, uwer keuren en instellingen. Vertrouwt voorts, dat ghy, naa 't voltrekken deezer handelinge, ende naa myn' aankoomst by u, altyds een' gewissen steun aan my vinden zult: ende dat ik al myn' maght en gezagh daartoe besteeden wil, zonder myn' middelen oft eighen leeven te verschoonen, die ik, aan de behoudenis en vermeerdering van uwen staat, heb opgeoffert.* Thans werd hy verstendight van den Kooning, hoe zyne Majesteit den handel met de Neederlandsche gezanten goedt vond, en zich zelve geneeghen, hem met al haare middelen in te volghen; maar zulx onmooghelyk, zoo lang als de krygh het ingewant haars Ryx verscheurde. Waaroover noodigh was, dat zyn' Hoogheit zich eerst pynde den binnenlandschen pais te vestighen. Dies toogh de Hartogh naa Gaskonje, daar hy eenighe maanden, zoo met het sluiten, als met het invoeren der vreede beezigh bleef. Bl. 758.

Hierentusschen beaangenaamden en bekraftighden, op den naastleeden van Wintermaandt, der vereenighde Landtschappen gemaghtighden, vergaadert tot Delft, het gemelde verdragh van 't Plessis by Tours: ende gaaven hunnen gezanten, oft den meestendeele der zelve, onweederroepelyke maght, om uit hunnen naame den eedt t'ontfangen van den Hartogh, zoo haast als d'Alderchristelykste Kooning onder zyn handtteeken verklaart hadde, dat hy de punten van 't voorzeide verding goedt kende en beaangenaamde, ende zyn' Hoogheit en haare oiren, met zyne kraften en middelen, helpen zoude; op dat zy, neevens de gewesten die met haar oover-koo-

(1) *Uit te schudden.* Krachtig is dit woord, ontleend van het uitstoffen der kleederen.

Bl. 758. koomen waaren, zich geduurighlyk teeghens alle vyanden, den Kooning van Spanje, oft andre, moghten handthaaven.

Tot nyghing der gezanten om den handel te fluiten, nietteeghenstaande de voorverhaalde reedenen van aanstoot, had niet weinigh geholpen de gladde voorspoedt van Kooning Philips in Portugaal, dat te deezer tydt zynen (1) ondergang eindighde. Want Don Antonio, die, hoewel geestelyk en Prioor van Acrato, ook doorgaands gehouden voor onechtelyk geteelt uit eenen broeder van Kooning Hendrik Kardinaal, nochtans, als eenigh oir in manlyke lyn, van de Portugheezen plechtelyk gekroont was, en by deeze geleeghenheit de wettigheit zyner geboorte beweeren wilde, werd ten veld' uit geslaaghen, de hoofstadt Lisbon gedwongen. Zwaarlyk gequetst, voorneemlyk in 't hooft, uit welke wonde wel vyf beenen quaamen, zworf
— 759. hy van Wynmaandt deezes, tot Zoomermaandt des volghenden jaars, om her, balling in eighen Ryk, en leidende, door de klippen en wildernis, een leeven gebeedelt van dagh tot dagh, uit de meêdooghentheit der Landtzaaten, die, gedreeven door zucht tot d'ouwde stam van Portugaal, hem somtyds ter sluik huisden oft (2) hoofden, op gevaar van hunnen hals by beurten, staaghs van den zynen. Eindtlyk, naa 't uitstaan van meenigherley hachlykheit ontquam hy op een schip van Enkhuizen. De zelfste fortuin vervolghd'hem noch ter zee, daar hem een maghtigh oorloghschip ontmoette

(1) *Zynen ondergang eindighde*, dat is, volgens eene meer gepaste en eenvoudige wijze van spreken, zijnen ondergang voltooid zag.

(2) *Hoofden. Hoven* beteekent, in onderscheiding van *huizen* (huisvesten), waarmede het bij onzen en andere Schrijvers van dien tijd doorgaans vereenigd wordt, ter maaltijd ontvangen, en wordt meestal van een prachtig onthaal gezegd; aan welke beteekenis nogtans de toestand van ANTONIO ons hier verbiedt te denken.

te, en 't (1) karveel, dat, gelyk de Spaansche wyze is, daar neevens ging, aan boordt zond. Maar de schipper, genaamt Kornelis van Egmondt, (2) ontleidde 't hun met een tydighe leughen, dat hy van Calis in Andaluzie afgevaren, en de pest onder 't bootsvolk was. Zoo (3) trad hy tot Calis in Vrankryk op; stak thans van daar, oover, in Engelandt: ende hebbende naamaals 't weederkeeren t'zynen Ryke bestaan, met hulp dier Majesteit, maar eeven krank geluk, quam ten laaste in Vrankryk sterven. Twee zoonen liet hy achter. In den jaare vystienhondert neeghenentneeghentigh zaaghen wy, tot Veneedje, den jonghsten, Don Christoffel, erbarmelyken volgheling van eenen, die, toen gevangen aldaar, zich zocht uit te geeven voor Kooning Sebastiaan, gelooft in Barbarye verslaaghen te zyn. De oudste, Don Emanuel, beeter te weeghe geraakt, won in Hollandt de min en 't huwelyk der eenighe volle zuster van Prins Maurits van Oranje, en, by haar, verscheide kinderen. Thans gescheiden van haar, en behoeftigh, heeft hy, (4) vertyghende van zyn recht op Portugaal, zynen (5) zoen met Spanje gemaakt; zich in Brabant begeeven; en onlanx naa haare doodt, aldaar een' bedaaghde maaghdt van den huise Osorio getrouwt. De Afrikaansche en Indiaansche gewesten, met de eilanden onderworpen dee- Bl. 759.

(1) *Karveel*, een ligter vaartuig, eene bark, in het Fransch *Caravelle* genoemd.

(2) *Ontleidde 't hun met een tydighe leughen*, dat is, deed hen door eene tijdige leugen van hun voornemen afzien. Zie de aant. op bl. 150 van het III D.

(3) *Trad hy —— op.* Naauwkeurig, volgens de wijze der Grieken, neemt onze Schrijver de ligging der plaatsen in acht, door op- en nedertreden, gaan, enz. *Calais* wordt daarom elders *Zeestaigher* geheeten.

(4) *Vertyghende*, afziende, afstand doende.

(5) *Zoen*, bevrediging.

Bl. 759. deezer kroone, werden ook, 't een vroegher, 't ander laater, van den Castiliaan vermeestert. Met dus een' plek Lands, groot van inkoomst, en grenzende van alle kanten aan den Spaanschen boodem oft de zee, zulx de bewaarnis gemaklyk en van kleene kosten valt, hield men 't verlies van Tunis ruim (1) geboet. Zommighen nochtans, waanende zich bet verlicht met regeerkunde, oordeelden dat het verre zagh, gewaapenderhandt, zonder aangebooden recht te verbeiden, een Christen Kooninkryk te neemen, 't welk by menschen gedenken geenen krygh teeghen zyn' geloofsverwanten gevoert had; ende dat nydt en staatyver, opgestookt hierdoor in andre Christene mooghentheeden, geschaapen waaren den Spanjaardt zwaare moeite te bescheeren. En zy braghten ten teeghendeel by, hoe 't eerlyker voor Philips, ende nutter, zoo voor zyne Staaten aan en in de Middellandsche zee, als voor gansch Christendoom, geweest waar Tunis te behouden; dat den Turke tot een welgeleeghen pakhuis van oorlogh zouw dienen, om Sicilie, Italie, Spanje, te waater aan te ransen, immers die kusten met geduurigh rooven te quellen. Maar (behalven dat de Koning geen' keur had) zoo meeten de maghtighen doorgaands de gloory by de roeden hunner grondtstrekking: eighen wort naader dan gemein voordeel gereekent, wisse winst booven vermoedbaare schaade betracht.

Veele, zoo beampte luiden en van treflyken aanzien, als andre, daar vermoeden van zucht tot de Spaansche parthy op viel, werden, in Slaghtmaandt, door de Majestraaten van Brussel, Antwerpen en andre plaatsen ter stadt uitgeweezen, op zeekre peene, zonder (2) gelaat van rechtspleeghing, zonder reede te melden; by enkele briefkens. Een manier van doen zeer onbillyk, en inbrek van onbepaalt gezagh, dat

(1) *Geboet*, hersteld.

(2) *Gelaat*, schijn.

dat zoo lichtlyk tot misbruik bekooren, en tot dwin- Bl. 759.
gelandy veraarden kan. Wel hebben de Wethouders, van ouwds her, maght om te keuren 't geen hun stads oorbaar dunkt; doch mits verplichtende zich zelve eeven verre als d'onderdaanen: maar, daar 't aan de geliefte eens kleenen getals van per- — 760.
soonen, oft somwyls aan drie oft vier Burghermeesters, jaa aan eenen dringer onder hen hanght yemandt te doen opstaan en uit zyn' welvaart te werpen, is 't, al leed men niet meer gevaars, voorwaar zorghelyk woonen. Deeze bysterheit nochtans, verschoont door de noodt des tyds, is seedert, vaaken naagespeelt; ik zeg niet, zonder meer haats dan baats te baaren.

In deezen jaare stichtte de Koning, ten aanstaan van Wilhelmus Damasius Lindanus, Bisschop van Roermonde, die zich toen in Spanje vond, twee (1) zaayeryen om harders oft leeraars aan te fokken, die 't Roomsche geloof hadden voort te planten, en 't Onroomsche te bestryden. In d'eene, tot Looven, moesten der tweeëntzeeventigh gevoedt worden, ter gedenkenis van 't getal der leerlingen van den Heere Christus; de rest in d'andre, tot Douay. Tot hun onderhoudt zond hy, d'eerste twee jaaren, geldt uit Spanje, en beval voort te kosten te verschaffen uit d'aangeslaaghe goederen des Prinsen van Oranje. In 't bewindt oover deeze gestichten stelde men Johannes Molanus, Doctoor in de Godtheit, en Johannes Vindevilius, Doctoor in beide de Rechten. Deeze beriepen, tot regeerder oover de zaayery van Douay, Johannes Estius: de Kooning den Bisschop van Middelburgh, Johannes à Stryen, tot het zelfste ampt, oover die van Looven.

Op den vyventwintighsten van Wynmaant, verloor Philips zyn' vierde gemaalin Anna van Oostenryk,

(1) *Zaayeryen*; eene vertaling van het Latijnsche *Seminaria*, waarvoor wij veel gepaster *kweekscholen* zeggen.

Bl. 760. ryk, dochter van Kaizar Maximiliaan den Tweeden. Zy had hem verscheide zoonen en dochters gebaart, die hy altzaamen ooverleefde; uitgezeidt Philips zyn naazaat in 't Ryk. Sint haar' doodt verzocht hy ten huwelyk haare zuster Elizabeth, weeduwe van Kooning Karel den neeghenden van Vrankryk. Maar deeze vorstin had liever het ooverschot haares ouderdooms in een klooster te verslyten.

Op den achtentwintighsten van Wintermaant raakte Geeraardt van Groesbeek, Bisschop van Luik, ende onlanx Kardinaal geworden, t'ooverlijden aan een' wonde, die, ontfangen ter jaght, door 't onvoorzichtigh lossen eener handtbusse, en geheelt oover een' wyle, weeder opbrak, doordien hy, met den Hartogh van Aarschot zynen gast, zich te zeer vergat in 't goê sier maaken: hoewel andren willen, dat het hem quam van verdriet, mits hy, aan zyne beloften van de Spanjaards met geldt te helpen, geen quyten zagh; dewyl zyn' onderdaanen, (1) die hen nerghensnaa zoo wel vermoghten, hem schatting, verzocht te dien einde, geweighert hadden. Om zyn' plaats te bezetten was groote strydt. Oranje en de Staaten gingen de Kanoniken, dien 't recht der verkiezinge toekomt, met smeeken en beweeghreedenen aan, om stemmen te werven voor den Aartshartooghe Mathias, en hem heuschlyker te loozen met dit loon der bedieninge, waarin hy, niet zonder zwaaren ondank der zynen, getreeden was, ende nu, zonder zyn hoop te bejaaghen, had uit te scheiden. Maar de gunst des gestoorden Kooninx, en des Kaizars, die teeghens zyn' eyghen broeder dong, goldt meer: zulx eindtlyk, t'hunner aanbeveelinge, Ernst, broeder des Hartoghen van Beyere, tot deeze waardigheit verheeven werd.

(1) *Die hen nerghensnaa zoo wel vermoghten*, dat is, die den Spanjaarden in het geheel geen goed hart toedroegen.

P. C. HOOFTS
NEDERLANDSCHE
HISTORIEN.

ACHTTIENDE BOEK.

HEt voorspel der nieuwe heerschappye vernamp men teffens met het nieuwe jaar vyftienhondert eenentachtigh: op welx dertienden dagh, de tot Delft verzaamde Staaten, hebbende 't (1) vaaken voorgestelde stuk van 't oprechten eens Landtraads hervat, besllooten dien voor eerst in te voeren, naar de volghende maate, (2) gepast tot ontfankenis van vorstlyke regeering. I. *'T getal zouw zyn van eenendertigh wel bequaame inboorlingen, en zich binnen 's Lands houdende, te kiezen en te loonen, vier by 't Hartoghdoom van Brabandt, eevenveele by 't vorstendoom van Gelderlandt en 't Graafschap Zutven, vyf by 't Graafschap van Vlaandre, vier by 't Graafschap van Hollandt, drie by dat van Zeelandt, drie by die van Dornik en Dornikkerlandt, drie by 't Landt van Uitrecht, twee by die van Mechele en Ooveryssel te zaamen, twee by die van Vrieslandt, en twee by de Groninger Ommelanden.* II. *Deeze persoonen zouden, neevens de hooghe Ooverheit, te stellen by de Staaten, alle voorvallende dingen verrichten, en inzonderheit volmaghtight zyn, om de schattingen, samt andre penningen en* Bl. 761.

(1) *Vaaken*, dikwijls.

(2) *Gepast tot ontfankenis van Vorstelijke regeering*, ingerigt naar den vorm van een OpperVorstelijk bestuur.

Bl. 761. *en zaaken, ingewillight by de Staaten, met der daadt te vorderen; desgelyx om het geïnde geldt* (1) *te bekeeren ter betaalinge der luiden en lasten van oorlogh; zonder dat de bezondre Landtschappen, steeden oft oorden, daarin te zien, oft te zeggen hadden, behoudends dat men aan de beloofde penningen korten liete de betaaling der bezettingen, en andre gewoonlyke kryskosten, vallende in elk gewest, ende toegelaaten by de hooghe Ooverheit en den Landtraadt; waarvan, aan al de Landtschappen gezaamentlyk, oft aan yder op zich zelf, van maant tot maant, oft ten langste van zes tot zes weeken, reekening en bewys der besteedinge te toonen stonde: ook zouwde de Landtraadt, met kennis van de bewindsluiden der geldtzaaken en beeden, oft van de kaamer, die men in plaatse van hun quaam' op te rechten, * 't beschik hebben oover der gemeine middelen zaamelaats, en ontfangers, moetende weezen nutte persoonen, en eerst benoemt by de gewesten; gelyk ook aan den zelfsten Raadt zouw staan het bestier van de † teeghenrolhouders, mits dat men deeze uit het eene gewest naame, om hen in 't ander te zeinden: doch de zaaken, betreffende den burgherlyken standt en 't begeeven der ampten binnen Hollandt en Zeelandt, hadden te blyven ter voorzieninge des Prinsen van Oranje: welverstaan, dat deeze twee Landschappen, by dit* (2) *uitdingsel, niet dachten te verkorten het punt der voorwaarden met den Hartoghe van Anjou gemaakt, dat, onder ander, van de Hollanders en Zeeuwen sprak; noopende 't welke zy te vreede waaren, zich t'onderwerpen aan den Landtraadt, op de bepaalingen en § inbanden, begreepen in dit bericht-*

— 762. *schrift; zynde ook hunne meening, met de begifting der*

* Dispositie.

† Contrerolleurs.

§ Restrictien.

(1) *Te bekeeren*, te besteden, aan te wenden.

(2) *Uitdingsel*, uitzondering, bijzonder beding.

der ontfangerschappen van kryspenningen ten behoeve der Algemeinschap, den Landtraadt te laaten begaan; gelyk zy meede wel lyden moghten, dat hunne stem, in stoffe van burgherlyken standt oft ampthesteeding, by d'andre gewesten niet gehoort wierde; en men hadde eindtlyk, binnen Hollandt en Zeelandt, in bezetting te houden zulk getal van vendelen, als zyne Doorluchtigheit, by goeddunken der Staaten van de zelfste Landen, zouw noodigh oordeelen. III. *Alle staaten en ampten, die t'allen tyde uit d'eigene handt der Majesteit oft des algemeinen Landtvooghds waaren ontfangen geweest, hadden* (1) *ter begiftinge des Landraads en der hooghe Ooverheit te staan, volghends de voorrechten der gewesten, daar de zelve ampten quaamen te vervallen; welke gewesten drie persoonen benoemen zouden, en de voorzeide Ooverheit gehouden zyn, eenen daaruit te kiezen: wyders zouden de gemelde Ooverheit en Raadt vermooghen, naar geleeghenheit van zaaken, voet-en paardevolk te soldighen oft ontsoldighen, mits niet gaande booven de maat der ingewillighde middelen, dan, by noodt, ter somme van hondertduizendt gulden, omme te slaan oover de vereenighde Landtschappen, eens, zonder meer, dan by verlof der Algemeine Staaten.* IV. *Om nieuwe schattingen oft andre lasten op te stellen, buiten geliefte der Staaten, zouw de gemelde Raadt geen maght hebben; nochte beschik oover punten, raakende eenighe algemeine verandering ofte 't stuk der Opperhoogheit, als was het vervreemden des Lands, ende 't brengen des zelven in* (2) *'t gewoudt van uitheemsche mooghenheit, oft het aanveirden van nieuwen oorlogh, oft besluiten van pais, oft wisseling van Heere oft van 's Lands gemeinen staat, oft invoering van nieuwe algemeine gewoonten, zonder verlof der Staaten wettelyk daarop*

Bl. 766

(1) *Ter begiftinge*, ter begeving.

(2) *'T gewoudt*, voor *geweld*, in de beteekenis van *magt*.

H. 762. *op vergaadert: doch zoude den voorzeiden Raade en der hooghe Ooverheit toegelaaten zyn, verbintenissen, tot 's Lands oorbaar, te maaken met andre Vorsten en volken: oover 't stuk der munte, 't vermeeren oft vermindren daarin, zouden zy geen gezagh hebben, zonder goeddunken van elken gewesse, dien daaraan geleeghen waar.* V. *Geenen Landtschappe zouden zy, teeghen diens dank, eenighen vooghdt opdringen; ende deez, indien 't mooghelyk viele, woonachtigh aldaar oft* (1) *gegoeyt zyn, oft ten minste aangenaam; ook gekooren worden alleenlyk ter benoeminge van 't zelfste.* VI. *De gemelde Raadsluiden hadden by eede te belooven, dat zy alle vrydoomen, rechten, en gewoonten des Lands, zoo in 't gemeen als in 't bezonder, onderhouden zouden, en zich voorts schikken naar 't luiden van dit berichtschrift; daarenbooven, geen verstandt in 't bezonder houden, met eenighe Landen, steeden, oft enkle persoonen, voor zoo veel de gemeene zaak belangde; ende de welvaart deezer alleen betrachten, zonder 't gewest hunner geboorte oft kiezinge aan te zien: zouden ook geenerley heimelyke t'zaamenspraak, beraading, oft besluit mooghen ontdekken; nocht eenighe geschenken ontfangen, op peene van eerloosheit en meineedt.* VII. *Alle zaaken, ooverwooghen by hen, moesten zy* (2) *slyten by uitslagh van stemmen, zonder dat de voornoemde Ooverheit zich beholpe met eenighen achterraadt.* VIII. *Alle brieven, betreffende den staat des Lands, stonden te vertoonen in den Raadt, om de meeningen daarop gehoort, ende besluit genoomen te worden.* IX. *Geene zaaken van groot gewight zouw men'er afhandelen, dan in jeeghenwoordigheit van al de Heeren, weezende ter plaatse, daar zich de Raadt*

(1) *Gegoeyt*, gegoed, in het bezit van vaste goederen.

(2) *Slyten by uitslagh van stemmen*; beslissen bij meerderheid van stemmen.

Raadt op dat pas onthielde, oft ten minste van Bl. 762.
*tien, waaraf de zeeven moesten zyn van verscheide gewesten: en oover 't sluiten van minder weeghende zaaken, hadden niet onder de zeeven heeren te gaan, de vyf van verscheide gewesten, indien zich ter steede van de vergaadering zeeven oft vyf van verscheide Landtschappen bevonden: en de griffiers oft * geheimschryvers zouden, van dagh tot dagh, de verschynende heeren te boek teekenen: ook de Raadt op geen' ongewoonlyke zaak mooghen verzaa-* — 763.
men en besluit neemen, zonder voorighe weete, gedaan aan al de heeren die in der stadt zouden zyn. X. *In zaaken, die Landschappen, steeden, en gemeinten aangingen, zouden alle † kennisschriften en afveirdingen gebyteekent en § bewaaright worden met de naamen oft toenaamen van twee heeren, by beurten; en de schriften, zonder die in andre handen te laaten koomen, stonden voorts te draaghen, door den geheimschryver, oft yemandt der Raadsluiden, aan de hooghe Ooverheit.* XI. *De geenen, die zich met waapenen teeghens de Staaten en 't vaaderlandt verzet hadden, oft den vyandt met raadt oft daadt holpen, oft verstandt met hem hielden, zouw men aan recht vorderen, in elk gewest, ten voordeele van 't zelve, zonder den voortgank oft uitvoer van 't vonnis te laaten verhinderen: behoudends eevenwel, dat men noch te dier wyle d'ontilbaare goedren niet verkochte, maar alleenlyk aanteekende, om de vruchten daaraf te bekeeren ten behoeve van 't Landschap daar ze vielen; ende dit by maniere van voorraadt, tot dat op 't verkoopen der goedren naader orde geraamt waare; ende zonder te verkorten het krysrecht, belangende de ransoenen,* (1) *mangelingen, oft verdingen oover ge-*
van-

* Secretarizen.

† Acten geparapheert.

§ Geverifieert.

(1) *Mangelingen*, uitwisselingen.

Bl. 763. *vangenen, houdende daadelyk de parthy van den vyandt; ende naar dat 's Lands welvaart quaam te vereischen.* XII. *Om der Algemeine Staaten recht te bet te bewaaren, ende op dat zy gestaadelyk moghten 't oogh hebben op de regeeringe, en 't beleydt van alle zaaken verstaan; zoo zouden zy jaarlyx tweemaals pleghtelyk vergaadren, op den eersten van Grasmaant en den eersten van Wynmaant, om te raadslaaghen op alles wat voorviel; ende dit ter plaatse, daar zich alsdan de gemelde Raadt en Ooverheit hielden: zouden ook mooghen verzaamen waar 't hun geliefde, om 's gemeenen Lands beste; gelyk meede de Staaten van elk gewest, om zaaken raakende hen in 't bezonder, zoo dikwyls het hun goedt dochte, zonder eenighen ondank te begaan, oft* (1) *t' eenighen begrype gestelt te worden: blyvende hierbeneevens in kracht het voorrecht, waarby verbooden wort, de Staaten van 't eene Landschap, buiten hunne grenzen, in een ander, te beroepen: ende zouden, des niettemin, de Algemeine Staaten, ook buiten de gewoonlyke tyden, vergaadren, zoo vaaken als zy, uit hooghdringenden noodt, door de gemelde Ooverheit en Landtraadt beschreeven wierden; ofte als een of meer gewesten dat quaamen te verzoeken, den welken men zulx niet hadde te weigheren; alles, mits dat men de punten invoeghde, waarop te raadslaan viele; zonder dat zich yemandt zouw mooghen verschoonen, oft uitstel neemen van te koomen ter plaatse en daaghe hun beteekent, op peene dat de verschynende zouden eevenwel voortvaaren tot besluit, en dat het zelve ook moeste naagekoomen worden by de geenen die niet zouden verscheenen zyn; uitgezeit zaaken van grooten naadruk, ende die eenigh* (2) *vertrek lyden konden; in welken geval-*

(1) *'T eenighen begrype gestelt te worden*, aan eenige berisping blootgesteld te worden. *Begrijpen* voor *berispen* kwam ons reeds voor D. II. bl. 230. Zie de aant. ald.

(2) *Vertrek*, uitstel.

valle men de achtergebleevenen andermaals beschryven zoude, teeghens eenen andren geleeghen dagh, op verbeurte hunner stemmen voor die reize, en op belasting dat het besluit, genoomen by de jeeghenwoordighen, gelden zouw, en hen verbinden, nietteeghenstaande hun afweezen: behoudends nochtans, dat de geenen, die niet verscheenen, hun gevoelen moghten ooverzeinden, om inzight daarop genoomen te worden in 't omvraaghen. XIII. *Van de gemelde Landtraadsluiden hadde men, uit elken geweste, alles jaars, in eevenen getaale de helfte, in oneevenen 't meeste deel, te wisselen aan andre; doch zonder daarmeê de afgaande aan hunn' eere te quetsen; ende zouden deeze ten minste een jaar moeten stil staan, eer zy weederom in den zelven Raadt moghten gebruikt worden; in den welken ook niemandt langer dan twee jaaren vervolghends te dienen hadde.* XIV. *Aan geene zeekre plaats zouw de voorzeide Raadt gebonden zyn, maar zich onthouden in de Landen oft steeden, daar hy en de hooghe Ooverheit het dienstighst oordeelden, voorneemelyk ten opmerke van het beleidt des oorloghs.* XV. *In zulken verstande nochtans, dat, oover wat zyde der Maaze de hooghe Ooverheit en de Raadt zich quaamen t'onthouden, by hen gekooren zouw worden, uit hun amptgenootschap, zeeker getal van acht oft tien persoonen, om te trekken en zich t'onthouden aan d'andre zyde dier stroome, en aldaar steevast te arbeiden, en de voorvallende zaaken te bezorghen; alles op breedt berichtschrift, geraamt ter jeeghenwoordighe daghvaart, en hun meede te geeven van de voorzeide Ooverheit en Landtraadt: ende tot beeter bescherming der Landen teeghens den vyandt, zouw door de hooghe Ooverheit gekooren worden, en gezonden een Veldtheer, tot het bestier des kryshandels, by goeddunken van den zelven Raadt, oft van andren daartoe bezonderlyk te schikken; doch in zulker voeghe, dat hy stond ten beveele der hooghe Ooverheit voornoemt.* XVI. *De gemelde Raadsluiden zouden, met de Ooverheit,*

Bl. 763. — 764.

Bl. 764. *maght hebben, om, naar geleeghenheit van zaaken, ende naar d'omstandigheeden des kryghs, en der plaatse daar die viele, te kiezen en te stellen zoo wel amptluiden van oorloghe als andre; ook tot het volmaaken van eenen krysraadt, om, by goeddunken van dien, de dingen te richten en uit te voeren; behoudends dat men, booven vreemdelingen, de Landtzaaten, mits eeven bequaam zynde, vorderde.* XVII. *Desgelyx zoude, aan den Landtraadt en d'Ooverheit, staan de keur van hunne geheimschryvers, deurwaarders ende andre amptluiden, te neemen uit de vereenighde gewesten, ten meesten oorbaar der Algemeinschappe.* XVIII. *Al dit enkelyk voor den tydt van een half jaar, ten einde van 't welke d'Algemeine Staaten weeder gehouden zouden zyn te vergaadren, zoo oover 't afschaffen oft aanhouden van den gemelden Landtraadt, samt het verbreeden deezes berichtschrifts, als oover andre zaaken, ende al dit buiten naadeel zoo des handels tusschen den Hartogh van Anjou en de handelendt Landtschappen, als der geene, die met zyn' Hoogheit niet gehandelt hadden.*

De zelve Hartogh, hierentusschen, liet de Staatschen gezanten leezen en uitschryven eenen des Kooninx brief, die vertolkt hier onder staat.

MYN BROEDER.

Haakende niet min naa uw welvaaren en grootheit dan ghy zelf, mits de zonderlinge en broederlyke vriendschap, die ik u toedraagh, heb ik u wel willen doen weeten en belooven by den jeeghenwoordighen, dat ik u zal helpen en bystaan met al myne maght; my voeghen, en in bondtgenoodtschap treeden met de Neederlanden, die met u zullen ooverkoomen zyn; alsdan, wanneer zy u, met der daadt, zullen hebben ontfangen en aangenoomen tot het Vorstendoom ende Heerschappy der zelve gewesten; volghends 't verzoek aan my gedaan van uwent weeghe.

Want

Want ik hoop, dat Godt, door zyne goedheit, my de genaade zal beweezen hebben, van, binnen dien tydt, myn Ryk te herstellen in eenen goeden pais: gelyk ik hem bid van ganschen harte; ende dat hy u houde, Bl. 764.

Myn broeder, in zyne heylighe hoede. Uit Blois den zessentwintighsten dagh van Wintermaandt des jaars duizent, vyfhondert, tachtentigh.

Uw goede broeder,

HENRIK.

Welk schryven my goedt gedocht heeft, hier, genoegh van woordt tot woordt, in te lasschen, om dat de gezanten groote zwaarigheit daarin maakten, mits hun des Kooninx belofte, als zich gedraaghende tot eenen toekoomenden tydt, (1) aan behaal onderworpen scheen; ende hy een' achterdeur oopen te houden, om, zoo dikwyls 't hem geliefde, uitvluchten te vinden. Vreezende nochtans den Kooning te terghen, en alzoo den heelen handel om te stooten, oft ten minste grootlyx te verachteren; bewillighden zy in 't voltrekken van dien, op besprek dat de Hartogh hun, onder zyn handtteeken, gaave een bescheidt, vervaatende den boovengestelden brief; en toezeg, *Dat hy, ten uiterste, voor 't eindt van Grasmaandt naastkoomende, zouw maaken in' Neederlandt te zyn, met zyn' eighene, en met de kraften hem toegestaan van zynen broeder, ook dat hy, noopende 't volbrengen van 't vyftiende en zestiende punt des verdraghs van Plessis by Tour, volghends het zelve, breeder verklaaring en verzeeke* — 765.

(1) *Aan behaal onderworpen scheen*, aanleiding scheen te geven tot moeijelijkheden, tot misduiding. Op eene gelijksoortige wijze lazen wij boven, bl. 208 van dit D., „ onderworpen aan *behaaling*." Zie onze aant. aldaar. Het zoude echter ook kunnen zijn, dat HOOFT te dezer plaatse door *behaal* enkel *intrekking* heeft bedoeld.

Bl. 765. *kering van zyne Majesteit zouw doen houden aan de Staaten, tot zoo verre toe, als men op hem, van hunnent weeghe, te verzoeken quaame.* Zynde dan het verding ingestelt naar behaaghen van parthyen, (1) met een' vertelling der Spaansche ooverdaadt in 't hooft, tot ontschuldighing van den Hartogh en de Staaten; las men 't, en voorts het verhaalde bescheidt. Ten naasten daaghe, drieëntwintighsten deezes jaars vyftienhondert eenentachtigh, deed men, naa opleezing der ingewillighde punten, wel pleghtelyk weederzydelings den eed, aan handen van den zeeghelwaarder La Regnye. Alzoo werd de opdraght der Neederlanden aangenoomen by den Hartogh; en hy tot Vorst der zelve, by de Staatsche gezanten. Dit geschiedde binnen der stadt Bordeaux. Ter gedachtenisse van dien, sloegh men in Neêrlandt, welx gewesten meest al verscheide leeuwen in hunne schilden voeren, legpenningen, vertoonende aan de voorzyde 't beeldt eens verwinners booven op een zuil, daar een leeuw aan (2) vertuidt was, met eenen halsbandt, dien een' muis aan einden knaaghde, in 't midde van dit omschrift; *Rosis leonem loris mus liberat:* dat is; *De muis verlost, knaaghende 't zeel, den leeuw.* Op d'achterzyde stonden de Paus en de Spaansche Kooning, lokkende den leeuw met hoop der heilighe vreede, om hem weeder vast te kryghen: in den randt deeze woorden, *Liber revinciri leo pernegat:* dat is, *De vrye leeuw wil geentszins weêr aan bandt.* Tot Gent werden andre gemunt, waarop men zagh, aan de voorzyde, eenen ring, geslooten met twee verzaamde rechtehanden; ter middelplaatse, Jehova, in Hebreeuwsch; rondom; *Pro Christo, lege, & grege:* dat is, *voor Christus, wet, en kudde:* aan d'achterzyde, een' krans van eiken

(1) *Met een' vertelling der Spaansche ooverdaadt in 't hoofd*, dat is, met een verhaal der Spaansche overheersching en gruwelen aan het hoofd.

(2) *Vertuidt*, vastgemaakt.

ken loof, met deeze bytaal, *Religione & Justitia Reduce; vocato, ex Gallia pacata, duce Andium, Belgicæ libertatis vindice:* dat is, *Ter weederkoomste der Godsdienstigheit en Gerechtigheit; zynde, uit het bevreedight Vrânkryk, geroepen de Hartogh van Anjou, Redder der Neederlandsche Vryheit.* Op gelyken penning deeden de Zeeuwen, ontrent deezen tydt, hun waapen stellen, eenen leeuw die zich uit de baaren opbeurt, met deeze verklaaring hunner zorghvuldigheit; *Vos terrâ, at ego excubo ponto:* dat is: *'T e land' houdt ghy de wacht, maar ik ter zee.* Op d'andre zyde was t'aanschouwen een hoedt op een' speer, (1) tot bediedt van strydt, voor de vryheidt; met deeze zinuiting, *Si non nobis, saltem posteris:* dat is, *zoo niet voor ons, voor de naakoomers dan.* Bl. 765.

De Graaf van Rennenbergh, hierentussen, volhardende in Steenwyx beleg, dacht dien van binnen, de blyde maare van 't naakend' ontzet, tot eenen droeven strik huns bederfs te doen dienen. Ook was 't geschaapen hem te gelukken, met naabootsing van den Hollandschen en Engelschen tromslagh, (2) indien hem de gunst eener dikke mist niet geweifelt hadde, met schielyk neêrvallen, dat al zyn' hinderlaaghen van ruiters en voetvolk in heldre lucht ten toon liet. 'T welk den steedelingen, reeds aan 't uittrekken, de hertredt ried, die zy onbeschaadight deeden, ende niet zonder eenighen der zynen af te maaken. Ten volghenden daaghe, tweeden in — 766. Louwmaandt, quam Sonoy, met etlyke scheepen en volk van oorlogh, uit Noordt-Hollandt, tot Blokzyl, en worp'er strax een' sterke schans op. Veel lyftoghts ook, daar van alle kanten meer toe vloeide, braght hy oover, zoo tot zyn eighen, als tot behoef van Norrits; dien hy daaraf verwittighde,

en

(1) *Tot bediedt*, ter aanduidinge.

(2) *Indien hem de gunst eener dikke mist niet geweifelt hadde*, dat is, indien de gunst van eenen dikken mist, welken RENNENBERGH wilde te baat nemen, hem ware bijgebleven, en te zijnen dienste niet gewankeld hadde.

J. 1580. en dees de ſtadt, met verzoek, dat men hem ygemandt, zich verſtaande des oorloghs, tot onderrichting toezonde. Dies quaamen Hopman Koen Dirxzoon en de Steêhouder van Olthof uit, met laſt, teeghens zin van Kornput en Beerenbroek, om op het waaghen der zaake te dringen. Doch Norrits, verwachtende noch eenighe hulp, en geldt om den quaalyk betaalden ſoldaat wat willigher te maaken, deed meer niet, dan dat hy, op den achtſten aavondt der maant, van Meppel tot Giethoorn quam leegheren. 'S andren daaghs ſchikte Rennenbergh weeder eenen trompetter ſteêwaarts, met ſchriftelyke aanbieding van genaade voor 't laaſte maal; zoo zy, aanmerkende dat de Staaten nocht maght nocht luſt hadden tot de jongſte proeve, zich opgaaven; anders wild' hy 't uiterſte te werk ſtellen. De brief, onderteekent by hem, Marten Schenk, en Johan Streuf, deed de Hopluiden oordeelen, dat zyn gezagh gedeilt was; ende werd van hun der Majeſtraat getoont. Maar als de beraading op 't ſtadthuis te lang aanliep, antwoorden zy, door den wachtmeeſter mondelings. *Den Prinſe van Oranje, en Staaten getrouw te willen blyven: de Graaf moghte doen 't geen hy niet laaten konde.* Daarop ſchreeuwden de ſoldaaten een' lange jouw, van de veſten. Eevenwel ſchreef men aan de Staaten, (1) met oovermaat der noodt. Rennenbergh, onlanx hiernaa, veirdighde Kornput eenen zeer ſchampren brief toe, en, daarin, een gedrukt walſch boexken, getytelt, (2) Afgeworpen ſchryven des Prinſen van Oranje aan den Hartogh van Alençon. Dit was 't geen, waaraf de Prins, achter zyn' uitgegeeven' ontſchuldighing vermaant had. Veele laſterlyke duideniſſen ſtonden op den kant; waaroover Kornput het ongeirne toonde; 't welk hem in lyfsgevaar braght, mits

(1) *Met oovermaat der noodt*, den nood ten breedſte uitmetende.

(2) *Afgeworpen*, onderſchept.

mits de steedelingen, denkende dat hy hun yet, Bl. 766.
waaraan hun geleeghen was, verberghen wilde, teeghens hem eenen oploop aanvingen, die zwaarlyk gestilt werd. Toen zond hy aardigh antwoordt, op brief en byteekeningen beide. Koen Dirxzoon leide vast den Veltheer aan de ooren, met roepen dat de stadt het geen' vier daaghen houden kon: zulx Norrits, hem geloovende, op den zeeventienden aan Sonoy, om naavoer van eenighe tonnen biers en ander behoef, zond; en boode aan de beleegherden, dat zy zich hadden gereedt te houden; alzoo hy meinde, ter naaste nacht, yets te bestaan teeghens den vyandt. Thans toogh hy, met zyn regement Engelschen, dat van Graave Willem Lodewyk van Nassau, en dat van Michiel Caulier, samt eenighe andre vendels, neevens Heegheman en Stuiper, in alles geen' tweeduizent man', naa Steenwykerwoldt; ende sloegh daar, onvoorziens, een goedt deel Rennenberghsche ruiters, (1) verbernde de huyzen, en veele schoone paarden daarin. Twee vendels, leggende op den Tuk, naamen de vlucht naa een derde in de Kapelschans, op den Steendyk. De beleegherden, in waapen van 's aavonds af, waaren langer niet te houden, nu de klank van 't schieten, en opgank der vlam hun ooren en ooghen terghde. Verzaamelt ter marktplaatse, storten zy op de knien, hun gebedt tot Godt; toen met de helft der bezettelingen ter poort uit, en op 't schansken van den Steendyk, dat verlaaten, geplondert en in vuur gesteldt werd; voorts naa de groote Kapelschans toe, daar Rennenbergh zelf binnen gekoomen was. Derhalven raauwelyk afgeweezen, spreiden zy zich oover 't landt ter rechte zyde, tot neevens Steenwykerwoldt; de eenen om de geenen t'onderscheppen die voor Norrits vlooden, d'andren om die van — 767.
de Oosterschans te stuiten, zoo zy pooghden den hunnen te baat te koomen. De duisternis, in dit bedryf,

(1) *Verbernde*, verbrandde.

V Deel. Q

Bl. 767. dryf, had bynaa een' droeve dooling voor uitvallers en ontzetters beschooren. Want Heegheman met de Engelschen en eenigh volk meer van de Staatschen, ziende 't gemelde schansken branden, en die van de stadt aan voor vyanden, trokken hun te gemoet, lanx den Steendyk, en groetten hen; ende aangezien voor de zelve, van hun, werden met eenighe scheuten gegroet; doch yder noch tydtlyk des misverstands gewaar. Midlerwyle rukten de Rennenbergschen, geschaart in 't breede, te voet en te paarde ontrent het Verlaat, oover de Aa, om Norrits van daar, en de uitvallers naa stadt te jaaghen. Deeze hadden, ontrent de kleene schans een' (1) waaghenburgh gemaakt, ende, deizende derwaarts, vernaamen by 't schieten daaruit, dat ze van den vyandt was ingenoomen. Zommighen nochtans, stoutelyk toestreevende, (2) deeden hem ritsen: maar als hy weederom in dikker meenighte aanliep, staaken zy de waaghenburgh aan brandt, en koozen de stadt. Andren pynden zich zeeker ander klein voordeel, en Beerenbroek het schansken noch in te houden; doch werden daatlyk meede 't zelfste padt opgedreeven. Naa de Waltpoort, eindtlyk, daar elk voor andren zocht in te dringen, quaamen de Rennenberghschen met zulk geweldt toezetten, dat zy afgeloopen waar, zonder de wakkre weer der schutten van den bedekten wegh, gemaakt door Kornput, die hen tot naader bedenken braghten. Olthof hield zich, dien dagh, te paarde, aan deeze poort; daar zyn gezagh wel te staade quam om ze te doen sluiten. Rennenbergh, die nooit met alle neirstigheit eenen gevangen uit de stadt had kunnen bekoomen, kreegh 'er veel in deeze geleeghenheit; d'uitvallers ook niet weinigh. 'T getal der dooden en

(1) *Waaghenburg*, eene soort van schans, uit wagens gemaakt. Kiliaan verklaart dit woord *Waeghen-schantse*, *propugnaculum consertis curribus extructum.*

(2) *Deeden hem ritsen*, sloegen hem op de vlugt.

en gequetsten was ook groot ter weederzyden. Nor- *XI. B.* 1587.
rits, neemende zyn' wyk in eenen kamp vol boomen, omgordt met een' laaghe heining van aarde, wat wyder van de stadt dan het dorpken Tuk, werd vervolght van Rennenbergh; die 't meeste zyner maght daarteeghenoover stelde, en hem, den ganschen dagh deur, beschoot met etlyke veldtstukkens, zonder meer moords dan van twee oft drie mann'. Ten laatste bestormden zy, op het vinnighste, den kamp, doch (1) vonden wien te spreeken: en afgetooghen zynde hielden stal, in bittre koude, tot dat het duister werd, en hun goedt docht naa 't leegher te keeren. Hierom liet Norrits niet zich in bystre benauwtheit te zien, zonder lyftoght, zonder (2) gerak, zonder paardevolk. Want het zelve was noch een' myl van daar; bleef ook achter, mits 't hem geslaaghen waande, om dat Schenks ruyters, en andre, toeleggende op 't afzetten der lyftoght, lanx 't woudt, achter den kamp om; (3) naa hen toe peurden; tot dat zy, door behulp van een kleen afscheidsel, gekeert werden. Norrits, ten einde van raadt, verfoeide Koen Dirxzoon, en teffens zich zelven, te lichtlyk bekalt van hem. Maar Koen, ziende 't werk haaperen, had zich naa stadt begeeven. Wel stond die wegh ook oopen voor Norrits; maar meinende de schaarsheit van spyze zoo groot te zyn, als Koen getuight had, vreezd' hy meer eeters binnen, ende d'eenen met d'anderen in onverwylbaaren hongersnoodt, en hun gewis bederf te brengen. Niet weetende wat aangaan oft waar heene, en reeds verlaaten van een goedt

(1) *Vonden wien te spreeken*, vonden dapperen wederstand.

(2) *Zonder gerak*, zonder eenig gemak.

(3) *Naa hen toe peurden*, naar hen toe streefden.

III. 767. goedt deel zyner knechten, die (1) spraayelings
wegh liepen, toogh hy nu op; als hem, t'allen geluk,
aantrof een van twee booden, uytgezonden
van de beleegherden, die 't langduurigh schieten,
dat nochtans naaby was, alleenlyk gehoort hadden,
kunnende, door de dikte des neevels van dien dagh,
geen' tien schreeden verre zien. Blydelyk ontfing
hem Norrits, zeggende, dat hy, hoewel maar een
burgher, wonderlyk wel te pas quam, om hem met
— 768. meer verstands af te leiden dan een zot krygsman
hem had aangevoert. De boode wees hem naa Blokzyl;
van waar hy, by den zelven, aan de beleegherden
weeten liet, dat hy, gestyft met de Vriesche
hulp, die van uur tot uur verwacht werd, haast
tot de voorighe plaats wilde keeren. Hebbende zyn
volk weeder verzaamelt, sloegh hy zich needer in 't
klooster van Sant Janskamp. Rennenbergh, des verkundschapt,
rukte, met groote stilte en snelheit, op
den vierentwintighsten van Louwmaandt, derwaarts;
en ving, ter eerste aankoomst, zommighe ruiters,
en veele paarden, geleeghert buiten 't klooster.
Voorts worp hy, ter yl, eenighe schansen op; besloot
het schier rondom, en beukte den muur met
twee metaale stuxkens, in hoope van Norrits af te
maaken, eer de Vriesche troepen verscheenen. Binnen
viel de mondtkost zoo kort, dat m'er zich met
paardevlees (2) lyden moest, hoewel Sonoy hun
wat lyftoghts toezond, met eenigh busskruidt, by
twee zyner vendelen; die onder weeghe bestooten
werden van twee kornetten speerruiters, eeven sterk
van getal als zy, en hen, met bittre ontfankenis,
schuw van een tweede treffen maakten. Den vyventwintighsten
besteedde de Graaf (3) echter in
schie-

(1) *Spraayelings*, allerwege, ginds en herwaarts verspreid.

(2) *Lyden*, behelpen. Zie de aant. op bl. 191 van het III D.

(3) *Echter*, op nieuws.

ſchieten en ſtormen; meest t'zyner eighe ſchaade, Bl. 761. mits de forsheit der Engelſchen. Des aavonds te vooren hadden de Heer van Nyenbordt, en Adriaan Menning, Steêhouder des Heeren van Merode, geſchikt tot Schoterburum te zyn, van waar zy, te deezen daaghe, tot Oldemarkt, en voorts, by goeddunken van Sonoy, tot Blokzyl quaamen, aanbrengende ontrent vyftienhondert mannen, en veele waaghens met voorraadt. De vyandt, reeds voor 't hooft geſlaaghen met de volſtandighe weere der Staatſchen, gaf voorts, door deeze maare, den moedt verlooren; en zich, een uur oover middernacht, weeder op wegh naa Steenwyk, zwyghender trom, en zoo haaſtigh, dat hy al zyn' lyftoght, dooden, gequetſten, gevangenen achter liet. Schenks ruiters, al deurgegaan te vooren, en zonder verlof, leidden voorts Giethoorn aan koolen, op dat'er de weêrparthy geen dak (1) t'haaren verdoen vonde. De ſteedelingen, hoorende 't ſchieten tot Sant Janskamp, hadden wel zes uitvallen gedaan, om (2) taal te ſcheppen: maar luttel verricht.

Ten volghenden daaghe borreld' in 't leegher misnoeghen op, met dreighementen van den Veldtheer by den kop te grypen, 't en waar hy betaaling verſchafte: 't welk, naa groote moeite, voor dat pas bezaadighde, door beloften van trooſtelyk antwoordt teeghen den naaſten morghen. Deeze gekoomen zynde; gaat Rennenbergh heimelyk, neevens Schenk, naa Oyenbrugs huyzinge, en handelt daar met de Hopluyden, dat zy oover elk vendel hondert gulden ontfanghen zouden, voor den tydt van vier daaghen. De ſoldaaten, vroegh op de beên, en ſpeurende den Graaf t'zoek, ſpatten t'zyner herbergh' in, plonderen

(1) *T'haaren verdoen*, ter hunner beſchikking.

(2) *Taal te ſcheppen*, eenig berigt wegens den uitſlag te bekomen. Men zegt nog, *ik heb er taal noch teeken van vernomen.*

Bl. 768. ren die genoeghzaam, draaven van daar met een gedruis naa Streus toe, en toonen zulke tanden, dat hy zich verplichtte, hen, zoo zy niet aanmoedighers vernaamen, des andren daaghs van daar te voeren. Doch Rennenbergh, thans te voorschyn koomende, deed hun yder eenentwintigh stuivers aantellen. Afmeetende voorts wat hem naakte van de Staatschen, beval hy 't verspreide heir in te krimpen. Dies werd Steenwykerwoldt geruimt, de hutten aldaar en op den Tuk afgebrooken, en gestelt aan de Aa, op den Bouwkamp, by den Westdyk en grooten leegheroordt.

Sonoy, midlerwyle, zich verstaande met eenighe burghers van Vollenhove, werd bericht, (1) dat het hem, tinteld' hy 't, niet ontstaan zouw. Waarover hy, naa opening gedaan hieraf aan de gemaghtighden der Naader Vereeninge, die tot Kampen waaren, en aan Norrits, om, volghends hun vermaan, naaryver te myden, vier zyner vendelen, in 't laast van Louwmaant, daar voor braght. Het Slot bewaarden etlyke Rennenberghsche ruiters en
769. knechten, die korts kreukten, bedingende uittoght met pakkaadje, geweer, en paarden. 'T geschut, en

(1) *Dat het hem, tinteld' hy 't, niet ontstaan zouw*, dat het hem, indien hij eenige poging in het werk stelde, om het tot zijne partij te trekken, niet ontgaan zoude. Volgens KILIAAN is *tintelen* ook hetzelfde als *ketelen*, titillare, leviter pungere, *zachtjes prikkelen*, vanwaar zich de beteekenis bij HOOFT gereedelijk laat afleiden. Tot opheldering diene verder hetgeen wij lezen, op bl. 13 van het II D. „ Zij derhalven, — sloeghen zich needer tot „ Oosterweel, op den oever, om Antwerpen te *tintelen*, „ oft het door toewight van krachten — op hunner zy- „ de moghte ooverstaan:" en in het XIX B. bl. 816: „ De Lantvooghdt — peynzende, dat het in allen ge- „ valle niet hinderen kon de steeden te *tintelen*, veer- „ dighde — brieven af." — *Tintelen* wordt ook thans nog, doch alleen in een' onzijdigen zin, voor *zacht prikkelen* gebruikt, wanneer men van verkleumde vingers, die door vuur verwarmd worden, zegt, dat zij *tintelen*.

en wat meer op 't huis was, moesten z'er laaten; Bl. 769
ook eenen Goossen Elschaf, Kammingaas Steêhouder, ooverleeveren: dien hy naa Deventer stuurde, ten verzoeke, gedaan van weeghe dier Wethouderen; eer de gevangen in zyn' maght gestelt werd, om dat hy zeekre hunne burghers, en koopluiden, op de Yssel, had helpen berooven, vermoorden, en naakt in 't waater werpen. Norrits, een belghziek man, trok zich deeze verzeinding, in 't eerst, heftelyk aan, als daarin niet gekent zynde; doch naader onderweezen van de geleeghenheit der zaake, door de gemaghtighden der Vereeninge, gaf zich te vreede.

Den vierden van Sprokkelmaant gebeurde, dat Olthof en de Steêhouders van Kornput en Stuper, binnen Steenwyk, op de markt, elk een veldthoen met der handt vingen: 't zy de vooghels verkleumt waaren, oft gejaaght van eenige wouw, oft wat hen anders suf maakte. 'T werd eevenwel voor wat wonders genoomen. (1) Nieuwlyker was 't, dat Kornput, oft willende zich van d'oovergeloovigheit des menschelyken aards in kommer, tot heilzaame styving der gemoeden dienen, oft laatende (gelyk hy zeeker somtyds zeldzaame vlaaghen had) zich, in der daadt, yets van heemelsche inspraak voorstaan; uyt de greep der drie dieren speldde, dat de Godlyke Drievuldigheit, ten einde van drie weeken, de stadt zouw spyzen: vreemdst, dat het juist zoo geschiedde.

Eenigh volk van Norrits, zoo te voet als te ros, uitgetooghen ter sluik, 's nachts naa den neeghenden, ooverraste en sloegh, tot Dieveren een dorp in de Drenthe, een deel ruiters van Rennenbergh en Schenk; ende kreegh, boven andren buit, hondert zessentwintigh paarden. De huizen, veele waaghens met voorraadt, eenighe gelaaden met speeren, die 't ongeleeghen viel meê te sleepen, stak het aan brandt.

Nor-

(1) *Nieuwlyker*, zonderlinger.

Bl. 769. Norrits, betrachtende deftelyk zynen plicht, ging zelf oover alles, niet min by nacht, dan by daaghe, en dreef de zaaken voort. Sterk nu ontrent driedulzendt vyfhondert knechten, en zes kornetten, zoo speerruiters als andre, leegherd' hy zich in 't Oosteindt van Steenwykerwoldt, daar noch eenighe huizen stonden, aan de voeten der heuvelen genaamt Haddingebergh, een' plaats afgeparkt met veele aarde wallekens, die den soldaat tot borstweer dienden; zulx hy onnoodigh vond zich bet te beheinen, behalven van achter teeghens 't Noorde, met een waaghenburgh. Al zyn' vendels deed hy planten op de hooghte, elk in zynen oordt, dat men ze uyt Steenwyk onderkennen kon. Want het lagh maar ontrent vierentwintigh hondert Roomsche treeden van daar, en tussen beide niet dan vlakte, ten deel heide en moeren, ten deel weiden tot aan stadt toe, zonder geboomte. In 't midde der weiden hadden de Rennenbergschen, op den laasten van Louwmaandt, een' schans gemaakt, onder scherm der welke zy in slaghorde tien vendels knechten, met etlyke ruiters, en twee metaale bussen stelden; groetende, zonder ophouden, 't leegher der Staaten: van waar hun, met vier groover stukken, trotselyk geantwoordt werd. De gansche nacht deur, bleeven zy in dien standt. Met den daagheraadt quam'er by, en schaarde zich desgelyx, al wat zy hadden van voet- en paardevolk, uitgezeit weenigh vendelen, vereischt tot bewaarnis der schansen. De Staatschen quaamen teeghen hen uyt, zulx op den Tuk, ten einde van den Steendyk, een' groote schermutsing viel. Die van der Stadt, dewyl d'ouwde poorten met schansen belemmert waaren, hadden ten laatste, om lyftoght van Norrits in te krygen, door raadt van Kornput, een' nieuwe gemaakt, die zy (1) de zyne noemden. Tot deeze poort uit, trok Hopman Koen

(1) *De zyne*, te weten, *de poort van Kornput*, *of de Kornputspoort*.

Koen Dirxzoon, met etlyke soldaaten, die, een' ladder, en plank daarop, oover de Aa geworpen hebbende, den vyandt van achtre beschooten. Hier verloor Koen zynen bastaartzoon. De Rennenberghschen gingen noch een grof stuk, by eenen moolen, op de Steenstraat planten: en gissende dat het Staatsche leegher achter oopen was, rukten 's naamiddaghs derwaarts, daar hun de waaghenburgh op de neus deed zien. Zy braghten niettemin, hoewel vergeefs, eenen fellen storm aan; in welken de beleider, Hopman Henrik Snaater, aan een' koeghel door de keel sneuvelde: den eersten die hem oit quetste, in zoo meenigh krysbedryf als hy zich dikwyls gewaaght had: waaroover de gemeene soldaat hem plagh den scheutvryen Snaater te noemen. Hierentusschen bestookten d'uitgetooghe Steedelingen Rennenberghs Oosterleegher; staaken 't daar al aan brandt; twee vrouwen doodt, neevens veele kranken en gequetsten; ende naamen verscheide paarden, eetwaaren, en pakkaadje meê. 'T eenigh vendel aan dien oordt berghde zich in de Oosterschans, wel de sterkste des vyands. Bl. 769. — 770.

In stadt vorschte men 's andren daaghs naa, wat lyftoght noch voor handen waar; ende vond'er 't meest in de huizen der armen, by welke de ryken de hunne verborghen hadden, peinzende dat men daar niet zoeken zouw. 'T verduisterde werd verbeurt gemaakt ten gemeenen behoeve: en 't bleek, dat'er noch voor een maant genoegh t'eeten was; mits dat men elken monde zes ponden broods ter week toeleidde. Zelden dagh, die zonder schermutsing; schermutsing, die zonder dooden oft gequetsten, dan van d'eene, dan van d'andre, dan van beide de zyden, verby ging. Nieuwe schansen maakte, van tydt tot tydt, de Graaf, zich dienende, om de delvers te dekken, van waaghens gelaaden met mest, en 's nachts aangevoert, die by wylen van d'uitvallende steedelingen wegh gehaalt werden. En hy bleef, in zulk een' ongenaâ des weeders, geemelykheid des soldaats, gebrek van geldt,

Bl. 770. styfmoedelyk (1) zyn eindt houden. Veel stonden ook de beleegherden uyt, ende braaken tot berning meenighe wooning af, mits de strengheit der kouwde. Immers zoo groot een' armoê leeden d'ontzetters: jaa der maate, dat Norrits eens schreef, *Zy zouden nocht broodt, nocht bier, nocht kaas, nocht vleesch, kunnen bekoomen om geldt, wen dit'er schoon waar,* (2) *als neen. Dies moest hy 't leegher van daar lichten; oft hem, 's andren daaghs ten langste, eenighe mondtkost toegeschikt worden. 'T welk ook geenszins oorbaar was met waaghens te beginnen; alzoo hy hun geen geleide te gemoedt zeinden moght, zorghende voor slagh in oopen veldt, op zyn achterdeel, met gevaar des ganschen heirs. Maar men diende eenigh ander middel te bedenken tot toevoer van broode en kaas om zich te helpen voor eenen dagh oft twee, geduurende 't voltooyen van zeekre schans, waaraan gearbeidt werd onder de ooghen des vyands, die 't gestaadelyk zocht te beletten.* Hachlyk, ten uiterste, viel dit bestellen van voedsel, by weenigh teffens, ende pas om'er 't lyf by te houden.

Op den zeeventienden van Sprokkelmaant, liep, naa langduurighe vorst, de windt ten Zuidweste, en begon de dooy met wat reeghens tot blydschap der beleegherden. De zelve, de beleggers, en d'ontzetters, hielden elkandre, dien heelen dagh, in de waapenen. Teeghens (3) den anderden aavondt, was 't desgelyx te doen; ende quelden de Rennenberghschen heftelyk met grof geschut de ontzetters; die echter niet lieten dien heelen nacht te werken, aan een' groote schans, op d'ouwde Aa, ontrent duizent treeden buiten hun leegher, naa stadt toe. Zy planten'er biertonnen gevult met aarde, tot borst-

(1) *Zyn eindt houden*, volharden.

(2) *Als neen*, dat is, gelijk het er niet was. Het komt ons zeer twijfelachtig voor, of deze wijze van spreken wel navolging verdiene.

(3) *Den anderden*, den tweeden.

borstweer, en twee stukken schuts op. Al den arbeidt, by mangel van delvers, deed de soldaat, quaalyk voorzien van gereedtschap. Den vollen volghenden dagh, schooten de beleggers op de zelfste schans, zonder veel te bedryven; en somtyds op zeekre meststschans, geleit, door de Steedelingen, neevens een brug over de Aa, ter vermaaning van Norrits. Effen voor 't ryzen van den twintighsten, bestonden de Rennenberghschen, in grooten getaale, naa de gemelde nieuwe schans toe te streeven, om ze met louter geweldt af te loopen: doch miste 't hun, en zy keerden, naa lang schermutsen, leeghierwaarts. Ten zelven daaghe quaamen wel tweehondert persoonen op 't raadthuis, voor hun en hun gezin broot eischen, die, kryghende des elk een weinigh, zich stillen lieten. Op den middagh liepen twee inwoonders en drie krysluiden tussen de schansen en schildtwachten des vyands deur, tot aan de nieuwe schans der ontzetteren, op genaade van meenighen koeghel, die, eeven vergeefs als eenighe soldaaten, hen naajoegh. Dit wees aan Norrits den wegh om de stadt te helpen. Ten naasten morghen, ontrent zeeven uuren, veirdighde hy de vyf mannen te rug af, neevens een deel soldaaten, gelaaden met bussekruydt, drihondert vyftigh brooden, en anderhalf hondert zoetemelxkaazen, t'zaamengebonden met lonten. Deezen voorraadt worpen ze needer, binnen de brug oover de Aa, en draafden strax weeder, al schermutsende teeghen den vyandt, die te laat op was, naa hun leegher toe, zonder meer dan eenen man te verliezen, die van een anderhalfsponds yzer getroffen werd. Terwyl dit geschiedde, hield zich Norrits in persoon voor de schans, en een wakker oogh op alles. Als het donker werd, deed hy noch een schansken opwerpen, tweehondert en tzeeventigh treeden bet voorwaarts: in voeghe, dat'er geen' neeghenhondert, tussen dit en de schans der steedelingen, bleeven leggen. Dies was 't nu zoo verre, dat beleegherden, en ontzetters zoo veel als spraak te zaamen hielden, mits de schran-

Bl. 770.

— 771.

Bl. 771. schranderheit van Kornput, die tweepondighe loode klooten (1) verzierde, met een logh t'elkerzyde; om in 't een eenen brief, in 't ander zeeker vuurwerk te stoppen, op dat ze, toegeschooten oover en weeder aan de vrienden, door vlam oft rook gemeldt wierden.

De vyandt had zyn werken tussen beide, zeeven hondert en sleeventigh treeden van stadt. Om den toevoer te beletten, steld hy ter zelve nacht, recht voor de brug die de verweerders gemaakt hadden. een' burgh van mestwaaghens toe; en begon, onder scherm der zelve, een' schans in de weiden. Die van binnen pooghden de waaghens naa zich, en oover de brug te haalen; 't welk hun, voor dat pas, niet gelukte; maar wel des andren daaghs, als Norrits van alle kanten heete schermutsing deed (2) aanhechten, uitlokkende de beleegherden, die zich ten sterkste op de been gaaven, en de beleggers tot verscheiden oorden aangreepen. Toen vertoonde zich meenigherley gedaante van strydt. Gins (3) bestieten zich van weederzyden de ruiters: daar stonden de knechten schrap teeghens elkandre: hier prangden de Rennenberghsche paarden en speeren 't voetvolk der stadt, dat dan ontsnapte oover 't slootys, te krank voor hun, en t'elken maal' op nieuw toeliep. Aanendaan donderde 't geschut: en de schaaren vermenghden zich zulx, dat nauwlyx vriendt van vyandt te onderkennen was. Waar d'een oft d'andre verleeghen viel, derwaarts werd terstondt versche hulp gezonden; met grooten schyn dat het werk op vollen veldtslagh zouw uitkoomen. Naa dus een bit-

(1) *Verzierde*, uitvond.

(2) *Aanhechten*, aan alle kanten tusschen beleggers en belegerden deed ontstaan. Niet ongelukkig is het gebruik van dit woord, om den strijd van weerskanten, waardoor de vijanden aan elkander vastgeraakten, uit te drukken.

(3) *Bestieten*, stieten tegen elkander.

bitter en bloedigh vechten tot oover middagh, begosten Rennenberghs knechten, mat van arbeidt en honger, te deizen en om betaaling te roepen, met onverduldigh vloeken. Waaroover zyn ruitery, kunnende langer niet teeghen houden, ook te rug, en elk naa zyn voordeel, keerde. Maar Norrits, merkende dat 's vyands voetvolk geenen zin had tot (1) aanbyten, sliep op de geleeghenheit niet, ende stuurde, tussen drie en vier uuren, (2) eenen hechten hoop steêwaarts aan. De beleegherden, gewaarschuwt van 't geen hun te doen stond, liepen den zynen meer dan halfweeghe te gemoet, met zwaare horden, om de slooten te vloeren. Toen rennen d'ontzetters daaroover, met ruiter- en boerepaarden, aanbrengende kooren, meel, busskruidt; werpen hunnen last meest op stroo needer, dat te dien einde, voor de brug op de Aa, gespreidt was; en keeren om meer te haalen. Veel volx ook te voet, dat een deel brooden en kaazen in stadt droegh. De Graaf, hierop, liet zeeker rondom wakker te waapen luiden; dan de soldaat alles zyn doove oor hooren. Daarentussen vloogh Kornput, zyn Steêhouder, en een' goede troep knechten, met brandend stroo en pekreepen, naa de schans (3) die hun dwarst lagh. Maar twee vendels, die ze bewaarden, meest spietsen, weederstonden hem forselyk, bet dan een' half uur; zoo dat hy benoodight werd (4) hiel te lichten. Wel kreegh hy 't geschut in, 't welk, geplant nee-

Bl. 771. — 772.

(1) *Aanbyten*, aanvallen, ontleend van het gevecht dier dieren, die met de tanden zich verdedigen.

(2) *Eenen hechten hoop*, eene vaste, wel toegeruste bende.

(3) *Die hun dwarst lagh*, die hun het meest in den weg lag.

(4) *Hiel te lichten*, de hielen te ligten, terug te trekken.

Bl. 772. neevens deeze, de brugſchans gebeukt had; en ſleipte 't nu naa binnen; als etlyke ſpeerruiters, afgeveirdight van Rennenbergh, hem 't zelve ontjoeghen. Voorts toogh yghelyk af, mits het ſluiten der nacht.

De Graaf, ziende de ſtadt nu tweemaals geſpyſt onder zyn' ooghen, zyn' ruitery onnut door de weekheit des weeders, den gemeenen ſoldaat ('t welk doch een' doodtſtuip des aanſlaghs was) verhardt in afkeer van 't leeven om windt te waaghen, en de geldburz (1) ydel; bezinde zich eindtlyk, (2) ſchouwende voor hoofdeloos werk, dus langer te ſtreeven teeghens de gekante fortuin aan. Neemende dan de duiſternis te baat, om 't geſchut, zonder verhindering, uit de laaghe beemden, en voor heen te voeren, deed hy, met groote ſtilte, pakkaadje zaamelen, en verlaatende alle ſterkten, trok het heele heir te hoop in de Weſtwyk. Met den drieëntwintighſten daaghde der ſtadt haar heil op, mits men nerghens eenigher ſchildwacht ontrent de ſchanſen gewaar werd. De verloſten en verloſſers, peurende derwaarts aan, vinden 't veldt bezaait met paarden en menſchen, verſlaaghen in de vuurigheit der mengenis van giſter. In 't Blokhuis, vergeefs beſtormt geweeſt van Kornput, laaghen zeeventien dooden, uitgeſtrekt in 't harnas, en dekkende de plaats, die zy ſtaande verdaadight hadden. Veel geweers, huisraads, en lyſtoghts, noch hier en daar vernoomen, werd voor buit wegh gedraaghen. Onlanx hiernaa verſcheenen Rennenberghs troepen, geſchaart in 't breede, aan de hooghe zyde der ſtadt. Wel tot oover middagh, hielden zich op den Bouwkamp, booven 't gehucht van Onnen, zyn' ruiters, verwachtende, met trots en ruſtigh gelaat, wien 't luſten

(1) *Ydel*, ledig.

(2) *Schouwende voor hoofdeloos werk*, onverſtandig rekenende, werk achtende, zonder bepaald doel, of hoop op goeden uitſlag.

ten zouw te plukken. Norrits, en d'andre Ooverſten en Hopluiden, in ſtadt gekoomen, reeden met de Hopluiden der bezettelingen, ter Ooſterpoort uit, om 's vyands geſteltenis te bezightighen. Zy leeden wel bekooring om (1) in den ſtaart te tornen: maar de drabbighe lucht, belettende te ſpeuren waar eenighe laaghe ſchuilen moght', en de goede orde van 's Graaven aftoght, vermaanden hen 't geluk niet te veel te verghen, nochte de gewiſſe zeeghe, ende nu (2) geſtreeken' eer, (3) teeghens den rook eener braveering' op te zetten. Ten zelven daaghe, werd, en ten volghenden oovervloedelyk', ingebraght alle nooddruft, verzorght door de Staaten. De bezettelingen hadden zich, voor zoo treflyke dienſten, eenighe heuſche erkentenis toegeleit. Maar die was, mits de ſchaarsheit van gelde, zoo verre te zoeken, dat alleenlyk Stuipers en Beerenbroeks knechten, als Hoogduitſchen en weinigh te eiſchen hebbende, onverwylde ſoldy ontfingen; Kornput en Oldthof, dewyl de hunne uit inlanders beſtonden, met lang naaloopen nauwlyx aan betaaling raaken konden. Tot verlichting der burgherye, werd verſtaan 't vendel van Beerenbroek uit Steenwyk te neemen. Bl. 772

Norrits, herberghende zyn volk, ten deel tot Vollenhoove, ten deel tot Meppel, en oorbaar vindende, 't geen hy achter rug had te zuiveren, zond de Engelſche, Walſche, en Yſſelſteinſche benden naa de Kuinder: hoewel de gemaghtighden der naader Vereeninge oordeelden, den Ammiraal Warmondt en Sonoy daartoe ſterk genoegh te weezen; en dat de Noorthollanders en Vriezen, zoo 't noodt dee-

(1) *In den ſtaart te tornen*, van achteren in den rug, op zijnen aftogt aan te vallen.

(2) *Geſtreeken eer*, behaalde eer.

(3) *Teeghens den rook eener braveering op te zetten*, te wagen tegen den ijdelen roem, van den vijand, zonder wezenlijk nut, gebraveerd te hebben.

Bl. 772. deede, niet verzuimen zouden, hun meer maghts, zoo te land' als te waater toe te schikken. In de kerk van de Kuinder hadden de Rennenberghschen
— 773. zich sterk bewalt, ruimden nochtans, by verding, de plaats in korte daaghen. Op gelyke wyze scheidde 's Graaven volk uit de Lemmer en Slooten, naa dat'er de Vriesche vendels van Merodes regement waaren voorgekoomen. De Groningers, hebbende de schans van Winsum in de Ommelanden beleeghert, maakten 't aldaar niet lange, hoorende dat Nyenoordt genaakte; die met deeze vesting, samt andre tot Winzummerzyl, Warfum, Warfummerzyl, Auwarderzyl, en elders, een' breede plek lands onder brandtschatting hield. Den eersten van Lentemaandt, toogh hy met vier vendels voor Loppersum, en leidde zich op 't huis te Ham; de Rennenberghschen op dat van Tenholt. Oyenbrug, voorneemlykste aanraader van 's Graaven afval, werd hier, schermutsende, in zyn been geschooten, waaraan hy tot Groninge starf, luttel beklaaght van zyn' eighe parthylingen.

Rennenbergh viel, met etlyke troepen, in Sallandt, bemaghtighde 't huis te Boxberghen; sterkte Goor, neevens noch zommighe kleene plaatsen, ende veeghde met den roof heen. De schans tot Makkum was hem al weeder afgenoomen geduurende 't beleg van Steenwyk; zoo dat nu, aan de Zuyderzee, meer niet van zynentweeghe gehouden werd dan de stadt Staavere, en 't Blokhuis, dapper gesterkt, en voorzien met hondert tseeventigh man', onder Hopman Rein Dekema. De Vriezen, voelende dit ongemak, en vreezende voor een grooter, zoo hy daar vaster wortelde, om te mooghen teeghenstaan tot dat Rennenbergh wat aadems schepte, verzochten driftelyk, dat men 't schikte te verhoeden. Dien van Noordthollandt ging gelyke zorgh aan. Naa raadspleeghen, hieroover, met den Prinse van Oranje, toen t'Amsterdam, werd het stuk bevoolen aan Sonoy; die, noch tot Blokzyl weezende, zyn' benden, neevens andre, gemat met het ontzetten van Steen-

Steenwyk, in de steeden te verversschen geleit had. Bl. 773.
Dees deed van Enkhuizen een vendel ooverscheepen, 't welk onbeschaadight, te twee uuren des nachts naa den laasten van Sprokkelmaandt, binnen Staavere raakte, mits Dekema met de zynen vertooghen was op het Slot: teeghens 't welk men de boeren ontboodt, om te schansen, op peene van den brandt. Daar werd gevangen Sakel Tobyntjen, Grietman van Geesterlandt, met zyn' huisvrouw, drie dochters, en zommighe soldaaten; en verstaan uit hun, dat Rennenbergh, onlanx te voore, aan Dekema zeer aanmoedighlyk geschreeven had, met (1) bondighe beloften van hem niet verleeghen te laaten. Twee booden, afgezonden aan den Graaf, en betrapt een' halve myl van Staavere, verklaarden, dat het huis, wel voor vyf oft zes maanden, van nooddruft voorzien was. Korts naa den volghenden middagh, quam 'er ook 't vendel van Jonker Jaspar van Poelgeest: en op den derden van Lentemaandt Sonoy zelf; die daatlyk meede aan de Grietenyen om meenighte van schansers schreef. Hy was gewoon van ooverlast den huysman te verschoonen; en deez daarom te williger. Men worp dan, dicht onder de Burgh, een' schans op, die haar den uit- en ingang belette. Op den neeghenden deed hy noch daar koomen, uit Blokzyl, het vendel van Hopman Soison; en toen een' kat stichten, die oover de bolwerken van 't Slot heene keek, en door een deel schutters, schuilende achter houte schermen, de verweerders van de wallen hield. Thans zonden Hooren en Enkhuizen elk twee donderbussen. Die van booven deeden niet dan arbeiden aan de veste, en Sonoy myneerde derwaarts aan, met kleene vordernis, om 't nat en onstuurigh weeder. Eenen tromslagher, van hem gezonden, weigherden zy gehoor: maar, op den eersten van Grasmaandt

(1) *Bondighe beloften*, vaste, stellige beloften.

BL. 773. maandt, schreef hem Dekema, dat hy eenighe knechten van Paternosters vendel gevangen had, en ontslaaken wilde voor ranfoen gebruiklyk onder kryslieden. Sonoy, hierop antwoordende dat het hem geviel, bood met een alle genaade aan de beleegherden voor dit maal, met (1) aantuighing dat ze hun
F. 774. daarnaa niet gebeuren zouw. Als hier niet naa geluistert werd, begon hy met drie stukken de poort en wallen te kloppen; kreegh, naa veel schryvens, genoeghzaam kruidt; ook zeekre kartouwen van Harlinge; en velde hunn' hooghe strykweeren. 'T liep eevenwel aan, met het leiden der myne door de graft, naa de veste en hun wachthuis, tot den tienden in Bloeimaandt: op den welken zy spraak verzoghten, en vier persoonen in stadt zonden, mits ontfangende gelyk getal tot onderpandt. Dekema eischte, voor alles wat booven was, vryen aftoght met gevonwen vendel, brandende lonten, vol geweer, wyf, kindt, pakkaadje: ook dat men hen ongemoeit, onder veiligh geleide, te scheepe voerde ter plaats by hem te noemen, en gyzelaars daar voor gaave. Sonoy wilde, dat zy, als versmaaders van zyn' laaste gunstbieding, en nu gekoomen tot het uiterste, zich t'zyner bescheidenheit stelden. De Hooghduitsche bezettelingen, ziende 't werk hierop stuiten, en Dekema styf staan, riepen van de muuren, dat zy begeerden te daadingen, ende van Sonois brief van den eersten in Grasmaant niet geweeten hadden. Met ooverleevren van Dekema en den vendrigh zynen broeder, samt al de Vriezen tot achttien toe, verworven zy waapenloos uit te gaan; en werden gebraght met geley tot op de Zwarte Sluis, om voorts door Sallandt naa 't Graafschap Benthem te trekken, onder belofte van nemmermeer teeghen den Prins en de Vereenighde Landen te dienen. Aan de huisvrouw en kindren van Dekema schonk Sonoy vryheit; maar zond hem, met d'andre gevangenen

en

(1) *Aantuighing*, stellige aanzegging, betuiging.

en 't vendel, naa Enkhuizen. Stavere werd gesterkt; het Slot afgeworpen teeghens de stadt. 'T was gebouwt in het tweeëntwintighste jaar deezer eeuwe, ende had toen by de vierenveertighduizent gulden gekost. 1774

Geduurende dit bedryf, quam de Prins in Vrieslandt (1) ten aanstaan van dat gewest. De Graaf van Hoohenlo, vol verdriets om 't heekelen zyner faame oover den ramp van de Bourtang, verscheen daar te gelyk, willende zich verantwoorden. De Staaten ontkenden zyn' eer eenigher wyze verkort te hebben, oft reekenschap schuldigh te zyn van 's gemeenen mans klap. Hoohenlo beweez, dat zy, van zynent weeghe, om geldt, lyftoght, en kruidt, wel ernstelyk waaren aangemaant; maar in gebreeke gebleeven: 't welk de verdeeling zyns heirs, ende, daaruit, de neerlaagh veroorzaakt had. (2) Gevoeghlyk sleet zyn' Doorluchtigheit dit geschil; ook andre van groot belang in het stuk der regeeringe. Maar als zy nu haar werk voor afgedaan hield, reezen der meer, die haar beweeghden teeghens den dertienden van Grasmaant een' zaamening te beschryven, op etlyke punten noopende de form des Landtbestiers. Op zommighe deezer werd een vaste voet geraamt, op zommighe slechts orde by maniere van voorraadt.

Toen keerde de Prins weeder naa Hollandt, daar verscheide zaaken naa zyn' koomste toefden. In kracht van zeeker besluit, genoomen ter laatste daghvaardt tot Delft, was allen ingezeetenen van Neederlandt de vaart op Spanje en Portugal verbooden, uit geen' ongegronde vreeze voor aanhouding van bootsvolk en scheepen aldaar, ten dienste des Kooninx. Echter verstond men, dat veele, onder schyn van naa

(1) *Ten aanstaan*, op aandrang.

(2) *Gevoeghlyk sleet zyn' Doorluchtigheid dit geschil*, d. i. op eene zachte, vreedzame wijze, tot genoegen van beide partijen, leide de Prins dit geschil bij.

1574. naa Brouage oft andre Fransche haavenen te gaan, het derwaarts gemunt hadden: de welke de Prins, door den Zeeuwschen Ammiraal Treslong, van onder Engelandt deed te rug vorderen. De waaterbaljuw van Zeelandt, Robbert Leeman, beschuldight met uitgift van verscheide * vryereizbrieven teeghens den last der Staaten van dien oordt en van Hollandt, werd, daaroover, geschorst in zynen dienst, tot naader kennis van zaaken toe. Doch men zagh voor 't best aan, en besloot op den achtentwintighsten van Grasmaant tot Amsterdam, daar d'Algemeine Staaten zich toen verzaamt vonden, alle scheepen te laaten vaaren, onder beëedighde borghtoght, en ver-
1575. bandt van verbeurt te weezen, booven straf tot 's rechters goeddunken; zoo zy wyder Westwaarts liepen, dan Engelandt, Schotlandt, en d'uiterste paalen van Vrankryk: van waar de laading zouw mooghen voort gevoert worden, naa Spanje en Portugal, op vreemde scheepen; en de Neederlandsche te rug keeren, met Spaansche en Portugeesche goedren hier t'huis behoorende.

Ontrent deezen tyd deeden zeekre voortreffelyke Roomsgezinden van Haarlem, door Dirk Volkaartzoon Koornhart, toen † Beämtschryver aldaar, voor hun en 't meeste deel der burgherye, een verzoekschrift maaken, om gehandthaaft te worden in de oeffening van hunnen Godsdienst, dien men vast, in d'omleggende plaatsen, scherpelyk verbood, ende zy, op dat pas, noch vryelyk in de kloosters genooten. 'T zelve, oovergeleevert den Prinse, werd voort geweezen van zyne Doorluchtigheit aan de Hollandsche Staaten, vergaadert t'Amsterdam, (1) om dat

* Pasporten.

† Notaris.

(1) *Om dat het hun scheen te naa te spreeken*, omdat het de Hollandsche Staten bijzonderlijk aanging, als veel hunnen laste behelzende, zoo als blijkt uit hetgeen onmiddellijk volgt.

dat het hun ſcheen te naa te ſpreeken. 'T hield BL. 77.
eenighe ſchorre reedenen in, en ſmaalde inzonderheit op 't aantaſten der groote kerke tot behoef der Onroomſchen, reeghelrecht teeghens de voorwaarden der Voldoeninge; ende werd derhalven oevel genoomen van de Staaten; te meer, dewyl zy en de Wethouders van Haarlem orde tot die verandering gegeeven hadden, ook nu onlanx te zaamen een nieuw verding geſlooten, by 't welke, doodende dat van de voldoening, aan die ſtadt veele geeſtlyke goedren waaren toegevoeght, tot vergelding der koſten gedraaghen in 't beleg ende naa de veroovering. De verzoekers, merkende hunne dooling, begaan door onkunde van zulke orde en van 't jonger verdragh, en andre geleeghentheeden, voelden ook, dat men zoodaanighe (1) ſmeekſchriften, ingeſtelt by geſpan, achtte naar muitzucht te ſmaaken; hoewel zy, om des onbehaalt te blyven, niet booven twintigh in getaale geteekent hadden. Dies leiden zy 't hooft in den ſchoot, en werden voorts verſchoont, mits doorſchrabbende zelf hunne naamen. Koornhart, verklaarende dat hy een groot deel der Roomſche leeringen voor valſch, immers meeſt al die Harders voor verſlindende wolven hield, doch echter billyk yder zynen Godsdienſt, toe te laaten, moeſt evenwel 't ontwerp van 't verzoekſchrift ſcheuren, in teeghenwoordigheit van de gemaghtighden der Staaten.

Met glimpeloozer voorgeeven, grooter (2) onſtuurigheit, en quaader bekoomſt, uiterden zich de Roomsgezinden tot Bruſſel, ter zaake van eenen Antonis Ruiskeveldt, Dominikaner Monnik. Deez, (3) uitge-

(1) *Smeekſchriften, ingeſtelt by geſpan*, dat is, ſmeekſchriften, niet door een enkel perſoon, maar door vele perſonen in verband met elkander geteekend.

(2) *Onſtuurigheit*, ongeregeldheid.

(3) *Uitgezeit*, gebannen. Zoo leest men ook in het XXIII B. bl. 1009, „ waar oover men aldaar — allen, „ die

Bl. 775 gezeit tot Gent, en hier Prochiaan geworden van Sante Goedele, brouwde niet alleen verbittering onder den duim, maar zaaide 't zaat der tweedraght van den preekstoel. En 't ontbrak aan geen' jookende ooren: zynde 't getal en de geneeghenheit zyner geloofsverwanten zoodanigh, dat de Graaf van Egmondt zynen toeleg teeghens Brussel daarop gebouwt had. Met den zelven toeverlaat had een Joost Butkens, Doctoor; desgelyx zeeker Jonker Anderlegh onraadt besteeken; ende onlanx een Engelsman, genaamt Jan Koby, die daaroover gevierendeelt was. De Heer van Auchy, gevlucht (als wy verhaalt hebben) om 't stuk des Heeren van Heze, was seedert ook aan deeze zyde in 't oogh, en althans in hechtenis geraakt, met zyn' huisvrouw, een wispeltuurigh wyf, dat hem tot waifelen opruide; almeede met vertoogh van de gesteltenis der stadt; hoewel zy, naamaals, door voorbeê, en in dank der staatlyke diensten van hunnnen zwaagher Tempel, ontslaaghen werden, en met der woon naa Vrankryk gingen. De Majestraat, ziende, naa een' wyl ooghluikens op hoope van (1) zaadzaamheit, de toehoorders van Ruiskeveldt doorgaands dwersdryven teeghens al wat tot gemeenen welstandt werd voorgestelt, en shen daaghelyx aangroeyen; ook sommighe daaronder, (2) die in de gemelde beleidingen

„ die t'eenigher steede der vereenighde gewesten uitgeleidt oft *uitgezeigdt* waaren, by plakkaat beval —— 't „ Landt te ruimen." Zie ook bl. 1019.

(1) *Zaadzaamheit*, verzadinge.

(2) *Die in de gemelde beleidingen geplenscht hadden.* Door *beleidingen* worden hier verstaan de evengemelde ontwerpen van *Egmond*, *Butkens*, *Anderlegh*, enz. *Plenschen* is een klank naboorsend woord, verwant aan *plonsen* en *plasschen*. HOOFT wil dus te kennen geven, dat er onder de Roomsche ijveraren werden gevonden, die ingewikkeld waren geweest in de voorhenen gedachte aanslagen tegen de rust der stad. Zie verder II D. bl. 379, en IV D. bl. 209.

gen geplenſcht hadden, beſloot, zich den wargeeſt Bl. 775.
quyt te maaken. Vindende nochtans noodigh hierin (1) met wolle voeten te gaan, op dat het betrachten der vreedzaamheit tot geen' meerder onluſt gedeeghe, verwittighde zy 't kapittel van Sante Goedele in 't heimelyk, dat, om den vyandt die ſtof tot ſtichting van aanſlaaghen, en der gemeente het onderling wantrouwen af te neemen, haare meening was, niet te zien op een hondert kroonen oft twee, nocht eenen jaarlykſchen penning daarenbooven, ten behoeve van Ruiskeveldt, wen hy zich met gemak elders heene begeeven wilde. 'T kapittel handelde hieraf met hem; en verſtendighde d'Ooverheit dat hy de voorwaarden aannam, bereidt in ſtilte door te gaan, mits men hem toeliete alvoore noch eene preeke te doen. Maar, deeze gedaan, riep hy verſcheide Kanonikken, en de belhaamels van zynen aanhang te gaader: by de welke verſtaan werd, den Wethoudren aan te zeggen, dat de Roomsgezinde gemeente liever had, met wyf en kindren, de ſtadt dan hunnen Predikant te miſſen. Hierop antwoordden de Wethouders zachtelyk, dat men teeghens hem niets dacht aan te vangen, dan met goede kennis van zaaken: daarentuſſen hadd' yghelyk de ruſt ter harte te neemen. Doch, alzoo zyne zydgangen meer ende meer in 't licht quaamen, bevaalen zy aan den Amptman van Rechte, en zommi-

(The marginal note "— 776." stands beside the line beginning "(1) met wolle voeten".)

(1) *Met wolle voeten te gaan*, ſtil, onmerkbaar te werk te gaan. Velen zullen zich hierbij herinneren den aanvang van het bekende gedicht van POOT, getiteld: *Vliegende Min.*

Galaté, myn ſchoone kom,
Laat ons minnen, ſpelen, zoenen,
Eer de beevende ouderdom,
Die al ſtil *op wolle ſchoenen*
Aanſluipt, onze jeugt verbyt.

Bl. 776. mighe gemaghtighden, middel te zoeken, om hem, op 't spoedighste, gevoeghlyk te doen vertrekken. Ruiskeveldt, des verkundschapt, hield zich seedert verborgen: en bevonden zynde, in 't bezoeken zyner woonplaatse, dat de wanten der zelve en der buurhuizen waaren (1) deurgesmeeten, om uit het een in 't ander te mooghen loopen, wies de arghewaan niet weinigh. Waaroover, naardien hy, gedaaght tot meermaalen, in verschynens gebreeke bleef, de regeerders voornaamen, (2) by asies, en op zeekre peenen, te gebieden, dat men hem t'ontdekken hadde. Toen rotten zyn parthylingen te hoop, op den tweeëntwintighsten van Grasmaant, tussen tien en elf uuren, voor ende in de huizing van den ooverste Tempel, met roepen, dat zy 't verdryven huns zielharders geenszins gedooghen zouden; jaa al de Roomsgezinden zich veel eer laaten aan stukken hakken. Tempel, ter vermaaninge van de Majestraat, vertoont hun zoetlyk haare reedenen; ende, als dat niet helpen moght, bescheidt hen, teeghens twee uuren naa den middagh, weeder t'zynent, daar zy als dan vergaadren zouw, om hun billyk genoeghen te geeven. 'T geschiedt zoo, maar niet zonder groot wangelaat der meenighte. Naauwlyx dat zy eenighe luiden uitmaakte, om met de Heeren te woorde te koomen. Ende naa 't raamen van zeekren voet op 't stuk van Ruiskeveldt, tot behaaghen der gemaghtighden, als de regeerders meinden dat de zaamening te scheiden hadde, (3) beginnen straatsteenen en geweer te wanken, met schreeuwen, dat deez de tydt was, om voor 't geloof te vechten, en dat zy, wel zeeven teeghens een', nu zien wilden wie hen dwingen zouw. Onder andre bald-daa-

(1) *Deurgesmeten*, doorgeslagen.

(2) *By asies*, bij openbare afkondiging.

(3) *Beginnen straatsteenen en geweer te wanken*, begon men met straatsteenen en geweer een dreigende houding aan te nemen. Over de beteekenis van *wanken* is boven D. II. bl. 64 reeds gesproken.

daadigheden, werd den Amptman een' byl naa 't hooft geworpen. En 't ſtond'er geſchooren om op een' grouwzaame bloedtſtorting uit te koomen; mits de bezettelingen en Onroomſche poorters ook toeliepen, brandende om in den hoop te ſlaan. Doch, naa maghtigh gevaar en moeite, deed dit (1) ontzigh en 't ſchoon ſpreeken der Ooverheit, de muiters, zonder dat yemandt gewondt werd, t'huiswaarts keeren. Toen braght men al 't krysvolk en de gehoorzaame burghery in waapenen; vond raadzaam, op heete daadt orde te ſtellen, tot handthaaving van de achtbaarheit der regeeringe; en deed, by volle toeſtemming van de leeden der ſtadt, berichtingh neemen van verſcheide weederſpannighe handelingen, omgegaan onder dexel van Godsdienſtighe byeenkoomſten. Ruiskeveldt en veele zyn' meedepleeghers, verſcheenen zynde voor de wet, op toezeg van vry gaan en keeren, moeſten noch dien aavondt ter poort uit. Kerken en klooſters werden geſlooten, de beelden daaruit gelicht, voorts de Roomſche Godsdienſt geſchorſt; vergiſnis gegunt aan eenen yghelyke, uitgezeit de gevangenen, en drie oft vier der bendhoofden; die van d'eene en d'andre gezintheit in beſcherming der Majeſtraat genoomen. De afkundighing deezes geſchiedde op den eerſten van Bloeimaant, met verklaaring, hoe den Wethoudren gebleeken was, dat het geene, 't welk, genaamt het Sakrament van Miraakel, de geeſtlyken voor drie bebloede Misbrooden uitgaaven, beſtond uit doek, vermengt met andre ſtoffe; dat zy gebeente van beeſten voor heilighdoom hadden doen eeren, en in meenigherley manieren 't eenvoudigh volk gemompt, om hunne gierigheit (2) te aazen. Bl. 776. — 777.

Korts

(1) *Dit ontzigh*, dat is, het ontzag, de ſchroom door het toeloopen der bezettelingen en onroomſche burgers ingeboezemd.

(2) *Te aazen*, te voeden. Vergelijk hiermede onze

 aan.

1577. Korts hiernaa, dewyl de wrok teeghens de Roomsgezinden, door 't waſſen des achterdenkens, ook t'Antwerpen weeder booven quam, en de beelden der heilighen op nieuw ſcheen te dreighen, zoo braaken, by verlof der Ooverheidt aldaar, de dertien ambachten en zes gezwoore gilden zelve hunne Altaaren in de groote kerk af; naa zich neemende de koſtele ſchilderyen, en hooghgeſchatte werken van wydvermaarde konſtenaars: d'andre bleeven noch voor dien tydt.

De leeraars, daarenteeghen, van den hervormden Godsdienſt, pynden zich, hun ſtuk bet te ſchikken, en beſchreeven de Neederlandſche kerken, om een vergaadring tot Middelburgh te houden. Dit vertoonden zy aan d'Algemeine Staaten t'Amſterdam, met verzoek dat hun geliefde zeekre perſoonen te maghtighen, om oover dat werk te ſtaan, en 't zelve te (1) richten met hunne achtbaarheidt. Hun werd geantwoordt, dat zy, met zoo Chriſtelyk en Godlyk een werk, voorts te vaaren, en geene gemaghtighden te verbeiden hadden; gemerkt de Staaten, zonder eenigh omzien naa hunnen handel, zich genoegh verzeekert hielden, dat die niet dan tot ſtichting ſtrekte. Zy raamden, voor eerſt, en ſlooten èen' naader kerkenordening, beantwoordden zeekre vraaghen, voorgeſtelt, zoo noopende 't gebruik der ordeninge, als op zommighe andre zaaken; en ſorteerden de kerken in elk geweſt onder klaſſen, de klaſſen onder bezondre Synoden. Daarnaa doorzaaghen zy de ſchriſten van Kaſpar Koolbaas, en verweezen die, als argherlyk en ſtrydigh teeghens de reine leer, en teeghens zich zelve: doch be-

aant. op D. I. bl. 231, waar de uitdrukking *aas der ooren* voorkwam. In gelijken zin wordt het woord aangetroffen bij VONDEL, *Leeuwendalers*, bl. 23:

„ De zwaluw *aest* het nest."

(1) *Richten*, regelen, beſtuuren.

beloofden hem vergiffenis en aanhoudt in dienst, Bl. 777,
waar 't dat hy schuldt bekende. Maar hy weigherde dit, en zich t'onderwerpen aan hun oordeel. Waaroover de zaak voor de Staaten van Hollandt raakte, die 't vonnis der gemelde zaameninge voor wettigh kenden; neemende inzonderheit zeer hoogh, dat hy, die verklaarde met de hervormde kerke niet eensgezint te zyn, zich nochtans als eenen leeraar der zelve gedraaghen had; 't welk by de Majestraat van Leiden te straffen stonde. Dies werd, in 't volghende jaar, t'eener vergaadring der Hollandsche kerken tot Haarlem, hy eindtlyk afgezet en uit de gemeente gebannen.

'T vangen, hooven vermaant, der vrouwe van Auchy neevens haaren man, hoewel 't misschien den Prinse van Parma met affneê van andre beleidingen hinderde, (1) slaaghd' hem niet quaalyk, om zeekren toeleg op Vlissinge, die haar bewust, en geschaapen was d'uitvoerders in hun gewis bederf te brengen, by tyds te doen staaken. Eevenwel, naardien de kennis van de naakte uitkoomsten der geschiedenissen meer tot vulsel dan tot voedsel van 't verstandt des leezers dient, immers in nuttigheit nergens naa haalen magh by 't waarneemen der weeghen, (2) waar door de dingen gekuyert worden, oft schoon 't bemikte ooghmerk ongetroffen blyft; zoo zal ons niet verdrieten, deezen handel, die met eevene koenheit

(1) *Slaagd' hem niet quaalyk*, kwam hem wel te stade. Eveneens leest men B. XIX. bl. 852: „ Dat den bur„ gheren wonder wel *slaaghde*," en bij VONDEL, *Amsterdamsche Hecuba*, bl. 11:

„ ô Dat jammeren dat *slaeght* me."

(2) *Waar door de dingen gekuyert worden*, welke men de dingen doet bewandelen. Opmerking verdient hier de lijdende vorm, waarin dit woord voorkomt. Gewoonlijk wordt het onzijdig gebruikt in den zin van *wandelen*. Eveneens wordt *kuijer* gebezigd voor wandeling.

Bl. 777. heit en (1) eunjerheyt gedreeven is, van ſtuk tot ſtuk te (2) verreekenen. Don Bernardyn van Mendoza, Spaanſch Ambaſſadeur in Engelandt, alzoo hy de Neêrlandſche oorloghſcheepen by wylen daar zagh haavenen, deed eenige Hopluiden (3) aangaan, door zeekre Neêrlanders zyn dienaars, en eenen
— 778. (4) voorſpraak genaamt Bouchart, om t'ondertaſten oft eer en eedt hun zoo hecht in 't hart zaaten, dat aanblik van baat niet meer daarop vermoghte. Twee, met naamen Wilhem Janszoon van Hooren en Kornelis Leenhouder, gelaaten zich te luiſteren; en maaken hem dietſch, men ſliep zoo vaſt op hunne trouw tot Vliſſinge, dat, als zy quaamen voor in zeilen, naa een deel volghende ſcheepen, die men met Kooningſche ſoldaaten laaden kon, niet eens zouw worden omgezien. Hiermeê (5) trompen z' hem, zoo nu zoo dan, eenigh geldt af, by voorweeten en orde des Prinſen van Oranje, dien zy hun weedervaaren al vroegh hadden oovergebrieft. Thans verzoekt Wilhem etlyke duizendt kroonen, quanſuis om aánhang te maaken. Hierop zeide Mendoza geenszins te twyfelen aan zyne geneeghenheit; maar hem waare niet quaalyk af te neemen, dat hy eenighe verzeekering vorderde voor zoo merkelyk een' ſom, waaraf hy, als een dienaar des Kooninx, anderszins niet te verantwoorden wiſt. De Hopman, weeder, vraaghde, dewyl zyn goedt buiten Engelandt lagh, en zyn lyf by 't werk zyn moeſt, wat hem dan, om te verpanden, ooverſchoot. Toen verght

(1) *Eunjerheyt*, ſchranderheid. Zie D. I. bl. 284.

(2) *Verreekenen*, rekenſchap geven, naauwkeurig verhalen.

(3) *Aangaan*, aanſpreken, polſen; eene blijkbare vertaling van het Latijnſche *adire*.

(4) *Voorſpraak*, Advokaat.

(5) *Trompen z' hem — — eenigh geldt af*, dat is, halen hem eenig geld af. Zie onze aant. D. IV. bl. 385.

verght hem d'Ambassadeur, zyn zoonken, eenen jongen van tien oft elf jaaren, te leeveren: waartoe Wilhem verklaarde bereidt te zyn; maar te duchten, dat de moeder, die 't zotlyk (1) bezint had, te byster een wangelaat zouw toonen: niettemin, wilde naa Vlissinge gaan, om te proeven oft hy haar paayen konde. Zoo vertrekt hy, en komt den Prinse aandienen, dat zyn kindt in gyzeling te geeven hem te hardt en derhalven van der zaake niet, vallen zouw. Dan de Prins verstond'er hierom niet uit te scheiden; maar moedighd' hem tot stellen zyns zoons in handen van Mendoza, onder schriftlyk verbandt van dien niet te vervoeren uit Engelandt: op welken voet zyn' Doorluchtigheit zeide raadt te weeten, om den gyzelaar, door gunst der Kooningine, te vryen, wen schoon de vyandt tot Vlissinge verschalkt waar. De Hopman, ooverreedt, volght dit onderwys; ontfangt, op den tweeëntwintighsten van Grasmaant, een bondtschrift in de gemelde form van Mendoza, en staat, daarop, den jongen af. Naa 't bestemmen van den dagh, ontwerpt men middel, teeghens dien, om de aanslaaghers, in gissing op een' maklyke veroovering, met een' zuur' en bloedighe neêrlaagh t'onthaalen. Om 't kindt te redden, beval zyn' Doorluchtigheit oover Zeelandt naa Engelandt te gaan, den Heere Christiaan Huighens, haaren dat pas, naamaals geheimschryver van Staate der Vereenighde Neederlanden: wiens zoon de Ridder Constantyn Huighens, Heer van Zuilichem, jeeghenwoordelyk 't zelve ampt by Prins Frederik Henrik bekleedt; inborst gezooght met den room der (2) zinlykste zeeden; vernuft doorzult in 't mergh der heusche konsten en achtbaarste weetenschappen; kerne der aardigheit, en ooghelyn van dat hof. 'T begrip zyner boodtschap was onderschree- Bl. 778.

(1) *Bezint*, bemind.
(2) *Zinlykste zeeden*, fraaiste, bevalligste zeden en manieren.

Bl. 778. schreeven by den Prinse, tot Amsterdam, den tweeëntwintighsten van Bloeimaant, ende quam hierop uit. *Den Heere van Hautain, den Onderammiraal, en Martyn Drooghe, aan te zeggen, dat zy den Prins zouden verwittighen, oft de gezette dagh verandert waar oft niet, en wat nieuwmaar de beleiders des aanslaghs, seedert, hun laaste gesprek met zyn' Doorluchtigheit, van den vyandt bekoomen hadden. Dat een van hun drien, tydt kaavelende om ten geraamden daaghe weeder in Walchere te mooghen weezen, zyne Doorluchtigheit wel bescheidelyk quaame berichten, hoe zy 't meinden aan te leggen, dat de plaats ongewaaght; het werk, zoo 't, door teeghenwindt, belet oft uitgesteld wierd, verhoolen bleeve; en de Vlissingers buiten naadenken van bezwaart te worden met bezetting. De gemelde drie, oft hunner een had de handelaars van 't stuk te verstendighen, dat Huighens naa Engelandt ging, en waarom; ten einde zy weeten lieten, oft hy, by wisseling van weeder, vertoeven zouw, oft eevenwel zyn' reize vor-*
— 779. *deren, om 's kinds verlossing te wisser te neemen. Hoe zyn' Doorluchtigheit dienstigh vond, dat de vaader (mits houdende een wetlyk bekraftight dubbelt) Mendozaas bondtschrift aan Huighens gaave; en eenen brief gedaghteekent den eersten van Zoomermaant, by den welken hy, als verstaan hebbende dat d'Ambassadeur quaalyk met zynen zoon leefde, en Huighens in Engelandt was, zich geliete 't bondtschrift oover te zeinden, met verzoek dat hy den jongen naa zich naame. Dat zy ook t'ooverpeinzen hadden, hoe de Ammiraal Treslong zich draaghen moest, om der weederparthye geen' lont te doen rieken, gelyk door 't herzeinden zyner oorloghscheepen ter voorzetde tydt, oft door eenigh ander bedryf, gebeuren konde. Dat Huighens, vertrekkende naa Engelandt, dit berichtschrift onder den Heere van Hautain zoude laaten, oft het te rugge stuuren.* Als Huighens zyn afscheit van den Prinse nam, haaperd' hy, in 't uitgaan, aan de lyn van 't gewight, dat tot het toe-

haa-

haalen der (1) ſtoofdeure diende. Ende zeid' hem, Bl. 779.
hierop, zyn' Doorluchtigheit lachende, 't ſcheen een waarſchuwend voorſpook, dat hy zich, in dit werk, voor de koorde moeſt hoeden. Wyders, in Zeelandt vond hy de zaake zoo geleeghen, oft klaarde ze zulx, dat hy naa Londen ooverſcheepte. Hier hield hy, om d'opzight te myden, zich meeſt in de herbergh, by Franſch gezelſchap, als een jongman van dien Landtaardt, en gekoomen uit zinlykheit om dit Kooninkryk te bezightighen, ſamt hoe men de gezanten eerde, die daar de zaaken des Hartooghen van Anjou bezorghden. Maar ter bequaamſte ſtonde vervoeghd' hy zich, met eenen brief van Villers Hofpreeker des Prinſen, by La Fontaine Leeraar der Franſche kerke; dien hy 't ſtuk ontdekte, verzoekende zynen raadt, om in Mendozaas wooning te doen verſpieden, hoe 't kindt daar gehandelt, hoe kort oft ruim het gehouden werd, wat men daarmeede voor hadde, en oft men 't ook dacht uit Engelandt te vervoeren, hoe 't gekleedt was, en diergelyke: waartoe, zyns bedunkens, grootlyx dienen konde zeeker koopman van Looven, genaamt Hans Hofſtadt, bekent aan La Fontaine. Ook bad hy dien Predikant, hem aan middel te helpen, om ter ſluik met Walſyngham, vertrouwtſten geheimſchryver der Kooninginne, te woorde te koomen, op den eerſten, oft uiterlyxt den tweeden van Zoomermaant, zonder eerder nochtans dien Heere des gewagh te maaken. Om alles t'ooverweeghen liet hy tydt aan La Fontaine; waarnaar hy weeder t'hemwaarts keeren zouw. Belangende Walſyngham, had hy de naavolghende orde. *Hem, naa oopening der zaake van begin af, te vertoonen 's vaaders brief, en Mendozaas bondtſchrift, ende hoe 't maar aanquam op 't herhebben van den zoon.* Te

(1) *Stoofdeure.* Het ſchijnt dat dit woord te kennen geeft eene deur, bijzonder tot verwarming, of liever tot het weren van koude beſtemd, op gelijke wijze als thans onze zoogenaamde lakenſche deuren gebezigd worden.

Bl. 779. *Te bidden, dat hy daarop peinzen wilde, en raadt geeven naar gelang van 't vertrouwen dat de Prins op hem ſtelde; aangezien zyn' Doorluchtigheit zich, by belofte, voor den jongen verbonden had. Acht te ſlaan op 't geen hy ten eerſte, en op 't geen hy, zich naader bedacht hebbende, zeggen zouw. Te hooren wat hy antwoorden moghte op verzoek om den byſtandt van eenighen Serjant des Gerechts, oft andren van 't hof der Kooninginne, om 't kindt alzoo uit der Spanjaarden handen te kryghen. By te brengen tot reedenen hiertoe, dat den Ambaſſadeur, daar gekoomen om zyns meeſters zaaken met haare Majeſteit te verrichten, ongeoorloft was een vry lichaam en kindt tot onderpandt te houden; zelfs op eenen handel van verraadt: 't welk buiten zynen laſt liep. Aan Walſyngham te behandighen 's Prinſen brief geſchreeven aan den Graave van Leiçeſter, met beede dat hy hem ginge ſpreeken, om zaamentlyk te ooverleggen, hoe tot de gemelde verloſſing maklyxt te raaken waar. Indien Huighens Walſyngham zaaghe ſchoorvoeten, oft de zaak te lange ſleepen, zoo zoud' hy hem zeggen, brieven te hebben, ten zelven einde, aan den Prinſe Dauphin, den Maarſchalke van Coſſé, en aan Marchemont. Welke brieven hy nochtans beſtellen moeſt alleenlyk*
— 780. *aan zulken als Walſynghàm goedt vonde; en hun de ſtof ontfouwen, met ſmeeken, dat zy hunn' achtbaarheit by de Kooninginne, oft anders, beſteeden wilden, om den jongen te doen ontſlaan, dewyl zich de Prins daarvoor verplight had, en 't ſtuk den dienſt des Hartoghen van Anjou betrof, in wiens eedt de Neêrlanden ſtonden: ten minſte bevorderen dat hy in onpartydighe bewaarnis geſtelt wierde: want als m'er om te pleiten quaam, zoud' hy buiten gevaar zyn.* Ook had zyn' Doorluchtigheit geraadspleeght met eenighe rechtsgeleerden; welker verſtandt gedroegh, dat, by mangel van yets te bedryven door andre weegen, Huighens, neevens een Serjant, zelf by Mendoza verſcheene, om, uit kracht van 's vaaders ſchryven, het kindt van hem

te vorderen, en zoo 't moghte verzonden zyn, den Bl. 780. Ambassadeur, als oovertreeder van 't bondtschrift, in recht te betrekken, met eisch dat hy 't voor den dagh braghte; zonder te bestaan met borghtoght. Ende zouw men tot dit werk zeekren voorspraak, genaamt Norton, gebruiken. Maar men oordeelde deezen voorstel van luttel naadrux te zyn: gemerkt'er niet te klaaghen viel, zoo lang hy den gyzelaar in Engelandt hield: en (1) te dingen tot te voorschynbrenging, indien men hem vervoert vonde, dat moest tydt kosten, waarentussen d'een' oft d'andre kundschap van den uitgang des aanslaghs zouw oovewaayen. Wat nu aan Huighens, in zyn' eerste spreeken met Walsyngham, bejeeghent zy, is my niet gebleeken. Maar, naa gieten des besteks in veelerley vormen, vond men deeze de bequaamste. Zynde de geleeghenheit van 's Ambassadeurs huis genoegh doorkeeken, waartoe zeeker kerxken, daarontrent, groot behulp gaf; neemt Huighens, op eenen naamiddagh, terwyl Mendoza (2) reed wandelen, zyne stonde waar, juist ten zelven daaghe als Vlissinge zouw geleevert worden; en doet den gyzelaar, tussen de dienaars en kindren, daar hy, voor deur, meê speelde, (3) opfakken door de stoutheit van eenen 's Prinsen helbardier genaamt Antonis Vermeeren, die van verre noch eenighe rapsche gasten t'zynen toeverlaat had, zoo hy wierd' aangerandt. Den krytenden jongen stilt men met kleen geldt, ooft, oft andere snuistering, en de schaaker vlieght, met den roof, door zeeker huis, dat, te dien einde zoo

(1) *Te dingen*, geregtelijk te vorderen. Zie verder het Woordenboek van den Heer WEILAND.

(2) *Reed wandelen*, dat is, vermaakshalve was uitgereden. *Wandelen* wordt bij ons meest van voetgangers gebruikt.

(3) *Opfakken*, oppakken. Zie over *fakken* WEILAND op het woord *fikfakken*.

Bl. 786. zoo voor als achter oopen stond; voorts in het tweede, en van daar naa het derde. De Spaansche knechts, niettemin, hadden hem zoo naa achterhaalt, dat Huighens en hy zich gedrongen zaaghen, t'schrap te staan met den deeghen op zeekeren wenteltrap, tot dat de gemeente te hoop schoot, en de vervolghers belemmerde. D'Ambassadeur, verstaande t'zyner t'huiskoomst de geschiedenis, maakte maghtigh misbaar met veinzen oft het zyn eighe kindt geweest waar; en schreeuwende oover straat, *Mi hijo*, *mi hijo*, *myn zoon*, *myn zoon*, rende flux naa 't Hof toe, om recht van de Kooningin te verzoeken. Men wendde voor, 't was te spaade, en haare Majesteit in 't gemak vertooghen. Zoo keerd' hy ongehoort. Walsyngham, hebbende, noch voor middernacht, Huighens met den verlosten, in een' gedekte roeibarze, by zich ontbooden, wenschte hem hartlyken geluk, oover 't afloopen des handels, en voorzagh hem met vryereizbrief, zonder vermaan van eenighe zyne bediening in Neêrlandt. Al 't welk genoeghzaam meldt, dat de Kooningin, hierin, hem als een' doove vyl van 's jongens boeyen beezighde. Don Bernardyn, midlerwyle, woedende van ongedult, dat men alzoo zulk eenen Spanjaardt verkloekt en (1) uitgestreeken had, roerde hemel en aard' om; en speurde, zeeker, den jaagher zoo naa op de hielen, gewaapender handt, zelfs met eenighen schyn van toestandt der Ooverheit, dat het

(1) *Uitgestreeken*, bedrogen. Zoo leest men in BREDERO's *Moortje*, bl. 64:

hoe zal elck van mijn spreken,
Om dat ik een loose hoer soo fray heb *uitgestreken*.

en in den *Trouring* van CATS, bl. 486, 4°.:

Heer Ridder (naer ik hoor) ghy zijt wol hoofsche treken,
En hebt (naer ick vermoe) meer vrijsters *uitgestreken*.

het als niet scheelde, oft hy waar, met vangst met al, betrapt geweest in zeeker scheepken, daar zy (1) verzaakt oft versteeken, oft behendelyk uitgeholpen werden: want hieraf weet ik geen' klaarheit. Bl. 780. Hoewel nu Parma zyn voorneemen teeghens Vlissinge aan d'een' zyde zette, zich naader bezinnende, ter oorzaake voorzeit, zoo Meetren verhaalt: oft om dat Treslong zyne scheepen quaalyk oover kon brengen, zonder schalk oogh te geeven, gelyk van Reid meent; echter liet men niet de verrichting van Huighens op haare waare waarde te schatten. — 781. Aan de Engelschen loech ze wonderlyk toe: men steld'er de geschiedenis ten toon in schildery, die noch heeden te zien zoude hangen, in de wooning des Graaven van Arondel. T'huis werd hy danklyk bewelkoomt, en te zyner keure gestelt, wat kleinoodt, tot heughenis, hem geviele te doen maaken. Zeldzaame zeedigheit, ook te hoov' onverbastert gebleeven, paste zyne begeerte naa de maat der soobre geleeghenheit zyns meesters. 'T loon was een goude penning, met de hoofden van Prins en Prinses; neevens deeze woorden, wightigher dan 't metaal: *Mandati strenuè executi monum: gedenkenis van bevel strengelyk uitgevoert.* Maar, naar dat ik van zynen aardt verstendight ben, zoo moest zyn hart meer smaax in de bewustenis der daadt, dan in deezen lof vinden. (2) Mondigher ook, en leevendigh getuighenis strekte hem de geberghde gyzelaar; die, genaamt Niklaas Wilhemszoon, naamaals meede Hopman te waater werd, en veeltyds zyne behoudenis van Huighens t'erkennen plagh, als hebbende op den drempel van lyflyke en geestlyke slaavernye gestaan.

Onlangs hiernaa werd de Heerlyky van Vlissinge, en 't Markgraafschap van Kampveer, verkoft by besluit des hoofs van Hollandt, voor de schulden des

(1) *Verzaakt*, ontkend, dat zij in het schip waren.

(2) *Mondigher*, sprekender.

1581. des Heeren van Beevere, gestorven zonder kinderen. Zy waaren te vooren verkocht geweest, door besluit des grooten Raads van Mechele, aan den Heere van Auxy; en oovergenoomen by den Kooning, met de lasten daarop staande, die hy echter niet afloste. De regeerders van Antwerpen hadden 't oogh zeer op deeze goedren: doch lieten'er naa te dingen, zoo 't scheen, om dat men ze best den Prinsse van Oranje gunde, op dat hem des te meer aan Zeelandts behoedenis geleeghen waar. Op den zevenentwintighsten van Zoomermaant dan, deed zyne Doorluchtigheit Vlissinge mynen, tot vyventseeventighduizent, een hondert gulden; des andren daaghs Kampveer, tot vierentseeventighduizent, vyfhondert gulden. Dan, mits de Heer van Froimont, 's daaghs te voore, twintighduizent gulden op Vlissinge (1) gehooght had, ooverquam de Prins met hem, van zyne schuldt, voor vierentwintighduizent gulden, te betaalen in twee jaaren.

Zynde de Staatsche zaaken aan 't (2) waalen; dewyl de jeeghenwoordighe regeerders op (3) oorlof dienden, de Landtraadt noch te maaken stond, Anjou vast verwacht werd; had het bestier weinigh klems; en men bedreef te min, mits de schaarsheit van gelde, die zulx prangde, dat, tot Vilvoorde, de Schotsche bezettelingen, in Lentemaant, aan 't muiten sloeghen, hoewel zy zich, naa groote moeite, stillen lieten. In Bloeimaant had men 't zelfste ongemak, in de schanse te Willebroek, daar geene reedenen plaats vonden, tot dat'er 't geschut van Antwerpen voor quam. Tot Berghen op Zoom was ook gelyke ontsteltenis. 'T is waar, dat Parmaas

(1) *Gehooght had*, dat is, meer of hooger geboden had. Vergelijk WAGENAAR, D. VII. bl. 385.

(2) *Waalen*, waggelen, wankelen. Zie hierover breeder WEILAND.

(3) *Op vorlof dienden*, dat is, nog dienden, maar spoedig hun afscheid stonden te krijgen.

maas volk immers zoo luttel van hem ontfing: dan, Bl. 781.
(1) dulding van ongereegheltheit ſtrekte ſoldy by hen; die zich zelve wiſten te helpen, dwingende de verooverde ſteeden tot weekelykſche leeningen, zonder aan te zien oft zy, zoo doende, neering en inwoonders verjoeghen. Uit Spanje werd wel, by wylen, een goede ſom penningen herwaarts gezonden; maar 't meeſte oovergemaakt by wiſſel, tot weldigh (2) ſchroeyend fret. En die Kooninkryken leeden 't ongeirne; inzonderheit zoo lang als de Portugeeſche krygh duurde, daar die koſten (huns bedunkens) zouden beeter beſteedt geweeſt zyn.

In Grasmaant deeden de Staaten een klein heir toerusten, in Vlaandre, ontrent Ypere en Dixmuide, onder den Heere van Villers, als opperſten Maarſchalk: draaghende de Prins van Eſpinoy den tytel van Veldtheer. Dit geſchiedde om Parma aan dien kant op te houden, en den Franſoizen (3) eenen ſlagh te voeghen tot het ontzetten van Kamerik, 't welk hy, nu eenen ruimen tydt, van verre met blokhuizen benaauwde. Doch de Staatſchen moghten teeghens zyn ruitery niet op; en (4) hunner — 782.
een deel werd, by Dixmuide, ter neêr geleidt. Eſpinoy, niettemin, met zyn' bezettelingen van Door-

(1) *Dulding van ongereegheltheit ſtrekte ſoldy by hen*, dat is, de ongeregeldheden of ſtrooperijen, welke Parma gedoogde, golden bij het krijgsvolk zoo veel als ſoldij, zoo als uit hetgeen onmiddellijk volgt, ten duidelijkſte blijkt.

(2) *Schroeyend fret. Schroeijen*, waarvoor men oudtijds ſchreef *ſchrooden*, is *afknotten*, *affnijden*, *verminken*. *Schroeijend fret* geeft derhalve te kennen, dat de interest, die bij het overmaken van zulke wisſels werd genoten, of, in het algemeen, de onkosten der overmaking, de hoofdſom aanmerkelijk verkortten.

(3) *Eenen ſlagh te voegen*, eenige gelegenheid te geven. Zie aant. (3) D. IV. bl. 52.

(4) *Hunner een deel*, een deel van hen.

1582. Doornik, verwoeste leelyk het Landt van Heenegouw; en deed hem dikwyls afbrek. De Kooningschen, daarenteeghen, sterkten, tussen Doornik en Oudenaarde, aan de Scheldtstroom, het dorp van Hauterive, en maakten, daaruit, rondom, de markten onveiligh. Onder ander, ransden z'een * geleydan, van haast hondert waaghenen, gelaaden met veelerhande waaren, om van Doornik naa Kortryk, Gent, en Antwerpen, te gaan; en kreeghen der wel t'zeeventigh. Om dit loopen te beletten, (1) vergroofden de Staaten, met drieduizent knechten en achthondert paarden, hun heir; 't welk, beschanst tot Loo in Vuurenambacht, van de Malkontenten bezocht werd; die, naa eenighe schermutsingen, daar zy ontrent driehondert man' lieten, op tyding van der Fransoizen aantoght, hunnen wegh naa Kaamerik naamen.

In Grooningerlandt (2) spartelbeende 't oorlogh vast, zonder hooftstukken te bestaan, ter een' oft ter andere zyde. De Rennenberghschen, genestelt in Groot Auwert, onderwonden zich een' schans op 't Reediep te leggen, om den Heere van Nyenoordt dat oopen naa zee te beneemen. 'T welk hun quaalyk verging; en eenighe dooden, gevangenen, en vendels koste; mits hy, riekende wat zy voor hadden, hen, met een' laaghe, verschalkte, en verstuiven deed. De Vriezen, verlekkert door dit geluk, zonden hem twee maanden solds voor zyn' knechten, en eenighe groove bussen, met bevel om Groot Auwert aan te tasten. Hy wendt het dan derwaarts, op den achttienden in Bloeymaandt, met zeeventien, eensdeels zyne, eensdeels andere vendelen; plant wachten aan Steentil, en aan de nieuwe brug,

* Convoy.

(1) *Vergroofden*, vergrootten.

(2) *Spartelbeende 't oorlogh.* Deze figuurlijke uitdrukking komt ons, en op zich zelve, en inzonderheid voor den deftigen prozastijl, ten eenemale ongepast voor.

brug, en 't geschut teeghens de poort van 't klooster. De Rennenberghschen, des verstendight, effenen hunne schansen tot Middelsum, en daar ontrent; maaken een blok van voetvolk, neevens driehondert paarden, en zich alzoo naa Groot Auwert toe. 'T mangelde Nyenoordt aan geen' kundschap oft bezeffing des gevaars, oft zih om het te schuwen. Maar ooverstemt van de Hopluiden, te slechte meeters hunner maght, moest hy zyn' benden schaaren; en mengde daaronder, eenen hoop boeren, gekoomen uit Vrieslandt, en meest gewaapent met (1) verrejaaghers. Deeze zoo groene kryssluiden, ziende de Rennenberghschen aankoomen, achter 't klooster om, oover Auwerder diep, voelden eer in 't hart, dan op de huidt, den slagh; en toonende daatlyk de hielen, stelden de springspietsen, in plaats van ze teeghens den vyandt te vellen, naar haar gewoonlyk gebruyk te werk, om oover de slooten te wippen. 'T welk den soldaat uit zyn' standt, de troepen in verwarring, en alles op de vlucht braght. Doch, hoewel de Kooningschen strengelyk vervolghden, en de Hopluiden Stuiper en Visscher vingen; zy kreeghen maar twee vendels, en leidden geen' hondert man' ter neêr. De (2) vlieders verspreidden zich naa Kollum, Dokkum, en Auwerderzyl: om welke schans te verkrachten, de vyandt vinnighlyk toevloogh. Die van binnen hielden zich stil in 't eerst, zulx hem docht der veroovering zeeker te zyn. Maar, als hy nu booven steegh, gaan z'hem wakker te keer, en (3) zwichten zyn' heevigheit met merklyke schaade. Hy aarzelt derhalven; maar, om te beeter te springen; en komt, op Bl. 78.

(1) *Verrejaaghers*, springspietsen, gelijk het zoo aanstonds door HOOFT zelven verklaard wordt. KILIAAN verklaart dit woord *contus*, *venabulum longius*.

(2) *Vlieders*, vlugtenden.

(3) *Zwichten*, doen zwichten. Zie boven.

1582. op den zesten van Zoomermaandt, met grof geschut; maakt breuk; doet twee verloore stormen; boort deur met den derden; en verdelght het'er al, op drie naa. Alhier bleef, zich dapperlyk weerende, Schelto Jarges, een welgeleerdt persoon en braaf Hopman. De Vriezen maanden terstondt die van Noordthollandt om handtreiken; zaamelden de vluchtelingen; en waapenden z'op nieuw: en Nyenoordt voeghde zich weeder in zyn' schanse tot Winsum. Maar in deeze, onvolmaakt en niet houdbaar tee-
1583. ghens grof geschut, was ook geen vereischte voorraadt van mond' oft van oorlogh; ende niets van al ditte verborghen voor Rennenbergh; die, ten dien inzighte, Johan Baptista Taxis, Steêhouder van Billy, met zyn meeste maght, derwaarts zond. Hier was Nyenoordt, (1) echter, zyn eighen niet; wordende gedwongen door zyn volk, mits de voorzeide gebreklykheeden, (2) tot ooverkoomst met Taxis. Die bedong niet alleen deeze, maar ook de schans tot Warfum. Des moghten de bezettelingen uittrekken met alles wat hun toebehoorde, zonder den dienst der Staaten (3) te verzweeren. Dit verdragh, getroffen op den achtsten der gemelde maant, benoodighde Nyenoordt voorts zyn' andre vastigheeden in dien hoek te verlaaten, en maakte den Graaf meester van al de Ommelanden tot Dokkum toe. Aan Winsum koelden de Grooningers hunnen moedt, met stichting van brandt, die twee vrouwen verslond; naa dat zy 't geplondert, de schans om verre geworpen, en vyf stukken geschuts daaruit gelicht hadden. Om dit verloop te richten, zonden de gemaghtighden der naader Vereeninge, in Hooimaandt, Norrits met zyn' Engelschen, acht Sonoysche vendels, en etlyke meer, die met de Nyenoordschen en

(1) *Echter, zyn eigen niet*; wederom geen meester van zijn doen.

(2) *Tot ooverkoomst*, tot overeenkomst.

(3) *Te verzweeren*, af te zweeren.

en andre Vriesche, op Rinsmergeest, verzaamden. Bl. 783.
Waaroover de Rennenberghschen, sterk zesduizent man', uit Kollum naa Grypskerk deisden. Thans deed Norrits Monnikkerzyl bespringen door Hopman Schul, die 't in kreeg. Dit ried den vyandt, 's andren daaghs, neeghentienden der maandt, van Grypskerk op te breeken, in orde tot toght en slagh. Norrits hem naa; met Sonoys regement vooruit; 't welk, treffende tot meermaalen, hem ophield, tot dat de rest der Staatschen aanquam. Toen keeren de Kooningschen den rug, vervolght tot onder Grooninge; laaten verscheide vendels, vier stukken geschuts, meenighte van geweer, al de pakkaadje, veele gevangenen, en wel zeevenhondert dooden in de loop. Meer waaren'er gebleeven, zoo zy de slooten niet te baat, en Norrits meer paarden gehadt hadde dan zyn' eighe kornet. De verwinners, luttel beschaadight, gingen tot Auwaart, ende, naa 't maaken van een' schipbrug oover 't Reediep, ook tot Zelwaart leegheren: alwaar, ende noch t' eener plaatse naader aan Grooninge zich Norrits beschanste. Maar de zeeghe werd leelyk misbruikt, door de roofgierigheit der Engelschen; die 't zoo wilt aanstelden, eeven in Drenthe als in d'Ommelanden, dat al de boeren en andre huisgezinnen verliepen, meeneemende 't geen zy konden.

De Graaf van Rennenbergh, naa een' wyl quynens (men meende van ongeneught: want sint den hoon voor Steenwyk, had hy nooit rechte tier gehadt) was kortelinx in veighe krankheit gevallen; ende deed zich berichten naar de wyze der Roomsgezinden, ten zelfsten daaghe, als zyn volk van de Staatschen geslaaghen werd. Op den drieëntwintighsten ooverleed hy, verdwenen van teering; zulx men, naa 't oopenen des lyks, zyn hart heel dor, en gekrompen vond ter kleente van een' ookernoot: Geen blyk van vergif: hoewel daaraf gepraat werd; gelyk de faam geirne moordt mort oover der grooten uitgang. Hy was geweest een Heer, eedelaardigh, milddaadigh, heusch en minlyk van zeeden; versoeyer van wreetheit, geweldenaary,

 en

Bl. 783. en dronkenſchap; betrachter der krystught, en lief den landtzaaten, zonder nochtans de gunſt der ſoldaaten te verliezen, mits de zorghe die hy voor hunne betaaling droegh; hierbeneevens verſiert met meer dan gemeene geleertheit; welgeoeffent in de Griekſche, Latynſche, en andre taalen; zeer zoet op de * wiskonſtighe weetenſchappen, inzonderheit de maatzang. Al dat'er in te beriſpen ſcheen, was een' blaakzuchtighe ruimborſtigheit in 't houden van hof en diſch, booven zyn' inkomſt; een toegeeven aan zyn' geneighthheit tot vrouweeren; opſtyghing van moedt, als 't geluk hem meede; ſtryking, als 't hem teeghen liep; en 't ontzuivren van zyn' eer en
— 784. gewiſſe met verandring van parthy. Eevenwel, om de koſten zynes ſtaatvoerens te vergelden, ſchrobd' hy nooit de gemeente, en ſtak maar eighe middelen af. Zyn' boelaadjen beleidd' hy zoo heimelyk, dat ze ten minſte geen' arghenis baarden. Onbeſtendigheit in voor- en teeghenſpoedt is de zeldzaamſte der menſchelyke zwakheeden niet. Zyn' trouwbreuk ſtrekte eenen naaghel aan zyn' doodkiſt, en werd geboet met een berouw dat zyn' ziel doorſneed: 't en zy hem 't quaalyk beſlaagen meer dan 't misdryf (1) gezeurt heeft. Oover Groninge, zeeker, in zyn' ziekte, riep hy dikwyls, wenſchende 't nooit gezien te hebben. Ook verbood hy, in de laaſte daaghen, zyn' zuſter Kornelia, als het dwaallicht dat hem verleidt had, onder zyn' ooghen te koomen. De gemelde deughden, en fraayigheeden naa deughd zweemende, deeden hem beklaaghen zelfs van zyn' meeſte vyanden, dien 't jammerde dat hy tot dien val geraakt was.

Taxis hield het volk by een, tot dat Farneze Franſois Verdugo, met tien vendelen Waalen, derwaarts zond, om de Landtvooghdy t'aanveirden 'T welk den oooverſte Schenk, die zich dat bewindt toegheleit had, byſter verdroot, te meer, om dat men

voor

* Mathematyke.

(1) *Gezeurt*, geſmert.

voor hem deed gaan eenen vreemdeling, en zeer geringe van afkomst. Want Verdugo was een Spanjaardt, en stalknecht geweest van Graaf Pieter Ernst van Mansveldt: heeft evenwel naamaals een' natuurlyke dochter des zelven getrouwt: en zich, door veele teekenen van bescheidenheit, tuchtoeffening, en kryskunde, vermaart gemaakt. Bl. 782.

Maar in Brabandt gaf Parma den Staten een' gevoelyke neep met waarneemen van zeekre geleeghenheit; die deeze was. Alzoo de Spaanschen, tot sterking van 't huis te Baarle, bemaghtight by hen in de Kempen, de boeren te werk stelden, deed Roelof van Staakenbroek, toen Drost en Ooverste der soldaatye tot Bredaa, een proef, oft zy, met weenigh knechten en twee stukken geschuts, tot oovergift te beweeghen waaren. 'T welk, niet hem, maar in Zoomermaandt den Kornel La Garde gelukte, met een deel voet- en paardevolk, verzaamt uit de naaste bezettingen. Volghende voort zynen last, maakte La Garde zich meester van de twee slootkens tot Tilburgh, en van noch zommighe kleene plaatsen, in meening nu Eindhooven aan te tasten. Ook loerd' hy op Shartoghenbos, daar eenighe beroerte ontstaan was. Karel van Gavre, Heer van Fresin, eertyds bewindsman oover de leegherlyftoght aan der Staaten zyde, maar gevangen (als wy verhaalt hebben) ter zaake van dubbelheit, ontdekt door eenen zynen afgeworpen brief, werd althans gehouden op den burgh van Bredaa; doch in ruime bewaarnis, ter gunste (zoo men gelooven magh) van zynen broeder, Heer van Inchy, door wien het Slot van Kaamerik, by goeddunken der Staatschen, met Fransche bezetting voorzien was. Deeze Fresin, hebbende zich (1) ingeboezemt ter kennisse van de soldaaten, en eenighe der zelve verleidt, door toezeg van hooghe beloohingen, liet dit den Prinse van Parma weeten, ende dat zich toen niet

(1) *Ingeboezemt*, ingedrongen, ingewikkeld.

Bl. 784. niet dan vyf- oft zeſſendertigh knechten van Bar-
voets op den Burgh vonden; in de ſtadt alleenlyk 't
halve vendel van Jonker Floris van Breederoode.
Parma dan, in ſchyn van te zorghen voor Sharto-
ghenbos, en Eindhooven, deed daarontrent volk by
een koomen, onder Claude van Barlemont, Heer
van Hautepenne, en den ooverſte Marten Schenk.
Naa Turnhout, hierom, begaf zich La Garde, waar-
ſchuwende d'omleggende ſteeden, dat de vyandt op
eenighen aanſlagh moeſt uit zyn; doch zond echter
(waar 't mangelde) aan die van Bredaa de bezette-
lingen niet weeder, die hy daaruit gelicht had. Hau-
tepenne en Schenk, veinzende hem te willen vol-
ghen, gingen leegheren tot Hilverenbeek: van waar zy,
opgebrooken teeghens den aavondt, ten twee uuren
der zeevenentwintighſte nacht in Zoomermaandt (juiſt
tuſſen de twee daaghen, op de welke de Prins
Vliſſinge en Kampveer kocht) by Bredaa achter 't
Slot quaamen. Hier was het waater afgelaaten tot
— 785. aan de Gaſthuiseindepoort, om de graften te diepen;
en hield ſchildwacht een der (1) omgekalde ſoldaa-
ten, die wel drie uuren geſtaan had, verzeindende
t'elken maal zyn' verloſſers, met zeggen dat zy
flus zyn' beurte zouden waarneemen. Ook waaren
de bezettelingen van 't Slot, 's daaghs te voore,
door Freſin, met een' tonne biers beſchonken; in
voeghe dat zy, bezwaart van drank en vaak, luttel
(2) beluls van weerbieding hadden. Dies beklom
de

(1) *Omgekalde*, door praten en beloften omgekochte.

(2) *Beluls*, beſef. Dit woord, thans tot de taal der laagſte volksklasſe vernederd, wordt bij onze beste Schrijvers van de 17de eeuw, en, zoo als hier blijkt, ook in den deftigen ſtijl, aangetroffen. Zoo leest men in de *Rijm-oefeningen* van J. DE DEKKER, I, bl. 180:

'T heeft tot dat loos bedrijf
Niet eerzuchts, niet *beluls*, niet gals genoegh in 't lijf.

Zie ook bl. 190.

de vyandt, zonder eenighe verhindring nevens den (1) baar oft dwarsmuur, de veste. By geval quam zeeker Hollandsch Hopman op 't slagh, met een jaght; en speurende dat'er volk, dus by ontydt, naa den wal toogh, slaakte twee scheuten, die de steedelingen op, en te waapen wekten. De Majestraat had, al terstondt naa de kundschap ontfangen van La Garde, de wachten der burghery doen verdubbelen; ende den Droste aangebooden, een deel der zelve op den Burgh te leggen: 't welk van hem, om 's gevolghs wille, geweighert was; hoewel naa haare trouwhartigheit tot den Prinse van Oranje, haaren naatuurlyken Heere, geen omzien viel. Als nu 't gerucht zich verhief, was daatlyk by den werke heer Goodevaart Montens Burghermeester, een deftigh en voorzightigh persoon; door wiens aanmoedighing en onthiet de poorters, eensdeels naa de voorzeide drooghe graft, de rest elk naa hunne gewoonlyke loopplaatsen, (2) schooyden. De vyandt, merkende zich ontdekt, spat ten wachthuize in; brengt daar elf knechten om hals. Twee vielen'er oover de veste naa stadt toe. De ooverighe tweeëntwintigh begaaven zich op den binnenburgh; ende driemaals gemaant tot oovergift, op verbeurte van 't leeven, bedongen, ter aanraading van Fresin, en van zommighe hunne spitsbroeders, (3) die hy vergiftight had, behoudenis van lyf en goedt: doch dies niet teeghenstaande werd hun 't geweer benoomen. Montens, immiddels, en d'andre regeerders, met den wachtmeester Wierik van Biestraaten, deeden de wallen bezetten, leiden eenigh volk met dubbel haakgeschut op den kerktoorn, tooghen met een' groove troep naa den Burgh toe, begosten daarteeghen te schansen op het vlak, voorzaaghen 't kaatsspel en de naaste huizen met ver- Bl. 785.

weer-

(1) *Baar*, beer.

(2) *Schooyden*, zich met haast begaven.

(3) *Die hy vergiftight had*, die hij tot verraad had verleid.

Jl. 785. weerders; in hoope van het zoo lange te harden, dat'er ontzet van La Garde verscheene: om 't welk hunne booden uit waaren. De Kooningschen, storteende, naa dat zy 't booven geklaart hadden, door de poorte ter stadt in, werden gestuit, en tot vyf oft zes maalen te rug gedreeven, door de burghery, met bystandt van ontrent twintigh soldaaten van Jonker Floris, onder Dorp zynen vendrigh, die daar een' quetsuur ontfing. Dies lieten zy een' andre valbrug daalen, die in de hooving van Valkenberghe uit quam; daar de steedelingen zich ook beschanst hadden, en wakkerlyk weerden. Doch deeze moesten eindtlyk dit voordeel verlaaten. De vyandt, alzoo in de hooving geraakt, werd noch lange daar gekeert, door 't vendel der jonggezellen en andre burghers, die teeghens hem schermutsten, tot dat hy hun meede te zwaar viel. Toen dringt hy aan, van achtre en van voore, tot in de stalling des Prinsen; ende voorts meester geworden van 't kaatsspel en de buurhuizen, steekt het vuur in de stalling. 'T welk echter zulken schrik niet baarde, oft de verdaadighers hielden zich dicht by een, zonder gelaat van te kreuken. Hier bleef'er veel van beide de zyden; en der jonggezellen Hopman aan een' koeghel. Dus een steevigheit van hart en orde deed Hautepenne duchten, dat bezetting in stadt moest gekoomen zyn; zulx hy in beraadt leidde, oft niet beeter de hertredt genoomen diende naa 't Slot. Maar Schenk verzeekerd' hem van de ydelheit zyner vreeze, om dat de weeghen te wel met ruitery gestoffeert waaren. Zy stichten dan meer brands, en hervatten den indruk, der maate, dat zy den burgheren een eindt wals, etlyken soldaaten een' brug ontweldighden, die geleit was om aarde uit de graft te haalen tot sterking der stadt. Lanx deeze brug

— 786. kreeghen zy meer volx oover, en alzoo de Gasthuispoort in; en, daardoor, hunne paarden binnen. Noch lieten de verweerders niet kloeklyk tschrap te staan, dieper in stadt, aan verscheiden' oorden, afgeschanst met hulpe der vrouwen, die zich uitbun-

digh-

dighlyk queeten. En daar werd, met wondre een- Bl. 7[illegible]
draght van Roomsgezinden, Onroomschen, jaa zommighe geestlyke persoonen, ten uiterste toe, manhaftelyk gevochten. Als zy 't te quaadt kreeghen, smeeten zommighen een' poort oopen; daar eenighen, in 't uitdringen, verstikten. Andren worpen zich van den wal af, en verdronken ten deel. Naa veel verlooren arbeids berghde Biestraaten, de Wachtmeester, zich door de graft; en viel Montens in 't gewoudt van twee Albanoizen; doch ontslipte, terwyl zy naa grooter noodt, oft bekoorlyker buit, vlooghen. Voorts begaf hy zich, met weenigh andren, in de Antwerpsche poort; bolwerkte die toe; en hield ze wel twee uuren, in toeverlaat op hulp van buiten. Toen koomen de Kooningschen aanstooten met (1) oovertollighe maght, te voet lanx de veste, te paard' lanx de rechte straat: ende, oft schoon de poort verkracht werd, (2) hy ontleid' het hun echter. De vyandt, hebbende deeze, en d'andre poorten wel bezet, keerde weeder naa de markt, daar noch dappere weere gedaan, en veelen der zynen, uit het raadthuis, uit de kerk, uit den tooren, geschooten werden. Dies deed hy die plaatsen opeisschen, met aanbieding van billyk verdragh, en braght het daartoe ten laaste; als het stryden tot oover neeghen uuren voor middagh geduurt had. De moordaadt, in de woede, zagh nocht wyf, nocht kindt, nocht geestlyk, nocht weirlyk aan. 'T getal, nochtans, der ingezeetenen, verslaaghen oft anders gesneuvelt, wordt hoogher niet in alles, dan op ruim hondert, begroot. Verdeelt aan zeeven vendels, waaren zy maar by de neeghenhondert man' sterk geweest, en hadden'er bet dan half zoo veel van den vyandt vernielt. Maar eenen ryken buit bequaamen de verwinners: zonderling op het Slot, daar de Prins van Oranje zyn kostelyk huisraadt, nee-

(1) *Oovertollighe maght*, groote overmagt.
(2) *Hy ontleid' het hun echter*, hij ontkwam achter.

Bl. 786. neevens veele geschriften van groot belang, verloor. Staakenbroek, wegh geraakt in 't eerste, starf thans haastigh; van verdriet (zoo zommighen meenden) oover de weederwaardigheeden bejeeghent aan zyn' gevangen huisvrouw en dochter. Ook werden de steedelingen wyders byster geplaaght om oovermaatigh ransoen by (1) gehenkenis van Hautepenne, die zelf op 't strengst hierin handelde. De Prins van Parma, zeer in zyn' schik met deeze tyding, zond ze te post naa Spanje, en thans den Bisschop van Roermonde, Wilhelmus Lindanus, naa Bredaa, om den Roomschen Godsdienst daar weeder in te voeren. Als wraak- en geldtzucht haar zat hadden, donderd' 'er, in Slaghtmaandt, een vergifnisbrief op, die veele persoonen uitsloot; de verklaaring der punten aan den Kooning behield; en den voorrechten geen' plaats gaf, dan tot naader zyn zeggen toe. Hautepenne, Ooverste tot Bredaa blyvende, wilde zyn geluk op de bygeleeghe plaatsen bezoeken: deed Geertruidenbergh beladderen; nam ook yets op Heusde voor: maar bevond, dat zy zich aan hunne gebuuren gespiegelt, en (2) louwter voorzien hadden.

De Wethouders van Antwerpen, vaaken gemaant, door de Kornellen en Hopluiden, om den Roomschen Godsdienst te schorsen, op dat men, onder dexel van dien, geen' onraadt brouwde, zaaghen zulx, mits 't wassen des onbenoeghens door den ramp van Bredaa, langer niet uit te stellen: en verbooden, tot naader orde toe, alle gebruik dier kerkzeeden: behalven doopen, trouwen, en zieken vanden; 't welk, met aanwyzing van twee kapellen te dien einde, alleenlyk den inwoondren werd toegelaaten, zonder merklyke zaamening te maaken; op verbeurte van hondert kroonen, ten behoeve der armen. Tot het pleeghen der gemelde oeffeningen, zouw

(1) *Gehenkenis*, gehengenis, toelating.

(2) *Louwter*, geheel, volkomen.

zouw de Majestraat zes vreedzaame geestlyke lieden Bl. 786. kiezen, die getrouwigheit aan haar, en d'onderhouding deezer keure, te zweeren hadden. Met een bevaalen zy al den geenen, die, (1) uitgezeit t' hun- — 787. ner oft ter steeden van hunne bondtgenooten, by gedooghing oft anderzins weeder ingekoomen waaren, te vertrekken binnen vierentwintigh uuren, uit de vryheit van Antwerpen en 't Markgraafschap, op gelyke geldtboete. Desgelyx moesten ruimen (uitgezondert die van uitheemschen Landtaardt) alle, die zich seedert vier jaaren daar gezet hadden: ten waare zy, met den eerste, getuighnis huns loflyken wandels, van de Majestraat oft kerkenraadt hunner laaste woonplaatze, toonden. Tessens werd den Italiaanen en Spanjaarden (uitgenoomen die tot de wacht verplicht waaren) belast, geen ander waapen in huis te houden, dan dag en rappier: en deeze daar buiten niet te draaghen. De reizende man, hebbende eenigh lank geweer oft zinkroer, zoud' het in zyn herbergh moeten laaten, tot zyn vertrek toe, zonder immiddels daarmeê by straat te gaan; oft de Hopman der wyke gaav' hem verlof.

De Staatsche gezanten, naa 't voltrekken des handels met Anjou, waaren in 't laast van Sprokkelmaant uit Vrankryk gekeert. Maar, als de Hartogh, zint het vestighen van den pais aldaar, zich met groote vuurigheit ten Neederlandschen oorloghe toerustte, vernam hy, dat veelen, uit vreez voor de Spaansche mooghenheit oft uit zucht tot de zelve, teeghens zyn voorneemen sporrelden, voorwendende, onder ander, de verheffing van den moedt en maght der Onroomschen aldaar, zoo hunne geloofsverwanten in Neêrlandt raakten booven te staan. Dies liet hy in druk een verdaadighschrift uitgaan, en zond het, by besloote brieven, aan alle rechtshooven des Ryx. 'T ontvouwde ten breedste zyn vast, bestendigh, en loflyk opzet om deeze gewesten

(1) *Uitgezeit*, uitgebannen.

Bl. 787. ten te beschermen, en te verlossen van 't uitheemsche juk; en beweerde met veele reedenen, dat de aanslagh, niet alleen t'zyner gloorie, maar tot heil van den staat en uitbreiding der Fransche achtbaarheid gedyen moest. Dan 't gerechtshof van Paris zond zyn schryven ongeoopent aan den Kooning; op goeddunken van Christophorus Thuanus, die, gevraaght zynde, verklaarde dat het, volghends d'instelling der voorouwderen, een lasterstuk was, eenighe brieven in den Raadt te leezen, 't en waare zy van zyne Majesteit oft haaren Kanseler quaamen.

Gedurende dit bedryf van vorstwissel, was by Loodewyk Gonzaga, Hartogh van Nevers, getrouwt met Henriette van Kleef, om haar recht niet met zwyghen te verbeuren, een geschrift aan den dagh gegeeven, tot bewys dat Brabant, Limburgh, en Antwerpen, haar als wettighe erfgenaame, oover lang hadden toebehoort. Anjou trok, in 't eerst, zich des eenighzins aan, hoewel Nevers het ernstigh verschoonde, en zich ooverboodigh stelde, om, hem ter gunste, 't recht zyner gemaalinne en 't zyne af te staan; doch sloegh het licht in 't lest, en deund'er meê, zeggende, 't waar quaalyk ty gekaavelt, als een zwakker zich tussen beide quam zetten, daar twee maghtigher naa eene heerschappy staaken.

Dus drok had men 't in Vrankryk, met het betrachten der Neêrlandsche dingen. Met geenen minder yver pynde men zich, ook hier, 't groote werk te voltooyen. Ter laastgemelde daghvaart binnen Amsterdam, hadden d'Algemeine Staaten besluit genoomen, op het afsnyden des Konings van Spanje, en 't verwerpen van zynen naam en waapen; doch het stuk uitgestelt, mits de gemaghtighden van zommighe gewesten zich noch alstoen niet genoeghzaam gelast vonden. Thans vergaaderden zy weeder, om 'er meê voorts te vaaren, in den Haaghe; alwaar zy eindelyk, op den zesentwintighsten van Hooimaant, teeghens hem, by plakkaat afgekundight en

in

in druk uitgegeeven, dit vonnis velden. (1) *'T* Bl. 787.
volk was van Goode niet tot behoef des Vorsten geschaapen, om zynen wil als een wet te volghen; maar de Vorst tot nut des volx (zonder 't welke hy niet bestaan kon) om, gelyk een vaader zyn kindren, gelyk een harder zyn schaapen, 't zelve te queeken, te behoeden, en te bestieren naar recht en billykheit. Die zich hierin te buiten ging, om d'onderdaanen — 788.
voor halseighens te beezighen, stond voor eenen tieran te houden; en moght daarooyer verstooten en een ander tot zyn ampt beroepen worden; inzonderheit by besluit der Staaten van den Lande, en daar d'onderzaaten, hebbende met geenerley ootmoedige vertooningen hem kunnen bemurwen tot afstandt van zyn tierannigh opzet, geen ander middel zaaghen, om hunn' aangeboore vryheit te handthaaven. Dit, meenighwerfs geschiedt in andere, behoorde voorneemelyk stadt te grypen, in deeze Landen, altyds geregeert, gelyk zy ook moesten geregeert worden, volghends de voorrechten, en ouwde gewoonten, bezwooren by de Vorsten; welke Vorsten ook waaren aangenoomen, by meest al de gewesten, op zeekre voorwaarden, met breeken der welke zy de heerschappy verbeurden. De Kooning nu, luistrende naar zynen Spaanschen Raadt, teeghens 't onderwys zyns vaaders, had eerst, onder dexel van Godsdienst, (2) zich vervordert 's Lands gerechtigheeden te vertreeden, met invoeren der nieuwe Bisschoppen, der keuren van 't Concilie van Trente, en dier grouwzaame Inquisitie; thans den Hartogh van Alva gezonden, daarnaa Don Louis de Requesens, toen Don Johan, om deeze getrouwste Landtsaaten, volbouwers van den top zyner achtbaarheit, met allerley smaadt en wreetheit te verbluffen, en, door geweldt

(1) *'T volk was* enz. HOOFT deelt hier slechts den inhoud van dit belangrijk stuk mede. Men vindt het in zijn geheel bij BOR, D: II. bl. 276 en volg.

(2) *Zich vervordert*, zich verstout, aangematigd.

Bl. 788. *weldt oft bedrogh, onder 't juk van ondraghlyke slaavernye te kryghen. Verscheide middelen van paize, meermaals voorgestelt, had hy verworpen, en de handelingen misbruikt, om tweedraght onder de inboorlingen te zaayen, en alzoo te gemaklyker, den eenen voor, den andren naa, ten bederve te brengen. Om deeze reedenen, hadden zy, door uiterste noodt, by gemeinen raadt en t'zaamenstemming, verklaart, en verklaarden mitsdeezen, den gemelden Kooning vervallen van alle recht tot de heerschappye; verstonden hem voortaan niet te kennen in eenighe zaaken raakende de Hooghe Ooverheit, maar 't gebruik van zynen naam ganschelyk af te schaffen; verklaarden ook dat alle amptluiden, rechters, (1) smalheeren, vassaalen, en andre ingezeetenen, ontslaaghen waaren van den eedt gedaan aan hem als Vorste deezer Landen. Ende, gemerkt dat, uit oorzaake voorzeit, de Vereenighde gewesten zich meestendeels onder den Hartooghe van Anjou begeeven hadden; dat ook, van den Aartshartoghe Mathias, de Landtvooghdy in hunne handen was oover geleevert: zoo bevaalen zy allen Rechteren, Amptluiden, en andren, van toen af, den naam, tytel, en zeeghels des Kooninx van Spanje te verlaaten. In plaats der welke men, in de Landen die met den Hartoghe van Anjou gehandelt hadden, zoude, geduurende zyn' afweezigheit, en in d'andre anderszins, aanneemen en gebruiken, by maaniere van voorraadt, den tytel ende naam van 't Hooft en den Landtraadt; ende zoo lang als deeze noch in den dienst niet getreeden waaren, den naam der Algemeine Staaten. Welverstaan, dat men, in Hollandt en Zeelandt, den naam des Prinsen van Oranje en der Staaten van die gewesten zouw gebruiken, ter tydt toe dat de Landtraadt volkooment-*

(1) *Smalheeren*, Edelen van gering vermogen. Kiliaan heeft *smale heeren*, en vertaalt het *tenuis fortunæ domini, beneficiarii et nobiles ministri.*

mentlyk ingestelt waare; en als dan zich voorts schikken volghends de bewilliging, gedraagen by d'Algemeine Staaten op 't berichtschrift des Landtraads, en 't verdragh aangegaan met zyn' Hoogheit. Ende in plaatse van 's voornoemden Konings zeeghels, hadde men voortaan de zeeghels der Algemeine Staaten te beezighen, in zaaken raakende de gemeine regeering, waartoe de Landtraadt, volghends zyn berichtschrift, zouw gemaghtight zyn; maar in zaaken, raakende den burgherlyken standt, de bediening des gerechts, en andre bezondre in elk Landtschap, zouden de Hooven en andre Raaden, alleenlyk gebruiken den naam, tytel, en zeeghel van 't zelve geweest; alles op peene van nietigheit der brieven, bescheiden, en afveirdighingen, die anders bezeeghelt wierden. Ende op dat men des volbrengens van deezen verzeekert waare, stonden alle 's Kooninx zeeghels, bevonden in de Landen, te leeveren in handen der Staaten van elken oordt, oft hunner gemaghtighden, op straffe naar goeddunken. Desgelyx hadde men voortaan op geenerley munte den naam, tytels, oft waapenen des gemelden Kooninx te slaan; maar zulke form, als tot eenen nieuwen gouden en zilveren penning met zyne gedeelten zouw verordent worden. Voorts hadden alle Amptluiden, als zich vry kennende van 's Kooninx eedt, te zweeren aan handen der bezondre Staaten, onder de welke zy stonden, oft van de gemaghtighden der zelve, dat zy den Algemeinen Staaten zouden getrouw zyn teeghens den Kooning van Spanje en zynen aanhang, volghends het voorschrift daarop geraamt. En men zoude aan de Amptluiden, gezeeten onder de Landen die met den Hartoghe van Anjou ooverkoomen waaren, in plaats van nieuwe lastbrieven, geeven bescheidt, inhoudende dooding der ouwde en verlenging hunner diensten, by maniere van voorraadt, tot de aankoomst zyner Hoogheit toe; en aan de Amptluiden, gezeeten onder de niet verdongen hebbende Landtschappen, nieuwe lastbrieven, onder naam en zeeghel der Algemeine Staaten; uitge-

Bl. 788.

— 789.

 zeit

Bl. 789. *zeit Amptluiden die schuldigh bleeken aan oovertreeding dér voorrechten oft andre onbehoorlykheit.*

Achtervolghends dit plakkaat, hield men allomme den Amptluiden de form van den nieuwen eedt voor, om den Spanjaardt af, en aan d'Algemeine Staaten, Landtraadt, en andre Ooverheeden, ingestelt by hen, hulde te zweeren. Een' zaak, zwaar voorstaande, zommighen uit anxt voor onreddelyker verwarrenis, en feller vyandtschap; zommigen uit aanstoot van gewisse. Tot Woerde vervorderde zich een Luitersch leeraar, op stoel, heftigh daarteeghens, uit te vaaren: en vermaant zynde, dat hy zich met geen' zaaken van staat te mengen had, nochte, als vreemdeling, 's Lands recht verstond, week echter (oft men hem schoon des onderweez) van zyn gevoelen niet; zulx hy eindtlyk gelast werd te vertrekken.

Daarenteeghen rees onlust tot Uitrecht, mits de Predikanten van Sant Jakobs kerk den meesten deele der andre scheenen d'Ooverheit te hoogh te zetten; laatende den kerkenraadt, als noodeloos onder een' Christene Majestraat, achter weeghe, en eenen ygheIyken ten aavondtmaal toe op eighe beproeving. Welk geschil een' ruime wyl duurde; hoewel de Heeren 't stuk der eendraght genoegh behartighden. Ter zelve tydt moeiden de Burgherhopluiden aldaar de Wethouders, onder ander, om 't afbreeken der kerken, toornen, en kloostren, die, geleeghen, zoo hun docht, te naa aan de stadt, haar schier oft morghen hindren moghten. Zeeker, Henrik van Vianden, Bisschop van Uitrecht, had, in den jaare twaalfhondert vyvenvyftigh, (1) verlof gedraaghen tot slechting van diergelyke timmeraadien, als de noodt des vereischen zoude; waaroover men hun hierin te wille was, op uitspraak van twee gemaghtighden des Prinsen, van de welke zy noch eenighe punten meer verworven.

Voorts werd, aan de Noordtzyde der Maaze, de Landt-

(1) *Verlof gedraaghen*, verlof gegeven.

Landtraadt ingestelt, op den voet booven verklaart; Dcc. 78.
ende keerde zyn' Doorluchtigheit, met d'Algemeine
Staaten, naa Brabant. Den Aartshartogh Mathias;
hebbende hun de Landtvooghdy oover geleevert;
bedankten zy heuschelyk voor zyn' diensten, en zeiden hem een' jaarlyksche erkentenis van vyftighduizendt gulden toe. Hy scheidde niet uit Antwerpen voor 't uiterste van Wynmaandt; ende nam toen zyn' reiz' oover Koolen opwaarts aan. Zyn wangunners, geen klein getal, luidden hem met een' quaâ klank uit; als oft hy, zich verstaande met den Kooning; yets teeghens den persoon des Prinsen hadde voorgenoomen. Welk vermoeden, om verbittering tusfen hem en de Landen te baaren, van de Spaansgezinden gevoedt werd; en grootlyks gestyft door de belydenis van zynen bakker en eenen andren gevangen: staande ook anderszins wel te bezeffen; dat het ooverzetten der Heerschappye uit zynen huize in een vreemdt hem niet smaaken kon.

De Brabanders, geport van Johannes Junius, Ridder, Burghermeester der stadt Antwerpen, begreepen weeder teeghens Shartooghenbos eenen aanslagh; — 79.
die, door quaalyk zwyghen, en voorts het marren der ruiterye, te loor liep. Doch, hebbende, onder weeghe, eenen van Eindhoove gevangen, ende dien doortast, rukten zy derwaarts, en ooverrompelden 't, den neeghenden van Oestmaandt. Drie vendels knechten, en een' kornet Italiaanen, leggende in de stadt, raakten meest all' om hals; de Hopman van 't Slot in hechtenis. Deez, gedreight met de doodt, en de kennis hunner zwakheit, (1) spraaken den bezettelingen zoo lief, dat zy 't opgaaven. Van hier tooghen

(1) *Spraaken den bezettelingen zoo lief*, overreedden, bewogen de bezettelingen. Opmerking verdient, dat het werkwoord *spreken* te gelijker tijd hier, met betrekking tot den Hopman, in een' eigenlijken, en, met betrekking tot kennis, in een' overdragtelijken zin wordt gebezigd.

[illegible] ghen de verooveraars op Helmondt; daar de Burgh niet voor hen zwichten wilde. Thans dwongen zy, met hulp des Graaven van Hohenloo, etlyke schanssen by Shartooghenbos. Toen keerde 't Brabandtsche volk naa zyne bezettingen; mits men goedt vond de Schotten van den kornel Stuart, en de Fransoizen van La Garde naa Vlaandre te zeinden, tot weêrwerk voor de Waalen, op dat Anjou, in 't verlossen van Kaamerik, zyn' handen te ruimer hadde. Dit gaf geleeghenheit aan Hautepenne en den Graave van Mansveldt, om binnen twee maanden Eindhoove, slechtelyk voorzien van nooddruft, zulx met storm en beleg te prangen, dat de Hopman der Burgh daaraf toogh, hebbende 't geschut bedongen; 't welk hy naa Antwerpen voerde.

In 't eerst van Oestmaandt hadden die van Ooveryssel den kornel Ysselstein (1) bewillight, om t'onderstaan oft hy, met eenighe zyne vendels, en twee Deventersche, onder Warmeloo en Koen Dirxzoon, te zaamen acht oft neeghenhondert knechten, neevens hondert en twintigh ruiters van Simon van Limburgh, zich meester van Goor konde maaken. Hen verzelschapten, als beleiders van 't werk, de Drost van Zallandt, twee Eedelluiden van den huize Ittersom, een Burghermeester van Deventer, en andren uit dien oordt. Als zy nu, naa 't inneemen eener schanse, voor de tweede laaghen, paste Schenk, met kraft van paarden en eenigh voetvolk, hun, van alle kanten, den toevoer af te snyden. Prins en Staaten, onaangezien dat de toght buiten hun weeten was aangevangen, zonden hun eenighe troepen te hulpe. Maar, eer deeze yets verrichten konden, (2) ooverquaamen met Schenk d'omringde soldaaten, stellende de schans, en hunne Hooftluiden, naamelyk Ysselstein, Warmeloo, Koen Dirxzoon, Escheda, den voorzeiden Drost, de twee Ittersoms, den Burghermeester, en etlyke andre, in zyn

(1) *Bewillight*, doen bewilligen, overgehaald.

(2) *Ooverquaamen*, gingen eene overeenkomst aan.

zyn gewoudt. D'uitlandsche behielden hun zydgeweer, d'inlandsche lieten 't 'er al; en elk (1) verzwoer zynen dienst voor den tydt van drie maanden. Zy waaren reeds wel veertien daaghen benauwt geweest, hadden nocht broodt, nocht bier meer, en veertien hunner paarden gegeeten; doch der noch hondert oover, ook zouts genoegh en bussekruids, zoo dat hen noch d'uiterste noodt niet neep. Immers die schandelyke leevering hunner Ooverheit leed geen verschooning. En de Staaten scheenen geneeghen tot lyfstraf der voorbaarighsten: daar nochtans (naar dat ik bevinde) niet anders naa volghde. Dan de vyandt zelf deed hen boeten; schudde der een groot deel uit, met neêrlaagh van wel hondert; buiten schuldt, zeeker, van Schenk, die zich teeghens de verdingbreekers kantte, en zommighen der zelve met eighen' handt doorstak. Bl. 790.

In Grooningerlandt, tot Reide, een dorp geleeghen op eenen uitham, diep in den Dollaardt, teeghens Embde oover, hadden zich zommighe knechten, van de Spaansche parthy, gezet. De Heer van Nyenoordt, kennende de bequaamheit der plaatse, zond te scheep', Egbert van Bevelandt, met tweehondert man', onder vier vendels, derwaarts, om ze hun afhandigh te maaken. De Kooningschen verliepen 't. D'Ommelanders, gevlucht tot Embde, bevorderden, alzoo Bevelandt nocht delvers, nocht lyftoght, nocht geldt had, dat de boeren, om zich by huis te mogen geneeren, aannaamen te schansen, en zeekre schatting ter week' op te brengen. Maar de Hopluiden, reedelyk geholpen hiermeê, (2) ontholpen zich zelve, met willen van onreede; eischten 't bewindt van de penningen; gaaven aan d'Omme-

(1) *Verzwoer zynen dienst*, zwoer, niet te zullen dienen.

(2) *Ontholpen zich zelve, met willen van onreede*, beroofden zich van de hun toegebragte hulp door onredelijke eischen en gedragingen.

Bl. 791. melandsche gemaghtighden, een spytighen bek; graasden rondom met stroopen. Dies bleeven eerst de graavers achter: thans, als de balddaadt tot steelen van koeyen en bernen van wooningen voortvoer, brak de landtman weeder op, en maakte zich ten oord' uit. Norrits, niet ziende te bedryven ontrent Grooninge, by mangel van betaaling en paardevolk, deisde naa Kollum en Dokkum, den laasten van Hooimaandt. Verdugo zagh zoo ras zyn oopen niet, oft hy rukte, met tien vendels en eenigh geschut, naa Reide; daar de forsheit, beweezen in 't verbluffen der bondtgenooten, geenszins in (1) 't bats vallen aan den vyandt bleek. De Hopluiden Isaak van Wieringe en Hans Kroon, hoewel hun 't ontzet te waater quaalyk faalen kon, lieten terstondt de hielen zien: waaroover zy, naamaals, ingedaaght en wegh blyvende, verweezen werden. Westerman lagh krank tot Embde. Kaater alleen, betrachtende zyn eer, liet binnen de schans, in de kerk, het leeven. Hiermee waaren de Staaten weeder d'Ommelanden quyt.

De Landtraadt, ingestelt (als gezeit is) aan de Noordtzyde der Maaze, vervoeghde zich naa Leeuwarde, om dit verloop te richten. De zelve deed al de ruiters, van daarontrent, verzaamen met het voetvolk tot Kollum, onder den Veldtheer Norrits; voorts algemeine monstering doen; een maandt solds uit deelen; en hen voorzien met vyf metaale veldtstukken, daar twee slangen onder waaren. Met vierentwintigh klocke vendels en vier kornetten, had Verdugo zich tot Noordhoorn geleit; wel op zyn voordeel teeghens aanstoot, in het gebrooken landt. In beide de leeghers en niet min onder de huisluiden, dat pas, verslond de pest veel menschen. Sonoy verloor, daaraan, zynen Ooversten Steedhouder Gysbrecht van Gouwenbergh, zeer bemint om zyn geschiktheit; ook Jakob Henrixzoon van Mechele, en

(1) '*T bats vallen*, stout, vinnig zich gedragen.

en Visscher van Amsterdam, Hopluiden. Naa een' wyl (1) daadeloosheits, begosten de Vriezen te morren. 'T welk Norrits korzel maakte, en tot een hachlyk besluit dreef. Hy had, by een, elf Engelsche vendels van zyn regement, oover 't welk Morgan, als Ooverste Steêhouder, gebood; vier vendels van Graave Wilhem Loodewyk van Nassau; neeghen van Sonoy; zes van Nyenoordt; ruim tweeduizendt knechten in alles; zyn Engelsche kornet, neevens die van Goor, Eldenborn en Henrik van Ek, uitmaakende te zaamen vyf hondert paarden styf. Met deeze kraften toogh hy, den laasten van Herfstmaandt, door de vesting van Nieuwezyl, een' halve myl van Noordthoorn, om de Kooningschen aan te grypen. Verdugo, des gewaar, schaart flux de zyne, het Rennenberghsche regement, beleidt by den Baroen van Monçeaulx, schoonbroeder des ooverleeden Graafs, en by den Steêhouder Rynswoude, in 't midde; desgelyx 't regement van Billy, onder Taxis; de Waalen van zyn eighe regement, tot wieken; de paarden tot voorhooft. Tot rug nam hy zyne besnydenissen, en, daarin, (2) een' troep van toeverlaat. Met zyn gantsche volk knield' hy, daarnaa, biddende Godt, op 't needrighste, den aanvang zyns bewinds genaadelyk te zeeghenen. 'T welk, uit reukelooze vermeetelheit, bespot werd van de Staatschen; die zonder eenigh bewys van godsvrucht, dit pas, woestelyk toestreefden. De spietsen, en 't kort geweer van allerley Landtaard waaren vermengt in een blok, en de vendels daaronder; de schutten dekten de borst en zyden: hebbende 't paardevolk den voortoght. Hopman Wiljams met de Engelsche ruiters, en de Steêhouder van Elderborn (want hy zelf lagh ziek tot Leeuwaarde) speu-

Bl. 791.

(1) *Daadeloosheits*, werkeloosheids.

(2) *Een troep van toeverlaat*, dat is, eene bende, die slechts in den uitersten nood zoude dienen.

Bl. 791. ſpeurende, teeghens zich oover, twee kornetten van Verdugo, zetten toe, en, met vollen ren, daarop aan; zoo heftigh dat'er een deel gevelt, de reſt tot achter Noordthoorn gejaaght werd. Graaf Wilhem van Naſſau, ſtortende met eenen drom paarden op andre van Verdugo, deed ze ſplyten, en ſloegh'er door heen. In deezen (1) knik der dingen, koomen vyf vendels ten dorp' uitſpatten, om de Staatſche ruiters van de vrienden af te ſnyden. Doch zy
— 792. kreeghen Jonker Wilhem van Wyngaarden te hulpe, met een' (2) verlooren hoop: zulx d'onderſcheppers vlot werden, zwervende gins en weeder door 't veldt, met de Staatſchen op de hakken. Inmiddels was 't ander voetvolk handtgemeen, en 't Koningſche in laſt. Want Verdugo had geen grof geſchut, daar de veldtſtukken van Norrits maghtighe ſchaad'en ſchrik baarden. En d'ooverwinning ſcheen nu hem niet te kunnen ontſtaan, jaa 's vyands (3) tros begon op te breeken; als der Staaten voetvolk, te vuurigh aanloopende, met het ooverzetten der ſlooten zich zelf uit verbandt braght en etlyke hunne ruiters, ontmoetende, op die ſmalle weeghen, te hard een' weederſtandt, den toom wendden. Toen voert Verdugo, in welgepakte ordening, op wiſſen tredt, den verſchen drom van toeverlaat aan; treft zelf in 't voorſte, met twee vaanen ſpeeren, die aan zyn' ſlinke zyde geſtaan hadden. Met welken indruk hy voortſtiet, tot aan het geſchut toe; dat ſchan-

(1) *Knik der dingen.* *Knik* beteekent een' *wenk*, en tevens eene *halve breuk*, van waar het ook voor *tegenſpoed* gebruikt wordt. Zie het Woordenboek van WEILAND. Het algemeene denkbeeld is dat van *overhelling*, hetwelk hier ter plaatſe best voegt. Zoo leest men ook in den *Henr. de Gr.* bl. 79: „ maar teutering was er in 's Ko„ nings heir, 't welk deezen *knik* der zaaken voorgee„ nen aanvang van overhandt wist aanteneemen."

(2) *Verlooren hoop.* Volgens KILIAAN, worden door deze benaming zekere ligte troepen aangeduid, die het leger vooruitgingen, om den vijand allerlei afbreuk te doen.

(3) *Tros*, legertrein.

ſchandelyk verlaaten werd. Geen teeghenſtandt wyders, en de Staatſchen ſtellen 't, van alle kanten, op de loop. Hy joegh hen naa, met zyn ſpeerruiters, tot by Nieuwezyl; daar de ſchans, bezet gebleeven met eenighe Vrieſche vendels, wel te ſtaade quam om de pakkaadje, die noch aan ginszyde was, en de vluchtelingen te berghen. Echter koſtte 't hun achtien vendels, haaſt de helfte des voetvolx, etlyken te paarde, en veele bevelhebbers. 'T Naſſauſche regement verloor'er den Ooverſten Steêhouder Roelof Schul, en Willem van Ommeren; 't Sonoyſche den Ooverſten Steêhouder Willem van Wyngaarden, en Pieter van Beereſtein; 't Nyenoordſche Mathias Keerts, Geraart Enthens, en Kornelis Loefzoon van Uitrecht; het Engelſche, Kotton, Biſſchop, Fits Wiljams, alle Hopluiden: het paardevolk, den Ritmeeſter Henrik van Ek, en Elderborns Steêhouder Bellewyn. Hopman Johan van Nisbeth ſtarf thans aan een' houw in zyn hooft. De Baroen van Doona, Ooverſte Steêhouder van Nyenoordt, Robbert de Bruin, Joris Robbert, Willem Henrixzoon, en Jeurien Root van Edinburgh, Hopluiden, d'eerſt onder Graaf Willem, d'andre onder Sonoy, werden gevangen. Groot was 't getal der gequetſten. Norrits kreegh een ſcheut door zyn rechte handt. Graaf Willem, hebbende, neevens hem en zommighe andren, zich eenen wegh gemaakt met klooven van 's vyands ryen, was benoodight geweeſt, weeder van achtre daar door, en wel achttien oft twintigh man' ter neêr te ſlaan: alwaar hy vyf koeghels op zyn harnas, en een vervlooghe loodt op zyn been ontfing. Weinigh geweers behielden de geenen, die 't ontquaamen; gepraamt tot ſpringen oft zwemmen oover de graften. De dooden, aan Verdugoos zyde, waaren tuſſen vyf en zeshondert; doch luttel luiden van naam daaronder: Wolf Pranger zeer gewondt. Goeden buit maakten de Kooningſchen met het plondren der Engelſchen, daar zy wel geldt by vonden. Bl. 79.

Verdugo, die (zoo de gevangenen, naamaals ontſlaakt,

Bl. 792. flaakt, verklaarden) zelf bekende, dat, indien de
Staatſchen het noch wat, teeghens hem, te velde,
gehardt hadden, hy, mits de ſterfte, dierte, en on-
gemak van 't quaade weeder, zouw (1) bedwongen
geweeſt zyn 't heir te ſcheiden, greep nu moedt uit
de zeeghe, tot vorder verrichting. Zich leegheren-
de dan tot Visvliet en Grypskerk, deed hy loop-
ſchanſen opwerpen onder Nieuwczyl, aan het diep;
en 't zelve ooverſpannen met keetenen en ſnebben
('t zyn lange Groninger ſchuiten) gevult met aarde,
om, door belet van toevoer, de veſting uit te hon-
geren. Doch de Landtraadt, hiervoor zorghende,
had onlanx, by Hopman Knoop, eenighen voor-
raadt daar in geſchikt, en twee yzere gootelingen:
met welke de beleegherden, ſterk vier vendelen, on-
der Hopman Stein van Malſen, Geeraardt Kornelis-
zoon Schey, Rein Jetſen, en Scheltema, den vy-
andt niet onbeſchaadight, als hy gelaat toonde van
te willen ſtormen, afweezen. Zy oopenden voorts,
booven alle (2) zylen en ſluizen, eenen dyk: door
de welke, ſamt den geſtaadighen reeghen, 't Landt,
— 793. tot Emmentill toe, onder waater, en de beleggers in
groote benauwtheit, raakten. Derhalven, alzoo hen
dorſt, honger, ziekte, daaghelyx zwakte; teffens
tyding van maghtigh gereedſchap tot ontzet, en gee-
ne betaaling quam; rees'er ongedult en oproer on-
der: der maate, dat zy, naa drie weeken marrens
aldaar, als Verdugo de ſchans noch eens vergeefs
opgeëiſcht had, (3) wanſchikkelyk aftooghen, om
heinde by Grooninge te gaan leegheren. De ſchan-
ſelingen, gemerkt het paardevolk hun op de weeke
klay niet deeren kon, ſloeghen der achterhoede om-
trent veertigh man af, en kreeghen der vyventwin-
tigh

(1) *Bedwongen*, gedwongen.

(2) *Zylen*, kleine ſluizen. Zie *Taalk. bijdragen tot de naams-uitgangen van eenige Nederlandſche plaatſen, door Mr.* J. H. HOEUFFT, bl. 136 en 137.

(3) *Wanſchikkelijk*, niet in behoorlijke orde.

tigh gevangen. Stein van Malſen, aan wiens beleidt de behoudenis der veſting werd toegeſchreeven, beſchonken de Vriezen met een' ketting van zeshondert gulden, en maakten hem Ooverſten Steêhouder van Meroodes Kornelly. Bl. 79[illegible]

Kamerik, hierentuſſen, gepraamt (als wy aangeroert hebben) met ruim beleg, door den Prinſe van Parma, die zyn' blokhuizen, geſticht tot Marcoin, Crevecœur, Vauxelles, en andre, rondom, ſterk bezet hield, was nu ontrent een jaar in maagheren ſtaat geweeſt, zonder andren toevoer, dan dien de Franſoizen, by wylen, onder grof geleide, daarin braghten. Allenskens dichter en dichter beſlooten, verviel het in zulk een' ſchaarsheit, niet zoo zeer van broodt, maar van allerley toeſpys, dat m' 'er paardevleeſch, honden, katten, en ratten at; een' koe om driehondert gulden, een ſchaap om vyftigh kocht. 'T pont booters gold vierentwintigh, een ey twee, de onſe zouts acht ſtuivers. Thans, als dit ganſchelyk mangelde, zood men alles, daar eenighe zultigheit in moght zyn, en herzood het, tot dat 'er wat peekels werd uitgepuirt.

Eindtlyk, naa veel worſtelens met zyn' weederſtreevers, kreegh de Hartogh van Anjou, geſtyft, onder den duim, met een' zwaare ſom penningen van d'Engelſche Kooningin, zyn zaaken klaar, en zyn krysvolk te hoop, tot Chaſteauthierry, van waar hy, den zeſtienden in Oeſtmaant, op de grenzen van Neêrlandt quam, met tienduizendt knechten, en vierduizendt ruiters, het puik des Franſchen adels; ook etlyke benden, die ſoldy van den Kooning genooten; 't welk meenighen uit de giſſing ging. Richardus Dinothus meldt, hoe die Majeſteit eevenwel zich noch, door eenen gezant, oover deezen toght pooghde t'ontſchuldighen by den Spanjaardt, als oft het enkelyk 's Hartoghen doen geweeſt waar: en Philips daarop antwoordde, dat hy liever den Franſchen Kooning tot oopenbaaren vyandt, dan tot geveinsden vriendt, wilde. En een Spaanſch gezant, hierom naa Vrankryk ge-

ſchikt,

Bl. 793. schikt, zouw met styve kaaken uitgezet hebben: *Niet zoo dwaas waaren de Spanjaards, oft zy verstonden dat syfer wel: ende dat Alançon* (te weeten zy misgunden hem den tytel van Anjou; misschien om hem vóór geenen tak te kennen van dien doorluchtighen stam, ten aanzien van 't recht der zelve op 't Kooninkryk van Napels) *alles by toestandt, raadt, en hulp zyns broeders, dreef.* Wyders, het heir, behoorlyk voorzien van geschut en andre krysnooddruft, had tot opperlten Steêhouder Wilhem van Altamer, van Fervaques; onder hem vier leeghermeesters, Bellegarde, Bellefontaine, Trapple, Suraine. Claude van la Chastre gebood oover de lichte paarden: Antonis van Silly oover 't voetvolk. Zyn' Hoogheit was verzelschapt met Kaarel van Lottringe, Hartoghe van Elbœuf; Vidus, Graave van Laval; Claude van Beauvillers, Graave van Sant Agnan; Jakob, Graave van Montgommery; Henrik van La Tour, Burghgraave van Turenne, Gilbert van Levy, Graave van Volte, zoon des Hartoghen van Vantadour; Joris van Villeclaire, Burghgraave van La Guerche; en andre naamhaftighe Heeren. Turenne en Volte, dewyl zy, gehitst door de (1) brunstigheit der jeughd en eerzucht, in der nacht naa stadt peurden, om de beleeghèrden met hunne jeeghenwoordigheit te moedighen, dwaalden van hunne leidsluiden af, en vielen, neevens noch vyf eedelen van (2) soort, in 's vyands handen. Volte mompte zyn' wachters, en ontquam hun: waaroover Turenne te scherper bewaart, en met moeite ten tweeden jaare daarnaa
— 794. geslaakt werd, op verzoek der Kooninginne moeder, die, te dien einde, alzoo zy hem zeer naa in maaghschap bestond, Pomponne van Bellievre ooverschikte. Noch moest hy, tot ransoen, vyftighduizendt kroo-

(1) *Brunstigheit*, waarvoor men thans gebruikt *bronstigheid*, is hetzelfde bijna als *togtigheid*, sterke, voortvarende drift.

(2) *Van soort*, van rang.

kroonen betaalen. Ten volghenden daaghe vertoonde zich de Fransche maght, fraay geschaart, tot Grievecourt, anderhalve myl van Kamerik. Parma, hebbende de zyne by een getooghen, hield ze staan, in slaghorde, tussen Grievecourt en de stadt, wel zes volle uuren, als waar hy gezindt geweest der wederparthye 't hooft te bieden: maar, ziende den Hartogh genaaken, verliet al zyn' schanssen, en deizende naa Vaalenchjen, ging leeghren ontrent Happre. Veel (zoo de Ridder Lodovico Melzo getuight) holp tot de veiligheit deezer aftoght, dat de markgraaf van Rysburgh de brugh, geleeghen aan het dorp Palvez, oover de vliet Senset, in 's Hartooghen wegh, deed afbreeken, en thans den Ritmeester La Biche derwaarts zond met zyn vaan schutten. Dees, hebbende hen doen afzitten, en de paarden een' mosketscheut achterwaarts gelaaten in bewaaring van tien soldaaten, worp ter yl een walleken op, hoogh drie voeten van keisteenen, gegraaven uit de straat aldaar, met de daggen der ruiteren; en leidde voorts een deel zyns volx achter de muuren van eenighe vervalle huizen: met welk voordeel hy de Fransoizen vier uuren lang schorste. Anjou schikte terstondt (1) de vulte van allerley voorraadt naa Kamerik; ende, niet raadzaam vindende, Parma, die zich omgraaven, en zoo goedt een stadt tot rug had, te bestooken, deed 's andren daaghs, gewaapent, te paarde, met groote pracht, zyn' intreê, feestelyk bewelkoomt van de Kamerikscher gemeente, die hem, als den verlosser haars vaaderlands, toeriep. Ten tweeden daaghe hieraan, beloofd' hy, eerst in onzer Vrouwe kerk, daarnaa op 't Raadthuis, by pleghtighen eede, de Kaizarlyke stadt en haare burghers te beschermen, en te regeeren naar haare voorrechten, ouwde gewoonten en vrydoomen: welke staatsy met werpen van goude en zil- Bl. 794.

(1) *De vulte*, de volte, volheid, overvloed.

Bl. 794. zilvre penningen geslooten werd. Op den eenentwintighsten der maant, toogh hy naa Arleux en L'Escluse, en deed den vyandt wyken: voorts, in weenigh daaghen, naa Kasteel in Kambresis, een' stadt alzoo geheeten, zeetel des Bisschops van Kamerik, en beleeghert het. Binnen gebood oover driehonderdt bezettelingen de Heer van Worde, een Brabander; die quaalyk denken kon, dat Parma, geleeghert slechts drie uuren gaans van daar, die plaats onder zyn' ooghen zouw laaten verlooren gaan. Derhalven gaf hy, aangemaant tot ooverleevering, geen gehoor; maar wakkerlyk vuur; zulx Kaarel van Beaulne, Burghgraaf van Tour, aan een yzer snieuvelde; en Johan van Monluc, Heer van Balagny, Burghvooghdt van Kamerik, een loodt door zyn' dy kreegh. Doch de verweerders, hebbende tweehondert scheuten van 't grof geschut afgestaan, zonder aanblik van ontzet, traaden in gesprek, en moesten zich genoeghen met 's Hartoghen goeddunken. Zyn' Hoogheit nochtans, om den aanvank der nieuwe heerschappye met den naam der genaade te zoeten, en andren tot gelyke onderwerping te noodighen, liet de bezettelingen, met hun geweer, doove lonten, opgewonde vendels, en zonder trommels, uit trekken.

De Staaten en Oranje verzochten den Hartogh, (1) deezen voorwindt van gelukkigh begin niet te verleggen; maar, met eenen zet, door Arthois te breeken: alzoo zy, om daarop te passen, hunne maght in Vlaandre gereedt hadden, en de regementen van Stuart en La Garde, hem te gemoet geschikt. Maar onder de Fransche Hooftluiden was twist om 't meeste gezagh gereezen: en de vrywillighen, ook de geenen die soldy van den Kooning trokken, welke te zaamen het grootste deel des

heirs

(1) *Deezen voorwindt* — — *niet te verleggen*, in dezen aanvankelijken voorspoed niet te blijven stilzitten. *Verleggen* wordt hier genomen voor *verliggen*.

fleirs maakten, onluftigh om zich, teeghens den winter, dieper in 't Landt te begeeven, begoften allenskens van de vendels af te druipen. Waaroover hy befloot van de noodt een deughd te maaken, zyn' troepen te fcheiden, en zelf oover te fcheepen naa Engeland, om den handel van zyn huwelyk aan te binden; ende thans, niet alleen als onderfteunt met de maght van zulk een Kooningin, maar ook, als hebbende oorlof daar toe van haar verworven, in Neêrlandt te koomen. 'T welk hy voorzagh, zich, in 't aanveirden des opgedraaghen bewinds, tot grooten glans en achtbaarheit te zullen gedyen. Want d'ouwde en ingewortelde afkeer der ingezeetenen van de Fransoizen; en 't achterdenken, vallende op hem om geloofs verfchil, waaren gefchaapen hier door grootlyx te minderen. T'huiswaarts, dan, zond hy, die hem op hunn' eighe burze gedient hadden; en zyn befoldight volk, oover Kalis, lanx de zeeftrand, naa Vlaandre. Bl. 794. — 795.

Op den zeevenden van Herfftmaandt, zelfften dagh als 't Kafteel in Kambrefis zich opgaf, ooverviel de Prins van Efpinoy onvoorziens het fteedeken Sant Gislein in Henegouw: doch, eer men 't fterken, en met vereifchten voorraadt verzorghen kon, fchikten de Waalen op de been te zyn, en werden 's weeder meefter. De Staatfchen, hebbende de Slooten van Lanoy en Havelghem verbrandt, en zich vergeefs gepynt Hauterive te bemaghtighen, naamen eindlyk hunnen wegh naa Duinkerke, als om Anjou te bejeeghenen.

Parma, nu buiten anxt van den Fransois, vervolghd' hen: maar ziende geen' kans daar aan, alzoo zy op hun voordeel weeken, en verkundtfchapt dat de Prins van Efpinoy, met het meefte deel der bezettelingen, uit Doornik getooghen was, wendde zich derwaarts, en floegh'er, den eerften van Wynmaandt, het leegher voor. Doornik, groot ende ryk, was ook fterk van geleeghenheit, maar niet

Bl. 795. van veſten; doch (1) beweert met verſcheide raavelyns, en een' burgh, gebouwt by Kooning Henrik den achtſten van Engelandt, als hy den Franſoizen de ſtadt had afgenoomen; die hun, daar naa, verkoft werd van hem, en weeder veroovert, voor Kaizar Karel, door Graaf Henrik van Naſſau, in den jaare vyftienhondert eenentwintigh. Eer vyftien daaghen omliepen, lagh Parma vaſt, en begon, met drieëntwintigh buſſen, te beuken het groot ravelyn voor Sant Martynspoort, de plattekat by de Valenchiennerpoort, en een' hoogekat, geſticht tuſſen beide tot veiligheit der lange en zwakke gordyn' aldaar. Zynde deeze ſchermen genoeghzaam t'onbruik gemaakt, braght hy eenen fellen ſtorm aan. De beleegherden hadden tot hooft, in Eſpinoys afweezen, den Heer van Eſtrelles, zynen Steêhouder: en zyne gemaalin de Prinſes Philippa Chriſtina van Lalaing, zuſter des Heeren van Montigny, holp niet traaghlyker de plaats haars mans bewaaren, toonende een hart booven haar' ſexe, met moedighen der burgherye, en waaghen haars perſoons, der maate, dat zy ook een' ſcheut in den arm ontfing. 'T welk den ſteedelingen, zonderling dien van 't Onroomſch geloof, eenen prikkel ſtrekte, om zich naar gelange te quyten. Zy ſloeghen dan, te deezen en meermaalen, d'aanvechters af, met neêrlaagh van veele ſoldaaten en Hopluiden. De jonge Heer van Glayon liet'er 't leeven; ook de Heer van Vaulx, Maxiliaan van Longueval, onlanx Graaf van Buquoy gemaakt, aan een' ſteenworp op 't hooft. Den Heere van Bours, dien de Spaanſchen meer ondanks voor 't leevren der Antwerpſche burgh aan de Staaten, dan danks voor zynen afval van de zelve wiſten, werd zyn been gemorzelt, dat hy 't beſtarf. Onder de gequetſten waaren de Heer van Montigny; de Heer van Billy, Oudt Landtvooghdt van Vriesland; de Markgraaf van

(1) *Beweert*, in ſtaat van verwering geſteld.

van Varambon. Parma, weetende den wegh naa Bl. 795.
binnen quaalyk beeter met schieten te baanen, stelde de spaâ te werk; de verweerders zich daar teeghens, met het zelfste gereedschap.

Te deezer tydt smeulde een' handeling, luttel min dan voltrokken, tusschen den prins van Oranje en eenen Salinas Ooverste van Borborgh, die met dat Vlaamsche steedeken, toebehoorende den Koning van Navarre, zich dacht aan der Staaten zyde te begeeven. De Heer van Lookre, Hopman Buchard, de Schotsche kornel Preston, neevens andren, altzaamen des onweetende, ende niet dan op buit ooghende, maakten, zonder kennis van Staaten en Prins, — 796.
een bestek om de plaats by verschalking t'ooverrom-plen. Men kiest een' donkren nacht. De beleider des werx, Buchard, getooghen, met de voorsten, oover een' ondiepte, door zeeker stroomken by de stadt, peurde voort aan, waanende gevolght te zyn; beklom den wal, en raakte daar op. Verre 't meeste deel des volx miste 't wet, door de duisternis: en Salinas, als niet verstendight van den toeleg, stelde zich kloekelyk ter weer, met La Motte, Steevooghdt van Greevelinge, die by geval tot Borborgh gekoomen was. Buchard, derhalven, werd neevens andren verslaaghen; de rest gevangen, uitgezeit eenighen die 't ontvlooden. Salinas bleef'er ook doodt, en met hem de hoope van de stadt te bekoomen. Robbrecht van Merode, Heer van Thiant, had meede eenen aanslagh, (doch by voorweete des Prinsen van Oranje) op Greevelinge, en verstandt met eenighe bezettelingen der steede en burgh. Tot het werk was bestemt d'achtentwintighste van Wynmaandt, zoo 't weeder dienen wilde: 't welk; en het teiken te doen by die van binnen, men vier achtervolghende nachten zoude waarneemen. Maar, (waar 't aan schorten moghte) 't quam tot de proeve niet.

Hoewel nu de Prinsen van Oranje en Espinoy, zeer bekommert met Doornik, geen middel speurden om meer bezettings daar in te kryghen, mits hun

Bl. 796. de vyandt van ruitery te kloek was; nochtans, trok Preston in 't laast van Slaghtmaandt, uit Meenen, naa Parmaas leegher; brak, met wonderlyke stoutheit, en booven veertigh paarden niet, de bende des Prinsen van Chimay, ende, meêvoerende verscheide gevangenen, door den oordt der Hooghduitschen, tot in de stadt. Dus een' handt vol hulpelingen, kunnende den moedt der beleegherden luttel meerderen, minderde hun dien noch met onbedacht uitslaan, dat, op de koomst van Anjou geen' reekening te maaken viel. De Roomsgezinden, hierenbooven, blindelinx aangevochten door zeekren Minrebroeder genaamt Gery, die hun 't stuk op ziel en zaaligheit zette, lieten allenskens den last des weederstands glyen, en bynaa heel op d'Onroomschen, zwakst in getal, aankoomen. En Parma, alzoo de zynen, lydende veel door gebrek van geldt, lyftoght, schoenen, laarzen, paardetuigh, mits het zeer natte naajaar, ziekelyk en verdrietigh werden; ook de beleegherden, wen 't hun ernst waar, het scheenen genoegh te kunnen harden tot de koomst der Fransche hulpe toe; deed behaaghlyke voorwaarden aanbieden. Deeze inzighten ter weederzyden, oopenden 't padt tot verdragh, dat, den naastlesten van Slaghtmaandt, getroffen werd. *De soldaat, mits eerst betaalt zynde van de burgers, zouw uitgaan met al 't zyne dat hy draaghen kon, onder vlieghende vendels, en veiligh geleide. De Onroomschen, en andren* (1) *geenes blyvens getroost, moghten hunne ontilbaare goedren, binnen zes maanden, te gelde maaken, en alles naa zich neemen; oft de zelve doen regeeren t'hunner nutte door Roomsgezinde persoonen, zoo zy hunne wooning t'eenigher onpartydighe plaatse wilden vestighen: mits betaalende, eer zy opbraaken, hun aandeel in tweehondert duizent gulden tot rantsoen der stadt, die bezetting ontfangen moest. Der Princesse van Espinoy,*

(1) *Geenes blyvens getroost*, niet gezind te blijven.

ney, en den Heere van Estrelles, zouw vry staan Bl. 796.
te reizen werwaarts het hun geliefde, met al hun gezin, kleinoodje, vaatwerk, en huisraadt. De Prinses, trekkende daarop door 't leegher, werd'er, met zulk een toejuichen, en lofklank, ontfangen, dat ze schier meer als verwinster, dan als verwonnen, uit de stadt scheen te scheiden. De Heer van Montigny haar broeder, en de Markgraaf van Rysburgh broeder haars mans, pooghden haar, door glimpighe beloften van veel voordeels en eere, aan de Spaansche zyde te lokken; maar de grootmoedighe en eedelaardighe heldin voerde hun te gemoet, dat het recht (1) op de haare was, ende zy vastelyk beraaden, de fortuin haars gemaals te volghen. Des andren daaghs, die aan Sant Andries is toegewydt, werd Parma staatlyk ter stadt ingehaalt; en steld'er thans tot Bisschop, Maximiliaan van Morillon, Prooft van Aire, groot Aartsdiaken van Mechele, die de zaaken des Kardinaals van Granvelle, seedert zyn vertrek uit Neêrlandt, had waargenoo- — 797.
men. De zelfste Kardinaal, ontrent deezen tydt, droegh 't Aartbisdoom van Mechele oover aan Heere Johan van Auchin, Deeken van Sante Goedele tot Brussel: doch oft hy tessens de ryke Abdyen afstond, bleef verhoolen. Heer Johan van Oyenbrug, beroepen door d'Algemeine Staaten tot Bisschop van Doornik, verliet het meede; en leefde sint veele jaaren in Hollandt, op de mildtheit der Staaten van dit gewest.

T'Audenaarde, de naaste stadt, gebood Wilhem van Maulde, Heer van Mansart, zeer toegedaan den Prinse van Oranje. Hieroover hadden die van Gent, in den jaare achtentzeeventigh, toen zy teeghens zyn' Doorluchtigheit en den Aartshartogh Mathias om de geloofsvreede stribbelden, getracht hem van daar

(1) *Op de haare*, versta hierbij uit het voorgaande *zijde*.

Bl. 797. daar te-lichten, door Hopman Karel Rochelsin; dien 't miste; wordende hy zelf gevangen van Mansart, by hulpe van zyn' zoonen en zommighe burghers. Daarnaa ontfing m' 'er Mansarts eighen vendel; ter intoght van 't welke, zyn zoon Karel, onder 't schieten der welkoomst, (1) onnoozelyk aan een loodt sneuvelde. Maar de muitzuchtighe gemeente, zynde niet in toom te houden met deeze soldaaten, en gestyft van eenighe Gentenaars, had, op den neeghenden van Hooymaant des jaars neeghenentzeeventigh, de geloofsvreede ten tweeden maale gebrooken, de Geestlykheyt verjaaght, de kerkén geplondert. Mansart, dien zoo kleen een ontzigh verdroot, en voorts Doornik nu t'eenen spiegel diende om beeter zorgh te draaghen, onderwond zich, by Oranjes goeddunken, op den eersten van Wintermaant, de plaats met eenigh paardevolk te verzeekeren, zonder kennis der ingezeetenen. Maar, als'er twee benden door de poort waaren, floot de wachtmeester d'yzere deuren, en de rest buiten. Teffens grypen de burghers 't geweer; vallen op d'ingekoome ruiters, en Mansarts knechten; dryvenze ter stadt uit, hem op het nieuwe slot, beschansen de straaten daarteegen; dwingen der Majestraat twee halve kartouwen af, beschieten 't een' halven dagh lang, en verbernen de valbrugh. Dies ontstal hy zich 's nachts van daar. 'T blokhuis rooiden zy uit, ten gronde toe. Echter, als Parma, verstendight van den oproer, hun etlyke paarden te hulpe bood, weigherden zy die fierlyk; ende naamen sint, tot Ooverste, Heer Henrik van den Bergh in. Farneze, nochtans, hoop scheppende, uit deeze wanorde en onwilligheit tot bezetting, ontworp, van dien tydt af, 't beleg in zynen geest.

Hierentussen quam in Engelandt, op den eersten van Slaghtmaant, de Hartogh van Anjou, prachtigh verzelschapt met Vorsten en hoofttakken des Franschen

(1) *Onnoozelyk*, buiten iemands schuld.

ſchen aadels; waaronder Juſtinus van Naſſau, naa- Bl. 797.
tuurlyke zoon van Oranje: de Heer van Inchy, Steêvooghdt van Kaamerik; en die van Aldegonde, (1) om doorgaans aan 't oor zyner Hoogheit te hangen. (2) De huwlykſche voorwaarden, tuſſen de Kooningin en hem, waaren oover een' wyle beſchreeven, doch ongeteekent gebleeven; mits haare Majeſteit begeerde dat die van Vrankryk eerſt met haar in verbondt tot gemeene beſcherming en beſchaadighing traade; en de Franſois verklaarde zich tot beſchermen te willen verplichten, tot beſchaadighen niet dan naa 't voltrekken der bruiloft. Waar uit men oordeelde, dat geen van beide zoo zeer 't verbondt zocht', als de Kooning oorzaak om 't oorlogh teeghen Spanje, de Kooningin om het trouwen t'ontgaan: zynde zyn

(1) *Om doorgaans aan 't oor Zyner Hoogheit te hangen*, om door zijn dagelijkſchen omgang invloed te hebben op het gedrag van Zijne Hoogheid.

(2) *De huwlykſche voorwaarden*, enz. Er ligt een ſluijer over het gedrag van ELIZABETH in dezen. Eenigen, en onder dezen STRADA en REYD, zijn van gevoelen, dat het ELIZABETH met dit huwelijk nooit ernst geweest is, dat zij alleen uit ſtaatkunde zoo gehandeld had, ten einde *Frankrijk* met *Spanje* in oorlog te brengen. Anderen ſchrijven de mislukking van dit huwelijk toe aan de listen van LEYCESTER, die in naauwe verſtandhouding met de Koningin leefde. Van beide gevoelens maakt HOOFT gewag. Misſchien komt men het naast aan de waarheid, wanneer men ſtelt, dat ELIZABETH wel eenige neiging tot dit huwelijk, uit een ſtaatkundig oogpunt beſchouwd, gehad heeft, hiermede bedoelende het aangaan eener naauwe vereeniging met *Frankrijk* tegen *Spanje*; doch dat zij er van heeft afgezien, deels, omdat ANJOU, na het aanvaarden der opperheerſchappij over de *Nederlanden*, reeds de verpligting had op zich gelegd, om *Spanje* te beſtrijden, terwijl haar doel ganſchelijk ſtond bereikt te worden, zoodra de Koning van *Frankrijk* beſloot, zijnen broeder te onderſteunen; deels, om het misnoegen weg te nemen, hetwelk dit ontworpen huwelijk bij de Engelſchen verwekte.

Bl. 797. zyn wit slechts, zynen broeder, dien hy vreesde, door 't vorderen des huwlyx te vriende te houden; 't haare, door dien handel de Spanjaards te verbluffen, die moeite in haar Ryk brouwden. De Hartogh, niettemin, wert met uitbundigh bewys van eerbiedenis en liefde bejeeghent: zoo verre, dat, op den tweeëntwintighsten der gemelde maant, tussen de heuscheeden en (1) taalmilde getuighenissen van opdraght der harten, de Kooningin, als (2) gemeukt van minne, op zeeker besprek onder hen beyde, eenen ring van haaren vinger toogh, en aan den zynen stak. Waarop d'omstaande Heeren, waanende de knoop hecht te weezen, hun, met breede
— 798. vertooning van blydschap, geluk wenschten; en Aldegonde 't zelfste daatelyk in Neêrlandt weeten deed: daar die van Antwerpen, Brussel, Gent, met vreughdevuuren en lossen van donderbussen, groote feest om bedreeven. Maar aan de Engelsche hoovelingen speurde men verscheide beweeghenissen van gemoet. Zommighen zagh de geneughte ten ooghen uit: zommighe stonden (3) bedodt: andre quynden van droefheit. De Graaf van Leiçester, die (4) verhoo-

(1) *Taalmilde*, rijk in woorden.

(2) *Gemeukt*, gedwee, bewogen, overwonnen van genegenheid.

(3) *Bedodt*, verslagen, bedremmeld, versuft; zijnde de overdragt ontleend van den toestand der zulken, die, van een' onvoorzienen slag getroffen, hunne bewustheid verloren hebben. In dien eigenlijken zin ontmoet men het woord in het XIX. B., bl. 814: „ De Prins, *bedodt* „ door den slagh (van eene op hem afgeschotene bus), „ zoo hy seedert vertelt heeft, meynde in 't eerst, dat „ er een stuk van 't getimmer stortte." In den *Tacitus* van onzen Schrijver komt het woord meermalen voor ter vertaling van het Latijnsche *perculsus*. Zoo leest men, bl. 8: „ *Bedodt* door d'onvoorziene vraaghe zweegh hy „ een luttel, daarnaa zyne zinnen verzaamelt hebbende, „ antwoordde." Zie ook bl. 98 en 173.

(4) *Verhoolen gespan*, geheime zamenspanning.

hoolen gespan tot steuring van 't huwlyk had be- Bl. 798.
gost te maaken, de onderkaamerling Hatton, en de geheimschryver Walsyngham, beide eensgezindt met hem, knorden, als oft het met Ryk, Kooningin, en Godsdienst, omgekoomen geweest waar. 'T gantsch vrouwentimmer, meestendeels verknocht aan Leicester, die daaronder stookte, borst uit tot huilen en kermen, verstrikkende den geest der Kooninginne, met voorstel van meenigherley schrik, in bystere bangigheeden. Onder dat geschrey bragt zy den nacht, zonder slaapen, oover; en quam 's andren daaghs weeder te woorde met Anjou. Daar moest het gezelschap (1) van kant staan; en voerden zy t'zaamen lange reedenen, doorvlochten (gelyk het in haaprende vryaadje gaat) met knibbelen, smeeken, verwyten, paayen. Ten laatste vertrok hy zich gemelyk naa zyn' kaamer; worp den ring daar heene; nam dien weederom op; ende hebbende eens en anderwerfs gesmaalt op de lichtheit der vrouwen, en wispeltuurigheit van de eilanders, bleef, een' ruime wyl, suffigh, en verzonken in gepeinzen. Geen' minder onsteltenis quelde de Kooningin, heftigh geschopt, herwaarts en derwaarts, van strydende bekommeringen. Veelen geloofden, dat zy, van eerst aan, vastelyk had opgezet, haar leeven buiten den echt te leiden. Want, wat partuur zouw zy kiezen? Indien eenen onderdaan, dat wild' haar tot oneer en verkleening, voorts tot inlandsche twist en scheuring, gedyen. 'T huwlyk van haaren oovergrootvaader, Eduart den vierden, die d'eerste der Kooningen, sint Engelandts veroqvering door Wilhem van Normandye, een' onderzaat te wyve nam, was te oevel beslaaght. Indien eenen vreemdeling; zoo ging zy zich zelve en den Ryke 't uitheemsch juk op den hals haalen, en den Godsdienst in de waaghschaal hangen. Het bloedigh vervolgh,

(1)

(1) *Van kant staan*, zich verwijderen.

Bl. 798. (1) opgestaan uit het paaren haarer zuster Marie met den Kooning van Spanje, (2) greens noch in de heughnis der menschen. Ook moght haar quaalyk van 't (3) hooghzienigh hart, de gloory van loflyk regeeren (die, vol en zuiver, haar, mits (4) blyvende te vryen, alleen te genieten, en wonder waardt voor, stond) aan eenen gemaal op te draaghen. Hierenbooven maald' haar veeltyds 't gevaar voor ooghen, dat haar, uit de bevruchting en 't kinderbaaren, was naakende, en gespelt, oover lang, van artzen en vrouwen. Te weeten; men hield, door kracht der natuurlyke hitte in moeders lichaam, haar zoo bykans volschaapen te zyn tot de manlyke sexe toe, dat zy tot den plicht der vrouwelyke onbequaam werd geoordeelt. Ter andre zyde werden haare zinnen (5) geteelt van de bedenkingen voorgeslaaghen door Burley en Suffex; *Dat op 't gewenschte verbondt met de Fransoizen geen' reekening te maaken waar, voor 't pleeghen der bruiloftstaatsy. Eenzaam en (6) ongegaait, kon zy met haar' eighe krachten niet op, teeghens de eindelooze mooghenheit van den Spanjaardt, die, geschraaght met onuitputtelyke middelen, zyn' dochter nu den Kooning van Schotlandt aanbood. Den welke, gestyft met zulk een' vermaaghschapping, licht zouw vallen, de Roomsgezinden, groot van getal in Engelandt, alle misnoeghden, uitgeweekenen,* wee-

(1) *Opgestaan*, ontstaan.

(2) *Greens noch*, vertoonde zich nog in eene hatelijke gedaante.

(3) *Hooghzienigh*, hooge inzigten koesterend, naar hooge dingen strevend.

(4) *Blyvende te vryen*, vrij blijvende, of ongehuwd blijvende.

(5) *Geteest*, getrokken, gescheurd. Zie onze aant. op bl. 365 van het II D.

(6) *Ongegaait*, ongehuwd, zonder gade.

weederspanlingen, en berooide luiden, graatigh om Bl. 798.
(1) *de huiswonde met de sleetren van den Staat te verbinden, op zyn' zyde te trekken. Dan zouw den vroomen, die zich, uit het Fransche huwlyk,* (2) *voor althans eene steun, voor den toekoomenden tydt een' Kooninklyke geboorte, tot vestighing des naazaatschaps, beloofden, de hoope ontglyen; dan meenigh man 't oogh van haar af, ende op yemandt haarer teeghendingeren naa de kroone, slaan: om welke inzighten zy zich dus verre met de Fransoizen had ingelaaten. Hoe hoogh nu wilden die Majesteit en de* — 799.
Hartogh het opneemen, indien men ze, naa zoo veel beraadens, na zoo yeele treflyke bezendingen, naa 't spillen van zoo veel gelds, te leur stelde? (3) *Zy zouden zich des gewislyk ervoelen, en, ter beloerde geleeghenheit, de weêrwrake niet verzuimen. Want al onîveinsde Anjou teeghenwoordelyk de spyt, om dat hy haaren onderstandt tot het Neêrlandsche werk behoefde; lichtelyk zoude de smart van zoo bitter een' hoon de geringe weldaadt uit zyne gedachtenis byten. Wie wist ook, oft Philips, met die krop vol verbolghenheits, 't geen hy dus lang geweighert had, nu, verblindt van toorne, zyn' dochter aan den Hartoghe besteeden moghte, om,* bei-

(1) *De huiswonde met de sleetren van den Staat te verbinden*: eene fraaije en krachtige figuurlijke uitdrukking, om te kennen te geven het verbeteren of wegnemen van eigen leed door de omkeering van den Staat. *Sleeteren* zijn afgescheurde of afgetrokken stukken, in welke beteekenis het reeds voorkwam D. I, bl. 249: „den heelen „Staat aan *sleeteren* te zien scheuren." Zie verder HUYDECOPER, *Pr. van T. en D.* D. II, bl. 367.

(2) *Voor althans*, voor het tegenwoordige.

(3) *Zy zouden zich des gewislyk ervoelen*, zij zouden deswege zeker zeer gevoelig zijn. In gelijken zin leest men B. XIX, bl. 823: „zonder zich grootlyk te *ervoe-„len* van vaaders dood." Zie ook B. XX, bl. 859 en B. XXI, bl. 942.

1579. *bidde, met gemein geweldt, teeghens haar, die van den Paus vervloekt was, hunnen gemeenen haat te koelen.*

In dus een' zee van zorghen, vernam zy, onder 't volk gezaait te zyn zeeker boek, getytelt, Draaistroom om Engelandt door 't Fransche huwelyk in te slorpen. De Heeren, die de zaak aanrieden, haald' het oover als verraders, ondankbaar aan Kooningin en vaaderlandt. Haar zelve streek het, in 't midde van 't vlaayen, oover dwars door, als die vergeeten had wie zy waare. Schendigh beschold het den Hartogh, en schilderde den Franschen landtaardt op 't haatelykst af. 'T verdoemde, ten aanzien des verschils in geloof, de bruiloft, als (1) heilloos, en te houden tussen een' dochter Gods en eenen zoon des Antichrists, tot uitrooying der kerke, en bederf van den Staat; met woorden uit de heylighe schrift, (2) deerlyk by 't hair getooghen. Dit wracht het teeghendeel van 't geen de uitgeevers verwacht hadden, in 't hart der Kooninginne. Want zy liet zich ganschelyk voorstaan, 't waar gedaan om de gemeente teeghens haar op te hitsen, en den wegh tot eenighe gruwzaame nieuwigheit te baanen; dewyl de schryver, naa zulk een' goote van lasteringen, geen gewagh altoos maakte van middel om haaren persoon ende 't Ryk te verzeekeren; daar nochtans de Staaten des Ryx het huwlyk, als 't eenighe schildt teeghens de dreighende gevaarlykheeden, (3) aanstendiglyk van haar begheert hadden. Betuighende dan haare steurnis by oopenbaar plakkaat,

(1) *Heilloos*, profaan. Ter vertaling van *profanus* wordt dit woord door onzen Schrijver gebezigd, in zijnen *Tacitus*, bl. 233: „ nochte dat de soldaaten 't gebiedt van „ eenen *heilloozen* Vorst zouden dulden."

(2) *Deerlyk by 't hair getooghen*, op eene erbarmelijke wijze er bij gehaald.

(3) *Aanstendiglyk*; eene vertaling van het onduitsche *instantelijk*. Zie D. IV, bl. 61.

kaat, beval zy 't boek, voor de Majestraat, te verbranden; en (1) vermoght feedert de Puritaanen te quaalyker, vermoedende dat deeze pyl uit hunnen kooker quam. Ook werd men, door scherpe naavorsing, binnen weinigh daaghen, gewaar, dat het boek van eenen Johan Stubbe, wiens zuster Thomas Kattwricht, den voorbaarighsten der Puritaanen, te man had, geschreeven was, en verspreidt door eenen Willem Page. Beiden, schryver en uitspreider, gevangen zynde, werden op een schavot, uit kracht van zeekre wet, gemaakt ten tyde van Marie, hunne rechtehanden, met eenen haamer en vleeshouwers mes, afgeslaaghen. En, als Stubbe, daar naa, lichtende zynen hoedt met de slinke, ooverluide sprak, *Leeve de Kooningin*, bleef d'aanziende meenighte, die 't zelfste plagh naa te roepen, stom staan; 't zy uit verbaastheit oover 't aanschouwen der nieuwe straffe; oft uit erbarming oover eenen man anders onbesprooken van wandel; oft uit afkeer van 't huwlyk, dat veelen hielden tot ondergang van den godsdienst te strekken. De Kooningin, die altydt immers zoo (2) begaan geweest is om de liefde des volx t'haarwaarts, als om haar gezagh te handthaaven, en gewoon in al haar bedryf op de faame te ooghen, liet toe, om de vreez voor wisseling van godsdienst te doen verdwynen, dat men eenighe Roomsgezinde geestelyken, als aanhangers van den Paus, haaren vyandt, ter doodt braghte. Van den echthandel viel meer niet: alleenlyk sleet Anjou daar drie maanden, onder de steek- en andre schouwspeelen, in groote gemeenzaamheit met haare Majesteit, die aan hem (zoo hy zeide) al voor zyn Bl. 799.

(1) *Vermoght feedert de Puritaanen te quaalyker*, mogt sedert de Puriteinen minder lijden, voedde wrok tegen hen.

(2) *Begaan*, bekommerd, bezorgd. KILIAAN heeft *begaan zyn met eenige saecke, premi cura alicujus rei, laborare, sollicitum esse, anxium esse.*

Bl. 799 zyn' ooverkoomst in Engelandt geschreeven had, Mon Cœur, in plaats van Monsieur: dat is, voor Myn Heer, Myn Hart.

De Prins van Oranje nu vertrokken van Gent, met misnoeghen oover't beloop der Vlaamsche regeering, en gekoomen tot Antwerpen, om naar gewoonte de wet te verzetten, deed aldaar, noch on-
— 800. verwittight van Doornix oovergang, aan der Staaten gemaghtighden een vertoogh op deezen zin. *Myn Heeren, als de Aartshartogh Mathias 't bewindt der dingen afstand, eindighde teffens het myne van Algemeinen Stadthouder. Door beede der Staaten nochtans, en hoope op 't volbrengen hunner beloften, heb ik my laaten beweeghen, om 't pak der regeeringe weeder op my te neemen, neevens den Raadt, dien men zouw instellen teeghens 't eindt van Louwmaandt naastkoomende. Maar, dewyl de zaaken vast de voorighe sleur volghen, word ik gepraamt, zoo tot ontlasting van my en myn' eere, als om 's gemeinen oorbaars wil, u rondelyk te verklaaren hoe 't 'er meede geleeghen is. De vyandt, (1) al dit jaar, heeft ten platten lande gaan weiden naa zyn' lust; eevenwel, door Gods genaade, geen plaats, met beleg, verooyert. In Vrieslandt, Gelderlandt, Brabandt, vielen zyn' verdeelde krachten te smal daar toe. De zenuw zyns gewelds, zyn' treflykste Hooftluiden en gereedschap van oorlogh, heeft hy gebruikt in Arthois en Heenegouw, die de meeste vreeze leeden; en voorneemelyk ten opmerke van Kaamerik en Doornik, welke steeden hy wist van veel grooter belang te weezen, dan wy ons lieten, en als noch laaten voorstaan. Daar is 't hem gefaalt; mits de standtvastigheit der inwoondren van Kamerik, en 't ontzet, eindlyk te weeghe gebraght door den Hartogh van Anjou, waar op zy zich verlieten. Anders, die stadt, jaa Doornik ook, waare lang deur geweest, en de vyandt in 't hart van*

Vlaan-

(1) *Al dit jaar*, gedurende dit geheele jaar.

Vlaandre en Brabandt, met onwaardeerlyk verlies van 't geryf dier gewesten. Oover een jaar waarschuwd' ik der Staaten gemaghtighden voor dit gevaar, en hoe men 't, met drieduizent uitheemsche ruiters en twee regementen van (1) *dubbelt soldenaars te werven, verhoeden kon. Dat men 't ontgaan is, en Kamerik behouden, des mooghen wy Goode, ende voort 's Hartooghen Hoogheit danken; want aan onz gelaat scheen, dat wy 't wilden quyt weezen. Maar, althans wort Doornik geknelt; en 't mangelt ons (ik zwygh van ontzetten) aan middel om te darren den vyandt onder de ooghen koomen. Vraaght men my, by wiens schuldt? ik antwoord, by d'uwe, myn' Heeren, en al der geenen, die mynen randt in den windt sloeghen. Hadden wy 't gemelde krysvolk gereedt gehadt, en onze troepen gevoeght by 't heir zyner Hoogheit, toen zy zich zoo manhaftelyk te velde vertoonde, te deezer uure waar de krygh van onzen hals, de vyandt oover Maaz gejaaght; daar wy nu, ten teeghendeele, een' onzer beste steeden in d'uiterste zwaarigheit, en zoo kleen een kans t'haarder verlossing zien. 'T is echter 't ouwde en 't zelfste; der maate, dat ook het aanstaande jaar ons met grooter onheil dreight. Want, tot de zaamening der Staaten, die voor drie maanden hier ter steede behoorden verscheenen te zyn, wort noch geen schyn altoos gespeurt: eeven oft men van geenen vyandt wiste; daar wy nochtans zyn geschut hooren dondren voor Doornik, en zyne stormen daarop* (2) *(by manier van zeggen) aanschouwen.* (3) *Uit geen onverstandt, myn' Heeren, spruit* Bl. 808.

(1) *Dubbelt soldenaars*, uit een dubbeld getal soldaten bestaande.

(2) *By manier van zeggen*, om zoo te spreken.

(3) *Uit geen onverstandt*, enz. Deze rondborstige taal van ORANJE verdient de hoogste opmerking, en staat in verband met hetgeen deswege reeds boven is aangemerkt.

Bl. 800. *spruit deeze achteloosheit, maar uit enkle eighebaat zucht, die yders geest zulx bezeeten houdt, dat het betrachten der gemeene welvaart geen' plaats vindt. 'T volk denkt, dat een krygh hen niet aangaat, die hun goedt, bloedt, en gemoedt betreft. Dit baart weighering van geldt, dat de gespe van 't harnas is, zonder de welke het my en eenen ygelyke van 't lyf moet vallen. Hadd' ik oit gemeene penningen aangeroert, gelyk my zommighe achterklappers teeghens hun eighe gewisse naadraaghen; men moghte zich inbeelden, dat my, daarnaa, de vingers jookten. Niet tot dien einde vermaan ik des; maar om u te erinneren, dat het stuk u altzaamen raakt, op dat ghy 't eendrachtelyk ter harte en ter handt trekt. Zoo verre is het, tot noch toe, niet te brengen geweest; mits elk Landtschap, jaa by naa elke stadt, haaren raad, soldaty, en schatkaamer bezonder heeft: zulx 't geen, dat veel voor 't geheel zouw bedraaghen, luttel aan yder strekt. Men heeft wel ingestelt eenen opperraadt, maar zonder maght. En wat reeghel kan'er zyn op krystucht, geldtstuur, rechtsvordering, oft*
801. *andre zaaken, daar de achtbaarheit ontbreekt? Wat achtbaarheit by luiden, dien 't niet geoorlooft is, gelyk nocht my nocht den Raade, eenen stuyver te besteeden naar hun goeddunken? Deeze zyn de grootste misbruiken; die, (zoo de Godlyke genaade ons niet tydelyk toelicht, om'er in te voorzien) den Staat zullen te gronde helpen. Dies bid ik u, myn Heeren, dit te bezinnen, en der gemeente ook in te scherpen; op dat zy my* (1) *thans oft morghen* (2) *'t misquaam niet wyte. Ende, zoo ik u midlerwyl den besten voet zie voor zetten, om het verloop te richten; verneemen zult ghy, aan tastelyke proeven, dat ik my gehouden ken deezen mynen persoon,*

(1) *Thans oft morgen*, binnen kort; gewoonlijk gebruikt HOOFT in dezen zin *schier oft morgen*.

(2) *'T misquaam*, het ongeval, onheil. Zie D. I, bl. 213.

ſten, met alles wat in myn vermooghen is, by u op te zetten, en (1) *my van dien plicht te quyten neem. Let dan (bid ik noch eens) hier op; ende des te zorghvuldigher, om dat de laaſt ingeſtelde regeering gaat eindighen met Louwmaandt naaſtkoomende: ter welke tydt (zoo ghy geen beeter ordt raamt) geen oppervooghdt in 't Landt zal zyn.* 'T betrachten deezer reedenen ſplitſte 't verſtand der zaamening; zulx eenighen goedtvonden, de kryszaaken volkoomentlyk aan zyne Doorluchtigheit en den Raadt te beveelen; andren, te toeven tot de herwaartskoomſt des Hartoghen van Anjou. En om deeze te ſpoeyen, werd de Heer van Dohain, met den Doctoor Johannes Junius, naa Engelandt afgeveirdight.

De gemelde Heer Prins was, ontrent tien jaaren, gedient geweeſt van heimelyke kundſchappen, uit het hof van Spanje, door eenen Johan van Kaſtilje, geteelt tot Brugge, van zeekeren Spanjaardt, eertyds koopman, thans uit dien handel geſcheiden. En deeze Johan, opperklerk van den geheimſchryver Gabriel de Cayas, tot wiens verrichting de Nederlandſche dingen ſtonden, had, om 't genot van driehondert kroonen jaarlyx, onder andere waarſchouwingen van groot belang, aan zyn' Doorluchtigheit gezonden den A B van 't ſyfer der brieven, dat men van drie maanden veranderde. Ten laaſte (2) ('k en vinde door wat wegh) leekte de dubbelheit uit: en de quant, by den halze gevat, werd, in 't uitgaan van Wynmaandt, door vier paarden van een geſcheurt.

Niet zoo lang (3) borghde haaren meeſter zeekre on-

(1) *My van dien plicht te quyten neem*, voorneem dien pligt te vervullen.

(2) *'K en vinde*, ik vind niet.

(3) *Borghde haaren meeſter zeekre ontrouw*, liet de ontrouw den genen, die dezelve bedreven had, ongeſtraft

Bl. 801. ontrouw, voorgenoomen te deezer tydt, teeghens Berghen op Zoom. Dat Markgraafschap, sint de doodt van Heere Johan, omgekoomen in Spanje, als wy verhaalt hebben; was vervallen, door 't huwlyk zyner zuster met den Heere van Merode en Pieterſem, op hunne dochter Margriet; en deeze besteed aan Johan van Withem, Heere van Beerſele; die zich buiten gemein bewindt, op zyn sterk huis te Woude, niet verre van Berghen, hield. Deezen, nu Markgraave uit den hoofde zyner gemaalinne, verdroot dat de Staaten zyn' stadt met etlyke Fransche vendels, onder den Kornel La Garde, bezet hadden. Dies ontwerpt hy eenen aanslagh; richt zich, om hulp daar toe, aan Hautepenne, ooverste van Bredaa; en bekoort, onder andere inwoonders, den stadstimmerman, zeckren potbakker, en den Pastoor, dat zy, 's nachts naa den vyfden in Wintermaant, met de ebbe, de valdeur der sluize, waar door, aan de Bagynepoort, al 't waater van de vaart en de gooten, in de Grebbe, en ter haavene uit, geloost werd, zouden opwinden, om 't krysvolk binnen te helpen, en te brengen aan de Houtpoort; door de welke, licht te verkrachten, de Markgraaf, met de ruiters en rest der knechten, had in te rukken. Dit quam ter daadt, en ontrent driehondert Waalen door de sluiz, zonder ontdekt te worden, mits het dompigh weeder en de doofheit van eenen schildwacht. Dan, terwyl zy zich schaarden op de koornmarkt, geleeghen dicht daaraan, liepen de leidsluiden, timmerman en potbakker, van anxt, zich versteeken in de Greb. Aldus verlaaten, en onkundigh der straaten, vraaghden zy eenen verbyganger, die naa zyn' wacht, aan de Bagynepoort, toe wilde, *wie hy was.* Hy antwoordt, *Een soldaat van Hopman Sebastiaan.* Een zoo geheeten lagh in der stadt, en de aanslaghers hadden'er eenen van den zelfsten naam. Derhalven, waanende den soldaat van de hunne te zyn, en de weeghen te weeten, (1) vereischen zy naa de Houtpoort. Hy,

(1) *Vereischen zy*, vragen zij.

Hy, verstaande dat zy de Woudsche poort zochten, voert hen derwaarts, maar merkende aan den sleep, aan de nattigheit hunner kleederen, en aan 't gereedschap om de poort op te breeken, dat zy geen' vrienden waaren, ontsteelt zich uit hunn' ooghen. Withem, verwittight van hunn' inkoomst, en verwondert wat zy draalden met oopenen, deed eenen straffen storm op de Houtpoort, en had ze bykans ooverweldight; als de waapenkreet zich verhief, en de bezettelingen, (hoewel z'in 't eerst, om hun dun getal, 't saaghden) gemoedight door de dapperheit van Valkenburgh en Alaines, Hopluiden, te gelyk van twee zyden quaamen toezetten, korts ingevolght van Riviere, die 'er 't leeven verloor, Meetkerke, Durant, en andre, met de knechten, die z'in zulk een schielykheit konden by een schraapen. Voorts vlooghen veele burghers in 't hemdt ten bedd' en ten huiz' uit. D'inneemers, gepraamt zonder kans om de poort oopen te kryghen, alzoo de (1) schofhek was neêrgelaaten, koozen eensdeels 't gat dat hen ontfangen had; andre vielen oover de vesten, en verdronken ten deele. Zy lieten 'er tzeeventigh dooden en honderdt gevangenen. De Markgraaf, verneemende hoe 't 'er gegaan was, toogh geemelyk af, en leeverde 't Slot te Woude in Parmaas handen. Thans verklaarden hem de Staaten voor vyandt, ende deeden al zyn' goedren aanslaan. De timmerman en potbakker, betrapt, werden gehangen en gevierendeelt. Bl. 802.

De Landtraadt, zich onthoudende midlerwyl tot Leeuwarde, deed Dokkum, Slooten, Staavere, en Nieuwezyl vestighen; de Kuinder, Lemmer, en Blokzyl, met nooddruft verzorghen; de waapenen des Koninx afwerpen, zyne zeeghels plat kloppen, zynen naam verzweeren: alwaar 't gebeurde dat Fok-

(1) *Schofhek*, het hek, dat midden in de poort wordt neêrgelaten; van *schof*, bij KILIAAN vertaald *repagulum*, *obex*, *claustrum*.

M. 1592. Fokko Ralda, Raadsheer des hoofs van Vrieslandt, een man geacht verstandigh en toegedaan den Staaten, toen men hem den nieuwen eedt voorhield, een' beroernis op 't lyf kreegh, en voorts bezwymende schielyk starf in de vergaadering. Op den vyftienden van Slachtmaandt vertrok de Landtraadt van daar, en ging zich zetten tot Uitrecht, als de geleegenste stadt om 't oogh op alle plaatsen der Vereenighde Neerlanden te houden.

Noopende de voldoening, verleent aan Amsterdam door den Prinse van Oranje, waaren, seedert de verandring der regeeringe aldaar, etlyke geschillen opgeborrelt, met schyn dat het daar by niet blyven wilde. Waaroover zyn' Doorluchtigheit meermaals voorgeslaaghen had, afstandt te doen van 't gemelde verding, zoo by de Hollandsche Staaten als by die stadt, om een ander te raamen, naar de jeeghenwoordighe geleeghenheit, tot de beslechting en weering aller misverstanden. Naa verscheiden' onderhandelingen dan, trof men eindtlyk een nieuw, behelzende deeze punten. I. *De Staaten en de stadt, weederzydelyk, (1) vertyghende van de voldoening, ontslaan elkandre van den eedt daar op gedaan.* II. *Amsterdam blyve bezet met twee vendels, yder van tweehondert knechten, behoopman met twee burghers.* III. *Hunne soldy t'elkermaandt, zal men vinden uit de middelen der schattingen, vallende binnen de zelve stadt en haare vryheit, ende, zoo die niet toelangen moghten, voorts uit 's gemeenen Landts penningen; mits, dat, indien andre bezettelingen in Hollandt met laaken betaalt worden, ook d'Amsterdamsche 's jaars eene maandt betaalings, zonder meer, in gelyke stoffe t'ontfangen hebben.* IV. *Des zal 't getal der voorzeide knechten onder meer vendels mooghen worden verdeelt, ook gesterkt, oft gezwakt, als de noodt, oft an-*

(1) *Vertyghende*, afstand doende.

andre geleeghenheit buiten noodt, zulx komt te vereischen, (1) puurlyk ter geliefte en goeddunken van zyne Doorluchtigheit. V. *Welverstaan, dat, zoo zyne Doorluchtigheit, ten opzighte van gevaar, de gemelde bezetting vermeerdert, dat zy als dan * diengeldt genieten zal, naa de wyze van andere steeden in Hollandt.* VI. *Die van Amsterdam zullen meede by de Staaten gemaghtight worden, om, tot vestighing der stadt, volghends de bestekken zyner Doorluchtigheit, omme te slaan, oover de platte landen, zoo van den ouwden als nieuwen Aamstel, Diemen, en Duivendrecht, op yder morghen drie stuivers ter maant, voor den tydt van twaalf maanden, te verdeelen in twee jaaren, te weete, zes van elk jaar; waarin de eighenaars te betaalen hebben twee deelen, en de bruikers het derde; mits dat de eigne verhuurde landen der Godshuizen zullen vry zyn van de twee deelen, en de landtluiden, gevlacht in tydt van noodt (des Godt verhoede) met hunne beesten en haave, binnen de zelve stadt, zoo lang als zy daar blyven, tot vergelding genieten den vrydoom van andre inwoonders: en d'onwilligen zal men met der daadt mooghen bedwingen, zonder aanschouw op eenigh verzet ofte † beroep.* VII. *Voorts zullen die van Amsterdam treeden in gemeenschap der ouwde schulden, gemaakt by de Staaten van Hollandt, geduurende 't oorlogh, voor de voldoening verleent aan de voorzeide stadt; mits blyvende onbegreepen daar onder, de schulden oft onkosten, die by de Hollandsche steeden, in 't gemelde oorloogh, zyn geleeden, gemaakt, oft verschooten, en genoemt worden der steeden groote rekeningen: de welke, volghends besluit der Staaten, zyn toegezeeghelt berustende onder den geheimschry-*

Bl. 302.

— 303.

* Servicegeld.

† Provocatie.

(1) *Puurlyk*, enkel, eenvoudig.

Bl. 803. *ver De Rechter; die zy onder elkandre zullen vereffenen, zonder dat die van Amsterdam daarom gemoeit, oft yets t'hunnen naadeel daartoe verstrekt oft bekeert zal mooghen worden: welverstaan, dat hieronder niet bewaart zullen weezen alzulke penningen, als door eenighe burghers en inwoonders van Hollandt, by leeninge, zyn opgebraght in den voorleeden oorlogh, zonder eenighe goedren in pandtschap, als andren, daarvoor ontfangen te hebben; de welke, by verkooping, uit de geestlyke goedren, belast met pandtschap, zoo verre die mooghen toereiken, ende, indien niet, by verkooping van andre geestlyke goedren zullen betaalt worden, volghends 't slot van de reekening, dat by die van de Reekenkaamer reeds is gemaakt, oft noch gemaakt zal worden.* VIII. *Des zullen die van Amsterdam voor zich behouden den hondertsten penning van den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh, en de helft van den honderften penning des jaars vyftienhondert neeghenentzeeventigh: waarbooven hun de Staaten noch zullen betaalen de som van dertighduizent ponden, tot veertigh grooten 't pondt, op zes volghende jaaren, by gelyke deelen: waar van het eerste jaar van betaaling zal verscheenen zyn met Bloeimaant des jaars vierentachtentigh; ende zullen, aan die van Amsterdam, by gebrek van betaalinge, de schattingen, vallende binnen die steede en haare vryheit, verbonden blyven.* IX. *Die van Amsterdam zullen, tot behoef der zelve stadt, aanveirden en behouden al 't getimmer, erven, en huizen toebehoorende aan de geestlyken der zelve stadt: maar zoo veel d'andre goedren der geestelyken aangaat, als renten binnen en buiten, en landen geleeghen buiten der stadt; de zelve zullen by bewilliging der Algemeine Staaten van Hollandt, daarop beschreeven zynde, neevens d'andre geestlyke goedren van Hollandt, tot betaaling van 's gemeenen Lands schulden en lasten mooghen worden besteedt, mits dat men den kloosterluiden binnen Amsterdam behoorlyk onderhout verschaffe,*

gelyk in andre steeden, en aan de Majestraat goede Bl. 803.
verzeekering daarvoor stelle, tot voordeel der zelve kloosterluiden. X. *Belangende de geestelyke goedren, zoo wel de geene die by de Staaten zyn verkoft, vervreemt, oft bezwaart met pandtschap, als ook de geene die by de Godshuizen t'Amsterdam zyn aangenoomen en jeeghenwoordelyk gebruikt en bezeeten worden, hebbende toebehoort den Kartuizeren oft andren kloosterluiden, tot wat plaats ook die geleeghen zyn; zullen de Staaten, en die van Amsterdam, oft de Godshuizen, in deezen, weederzydelinx blyven in hun geheel, zonder dat d'eenen aan d'andren in den eighendoom, 't bezit, gebruik, oft den ontfank, eenigh letsel zullen mooghen doen,* (1) *in de rechte oft oover dwars, eer dat al 't zelve by weeghen en middelen van rechte gesleeten zy.* XI. *Desgelyx zullen die van Amsterdam, tot onderhout van 't gebouw der kerke, en tot de lasten en renten daarop staande, behouden al de kerkelyke goedren; mitsgaaders de* * *gedenkenissen, vicaryen, getyden, en diergelyke geestelyke goedren, tot onderhoudt der Predikanten.* XII. *De halve stuivers, koomende van de ransoenen der middelen, die binnen de voorzeide steede worden verpacht, zullen zy laaten, neevens* — 804.
de inkoomsten der kerken aan yder in 't zyne, tot onderhout der Predikanten onder de Ambachtsheerlykheit en 't Baljuwschap van Amsterland; 't en waare het inkoomen van de † *gedenkenissen, vicaryen, getyden, en andre, tot onderhoudt als booven niet moghten strekken; in welken gevalle 't geen tot onderhoudt der Predikanten binnen de voorge-*

* Memorien.

† Memorien.

(1) *In de rechte oft oover dwars*, regtstreeks of zydelings.

Bl. 804. *zeide steede te kort schiet, eerst uit de voorzeide halve stuivers zal worden volgemaakt.* XIII. *Voor zoo veel als de betaaling en * korting van renten, gevallen en verscheenen, voor, en geduurende 't oorlogh, als ook het achterweezen op den tol van Geervliet, ordeningen, beeden, en Graastyke goedren van Hollandt, ten daaghe der Bevreedinge toe, aangaat, betreffende zoo wel de stadt als de burghers en inwoonders; zullen, by de Staaten en die van Amsterdam weederzydelinx, terstondt eenighen uit den Hoove van Hollandt gekooren worden, die, binnen drie oft vier daaghen naa de zelve verkiezing, zynde parthyen oover en weeder gehoort, hebben voorts te vaaren tot uiting en verklaaring van 't geene zy op 't voorzeide, naar recht en billykheit, vinden te behooren: ende wat by de voorzeide gekoorenen aan die van Amsterdam wort toegeweezen, daarnaar zullen parthyen zich weederzydelinx schikken, zonder † gedraaghing, verheffing, oft eenigh vorder verzoek; doch zoo eenighe burghers oft inwoonders zich daar by bezwaart achten, dien zal de wegh des gerechts oopen staan.* XIV. *Op dat die van Amsterdam, en andre schuldteischers, tot hun achterweezen aan de voorzeide tollen, beeden, en Graastyke goedren, mooghen raaken, zullen de Staaten, (1) zonder vertrek, doen voorts vaaren tot de verkooping der Graastyke goedren, en de zelve verkooping geenszins ophouden oft verhinderen, maar 't opgeveilde den meestbiedende, ten daaghe van de verkooping, laaten volghen, tot volle betaaling aan die van Amsterdam en andre schuldteischers, zoo wel van hunne hooftsommen, als van 't geene hun, by de voorzeide uitspraak, en verder achterweezen naa de Bevreeding, zal mooghen resteeren:* en-

* Reductie.

† Reductie. Relief.

(1) *Zonder vertrek*, zonder uitstel.

ende, indien zy zelve eenighe stukken begeeren te koopen, zullen zoo wel het hoofdgeld als het voorzeide achterweezen, daaraan mooghen korten. XV. *Die van Amsterdam zullen quyt en ontslaaghen blyven van de driehondert ponden 's jaars van het schoutambacht dier steede; en 't zelve zal voorts, met al de voordeelen, in hunne handen blyven; tot dat hun by de Staaten, uit de Graaflyke goederen oft anders, zullen betaalt zyn de twintigh duizent ponden van veertigh grooten 't pondt, die zy daarvoor hebben verstrekt, ofte tot dat de Staaten daarop anders met hun zullen ooverkoomen weezen.* XVI. *Aangaande 't punt der voldoeninge, dat van de* (1) *Paalkist spreekt; alzoo daaroover gepleit wort voor 't Hof van Hollandt, zullen parthyen weederzydelinx blyven in haar goedt recht.* XVII. *Desgelyx zullen de voorrechten, handtvesten, gewoonten, keuren, en Rechten der zelve stadt, blyven in kracht en onvermindert; uitgezeit de voorrechten, handtvesten, en gewoonten, die, staande de beroerten, zonder goeddunken der Hollandsche Staaten, van den Hartooghe van Alva, en van zyne naazaaten, tot den tydt der Bevreedinge toe, verkreeghen zyn, de welke verklaart en gehouden worden voor nietigh en van geener waarde; doch het verlof, verworven by die van Amsterdam in de beroerten, om geldt op renten te mooghen lichten, zal ongezwakt blyven.* Dit werd geslooten op den twintighsten van Wintermaant. Bl. 808.

Ten zelfsten daaghe, quam van weeghe des Prinsen, als wien de Hooghe Ooverheit was opgedraaghen, een plakkaat uit, verbiedende het drukken en verkoopen van alle argherlyke, oproerighe boexkens, nieuwmaaren, en gedichten: desgelyx het printen van andere schriften zonder bewilghing der Majestraat, ende naam van den Printer; wyders, het

(1) *Paalkist.* Zie hetgeen deswege gezegd is D. IV, bl. 156, en voorts WAGENAAR, *Hist. van Amsterdam.* Uitgave in Oct. D. II, bl. 249, 262, en D. VII, bl. 90.

Bl. 804. het oeffenen van den Pauzelyken Godsdienst, het houden van heimelyke zaameningen; hoewel men nochtans niemands gewisse bezwaaren oft doorgronden wilde: ook het draaghen van geestlyke gewaaden, en schoolhouden, zonder voorgaande ondervraaging en verlof,

---

P. C. HOOFTS

P. C. HOOFTS
NEDERLANDSCHE
HISTORIEN.

NEGENTIENDE BOEK.

GAnſch Neêrlandt ſtond nu opgetooghen in 't verwachten van den nieuwen Landsheere uit Engelandt. De Prins van Oranje, zich hebbende, met dien van Eſpinoy, ſamt veel' andre Heeren en Jonkren, om zyner Hoogheit t'ontmoeten, vervoeght tot in Walchere, braght daar de heele Louwmaandt des jaars vyftienhonderttweeëntachtentigh oover. Op den eerſten der naaſtvolghende maant ving de Hartogh zyn reyz aan. De ſtaatſy zyns afſcheyds blaakte met zelden gezienen luyſter: ſtrydende de Franſche (1) titſigheit en de Engelſche pracht, elke om uit te ſteeken booven d'andre in verſtandt van (2) hooveeren. Zelfs de Kooningin deed hem uitgeley, tot Kantelbergh toe, op drie Duytſche mylen Bl. 805.

(1) *Titſigheit*, zwierigheid, zucht tot uiterlijken praal. Men vindt dit woord, dat bij KILIAAN niet is opgeteekend, ook in den *Tacitus*, bl. 83, waar het ter vertaling dient van het Latijnſche *cultus*: „ Verſchillende van de „ wyze der ouden in *titzigheit* en nettigheit, en met zy„ ne breetheit en ruimte van ſtaatvoeren niet verre van „ d'overdaadt."

(2) *Hooveeren* wordt doorgaans gezegd van het *houden van prachtige gastmalen*. Hier beteekent het in het algemeen *een' hoofſchen praal* of *luister ten toon ſpreiden*. Zie KILIAAN, en WEILAND op *hoven*, hetwelk in gelijken zin, als *hoveren*, voorkomt.

Bl. 805. len naa aan zee; en hem, wyders verzelſchappen van Robbert Dudley, Graave van Leyceſter, grooten ſchildtknaap; den Opperammiraal Hauwaart; den Heere Hunsdon; haare Raadsluiden, Ridders van de (1) Hoosbandt, en gelaſt op zynen perſoon, door loflyk getuyghenis, den Staaten op 't hooghſt aan te beveelen; met verklaaring, dat haare Majeſteit achten zoude, den dienſt, dien men hem deede, zelf genooten te hebben. 'T geen haar hier toe beweeghde, ſchynt geweeſt te zyn de hoope, van Vrankryk en Spanje noch eyndtlyk t'zaamen in in 't war te zien raaken; om daarentuſſen zelf ruſt te hebben, en haare ſtonde waar te neemen. Getal van Engelſchen Eedeldoom, wel tot hondert meeſters, en driehondert dienaars, vermeerden den ſleep, daar hy mee t'zeyl ging, op den achſten van Sprokkelmaant, in vyftien groote ſcheepen der Kooninginne, die hem op den tienden tot Vliſſingen leeverden. Hier ontfingen hem Oranje, Eſpinoy, en d'andre hoofttakken der Neederlandſche ſtammen, met alle bewys van toenyghenden ootmoedt, en gebruykte men, oover en weeder, d'uitgeleezenſte manieren van plichtpleeghing en voldoenigheit. De toevloedt des volx was zoo groot, dat men 't quaadt genoegh had, met ſplitſen van den drang, om hem naa 't Raadhuys te leyden; daar hy, dien aavondt, geherberght en heerlyk (2) getoeſt werd. 'T geſchal van trompetten en diergelyk blaastuigh, de galm van trommels en klokken, verdoofde yders ooren. Het dondren van 't geſchut, zoo uit de ſtadt als uit de ſcheepen van oorlogh, maakte bree bres in de lucht, en deed zich beſcheydelyk hooren,

(1) *Hoosbandt*, kouſeband. *Hoos* voor *kous* is nog in ſommige oorden van ons vaderland in gebruik. Zie WEILAND op het woord, en de aant. (3) op bl. 287 van het IV D.

(2) *Getoeſt werd*, onthaald werd. Vergelijk de aant. (1) op bl. 236 van het II D.

ren, tot Kalis toe in Vrankryk. Des andren daaghs, Bl. 805.
mits de wegh glipprigh van 't vriezen was, ging
hy te voet naa Middelburgh; en werd ook aldaar,
met oovermilde vertooning van hartlyke eerbiede-
nis, ingehaalt. Hebbende thans d'andre ſteeden van
dat eylandt beezightight, voer hy, den zeeventien-
den, met al dien omſlagh van gezelſchap, van daar,
in vierenvyftigh ſcheepen; ſliep, dien nacht, op
ſtroom; 's nachts daaraan, in de ſchanſe te Lillo.

'S maandaaghs, den neeghentienden, goeds tyds, — 806.
begaf hy zich weeder t'ſcheep, en quam, met wel-
dighen windtvang van vlaggen en wimpels, Ant-
werpen verby pralen. Hier ſtonden alle kaaden en
werven (1) blank, van ontrent twintighduyzent bur-
ghers, der wyze beweert, dat men geloofde, in
drie de beſte ſteeden van Chriſtendoom zulk een'
meenighte van ſchoone waapenen, toebehoorende
den poorteren, niet te vinden te zyn. Toen de
handtbuſſen en groove ſtukken aan 't balderen; en
antwoordde men, uit de oorloghſcheepen, met ge-
lyke ſtem op de groet. Een' roerſcheut booven de
noch ſtaande buytenmuuren van 't Slot, trad hy
uit, op een veldt bezet met twintigh vendelen
burghers, en hunne ruytery. Hier werd hy bewel-
koomt van de Majeſtraaten te paarde, die hem, met
al zyn gevolgh, leydden naa een ſierlyk toonneel,
opgerecht teeghen oover den hoek, daar de veſten
der ſtadt aan die van den Burgh gehecht, en, zoo
d'eene als d'andre, fraay t'aanſchouwen waaren. De
Staaten van Brabant, hebbende dus lang gebeydt op
deeze ſtellaadje, daalden af, om den Hartogh te be-
jeeghenen; en by hen voeghde zich, als een voor-

tref-

(1) *Blank.* Men denke hier aan de eigenlijke beteekenis van *blank*, als afkomſtig van *blinken*, en brenge het voorts t'huis op de ſchitterende wapenrusting, waarmede de burgers praalden. *Blank ſtaan* wordt, gelijk men weet, thans alleen gezegd van velden, die overſtroomd zijn.

Bl. 866. treflyk lidt der Ridderschap, de Prins van Oranje. De eerste heusheeden volbraght zynde, klommen zy weeder booven, met de achtbaarste Fransche en Engelsche Heeren, neevens zyn' Hoogheit: die daar in eenen stoel, bekleedt met gouwde laaken, gezet werd. Van weeghe der Baroenen, Eedelen, en gemaghtighden der steeden van Brabant, begon toen de griffier dier Staaten, Andries Hessels, zyn' aanspraak, dankende Goode voor de gelukkighe aankoomst van hunnen beschermer, en verhaalende, tot onderrichting der byweezende vremdelingen, de oorzaaken der verlaatinge van Kooning Philips; en dat zy bereydt waaren, (1) manschap en hulde te zweeren aan zyn' Hoogheit; in de welke hun docht verwekt te zien eenen der ouwde Borgoensche en Brabantsche Hartoghen, meede gesprooten uit de Doorluchtighste struyk van Vrankryk: die door (2) meewaarighe goedertierenheit de harten der Landtzaaten; door hunne strydbaarheit, en de getrou-

(1) *Manschap en hulde* worden dikwerf bijeengevoegd ter beteekenis van de trouw en gehoorzaamheid, welke een onderdaan zijnen gebieder, een vasfaal zijnen leenheer schuldig is. *Manschap* op zich zelve kwam ons reeds voor I D., bl. 29, en wordt ook in dit D., bl. 348, gevonden, waar men leest: „ De Uitrechtsche ge„ maghtighden, echter, bewillighden in geene beloften „ van *manschap* en stonden alleen over 't beëedighen der „ andere." Zie ook XX B., bl. 887. Opmerking verdient het gebruik van het woord *manschap* bij MELIS STOKE, X B. vs. 870 (III D., bl. 407,) waar het gezegd wordt van den eed, door den Graaf aan zijne onderdanen gedaan:

Als hi in Zeelant hadde ghedaen
Manscap, eñ hulde ontfaen,
Pynde hi hem, hoe hyt besette.

(2) *Meewaarighe*, minzame, vriendelijke. Zie I D., bl. 21, en IV D., bl. 8.

trouwe dienften der onderdaanen, zoo aanzienlyke Bl. 806.
Heerlykyen verovert hadden. De Hartogh, hierop, dankte den Staaten zeer minlyk, dat hy, onder zoo veele maghtighe Vorften, van hun verkooren was, om hen te verloffen van den ooverlaft en de tiranny der Spanjaarden, en te regeeren naar hunne wetten, gewoonten, en voorrechten: en verzeekerde hun, dat de billykheit hunner zaake, famt de eere en liefde die z'hem toedroeghen, hem hadden doen befluyten, hunne befcherming, en 't oprechten hunner ouwde vryheit, t'aanveirden, en daar aan te befteeden alle middelen hem van Goode verleent, famt de geene, die 't den Kooning zynen broeder, en der Kooninginne van Engelandt, door gunft, gelieven moghte hem by te zetten: jaa dat hy zyn eyghen bloedt en leeven daar voor gewillighlyk verftrekken zouw. Toen, las Heffels, in Neederduitfche taale, de punten van de Blyde inkoomft der Hartoghen van Brabant den volke voor. De zelve waaren oovergezet in Franfoys, met een' nieuwe voorreede aan zyn' Hoogheit; die hy vraaghde, oft zy zich gezindt vond die te bezweeren, oft eenighe naader voldoening begeerde. Zy antwoordde, gekeert tot den Prinfe van Oranje, in deeze punten, doorzien te vooren, en ooverwooghen met hem te fcheepe in 't herwaarts koomen uit Zeelandt, niet aanftootlyx te vinden, nochte dienvolghends in 't bezweeren der zelve. Deeze verklaaring kundighde men desgelyx af, en met een ook, in Neederduytfch, de form van den eedt: die voorts, in Franfois, door heer Diedrik van Liesveldt, Kanfeler van Brabant, den Hartoghe werd (1) voorgeftaaft; en by hem, van woordt tot

(1) *Voorgeftaaft*, voorgelezen. KILIAAN heeft *veurftaven*, hetzelfde als *veurfpellen*. Het woord wordt bijzonder gezegd van het langzaam voorlezen van het formulier van een' eed, zoo als blijkt uit denzelfden KILIAAN, bij wien men leest *ftaven of veurftaven den eedt*, hetwelk hij onder anderen verklaart door *praeire verba juramenti*. *Stave* of nog gemeenzamer *boekftave* werd oudtijds, en wordt

Bl. 806. tot woordt naagesprooken. Toen vertoonde Hessels den omstanderen, hoe de Hartoghen van Brabandt plaghten t'hunner ontfankenis eenen tweeden eedt te doen, aan de Baroenen, Edelen, Steeden en alle Landt-
— 807. zaaten, van hun te weezen goede rechtveyrdighe Vorsten, en hen niet te handelen naar eyghen wis, ofte by weeghe van (1) daadtlykheit, maar naar hunne wetten en vrydoomen. Zynde dit gezwooren by zyn' Hoogheit gelyk 't eerste; braght men den Hartoghlyken hoedt, en sleependen mantel, beyde van roodt karmozyn fluweel, gevoedert met (2) armynen, te voorschyn. De Fransois, op vertoogh van Oranje, dat de staatzy deeze kleeding vereyschte, (3) scheen zich te keeren aan 't maxel, zweemende zoo luttel (4) naa de draavende manier; en vraaghde, oft hy z'ook in de stadt zouw behoeven te draaghen. Men antwoordd' hem jaa; en dat het, het hooghtydigh gewaadt der Hartoghen van Brabant was. Als hy 't toestond, behing hem de Prins eerst met den mantel; en sluytende den knoop, zeid' hem, *Myn Heere deeze knoop dient wel vast geslooten te zyn, op dat niemandt uwer Hoogheit den*

wordt ook nog somwijlen in den deftigen stijl voor *letter* gezegd. Een voorbeeld hiervan doet zich voor in een vroeger gedeelte van dit werk, waar men leest: „ van „ d'alderoudste alderkraghtigste wet, waar van elk de „ *boekstaaven* in zijnen boezem gedrukt draaght." Zie II D., bl. 68.

(1) *Daadtlykheit*, geweld, in tegenstelling van wettigheid. Zoo is het ook bij de Latijnen: *de facto vel jure*.

(2) *Armynen*, dat is, *hermelynen*. Voor *hermelyn* zeide men oudtijds ook *armyn*, en *armelyn*. Zie KILIAAN.

(3) *Scheen zich te keeren aan 't maxel*, scheen zich aan het *maaksel* of den vorm te stooten, daarin mishagen te vinden.

(4) *Naa de draavende manier*, naar de losse, luchtige manier van kleeding, den Franschen eigen. *Dravende manier* staat hier blijkbaar in tegenstelling van *sleepende*.

den mantel aftrekke. Voorts zette zyn' Doorluchtigheit hem den hoedt op 't hooft, en wenschte hem alle geluk, als nu Hartooghe van Brabant. Daarnaa werd der gemeente voorgeleezen 't geen de Baroenen, Eedelen, en der steeden gemaghtighden hem te zweeren hadden; die 't zelfste, (1) verhaalt door den Kanseler, naaspraken, beloovende eerbiedelyk zyner Hoogheit getrouw en onderdaanigh te weezen. Zynde deeze eeden weederzydelinx gedaan; beval de Majestraat van Antwerpen haaren * Loontrekkenden Raadsman Johan van der Warke, zyn' Hoogheit ook (2) aan te gaan met een' reede, gepast naar de geleeghenheit des tyds, uit naame van de stadt en 't Markgraafschap des Heylighen Ryx. Als hy uit had, en de Vorst zyn zeggen in dank genoomen; keerde zich de Raadsman ten aanschouweren, en riep hun toe, dat de Hartogh aan de stadt en 't Markgraafschap eedt zouw doen, daar Godt zynen zeeghen toe gaave, op dat zoo wightigh een werk tot gloorye zyns Heylighen naams, heyl des Lands, en vermeering van de eere zyner Hoogheit gedeeghe; en droegh hem den eedt voor, in Brabandsch. Den zelven nam de heer Straalen, (3) Amman Bl. 107.

* Pensionaris.

(1) *Verhaalt*, zoo veel als *herhaald*. Dus leest men in den *Tacitus*, bl. 104: „ 't geen de Vroedschap ter „ eere van zynen broeder Nero gekeurt hadt, werdt we„ der *verhaalt*," waar het Latijn *repetita* heeft. Men kan het echter ook door *voorgezegd* verklaren, in welken zin het blijkbaar voorkomt op eene andere plaats van het straks genoemde werk, bl. 284. „ Ende tot in 't uiterste „ oogenblik ook bygestaan van welspreekenheit, heeft hy „ aan geroepe Schrijvers verscheide redenen *verhaalt*, de„ welke, onder 't volk uitgegeeven in zyn eighe woor„ den, ik naalaate te verkeeren." *Verhalen* is hier het zelfde als het onduitsche *dicteren*.

(2) *Aantegaan*, zoo veel als te naderen, toe te spreken. In gelijken zin gebruiken de Latijnen *adire*.

(3) *Amman*, bij verkorting voor *Ambtman*, in de bete-

Bl. 807. man der Stadt, in Fransoys (hoewel Philips van Schoonhoove, Heer van Wanroye, voorwendde, zich, als Burghermeester, zulx toe te koomen) den Hartoghe af. Daarop behandighde Schoonhoove hem eenen vergulden sleutel, als recht van eyghendoom aan de stadt. Doch zyn' Hoogheit gaf dien den Burghermeester weeder oover, met vrundtlyk aanmelden van genoegh verzeekert te zyn, dat hy en de poorters, en d'andre ingezeetenen de stadt, getrouwlyk, gelyk dus lang geschiedt was, voortaan bewaaren zouden. Als deeze pleghtigheeden haar volle beslagh hadden, verhieven de Brabantsche Herauten hunne stem in Fransoys, *Leeve de Hartogh van Brabant, en Lottringe.* Teffens ging de klank der trompetten op, en worpmen eenen hoop gouwde en zilvere (1) grielpenningen onder 't volk, die aan d'eene zyde zyn' trophy, oft de waapenen van Anjou en Brabant hadden, met zynen naam en tytels; aan d'andre zyn blazoen, een' zon stooven de 't aardtryk, en weghjaaghende de wolken; deeze woorden daarby, *Fovet & discutit*: *Zy queekt en verdryft.* Zyn' Hoogheit, hiernaa, van het tooneel gekoomen, beschreed een wit Naapelsch ros, behangen met fluweelen zaadelkleedt, (2) schor van Bor-

teekenis van een' aanzienlijk ambtenaar, bijzonderlijk een *Schout* of *Drost.* Zie KILIAAN op *Amman*, en WEILAND op *Ambtman.* Te *Antwerpen* werd die naam bijzonder gegeven aan dien vorstelijken ambtenaar, die in burgerlijke zaken aan het hoofd der regtsoefening was, terwijl hij, die over lijfstraffelijke zaken gesteld was, den naam van *Schout* voerde. Zie GUICCIARDINS *Beschrijving der Nederlanden*, volgens de vertaling van KILIAAN, bl. 75. Men ziet hieruit, waarom, in het vervolg dezer beschrijving, de *Schout*, in onderscheiding van den *Amman*, genoemd wordt onder degenen, die, bij de intrede van ANJOU binnen *Antwerpen*, tot den statelijken trein behoorden.

(1) *Grielpenningen*, zoo veel als *grabbelpenningen.* Zie WEILAND op *griel.*

(2) *Schor van Borduurzel.* Vreemd is dit gebruik van *schor*,

Borduurzel; en deed alzoo haaren inridt, door de Bl. 807.
Kaizars oft Sant Jooris poort. De orde van haar geleyde, aanzienlyk ten hooghste, was deeze. De twee wachtmeesters der stadt, te paarde. Twee steêbooden met het waapen der stadt. De trompetters met haar waapen. De Oosterlingen, oft Hooghduitsche koopluiden wel opgezeeten; en gekleedt naar de wyze van dien Landtaardt. De Engelsche koopluyden, alle gedekt met (1) kazakken van zwart fluweel en eenerley maxel. De Kornellen en Hopluyden der burgherye. Voorts veel Eedelmannen, zoo inboorlingen, als Fransoyzen en Engelschen. 'T lichaam der stadt, als wykmeesters, deekens, ouwde Wethouders, weesmeesters, onderscheepenen, paysmaakers, scheepenen van de halle, deur- — 808.
waarders, geheymschryvers, griffiers, loontrekkende raadsluiden, ontfangers, schatmeesters, scheepenen, de Amman, en twee Burghermeesters: alle met zwartfluweele mantels. De trompetten der Staaten van Brabant. De zelve Staaten; te weeten, de gemaghtighden der kleene steeden, de gemaghtighden der stadt Antwerpen, de gemaghtighden der stadt Brussel, de Eedelen van Brabant; de Kanscler, en booven hem Lammoraal van Egmondt, Baroen van Gaasbeek, broeder des Graaven. Weederom groot getal van Neederlandschen, Fransoyschen, Engelschen Aadel, prachtigh uitgestreeken, en op trotse kleppers. De Zwitsers, en helbardiers van 's Hartoghen lyfwacht. Zyn hofgezin, ondermengt met etlyke Engelsche Heeren. De Graaf van Laval tussen

schor, zoo veel beteekenende, als *oneffen*, *ruw*. In den *Tacitus*, bl. 150, komt het voor ter vertaling van het Latijnsche *deruptus*. „ Dezelve onweetende van letteren, „ kloek van lichaam, gingh door ongebaande en *schorre* „ wegen (want het huis hangt over de klippen) voor „ den geenen heenen enz."

(1) *Kazakken*, eene soort van wijde rokken, die voor mantels dienden.

Bl. 808. sen twee Engelsche Baroenen. De Prins van Espinoy tussen Hunsdon en Hauwaart. De Prins Dolfyn, zoon des Hartoghen van Monpensier, tussen den Graaf van Leycester en den Prins van Oranje. De Schout van Antwerpen, Markgraaf des Lands van Rye, met ongedekten hoofde, en de roede des gerechts in der handt. De Baroen van Meroode, heer van Petersum, bedienende te dien daaghe 't ampt van Maarschalk van Brabant, en draaghende een bloot zwaardt voor den Hartogh. De persoon van zyn' Hoogheit, omringt van de drie schutteryen der stadt, als lyfhoeders. Graaf Maurits van Nassau, zoon des Prinsen van Oranje, tussen Graaf Philips van Nassau Johans zoon, en den Engelschen Baroen Cheffeldt. De Fransche lyfwacht des Hartoghen, en de lyfwacht des Prinsen van Oranje. Ten laatste de twintigh burghervendels in voeghlyke ordening. Zes Antwerpsche Eedelluyden naamen den Hartogh waar aan de poort, met eenen heemel van (1) gekruyft gouwde laaken, en droeghen dien oover zyn hooft, door stadt. Alle straaten, tot aan de huyzing zyner Hoogheit, naamelyk Sant Michiels klooster, zagh men beheynt met gewaapenden onder hunne vendels; de markt, en andre ruymten, gestoffeert met gelyk volk in slaghorde. De triomfbooghen, stellaadjen, opschriften, vertooningen van leevende en andre zinnebeelden, slaande op de hoope zyner heylzaame regeeringe, waaren meenigherley in vondt en bediedzel, en blaakten van konstigh sieraadt zonder eenighe spaarzaam-

(1) *Gekruyft gouwde laaken.* Hiervoor leest men bij BOR, II D. bl. 301.: *gefriseerd gouden laken*, dat is, gouden laken, dat met noppen was opgehaald. Het is blijkbaar. dat HOOFT *friseren*, dat als kunstwoord in de lakenbereiding van het ophalen der wol gezegd wordt, door *kruiven* vertaald heeft, hetwelk, blijkens het te voren aangeteekende, mede van de optooijing van het hoofdhaar gebruikt wordt.

zaamheit; hoewel de kortheit van zes daaghen toerustens het noch braaver uitsteeken der werken belet had. Maar met klaarder glans verhelderd' hem als eyghe grootdaadigheit, en de eerste en opperste oeffening van 't vorstlyk ampt, dat hy aan twee oft driehondert bloote hoofden, gebannen om misdryf, die, zich houdende aan een' koorde, hem volghden, en om genaade riepen, vergiffenis bewillighde. De Herauten, op de kruysweeghen, en elders, oopenden nu en dan de handt, zaayende van 't voornoemde geldt. (1) Waar hy verby reed, scheenen de geevels zelve hem toe te lachen, uit de ooghen der vrouwen en joffren van alle soorten, gepropt in de vensters. Met het vertoeven aan elk toonneel, daar dan de trompetten, schalmeyen, kromhoorens, en ander fluytspel, opklonken, sloot de nacht eer hy tot Sant Michiels raakte. Maar 't licht der (2) lampetten, toortsen, teertonnen verheeven tot aan de daaken, vuurwerken op de toorens, zulx de gansche stadt scheen in vlam te staan, maakten dat men geenen dagh miste. Zoo haast als hy oover den drempel van 't klooster was, werden teffens twintigh oft dertighduyzent handtbussen afgeschooten. Hiermeê toogh yder t'huyswaarts, behalven de geenen die waaken moesten: en vond zich alles, in min dan een half uur, uit de waapenen; gelyk zy 's morghens, met wondre stilte, binnen den tydt van een uur, daarin gekoomen waaren. Toen gingen ook d'andre Heeren, elk naa zyn herbergh; Bl. 808.

(1) *Waar hy verby reed.* Voor *reed* wordt in eene vroegere uitgave van 1677 *leed*, van het oude *lijden*, gaan, gelezen. Schoon dit woord, dat ons reeds vroeger voorkwam, hier niet kwalijk past, houden wij ons echter liefst aan de lezing van den tekst, te meer daar de uitgave, bij het Instituut voorhanden, welke voor HOOFT zelven verbeterd werd, dezelve bevestigt.

(2) *Lampetten* beteekent hier, buiten twijfel, eene soort van lampen, in welke beteekenis het woord echter elders niet voorkomt.

Bl. 808. bergh; en tweemaals rondom de stadt, al 't grof geschut los.

Den tweeëntwintighsten der gemelde maant, deed de Hartogh, op zeeker groot toonneel voor 't
—809. Raadthuys, eenen bezondren eedt aan de stadt; ontfing weederzydelinx dien van de Majestraat en Burghery; liet (1) echter een deel gelds onder de gemeente werpen; en keerde, daarnaa, met (2) oovertalligh gezelschap, op 't Raadthuys, daar zy met koninklyk banket, en uitgelaate vroolykheit onthaalt werden. Ten naasten daaghe naamen hun afscheydt de Engelsche Heeren, aanbiedende den Hartooghe en den Landen alle gunst en goedwilligheit van weeghe de Kooninginne. Als men door deeze drokheeden was, braght de Prins van Oranje, voor zyn Hoogheit, de gemaghtighden der gezuyverde kerken, die haar alle gelukzaaligheit van regeering toewenschten, met aanbieding hunner onderdaanigheit, en beede dat zy, naavolghende de voetstappen van haaren grootvader Kooning Fransoys den Eersten, de weetenschappen en leeraars der zelve, voorstaan en koestren wilde. Waarop zy antwoordde zeer verheught te zyn, door 't speuren van zulk een eendraght t'haarder ontfankenis; dat zy, hoopende hunne hoope te vervullen, hen, neevens d'andre Landtzaaten, in haare bescherming nam; begeerende te volharden in de gunste, die zy van ouwds den luyden van letteren toedroegh.

Wyders als 't quam tot het doen der weederzydighe eeden, van den Hartogh, en van de gemaghtighden der andre Landtschappen, zoo werd zwaarigheit voorgewendt by de Hollandsche, Zeeuwsche, en Uitrechtsche, als niet gelast daartoe van hunne meesters, om reedenen die de zaak vordert dat wy althans ontfouwen. Wy hebben, daar 't tydt was, vermeldt, hoe quaalyk den Staaten deezer drie oorden aan Franschen ooverheer lust-

(1) *Echter*, op nieuws, andermaal.

(2) *Oovertalligh*, zeer groot.

luſtte; en hun beſluyt in Lentemaant des jaars vyf- Bl. 809.
tienhondert tachtentigh genoomen, van daartoe te beroepen den Prins van Oranje. Echter hadden, om d'andre geweſten niet ſchuw te maaken van 't werk met Anjou, de gezanten, uit den naame van Hollandt en Zeelandt, meede geſtemt tot het verdragh aangegaan in 't Pleſſis neeven Tours, en bekraftight tot Bordeaux; doch bedongen by het dertiende punt, dat deze twee gewesten moesten blyven gelyk zy jeeghenwoordelyk waaren, in 't ſtuk van den Godsdienſt en anderszins: hoewel zy, in zaaken roerende de munte, oorlooghe, ſchatting, en voorrechten tuſſen de Landen en ſteeden, zich zyner Hoogheit en der Algemeynſchappe zouden onderwerpen, volghends de verdingen en handelſluytingen, gemaakt oft noch te maaken by gemeyn goeddunken der breede Staaten, naar den voet der ouwde gewoonten en vrydoomen. En men meende met het woordt Anderszins, het gezagh, dat den Prinſe, ſamt het recht, dat, om 't zelve te mooghen vermeerderen, deezen Landtſchappen toegeſtaan was by de Gentſche Bevreeding: hoewel zeer weynigh perſoonen, die ter vergaadringe der Hollandſche oft Zeeuwſche Staaten verſcheenen, van dit geheym wiſten. Ook was dit, voor 't ſluyten des handels, den Hartooghe alzoo beduydt; en hy daarmeê te vreede geweeſt, beloovende den Prinſe, die uitlegging te laaten (1) ſtadt grypen by twee bezondere * Weederbrieven: aan de welke, bevordert door Aldegonde, zyne Doorluchtigheit nochtans geen genoeghen nam. Nu hadden de Staaten van Hollandt, tot Amſterdam, op den vyftienden van Lentemaant des jaars vyftienhondert eenentachtigh, zyner Doorluchtigheit aangebooden het opperbewindt, te voeren, niet op 's Kooninx als voor heene, maar op haa-

* Renverſaal-brieven.

(1) *Stadt grypen*, plaats grijpen. *Stad* voor *plaats* hebben wij nog in *Stadhouder*, *in ſtede*, enz. overig.

Bl. 809. haaren eyghen naame. Ende hoewel de Prins, dat pas, kleene geneeghenheit daartoe toonde, dringende op 't huldighen van Anjou; zoo had hy nochtans, op den vyfden van Hooymaandt des zelven jaars, voor zoo lang als de krygh zoude duuren, daarin bewillight. Hier op, voorts, waaren, van de opdraght by de Staaten, van d'aanveyrding by den Prinse, brieven gemaakt; en de eeden gedaan op den vierentwintighsten der zelfste maant, ter eene zyde by zyne Doorluchtigheit, ter andre by de gemaghtighden des Eedel-
— 810. dooms, en der steeden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyde, Gouwde, Rotterdam, Gorkum, Schiedam, Briel, Schoonhooven, Alkmaar, Hooren, Enkhuizen, Eedam, Monnikkendam, Purmerendt: al de welke, tot bewys van dien, hunne naamen geteekent hadden, op den rug huns briefs, die niet vermaande van Amsterdam, Woerde, Ouwdewaater, Muyde, Naarde, Weesp, Heusde, Geertruidenbergh. Noopende de form der aanstaande regeeringe, begreepen beyde de brieven zeekre alalleensluydende voorwaarden: waaronder deeze in wightigheit uitstaaken. *Dat de Prins, zonder verlof der Staaten, zouw mooghen bezetting leggen in alle plaatsen daar 't hem goedt dochte. Dat hem vry stonde, als 't noodt deede, de Amptmannen en Wethouders buyten 's tyds te verwisselen met kennis van zaaken en van 't meeste deel der vroedschap van de plaatze, zonder verkorting der voorrechten; al de welke hy in kracht hadde te houden, uitgezeyt de geene die by den Hartogh van Alva, oft zyne naazaaten in de Landtvooghdye, sint het begin der waapeninge van Hollandt en Zeelandt, verleent waaren. Dat hy, belangende den Godsdienst, alleenlyk handthaaven zouw den gezuyverden; doch niet gehengen, dat yemandt, geloofsweeghe, onderzast, gemoeyt, oft beleydight wierde.* Met de Staaten van Uitrecht haaperde 't stuk eerst aan twist in 't raamen van 't geen zy op den Prinse (1) bespreeken wil-

(1) *Bespreeken*, bedingen; van *besprek* voor beding, het-

wilden; daarnaa aan andre toevallen. (1) Maar die Bl. 810.
van Hollandt waaren allenskens verder geschreeden, raadzaam vindende, zyner Doorluchtigheit, zonder bepaaling van tydt, de hooghe Oovrigheit, onder den tytel van Graave, volkoomentlyk op te draaghen; en hadden, dienaangaande, met haar begost te handelen: oordeelende de wereldtkundighe luyden, dat het den gansche Neederlande tot nut, en der Fransche maght tot eenen breydel dienen zouw, indien d'andre gewesten, wen men 't hun te zuur maakte, de hulp der Hollandsche Bondtgenooten, ongezwicht van uitheemsch geweldt, t'eenen toeverlaat hielden. In dit gewricht nu der dingen, op dat de weyghering der gemaghtighden van Hollandt in d'andre geenen afkeer van 't huldighen des Hartooghen baarde, lieten zy zich ooverreeden door den Prins, tot (2) leesting van den zelfsten eedt, naa

hetwelk, onder anderen, voorkomt in het XIII B. dezer *Hist.* (D. IV, bl. 166.): „ Zulks Ennes zich opgeeven „ moest, en tot Groninge gebraght werd onder *besprek* „ van des Raads en niet der burgeren gevangen te zijn."

(1) *Maar die van Hollandt* enz. Alles, wat tot de Opdraght der hooge Overigheid, en later van de Grafelijke regering over *Holland* en *Zeeland* aan WILLEM I. betrekking heeft, is breedvoerig en naauwkeurig opgehelderd door den Hoogleeraar KLUIT, in het I D. van zijn hoogst voortreffelijk werk, getiteld: *Historie der Hollandsche Staatsregering.*

(2) *Leesting*, aflegging, hetgeen met een bastaardwoord *praestatie* genoemd wordt. *Leesten*, in het Hoogduitsch *leisten*, is ook bij KILIAAN opgeteekend, die het door *praestare*, *satisfacere*, *perficere* verklaart. Men vindt het woord mede bij andere Schrijvers van dien tijd, als bij HUYGENS, in zijne *Korenbl.*, I D., bl. 398:

Ded' ick het yverigh, en met de selve trouw
Die 'ck noch het Vaderland, als 't zyn most, *leesten* zouw.

Thans is het woord buiten gebruik, en zou, als Germanis-

Bl. 810. naa dat zyne Doorluchtigheit van hem verkreeghen had eenen bondigher * weederbrief, meldende, *Hoe zyne meening nooit geweest was, de Gentsche bevreeding, oft zyne beloften, gedaan aan den Prinse, eenighszins door 't verdragh van Bordeaux te verachteren; nochte dat hy althans verstond, de Staaten van Hollandt, en Zeelandt, en Uitrecht, zoo hunne gemaghtighden zich tot zweeren neevens d'andre voeghden, voorder daardoor te verplichten, dan tot eendraght in 't voeren der oorlooghe, opbrengen huns aandeels in de kosten der zelve, gelyken voet op 't stuk der munte, en 't handthaaven onderlinx van de vrydoomen, rechten, en gewoonten der Landtschappen.* De Uitrechtsche gemaghtighden, echter, bewillighden in geene beloften van manschap; en stonden alleenlyk oover 't beëedighen der andre, onder schriftelyke kennis dat hun zulx tot geen naadeel zouw strekken. Zoo deeden ook de Geldersche. Die van Oovercyssel, en die van de Ommelanden, vonden zich toen in de vergaadring der Algemeyne Staaten niet. Doch die van Gelderlandt ooverquaamen, op den derden van Grasmaant, met Anjou, en naamen hem aan t'hunnen Hartooghe, en Graave van Zutven. De Staaten van de Groningen oft Vriesche Ommelanden tussen de Eems en de Lauwers, erkenden hem, daarnaa, meede voor hunnen Heere; ontfingen den zynen, en deeden hem hunnen eedt, door hunne gemaghtighden: waaraf, op den twaalfden van Zoomermaant, brieven verleeden werden, in de welke hy zich, onder andre, ook den tytel van Graave van Hollandt en

— 811. Zeelandt toeschreef. (1) Oover al dit geloofden de Span-

* Renversaal-brief.

nismus, gewraakt worden. Dat het echter reeds van de vroegste tijden tot onze taal behoorde, blijkt uit eene aanteekening achter het I D. van den *Spiegel-Hist.* van MAERLANT, bl. 26—28.

(1) *Oover al dit*, dat is, om of wegens al dit. *Waaroover*,

Spanjaards noch niet, dat Oranje het recht meende Bl. 81 L.
met den Hartogh; maar slechts war tussen Vrankryk en Spanje zocht, denkende midlerwyl diep te wortelen in 't bewindt, en dat hem geen' geleeghenheit faalen zouw, om, ter eene tydt oft ter andre, de Fransoyzen te schuppen. Ende het scheen zeeker niet veyligh voor Engelandt, Vrankryx verheffing door 't aanhechten van Neêrlandt te gehengen; ook geen oorber voor Vrankryk dien wasdoom aan de Engelschen toe te staan; nochte wenschlyk voor eene van beyde die kroonen, dat de Spanjaardt weeder meester wierde; jaa raadzaamer voor Spanje zelf, te lyden dat hier de Prins, dan het een oft het ander van twee zoo maghtighe volken, heerschte.

De zorghen der nieuwe Vorstlykheit naamen haaren aanvang met een verzoek op de Prinsen van Oranje en Espinoy, samt hunne byzitters in Raade, om oopening van 's Lands zaaken, en aanwyzing van wegh tot het herstellen van den Staat. Waarop die Heeren by geschrift vertoonden, *Dat nocht burgherlyk bestier, nocht Rechtspleeghing, nocht krystucht, streek houden konden, daar 't aan getrouwen* (1) *boezem van gemeene penningen mangelde. Dat de schattingen niet behoorlyk en eenpaarlyk geïnt werden. Dat men een' lyst van 't volk, en ooverslagh van de kosten des oorloghs behoefde te maaken, om t'elker maant op de betaaling te passen. Dat men moest zien af te reekenen met de krysluyden, en hen by verdragh te paayen; ook beeter orde te raamen, teeghens den aanstaanden tydt, te beginnen met den eersten van Grasmaant. Hoe men 's Lands inkoomsten zouw vermeeren mooghen, by verscheyde manieren, die zy te kennen gaaven. Dat men, gemerkt de sterke toerusting des vyands, diende t'zynen weeder-*

oover, voor: *waarom*, kwam ons in het voorgaande reeds meermalen voor.

(1) *Boezem*, voorraad, kas. Zie de aant. op bl. 206 van het II D.

1581. *derstandt een heyr van de troepen die in 't Landt waaren op de been te brengen, terwyl d'uitheemsche verwacht werden: en naardien dit niet doenlyk viel, zonder den knechten een maant, den ruiteren anderhalve maant solds aan te tellen; zoo behoorden de Landtschappen, die hun aandeel in de bewilghing van Oestmaant leftleeden noch niet hadden opgebraght, veyrdighlyk, in afslagh van dien, twee maanden schattings te verschaffen. Dat tot de achtbaarheit en vordering der rechtspleeghinge vereyscht werd het weederinstellen des grooten Raads van Mechele; oft anders 't vermeerderen van 't getal der geenen, die reeds genoemt waaren om te dienen in den heymelyken Raadt. Hoe 't hun noodigh docht, tot weering van allen omkoop en zydgangen, de luyden van den Raadt van Staate; van den Heymelyken, van dien van de geldmiddelen, en hunne onderworpelingen, jaarlyx te voldoen van hun wedde; 't welk men zoude mooghen vinden uit de Geestlyke goedren, oft anders, tot minste quetsing der gemeente; 't en waare de Staaten zich eerstdaaghs voeghen wilden tot verhooghing der (1) Vorstlyke haave, op dat de betaaling der voorzeyde Amptluyden, zommighe der welke oover achterstal van vier, vyf, jaa zes jaaren klaaghden, daaruit vervallen wierde.* De Hartogh, naa 't ooverweeghen van den inhoudt, stelde, om 't gevoelen der Staaten op elk punt te verstaan, 't geschrift in hunne handen; en dat (gelyk hem de tong aardigh gehangen was) met oovervrundtlyke aanspraak, die niet aasemde dan leevendighen yver tot louwtere gloory, te verdienen door 't betrachten van zynen plicht en 't heyl des volx, dien hy zyn bloedt ten beste bood.

De Roomsgezinden, hebbende nu eenen Heer van 't

(1) *Vorstlyke haave*, Vorstelijke bezitting, of, gelijk men bij BOR, II D., bl. 311, leest: *Vorstelijke domeinen.*

't zelfste geloof, gingen hem aan, om vrye oeffe- Bl. 811.
ning van Godsdienst; dewyl ze hun, feedert acht maanden herwaarts, meestendeels was verbooden geweest. Toen oopenbaarde zich de kommer van 't regeeren eener tweedraghtighe gemeente, in een' zaak, die nocht voeghlyk van hem geweyghert kon worden, nocht ingewilligt zonder den grootsten hoop der burgherye te mishaaghen. By de Majestraat, en al de leeden van Antwerpen dreef hy eevenwel deur, dat, in de kerke van Sant Michiels — 812.
klooster, die hem geoopent was, alle Roomsgezinden, hebbende de laatste drie jaaren in der stadt gewoont, zouden mooghen verschynen zonder waapenen; mits afzweerende te voore den Kooning van Spanje, en eedt doende aan zyn' Hoogheit en de stadt; zonder ook elders hunnen Godsdienst te pleeghen, dan naar luydt der voorgangene keure. Maar elk bykans bleef voor eerst uit de Mis, om buyten dien eedt te blyven. Daarnaa, allenskens verstout, quaamen zy onbeëedight te kerke. Dies drong men, op den elfden van Grasmaant, d'onwillighen tot het zweeren, by straffe van tweehondert gulden ten behoeve der armen.

Terwyl de Staaten op 't boovenverhaalde geschrift raadslaaghden, rypte teeghens den persoon des Prinsen van Oranje een toeleg, die in deezer wyze besteeken, ter proeve gebraght, en vergaan is. Johan d'Isuncha, Biskayer, gebooren tot Victoria, en eertyds bewindsman oover de lyftoght der Spaansche heyren in Neêrlandt, had, sint het verkundighen des laatsten bans van Philips teeghen den Prins, gemaalt op verscheyde middelen om zyn' Doorluchtigheit ter doodt te brengen; en niemandt daartoe bequaamer geoordeelt, dan eenen Gaspar d'Anastro, zynen landsman; die, naa veel ramps geleeden by den koophandel, op 't punt stond om (1) achter uit te vaaren; zulx geen stuk zoo oevel oft

(1) *Achter uit te vaaren*, zoo veel als *bankroet te speelen*, welke uitdrukking van denzelfden persoon gebezigd wordt bij BOR, II D., bl. 315.

Bl. 812. oft hachlyk ſcheen, des hy, verrukt van wanhoop, zich niet willigh onderwinden zouw. De berooyde koopman dan, aangezocht by brieven, by booden, van Iſuncha, ontfing ten laatſte een bondtſchrift geteekent by den Kooning, dat hem (voerd' hy 't werk uit) tachtentighduizendt dukaaten aan gelde, oft de waarde aan renten beloofde, booven een' Commandery van Sant Jakob. Naa veel ooverlegs in 't hart, te blood om eighen lyf te waaghen, ontdekt hy 't verloop zyner zaaken aan eenen Antonio Venero zynen kaſſier, ook Biskayer, met heete traanen: en, als deeze dien gelyken vloedt van meedelyden afdreeven, verhaalt hem 't gehandelde met Iſuncha, en ſlaat acht op zyn gelaat, oft het eenighe prikkels van (1) bekooring zouw melden. Maar de kaſſier, 't zy mits aanſtoot in 't geweeten, oft om 's gevaars wil, yſd' 'er af. Toen ſchiet Anaſtro uit, van eenen andren zynen dienaar en landsman, genaamt Johan Javregui, jongeling van twee oft drieëntwintigh jaaren, kort van leeſt, ſomber en ſtyfzinnigh van aardt; die (zoo hem docht) wat hy ook aannam te beſtaan, onverſchrikt volvoeren zouw: en vraaght Venero, oft hy deezen niet ſtreng genoegh tot den aanſlagh hiel. Daarop wendde Venero voor, dat bedenklyk viel, oft men geen' zonde maaken moeſt van den onvoorzighttighen jongman in zyn kenlyk bederf te mennen. Toen braght Anaſtro by, dat de Prins, door den Kooning die de plaats des gerechts bekleedde, voor weederſpannigh en doods eyghen verklaart was; zulx eenen yghelyke vry ſtond, hem, als wettelyk verweezen, om den hals te helpen; en dat hy hierin vaſt ging, hebbende daarop doen raadspleeghen met verſcheyde Godtgeleerden in Spanje. Voorts beveelt hy Venero te vertrekken; roept Javregui, en aanheffende met een' zucht uit het diepſte der borſt

(1) *Bekooring*, verzoeking.

borst getooghen, zeyt hem; *Zonder te zyn meer* Bl. 812.
dan verzeekert van uwe trouw en deftigheit, gegrondt op Godtvruchtighen yver, ik zoude my, in deezen droeven staat der gemeyne en myner bezondre zaaken, t'uwaarts niet keeren. Ghy ziet myn' ooghen roodt en gezwollen, en kunt, zoo ik achte, de oorzaak wel afmeeten. Want al oover een' wyl heb ik gespeurt, hoe wee u 't hoonen onzes Kooninx, en d'ellende van dit gewest doet, dat wy, hoewel gebooren in Spanje, voor onz tweede vaderlandt houden. Hoe ghy u quelt in 't ongeluk, dat my, buyten eyghe schuldt, door bankbreuk van andren ooverkomt, is my ook wel gebleeken. Lang heb ik vergeefs naa eenigh oopen rondom gezien: nu vertoont'er ons de Heemel een, waardoor ghy uwen Kooning, uw vaderlandt, en my teffens, uit deeze doolhooven van beroerten en benauwtheeden redden kunt. — 813.
Denkt eens om den vlechter en aanfokker der zelve; om dien Oranje: die eerst Goode, thans zynen Landsheere, trouw brak. Denkt, hoe hy, rechtelyk gedoemt daaroover, zich vervorderde, met uitgeeven van dat lasterlyk schrift, de Kooninklyke eer en achtbaarheit te vertreeden. Denkt hoe hy eyndtlyk de Neederlandsche zielen, betoovert door zyn' gemaakte (1) *meewaarigheit, tot inhaalen van vreemden Vorste vervoert heeft. Deeze eedtschender moet van kant. Staatlyke belooningen heeft daartoe de Kooning gestelt. Maar door deeze, die nochtans ten aanzien myner en uwer geleeghenheit niet te verwerpen staan, word ik niet zoo zeer beweeght, als door aantuyghing van 't gemoedt, dat ons* (2) *vuydigheit, jaa trouwloosheit verwyt, indien wy eenen tieran, Gods en der menschen vyandt, gebooren tot uitrooying deezer Landtschap-*

(1) *Meewaarigheit*, vriendelijkheid, minzaamheid. Vergelijk de aant. op bl. 21 van het I Deel.

(2) *Vuydigheit*, lafhartigheid. Zie de aant. op bl. 403 van het II, en bl. 325 van het IV D.

Bl. 813. *schappen, langer in 't leeven lyden.* Hier zweegh hy, besproeyende, gelyk voor heen, zyn' wangen: en ziende den knecht, eer die eens kikte, met onverdraayde ooghen, en ganschen aanschyn, 't schelmstuk belooven, knelt hem tussen de armen. Daarop berst Javregui uit, met onbedeesden mondt: *Hier hebt ghy my gereedt. Niet van heeden oft gister is 't, dat ik dit in mynen boezem brouw. Althans gemaghtight tot den neêrslagh, wil ik 'er flux meê deur; my kreunende des gevaars eeven luttel als der voorwaarden, daar ik niet op ding, zynde verzeekert te sterven. Raamt maar wat best dienen zal, een' kling oft een zinkroer. Ik, ongewoon 't vuurwaapen te handelen, zal wisser met de dag treffen. Myn eenigh verzoek op u is, dat ghy, in uwe gebeeden, mynen geest zynen Schepper aanbeveelt; en van den Kooning verwerft, dat hy, zorgh draaghende voor mynen ouwden vaader, hem zyne korte daaghen in geen' slordighe armoê laat' eyndighen.* Hier viel hem Anastro dus in zyn' woorden: *O loflyk voorneemen! O braave rustigheit! Dan ik wilde wel, dat ghy beeter uitgang hoopte, en de gloory te genieten, die zoo eedel een' daadt zal kroonen. Schept dit vertrouwen uit de kraft van 't Heylighdoom, dat ik u leevren zal.*

Toen geeft hy hem een taafelboexken, en eenighe briefkens, gevult met gebeedekens, en beloftenissen van vasten, beedevaarten, ryke schenkaadjen aan Christ- en Mariebeelden, indien hy te lyf bleeve. Zeeker geschrift, om in geval van vankenis te dienen, voeght hy booven al hierneevens; beloovende by 't zelve, uit 's Koonings naam, dat de stadt alle wenschlyke voorwaarden van zyne Majesteit verkryghen zouw, zoo de Majestraat zich heuslyk droeghe teeghens den handtdaadighen. Met deezen toeverlaat (1) gordde hy listelyk het opzet van den

(1) *Gordde*, sterkte, eigenlijk besloot, of bevestigde het, als met een' gordel. Hierop slaat de volgende uitdruk-

den raazenden gezel, op dat het, met flaauwen der eerste hitte, 't welk geschaapen was in berouw van zoo reukeloos een erbieding te eyndighen, hem niet quaame t'ontglyen. De stoutheit dan, geblinddoekt van (1) oovergeloof, en gestyft door aanblik van straffeloosheit, bleef (2) steegh: en daar werd (3) bestemt, tot d'eerste quetsuur het zinkroer te gebruyken. Javregui voorts, beloerende zyn' stonde, besloot, den achttienden van Lentemaant, eenen zondagh, dien de Christlykheit beveelt met Godtzaalighrusten te vieren, door zoo heylloos een werk t'onteeren. Anastro, hebbende den Ammiraal Treslong diets gemaakt, dat hy in haaste naa Kalis reyzen moest, om zyn bederf te verhoeden, door 't berghen van veele goedren, die anders, mits 't ooverlyden zyns bewindsmans aldaar, volghends de rechten van Vrankryk aan den Kooning vervallen zouden, (4) ging hem voorschryven af, aan den hee- | Bl. 815.

drukking, *opdat het hem —— niet quaame t'ontglyen*, waaruit op nieuws de keurigheit blijkt van onzen Schrijver in het volhouden der eens gebezigde overdragt.

(1) *Oovergeloof*, bijgeloof, in welken zin dit woord ons reeds dikwerf voorkwam.

(2) *Steegh*, bij verkorting van *stedig*, beteekent halsstarrig, onverzettelijk. Het wordt bijzonder gezegd van paarden, die weigeren, zich door het gebit en teugel te laten bedwingen. Het meer bebruikelijke *stug* is daarmede naauw verwant.

(3) *Bestemt*, bepaald, vastgesteld.

(4) *Ging hem voorschryven af*, dat is, verkreeg op eene slinksche, listige wijze van hem voorschrijven. Zoo gebruikt HOOFT elders de spreekwijze: *iemand een geheim, een geschrift afgaan*, voor: hem hetzelve listig afpersen, de ontdekking of overgave daarvan van hem verkrijgen, met name in zijnen *Henr. de Gr.*, bl. 4: „ ende *gaat* „ alzo den onbedachten, oft door de ziekte ydelhoofdi- „ gen mensche, niet alleen 't *geheim*, maar ook *dubbeldt* „ van zynen lastbrief *af*." Vergelijk ook bl. 109 van hetzelfde werk.

Bl. 813 heere van Zweevezeel, zynen Steêhouder tot Duynkerke; en vertrok, op dinxdagh, den dertienden der maant, uit Antwerpen derwaarts, oover Brug.

Ten gezetten daaghe bieghtte zich d'ander aan eenen Antonis Timmerman, Dominikaaner Monnik, gewoon ter ſluik Miſſe te doen in 't huys van Anastro; en voeghd' 'er in 't leſt by, wat hy teeghens Oranje in den zin had. Timmerman prees het ſtuk, mits dat hy 't, zonder zucht tot eyghe baat, ter
— 814. eere Gods, en ten gemeynen nutte des Koninx en vaaderlands aanvinge. Hebbende, daarop, quytſchelding van zonden, en 't misbroodt ontfangen, beveſtighd' hy weederom zyn beſluit aan den Monnik; dronk een' teugh Malvazeys; en nam zynen wegh naa de huyzingen der afgebrooke burgh, daar de Prins geherberght was. Dees, des uchtents ter preeke geweeſt, hield nu zyn middaghmaal, in 't oopenbaar op de groote zaal, neevens zyn' kindren, met de Graaven van Laval en Hoohenloo, twee zoonen van Graave Johan van Naſſau, de Heeren van Bonnivet en Pruneaulx. Naa 't opneemen der taafelen, als hy, omringt van Heeren en Eedelluyden, naa zyn' kaamer ging, neemt Javregui, gemengt onder den ſtoet, met de bus onder den hoedt, zyn' Doorluchtigheit waar; en jaaght haar eenen koeghel onder 't rechte oor in, die door 't geheemelte des monds, beneeden 't ſlinke kaakebeen, met breeken van eenen tandt, uitquam. Mits oovermaat van kruydt, borſt de loop, en bezeerde zynen duym. Daar zyn'er, die melden, dat hy echter niet liet naa zyn' dolk te taſten. Maar, 't zy uit zorghe daarvoor, oft uit onbedachte heevigheit, eenighe hofjonkers braghten hem ylinx twee oft drie rappierſteeken. De Prins, (1) bedodt door den ſlagh,

(1) *Bedodt*, verſuft, bedwelmd, buiten bewustheid gebragt. Onze Schrijver gebruikt het in zijnen *Tacitus* meermalen ter vertaling van het Latijnſche *perculſus*. Dus leest men aldaar, bl. 8: „ *Bedodt* door d'onvoorziene „ vraa-

slagh, zoo hy sedert vertelt heeft, meynde in 't Bl. 814.
eerst dat'er een stuk van 't getimmer stortte: daar naa bezweek hy, met verdonkring van gezight; en werd alzoo van de omstanders geschorst. Thans, koomende allenskens tot zich zelven, en bevroedende, aan 't gerucht, en den brandt in zyn hayr, wat'er gebeurt was, riep, *Ik vergeeve hem myn doodt; spaart den misdaadighe.* Dan die was reeds door de helbardiers voorts afgemaakt. In 't leyden zyner Doorluchtigheit (1) naa 't gemak, zeyde zy meerwerfs, slaande de ooghen op de Fransoysche Heeren, *Ach! hoe getrouw eenen dienaar verliest zyne Hoogheit?*

De faam terstondt aan 't hollen door stadt. Daar ryst maghtighe beroerte. Men sluyt'er de poorten; spant'er de kettingen; yder spoeyt zich gewaapent (2) naa zynen hoefslagh toe. Waardoor die beweeghenis eenigher wyze werd in dwang gehouden. Grooter ontsteltheit bedremmelde 's Prinsen hofgezin, mits arghewaan op de Fransoyzen; als oft zy, meewustigh des bedryfs, om den oorspronk van dien te verduystren, den moorder, die ook op hunne maniere gekleedt was, niet uit bobbeling van gramschap, maar met bezinden raadt, hadden omgebraght. 'T zelfste bedenken viel op de trauwanten: zulx m''er vol omziens en vreeze was, dat het stuk, (3) onderleyt by eenen man, met verzaamelt geweldt zouw hervat worden. Hohenloo, derhalven, doet strax alle deuren met wisse wachters bezet-

„ vraaghe, zweegh hy een luttel." Verg. ook bl. 98 en 173, alsmede onze aant. op bl. 314 van dit D.

(1) *Naa 't gemak*, naar de kamer. —— *Gemak* wordt door KILIAAN opgegeven, als dezelfde beteekenis hebbende met *kamer*.

(2) *Naa zynen hoefslag*, dat is, naar den hem toegewezenen post. Zie de aant. op bl. 27 van het II D.

(3) *Onderleyt*, ondernomen.

Bl. 814. zetten; de meenighte ruymen, en de geenen daar men aan twyfelde. De Hartogh was in Sant Michiels klooster; deeze juyst zyn geboortedagh; en, om de feest van dien te houden, groot gereedtschap gemaakt, tot steekspeelen, banket, en (1) mommeryen, teeghens den aavondt. D'eerste maare, die hy kreegh, luydde dat de Prins het al afgeleyt had. Byster versleeghen hier door, en zich inbeeldende 't quaadt vermoeden, dat men allom nu teeghens de zynen uitstrooyde, liet hy de vreughdstaatzy vaaren, en zond getrouwe luyden aan zyne Doorluchtigheit. Deeze, als op haar uiterste, beklaaghde 's lands ongeluk, samt de moeyte, beschooren voor den armen nieuwen Vorst; en vermaande de teeghenwoordighen t'zyner gehoorzaamheit, met aantuyghen dat zy, in dien staat der dingen, geenen bequaamer tot hunne bescherming wist. Haare dienaars voeghden zich meest al ontrent haar: dan haar zoon Graaf Maurits, gaande toen in zyn vyftiende jaar, maar verreziende booven zyn' ouwderdoom, gaf zyner droefheit, hoe groot zy was, zoo veel niet toe, oft hy (2) beleedighde zich tot vlytigh schouwen van 't lichaam des moorders. De bus, dien uit der handt gevlooghen, werd op de vloer gevonden; een' scheedelooze dolk in zyn boxen. Voorts had hy oover zich, een' kaars van groen was, een Agnus Dei, eenen Jesuytschen Cathechis-
815. mus, 't gemelde taafelboexken, en de papieren met gebeeden, eenighe wissel- en kundschapbrieven. Al de welke, geoopent en doorzien by den Heer van Al-

(1) *Mommeryen*, maskeraden. Zoo leest men ook in den *Trouring* van CATS, bl. 394, 4°.:

Soo dat er nachtgeloop en vreemde *mommerien*
Zijn in het weelig Hof en overal te zien.

Zie verder HUYDECOPERS *Proeve*, I D., bl. 475 en volgg.

(2) *Beleedighde zich*, verledigde zich, hield zich bezig.

Aldegonde, en blykende geschreeven in Spaansch, Bl. 815.
de achterdocht, die men op de Fransoizen had, wegh naamen.

Immiddels werd de Prins te bedde geholpen, de wonde gezalft, met eenighe hoope van geneezing; dewyl hem gezicht, nocht spraak, en, voor al, 't verstandt niet begaf. Zynde hem ontraaden veele woorden te gebruyken; schreef hy met vaste en veirdighe handt. De groote kropaader vond men afgeschooten: doch 't vuur, oorzaak dier schaade, had ze weeder (1) eensdeels geboet, toeschrookende de eynden; daar anders kleene kans tot stelpen van 't bloedt zouw geweest zyn. Men bedaard' 'er dan yetwes: en zich moeyende alleenlyk met naaspeuren van de waarheit der zaake, deed den dooden, oft hy te kennen waar, op de markt en een' schavot, aan een' paal zetten. Door deeze en andre naarstigheeden quam zyn naam aan den dagh. Waarop de kassier en de Monnik gevangen werden; met noch etlyke van Anastroos huysgenooten, die, onschuldigh bevonden, thans weederom los raakten. Venero, in 't eerst, speelde den onweetende: maar, als men hem 't lyk toonde, bekend' hy dat het Johan Javregui was, en bestorf van vertzaaghtheit. Des andren morghens kreegh men brieven van Anastro, uit Brug, aan hem: waar door hy oovertuyght alles grondigh ontdekte. Timmerman ook, gemelt van hem, zagh met loochenen niet te winnen, en verklaarde op 't laast, van gevoelen geweest te zyn, dat elk, met goeden gewisse, den Prins, uit kracht van 's Kooninx ban, moght ombrengen; maar, dat hy, alsnu hebbende aandachtelyker daarop gelet, die meyning verworp, biddende de rechters om vergiffenis, en deeze verklaaring te voeghen by zyne voorighe belydenis, zoo zy naamaale wierd' uitgegeeven; op dat niemandt hem hielde

(1) *Eensdeels*, voor een gedeelte, eenigzins.

Bl. 815. de voor gestorven in die dooling. Ten zelven daaghe werdt het lichaam van Javregui gevierendeelt; het hooft geplant op een bolwerk der Burgh, dat naa (1) 't kiel strekte; d'andre leeden tot vier poorten uitgehangen. De Prins, verwittight dat Venero en Timmerman sterven zouden, schreef met eyghen handt aan Aldegonde, dat hy hun de misdaat, voor zoo veel z'hem aanging, vergaf, verzoekende dat men hun, al moghten zy misschien een' harde straf verdient hebben, een' korte en zaghte doodt deede. Dies wierden zy eerst aan staaken gewurght; toen aan vier stukken gehakt: die hingh men ook ter poorten uit, en stelde de hoofden op twee andre bolwerken van 't Slot: van waar zy, vier jaaren hiernaa, als Parma de stadt gedwongen had, door de Jesuyten werden afgenoomen, oopenbaarlyk als heylighdoom geëert, en eyndtlyk begraaven.

Anastro, tot Duynkerke gekoomen, vruntlyk ontfangen, en ten eeten genoodight van Zweevezeel, verworf gewenschte afveirdighing, en eenen tromslaagher om vrye reyzbrief tot Greevelinge van la Motte te gaan haalen. Dien boode verzocht hy te spoeyen, hem beloovende een goedt stuk gelds; en vond', geduurende 't uitzyn des zelven, zich zeer beteutert, van waar dat de bommel ondertusschen moght' uitbreeken. (2) Bet ooverstreed hem de verquik-

(1) *'T kiel.* Bij KILIAAN vindt men onder anderen *kiel*, *kille*, hetwelk hij door *statio*, *palus littorea* verklaart, waarbij onder *kille*, *kiele* nog gevoegd is *locus in litore sinuosus*, *sinus*. Men schijnt dus door het *kiel* hier te moeten verstaan eene bogtige plaats in den oever der rivier, geschikt om schepen te ontvangen. Misschien echter beteekent het meer bepaaldelijk de plaats, waar het havengeld betaald wordt. Immers leest men bij denzelfden KILIAAN *kielen*, *verboomen*, *veetigal portitori solvere*, den havenwachter tol betalen.

(2) *Bet overstreed hem de verquikking zyn' anxt*, dat is, de verkwikking, of de verdrijving van zijne vrees deed den angst, waardoor hij gefolterd werd, nog klaarder

quikking zyn' anxt, als hy, verbaast van blydschap, den weederkeerenden tromslaagher, in plaats van eenen dukaat, wel dertigh dubble Spaansche pistoletten toeworp. Waaroover de tromslaagher schalk oogh kreegh, en den Heere Zweevezeel aandiende, dat de koopman yet snoods onder de leeden moest' hebben, en raadzaam waar hem aan te houden. Maar Zweevezeel, ten opmerke van Treslongs gunstbrief, ontzagh zich des. D'ander was geen' twee uuren uit Duynkerke geweest, of daar quam schryven van den Ammiraal, dat men Anastro zouw in hechtenis neemen, wiens dienaar met een' scheut des Prinsen koonen gegrieft had. Toen verfoeyde Zweevezeel zyn' suffigheit, en deed hem daadtlyk van een' vaan paarden, met volle ren, doch te spaade, naajaaghen. De Spanjaardt, in veyligheit geraakt, trok, graaghlyk aanneemende d'eerste en heetste tyding, voorts naa Doornik; en beroemde zich van 't aanstichten der moordt, als eener doorluchtighe daadt, by den Prinse van Parma. Jaa, opgeblaazen met vertrouwen op de kraft zyns vernufts en (1) vroedtmaakens, mits hem gelukt was den dommen quant tot draaven in zyn' doodt te bekallen, waand' hy wonderlyke dingen door (2) gebloemde reedenen te kunnen verrichten; en vermat zich den Ammiraal van Zeelandt, en verscheyde plaatsen op 's Kooninx zyde te trekken, zoo de beloften, die hy haar doen zoude, by Farneze, be-ves-

Bl. 815.

— 816.

der blijken. *Iemand iets overstrijden* beteekent, iemand van iets overtuigen, dat door hem ontkend wordt. Dus leest men in den *Tacitus*, bl. 216: „ Nero verbaast en „ graagh om zyn' moeder om te brengen, is tot geen „ uitstel te brengen geweest, eer Burrhus haar' doodt be- „ loofde, indien haar 't stuk *overstreeden* wierdt." Hier dient *overstrijden* ter vertaling van het Latijnsche *arguere*.

(1) *Vroedtmaakens*, wijsmakens.

(2) *Gebloemde*, gepronkte, opgesierde.

Bl. 816 veſtight wierden. De Landtvooghdt, oft ſtellende eenigh geloof in zyn ſnorken, oft peynzende dat het in allen gevalle niet hinderen kon de ſteeden (1) te tintelen, veirdighde, den tweeëntwintighſten van Lentemaant, aan de regeerders van Antwerpen, Bruſſel, Gent, Brugge, Mechele, Ypere, Ouwdenaarde, Duynkerke, Berghen op Zoom, en elwaarts, brieven af: waar by hy hun zyne behulpzaamheit, t'eener genaadighe verzoeninge met den Kooning, aanbood; als hoopende, dat, met het eeuwigh ſluyten van 's Prinſen ooghen, dien hy voor oorſpronk der gemeyne ellenden ſchold, de hunne zouden geoopent zyn. Aan Treslong ook, en den ſcheepshopman Marten Drooghe, ſchreef Anaſtro; en neevens hem, aan den Ammiraal, de Prins van Parma zelf. Maar eene ſtadt, jaa enkel perſoon niet, die daar door eenighszins bleek te wankelen. Ten teeghendeele vervloekten zy zoo gruwlyk een voorneemen, en ontſtaaken, heftigher veel, in liefde tot Oranje, en haat teeghens de Spanjaards.

D'eenentwintighſte van Lentemaant, woensdagh, werd t'Antwerpen beſteedt aan vaſten en bidden voor zyne gezontheit, in alle kerken, met nooit geziene toeloop van menſchen: die, hoewel zy met uiterlyk ſteenen en ſchreyen, niet alleen oft des gemeenen Lands, maar elkes huysgezins vaader op zyn verſcheyden geleeghen hadde, bittere droefheit beweezen, dieper in 't harte treurden. Als 't nu zoo verre was, dat deeze noodt verwonnen ſcheen, ſloegh 't 'er ſchielyk meê om, en verdween ſchier alle hoope; mits de roove, tuſſen den vyfden en zeſten van Grasmaant, afviel; zulx de ſtrotaader, ontſprongen, oover de twaalf ponden bloeds uitgelpte. Boovendien, toogh men des, om het te verleyden, zyner Doorluchtigheit wel twee ponden af,

(1) *Te tintelen*, aan te zoeken. Zie de aant. op bl. 246 van dit D.

af, zonder dat het daarnaa luysterde. Want, om Bl. 816.
de quetsuur bequaamelyk te sluyten, kon men 't
quaalyk passen met verbandt; 't welk, styf gespannen, de keel te zeer benauwde, oft pyn en (1) toetoght verwekte; slappelyk prangende, voor de vloedt week. Naa veele middelen vergeefs aangewendt, ried Leonardo Botalli van Asti, die toen den Hartoghe voor Arts diende, dat verscheyde persoonen, elkandren verpoozende, zouden gestaadelyk den duym op het logh houden. Dit drukte met maate, zonder nochtans toe te geeven, en slechts ter plaatse daar 't noodigh was. En alzoo werd het bloedt allenskens gestremt, by behulp eener wieke bestreeken met ryp zalf, en gewentelt in heffe van gezuyvert kooperroot, dat de Alchymisten Colchotar oft caput mortuum vitrioli noemen. Dit laaste was de vondt van Josepho Michieli van Luca; die nauwlyx eenighe artsenykennis, dan uit ervaarentheit, had, en zyne geheimenissen wist konstlyk te doen achten en gelden; doch zich uitbundighlyk queet in deeze geleeghenheit. 'S Prinsen zuster, Graavin van Zwartsenburgh, verzuymde geenerley plicht van dienstveirdigheit by hem; en zyne gemaalin, Charlotte van Bourbon immers zoo luttel. Maar deeze, eerst gekrenkt door (2) verschietenis, voorts afgemat

(1) *Toetoght*, toetrekking.

(2) *Verschietenis*, schrik. *Verschieten* voor *verschrikken*, dat nog niet geheel buiten gebruik is, was bij vroegere Schrijvers zeer gemeenzaam. Dus leest men in de *Refer.* van A. BYNS, II B., bl. 34, waar van de Cananesche vrouw in het Evangelie gezegd wordt:

Al *versprack* (bestrafte) haer Christus, zy niet en *verschoot*.

En in de *Poëzy* van VONDEL, I D., bl. 123:

Ick grypende om end om dat ick hem kransfen moght,
Omhelsde niet dan wint en dunne en ydle locht;
Waar van myn hart *verschoot*, als waer 't van doodse spoken.

Ki-

Bl. 816. mat van 't waaken, viel, mits den nieuwen storm, dien haar 't ontspringen der wonde leeverde, in een' brandende koorts; en ooverleed zeer Christelyk, op den vyfden van Bloeymaant, 's morghens; als nu de Prins zynen kerkgang gedaan had op den tweeden, die, verordent tot eenen dagh van dankzegging, met wonderlyken drang van volk, (1) joo-
— 817. kende naa 't gezight zyner Doorluchtigheit, en met veel weenens van vreughde, geviert was. Met staatlyke uitvaart eener sleep van wel ontrent tweeduyzent lange mantels, en ongeveinsde rouwe, werd zy op den neeghenden, in de besnydeniskappel der hoofdkerke, ter aarde besteedt; en lankzaam vergeeten, mits 't naaleeven haarder deughden, (2) die zich niet alleen haaren eegenoot, maar al de haaren geëyghent hadden.

Als de gemoeden wat bezaadighden van deeze ontsteltenissen, voeren d'Algemeine Staaten voort met raadtslaan op 's Hartooghen voorstel; en beslooten, dat de Heeren van den Landtraadt zouden blyven in dienst, als Raadsluiden van Staate neevens zyn' Hoogheit, voor den tydt van een half jaar, ingegaan met den eersten van Sprokkelmaant; en by maniere van voorraadt, het beschik hebben van de krysgeldtzaaken, met bystandt van eenen algemeynen ontfanger, en van schatmeesters ter weederzyden der Maaze; zonder een' kaamer van beeden of schattingen op te rechten. 'T beleydt des oorloghs zouw ge-

KILIAAN heeft *verschieten*, *verschricken*, en *verschietinghe*, dat is, *verschrickheyd*.

(1) *Jookende* (jeukende) zeer verlangende.

(2) *Die zich niet alleen haaren eegenoot*, *maar al de haaren geeyghent hadden*, dat is, die niet alleen haren echtgenoot, maar al de haren ten naauwste aan zich verbonden hadden. *Ee* voor *echt*, in overeenkomst met het Hoogduitsche *ehe*, is bij vroegere Schrijvers niet ongemeen. Zie KILIAAN, bij wien ook vele zamenzettingen met dit woord gevonden worden.

geheel aan zyn' Hoogheit ſtaan. Doch die van Hollandt voeghden daarby, dat het opperge- biedt in deezen, binnen hunne grenzen, ſamt die van Zeelandt en Uitrecht, by den Prinſe van Oranje te blyven hadde, volghends de Gentſche Bevreeding. De ſom van vierentwintigh tonnen ſchats jaarlyx, belooft aan den Hartooghe by 't verdragh van Bordeaux, werd verhooght tot dertigh toe; daarenbooven, noch ingewillight vyftighduyzendt gulden ter maandt, voor een half jaar. Waaroover men hem en den Landtraade in handen ſtelde * de geley- en verlofgelden der inkoomende en uitgaande koopmanſchappen, en, tot verzeekring der voorzeyde maantlyke geldthulpe, de middelen der vertieringe van wynen, bieren, gemaal, en graan, haaring, zout, en zeep; om te doen innen hy † verzaameling oft verpachting, ten meeſten oorbaar. Des zouden die van Gelderlandt, Uitrecht, en Oover-yſſel, voor drie maanden, ingaande met den eerſten van Grasmaant, alleenlyk betaalen hun aandeel in de gemeene laſten als voorheen. Die van Hollandt, vindende geenszins geraaden onder d'algemeyne middelen de hunne te vermengen, nochte daarmeê den Hartogh en Raadt van Staate te laaten beworden, ſloeghen voor, by form van goeddunken, dat de geweſten wel zouden mooghen beſtaan met inbrengen hunner (1) middelen van ſleete, tot vervalling van de vyftighduizendt gulden ter maant, maar elk behoorde geſtelt te worden op zyn aandeel in de tweehondert vyftighduyzendt gulden ter maandt, die dertigh hondertduyzent gulden in 't jaar maakten; en daarenteeghens te genieten 't oover-ſchot der § geley- en verlofgelden, booven de laſten; Bl. 817.

* Convoyen en Licenten.

† Collectatie.

§ Convoyen en Licenten.

(1) *Middelen van ſleete*, dat is, van vertiering, zoo als zij een weinig vroeger genoemd werden.

Bl. 817. ten; dewyl de Hartogh, tot het voeren der oorlooghe, zoo te waater als te lande, meer niet van hun altzaamen dan dertigh tonnen gouds te eyschen had. Noopende 't stuk des gerechts, in byster verloop geraakt, mits de dwerreling der tyden en 't verwilderen der landtzaaten by den krygh, en zonderling mits het staaken der rechtspleeghing van den grooten Raadt van Mechele, en van den heymelyken, door verscheyde toevallen, vond men goedt, dewyl de Landtschappen noch niet hadden kunnen besluytçn, wat plaatsen en zaaken aan 't eyndtoordeel der zelve Raaden t'onderwerpen stonden, alle (1) dingtaalen, daar gebraght by * beroep, voor die reyze te herzeynden naa de gewesten waaruit zy gekoomen waaren, om (2) gesleeten te worden by de Rechtshooven aldaar, oft by andre persoonen, te kiezen door de Ooverheit, op benoeming van de Landtschappen. Tot uitwyzing der zaaken, gekoomen, oft moetende koomen, zonder beroep, (3) ten eersten gedinge, voor den grooten en den heymelyken Raad, zoude zyn' Hoogheit, uit tweeëntwintigh persoonen, te benoemen by d'algemeine Staaten, zeeven Raadsluyden kiezen; de welke ook te vonnissen hadden oover alle andre zaaken, die, naar de voorrechten en gewoonten van de Landen, tot 's
— 818. Vorsten eyghe kennisse stonden. En de gemaghtighden der gewesten zouden by hunne meesters bezorghen, dat de benoeming gedaan wierde binnen drie weeken naa 't scheyden der vergaadringe; oft, by mangel van dien, zyn' Hoogheit mooghen voortgaan met kiezen, uit de genoemden oft anderzins. Deeze benoeming lieten die van Hollandt te loor loo-

* Appel.

(1) *Dingtaalen*, pleidooijen.

(2) *Gesleeten te worden*, afgedaan, beslist te worden.

(3) *Ten eersten gedinge*, dat is, zoo als men doorgaans spreekt, *ter eerster instantie*.

loopen, vreezende 's Lands gerechtigheit daar by te verkorten; en stelden zelf, in deezen jaare, eenen hooghen Raadt van neeghen persoonen in, op naame des Prinsen van Oranje, als beroepen tot de hooghe Oovrigheit. Bl. 818.

Geduurende deeze beezigheeden t'Antwerpen, met het schikken der algemeyne regeeringe, naamen zich t'Uitrecht de Burgherhopluyden, en etlyke poorters, de zorgh aan, van de zaaken, in dien oordt, tot bondigher orde te brengen. Hiertoe begeerden zy voor al, dat het zitten der Geestlykheit onder de Staaten afgeschaft wierde, gelyk in Brabandt en verscheyde andre Landtschappen geschiedt was. De steedsche Majestraat, erduchtende de gemeente, stond het toe. Maar, de Geestlyken alzoo uit hun recht te zetten, had geen' kleene zwaarigheit in; en de Prins 't zelve verzoek, in den jaare vyftienhondert tachtentigh, afgeslaaghen: waaroover men gemaghtighden aan zyne Doorluchtigheit schikte. Eindtlyk verklaarde de Landtraadt aan d'Oostzyde der Maaze, op den vierden van Grasmaant, *Dat, tot weederzeggen van den Prinse toe, de vyf kapittelen zich voortaan met geen' Landtzaaken te moeyen hadden. Maar de Vroedschap van Uitrecht zoude, uit al de Kanoniken, benoemen tien oft twaalf, wel vertrouwbaar, en van den hervormden Godsdienst, oft toegedaan den zelven; om uit hun, by de Ridderschap en de Steeden, zes of acht gekooren te worden, die 't eerste lidt der Staaten hadden uit te beelden. Welke * gekoorelingen zouden geacht worden voor wereltlyke luyden, en 't Pausdoom en den Spanjaardt afzweeren.* Deeze uitspraak is bekraftight by den Prinse, op den veertienden van Hooimaant, en sint achtervolght tot noch toe.

In de wintersche daaghen was weynigh verricht met de waapenen. Verdugo, uitgelokt door de vorst,

* Geëligeerde.

Bl. 818. vorst, in 't lest van Louwmaant, had heftelyk besprongen een' schans, onlanx gesticht by den heer van Nyenoordt, door last van Meroode, tot Oldeborn, om de Zeevenwolden te verzeekren: doch moeten aftrekken met merklyk verlies; alzoo die van binnen zich kloeklyk weerden, en eenen sterken uitval deeden. Voorts was 'er ontzet op de been; en Nyenoordt, slaande in de staart, braght 'er etlyke gevangenen, en goeden buyt af. De Spaanschen nochtans voerden maghtighen schrik om her, met bernen en blaaken, tot dat een schielyke dooy hen weeder te nest dreef. Gelyke schaade leeden d'inwoonders van de Maare, door de Staatschen, uit Nieuwezyl. In Vlaandre, by Warkoin, vingen de bezettelingen van Meenen veele treflyke luyden, reyzende onder geley van tweehondert Albanoyzen, die verrast en gebrooken werden. In Arthoys had zeeker Fransch Hopman, genaamt Braave, behendelyk Lens bemeestert voor den Hartogh van Brabant. En de heer van Montigny, berennende terstondt de zelve stadt, was, door de bezettelingen van Kaamerik, bedwongen geweest te deyzen, met afbrek en groot gevaar, tot in de voorburghen van Douay. Doch de inneemers van Lens, thans kraftigher omringt, en quaalyk voorzien van nooddruft, tooghen daar uit, by verdragh, den eersten van Grasmaant. Op den derden deezer maant werd een aanslagh bestaan teeghens Naamen, daar de Hartooghin van Parma binnen, en de Ooverste Barlemont te dier tydt buyten was. De toeleggers voerden zwart geverwde en gevouwe ladders te paard meê. Maar strydigh gevoelen, ryzende uit verscheydenheit van kuntschappen, en vreeze voor 's vyands sterke ruitery in dien hoek, deed hen te rugh keeren. 'S daaghs daaraan, werd, door 't volk des heeren van Hooghensaxen, die tot Gelder gebood, Marten Schenk van Nidde-
819. ghem betrapt, als hy, bespiedt zynde, uit Zanthen, een vrye plaats, en behoorende onder 't Vorstendoom van Kleef, quam. Dit had hy tot zoo goedt

goedt een' koop niet, als zyne gevankenis twee jaaren te voore, toen 't hem gelukt was listelyk t'ontslippen. Want naa lang zitten moest hy ten laaste een hoogh ransoen betaalen. Bl. 119.

De Prins van Parma, gaauw in 't letten op zyn stuk, als nu die van Arthoys en Heenegouw, mits 't verdragh tussen Anjou en d'Algemeine Staaten, voor te hard' een' aanstoot tslaaghden, verkleende die vrees geenszins, maar gebruykte ze tot voorspraak, om den Waalen beeter vroedt te maaken, dat d'uitheemsche soldaaty weeder herwaarts ontbooden diende, alzoo wel hun te geval, als zy t'hunner begeerte verzonden was op hoope van verzoening ook der andre Landtschappen, die althans de Fransoyzen, hunne erfvyanden, hadden ingehaalt. Naa deezen tydighen voorstel werd lichtelyk geluystert: en zy bewilligden niet alleenlyk in zyn verzoek, maar maakten 'er 't hunne van, schikkende daarmeê Johan Sarazyn, Abt van Sant Vadast, naa Spanje, die zelf eertyds met groote heevigheit teeghens 't bedryf der Spanjaarden geschreeven had, en daarom te liever gezien werd by den Kooning, te minlyker verhoort. Philips, bestellende terstondt zeevenhondertduizendt dukaaten naa Neederlandt, beval twee Spaansche, en twee Italiaansche regementen, ten getaale t'zaamen van vyfduyzendt knechten, herwaarts hunnen wegh te neemen; die nochtans voor het eyndt van den zoomer niet oovergquaamen. Parma, niettemin, begaf zich, in 't begin der gemelde maant, te velde; en veynzende naa Meenen toe, rukte, op den achtsten, met het heyr voor Audenaarde; daar hy, betrappende eenen goeden buyt van beesten, zich daatlyk van voore en achtre begon te beschansen. Freedrik van der Borgh, Ooverste alhier, waanende dat het met ernst op Meenen was aangezien, had eenigh volk derwaarts geschikt, dat onderschept en geslaaghen werd; zulx hy zich slechts met ontrent vierhondert knechten vond. De stadt, niet groot, maar wel bewalt,

Bl. 819. en (1) neerigh, leyt aan de Schelde, in een dal, dat men meestendeels onder waater kan zetten, en bloot voor een berghsken; 't welk, zich verheffende tweehondert schreeden van haar, door den belegger met eenigh geschut, zoo op de kruyn als ter halve hooghte, beplant werd, om de huyzen te schanden, en de straaten onveyligh te maaken. Hier teeghens voorzaaghen zich de beleegherden met blindingen, ten beste des hun mooghelyk viel. De bezettelingen, onaangezien hunne weenighte, tooghen, by wylen, moedighlyk uit; maar deeden den vyandt luttel hinders, en niet weers genoegh om de weyden te verdrenken. En daar de zelve plas laaghen, beholp hy zich met eenighe platte bruggen. Aan den voorzeyden heuvel had de Opperhooftman zyne wyk met twee regementen Hoogduytschen van Marthouzen en Lehemberghe, beyde braave Kornellen. Daarteeghenoover, by de stroom, waar lanx de toevoer van Doornik quam, lagh de Baroen van Montigny met zyn' Waalen: ontrent den wegh naa Gent twee Walsche en twee Hooghduitsche regementen. De Markgraaf van Rysburgh, hebbende zynen oordt niet verre van daar, met de ruytery, scheen 't meeste gevaar te zullen uitstaan, indien'er ontzet genaakte; en hield derhalven gestaadelyk eenighe paarden af en aan draavende, om t'ontdekken, wat'er moght' opdondren; meer uit zorghe voor verschalking, dan uit vrees voor oopenbaaren aanval: zynde de meeste maght der Fransoyzen noch niet aangekoomen. 'S Hartooghen luyden ook, kennende hun eyghen onvermoogen, hadden geenen zin om 't leegher te bestooken. Wel onderwonden zy zich verscheyde steeden t'ooverrasschen: als de heer

(1) *Neerigh*, van *nere*, hetzelfde als *nering*, beteekent: geschikt tot nering, of waar drukke nering plaats heeft. Bor, II D., bl. 321, van dezelfde stad sprekende, noemt haar *een neringachtige stede*.

heer van Rochepot die van Kortryk, d'Antwerpenaars Aarschot, zonder yets te verrichten. Bl. 819.

Maar gelukkelyk verging een toeleg, ontworpen door Robbert van Meroode, heer van Tyant, Steêvooghd van Nienhoove, Olivier van den Tempel, Steêvooghd van Brussel, en den Kornel La Garde, — 820. op Aalst, daar drie vendelen voetvolx met een' Kornet paarden in waaren. De aanslaaghers, passende in groote stilte, met de bezettelingen, verzaamt uit de gebuurplaatsen, ter drieëntwintighste nacht van Grasmaânt, te twee uuren, voor de stads te weezen: deeden een waapengerucht aan de krankste zyde verwekken. Aan de sterkste, en den steenwegh, by de Brusselsche poort, staaken zy, daarentussen, de kruydtvlessen op de stormhoeden, naamen de lohten in den mondt, met de slinke handt de bussen op 't hooft, in de rechte de bloote rappieren, en (1) lobberden alzoo ter borst toe door de graft. Toen aan 't rechten van drie ladders, met behulp van eenighe planken. D'eerst die opklom, een stout soldaat, gebynaamt Kooning, werd doorschooten. D'andre, daarom niet kreukende, styghen aan, en maaken de schildwacht af; hoewel'er twee stukken grof geschuts op hen los gingen. Doch die deeden kleene schaade. Als 'er tweehondert booven waaren, daalden zy van de veste in een groot vlak, daar die van binnen hen kloeklyk (2) beteeghenden, en tweemaals te rug dreeven. Welke schrik de vuurigheit in de volghers verkoelde, en hen draalen deed. Echter, gemoedight door strenge aanspraak, liep'er een deel naa de Brusselsche poort; (3) smeet de

(1) *Lobberden*, een gepast klanknabootsend woord, waarvan HOOFT, hierin, onder anderen; ook door WAGENAAR gevolgd, zich meermalen gelukkig bedient.

(2) *Beteeghenden*, hetzelfde als *bejegenden*, tegentrokken. Zie onze aant. op bl. 86 van dit D.

(3) *Smeet de wacht doodt*, sloeg de wacht dood.

Bl. 820. de wacht doodt, de poort oopen, en een' valbrug neêr; waar lanx de ruyter, met de rest van 't voetvolk, binnen quam. Toen vlooden de steedelingen naa de markt en 't stadthuys; en, naa een half uur schutgeveyrs, begosten (1) genaade te zingen. Behalven de burghers, werden oover de hondert soldaaten gevangen; zelf de Steêvooghdt Mouchron, met vier Hopluiden, en heer Pieter Aloys Abt van Nienhoove; die, gekreeghen van eenen Paulus Karlier, Brusselschen krysman, en den tienden opklimmer, met twee zyner Monniken, vierduyzendt gulden ransoens betaalde. Ontrent tweehondert, zoo soldaaten als andren, bleeven 'er verslaaghen; daaronder zestien oft zeeventien paapen, by de hooftkerk. Want, wel tussen de drie en vierhondert geestlyke persoonen, gelyk ook veel koorens en goedren van Roomsgezinden, (2) waaren vyftien daaghen te vooren, herwaarts gevlucht, uit de naastleggende plaatsen. De verwinners misten booven vyventwintigh mann' niet. Tot Ooverste der stadt, stelde de Hartogh van Brabant den heer van Tyant. 'S naehts daaraan verscheenen voor 't Slot Gaasbeek eenighe Kooningschen, zich gelaatende van Aalst te koomen, om hier den buyt te berghen: waarop zy als vrienden ontfangen, en meesters der plaatse werden. Die van Diest en Heerentals, daarenteeghen, oovcrrompelden en plonderden Tienen. Doch zeekre

(1) *Genaade te zingen.* Deze uitdrukking heeft, naar ons gevoel, iets boertigs, dat met de deftigheid der geschiedenis kwalijk overeenkomt, en hier vooral ongepast is.

(2) *Waaren — herwaarts gevlucht.* Opmerking verdient hier het tweederlei gebruik van *vlugten* met toepassing op personen en goederen. In het eerste geval wordt het, naar het tegenwoordige gebruik, als onzijdig, in het laatste, als bedrijvend, gebezigd; over welk gebruik, dat bij HOOFT en andere vroegere Schrijvers niet ongemeen is, men zie onze aanm. op bl. 261 van het I en bl. 310 van het II D.

kre vendels, die daar laaghen, beschansten zich in een klooster, en hielden 't tot dat de Staatschen vertooghen waaren. Een' wyl daar naa, bestonden vyf vendels met drie kornetten, Kooninx volk, by nacht, Dieft te beladdren; en hadden, zynde reeds wel sterk oovergeraakt, de poort nu opgebrooken; als de bezettelingen, hoewel kleyn van getal, met bystandt der burgheren, hun den ingang quaamen afdringen. Zoo trokken zy weeder huns weeghs, achterlaatende tweehondert dooden, en verscheyde gevangenen. Bl. 820.

Ontrent deezen tydt verbood de Hartogh van Brabant (gelyk de Prins in Hollandt en Zeelandt) * de verlofgelden, en allen koophandel met den vyandt: ook te slaaken voor een' maandt folds (gelyk toen de gewoonte was) de ruyters oft knechten, die afgezondert van hunne vendels betrapt wierden; en wilde dat men ze, voor straatschenders, aan den halze strafte. De Fransche Kooning, om de Staaten te bedanken voor de eer beweezen aan zynen broeder, zond den heer van Bellievre herwaarts; die hun daarbeneeven de gunst en behulpzaamheit zyns meesters aanbood; en heerlyk onthaalt zynde, met goed genoeghen van Antwerpen naa huys keerde. Om en by deeze stadt, leeden, ter vierentwintighste nacht van Zoomermaant, de dorpen zwaare schaade aan paarden, ossen, koeyen, en andre goedren, weghgerooft door 't bedryf des heeren van Hautepenne. — 821.

Ten halve van Bloeymaant, zagh men, voor Audenaarde, noch geene (1) loophoolen (2) uitmonden in de steegraft, nocht beukeryen gesticht om vef-

* Licenten.

(1) *Loophoolen*, hetzelfde als het meer gebruikelyke *loopgraven*.

(2) *Uitmonden*, als met een' mond uitkomen. Zie de aant. op bl. 274 van het IV en op bl. 63 van dit D.

1583. vesten oft borstweeren te vellen; mits de soldaaten, niet geoeffent en onlustigh in dien arbeydt, luttel vorderden. Endtlyk kreegh Parma een deel berghwerkers, lang verwacht, uit Boheeme; en werd versterkt met vyftienhondert Hooghduitschen, en eevenveel Borgonjers, nieuwlings geworven door orde des Koonincx. Toen deed hy de burgh Gavre, geleeghen tussen Gent en Audenaarde, inneemen en vestighen, om van dien kant zynen toevoer te veylighen. Vyftien Waalen, verkleedt op de Fransche wyze, waaren, onlanx te voore, als gejaaght, onder de burgh Kastenet gekoomen, biddende dat men hun oopende. 'T welk geschiedt zynde, volghde strax grooter troep, en bemaghtighde 't Slot. Farneze, voorts, stelde, aan verscheyden' oorden, vyventwintigh donderbussen te werk, en baarde voor eerst het grootste geweldt op zeeker raavelyn: doch met geringe vrucht, mits de graft hier breedt en zyne bruggen te kort waaren; zulx die van binnen tydt vonden om de breuke te boeten. Dies nam hy een ander raavelyn voor, dicht by de Gentsche poort; daar 't hem beeter gelukte. Want de verdaadigers, hoewel naa dapperen weederstandt, (1) vertooghen zich steêwaarts, afhakkende de tussenbrug, en verlooren aldaar Hopman Bernouille van Antwerpen. De aanvechters, hebbende zich in de verlaate plaats geworpen, en pooghende hunne naadernissen voort te dryven, werden 's daaghs met schieten, 's nachts ook met uitvallen, gequelt; dat hun veel volx en den Kornel Marthouzen koste. Parma, ziende 't hier haaperen, deed, aan d'andre zyde der stadt, een bolwerk ondergraaven, en thans de myne ontsteeken en opblaazen. Maar, als men, zynde de breuk bezighrigt en reedelyk geoordeeldt, ten storme trekken zouw, bestonden de Duytschen om geldt te roepen. Etlyke Waalen, zich vervordrende toe te streeven, werden raauwlyk onthaalt en afgeslaaghen. Doch dee-

(1) *Vertooghen zich steêwaarts*, dat is, trokken naar de stad. Vergelijk de aant. (2) op bl. 250 van het II. D.

deeze muytery, daar de beleegherden en hunn' heele parthy groote hoop uit geschept hadden, liet zich stillen met straffe der hoofden, die 's Veldtheeren ontzigh zulx stysde, dat de Kooningschen scherper aanbeeten, en in den wal quaamen nestelen. De Hartogh, hebbende immiddels ontrent Gent, aan den kant van vierduyzent zoo Schotten als Engelschen by een gebraght, onder de Kornellen Zethon en Norrits, met eenigh ander voetvolk, en (1) goelyk tweeduyzent paarden, nam noch daaghelyx toe. Dan de Fransche troepen, en Hooghduytsche ruyters verscheenen niet; en de Landtvooghdt lagh nu zoo vast, dat het hachlyk viel hem aan te ranzen. Zeekre benden, gezonden om een' proeve van deurbrek naa stadt te doen, had de Markgraaf van Rysborgh, met verlies, onder de muuren van Gent gejaaght. De burghers, (2) al loof des belegs, van toen zy 't begosten te voelen, beweezen niet alleen kleene hulp aan de soldaaten, maar (3) ontholpen hen met letsel zoo in 't bekoomen der lyftocht als anderszins, en porden doorgaands tot verdragh. Derhalven, en mits kleenen aanblik van ontzet, moest Vander Borgh, hoewel hy, betrachtende altyds manhaftelyk zynen plicht, met grooten yver het teeghendeel dreef, het glyen laaten, om te daadingen op den volghenden voet. *Het krysvolk hadde uit te gaan met zyne vendels, geweer, en pakkaadje; maar in drie maanden teeghens den Kooning niet te dienen. De burghery zouw, binnen eene maant, tzeeventighduyzent gulden tot ransoen betaalen: d'Onroomsgezinden de kerken, altaaren, en beelden hermaaken; voorts vertrekken werwaarts het* Bl. 821.

hun

(1) *Goelyk*, omtrent, nagenoeg. Zie de aant. op bl. 242 en 332 van het II D.

(2) *Al loof des belegs*, het beleg reeds moede.

(3) *Onthelpen hen*, werkten hen tegen, bragten hun hinder toe. Zoo leest men in den *Rodderick en Alphonsus* van BREDERO, III D.

Met zyn gunstighe hulp, helaas, *onthelp* ik myn.

Zie ook bladz. 297 van dit Deel.

Bl. 821. *hun geliefde, en een jaar tyds hebben tot verkoo-ping hunner goedren; oft zoo lang mooghen verblyven, ongemoeyt huns geloofs, indien zy diesweeghe niemandt aanstoot gaaven.*

In Audenaarde, dat hem op den vyfden van
— 822. Hooimaant geleevert werd, stelde Parma tot ooverste den Heer van Manuy: en laatende een deel zyns volx den Graave van Mansveldt bevoolen, toogh, noch 's nachts daaraan, op, om de Staatschen te bestooken. Deeze laaghen beheynt tot Malebrugge, een half uur van Gent; binnen 't welke (gelyk het gemeynlyk gaat, daar men een' groote stadt naa by heeft) op dat pas de treflykste gezaghhebbers waaren, om hun gemak en geneughte. De ruyters, niettemin, draavende geduurighlyk oover en weeder, ontdekten den vyandt, en boodschapten het tydtlyk. Dies neemt de heer van Teligny, zoon van La Noue, 't bewindt aan; en doet twee laaghen leggen, elke van duyzent moskettiers; d'eene aan zeeker huysken met graften, genaamt Sieklyn, een half-uurken van 't leegher; d'andre wat voorder, daar zy zeeker bos t'eener wyk hadden. Wel tweeëndertigh paarden, zyd' aan zyde, was de baan breedt: en vier speeren vooruit, quam gereeden, om t'erkennen, een persoon, dien men onder de Staatschen (ik heb 't uit eenen die 'er zich ontrent vond) voor den Prinse van Parma zelf hield. Met wonderlyke koelmoedigheit, zonder zich der schaade te kreunen, die zy van de laaghen der mosketten leeden, volghden de Kooningschen hunnen wegh, en genaakte de aanvoerder, tot op een' handtbooghscheut, de baaly daar 't leegher meê geslooten was. Om deeze te verkraften, deeden zich voorts, twee geleeden van (1) rondassiers, met (2) matshaamers; maar

(1) *Rondassiers*, krijgsknechten, die *rondasfen* (zekere soort van schilden) droegen. Men vindt dit woord, dat naar de regelmaat van *lansier*, *musketier*, *piekenier*, enz. gevormd is, ook bij KILIAAN opgeteekend.

(2) *Matshaamers*, strijdhamers. *Mats* is het zakelijk deel

maar werden wakkerlyk ontfangen, en gestuyt op Bl. 829.
de Engelsche spietsen van Morgan; zulx het hun niet gelukken wilde. 'T welk gemerkt by den aanmenner, *wendt* (zeyd' hy) *'t hooft:* en, gelyk hy de voorste geweest was in het toezetten, bleef d'achterste in 't aftrekken. Dit geschiedde met de zelfste (1) gelaatenheit, en zoo (2) leeghbaarlyk, dat zy (3) zich beuren lieten, de zaadels en toomen der gesneuvelde paarden te raapen, en te laaden. Immiddels verscheenen Rochepot, Leeghermaarschalk, Fervacques, Laval, en andre hoofden; die de baaly deeden oopenen, om de aftrekkers te volghen. Dan, wen die stal hielden, hielden ook de Fransoyzen stal; in voeghe dat parthyen nooit aan elkandre raakten.

Onder de beweeghenissen der oorlooghe bleef de burgherlyke rust niet (4) ongetokkelt. De Roomsgezinden van Brussel baaden den Hartoogh om vrye oeffening van Godsdienst; en werden daaroover gedreyght van d'Onroomschen. Hy beval, by schryven van den achtsten in Zoomermaant, hun, voor eerst, de kerk van Kouwdenbergh binnen 't hof in te ruymen; dewyl zy, zoo wel als d'andren, hem eedt gedaan hadden, en den Spanjaardt afgezwooren,

deel van *matsen*, doodslaan, verwant met het oude Vlaamsche *maten*, dat hetzelfde beteekent. Zie KILIAAN op *matshamer*, hetwelk hij door *cestra*, *malleus militaris* verklaart, met de aanteekening van VAN HASSELT, en WEILAND op *matsen*. Voor *matshamer* zeide men ook *her-* of *heyrhamer*. Zie KILIAAN op dit woord.

(1) *Gelaatenheit* beteekent hier hetzelfde, als het voorgaande *koelbloedigheid*.

(2) *Leeghbaarlyk*, zoo veel als op hun gemak, zonder overhaasting. Zie de aant. (3) op bl. 256 van het IV D.

(3) *Zich beuren lieten*, den tijd namen, zich den tijd gunden.

(4) *Ongetokkeld*, ongestoord, eigenlijk *ongeraakt*. Het oude *tokken* namelijk beteekent *raken*.

Jr. 822. ren; en zyn' meening was, aldaar haast te koomen zyn woonplaats neemen. Doch men beliefd' hem daarom niet. Tot Antwerpen warden de Roomschen noch met het afzweeren des Kooninx, en 't zweeren aan zyn' Hoogheit; niettegenstaande de boete van tweehondert gulden, van welke wy vermaant hebben. Derhalven werd eyndlyk, op den dertienden van Hooymaandt, allen ingezeetenen geboden, yder onder zynen Hopman, de gevorderde eeden te doen binnen drie daaghen, op peene van ballingschap. Waaroover de Landtvooghdt, op dat hen, ter zaake van dien, geen' wanhoop aan genaade teeghens den Kooning verharden deede, by plakkaat verkundighde, dat hy hun den gedwongen eedt nemmer wyten wilde, nochte daarom te quaader gevoelen van hunne getrouwigheit hebben.

De Algemeine Staaten, al ontbrak het hun zelven aan noodighe middelen, bewillighden, ter aanmaaning van Don Eduardt de Castro, gezant van Don Antonio, die zich Kooning van Portugal tytelde, hem zes oorloghscheepen; in hoope van den krygh (1) eensdeels derwaarts te wenden. Maar 't wilde niet op met deezen Vorst: en Philippo Strozzi, gebiedende oover de vloot hem bygezet op den naam van 's Franschen Kooninx moeder, werd t'onder gebraght by 't eilandt van Sant Michiel, door den Markgraaf van Santa Croce, ooverste der Spaansche scheepen. De gemelde Staaten ook, verwittight van eenen Ryksdagh t'Augsburgh beschreeven,
— 823 oordeelden (2) hooghoorber, dat derwaarts een gezantschap bestelt wierde, om den Kaizar en de Vorsten t'onderrichten van de reedenen, waarom zy Philips verstooten hadden, en den Hartogh van Anjou aangenoomen; en te vertoonen, hoe zyn' Hoogheit zich verplicht en geneeghen vond, tot onderhoudt van

(1) *Eensdeels*, voor een gedeelte. Zie KILIAAN.
(2) *Hooghoorber*, zeer nuttig.

van d'ouwde vriendtschap zyner voorzaaten met den Bl. 823. lofflyken Landtaardt der Hooghduytschen. Te weeten, men zagh te gemoete, dat de Kaizar, al stond' hy schoon de wettigheit van 's Koninx verwerping toe, nochtans trachten zouw de Neêrlanders voor vyanden des Ryx te doen verklaaren; met voorwenden, dat zy hem, als een lidt van 't zelfste huys, en geenen vreemdeling hadden (1) behoort te kiezen. Maar men twyfelde, oft d'Ambassadeurs, koomende uit 's Hartooghen naam, gehoor verwerven zouden, eer de deughdlykheit zyner beroepinge beweert waare: en vondt daarom raadtzaam, hun eenighe van der Staaten weeghe by te voeghen; te meer, dewyl 't hem, ten opmerke van 't geloof dat hy beleed, niet passen wilde, in 't berichtschrift zyner enklyk eyghe gezanten, te laaten stellen zeekere zaaken, dienende om de gunst der Onroomsgezinde Duytschen te winnen. Ten laaste, om zyn achtbaarheit niet te waaghen in dit stuk, en de zelve te hoeden van den hoon, die uit weygering van gehoor te verwachten scheen, werd verstaan, de bezeynding te doen op der Staaten naam. De persoonen, daartoe gelast, waaren, Robbert van der Mark, Hartogh van Bouillon; Philips, heer van Plessis Mornay; en meester Johan van der Warke, Loontrekkend Raadsman der stadt Antwerpen. Ter zelfste daghvaart zond de Prins van Parma den Graaf van Aarenbergh. Doch, noopende de Neêrlandsche dingen, werd'er niet gedenkwaardighs besclooten.

Den veertienden van Hooymaant, vertrok de Hartogh, neevens de Prinsen van Oranje en van Espinoy,

(1) *Behoort te kiezen*, is, buiten twijfel, met de regelmaat der tale meer overeenkomstig dan *behooren*, zoo als wij thans gewoon zijn te spreken. Zie HUYDECOPERS *Proeve*, III D., bl. 280—286. Intusschen zal niet ligt iemand, die het gezag van het gebruik naar eisch erkent, het voorbeeld van HOOFT in dezen navolgen.

Bl. 823. noy, met een' groote sleep van andre Heeren en Eedelluyden, t'scheepe van Antwerpen naa Vlissinge; voorts oover Sluys naa Brug; daar hy zeer heuslyk bewelkoomt, en met prachtighen toestel ontfangen werd. Hier brak weeder een gruwlyk voorneemen, teeghens hem en Oranje uit; daar een ander, om gansch Vrankryk 't onderste booven te keeren, aan kleefde. Pieter Salfeda, Spanjaardt, bestaande in maaghschap dien van Mendoza en Figueroa, had, gebiedende, van 's Franschen Kooninx weeghe, oover eenighe plaatsen in 't Landt van Mets, zeeventien jaaren te voore, zich met waapenen verzet teeghens den Kardinaal van Lottringe, oom des Hartoghen van Guize; ende was, uit dien wrok, door de aanhangers van deezen, in de Parysche woede, omgebraght. Maar zyn zoon, Nikolaas Salfeda, als gebooren uit een' nichte van Marie van Luxemburgh, gemaalin van Philips Emanuel van Lottringe, Hartoghe van Mercœur, was, (1) zonder zich grootlyx te ervoelen van vaaders doodt, in 't heymelyk den huyze van Guize toegedaan. Zynde voorts betight met valsche munt, en daaroover ingedaaght tot Rouaan, en verweezen als versmaader des rechts, had hy seedert vergiffenis zoo zwaar eener misdaadt verworven van den Kooning, door beede des Hartoghen van Lottringe: 't welk hem, die ook diep in schulden stak, te meer aan dit geslaght, en tot bestaan van yet bysters hun te geval, verplichtte. Derhalven, naa verscheyde sluyk-

(1) *Zonder zich grootlyx te ervoelen van Vaaders doodt*, dat is, zonder over den dood van zijnen vader grootelijks gevoelig te zijn. Men vindt dezelfde spreekwijze meermalen bij onzen Schrijver, als in zijne *Rampz. der Verh. van den Huize Medicis*, bl. 206: „ Pieter speelt quansuis „ den man met eere, antwoordt, wen het een ander „ waar, dat hy *zich des ervoelen* zou." Zie ook *Ned. Hist.*, XX B., bl. 859, en XXI B., bl. 942. — *Ervoelenis*, voor gevoeligheid, kwam ons voor in het III D., bl. 176.

sluykhandelingen met deeze luyden, die der Fran- Bl. 823.
sche Majesteit en den Vorsten van haaren bloede
(1) een' ondersteek zochten te doen, begaf hy zich
uit Lottringe naa den Prins van Parma; en hem
gesprooken hebbende, naa Antwerpen, by den Hartogh,
met aanbodt van zynen dienst, tot lichting
van een braaf regement volx, dat haast op de grenzen
zouw zyn, ende, al ging'er schaarse betaaling
om, wel etlyke maanden by een blyven. De Hartogh,
hiermeê beholpen, en zich vastlyk verlaatende
t'eenen man, die (zoo hy waande) gedachtigh der
moordt aan zynen vaader gepleeght, den Lottringschen
Vorsten geen goedt hart kon toedraaghen, beweez
hem groote eer en geneeghenheit. Maar, — 824.
naardien Salseda niet loochende in 's vyands leegher
geweest te zyn, verbloemende die reyze als gedaan
om te bespieden hoe 't 'er stonde; zoo kreegh Oranje,
die nerghens op sliep, ook anderszins der Spaansche
afkoomst, en eenen valschen munter wantrouwde,
te schalker oogh op hem. Doende dan zynen
wandel scherpelyk naaspeuren, werd hy verwittight,
hoe Lammoraal van Egmondt, 's Graaven broeder,
tot Brug, uit een' herberghe ontrent de zyne, in
een' veerder, dicht by Salseda, was gaan t'huys
leggen. De Prins hield deezen Jongen Heer zeer
waardt, om dat hy zyner Doorluchtigheit, van zyn'
moeder, in haar doodbed, was aanbevoolen, en tot
den gezuyverden Godsdienst geneeghen scheen. Derhalven,
ook mits dat de lichtveyrdigheit des zelven
't beste niet te vermoeden gaf, toogh hy hem eens
ter zyde, en vraaghde wat hy met den nieuwen gast
te schaffen had. Lammoraal, hebbende eerst gepooght
het t'ontleggen met vreemde en wydt gehaalde uitvluchten,
voeghd'er ten laaste by, (2) dat hy Salse-

(1) *Een onderſteek zochten te doen*, eenig nadeel zochten toe te brengen. Zie de aant. op bl. 91 van het I, bl. 152 van het II, en bl. 448 van het III D.

(2) *Dat hy Salſeda hanteerde*, dat hij met Salseda verkeer-

Bl. 824. ſeda hanteerde, om van hem eenighe verborghentheeden der Alchymie te leeren, waarin hy zeer ervaaren was. Dit baarde achterdenken in den Prinſe, dat 'er yet arghers ſchuylde: zulx hy hem waarſchuwde, zich te hoeden voor een' konſt die meenighen menſch bedorven had, en voor eenen man zoo beſprooken. Al 't welke Lammoraal, teeghens verbodt zyner Doorluchtigheit, oover droegh aan Salſeda. Hierentuſſen vernam de Prins, en maakte bekent aan zyn' Hoogheit, hoe 't vaſt ging dat Salſeda zich verknocht had aan Parma; en deez hem twee gezellen meêgegeeven; 't waar tot hulpe, oft om zyn gemoedt in ſtandt te houden: de welke, zoo men ze in hechtenis naame, lichtelyk veel ontdekken zouden. De Hartogh, ook verkundſchapt, ſeedert Salſedaas aankoomſt, dat hy met die van Lottringe verzoent was, ſloegh dit vermaan in den windt, niet. Dies werd, op den eenentwintighſten van Hooimaandt, Salſeda, al ſtillyk, in 't hof zyner Hoogheit, aangetaſt, en voor haar gebraght. Zyne makkers, Franciſco Baſa, gebooren uit het Landt van Breſçia in Italië, ruyter eertyds onder Ferdinand Gonzaga, en Niklaas Hugot gebynaamt La Borde, een Waal, toefden terwyle buyten. D'Italiaan vraaghde eyndtlyk, naa Salſeda, eenen dienaar: deez weeder oft hy hem kende, en trad daarop binnen. Toen viel hun zwaarigheit in, en pakten zy zich deur. Doch Baſa werd achterhaalt; en gepynight zynde, beleed, gelyk ook Salſeda naa hem (1) (zoo de Neerlandſche ſchryvers verklaaren) dat

keerde, omging. Zie de aant. (2) op bl. 307 van het II D.

(1) (*Zoo de Nederlandſche Schryvers verklaaren*) Zie BOR, II D., bl. 331, en VAN METEREN, XI Boek. Beider verhaal draagt zoo vele blijken, dat zij van de zaak grondig onderrigt waren, dat wij geene reden zien, om, met HOOFT, het gezag van THUANUS boven het hunne te ſtellen.

dat zy, ter begeerte des Prinsen van Parma, aangenoomen hadden, den Hartogh van Brabant en den Prins van Oranje, door vergif oft eenighen andren wegh, om hals te helpen. Dan, naar 't zeggen van Thuanus, die de waarheit deezes werx best weeten kon, (1) miszaakte Salseda yet teeghens 't leeven van den Hartogh in den zin gehadt te hebben: maar bekende in zynen dienst gekoomen te zyn, op hoope van geleeghenheit, om, met hulp van zyn regement, en van andre Kornellen die hy dacht te bekooren, Kaamerik en Duynkerke aan den vyandt te leeveren; en om alles, wat 'er omging, oover te schryven aan die van Guize. Die zouden den Prins van Parma des verwittighen; deez den Kooning van Spanje. Wyders oopenbaard' hy een weldigh vloekverwantschap, geknoopt by de Lottringsche Vorsten, om Vrankryk aan den Spanjaardt te brengen; en dat'er een' groote (2) staart ooversten van Landtschappen en steeden, Heeren en Adels aan vast was. De Hartogh zond afschrift deezer belydenissen aan den Kooning zynen broeder, by den heere van Dammartin, met beede dat hem geliefde ernstlyk daarop te letten, en orde te stellen, om, eer het te spaade wierd, de Lottringers in te toomen; gemerkt van hunne raadslaaghen al oover lang niet goeds te gevoelen gestaan had, en dat zy, gesterkt in stoutheit, door (3) wanstraf en zyn toegeeven, hunner staatzucht geen' maate wisten. Immiddels raakte Basa aan een mes in de gevankenis, en verdeed zich zelf met twee steeken, d'eerste in den naavel, de laatste in 't hart, op den der-

Bl. 824. — 825.

(1) *Miszaakte*, ontkende, loochende. Zie de aant. op bl. 161 van dit D.

(2) *Staart*, gevolg, menigte. Wij gebruiken in denzelfden zin het woord *sleep*.

(3) *Wanstraf*, zoo veel als *straffeloosheid*. *Wan*, vermaagschapt met het Engelsche *want*, geeft eigenlijk *gebrek*, *gemis* te kennen.

Bl. 825. dertighsten der maant. Waaroover zyn lyk naa de galghe gesleept, en opgeknoopt werd, met twee geschriften aan de beenen, 't een in Duytsch, 't ander in Fransoys, inhoudende dat hy van verraadt (1) ooverwonnen was, en in wille geweest zyn' Hoogheit en den Prins van Oranje, door venyn oft anders, ter doodt te brengen, uit last van den Prinse van Parma, Veldtooverste des Koonings van Spanje. Daarnaa hieuw men'er 't hooft af, de rest in vieren, en stelde de deelen op vyf poorten der stadt. Salseda, gebraght naa Vrankryk, ten verzoeke des Kooninx, herriep daar zyne bekentenis, als uit vreeze geschiedt zynde. Echter verweez hem 't Rechtshof, verstaande dat hy leevendigh door vier paarden verscheurt zoude worden aan vier stukken; deeze gehangen aan eevenveel galghen, voor de treflykste poorten van Parys; de kop gezonden naa Antwerpen, en geplant daar 't der Majestraat goedt dochte. Toen, ongewoonlyk gefoltert, beveltighd' hy 't voorgemelde: doch (2) voer weeder daaruit, ter vermaaning van zeekren Jesuyt, als hy, een' donkren trap af, naa den kerker geleydt werd: en roepende, dat de Lottringsche onschuldigh aan 't opgeleydt misdryf, en goede Vorsten waaren, starf op d'ontkentenis. Lammoraal van Egmondt, meer (3) beruchtighet dan oovertuyght, werd een' wyle bewaart op de burgh van Sluys; en ging naamaals ontslaakt, met den Hartogh, naa Vrankryk.

Ten einde van deeze bekommeringen brak een ander verraadt uit; maar met het doen van zynen slagh. Tot Lier, een' kleene, doch sterke stadt, twee

(1) *Ooverwonnen was*, overtuigd was.

(2) *Voer weeder daaruit*, herriep zijne voorgaande bekentenis.

(3) *Beruchtight*, in een kwaad gerucht gebragt, of door het gerucht beschuldigd. KILIAAN heeft: *Beruchtighen, beruchten; Diffamare, infamare.*

twee mylen ruym van Antwerpen, en wat min van Mechele, gebood een Antwerpsch eedelman, gebynaamt Eedtveldt, oover de bezettelingen: een deel der welke bestond uit een vendel Schotten onder Willem Simple, die zynen eyghen broeder tot Steehouder had. Deeze Hopman, oft uit eenighen wrok teeghens de Staaten, gelyk hy naamaals t'zyner verschooninge voorgaf, oft uit puure gierigheit, trad in handeling met den heer van Hautepenne, om hem de plaats te leeveren. Naa 't klaarmaaken van den koop, (1) kompt Simple, gelyk hy wel plagh, op den eersten van Oestmaant, 's middaaghs, Eedtveldt vergasten, en geevende hem te verstaan, hoe de vyandt eenen zyner aadelborsten, die gevangen en een braaf krysman was, voor geenerley rantsoen wilde los laaten, verzoekt oorlof tot een toght, om andren te betrappen, en hem by wisseling te vryen. De Oeverste, pryzende 't ooghmerk, bewilligt dat hy gaa, met dertigh Schotten; en voeght'er zeeven soldaaten en eenen tromslagher van zyn eyghe vendel by. Uitgetrokken, teeghens den aavont, ter Loovensche poorte, tot ontrent twee mylen verre, ment hy 't volk in een' kerk, quansuys om wat te rusten; doet daar Eedtvelds knechten aantasten en bin- Bl. 825.

(1) *Kompt Simple* —— *Eedtveldt vergasten*, dat is, als gast bezoeken, zoo als duidelijk blijkt uit het verhaal van BOR, *dat* Simple (*gelyk hy wel gewoon was*) *den* 1. *Augusti des middaegs by den Gouverneur ging eten*. Zie II D., bl. 332. *Iemand vergasten*, voor *iemands gast wezen*, komt ook voor in den *Samson* van VONDEL, bl. 19, waar de Filistijnsche Vorst tot den rei van Hebreeuwsche Jufferen zegt:

En kunt gy 't vinden by uw vaderlycke wet,
Vergast te middagh *ons* op Dagons kerckbancket.

Vergasten wordt thans alleen gebruikt in de beteekenis van *als gast onthalen*; een gebruik, dat, onzes achtens, met de regelmaat der tale beter strookt.

Bl. 825. binden. Onlanx daarnaa verschynt Hautepenne met een' kloeke troep, zoo te voet als te paarde, verzaamt uit de naaste plaatsen van zyn' parthy. Toen stryken zy (1) teffens, zonder gerucht te maaken, naa Lier toe. 'S verraaders broeder, zyn Steêhouder, meêwustigh des werx, had terwyl twee wachthuyzen bezet, en vergaaderde 's morghen voor drie uuren de rest der Schotten, op zeeker vlak achter 't huys des Ooversten; om, zoo hy de sleutels weygherde, die met geweldt, en hem 't leeven te neemen. Jaa hy liet het hierop alleen niet aankomen; maar had noch zeeker gereedschap by de poort, om ze te verkrachten zoo 't noodt deede. Thans hoort men den Hopman daar voor roepen, dat men hem in liete, hy braght een' goeden buyt meê. Zyn broeder stapt naa 't Raadthuys, daar 't bevel oover de wacht aan Kornelis Kriekaart, Scheepen der stadt, stond; en begeert dat men van den Steêvooghdt de sleutels vordere. Noch Kriekaart, nocht Eedtveldt, nocht yemandt der burgheren, ge-
— 826. voelde quaalyk van de Schotten, die zich, langen tydt, eerlyk in den krysdienst, en vruntlyk jeeghens de steedelingen, gedraaghen hadden. Dies verzoekt d'een de sleutels; en d'ander laat ze volghen, met gelyke (2) gevoeghzaamheit; onder enkelen last van alleen de (3) winketten te oopenen. Deeze waaren drie oft vier achter elkander; ook 't gezelschap reedelyk sterk; zoo dat'er geen gevaar te vreezen scheen. Gekoomen, dan, aan de poort, heet Kriekaart den bur-

(1) *Teffens*, tegelijk, gezamenlijk.

(2) *Gevoeghzaamheit*, vriendelijkheid, geneigdheid tot gunst of dienstbetoon. Zoo leest men in het vervolg van dit Boek, bl. 838: „ Philips had oover lang getracht —
„ hier yemandt in te dringen, aan wien de Spanjaards
„ eenen *gevoeghzaamen* vriend, de Neêrlanders eenen on-
„ gunstighen buur moghten vinden."

(3) *Winketten*. Dus worden de kleinere openingen in de grootere deuren der poort genoemd.

burgheren, het tweede winket niet t'ontsluyten, oft het eerste waar weeder toe gegrendelt; en zoo vervolghends; tot dat hy, met den poortier, aan 't laaste quam, om zelf toe te zien. Dit geoopent zynde, treedt Hopman Simple deur; en vindende 't naaste toe, maakt strax den poortier af, en quetst den Scheepen doodtlyk. De Steêhouder, van binnen, oovervalt de burgherwacht, en raakt by zynen broeder. Voorts neemen zy de sleutels, en draayen de groote deuren. Al dit met zulk een stilte, dat men des in stadt niet gewaar werd, eer een der gebonde knechten, geheeten Antonis Kraay, die den Schotten ontsprong, aan Fransmans tooren den burgheren verraadt quam toeschreeuwen. De Kooningschen, nu ingeraakt, worden geleydt, van Hopman Simple, tot oover de Hooghbrug; daar een', genaamt Adriaan van Buyten, Steêhouder oover de wyk, hem vraaghde wat'er gaands was, en (1) zoodaan een geraas veroorzaakte. Hy antwoordde, dat men een' looze waapenkreet by de Loovensche poort maakte. Als d'ander hieroover, naa 't haalen van zyn geweer, weeder op straat keerde, hieuw Simple hem met den blooten deeghen naa 't hooft; en zoud' hem gedoodt hebben, waar de slagh, by Adriaan, die echter gewondt werd, niet met zyn stok (2) verzet geweest. Met een verheft zich de klank der trompetten; runt de ruyter door de straaten; stopt het voetvolk de toegangen: zulx nocht burghers, nocht bezettelingen, zich erghens te gaader voeghen konden. Wanhoopende derhalven van de gemeyne behoudenis, betracht yder zyn' eyghene. Zommighen werpen zich van de wallen, en zwemmen door de graft: eenighen verdrenken daar in. De Steêvooghdt zelf, in 't hemde, voer oover met een schuytken. Andren neemen hunne toevlucht tot Bl. 826.

(1) *Zoodaan*, bij verkorting voor *zoodanig*.

(2) *Verzet geweest*, afgekeerd geweest.

Bl. 826. tot schuylhoeken. Wie in de hitte achterhaalt werd, was lyveloos. Wyven, jaa d'ouwde in 't gasthuys, bagynen, kindren, werden vermoordt zonder onderscheydt; bet dan tweehondert; veele maaghden en vrouwen geschendt: voorts de huyzen geplondert; de verborghelingen opgestommelt, wreedelyk gepynight, en tot ondraaghlyk ransoen gedwongen. De Spaansche Hopman Alonso, van wiens getrouwigheit aan de Staaten (1) booven getuyght is, viel hier, noch niet geneezen van een' quetsuur, ontfangen een' wyl te voore, in de handen der Kooningschen; die hem, by zyn eene been, opknoopten, en alzoo lieten sterven; thans vierendeelden, en de stukken buyten de poorten aan galghen hingen: van waar zy, door de Antwerpsche ruyters seedert gehaalt en eerlyk naar krysgebruyk begraaven werden. Simple ging den Prins en de Hartoghin van Parma begroeten tot Naamen; van daar naa Spanje, met hun voorschryven aan den Kooning, om loon voor zynen dienst te verwerven, oft om (2) zich voor de weêrstuyt zyner schelmerye te hoeden. 'T verlies van Lier, lastigh aan Mechele, Vilvoorde, Brussel, zeurde maghtigh die van Antwerpen, geknelt van deezen neuzdwang; van welken, mits de sterkte der plaatse, men zich niet toeleggen kon lichtelyk verlost te worden. Duchtende voor meer ongemaks, zoo de vyandt in 't klooster van Sant Bernardt quam nestelen, braaken zy 't af; en besoldighden eenighe vaanen paarden, tot verzeekring hunner steede.

In 't eerste van Hooymaant, was Kaarel, zoon van Graaf Albrecht van Mansveldt, ten dienste des Hartoghen, uit Vrankryk, lanx de strandt, ontrent Duyn-

(1) *Booven getuyght is.* Zie bl. 103 van dit D.

(2) *Zich voor de weêrstuyt zyner schelmerye te hoeden.* dat is, om zich voor het gevaar te beveiligen, dat zijne schelmerij op hem terug stuitte, hem de verdiende straf berokkende.

Duynkerke gekoomen met vyftienhondert Hoogh- Bl. 826.
duytſche ruyters, en een deel Franſoyzen te voet.
By deeze had zich de Graaf van Rochepot gevoeght
met de troepen vergadert onder Gent, op hoope — 827.
van Audenaarde t'ontzetten; ende was tuſſen Sant
Wynoxberghen en Duynkerke koomen leegheren. De
Landtvooghdt, willende (1) verzoeken oft men ze
uit hun voordeel lokken konde, rukte derwaarts met
het meeſte deel des heyrs. Op den tweeden aavont
van Oeſtmaant viel wat ſchermutſens voor Wynox-
berghen, daar 't grof geſchut van de muuren ſpeel-
de. Des andren daaghs naaderd' hy bet; zulx maar
een' ſtroomken de Staatſchen en de zynen van el-
kandre ſcheydde. Rochepot lagh ziek tot Berghen
voorzeyt: deed zich nochtans op de veſte draaghen;
en hebbende de geſtalte van 's vyands leegher be-
zightight, gebood tweeduyzent knechten, vyfhondert
ruyters, uit den geheelen hoop te kiezen; die 's
naamiddaghs, terwyl zich de reſt in ſlaghorde bin-
nen de beſchanſing hield, den ſtrydt begoſten. De
Kooningſchen, talryker veel, kreeghen ten aanvang
het voordeel der weeghen, heggen, en graften, in.
Doch 's Hartooghen benden vermanden zich tot zoo
dapper een (2) indruk, dat d'andre weederom ruy-
men moeſten; niet zonder grooten afbrek te lyden.
Toen zeyndt Parma den Baroen van Balanſon, naa-
maals Graaf van Varax, met zyn' Kornet, neevens
eene vaan Schutten, aan 's Hartooghen voetvolk op
den hals. Daar werden zy wakkerlyk geſtuyt op de
ſpietſen der Engelſchen; Balanſon gevangen; zyn'
vaan genoomen; de vendrigh gevelt; wel de helfte
der twee Kornetten te ſchande gemaakt. Naa een
ſtyfzinnigh gevecht, als de zeeghe noch ten volle
niet ooverſloegh, namp men weederzydelinx de
her-

(1) *Verzoeken*, beproeven.

(2) *Indruk*, aanval; eene vertaling van het Latijnſche *impresſio*. Zie de aant. op bl. 353 van het IV D.

M. 827. hertredt: maar als Parma verre 't meest, en tussen drie- en vierhondert mann', verlooren had.

De Hartogh, gescheyden uit Brugge, deed op den twintighsten van Oestmaandt, tot Gent, daar de vier Leeden van Vlaandre verzaamt waaren, zyn intreê, weeder geviert met uitmuntende staatlykheit. Op den drieëntwintighsten werd hy tot Landsheere gehuldt; en sprak van woordt tot woordt den eedt naa, hem voorgehouden, door den Loontrekkenden Raadsman der stadt, Jakob Taayaardt, gemaghtight hier toe door den Heer van Angrelles, die alleen 't recht heeft om de Graaven van Vlaandre te beëedighen, ende, mits zyn' ongezontheit op dat pas, die pleghtigheit niet (1) begaan kon. 'S daaghs daaraan (2) verschiep zyn' Hoogheit de Wet: 't welk, gewoon te geschieden tien daaghen te voore, men dus lang had uitgestelt.

Haare hoopen, althans zeer gemindert, zoo door 't ooverloopen van veel' Engelschen, die oover de (3) heersheit van Norrits klaaghden, als anders, quaamen, van Loo, en ontrent Duynkerke, tot Sant Lievenshout, styf twee mylen van Gent, leegheren; erduchtende den Prins van Parma, die nu met d'Italiaansche en Spaansche benden gesterkt was. Deez, des verkundschapt, laat, om spoeds wil, zyn' pakkaadje achter, en jaaght derwaarts in meening, hen onverziens t'ooverrompelen. Dan, met het krieken van den neeghenentwintighsten der gemel-

(1) *Begaan kon*, bijwonen kon. In gelijken zin gebruiken de Latijnen hun *obire*.

(2) *Verschiep*, veranderde.

(3) *Heersheit*, heerschzucht. *Heersch* voor heerschzuchtig is bij vroegere Schrijvers niet ongewoon. Dus leest men in den *Josef in 't Hof* van VONDEL, bl. 27:

Een schoone en *heersche* vrouw die raest met groot gerucht
Om haeren kuischen knecht.

melde maandt, ontdekte de wacht zyn' voorhoede. Bl. 827.
Waaroover de heer van La Pierre', Maarschalk des leeghers, flux de zynen deed schaaren, en tot betrachting hunner eere vermaande, zich gelaatende slaans gezint. Maar, gelast des niet te waaghen teeghens ongelyk meerder maght, gebood hy den Kornel Sayſſeval, eenighe vendels van 's Hartooghen lyfwaarders ter schermutsing te leyden, en de Kooningschen zoo lang' op te houden, dat de pakkaadje uit het dorp gevoert moghte worden, en de rest des volx zich ter hertredt schikken; die hy, begunstight van de weeghen, daar met wallekens betuynt, in deeze orde naa Gent nam. De achterhoede teeghens den vyandt bestond uit een Engelsch regement, meest spietsen, en eenighe Hooghduytsche Kornetten onder Sayſſeval; de middelhoop uit drie Fransche volharnasde Kornetten, het regement van Fouqueroles, broeder van La Pierre, famt ettelyke Vlaamsche en Schotsche vendels; de voorhoede uit het regement van Johan de Bouk, drie Engelsche vaanen te paarde onder Norrits, vier Fransche licht gewaapent. In Parmaas voortroep — 828.
waaren vierhondert knechten, en ontrent duyzendt ruyters. Deeze leeden groote schaade uit laaghen, geleydt d'een' achter d'andre, by de Bouk en Fouqueroles, op bequaame plaatsen; en hun aandrang werd zulx geschorst, dat zy nooit klaar konden raaken, om (1) teffens te treffen op de aftrekkers; die 't eyndtlyk met kleen verlies, dan van drie oft vier Hopluiden, 's morghens ontrent zes uuren, tot voor Gent braghten. Geweeken aldaar, dicht by de Kaizarspoort, onder scherm van 't geschut, beschansten zy zich met de (2) rustwaaghens van drie Hoogh-

(1) *Teffens*, gezamenlijk. Zie boven bl. 386.

(2) *Rustwaaghens*, de wagens, waarop de rustingen zich bevonden. Zoo lezen wij beneden, bl. 851, van *etlyke waaghens en karren met* rustingen, *roers*, *musketten en ander kort geweer*.

Bl. 828. duytsche Kornetten: uitgezeyt Norrits, die met de Engelschen in eenen beheynden koolakker plaats koos. Rochepot, toen, hoewel noch niet recht bekoomen van zyn' krankheit, gaat buyten: en hebbende, aan Sant Lievenspoort, zeekre hooghte en moolens ingenoomen, schaart de troepen. Voorts beveelt hy vier uitgeleeze vendels, neevens de paarden van Norrits, met een deel Engelsche spietsen, de trotselyk aanstreevende Kooningschen te sarren: doch, als 't gevecht zich ontstaake, allenskens te deyzen tot onder de muuren; daar zyn' Hoogheit, met de Prinsen van Oranje en Espinoy, zat, om (1) 't spel t'aanschouwen. Moedighlyk queeten zich de Engelschen, aangement van Norrits zelf; der maate, dat'er meenigh man ter elke zyde verslaaghen werd,

(1) *'T spel*, het gevecht. *Spel* is in dien zin bij onze oudste Schrijvers zeer gemeenzaam. Dus leest men bij MELIS STOKE, V B., vs. 994:

> Eñ ghinc striden op de Vriesen
> De dat *spel* mosten verliesen.

en bij MAERLANT, *Sp. Hist.* I D., bl. 403:

> Also dat tien selven male
> Fulvius, van Rôme een raet,
> Eñ .XI. Princen van hogher daet,
> Eenen wijch namen up Hanibal,
> Daer si *'t spel* verloren al.

en een weinig verder:

> Maer Marcellus Claudius,
> Die *'t spel* sach verloren dus,
> Die gaderde al dat hi mochte
> Er vacht up Haniballe onsochte.

Zie ook HUYDECOPER op MELIS STOKE, I D., bl. 37, waar men van *nydspel* leest.

werd, en de vyandt somtyds uit zynen standt gedreeven; mits des Hartooghen volk, als 't ontsnoert was, zich weeder, tot nieuwen aanval, quam verbinden by den wal; van waar het grof geschut de Spaansche doorgaands met grouwlyken donder dreyghde, en dikwyls daaronder rommelde. Immiddels was hun gansch geweldt by der handt. 'T welk de Veldtheer, gemerkt de weêrparthy de stadt tot een' rug had, twee uuren lang in slaghorde hield, zeyndende van tydt tot tydt frisse borsten ter schermutsing. Een regement zyner Hooghduytschen, gestelt onder zeekren moolen, een' mosketscheut van de vesten, vervorderde zich de (1) waaghenburgh te scheuren. Afgemat van verlooren arbeydt, maakte 't plaats voor een tweede van den zelven landaardt Hierentusschen had men meer geschuts, uit andre oorden der stadt, herwaarts gesleept. En nu vlooghen hun de spaandren van den moolen, de (2) sleetren van de harnassen, de darmen van hunne spitsbroeders, om de ooren; zonder dat zy daarom lieten, (3) elkandren hart in den boezem, en 't wyken af, te spreeken. De Hartogh, ziende de Engelschen zich zoo manlyk draaghen, vraaghde den Prins van Oranje, wat volk dat was; die 't hem verklaarde. Vraaghende daarenteeghen, wie zich daar, van anxt, in 't waater der steêgraft begaaven, om de kaade tot borstweer te hebben, kreegh t'antwoordt, dat het Fransoyzen waaren. 'T welk hem deed uitvaaren met deezen vloek: *Malgré Dieu de la raçe.* Thans BL. 128.

(1) *Waaghenburg.* Zie de aant. op bl. 242 van dit D.

(2) *Sleetren*, gescheurde stukken, anders *flarden* gezegd. Vergelijk onze aant. op bl 449 van het II D. en HUYDECOPERS *Proeve*, II D., bl. 367.

(3) *Elkandren hart in den boezem*, *en 't wyken af*, *te spreeken*, dat is, elkander hart in den boezem te spreken, en het wijken te ontraden. Over *afspreken* voor *ontraden* zie men onze aant. op bl. 258 van het I D.

Bl. 828. Thans quam een loodt aan snorren van onder den moolen, en doodde, vier roeden van hem, en den Prinse, een Sarjant van den Vlaamschen Kornel Oudart van Zonneveldt: waaroover zy ter zyde traaden. Eyndtlyk ontgaaven zich de Kooningsche Hooghduytschen de hoope van tot hun vermeeten te koomen, en tooghen te rug. Zoo deeden ook d'andre schermutsers van den Landtvooght. Etlyke Staatsche Hooghduytsche ruyters, hierdoor verstout, wilden de waaghenburgh geoopent hebben, en (zeyden zy) een' pots maaken: maar waaren niet rasser buyten, dan dertigh of veertigh Albanoische speeren hun quaamen den wegh achter affnyden; voorts op 't lyf storten. Om welke schok t'ontgaan zy den sprong in de Schelde waaghden; daar'er een deel verzoop, een deel in 't Landt van Waas ooverzwom. Toen viel den Prinse van Oranje in, en gaf hy den Hartooghe te bedenken, dat Parma wellight pooghen moghte, oover der zelfste stroom, in dat gewest te raaken, 't welk noch vet en vol was. En oft men schoon de boeren daar, ten getaale van achtienduyzendt, op geweer gestelt had, de zaak scheen buyten zorghe niet. Tot meerder gerustheit dan, ontbood zyn' Hoogh-
— 829. heit daadtlyk al de paarden in stadt, op alleenlyk drie vaanen naa. Dit gespeurt by Farneeze; doet hy de knechten, zoo naa ontbloot van ruytery, op nieuw bespringen. Hier werd (1) echter heftelyk gevochten; een goedt deel volx gespilt; meest aan de Spaansche zyde. De yzere koeghel nam 'er veel wegh, en een mosketkloot de rechte hiel van Ferdinand Kaarelszoon Gonzaga, zulx hy sint altyds hinkte. Mondragon verloor 't ros, daar hy op zat. Aan den aavont eerst, scheydd' 'er de Landtvooghdt uit; begroef ontrent tweehondert mann'; en voerde de gequetsten, neevens de achtbaarste dooden, met zich. De Hartogh, laatende tot Gent dien van Es-

(1) *Echter*, op nieuws.

Espinoy, vertrok ten naasten daaghe, met den Prinse van Oranje, en al het krysvolk, dat men by kleene troepen binnen Gent oover de Schelde holp, naa Denremonde: alwaar hy ook heerlyk, als Graaf van Vlaandre, werd ingehaalt. Op den tweeden in Herfstmaant keerd' hy van daar tot Antwerpen: in welken oordt de (1) gespraayde soldaaty zich wat verquikte. Bl. 829.

Verdugo, midlerwyle, laatende tot Rooden in de Ommelanden vier van zyn' Walsche vendels, die met list dachten binnen Grooninge te raaken, hadde m' 'er niet te scherp een' wacht gehouden, haalde, op den vyventwintighsten van Hooimaant, uit de Zeevenwolden en Drenthe, eenen grooten roof: rukte voorts ten zelven daaghe, met meest al 't volk van oorlogh, naa Lochum, een kleen sterk steedeken, op de vliet Berkel, twee mylen van Zutven, en behoorende tot dat Graafschap. Als hy nu eenighe schansen opworp, om het te benaauwen, tooghen zommighe Westvriesche vendels, te scheep' in de Marne; bernden zoo tot Leens, als by Aduwaart en Leeghkerke, voorts in Twenthe en Drenthe verscheyde kerspelen af, wel tot dertigh toe, om hem van Lochum te trekken; maar quaamen t'hunner meening niet. Dies verzaamde Graaf Willem Loodewyk eenighe kryskraften; en doende den vyandt een blokhuys oft twee ruymen, en zich dichter by een voeghen, holp etlyke waaghens met mondtkost en andre nooddruft in Lochum. Maar Verdugo, ziende den Graaf, daarnaa, te rug trekken; en oordeelende dat d'ingekreeghe lyftoght haast verteert zouw zyn, besloot het steedeken noch vaster, met wel zestien oft zeeventien schansen, (2) en mande ze te deeghe. Ook omgroef hy zich sterk, op zeekren bergh daarontrent. Toen braghten Graaf Wil-

(1) *De gespraayde*, de hier en daar verspreide. *Zie* onze aant. bl. 244 van dit D.

(2) *En mande ze te deeghe*, en bezette die met veel manschap.

Bl. 829. Willem en de Graaf van Hoohenlo aan den kant van vierdhalfduyzent knechten, en duyzent ruyters te hoop: en keerden, met twee halve kartouwen, en vier veldtstuxkens, derwaarts. Ten aankoomen werd'er wat geschermutst, zoo te voet als te paarde. Des andren morghens beschooten zy eene der schansen; de welke, geleeghen voor de Moolenpoort, en hun meest in den weeghe, terwyl de beleegherden uitvielen, bemaghtight werd; met neêrlaagh van tzeeventigh oft tachtentigh mannen, die'r in waaren. Voorts hielden d'ontzetters behendelyk de schermutsing gaande, en hermaakten immiddels de afgebrooke brug oover de vliet; zulx hun gelukte meer voorraads, dan eerstmaals, in stadt te brengen. Ten naasten nacht oovervielen zy noch twee schansen. Welke voorspoedt hun de stoutheit gaf, om Verdugo, (1) vertrokken op den bergh, in zyn voordeel te bestooken, met flechte orde, in drie hoopen, waaraan hen Hoohenlo verdeelt had. Verdugo hier, waarneemende zyn' stonde, stort met zyn' gansche maght op de zwakste schaar, en doet ze verstuyven. Een' goedt deel soldaaten, ook eenighe bevelhebbers, bleeven'er in de loop. Een deel vlood'er in stadt; een deel toogh'er in, door Hoohenloos bevel, om ze te verzeekeren; neevens twee zoonen des Graaven van den Bergh, en veel Gelderschen aadels, tot wel achthondert man' toe. Hoohenlo, dus gekrenkt, deysde naa Zutven; en liet den vyandt de handen ruym, om de verloore schansen te herwinnen en 't beleg eeven strak aan te binden. Want, Verdugo zagh lichtlyk af, dat d'ontfange voorraadt niet strekken kon, mits de eeters naar gelang immers zoo zeer vermeerdert
— 830. waaren. Maar, zynde nu tweemaals gesteurt geweest, en daaghelyx gequelt wordende met uitvallen der

(1) *Vertrokken op den berg*, hetzelfde als *geretireerd op den berg*, zoo als men gewoon is, in bastaardtaal te spreken.

der steedelingen, schreef hy om bystandt aan Parma; die hem Graaf Kaarel van Mansveldt, en den Baroen van Hautepenne, met ontrent zeshondert paarden, en vyftienhondert knechten, toeveyrdighde. Dus versterkt, deed hy, oft veel eer Mansveldt, dien hy 't hoogh bewindt oovergaf, de stadt weeder opeyschen. Doch de beleegherden, hoewel zy reeds, ten eynde van drie weeken naa de tweede spyzing, 't paardevleesch moesten aanspreeken, toonden geen' kommer. Te weeten, Hoohenlo, gereyst in persoon naa Antwerpen, en vertoonende, aan den Hartogh, en den Prins van Oranje, hoe 't met Lochum stond, daar drie neeven zyner Doorluchtigheit in waaren; had, tot vordering des ontzets, derdhalfduyzent mann' te voet, vyftienhondert te paarde, en noch drie Engelsche kornetten onder Norrits, verworven. Den eenentwintighsten van Herfstmaant, scheidd' hy uit Deeventer, en vergaaderde, op de heyde tussen Zutven en 't huys te Dort, vyfduyzendt knechten en derdhalfduyzend ruyters, zoo Fransoyzen, Gascoenen, Engelschen, Schotten, als Neêrlanders; puyk van volk. Zy sleepten met zich vier zwaare stukken geschuts; getal van delvers, vyf waaghens, op elken een' lange aak; vyf gelaaden met schipbruggen; zes met schanskorven; veele met ander krysgereedtschap en eetwaaren, om teffens den vyandt en den honger te verdryven. By 't huys ter Wilde, een half uur van Lochum, had Verdugo een' groote sterkte. Deeze, als zy d'ontzetters in 't oogh kreegh, werd verlaaten: en Hoohenlo, ziende zyn oopen, deed flux een schans opwerpen tussen twee van den vyandt in. Onder scherm van deeze sloegh hy een' brug; beschanste voorts 't eyndt des zelve, aan ginszyde van 't waater; in voeghe dat hem de toegang der stadt niet te beletten was. 'S nachts hieraan, liet hy d'onnutte oft (1) oovertallighe monden daar

Bl. 830.

(1) *Oovertallighe*, overtollige, die boven het vereischte getal binnen de stad waren.

Bl. 830. daar uit koomen; de bezetting ververschen, doch sterk booven vierhondert mann' niet. Met den daagheraadt ging men gezaamentlyk de beleggers in hun voordeel zoeken. Die weeken naa den bergh; gemerkt Hoohenlo nu de stadt te zynen wille kon spyzen, en hen voor affneê van toevoer deed duchten. Zy bleeven daar nochtans tot oover middagh in slaghorde: maar naamen toen, ontruymende al de schansen, hunnen wegh naa Grol; en lieten een leelyk spoor van vuur en vlam, waar zy door tooghen. Ten volghenden daaghe, werd Lochum voorzien met allerley nooddruft; en de schansen rondom geslecht. Verdugo verdeylde zyn volk in Grol, Oldenzeel, Goor, Enschede, Koeverde; Mansveldt en Hautepenne keerden naa Brabant. Voor Lochum, was, onder andre Kooningschen, gebleeven de Baroen van Anholt, dien, terwyl hy de ronde deed, een koeghel uit der stadt, trof. Thans beschooten de Staatschen 't huis te Keppel: 't welk de bezettelingen leeverden, en met een hunnen Ooverste. 'T Slot Baatenburgh aan de Maaze, een' halve myl van Niemeeghen, werd hun ook oovergegeeven; gaande de soldaaten daaruit, met hun geweer.

In Noordthollandt had, een' wyl, een gevaarlyk vuur van oproer gebrandt, dat, listelyk gestookt, voorzichtelyk bestelpt, ten laaste om dit getyde volkoomelyk gesmoort werd. In den jaare vyftienhonderteenentachtentigh, als men Philips tot Lisbon Kooning van Portugal kroonde, laaghen daar, onder andre Noordthollandsche, verscheyde schippers van Hoorn en Enkhuyzen op hun vertrek. Deeze, door zyn bevel, werden met allerley gerief en handtreyking bejeeghent: jaa zommighe te hoove genoodight, en staatlyk onthaalt, zonder toezeg te spaaren, dat zy zich t'hunner weederkoomst gelyke heusheit van zyne Majesteit verzeekren moghten. Waartoe hy inzonderheit te werk stelde eenen persoon geboortigh van Enkhuyzen, die hem twintigh jaaren voor trauwant gedient, en noch eenen broeder daar

ter

ter steede in 't leeven had. De schippers dan, (1) te heym gekeert, met het hart vol van 's Kooninx minlyke goedertierenheit, (2) booghden daaraf op 't breedste, en verhieven ze ten heemel toe. En dit geviel juyst, als men t'Enkhuyzen stond om hem vyandt te verklaaren, en af te zweeren. De Wethouders, duchtende dat deeze klap de gemoeden moghte schuw van 't afzweeren, en voorts (3) wendigh van de teeghenwoordighe regeering maaken, vorderden van Sonoy een vendel knechten, onder Hopman Jan Garbrantszoon hunnen meedeburgher: 't welk, ingekreeghen, hen voor dat pas gerust stelde. Maar de Spanjaardt, voortvaarende in d'aangevange treeken, schikte derwaarts, luttel maanden hiernaa, den zelfsten Helbardier, met pronkende brieven, (4) gestoffeert met milde aanbieding van genaade, en vergeldenis voor de geenen, die zich in de armen zyner Majesteit wilden werpen. Deez, gekoomen, quansuys, om zynen broeder te bezoeken, en ontfangen met geen' minder vrundtlykheit by de schippers geweest tot Lisbon, dan by hem, wist zyn' boodschap zoo glimpigh voor te draaghen, en zulx op te geeven van de (5) lydighe zucht zyns meesters tot den Neêrduytschen landtaardt, dat hy veelen, bekalt daar door, of bekoort door den schyn der vertoonde belooningen, aan zyn' koorde kreegh. Bl. 830. — 831.

Zee-

(1) *Te heym*, te huis.

(2) *Booghden daar af*, roemden daarvan. Zie over dit woord, dat door HUYDECOPER ten onregte wordt afgekeurd, deszelfs *Proeve*, II D., bl. 91 en volgg. met de aanteekeningen van LELYVELD aldaar.

(3) *Wendig*, afkeerig. Zie onze aant. op bl. 191 van het I, bl. 422 van het II, en bl. 430 van het III D.

(4) *Gestoffeert*, rijkelijk voorzien, opgevuld, in welken zin dit woord doorgaans gebezigd wordt.

(5) *Lydighe*, sterke, hevige. Vergelijk de aant. (3) op bl. 289 van het III D.

Bl. 831. Zeeker inwoonder van Enkhuyzen, genaamt Wouter Verhee, broeder van Johan Verhee Scheepen der stadt Amsterdam (beyde zyn 't mannen, gesprooten uit der Goude, van helder en heughlyk vernuft geweest) werd ook aangezocht onder anderen: en hebbende geleezen des Kooninx schryven, gedaghteekent den eersten van Wynmaant des jaars eenentachtentigh, (1) dubbeld' het, (2) uit zinlykheit, om de konst van den styl. Want van 't werk had hy een' afkeer; en waarschuwde verscheyde vrienden, dat zy zich daarmee niet mengen zouden. 'T zelve nochtans der Majestraat te oopenbaaren, tot last zyner bekenden, was hem teeghens de borst, waarin hy, diesweeghe, dit hachlyk geheym, een tydt lang, draaghen bleef. Koomende thans door Haarlem gereyst, meldd' hy 't, in gemeynzaame kout, zynen vertrouwdeling Dirk Volkaartszoon Koornhart; die, 't gevolgh dieper inziende, hem uitgehoort berispte dat hy 't der Ooverheit verzweeghen had; en rondelyk verklaarde, noch dien aavont naa den Haaghe te willen gaan, om het, den Staaten aldaar vergaadert, aan te geeven. Verhee, hiermee belaaden, pynde zich, hem van dit voorneemen te brengen, zeggende dat Enkhuyzen een goedt vendel soldaaten in had, en geene noodt altoos. Koornhart, blyvende by zyn opzet, eyschte 't afschrift van 's Kooninx brief; doch verplichtte zich, zyn best te doen, om de zaak zulx te beleyden, dat zy niemands bloedt quaam' te kosten. Hierop beloofd' hem d'ander het afschrift, dat hy niet by zich had, ten naasten daaghe toe te veyrdighen: daar Koornhart niet naa toeven wilde. Gereyst, dan, oover nacht, en 's morghens in den Haaghe koomende, verwittighd' hy zyn weedervaaren aan Niklaas van der Laan, Burghermeester van Haar-

(1) *Dubbeld' het*, kopieerde het, maakte er een afschrift aan.

(2) *Uit zinlykheit*; wij zouden zeggen: *uit liefhebberij*.

Haarlem; die, daar ter daghvaart zynde, alles in de vergaadring der Staaten braght. Thans volghde 't beloofde affchrift: en deeden de Staaten, hebbende dat gezien, noch een vendel knechten, dat tot Eedam en Monnikkendam verdeelt lagh, t'Enkhuyzen koomen; den Helbardier op 't ftilfte in hechtenis neemen; andren in hunne huyzen verzeekren. Zommighen maakten zich t'zoek, tot dat de vreez oover ging. Want dit ftuk werd gehandelt met zeldzaame (1) gevoeghlykheit; en zelf de trauwant ontflaaghen (alhoewel naa lang zitten) onder enkel gebodt van 't Landt te ruymen: 't zy de beede van Verhee gold, en dat men oorbaarlyker vond, andren, hierdoor, by gelyke geleeghenheit, onbekommert in 't melden te maaken, dan de quaadwillighen door fcherpheit van ftraf te verbluffen; oft fchroomde, door ftrengheit gepleeght aan eenen die uit Spanje quam, de vryheit te verliezen, die d'onzen daar genooten. Maar op deeze zachtigheit fcheen gezondight te worden. Want, als men 't gewoel bezaadight waande, quam in 't licht, hoe de Kooning nieuwe brieven van den zelfiten zin, en geteekent op den twaalfden van Bloeymaant deezes jaars tweeentachtigh, uit Lisbon gezonden had, aan de tweeëntzeeventigh hoofden der burgherye van Enkhuyzen; mits zyne voorgaande, meermaals gericht aan Burghermeefteren (zoo hy zeyde) door flim bedryf van eenighe baatzoekers, waaren achter gehouden, en de gemeente geblinddoekt in een' zaak waaraan haar hooghfte welvaart hing. Dit porde de Staaten tot geeven van naader laft aan Sonoy, om Enkhuyzen met drie vendels, elk van hondertvyftigh koppen, te bezetten. Thans, op bevel, eens en andermaals ontfangen van den Prins van Oranje, die hem dubbelt van 's Kooninx laafte fchryven toeveyrdighde, verfterkte hy de vendels, elk tot tweehondert man toe; ende nam zelf zyn' woonplaats tot Enk-

Bl. 831. — 832.

(1) *Gevoeghlykheit*, toegevendheid, zachtzinnigheid.

Bl. 832. Enkhuyzen, voor den geheelen winter: waarmeede alle ongemak, en vreeze van dien, verwonnen werd.

Onder verscheyden' aanslaaghen ter elke zyde, haaperd'er ook een, voorgenoomen, van weeghe des Hartoghen van Brabant, teeghens Looven; daar een deel volx, reeds binnen geraakt, weeder werd uit gedreeven. In 't laatste van Herfstmaant, kreegh de heer van Sant Luk, neevens de Kornellen Tempel en Sayssevaì, met tweeduyzent knechten en vyfhondert ruyters, by verdragh de burgh van Gaasbeek weeder; daar eene vaan te voet, een' halve te paard' op lagh. Dus werden van deeze (1) prang de Brusselaars verlost, die 't ernstigh verzocht hadden. 'T Slot van Tolouze ging den zelven gang. De Graaf van Rochepot, pooghende Lier te breydelen, dwong de bezettelingen van 't Slot Eekelhoove, die 't planten van twee stukken geschuts verwacht hadden, uit te gaan met witte stoxkens. Daarnaa toogh hy voor Rost, een blokhuys aan de Deemerstroom, dat maar drie daaghen teeghens hield. Hier werd hy zelf gequetst, ook de Kornel La Garde. Thans begaaven die van Duffel zich onder 's Hartoghen gehoorzaamheit. In Ooveryssel pasten Hopluyden, Krom van Steenwyk, Wolter van Doorn, en Niklaas van Haarlem, koomende van Zwartesluys, yder met ontrent vyftigh knechten, op den zessentwintighsten van Wynmaant, 's morghens met het ontsluyten der poorte, voor Hasselt te zyn, en verrasten dat steedeken; daar eenighe huyzen geplondert, de beelden ter kerken uitgerooyt werden, d'Onroomsche preeke ingevoert.

Op den tienden van Herfstmaant, verklaarde de Hartogh, by Plakkaat, al de goedren verbeurt, niet al-

(1) *Prang.* Men verstaa hierdoor een werktuig, dat op de neuzen der paarden gezet wordt, om dezelve te breidelen, waarop HOOFT, in zijnen beeldrijken stijl, buiten twijfel, gedoeld heeft. Zie KILIAAN op *pranghe*, *muylpranghe*.

alleen van die zich onder den vyandt onthielden; Bl. 832.
maar ook der geenen, die zich op onpartydighe plaatsen met der woone begeeven hadden; 't en waare zy, binnen zes weeken, zich genoeghzaamelyk quaamen verdaadighen, voor luyden gemaghtight om kennis van die zaaken te nemen. Hy verwachtte van dagh tot dagh versch volk uit Vrankryk, onder den Prinse Dolfyn: de welke, alzoo zyn vaader Louis van Bourbon op den drieëntwintighsten der gemelde maant ooverleed, seedert Hartogh van Monpensier genoemt werd. Parma, derhalven, versterkte de grensplaatsen met bezetting, en zyn heyr zoo veel hy kon, om tussen beyde te gaan leggen, en de Fransche kraften gescheyden te houden.

By monstering, gedaan op den veertienden, waaren bevonden vierentwintigh vendelen Spanjaarden, maakende tweeduyzent, achthondert, zestien koppen, onder den ouwden Mondragon; achtienhondert en twintigh man' van den zelven landtaardt, onder zeeventien vendelen, en den Kornel Pedro de Paaz; tweeduyzent, driehondert zeevenentzeeventigh Italiaanen, verdeelt aan acht vendelen onder Mario Cardon; tweeduyzent, driehondert Italiaanen, onder acht vendelen, en Camillo del Monte; zeeventienhondert Borgonjers, onder veertien vendelen, en den Markgraave van Varambon; tweeduyzent, tweehondert, driënvyftigh Waalen, onder vyftien vendelen, en den Baroen van Montigny; neeghentienhondert vyventachtigh Waalen, onder zestien vendelen des Graaven van Egmondt; twaalfhondert vierenveertigh — 833.
Waalen, onder tien vendelen en Gabriel van Liques; vyftienhondert Waalen, onder tien vendelen, en Graave Octavio van Mansveldt; duyzent Waalen, onder tien vendelen, en den Graave van Manderscheydt; achtienhondert Waalen, onder twaalf vendelen, en Philips van Liques; twaalfhondert zeevenentachtigh Waalen, onder tien vendelen van 't regement des ooverleeden heers van Bours; achthondert drieëntseeventigh Waalen, onder tien ven-

Bl. 833. delen, en den Baroen van Aubigny; veertienhondert zessentsestigh Waalen, onder tien vendelen, en den heere van Mahuy; tweeduyzent, achthondert Hooghduitschen, onder tien vendelen, en Robbert van Gumbergh; zessentwintighhondert Hooghduytschen, onder neeghen vendelen, en den Graave van Aarenbergh; drieduyzent, hondert vierenveertigh Hooghduytschen, onder tien vendelen, en den Graave van Barlemont; drieduyzent, hondertvierenveertigh Hooghduytschen, onder tien vendelen, en Graave Kaarel van Mansveldt; drieduyzent, hondert vierenveertigh Hooghduytschen, onder tien vendelen, en Don Johan de Manriquez; zeshondert Hooghduytschen, onder vier vendelen, en den heere van Floyon; drieduyzent, zeevenhondert, drieëntneeghentigh Hooghduytschen, onder eenentwintigh vendelen, buyten regementen. De gewoonlyke bezettingen van Luxenburgh, Diettenhoove oft Theonville, Montmedy, Damvillers, en Chimery, beliepen ten getaale van zeshondert zeeventien man'; die van 't Slot te Karpen, Sansen, Charlemont, Marieburgh, Avennes, Landrechy, en Quesnoy, braghten elfhondert, zeevenentachtigh koppen uit. Hautepennes regement, leggende in de Kempen, en dat van La Motte, 't welk tot Greevelinge lagh, waaren sterk, elk vyftienhondert man', onder tien vendelen. 'T regement van Robles, heere van Billy, dat in Vrieslandt was, bestond uit drieduyzent Hooghduytschen, onder twaalf ouwde vendelen. In den zelven oordt had Verdugo vyftienhondert man', onder tien vendelen. Tot Groninge laaghen zeshondert knechten in bezetting onder twee vendelen. 'T regement des Baroens van Aanholt, in Ooveryssel, beliep ten getaale van drieduyzent koppen, onder twaalf vendelen. De lichtgewaapende Spaansche en Italiaansche ruyters waaren tweeduyzent, hondert zeevenentachtigh, onder zeevenentwintigh Kornetten; de Neederlandsche, zoo speeren als schutten te paarde, te zaamen duyzent, onder twaalf Kornetten. In Vrieslandt telde men, onder vier Kornet-

netten, vierdhalf hondert lichte paarden. Somme, Bl. 833.
zeſſenvyftigh duyzent, vyfhondert, vyftigh knechten, onder driehondert, en vier vendelen; drieduyzent vyfhondert, zeevenendertigh ruyters, onder drieënvyftigh Kornetten; in alles tſeſtighduyzent, zeeventachtigh ſoldaaten: die den Kooning, ter maant, ſtonden op zeshondertduyzent, tweeënveertighduyzent, driehondert, ſeſſenvyftigh gulden; booven twaalfduyzent gulden, geſpilt, ter maant, aan Entretinidos, dat 's Onderhoudelingen, die 't hof oft heyr volghden; en booven de koſten van 't geſchut met zynen ſleep, voorts van delvers en andre nooddruft, die men op een derdendeel der ſoldye plagh te reekenen. Echter klaaghde de Landtvooghdt, dat hy geen' dertigh duyzent man' te velde kon brengen; mits de meenighte der ſteeden en blokhuyzen, die hy te bezetten had. De Franſoyzen van Kaamerik naamen voor, l'Eſcluſe te veſtighen. Om 't welk te verhoeden hy derwaarts rukte, met eenigh grof geſchut; en dwong de plaats tot oovergift. Voorts deed hy Caſteel in Cambreſis opeyſchen; daar anderhalfhondert bezettelingen met hun geweer uit tooghen. Verſcheyden' andre ſterkten, daarontrent, werden hem ook ingeruymt. Hy was verzelſchapt met La Motte, Montigny, en Rysburgh, die eenen aanſlagh op Duynkerke maakten, doch niet ten eynde brachten. In 't eerſt van Slaghtmaant, quam hy Nienhoove beſchieten; 't welk, te verre geleeghen om ontzet te verbeyden, hem — 834.
meede geleevert werd: desgelyx Liekerke en Gaasbeek. Hebbende hieruit hoope geſchept, van Bruſſel te doen zwichten, braght hy zyn maghtigh heyr in dat geweſt. Dan die ſtadt had tweeduyzent ſoldaaten, zoo Franſoyzen als Engelſchen, ingekreeghen; booven d'ouwde bezetting van twaalf vaanen te voet, vier te paarde. Dies onderwond hy zich alleenlyk van verre de weeghen te ſtoppen: doch vergeefs; gemerkt zy ook van allerley voorraadt verzorght was. Jaa hy vond zich zelf wel haaſt in groote benauwtheit: zynde achter zynen rug Ar-

 thoys

Bl. 834. thoys en Heenegouw afgegeeten; Vrankryk geſlooten. Toen docht hem raadzaam te (1) verzoeken, oft hy in 't Landt van Waas, dat noch onverwoeſt was, raaken konde. Maar dit moght hem ook niet gebeuren. Want de Hartogh ſchikte voor hem gereedt te zyn, met bezetten der toegangen. Voorts, dewyl 't winterwaater zeer hoogh was, deed zyn' Hoogheit zommighe dyken deurſteeken, en verſcheyde ſluyzen afloopen op de Kooningſchen; zoo dat zy, teſſens geplaaght met de ſtrafheit des weeders, de ſchaarsheit van eetwaaren, en 't ongemak der vloeden, daaghelyx, tot groot verdriet des Veldtheers, van krankheit en kommer ſleeten: zonderling de nieuwe Spanjaards en Italiaanen, die met hoopen wegh ſtorven. Veele vlooden naa 's Hartooghen kant toe, en van daar naa huys. Dies brak de Landtvooghdt op, om 't volk in bezetting te verdeylen; laatende ooveral meenighte van dooden, en van zieken, der welke bet dan zeevenhondert, ontrent Bruſſel, ter wreedtheit oft genaade van de boeren bleeven leggen.

Aan d'andre zyde ging de ſterfte desgelyx weldigh weyden, ende was geen' minder armoê; booven al onder de Franſoyzen, die ſchandelyk liepen beedelen, by mangel van ſoldt. Hierbeneevens ſloegh het koòren zeer op, mits'er in veertien oft vyftien weeken geen Ooſte windt vernoomen werd; tot dat hy begon te waayen op den drieëntwintighſten van Slaghtmaant; als men nu voor zwaare dierte vreesde, en een merklyk getal ſcheepen, gelaaden met rog en terwe, om naa Weſte te zeylen, zoo lang in Teſſel, en Walchere, had moeten marren; niet zonder veel graans, dat begon te broeyen, oover boordt te ſmakken. Geduurende de zelve tydt ſtormd' het ook zoo dikwyls heftelyk, op zee, en daaruit, zoo dat 'er veel ſchipbreuks geleeden werd, veel volx en lands verdronk. De ſchans in de

Kuyn-

(1) *Verzoeken*, beproeven.

Kruynder werd gansch plat gespoelt; de dyken daarontrent aan stukken: ende, tot oovermaat der ellende, quam 't hermaaken traaghlyk by, om dat 'er geen' aarde te kryghen was. Bl. 834.

Zeeker landtman, hierentusschen, uit de Drenthe, 't zy hy van andren haat teeghens de Staatsche parthy gedreeven werd, oft van enkle wraakgierigheit om dat men hem geen arbeydsloon liet volghen, ontworp eenen toeleg, om Steenwyk ('t welk, oopenbaarlyk aangevochten, Rennenberghs volhardende (1) eyndthouding in die zwaare beleeghering verduurt. had) door verschalking ten val te brengen; en (2) geloofde zich zelve zoo stoutelyk, dat hy, gehoort op de zaak, zynen hals te pande zette, om zich te laaten hangen aan den eersten boom, indien hy de Kooningschen, zoo zy zyn onderwys naaquaamen, niet in der stadt holpe. Verdugo, graatigh om de krak, gekreeghen in zyn' achtbaarheit voor Lochum, te boeten, beval 't stuk aan den Ooversten Steehouder Taxis. Deez, passende op zyn' stonde, als een goedt deel der bezettelingen van Steenwyk op eenen aanslagh uit was, liet zich, neevens Eeverart van Ens, Drost van Koeverde, voorts Kamminga, Laukema, en andre Hooftluyden, met zes oft achthondert knechten en twee Kornetten, 's nachts voor den zeeventienden van Herfstmaant, te drie uuren, door den boer tot by de Oostpoort leyden, daar men in 't diepen der graft verzuymt had den grondt genoegh af te neemen. Hier braghten zy, gaande ten middel toe door 't waater, hunne ladders oover; en hebbende die

(1) *Eyndthouding*, standvastigheid in de volvoering van zijn opzet. De spreekwijze: *zijn eind houden*, kwam reeds vroeger voor, en werd bij die gelegenheid door ons verklaard. Zie de aant. op bl. 279 van het II D.

(2) *Geloofde zich zelve zoo stoutelyk*, stelde een zoo stout vertrouwen op zich zelven.

Bl. 835. die gerecht, raakten op de veste, eer de wacht des yet vernam, oft zich ter weere kon stellen. Ook lieten zy die onbestookt, en tooghen strax naa de markt. Een vrouw, die hunner eerst gewaar werd, riep den waakren op 't stadthuys toe, zy zouden flux doen waapen trommelen, men had den vyandt binnen. De waakers vatten 't geweer: maar merkende dat het te spaade was, flooten 't stadthuys, en hielden 't noch in, tot neeghen uuren toe. Een deel der soldaaten viel oover de muuren, en berghde zich met zwemmen. Weenigh werd'er verslaaghen, veel gequetst en gevangen. Die op 't Raadthuys waaren, ruymden 't eyndtlyk, bedingende vryen uitgank, zonder waapenen. Naa 't plonderen der stadt, stelde men mannen, wyven, kinderen, op zwaarder ransoen dan zy wisten t'zaam te schraapen. Niet zoo hoogh, als men wel waanen zoude, werd dit verlies opgewooghen: zynde de burghery bynaa uitgestorven aan de smettende quaale, en d'omleggende plaatsen treflyk gevestight. Echter deed Graaf Willem Lodewyk van Nassau de Hopluyden Boekholt en Krom, die, op 't pas der veroovering, uit der stadt geweest waaren, ook een deel der soldaaten, die zich toen daar binnen gevonden hadden, in hechtenis neemen, en krysrecht daar oover houden. Maar, alzoo nocht ontrouw, nocht (1) breede schuldt oft slofheit in 't bezorghen der gewoonlyke waake begaan bleek, en de ronde, by ongeval, eeven een vierendeel uurs te voore, den wal bewandelt had, daar de vyandt was opgekoomen; werden zy vry gekent. Tot eenighen troost deezer schaade, dwong, ontrent dit getyde, de Graaf van Hoohenlo Meeghen in Brabant, door beleg; en maakte zich meester van noch eenighe minder plaatsen.

In 't laast der gemelde maant, verscheenen op de gren-

(1) *Breede schuldt*, groote, straf verdienende schuld, welke de Romeinsche Regtsgeleerden *culpa lata*, in tegenstelling van *culpa levis* (ligte schuld) noemen.

grenzen vierduyzent Fransoyzen, drieduyzent Switsers, te voet; en etlyke benden paarden; beleydt, onder den Hartoghe van Monpensier, by den Maarschalk Harman van Guntault van Biron, geacht voor den braafsten Hooftman van gansch Vrankryk; die, kunnende geen' leedigheit lyden, en aangezocht van Anjous weeghe, ten beveele van de Kooninginne moeder, deezen last, by ooghluyking des Kooninx, geirne op zich genoomen had. Neevens merklyk getal Eedeldooms, vonden zich, in 't heyr, de Graaven van Laval en Agnan, kortelinx naa Vrankryk gereyst om de hulptroepen te spoeyen. Getooghen door 't Landt van Boulogne, naamen zy, verby Calis en Greevelinge, hunnen wegh naa Duynkerke; en werden, dewyl 't nu spaade in 't jaar was, van daar (1) gespraayt door de Vlaamsche bezettingen. De Hoofden vervoeghden zich naa Antwerpen, by zyn' Hoogheit. Neêrlandt, dan, worstelperk der Fransche mooghenheit teeghens 't Spaansche geweldt, stak vol van soldaaten, Hopluyden, Ooversten, den bloem, en de vermaartste, geleezen uit Duytschen, Waalen, Fransoyzen, Spanjaards, Italiaanen, Engelschen, Schotten; die in dapperheit van moedt, fluxheit van krachten, ervaarenis van vechten, kloekheit van beleydt, vonden van kryslist, de strydbaarste eeuwen der werelt zouden hebben darren tarten. Met vertooning der kosten, noodigh om zulk een' meenighte van ruyters en knechten t'onderhouden, en te verzorghen 't geen' 'er by behoefde, braght het de Hartogh zoo verre, dat d'Algemeine Staaten, vergaadert tot Antwerpen in Slaght- en Wintermaant, hem, op hoope van onverwylde uitkomst der zwaarigheeden, in plaats van vierentwintigh tonnen schats, der veertigh 's jaars beloofden; daarenbooven noch, hoewel ongeirne, zeshondertduyzent gulden, te verschaffen by vier gelyke deelen; in Grasmaant, Bl. 835.

Bloei-

(1) *Gespraayt*, verspreid.

Bl. 835. Bloeimaant, Zoomermaant, en Hooimaant, naast-koomende; alzoo zyn' Hoogheit verklaarde, teeghen alsdan een' uiterste kraft te willen baaren.

(1) 'T wanken der waapenen, aangegreepen met zulk een' heevigheit, klonk nu den aardboodem oover: en 't gerucht, dat deeze gewesten voortaan onder de Fransche bescherming wilden schuylen,
— 836. was tot Constantinople toe uitgedeeghen. Weshalven de groote Turk, om gemeenschap van koophandel tussen zyn' onderzaaten en d'andre volken van Europa te stichten, gezanten aan den Hartogh afveyrdighde. Hunne boodschap hield, dat men woonplaats hadde in te ruymen voor achtien Turksche koopluyden; aan de welke de waaren uit Asia en Grieke, door de Middellandsche Zee tot Marsilje toe; van daar te lande op Bourdeaux; dan weeder te waater, de Garonstroom af, lanx de Fransche en Engelsche kusten; zouden naa de Schelde gevoert worden. Naa 't voordraaghen der zaake, beschonk men d'Ambassadeurs; die (2) (waar 't faalde) (3) zonder klaar bescheydt, oover Oostlandt en Poolen (4) te heym keerden.

Op 't laatste des jaars, voerde Paus Gregorius de Dertiende een' andre wyze van tydtreekening in, dan men in etlyke hondert jaaren herwaarts gebruykt had. Wat hem daartoe beweeghde wil zich genoeghzaam bezeffen laaten, als wy, 't geen aan de voorgaande maa-

(1) *'T wanken der waapenen*, zoo veel als de dreigende beweging der wapenen. Zoo lezen wij bl. 189 van dit D.: „ terwyl de schrik des oorloghs *wankte*." Zie verder de aant. (2) op bl. 64 van het II D.

(2) (*Waar 't faalde*) dat is, waar het ook falen, haperen, schorten mogt.

(3) *Zonder klaar bescheydt*, zonder duidelijk antwoord.

(4) *Te heym*, naar huis. Zie boven, bl. 399.

maanier scheen te haaperen, in 't kort zullen ontsouwen hebben. By de Godtgeleerden, verzaamt tot Niçea in 't driehondert achtentwintighste jaar van de geboorte onzes Zaalighmaakers, is geraamt, dat de Christenen voortaan den veertienden dagh der nieuwe maane, te weeten, dien van de eerste volle maan, naa Middelbaare nacht der Lente, zouden voor tydtpaal van Paasche achten; ende, op zondagh daaraan, die feest vieren; om het niet op eenen zelfsten tydt met de Jooden te doen. Voor Middelbaare nacht hadde men te houden, gelyk zy toen ook was, de eenentwintighste van Lentemaandt. Maar, dewyl men het burgherlyk jaar schat op driehondert vyvenzestigh daaghen en een vierendeel, 't welk, maakende om de vier jaaren eenen dagh, stof geeft tot een Schrikkeljaar, daar men dien inlascht; en de Zon haaren loop eyndight in driehondert vyvenzestigh daaghen, vyf uuren, en neeghenenveertigh minuyten, weenigh onder oft oover; zulx het zonnejaar ontrent elf minuyten korter valt dan 't burgherjaar, die, in ontrent hondert drieëndertigh jaaren, eenen dagh uitbrengen, zoo werd de Middelbaare Lentenacht, kunnende 't burgherjaar niet involghen, bevonden, ten tyde van den voorzeyden Pauze, te weezen de elfste van Lentemaant. En uit deeze oneevenheit van 't burgheren zonnejaar stond allenskens groote verbystering in de Feesten der Roomsche kerke te verwachten; zulx ook, dat Kersdagh hadde kunnen ten midzoomer koomen. Om Paasche dan naar orde van 't Niçener Konçilie te herstellen, trok de Paus deezen vystienhondert tweeëntachtighsten jaare tien daaghen af; en beval, naar den vierden van Wynmaant, dagh van Sant Branfoys, te tellen, in plaats van den vyfden, den vystienden; maakte alzoo de Middelbaare nacht weeder de eenentwintighste in Lentemaant; en braght Paasche, en d'andre beweeghlyke feesten daaruit spruytende, op gelyke stonde als die quaamen ten tyde van 't voorzeyde Conçilie. Wyders, om zoodaanigh verloop voortaan te verhoeden,

Bl. 836. den, keurd' hy, dat men, naa 't jaar zestienhondert, de drie eerstkoomende hondertste jaaren, naamelyk het zeeventienhondertste, achtienhondertste, en neeghentienhondertste voor geen' Schrikkeljaaren, maar het tweeduyzentste voor een Schrikkeljaar neemen zoude; en zoo voort. Waarmeede de zaak, in 't geene dat Paasche en andre feesten belangt, voor veel duyzent jaaren, zonder gevoelyk verschil, geholpen is. De Onroomsgezinde ooverheeden, als de Kooningin van Engelandt, Kooningen van Deenemark en Sweede, Hooghduytsche Vorsten, geloovende dat de Paus zich deezes werx onderwond, niet enkelyk geport door geestelyke inzighten, maar ook uit faam- en staatzucht, om zich, als hooft van 't Christendoom, booven hen, jaa zelfs booven de Kaizarlyke Majesteit, te verheffen, wraakten zyne hervorming, en bleeven by den voorighen voet. Maar de Kaizar, in Boheeme, Slezie, Mehere; de Kooningen
— 837. van Vrankryk en Spanje; de Italiaansche mooghentheeden hebben den nieuwen aanveyrdt. De Hartogh van Brabant ('t zy om den Pauze te believen, oft dat hem zyne reedenen gevielen, oft om eenpaarigheit met Vrankryk te houden) gebood by Plakkaat van den tienden in Wintermaant, tien daaghen uit het jaar te (1) schuffelen, en den voorheen vystienden den vyventwintighsten te noemen; in voeghe, dat deeze maant althans maar eenentwintigh daaghen zouw uitleeveren. Doch hadden, dies onaangezien, voor 't loopende jaar, streek te houden, zonder yetwes verkort te worden, de tyden gestelt oft tot verschyning oft tot verdwyning van yemandts gerechtigheit. Brabant, Vlaandre, Arthoys, Heenegouw, Hollandt en Zeelandt, schikten zich naa den nieuwen styl; gelyk wy, derhalven, voortaan denken meede te doen. Maar Gelder-

(1) *Schuffelen*, hetzelfde als *schoffelen*, dat hier voor wegnemen staat. De uitdrukking is, naar ons oordeel, van gezochtheid niet vrij te spreken.

deilandt, Zutven, Uitrecht, Ooveryssel, Vrieslandt, Groninge, en andre, hielden zich aan den ouwden; die ook, by de * Wiskonstenaars en waarneemers van den gang der starren, voor den bequaamsten gepreezen wort, om verwarring in 't reekenen den tyden te schuwen. Bl. 837.

In deezen jaare storven den Kooning van Spanje verscheyde kindren af; daaronder twee zoonen, d'ouwdste nu neeghenjaarigh, genaamt Don Diego, en de middelste. Een smartelyk verlies; mits 't huys, dat oover zoo veel Ryken heerschte, zich met mangel van manlyk oyr gedreyght zagh. Want den jongste Philips, die alleen, neevens twee dochters, ooverbleef, werd, van weeghe zyner weeklykheit, geen duurzaam leeven toegeleit.

Gelyk het verlies van Audenaarde, Lier, Steenwyk, groote onlust en morring teeghens de Fransoyzen verwekt had; alzoo werd de glimp van 's vyands winsten eenighzins verduystert door 't veroovren van Aalst en ontzet van Lochum: en Parmaas opbreeken van ontrent Brussel, met zeer verminkte krachten, waarteeghens de Hartogh zich met een goede zenuw van frisse soldaatye versterkt vond, schraaghde met nieuwen troost de zyghende gemoeden der Landtzaaten. Hierby noch quam een ander toeval, waardoor 't jaar vyftienhondert drieëntachtigh zich te behaaghlyker op deed. Gebhart Truxes Aartsbisschop van Koolen, eerst ontfonkt door 't gezight van Agnes, dochter van Graave Johan Jeurien van Mansvelt; en thans gloeyende van minne, gestookt door geduurighe kout en (1) hanteering; besloot haar te wyve te neemen, en echter zynen staat te behouden door invoer van Onroomschen Godsdienst; waartoe hy waande dat hem geen steunsel faalen zouw. Daar hy 't by, zoeken moest, die rieden hem voet voor voet te gaan; by gun-

* Mathematiken.

(1) *Hanteering*, omgang.

Bl. 337. gunstighe ooghluiking, geloofsverwanten aan te fokken; hen met der tydt ten treflykſten ampten in te kruyen; voor al, de ſterkten in vertrouwde handen te brengen; zich der verdechtighden allenskens quyt te maaken; zyne plaatſen te veſtighen; voorraadt van geldt, van buſſekruydt, en andre nooddruft te verzaamelen: daarnaa de oopenbaare kerkzuyvering aan te vangen. Maar doof waaren zyn' ooren hiervoor: hy viel plotſelyk aan 't hervormen; 't zy uit yver van gezintheit, oft uit graatigheit naa verandring, oft mits de dreighementen der Mansveldſche Graaven, dien 't (1) lydigh verdroot, dat hunne nicht, noch ongetrouwt voor de werelt, om dat ze als echte vrouw by hem gehouden werd, als zyn byzit, op de tong aller Duytſchen reed. 'T kapittel van Koolen, derhalven, Paus, Kaizar, kanten'er zich teeghens, om Ernſt, zoon des Hartoghen van Beyere, in zyn' plaatſe te zetten. 'T welk eenen krygh (2) uitkipte, die, mits ook de Prins van Parma parthy daarin koos, en een deel zyner krachten aan (3) vertuydde, den Neederlanderen wat werx afnam. Dan 't was een' korte pooze. Want Truxes, reukeloozelyk voorſlaande, en

(1) *Lydigh*, ſterk, geweldig.

(2) *Uitkipte*, uitbroeide. Zoo leest men ook in den *Henrik de Groote* van onzen Schrijver, bl. 2: „(De „Paus zou) hem toezeinden een' kuiſche torteldui', en „de die hem eijeren leggen, daar arenden uit *gekipt* zou„den worden." — Zie ook KILIAAN bij *kippen*, en de aant. (4) op bl. 191 van het II D. *Eijers kippen* voor uitbroeijen, komt voor in den *Noach* van VONDEL, bl. 34, waar van de Zwaan gezegd wordt:

Zy queekt den gloet
Met haere vrolyke wederga,
En *kipt* hare *eiers*.

(3) *Vertuydde*, vastmaakte, verbond. Zie de aant. op bl. 162 en 165 van het II D.

en de man niet om de moeyte, aandacht, en hooft- Bl. 837.
brek uit te ſtaan, daar zulk een bedryf mee door-
reeghen dient, zagh zyn gebouw zonder grondtſlagh
zoo ſchielyk ſtorten, als hy zich verhaaſt had met
het ontwerp bekent te maaken. Hebbende zyne
zaaken verbrodt, begaf hy zich naa Hollandt, toe- — 838.
vlucht der verdreeve Vorſten: daar eertyds Kooning
Eduwart de vierde van Engelandt, en t'onzen daa-
ghen Fredrik Paltsgraaf, Kooning van Boheeme,
der vyandtlyke vervolghing ontdooken zyn: en ſleet,
als vergeeten burgher, eelyke zyner (1) leyde jaa-
ren, in rouw oover zyn (2) ooverleeden lot, op
't huys te Rouwkoop by Leyde. Dus raakte Ernſt
van Beyere aan 't Keurvorſtendoom Koolen, tot
groot genoeghen des Koonings van Spanje, dien hy
in naamaaghſchap beſtond, als gebooren uit een
dochter van Kaizar Ferdinand, broeder van Kaarel
den Vyfden. Te weeten; Philips had oover lang
getracht, met hulp van Paus en Kaizar, hier ye-
mant in te dringen, aan wien de Spanjaards eenen
(3) gevoeghzaamen vriendt, de Neerlanders eenen
ongunſtighen gebuur moghten vinden. 'T welk van
te meer naadrux was, om dat men hem ook in 't
bezit der Bisdoomen van Luyk, Monſter, en Hil-
desheym holp; zulx de Neederlanden, omvangen,
van die zyde, met zoo uitgeſtrekt een arm zyner
heerſchappye, geenen toegang, dan door de zelve,
naa Hooghduytslandt behielden. 'T gevaar nochtans
was grooter dan het quaadt; en de daadt niet naar ge-
lang van den wil des Biſſchops: dewyl deeze Ernſt niet
ernſtachtighs ter handt trok; ſlaaf zynes buyks, en
verzoopen in ſlordighe weelde, brengende den dagh
met

(1) *Leyde*, treurige.

(2) *Ooverleeden lot*. Deze uitdrukking en de geheele voorſtelling mist die eenvoudigheid en natuurlijkheid, welke het kenmerk is van het ware ſchoone.

(3) *Gevoeghzaamen*, genegenen, dienstvaardigen.

Bl. 838. met slaapen oover, de nacht met wyn en wyven: waardoor het den Kooning, met deezen zynen neeve, wyd uit zyn' gissing ging.

'T gelukte voorts den Hartooghe van Brabant, 's nachts tussen den zeevenden en achtsten van Louwmaandt, Eyndhoove, een steedeken in de Kempen, aan den Dommel, vier mylen van Shartooghenbos, door den Heer van Bonnivet te bemaghtighen. Een soldaat, genaamt Heynken de Schermer, die daar alle geleeghenheit kende, was d'eerst die de veste beklom; stoutelyk ingevolght van de rest, hoewel zy strax ontdekt werden, en de waapenkreet hoorden. De wacht, en vyftigh Albanoysche ruyters, die zich ter weere stelden, bekochten 't met de doodt. D'andre bezettelingen, niet kunnende tschrap taaken, worpen zich oover den wal; sommighe in de sterkte, die zy eer lang opgaaven, bedingende niet dan 't leeven. Korts hiernaa ging ook Helmondt oover; en de Spaanschen daaruit, behoudends hun geweer. Horst volghde, en andre vaste plaatsen in dien hoek; tot benauwing van Bredaa, en van Shartooghenbos: 't welk derhalven scheen te waggelen, in zin om met Anjou t'ooverkoomen; gelyk ook eenighe Geldersche steeden, die bezetting van den Landtvooghdt in hadden.

Dan deeze voorspoedt was maar een (1) grenikken der fortuyne; en dit (2) gelaat des Hartooghen, van den gemeynen welstandt te bevestighen, niet dan een streelen dat op byten en nypen uitquam. Want inmiddels beraamd' hy, en stelde den aanslagh toe, die zyn' Hoogheit ten vuylen val, daar hy nooit van opstond, en, met een, al de Landen (luttel scheeld' het) in 't uiterste bederf braght.

(1) *Grenikken der fortuyne*, dat is, valschelijk, of geveinsdelijk toelagchen der fortuin. Zie KILIAAN.

(2) *Gelaat des Hartooghen*, uiterlijk voorgeven des Hertogs.

braght. Waardigh is de oorspronk van zoo heyl- Bl. 838.
loos een voorneemen, dat men 't uit den grond' opgraave. De Kooning van Vrankryk dan, eeven bekommert in 't geluk en 't ongeluk zyns broeders, vreezde, indien 't hier wel met hem afliepe, dat de zelve (1) schier oft morghen de gansche kracht van Neêrlandt teeghens hem moghte wenden: indien qualyk, dat de Hartogh niet alleen zyn' eyghe middelen daarin zouw brokken; maar ook de Fransche naam, en de achtbaarheit, die de groote heerschappyen staande houdt, daardoor een grooten krak kryghen. Te deezer oorzaake werd hem nocht volkoomentlyk hulp geweyghert, nocht toegezonden; en die hy ontfing, altyds te spaade om veel te strekken. De kloeksten, hierenbooven, ontrent den Kooning (gelyk het dien landtaardt aan geene veerzienigheit mangelt; wen hun maar 't gestaadigh behartighen der dingen niet verveelde) verstonden, *Dat, naardien men in Neêrland den Spanjaardt had afgezwooren, zyne Majesteit zich in alle ma-* — 839.
nieren verpynen moest, om dit lidt, afgescheurt van Vrankryk, weeder, als 't pas gaave, daaraan te hechten: met welk toeneemen het lichaam allen uitheemschen, die zyne grootheit bestryden oft benyden moghten, zouw ontwossen weezen. Ende stond geenszins te gedooghen, dat een ander, wie 't ook waare, zyner Majesteit dit voordeel afzaaghe, om Neêrlandt, als eertyds, tot een' burgh van oorlogh te maaken, en van daar, wen 't hem luste, de rust des Ryx te steuren. Dan, om met de minste geldtspilling en 't meeste gemak, meester van het deel deezer gewesten te worden, dat voor Anjou hield, scheen raadzaam dat de Kooning hem geen' handt altoos reykte; maar ('t welk niet lang (2) aanlyden kon) liete 't waater op de lippen koomen:

(1) *Schier oft morghen*, binnen kort.

(2) *Aanlyden*, aanhouden.

Bl. 839. *men: zulx hy benoodight wierdt, zyner Majesteit het wit paapier te zeynden, om de wetten te onderteekenen, die 't haar geliefde hem voor te schryven. Want zachter zoude hem dit vallen, dan, tot zyn' hooghste schande, aan vyanden oft vreemden oover te laaten 't geen hy met zoo zwaare kosten en arbeydt verworven had. Den Staaten meede, naa 't verteeren van 't hunne en 't zyne, zouw geen' andre wegh oopenstaan, dan om zich los in de armen zyner Majesteit te loopen werpen, uit wanhoop van verzoening met den ooverterghden Spanjaardt. Deez (zeyden zy) wiens geloof by de koopluyden, door de voorgange wanbetaaling, reeds gezwakt is, zal daarentussen, by mangel van dien, zich met zyn eyghe middelen behelpen moeten, en de schatkaamer hol maaken: de Kooning,* (1) *als van hoogher tinne, alle geleeghentheeden beloeren; zich van geldt, volk, krysgereedtschap, voorzien; waarneemende wat de Hooghduytschen, de Kaizar, d'andre Oostenrykers, en de Spanjaards* (2) *aanslaan mooghen; op dat hy zyne zaaken naar de gesteltenis der tyden richte. Dus op zyn voordeel zynde, heeft hy, om de Spaansgezinde oorden t'onder te brengen, alsdan oopentlyk te breeken met Philips: en voor eerst hun allen toevoer af te snyden. Dit zal ter zee weynigh in hebben; gemerkt hy zeer*

(1) *Als van hoogher tinne*, enz. De voorstelling is hier uitermate levendig en schilderachtig. *Tinne* is, gelijk men weet, de trans van een' muur of gebouw, en in het algemeen de opperste omgang: als *de tinne des tempels*. Kiliaan geeft bovendien daaraan nog de beteekenis van *Specula* (eene hoogte, vanwaar men ver in 't ronde kan zien, een kijk- of wachttoren), welke beteekenis mede in het verband hier zeer gepast is.

(2) *Aanslaan*, bestaan, ondernemen, vanwaar wij nog *aanslag* in gebruik hebben. Zoo leest men in den *Tacitus*, bl. 155: „(Hy) heeft al 't geene dat in 't Oost „werdt *aangeslaagen*, in handen van L. Vitellius gestelt," waar het ter vertaling van het Latijnsche *parare* dient.

zeer geleeghene haavenen, de Spanjaardt geene daar Bl. 839.
ontrent bezit, om een' goede vloot uit te rusten. Te Lande behoeft'er, van de Fransche zyde, niet dan een verbodt toe. Maar in 't Hartoghdoom van Luxenburgh zal hy een heyr onderhouden moeten; zien de hoofstadt, samt Monmedy en Diettenhoove, (is 't doenlyk) te bemaghtighen; en die gansche plek onder dwang te brengen, tot daar de Moezel in den Ryn valt. En in deezer voeghe zullen die bloeyende gewesten, beslooten van alle kanten, uit zyn' handt koomen eeten; schier zonder dat men eenigh bloedt daarom sprenge. Jaa zelfs de zaak vereyscht, dat de Fransoyzen, slechts veylighlyk geleeghert, en op welgekoore plaatsen, zich met loopen en stroopen genoeghen, en by wylen den oest bederven; mydende allen veldtslagh; 't en zy de kans heel schoon koome. Want in zulken geval dient het vechten hun toegelaaten, op dat de hitte en opstyghing van moedt, die wonder in de Fransoyzen werkt, door te lang een' lydzaamheit niet laauw en loom warde, en wen men zich daar af te dienen heeft, op het gevaar versuffe. Oft 'er ook dan al, gelyk vaaken gebeurt, een onverwachte ramp toesloegh; die zoude licht te boeten zyn, mits de naabyheit onzer grenzen, van waar zy terstondt nieuwen aanwas bekoomen kunnen. Indien daarteeghens de vyandt maar eenen strydt verliest, (1) hy heeft'er eenen worp niet naa. Maar hoe? zoo de reede geen' plaats vindt, zoo de gloory en verryking der kroone niet gelden mooghen; de noodt zal zich doen (2) deughen. De Kooning heeft geen' keur:

(1) *Hy heeft er eenen worp niet naa*, dat is, hij heeft volstrekt geene kans. De spreekwijze is blijkbaar van het dobbelspel ontleend.

(2) *Deughen* is hier hetzelfde als *gelden*. Men kan er mede vergelijken eene plaats in den *Tacitus*, bl. 354; waar *deugend* voor magtig (*validus*) voorkomt: „ Dat hy „ een bouwstadt, *deughende* van kracht en middelen, tot „ zenuw en zeetel der oorloghe gekozen had."

Bl. 839. *keur: kryghs moet hy zich getrooften; deezes oft eens inheemschen. Want, tussen Anjou, berooyt en* (1) *loof geoorloght, en de Staaten, willen eyndtlyk onderlinge beschuldingen ryzen; uit de beschuldingen, smaadt en twist; als men uitgeput, ter weederzyden, van alles, komt te bezeffen dat nocht hy, noch zy, aan de trouw en middlen van elkandre eenighen toeverlaat hebben. Alsdan, buyten twyfel,*
— 840. *zal hy, staande 't verding in den windt, uit zorgh voor grooter hoon en de volkoome schup, de plaatsen, die hy kan,* (2) *schikken in zyn* (3) *gewoudt te kryghen: daarnaa in Vrankryk koomen, om oover den Kooning, als hebbende hem schendigh in de ly gelaaten, by alle soorten van luyden zyn beklagh te doen. Dan denken de reedenen, gezonden, in 't begin zyner waapeninge, aan 't Rechtshof van Parys en andre, weeder op te dondren: Dat hy, in 't bestaan van dit stuk, 't zeyl gegaan is op 't kompas zyner voorouwderen, voorneemelyk zyns vaaders en grootvaaders: en zoo zy niet geducht hebben, zich in zoo schaadelyke oorlooghen te steeken om eene stadt oft sterkte, hoe veel meer danks men hem weeten moet voor 't brengen, niet van eene, maar van heele Landtschappen, vol van steeden en sterkten, onder zyn gebiedt; die hy nochtans, mits de Kooning hem bystandt ontzeyt, gedwongen wort, tot schandelyke verneedring der Fransche achtbaarheit, te verlaaten. Veel heeft hy 'er voorts aan te hangen, om zynen broeder haatlyk te maaken: dat men geleeghenheeden verwaarlóóst, die nauwlyx eens in duyzent jaaren verschynen, om de Landtpaalen uit te strekken, en Vrankryk met eenen yzeren muur te bemantelen: 't welk niet alleen tot roem der heerschappye gedyen zouw, maar*

(1) *Loof*, moede, mat.
(2) *Schikken*, trachten.
(3) *Gewoudt* voor *geweld*, in de beteekenis van *magt*.

maar daarenbooven tot verquikking der gemeente, Bl. 840. *die, nu* (1) *gefoolt van ondraghlyke tollen, hierdoor, met der tydt, van alle bezwaar ontlaſt konde worden. Ten laatſte,* (2) *zoo 't hem hiermeê ontſchiet, zal hy 't uiterſte by der handt neemen, en* (3) *wraakende de jeeghenwoordighe ſleur der regeeringe, een' zaamening van de Staaten des Ryx verzoeken, op dat men naar hunnen zin 't verloop der dingen richte; 's Ryx veyligheit en waardigheit betrachte; 't volk verlichte van ſchattingen; den troetelkindren en hoofſchen vlaayſlaaven, die niet dan door ſnoode believingen naa gunſt en baat jaaghen, de zak geeve; om voortaan zulke orde te houden, dat de eere van den Staat bewaart warde. Dusdoende, en niet dryvende dan 't geen dat tot de gloory en welſtandt der kroone ſtrekt, is hy geſchaapen door te dringen, dat de Staaten, zelf teeghens 's Koonings wil, beſluyten zullen hem hulp toe te leggen. Nu magh zyn' Majeſteit afneemen, indien ('t welk God belette) Anjou dan, uit verfwyfeling, dus verre ſchrydt, hoe het haarder aanzienlykheit en den ganſchen Ryke bekoomen wil. Dies, om tydtlyk daar voor te zyn, moet men, zonder zich der Spaanſche vyandſchap te kreunen,* (4) *te deeghe verſtaan tot de Neêrlandſche zaaken, en eenen raadt, niet alleen loflyk, heylzaam, en genoegh uitvoerlyk, maar dien men ook niet verby kan.*

T

(1) *Gefoolt*, gekweld.

(2) *Zoo 't hem hier meê ontſchiet*, dat is, zoo hy hiermede zijn doel niet bereiken kan.

(3) *Wraakende de jeeghenwoordighe ſleur der regeeringe*, dat is, afkeurende, voor verkeerd verklarende de wijze, waarop de regering thans gevoerd wordt.

(4) *Te deeghe verſtaan tot de Neêrlandſche zaaken; en eenen raadt*, enz., dat is, met ernst ter harte nemen de Nederlandſche zaken en eenen raad, enz.

Bl. 840. 'T gemoedt des Kooninx, die verlekkert op laffe leedigheit en de platte lusten des lichaams, geenen trek had tot prikklende smaaklykheit, en (1) ryzende genughten, daar de beleyding der doorluchtighe aanslaaghen meê (2) gezult is, hoewel 't niet ooverstoegh, (3) leuterde nochtans, geschudt van deeze vertooningen. 'T welk gemerkt; braghten zyne naaste vertrouwdelingen wat anders by; oft uit (4) vuydigheit van aardt, en om hem te stooten derwaarts hy liefst vallen wilde, oft uit heymelyke zucht tot den Spanjaardt, oft eyndtlyk (gelyk best te gelooven schynt) uit (5) vaar dat de schatten, diez' hem daaghelyx afmolken, door de kosten des kryghs dunnen zouwden. En niet darrende oopenbaarlyk zoo bondighe reedenen weedersspreeken, gingen zy, om ze te loor te doen loopen, eenen middelwegh in, met opwerpen van voorwaarden, waarmeê zy wel wisten niet deur te kunnen. Naamelyk; dat zyne Majesteit zich ooverboodigh zouw stellen, om in verbondt met de Neêrlandsche Staaten te treeden, zoo zy haar verzeekerden, dat, in geval van Anjous ooverlyden zonder oyr van zynen zaade, de Landen aan de kroon van *Vrankryk* te versterven hadden: staande den Kooning niet te verghen, dat hy zich zulken pak van oorlogh op den hals

(1) *Ryzende genughten* staat hier blijkbaar over tegen *platte lusten des lichaams*, gelijk *prikklende smaaklykheit* tegen *laffe leedigheit*. *Rijzende* beteekent dus zoo veel als *verhevene*.

(2) *Gezult*, doormengd.

(3) *Leuterde*, wankelde. *Leuteren* wordt eigenlijk gezegd van eene ligte beweging, en van daar voor *loszitten* gebruikt. Dus leest men in het XX B., bl. 884: „Den „Staate dan, dus verstuikt, *leuterden* de leeden aan 't „lyf." Zie verder de aant. op bl. 188 van het I D.

(4) *Vuydigheit*, lafhartigheid.

(5) *Vaar*, vrees.

hals ginge haalen, zonder eenigh voordeel te ver- Bl. 840.
wachten, oft yetwes waaraan men de (1) oovertal-
lighe koſten verhaalen moghte. Als nu de Kooninginne moeder, uit haaren zoone, met moeyte noch, — 841.
't woordt gewrongen had, van zynen broeder te baate te koomen onder dit beſprek; en de Staaten hier niet aan wilden; liet men 't ſtuk ganſchelyk vaaren: dewyl doch de Kooning, om der bekommeringen ontſlaaghen te zyn, uitvlucht zocht, en de gevondene graatigh aangreep.

Maar Anjou, verſtendight door zyn' moeder en andre goedtgunſtighen, waarop de zaaken in Vrankryk draayden, begon 't gevaar voor ooghen, en met ernſt naa 't achterſt om te zien. Anxt ging hem daarbeneevens aan, dat de Neêrlanders, fors van inborſt, zoo ras als de broederlyke hulp ophielde, het oover een' andren boegh zouden wenden; ende, zat zynes, naa den ouwden Heer (2) heukeren. *Want, hoe bitter het dien ook ſpeete, dat z'hem verſtooten hadden; de wande ſcheen geneeslyk met uitjaaghen van den nieuwen: 't welk den Spanjaardt tot een onderpandt hunner trouwe zouw dienen, en eens voor al de vreemde Vorſten ſchuw maaken, van naa een ydele ſchaaduw te happen, om, als 't op 't nypen quam, deerlyk* (2) *ſlip te haalen, en hunne dwaasheit door de heele wereld te doen uitlachen. Jaa de Staaten, viellicht, moghten zich inbeelden, hiermee zoo groot een' dank te begaan, dat Philips hun eenighe vryheit in zaaken van den Godsdienſt verleenen zouw; waaraan het handelſluyten met hem voorheene meeſt gehaapert had. Immers, wankel en vlot bleek een' hoope, die men op den aard van een volk ſtelde, dat met alle win-*

(1) *Oovertallighe*, zeer groote, onmatige. Zie bl. 344 van dit D.

(2) *Heukeren*, hetzelfde als *hunkeren*.

(3) *Slip te haalen.* Zie over deze ſpreekwijze de aant. (2) op bl. 442 van het III D.

Bl. 841. *winden woey, en door verscheyde gezintheeden in 't gelóvye gesplitst was.* Wroetende met deeze gedachten naa eenighe uitkoomst, vond hy niet naaders dan de plaatsen van 't grootste belang in Neêrlandt onder zich te slaan, en met klem van waapenen te houden: 't welk geschiedende, hy zynen broeder van de geëyschte voorwaarden verzeekren kon. Doch de laster, te laaden op zyn' faam door 't meyneedigh oovervallen der geenen, die, zich verlaatende t'zyner oprechtigheit, hem ten oppervorstelyken toppe verheeven hadden, stiet hem teeghens de borst; en zyn geweeten, zonder twyfel, verweet hem reeds de booze gepeynzen, met dreyghementen van eeuwighe knaaghing, oover zoo een' oeveldaadt, bedreeven met (1) bezinden wil. Hoe 't verdragh van Bordeaux hen buyten alle plaatsvooghdyen sloot, met toeleggen der. zelve aan de Landtzaaten, hadden de Heeren en Jonkers van zyn' sleep eerst vernoomen tot Antwerpen; en den krop daarom vol onbenoeghens: 't welk, vermeerdert door d'oopenbaare kleynachting, waarin de Fransoyzen nu by de inboorlingen begosten te koomen, voorts in nydt verkeerde op den Prins van Oranje, als erkent en gefesteert met meer aanzoeks en naaloopens. En zy lieten niet af van hunnen meester daaghelyx 't hooft warm te maaken, met breed uitmeeten zulker onwaardigheit, voor een Vorst van zyn' afkoomst. Men verstond ook naamaals, dat hem van begin af (2) gezeurt had, Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht aan den Prinse te laaten; en dat hy middel zocht om zich * d'ontkraftingbrieven noopende den eedt gedaan van weeghe dier gewesten, te doen weederleeveren. De geenen daar zyn geheym op rustte, meest een jonk, reukeloos, lichtveyr-

* Renversaalbrieven.

(1) *Bezinden wil*, beraaden wil.

(2) *Gezeurt had*, leed had gedaan.

veyrdigh gezelschap, oft dien de Gedaavrucht luttel ter harte ging, van welk slagh nooit ander hof bet gestoffeert moght zyn, hitsten hem aan, elk bezonder, met de zelfste reedenen, en andre, gepaſt om zyn gewisse te muylbanden en de schande te vermommen. Onder deeze zyne vertrouwdelingen in smallen getaale, borst hy zelf dan by wylen plotselyk uit, tot wreevle klaghten; en verklaard' hun ten laatste, door wat wegh hy van meyning was zyn gezagh uit den voetzande op te heuren. Schroomende nochtans den naam van aanstighter des werx, en om te schynen dat hy niet uit eighe beweeghenis, maar getooghen van vrunden raadt, daartoe daalde, wild' hy, genoegh verzeekert zynde van de (1) zinuitingen der geenen die m' 'er op hooren zouw, dat een ander, t'eener zaamening van zestien oft zeeventien persoonen, den voorstel deede. Willem van Hautemer, heer van Fervaques, te dier tydt, stondt in zyn' blaakenste (2) jonst; een man van aanzienlyken huyze, snel vernuft, stouten moedt, gladde tongh, dryver (indien yemandt anders) der zaake; en geenszins schoorvoetigh om haar gewight oover zich te neemen. Degz, ter beschikte geleeghenheit, ververderde zich (zeydt men) met styve kaaken, dit uit te zetten: *Doorheldersle Vorst, hoe veel lydelyker waar 't geweest, voor ons die met den luyster der eerste plaatsen in uwen dienst praalen, Nederlandt nooit, dan hier deeze vertreeding der Kooninklyke stamme van Vrankryk, t'aanschouwen? Ghy, de eenighe broeder zyner Majesteit, ghy dien de treflykste kroon van Christendoom booven 't hooft staat; dien ze van uur tot uur kan toevallen; in wat graadt doch, in wat achtenis, vindt ghy althans u in deeze gewesten? Een woord niet mooght ghy ter werck brengen, z' 't en zy u voorgespelt door den Prins van Oranje; een bestek niet*

1583.

842.

(1) *Zinuitingen*, gevoelens.

(2) *Jonst*, voor gonst, gunst.

Bl. 842. *niet volraamen, oft de schets moet eerst verkneedt worden, ten minste* (1) *gekeurt, by d'Algemeine Staaten; jaa by de bezondre; jaa by de Wethouders van elke stadt, tot d'allergeringste toe. In schildery heeft men u de Landsheerlykheit, niet dan de naakte tytels, opgedraaghen. Men houdt u als een weeskindt, dat geen' maght oover zich zelven heeft; zoo veel faalt'er aan Vorst te weezen. 'T volk is vooghdt; Oranje zyn afgodt: die hun de ooghen begoochelt, en yders alvermooghen voor vryheit doet aanzien, om in drabbigh waater te visschen; en zelf, wen 't hem t'slaagh komt, hun 't net oover 't hooft te trekken. Wat eere niet bewyst men hem onder uw' ooghen? Hoe gaapt elk naa zynen mondt? met wat een handtklappen wort alle gevoelen omhelst, als 't maar op zynen naam voortkomt? Wie (bid ik) die maar een' veezel van een oprecht Fransch hart in 't lyf heeft, zouw deezen afbrek uwer Hoogheit kunnen dulden, wen schoon de gansche landtaardt, hoewel die de smaadt met haar deelt, noch daarenbuyten niet door allerley wangunst, onheusheit, en hinder, verschooyen laaghe? De Heeren van uw gevolgh worden met den nek aangezien; uwe dienaars versnauwt; aller wandel bedilt. Uwe soldaaten verdwynen van honger, en kunnen (ik zwygh van geldt, 't welk men hun schuldigh is) nauw een' kruym broods voor hun bloedt kryghen, dat zy by beeken vergaoten hebben. Dit 's de dank, dit het looh van de ellenden, zuuren arbeidt, zorghlyke kryskansen. Lieve, waar wil 't noch heene? 'T en zy uw' Hoogheit opwaake, en denkende wie zy is, in stee van windt en rook, waarmee men haar spottelyk te paayen pooght, het loutre lichaam en de kracht der Vorstlykheit, door de* (2) *deughd haarer waapenen, eyghene. Dit betaamt*

(1) *Gekeurt*, beoordeeld, goedgekeurd.

(2) *Deughd*, dapperheid, sterkte, in welken zin ook het Latijnsche *virtus* gebruikt wordt.

taamt uw roemryk geslaght, dit eenen Hartogh van Bl. 842.
Anjou. Nu zyn ze weerberstigh de Neerlanders, om dat ze met zoo zacht een' toom gereeden worden: wringt hun een scherp gebit in den bek; men zal ze zoet en gedweegh zien. Ghy bindt u misschien aan beloften; en vreez voor (1) *afdraghtighe klap bedremmelt uwen geest. Hoe? van alles kan men verdienen. 'T aanspannen teeghens 't heyligh geloof der Roomsche kerke, 't schenden van 't Recht der Natuure, door een' ondankbaarheit zoo vuyl als die van deeze gemeente, verbeuren 't voordeel, dat zy eyschen moght uit verding oft eenighe beschreeve wetten. Maar de noodt heeft der geene; en jaaght u derwaarts heen, werwaarts de puure prikkelen der gloory u behoorden aan te stuwen, indien ghy ook althans zoo veyligh, als wanvoeghlyk, een leeven leydde. De eenighe toevlucht, die uwer Hoogheit oopen staat, is d'onbeheynde maght. Wat men aan de geneeghenheit van 't graauw heeft, leert d'ervaarenis aller eeuwen. Is u vergeeten, hoe 't, uit een ydel vermoeden, om 't stuk van Javregui opstoof, in schyn van uwen persoon en al de uwen ter stuchtbank te vorderen? 'T wispeltuurigh gespuys wil t'aavont oft morghen eenen krommen sprong maaken, en u uit den zaadel werpen: voert het u slechts in handen van den Spanjaardt niet, om daarmee zyn'* (2) *gaading van pays te koopen. Wie* — 843.
nau uwe grootheit yvert, zelfs veele onparthydighen, hebben deeze reedenen voor volwightigh en billyk aan te neemen. Staffe, zeeker, ongelyk slechter, zouw, tot verbloeming van gelyken aanslagh, meenighe hooghziende ziel vernoeghen; die, geschaapen, als d'uwe, tot bedryf van brommende daaden, zich liete voorstaan dat het zyne te bewaaren eens

(1) *Afdraghtighe*, lasterlyke, smadelijke. Zie de aant. (2) op bl. 84 van het III D.

(2) *Gaading van pays*, dat is, een vrede, die aan hetzelve bijzonder voegt, te stade komt.

Bl. 843. *eens enklen huysvaaders plicht is; 't lof der Vorsten, te stryden om 't geen dat een ander bezit: dat Godt de sterksten helpt; de zeghe de opspraak dempt; en 't recht geschat wert naa de* (1) *leest van 't geluk. Oft dit op onzer zyde zal zyn: geen oorzaak om te twyfelen. Booven uwe frisse troepen van vierduyzent Fransche knechten, drieduyzent Zwitzers, en duyzent ruyters, laast ontfangen, vindt zich in soldy der Staaten noch een goedt getal Fransoyzen, zoo te voet als te ros. Daar behoeft maar een' wenk, om de Vlaamsche plaatsen van 't meeste belang te doen oovermeestren door de bezettelingen, op eenen zelfsten dagh; en teffens deeze stadt Antwerpen, door 't volk dat ghy, onder glimpighe bewimpelingen, zult laaten leeghren voor de poorten. Uw' Hoogheit heeft reeds haare hofjonkers en lyfwacht hier binnen; en kan gemaklyk meer andren doen insluypen, om dien van buyten den arm te reyken. 'T welk geklaart; ik zie mannen en paarden, als een' sneeuwjaght uit Vrankryk, op zoo een' klank aan koomen vlieghen, om uw' zeyghende Fortuyn voorts met hunne schouwders ten heemel te tillen. Aan hen zeeker wil geen houden zyn; was ook de Kooning zich zoo zeer daarteeghens stelde, als hy (geloof het) zich vuurighlyk zal t'over handthaaving haasten, ziende 't spits afgebeeten, en de zaake bekuypt. Want hiermee zullen ze stom staan, die nu alleenlyk voorwenden, dat hem ongeraaden is, zonder hoope van baat zyn geldt te verquisten: gemerkt ghy altdan zyner Majesteit verzeekeren kunt van*

(1) *Leest*, gedaante. Eigenlijk beteekent het *gelijkenis*, *afbeelding*, van het oude *leesen*, *leisten*, naboosten, navolgen (*imitari*), waarover men zie het *Glossarium Germanicum* van WACHTER. Dit *leesen* heeft weder zijn oorsprong van het oude *leest*, *sulcus* (spoor), dat mede bij KILIAAN voorkomt en geeft dus eigenlijk te kennen *sulcum in via sequi* (het spoor op den weg volgen), zoo als het door WACHTER verklaard wordt.

van 't verfteryen der Neederlanden aan de kroon, zoo uw' Hoogheit, zonder wettighe geboorte naa te laaten, aflyvigh wort. Dan zal uw' achtbaarheit verpluyken, en geen Oranje meer in haar licht ftaan: dan uw perfoon zelf mondigh zyn, en bevel oover de (1) *mombers bruyken. Oft luft u te bidden; dan zal men 's u dank weeten, als men voelt dat ghy gebieden mooght, en op uw' eyghe krachten fteunt. Maar men fpoeye: geen* (2) *lundring lydt een toeleg, die (ik beken het) niet van allen man kan gepreezen worden, dan als hy volbraght is.* Terwyl Fervaques noch fprak, ftemden d'andren met hun gebaar zyn zeggen toe: en hy had zoo ras niet uit, oft het raadflot volghde. Dit (3) gefchach buyten weete des Hartoghen van Monpenfier, der Graaven van Laval en Rochefoucault, en van zommighe andre hoofden: met toeverlaat, dat zy, indien de zaak wel verginge, zich willigh naar den tydt zouden vlyen; indien quaalyk, als onfchuldigh, tot middelaars van eenigh verdragh met de Neêrlanders, dienen moghten. De Maarfchalk van Biron (zoo Bentivoglio meldt) zouw onder de (4) aanbinders; (5) toeftander (zoo Bor meent) van 't werk geweeft zyn. 843.

(1) *Mombers*, voogden.

(2) *Lundring*, fammeling, uitftel. Zoo leest men in het XX B., bl. 870: „ mits dat Zyn' Genaade te wyd „ van der handt geweest was, om tydtlyk aangezocht te „ worden, en orde te geeven, op een zaak die gevaar „ by *lundring* leed," en in den *Tacitus*, bl. 332: „ terwyl de Gallien tfidderden, de Hispanien *lunderden*," waar het ter vertaling dient van het Latijnfche *cunctari*. Zie ook bl. 337, en de aant. op bl. 357 van het III D.

(3) *Gefchach* voor gefchiedde, van het oude *gefchichen*.

(4) *Aanbinders*, d. i. aanraders, aandrijvers. In de laatfte uitgave ftaat hiervoor *aanbieders*; doch wij hebben niet gefchroomd deze lezing, welke in het verband minder gepast is, te verlaten, op gezag der meergenoemde uitgave, bij het Inftituut voorhanden, en van die van 1671, welke beide *aanbinders* hebben.

(5) *Toeftander*, van *toeftaan*, in den zin van *toeftemmen*.

Bl. 843. zyn. Maar zyn' dochter heeft my verhaalt, hoe haar vaader niet dan een snofken daaraf vernam, en den Prins van Oranje waarschuwde, dat'er ontrent Mynen Heer (zoo, zonder meer aanhangs, heeten de Fransoyzen de oudtste zoonen oft broeders huns Kooninx) yet heymelyx gekookt werd, dat geen goe geur van zich gaf. Ende; dat in deeze tuyghenis meer waarheits dan (1) zuchts geweest zy; geloov' ik te liever, dewyl ook andren Biron zuyvren, en Thuanus verklaart dat hy, koomende, neevens 't meerdeel der Ooversten, uit het leegher; by den Hartogh, als deez buyten de poort van Antwerpen naa den uitgang van 't stuk toefde, 't zelve ten hooghste vervloekte. Oft Johan Bodin, zyn Raadsman dat gedreeven hebbe, zoud' ik niet kunnen zeggen: dit wel, dat zyn' groote geleertheit en wereltkunde niet scheenen hem daartoe te deftigh te maaken. Want hy toonde zich zoo grilligh en lichtveyrdigh van zeeden en zinnen, dat de heer Christiaan Huyghens geheymschryver des Prinsen, en andre ernstighe persoonen, hem, voor Bodin,
— 844. Badin (dat 's (2) bootsmaaker) noemden. Ook meynt men vastelyk, dat hy Joodsch gestorven zy. Wyders, tot dagh des uitvoerens werd geraamt de zeeventiende van Louwmaant.

Tot Duynkerke, midlerwyl, reez' in afweezen van den Ammiraal Treslong, een zwaar krakkeel, om zeekre zeebuyten, tusschen den heer van Chamoys (die lagh daar met zeeven Fransche vendels) en de burghers: 't welk zommighen deezer 't leeven kostte. Zynde, de klaghten aan den Hartogh gebraght; zond hy derwaarts La Fougere zynen hofmeester, om den twist te beslechten, uit zorghe dat'er zyn voorneemen aan horten moghte; gelyk ten deel gebeurde. Want, mits La Fougere, gelast om ook andre Hopluyden aan te spreeken, niet by tyds genoegh

(1) *Zuchts*, genegenheid.

(2) *Bootsmaaker*, zoo veel als potsenmaker.

noegh (zoo 't schynt) tot Duynkerke quam, vervorderde zich Chamoys op den vyftienden der maant, twee Neêrlandsche vendels van Jonker Johan van Egmondt en Arnout de Lange, onder het doen hunner (1) vertooninge op de markt, aan te tanzen met zyne zeeven; en dwong ze de stadt te ruymen. Dit diende tot een' leere voor Hopman Uitenrecht, zich vindende binnen Oostende, met zyn Vlaamsch vendel en een Fransch: 't welk hy pastè t'ontwaapenen, voorts in de kerk sloot, en thans vertrekken deed. Tot Nieuwpoort dreeven hen de burghers uit. Maar tot Dixmuyde staaken de Fransoyzen 't vuur in etlyke huyzen; vielen voorts op de steedelingen, en aan 't moorden en plôndr'en, terwyl die naa den brand liepen. Dus werden zy daar meester: te Denremonde met inlaaten van hunne landsluyden, tot dat zy der Neêrlandsche bezetting oover moghten, die toen (2) ritsen moest. Tot Vilvoorde, Aalst, Meenen, Wynoxberghen, waaren zy reeds de sterksten. Bl. 844.

Tot Brug had de Kornel D'Espies vyf vendels Fransoyzen. Maar de Heer van Gryze, Hooghbaljuw der stad, daar op den zestienden de tyding quam van 't geen tot Duynkerke was omgegaan, waarschuwde de Burgherhopluyden, dat het spel ziet toe hiette; braght de gansche nacht oover in 't bezorghen der zaaken, en doen van ronde neevens den wachtmeester Reynier Winkelman; bestelde dat de Fransoyzen ten naasten daaghe geen' wacht zouden houden aan de poorten, op dat zy geen volk, t'hunnen wille, meer inholpen. Op den zeeventienden vertoonde zich de Kornel Rebours, met vyf vendelen van Meenen, een van Dixmuyde, voor de stadt; en begeerde doortoght, oft dat men

hem

(1) *Vertooninge* staat hier ter vertaling van het gebruikelijke basterdwoord *parade*.

(2) *Ritsen moest*, op de vlugt moest staan. Zie aant. (1) op bl. 242 van dit D.

Bl. 844. hem terstond een' brug oover zeeker water daaromtrent zoude schaffen, om den dienst zyner Hooghheit te vorderen. 'S daaghs te voore was de Grootprevoost La Valette binnen Brug gekoomen, met schryven van den Hartogh aan de Majestraat, hoe hy naa Duynkerke reysde, om berichting te neemen op 't misverstandt daar gevallen, en de schuldighen te straffen: (1) 't welk veelen vriindtlyk voorstond. By andre brieven hem naagezonden had hy bevel ontfangen, om te beschikken dat Rebours in stad moghte raaken. De Regeerders dan, (2) t' zyner aanstending, en om kosten te spaaren, droeghen verlof. Aan den middagh trekt Rebours in, naa de markt toe; bezet die, en 't geschut dat'er stond: ende, om 't steevolk te doen verschooyen, laat'er eenighe handbussen op lossen; zulx eene vrouw daar doodt bleef. Dies gaat'er een byster schreeuwen op: en een deel burgheren, die, gedachtigh aan 't vermaan van den Hooghbaljuw, op hunne hoede waaren, rotten gewaapent te hoop, om den knechten van D'Espies 't vergaadren te beletten. Gryze zelf, in der haast, treedt naa de Burght, een' plaats alzoo genoemt, en beheynt van 't stadthuys, de kerk, de gevankenis, en zommighe wooningen; zonder andren, dan eenen engen toegang, van de markt af. Daar verscheenen ook La Valette, en beyde de Kornellen, met ontrent dertigh soldaaten t'hunner lyfwaght, om met de Majestraat te spreeken: en liet zich Rebours ontvallen, hoe hy gekoomen was om bezetting binnen der stad te houden, tot dat zeekre aanslaaghen eeniger Spaansgezinden aldaar, zouden gebrooken zyn. De Hooghbaljuw, vattende dit woordt

(1) *'T welk veelen vrundtlyk voorstond*, dat is, hetwelk velen vriendelijk voorkwam, toescheen.

(2) *T' zyner aanstending*, op zijn aanstaan, aanhouden. Te voren lazen wij meermalen *aanstendiglijk* voor *met aandrang*, of, zoo als men in basterdtaal spreekt, *instantelijk*.

woordt tot bevestighing zyns vermoedens; zeyt om Burghermeesteren te zullen zeynden: en geeft daarentussen te verstaan aan eenighe Eedelen, * aanzienlyken, en Hopluyden der burgherye, dat men haar moest doen waapenen. Twee Hopluiden, woonende by de poort van de Burght, rukten flux hun volk by een, en noch, van de vendels by de stadt besoldight, ontrent veertigh knechten, die t' allen geluk in 't geweer waaren, om hunnen ooverleeden vendrigh te begraaven. Voorts vervoeghen zy zich te zaamen op de Burght, en bezetten ze. Toen gaat Gryze de dertigh soldaaten, die in de zaal van de Burght toefden, met zoete reedenen aan: laat hun zien een goude medaaly, hem geschonken van den Hartogh; *Ter liefde van wien hem leedt waare* (zeyd' hy) *dat hun yet oevels oover quaame; gelyk uit den oploop der burgherye te duchten stond. Dies zouden zy heene naa hunne herberghen gaan, onder geley van de Stadtsdienaars, die hy hun meegeeven wilde; dewyl hunne meesters noch te verbeyden hadden naa de rest der Wethouderen, om de beroerte te stillen.* Dus werd hy hunner ontslaaghen. Onlanx hiernaa, niettegenstaande meer dan eene belemmering, quam 't Kornelsvendel van D'Espies naa de Burght toe trekken, aangevoert door zynen Steêhouder; en vond de straaten daarontrent bezet en toegebolwerkt, (1) t'zyner groote verfleeghenis. De Baljuw, met de zelfste konsten, vertoont hun, *In wat gevaar zy zich zelve, de burghery, en den dienst zyner Hoogheit stelden, gaande zich voor de woede van een' muytende gemeente werpen. Zoo zy te rugge keerden, hy maakte zich sterk, met den Grootprovoost, de Kornellen, en de Wethouders, alles te* (2) *stiffen.* De Steêhouder, On-

* Notablen.

(1) *T'zyner groote verfleeghenis*, dat is, tot wekking van groote verslagenheid bij hem.

(2) *Stiffen*, stillen, eigenlijk uitdooven, blusschen. Zie de aant. op bl. 55 en 132 van het I. D.

Bl. 845. Onroomsgezint, ook niet weetende (1) op wat moer de zaak lagh, liet zich gezeggen. Den andren Franschen bezettelingen werd (2) eensdeels het zaamenlen verhindert. Zommige drommen begosten nu te kryten, *Vive le Duc; vive la Messe: Leeve de Hartogh; leeve de Mis!* doch zaaghen niets te verrichten. Op 't stadthuys, werden, met klaghten oover de verwekte zwaarigheit, de Prevoost en Kornellen onderhouden, by een deel andren van de Majestraat en den Burghermeester Niklaas Kaazenbroodt, wachtende, zoo hy zich geliet, naa zynen amptgenoot Pieter Dominicle; in der daadt, naa den Hooghbaljuw. Deez, daarop, koomende ter kaamer in, met twaalf steedsche soldaaten, zeit teeghens La Valette en E'Espies, *zy zouden van daar niet, voor dat Rebours en zyn volk, 't waar met gemak oft ongemak, de staat ontleedight hadden, die verweezen scheen tot een bloedtbadt. Moet zy daar aan; geduldt: maar 't vlieten zal aan u beginnen.* De Prevoost en Kornellen beroepen zich op den last, ontfangen van zyn' Hoogheit. *Der gemeente zouw niet quaads weedervaaren. De Hartogh zocht haar gehoorzaamheit, en den Roomschen Godsdienst in te stellen.* Voorts keeren zy zich tot eenighe persoonen van de zelve gezintheit, om te hooren wat'er die toe zeiden: maar kreeghen (3) vroedt antwoordt; *Dat zy 't wenschten, zoo 't wettelyk en met volle bewilliging der Landtschappen geschieden konde.* Thans, om niets onbeproeft te laaten, wyzen zy den Regeerderen d'onvermydelykheit des jux, ende, in geval van weederstreeven, groover onheyl aan; meldende wat'er gaande was, en hoe men, ter zelfste stonde, Antwerpen en andre steeden bemagh-

(1) *Op wat moer de zaak lagh*, dat is, hoe het met de zaak gesteld of gelegen was. Zie de aant. op bl. 77, 188 en 223 van het I D.

(2) *Eensdeels*, dat is, voor een deel, gedeeltelijk.

(3) *Vroedt*, voorzigtig, wijs.

BEDRIJF VAN DEN HOOGHBALJUW VAN GRYZE TE BRUGGE.

maghtight had. Dit deed de Wethouders gruwen Bl. 845.
De Baljuw, onvertsaaght, blyft echter zyn eyndt houden, dryvende, *Dat men van de noodt een' deughd maaken moest, en de stadt veylighen. Zy zoude, t'aller tydt, eens goeden verdings waardigh zyn: maar hun aller leeven eener* (1) *myte niet, indien Rebours langer hardeboldc: zoo grimde de burghery.* Men roept eenen haarer Hopluyden binnen, die 't gevaar uitmat ten breedste: daarna eenen andren; die het buldcrde, dreyghende hun den strot af te snyden, met een pennemes, dat op taafel lagh. Men brengt eenighen van hun eyghe volk te voorschyn, die verklaarden hoe 't verdeilt en om- — 846.
ringt gehouden werd, van de gemeente en de zes besoldighde vendels der stadt; en wat dreyghementen daar (2) wankten. Ten laatste geeft Rebours zyn woordt van te vertrekken; zoo men schriftelyk bescheydt leeverde, t'zyner verdaadighing by den Hartogh. Men belooft het hem naa te zeynden, eer hy voet buyten de veste zouw zetten. Hy gaat; leydt zyn' benden van de markt naa de Gentsche poort, houdt daar stal: maar, ziende zich omgordt van alle kanten, en den Burghermeester Cabooter, met een' wakkre troep burgheren en andren te paarde, van achter aankoomen, toogh, zonder draalen naa 't bescheydt, ter poort uit, dwars door de wacht van een vendel der steedsche soldaaten. De Hooghbaljuw, hebbende dit bestelt, neemt twee Hopluyden van D'Espies met zich, en keert op 't Raadthuys. Daar praamt men La Valette en D'Espies tot verzeynding ook van zyn volk, eer de verbitterde burghers tot het uiterste voortsloeghen. Zy duyken, en geeven schriftelyk bevel daartoe: 't welk zoo haastelyk gevolght werd, dat veele Fransoy-

(1) *Myte*, een oud geldstukje van zeer geringe waarde. Zie KILIAAN en de aanteekening van VAN HASSELT.

(2) *Wankten.* Zie onze aant. (1) bl. 410 van dit D.

Bl. 846. soyzen, gejaaght van anxt, hun geweer achter lieten; en de Bruggelingen hen 's aavonts te vyf uuren, met groote blydschap, buyten de poorten slooten. Den heer van Gryze, voor zyne dappre diensten, vereerden ze met een' lyfhoede van zes helbardiers, en met hondert gulden ter maant, die men naamaals tot anderhalf hondert verhooghde. Hy en de Wethouders, hebbende, van al dien dagh, nocht spys nocht drank genuttight, gingen noch gerust dien zelven aavondt ter bruyloft by den Burghermeester Dominicle, die zyn' dochter besteedde. Rekkende hier de vroolykheit tot dien in der nacht, verstonden zy by brieven hunner gemaghtighden uit Antwerpen, hoe de zaak daar was afgeloopen: 't welk de vreugde, en dankzegging aan Goode, vermeerde.

Den Grootprovoost en Kornel, in hechtenis blyvende, (1) slaaghde 't vertoeven naa deeze tyding wel; mits ondertussen de hitte van 't bloedt laauwde, die geschaapen was hun 't hunne te kosten, hadde men niet gevreest dat het de bondtverwant ontgelden moghte. De Hofmeester La Fougere, onderschept op wegh, by den heere van Zweevezeel, werd ook tot Brug gebraght. En de drie gevangenen, elk bezonder scherpelyk ondervraaght, beleeden hoe de Hartogh dacht zich te verzeekren van de dienstighste steeden, van d'Algemeine Staaten, en van den persoon des Prinsen van Oranje; om in 't volle gebiedt te koomen, en weeder aan * d'ontkrachtingbrieven, noopende Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht. Dit laatste zy dan waar geweest, oft verziert, en aan de rest gehangen, om d'andre Landtschappen, dien deeze afscheyding verdroot, te streelen met vermaan van yet wenschelyx, dat zy, zoo hy zyn wit bereykte, verwerven zouden. La Fouge-

* Renversaa'brieven.

(1) *Slaaghde 't vertoeven na deeze tyding wel*, dat is, kwam het vertoeven naar deze tijding wel te stade. Zie de aant. op bl. 267 van dit D.

gere, pooghende zynen Heer te zuyveren, ontfouw- Bl. 846.
de deeze reedenen, gehoort uit zynen monde. *Nocht*
eenigh zien, nocht zeggen stond men hem toe, in 't
stuk der geldmiddelen, dat zoo slordigh gehandelt
werd: en paaid' hem met reekeningen ingestelt naar
eyghen goeddunken. Met de Landsheerlyke inkoom-
sten deeden de Staaten hunnen zin, zonder hem daar-
in te kennen. Hy diende hun voor een o in 't syfer;
om min, oft meer, oft niet, te verstrekken, naar dat
het hun te pas quaam: oft voor een beeldt, eeven
als de Aartshartogh Mathias plagh. Want aan 't
hooghbewindt had hy niets: in 't herrechten des
Raads van staat, in 't ooverleggen der zaaken met
de Staaten, in 't verkiezen der Majestraaten, in
't begeeven der ampten, voorquam men hem, met
gespan maaken en dwarsdryven. Dat argher was,
oover de Roomsgezinde gemoeden heerschten d'On-
roomschen bitterlyk, verbiedende hun den Godsdienst,
zoo wel binnen der deure als in 't oopenbaar; en
strengelyker seedert zyn' ooverkoomst dan te voore.
Tot Brug had men zich niet ontzien de handt te
slaan aan eenighe deerniswaarde vrouwen, en haar
geldboeten af te neemen, oover 't hooren der Misse
in de kappel van zyn hof. In de zelfste stadt was 847.
een zeer vermeetele ongeschiktheit gepleeght, ten
huyze van zeekre bruydt; zonder dat hy daartee-
ghens maar eens had durven kikken. Met dit oogh-
luyken, en dulden van de verdrukking der Rooms-
gezinden, die hy belooft had te beschermen gelyk
d'andren, kon hy niet faalen, by al de werelt, te
winnen den naam van eenen godtvergeetlen Vorst;
gelyk men hem dien reeds in Vrankryk gaf, in
plaats van Allerchristlykst. Tot vermyding van wel-
ken laster, samt van afval, die daarom, en niet
zonder bloedtstorting, te verwachten was, (gemerkt
zyn arbeydt, aangewendt tot oprechting eener ge-
voeghlyke geloofsvreede, vruchteloos bleef) hem slechts
twee weeghen oopen stonden: te weeten, af te laa-
ten van zynen loslyken aanvang, en ten Land uit
te trekken, oft d'uiterste proef te doen om zyn

 acht-

Bl. 847. *achtbaarheit op te beuren, en te vestighen met sterke handt. Ende, dewyl d'eerste te verfoeyelyk viel voor een recht Vorstlyk hart, schoot'er niet oaver, dan den tweeden in te gaan, met de meeste bescheydenheit, en beste maanier des mooghelyk waare. Dit volvoert zynde, en t'Antwerpen de Burgh bezet met zyn regement Zwitzers; zouw men 't bestier der zaaken op eenen vasten voet brengen: daarnaa, d'Algemeine Staaten vergaadren, om eenighe punten des verdings van Bordeaux te verandren oft by uitlegging te beeteren; voorts vergiffenis en vergeetenis van 't geen voorheen gebeurt was, afkundighen. Immiddels zoude hy, zoo op zyne als der Landen kosten, een heyr toerusten; tot de byzynde voeghen de troepen, die op de grenzen gereedt laaghen; dan den Spanjaardt het hooft bieden, met bystandt des Kooninx zyns broeders, van wien men zich, zoo lang als de dingen dus* (1) *flodderden, luttel onderling verstands toezeggen kon.* Wyders verhaalde de gemelde Hofmeester, 't slot van deeze 's Hartoghen reede geweest te zyn een' (2) aantuyghing, hoe hy dit met een oprecht gewisse voornam, willende nerghens eenighe plondring oft moorddaadt gepleeght zien: en dat hy daarop, knielende in jeeghenwoordigheit van etlyke heeren, teeghens de sponde van zyn bed, Godt aangeroepen had, gevouwener handen, met belofte van voortaan alle vleeslyke onkuysheit en reukeloozen wandel te schuwen. Dus verging zynen dienaaren hun onderwindt in Vlaandre.

T'Antwerpen, dat van den meesten naadruk, en hach-

(1) *Flodderden*, in een' onzekeren staat waren. Zoo leest men ook in de *Rampz. der Verh. van den Huize Medicis*, Mengelw. bl. 200: „ In zulk een' anxtvalligheidt *flodderț* „ een' nieuwe heerschappy, zonderling over een volk te „ vooren vry gewent." Vergelijk ook XX B., bl. 873, en XXIII B., bl. 1041.

(2) *Aantuyghing*, plegtige verklaring, *protestatie*.

hachlyxt was aan te ranfen, quam de laft op hem Bl. 847.
zelven aan. Om met (1) aalwarren fchreede tot het beleidighen te maaken, als oft het anders te klakkeloos by zouw gekoomen zyn, verfcheen hy, weenigh daaghen te voore, met zynen bygevoeghden, Raadt van Staat, in de vergaadring der Algemeine Staaten; en liet daar wydluftighe klaghten luyden oover zyn fmal gezagh; en hoe hy, zonder dat men 't verbreedde, 't Landt niet wift te befchermen. Hiermeê behaalde de heer van Aldegonde, voerende 't woordt van zynentweeghe, kleene eere en dank by de Staaten, ongezint yets meer in te ruymen. Zynde dan, quanfuys om de zeeghe van Eyndhoove te vervolghen, reeds 't meeste deel der Franfoyzen te voet en te paarde, uit Vlaandre, koomen leegheren by de Engelfche en Schotfche regementen, en de ruyters van Graaf Kaarel van Mansveldt, tot Berchem, Burgherhout, en elders, dicht onder de ftadt; zoo werden ook, oover de Schelde, op den vyftienden van Louwmaant, de Zwitzers daartoe gevoert. Veele Heeren, Eedelen, Bevelhebbers, met hunnen fleep, deed de Hartogh hier en daar (2) foereren, met verborghen geweer; zonderling in zyn hof. En de gemeene foldaat had dus lang uit en in gewandelt, zonder fchalk oogh te geeven. Maar nu begon m' 'er te preutelen, hoe

(1) *Aalwarren*, morren, misnoegde taal voeren. Zie de aant. (2) op bl. 442 van het II, en op bl. 29 van het III D.

(2) *Foereren*, dat is, huisvesting en voedfel vinden. Dus lezen wij in het XV B., IV D., bl. 351: „ Deeze „ zochten, in verfcheide manieren, de bezettelingen, by „ hen *gefoereert*, binnen's huis te houden," waar *foereren* blijkbaar hetzelfde is, als hetgeen wij *inkwartieren* noemen. Bor onderfcheidt *logeren* en *foereren*, wanneer hij, van dezelfde zaak fprekende, zich in dezer voege uitdrukt: „ en (de Hertog) heeft doen onder 't dexel van „ *logeren* en *foerieren* van vele diverfe Heeren en Capiteinen fo vele volx in der ftad herwaers en derwaars „ gebracht, als het hem beliefde, en byzonder heeft hy „ zeer veel volx gelogeert in zyn hof." Zie II D., bl. 342.

Bl. 847. hoe 't krysvolk dacht de stadt, tot onderpandt voor zyne betaaling, in te neemen. Welke mompeling, zonder gewissen oorspronk, op den zestienden, tot een' volmondighe maare uitdeegh, dat men meynde (en 't was zoo besloten) in der nacht, de Kroo-
— 848. nenburgher poort, dicht by Sant Michiels klooster, daar de Hartogh zich onthield, te verkrachten; om de buytenbenden stillekens in te helpen, en d'ooverhandt met den zeeventienden te doen opdaaghen. Van Reyd verhaalt, dat, onder verscheyde waarschuwingen, des aavonds een Fransoys, met gemaskerde troony, in zeeker wachthuys den burgheren quam aanzeggen, *Zy zouden op hunn' hoede staan; want hunne schaade waakte:* desgelyx, dat Pieter Villers, Predikant en Raadsman des Prinsen van Oranje, yetwes vernam, en der Magistraat te kennen gaf: viellicht het geen zyner Doorluchtigheit, door den Maarschalk van Biron, was ter ooren gekoomen. 'T gaat altoos vast, dat de Heer van Plessis Marli, oover lang, en voor zyn vertrek uit Neêrlandt, het onweeder in 't hooft gehadt heeft, en daaraf yet gerept teeghens den Prins; 't welk die toen scheen ongeirne te hooren, maar zeedert misschien, (1) aangetokt door de gesteltenis der dingen, dieper quam in te zien. Zynde dan verstaan dat'er orde gestelt diende; ging de Burghermeester Petrus Alostanus den Hartoghe voordraaghen 't gemeyne duchten, dat zommighen, quaalyk geneeghen t'zynen dienste, en gemengt onder d'ingekoome soldaaty, yet oevels teeghens de stadt moghten aanrechten. Waaroover hy zyn Hoogheit bad, goedt te vinden, dat men, tot gerustheit der burgerye,

(1) *Aangetokt*, aangezet, opgewekt. Van *aantokken* hebben wij nog het voortdurend werkwoord *aantokkelen* in gebruik. *Tokken* komt bij KILIAAN voor in den zin van *raken*, en in dien van *aanlokken*, welke laatste beteekenis door WEILAND op *aantokkelen* met regt van de eerste wordt afgeleid.

fye, de straatketenen wat vroegher dan naar gewoonte spande, en lantaarnen uit hinge, gelyk in zorghe voor onraadt te geschieden plagh. Hierin (doch naa breedt vertoogh, dat men van zyne kryghsluyden, daar zynde om 's Lands gevaar af te keeren, het teegendeel niet peynzen moest) bewillighde de Hartogh: en verviel alzoo 't beraamde nachtwerk. Ten naasten morghen kreegh men heymelyke berichting, dat de Fransoyzen voor hadden, noch van den zelfsten dagh een' poort te ooverweldighen. 'T welk hem aangedient weezende; ontbood hy de Wethouders en Kornellen; wilde den aangeever weeten, om dien, oft den eersten verzierder, te doen straffen naar verdienste: en voer zeer verbolghen uit, teeghens den Burghermeester, *Dat men zyn' Eedelluyden, in hunne kaamers en bedden, onbeschoftelyk ooverloopen had; dat men toeleyde om 't graauw hem en den zynen op 't lyf te schennen.* De Burghermeester antwoordde, *Daar was niet gebruykt, dan de toezight, vereyscht ten dienste van zyn' Hoogheit en ter behoeding van de stadt:* En de Hartogh van Monpensier voeghd' 'er by, dat diergelyk dikwyls, door bestelling der Majestraat, tot Paris geschiedde. Toen veynsd' hy zich, wat te bedaaren; begon hoogh op te geeven van zyn' liefde tot de Landen, voorneemelyk tot Brabant en de stadt Antwerpen; en eyndighde met smeekend verzoek, dat de Burghermeester alle arghewaan hulpe weeren en weghneemen. Dit gelaat minderde 't mistrouwen te lichtlyker, mits de kundschappen op geen klaar bescheydt steunden, en niet te gelooven scheen, dat hy zoo een zaak waaghen zouw, naardien m' 'er zoo veel luchts van had: weetende niet handt, dat de genaakende tydingen van gelyk bedryf op andre plaatsen hem (al voeld' hy nu berouw misschien) verbooden te deyzen, en praamden te haasten, zonder ongeleeghenheit aan te zien. Zelfs by geene schryvers vind ik, dat, hier, van 't verjaaghen der vendelen uit Duynkerke noch yet vernoomen was; 't welk zeeker de Hopluyden wel be-

Bl. 848.

Bl. 848. behoort hadden ter yl kenlyk te maaken. Men hield nochtans de keetenen (1) geſtrekt; de poorten toe, behalven voor 't krysvolk: 't welk de Hartogh by tromſlagh gebood zich naa 't leegher te vervoeghen, tot een' algemeene monſtering, die hy zelf aanſchouwen wilde. Dit, om de oorzaak van 't waapenen zyner troepen te beſchaaduwen. Hy verzocht, eerſt door zynen geheymſchryver Quinſay, den Prins van Oranje hem te geleyden; daarnaa zelf, koomende, als uit voldoenigheit en eerbiedenis, in zyn ſlaapkaamer. Maar de Prins bad verſchoont te worden, zich beroepen-
— 849. de op 't (2) onſtuurigh weeder, en zwakheit die hem noch aanhing van onlanx geleede ziekte, ſchoof hem ook zachtelyk toe, hoe ſchichtigh en lichtomziende deeze landtaardt was, en veelen 't vermoeden hadden, dat hy uitreed om met het heele heyr naa binnen te keeren. Dit kaatſte d'ander met een lachsken af: ende, alzoo van daar geſcheyden, zond (3) echter den heer van Pruneaux om de zelfſte boodſchap, met vermaan dat de lucht opklaarde: doch zyn' Doorluchtigheit bleef by d'ontſchuldighing. Den Hartoghe, houdende tydtlyk zyn middaghmaal, zagh men een briefken behandighen; in 't leezen van 't welke hy beſtorf om de kaaken; ſtak het voorts in een moffelken, dat hy aan den arm had. 'T zy een' verwittighing geweeſt van de rypheit des beſteks, dat, het bezeft nu 't op 't knellen quam, hem angde; oft van eenighe nieuwe zwaarigheit, die'er opborrelde. Gereezen, korts daarna, en gereedt om op te zitten, kon hy, met alle hulp van Eedelluyden en lakkaayen, daar toe niet raaken: zoo byſter (4) baarde 't ros, weyghrende, hoewel

't

(1) *Geſtrekt*, geſpannen.

(2) *Onſtuurigh*, ruw, onſtuimig.

(3) *Echter*, op nieuws, andermaal.

(4) *Baarde*, tierde, raasde.

't des van hem gewoon was, zich te laaten e- schryden. Een (1) handelyker gehaalt strompelde effen buyten 't klooster, met zulk een' schok, dat hem, waanende zelf ter aarde te tuymelen, zyn mantel ontschoot. Daarentussen hadden de loopende dienaars de kettingen van twee straaten, strekkende naa de Roode en de Kipdorp-oft Sant Jakobspoort, doen slaaken; voorwendende niet te weeten ter welke zyn' Hoogheit uit wilde. Waaroover ook twee Burgherkornellen gezonden werden, Jakob de La Faille om de Roode, Adriaan Vierendeel om de Kipdorppoort te oopenen. 1583.

Naa deeze nam zynen wegh de Hartogh, verzelschapt met dien van Monpensier, en andre Heeren; tussen zyn' lyfwacht van Zwitzers, die voor, en de Fransche, die achter was. Te paarde volghden ontrent tweehondert zoo zyn' Eedelmannen als Hopluyden; ook zommighe voortreflyke Neêrlanders; daaronder Justinus van Nassau, naatuurlyk zoon van Oranje, en de Burghermeester Schoonhoove, eensdeels tot bewys van plichtpleeghing, eensdeels uit zinlykheit om te kyken. Hy zelf, lichtende (2) aanendaan den hoedt van 't hooft, en 't lyf uit den zaadel met bukken, lokte de gunst van de groeters, die zich verheughden in zulk eene minlykheit huns Vorsten. Ook ontbrak'er, daarenteeghen, niet, die ontsticht werden in 't schittren van der hoovelingen harnassen, ontdekt door den dartelen draf, en 't wappren der (3) kazakken. En ik ben zeeker van den man, die daarop zeyde, *Zoo zouw men een poort inneemen.* Dit tussen twaalf en een' uure, tydt uitgekooren om de straaten leedigh, de wacht op haar dunste te treffen, terwyl de gemeente meest oover taafel zat, en zelfs veele burghers van de bewaarnis der

(1) *Handelyker*, handelbaarder.

(2) *Aanendaan*, telkens, gedurig.

(3) *Kazakken.* Zie boven.

Bl. 849. der poorten, om t'eeten, naa huys gegaan waaren. Hier oover vonden ook de Kornellen zich zwak van bystanders: en by geval hadden die van de wyk der Kipdorppoorte toen elders hunne beurt om te waaken. Naamaals werd gekalt, dat Anjou, haalende reeds 't hart op, als in gewonnen spel, zich onderweeghe niet speynen kon van stoffen; en den Burghermeestre Schoonhoove driewerfs op de schouwder klopte, duwende hem toe, *Dees is de dagh, die my, beguychelt dus lang met ydle naaäapery van opperhoogheit, tot waaren en vollen Vorst oover Nederlandt verheffen zal.* Maar kenners van zynen zeer dichten en geheymzwyghenden aardt konden quaalyk aanneemen, dat hy, tot dus ontydighe snorkwoorden van onbedachte jeughd, zouw zyn uitgeborsten. De Zwitzers, getooghen tot op de brug, splitsten zich aan twee heggen, en bleeven daar geplant, laatende tussen zich en de burgherwacht, die bloots hoofts stond, den Hartogh door ryden. Gekoomen buyten de hamey, daar hem eenighe benden ruytren uit het leegher, by manier van eerbiedenis, bejeeghenden, oopenbaard' hy 't stuk den Hartoghe van Monpensier, en Graaven van Laval en Rochefoucault, met verzoek dat zé'er
— 850. meede de handt aan houden wilden. Monpensier, zich ontzettende grootelyx in 't hooren van zulken grouwel, verklaarde, *Dat hy niemandt waande te wyken in trouw en dienstwilligheit t'zyner Hoogheit: maar hem jammeren zouw, den luyster van 't geslacht, daar hy uit gesprooten was, met zoo vuyl een' schandvlek te bezwalken: bad ootmoedelyk derhalven z'n' Hoogheit, hem zulx niet te verghen.* 'T zelfste werd van beyde de Graaven geantwoordt. Zeeker Fransch Jonker, wiens naam verduystert is, begon, in 't ryden oover de tweede valbrug, zich aan te stellen oft hem een paardt hadde bezeert gehadt. Dit geschiedde, om onder dien schyn op de brugh te marren, en zeekre vendels in te toeven. Als de zelve nu naaderden, klaaghd' hy dat zyn been aan stukken was: en liepen

pen deeze woorden, *jambe rompue* (dat is, gebroo- Bl. 854.
ken been) van mondt tot mondt, voor leuze om toe te tasten. Teffens gink 'er een roer los, tot teeken voor die van 't leegher; en hy, trekkende 't rappier, quetste, oft faalde te quetsen, mits den weederstandt van 't harnas, eenen burgherserjant gebynaamt Kaizar; terwyl hem die, uit meêdooghen, zeer beleefdelyk noodighde, om in 't waakhuys te koomen rusten, en eenen * wondarts te verbeyden. Toen storten zyne metgezellen op d'omstaande burghers, en doorsteeken, onder andre, den Kornel Vierendeel. Zommighe slooten zich zelf in 't wachthuys op de brug, oft werden daarin gesslooten door eenen der Zwitzersche trauwanten. Strax, uitgezondert eenighe die den Hartoghe by bleeven, keeren de tweehondert paarden van zyn geleyde, en klinken ter stadt in, met vier Kornetten achter zich, elke van hondert speeren. Voorts zagh men 't ganfsche heyr op de been; en hem, zich houdende neevens den wegh, de schaaren tot spoeying aanhitsen; met wenken, met woorden, *Marchez, Marchez mes enfants, & ne pillez point: Maakt gang, maakt gang myn' kindren, en wacht u van plondren.* Zeeventien Fransche voetbenden, vooruit gerukt, zetten met vlieghende vendels, oover de brug. De binnengeraakte spreyden zich ter weederzyden lanx den wal, naa de Roodepoort, en de Kaizars- oft Sant Jorispoort, bemeestren 't geschut, en wenden 't teeghens de stadt. Een deel peurt 'er recht aan, door de Kipdorpstraat, tot op de Wyngaardbrug; een deel, door de lange Nieuwestraat, tot verby de Borze; andren naa de Meere en de naaste straaten. De roep was, *Ville gaignée, vive la Messe; Tue, tue: Stadt gewonnen, leeve de Mis, Slaa doodt, slaa doodt.* Zommighen schreeuwden, *Nous sommes amis: Wy zyn vrienden.* Ontrent de poort staaken z'een' wooning aan brandt, tot bewys van booverstandt, en om schrik te baaren.

In

* Chirurgyn.

Bl. 850. In de gedachten der steedelingen, dien d'ellende, tweemaals geleeden van de Spaansche wreetheit, noch heughde, verscheen terstondt de Fransche dartelheit, die, als ze uitgelaaten is, nerghens op past, en (1) vast eeven quaa (2) pitsen heeft. Met het vermoorden van maaghen, 't schenden van vrouwen en dochtren, het grabbelen onder de goedren, in 't oogh; 't geweer in de vuyst; spatten de naaste ter deuren uit, en kanten, hoewel weenigh in 't eerst, zich dicht als dyken teeghens d'invallende vloedt hunner verkeerde vrienden. De willigheit tot weldoen schikt zich van zelf, zonder bestier van Ooverheit: elk is zyn eyghe aanleyder. 'T gekrys holt straat in, straat uit. De trommels worden gaande, en wekken ook de veersten. Ryk, arm, jonk, oudt, vlieght toe met gelyke vuurigheit. Geus, Papist, Luytheraan, waaren vergeete naamen. De noodt genas de scheuren, door enkle kracht van 't woordt Burgher, dat alle harten tzaamen bond. Etlyke vendels raaken in orde. Een der eerste Hopluyden, die 't hooft booden, was Balthazar Thas, Wachtmeester, neef van myn' huysvrouw Heliono-ra Hellemans; en ontgold met zyn' doodt d'algemeene behoudenis. Schoonhoove, Burghermeester en Kornel, oft ontsloopen zynde, als de slaghting op de brug aanging, oft ingeslipt vermengt onder de hofjonkers, en thans afgedroopen van den drom,
— 851. komt te voorschyn; doet de keetenen ophaalen, met hulp van Jaspar de Hoedemaaker, grootserjant zyns regements, die aan zyn' zyde doorschooten werd. Vroo-

(1) *Vast*, bijna, nagenoeg. Zoo leest men in den *Tacitus*, bl. 258: „ Waar op Nero *vast* aldus geantwoordt „ heeft." Het Latijn heeft *ferme*.

(2) *Pitsen*, streken. Zoo leest men ook in het XX B., bl. 873: „ welke klap —— den windt der gunste „ wenden deed ende onlanx hier naa zyner Doorluchtig- „ heit een snoode *pits* speelen." Zie voorts de aant. (3) op bl. 316 van het IV D.

Vroomelyk vechtende liet ook Hopman Reynier Michault het leeven. Onder verscheyde heldthaftighe daaden, vertelt men, van eenen bakker, die, met een' voorschoot aan, de rest naakt, quam uit zyn' kelder loopen; hebbende een' bakpaal gevat; dat hy eenen ruyter afworp, en gesprongen op het ros, daarmeê heene joegh, ziende d'andre op zyn' hakken. Zommighe verweerders, quaalyk voorzien van loodt mits het haasten, verschooten de zilvre knoopen van hunne wambazen; oft greepen 't geldt uit de borzen, en knauwden 't tot koeghels. Door zoo vinnigh een' weederstant, en mits'er een deel te vroegh aan 't rooven sloegh, werden de invallers gestuyt, zynde nu aangestreeft tot by de groote markt. Bl. 836.

Fervaques, in stadt gebleeven als hooft des aanslaghs, om den persoon des Prinsen van Oranje in hechtenis te neemen, oft (zoo de Hartogh het naamaals noemde) te beschermen; voorts om indruk van achtere te doen, en eyntlyk orde te stellen, de wyken te verdeelen, de soldaaten te (1) foereeren; had zeshondert Fransoyzen by zich in Sant Michiels klooster. Ontrent noch tweemaals zoo veel zeyt men dat'er hier en daar geherberght laaghen. Dat hy met al dit volk zich niet flux op straat begaf, schynt bygekoomen, mits het besluyt zoo laat geoopenbaart was aan de beleyders, dat hun tydt ontbrak om zulk een' meenighte des vroegh genoegh te verstendighen, en by een te brengen. Tot verraadelyke oovervrassingen, zeeker, is 't zwyghen ten uiterste toe hooghnoodigh; en weederom ook deeze zwaarigheit daaraan vast, dat de uitvoerders zoo op een bot de beveelen ten ruyghste slechts inneemen, en 't gemoedt niet wel tschrap kunnen kryghen, veel min (2) vestighen om zich des schielyken gevaars te troosten: waar-

(1) *Foereren.* Zie boven op bl. 439.

(2) *Vestighen*, vastmaken, versterken.

Bl. 851. waaruit dan misgreepen, verwarrenis, flaauwing spruit. Boovendien is te gelooven, dat verscheyde Bevelhebbers en soldaaten, Onroomsgezint, met loode voeten te werke gingen. Derhalven, een regement steedelingen, gezonden tot 's Prinsen behoeding, en teffens om zich van Fervaques te verzeekren, betrapte, terwyl hy (1) sukkelt, hem in 't klooster: van waar, ten volghenden daaghe, etlyke waaghens en karren met (2) rustingen, roers, mosketten, en ander kort geweer, dat men behendelyk had kunnen inbrengen, gehaalt werden.

Zommighe burghers, daarentussen, vervoeghden zich in de Schuttershooven, en andre huyzen, die vlak op de veste by de Kaizarspoort zaaghen. Van hier gaaven ze vonk, der maate, dat de vyandt dapper dunde. Eyndlyk dryven z'hem van der wal, en winnen 't geschut weeder. Robbert van Meerode, heer van Thian, Steêvooghdt van Aalst, die den Staaten voorheen trouwlyk gedient had, werd (hoe hy hier moghte gekoomen zyn) voor eenen Fransoys oft hunnen parthyling genoomen, en vervolght tot dat hy zich in de graft worp: ende, oover gezwommen, kreegh noch een' kloot door de herssenen. De zelfste uitvlucht kooren verscheyde Fransoyzen, en verdronken onder weeghe. Tussen de Roode- en Kipdorppoort, gelukte 't den verweerderen, in gelyke voeghe den walgang te veeghen. (3) Rechts te voore had de Hartogh geroemt, *Daar was het dan vierduyzent man' binnen; de stadt in zyn geweldt.* 'T welk de Heeren, dien de daadt mishaaghde, in twyfel trokken. Ziende nu niemandt ter poort uitkeeren, en veelen van verre oover de borstweer vallen, zeyd' hy, *Daar hebt ghy 't bescheydt: het gespuys wipt oover de muuren.*

Zyn'

(1) *Sukkelt*, sammelt, mart.

(2) *Rustingen*, harnassen. Zie WEILAND op *rusting.*

(3) *Rechts te voore*, dat is, juist te voren, even te voren.

Zyn' vlaayers juychen hem naa: andren, ooghende scherper, voeghden 'er op, dat de burghers zoo lange lubben niet droeghen. Mits werd hy gewaar dat men 't geschut buytenwaarts wendde, en teeghens d'aantrekkende Zwitzers loste. Deeze, speurende dat het binnen haaperde, krompen (1) aarzelings, en keerden met de kans. Toen ontzinkt hem hart en hoope, en wykt hy tot buyten scheuts. Dit regement Zwitzers was eerst voor de Kroonenburgherpoort geweest; uit misverstandt, oft om dat Fervaques meynde die te oopenen. En dit gefaalt, hadden zy den keer om de halve Landtzyde der stadt moeten doen, naa de Kipdorppoort: dat den burgheren (2) wonder wel slaaghde, mits de Fransoyzen, te dier oorzaak, zoo lang (3) zonder naadruk bleeven. Door de gemelde voorspoedt ryst de moedt der ingezeetenen. Wyven, kindren, vermannen zich, om handt aan eenigh geschut te slaan; en sleypen 't naa de oorden, die den meesten last leeden. Dat rommelt onder de ruyters, die, van voore met de keetenen beschaakelt, van achtre met hun eyghen volk bepakt, ter zyden beheynt met de huyzen, pal stonden, en met paarden met al, aan flarzen gekletst werden. De knechten gaan niet vry. Uit de vensters, van de daaken, stort, behalven de koeghels, een slaghreeghen van steenen, blokken, bankken, stoelen, taafels, met een schriklyk gedruys; en maakende ruym' baan, verplet d'onwaarde gasten. De Fransche heevigheit zakt zoo logh, als ze in 't eerst lughtigh was. Ook mangeld' hun nu 't buss- Bl. 851. — 852.

(1) *Aarzelings*, rugwaarts, achterwaarts. *Aarzelen* voor *terug trekken* kwam ons reeds meermaalen voor. Zie de aant. (3) op bl. 258 van het II, en de aant. (4) op bl. 181 van het IV D.

(2) *Wonder wel slaaghde*, wonder wel te stade kwam. Zie boven op bl. 436.

(3) *Zonder naadruk*, zonder kracht of geweld te oefenen.

1582. buſſekruydt, waar van zy kleenen voorraadt hadden. Zy beginnen te verſtuyven: de ſtadt wort hun te nauw. Ter poort uit, ſtryken de geenen dien ze naaſt was. Tien oft twaalf der eerſten doorſtiet, met eyghen' handt, de Graaf van Rochepot, gebleeven aan de hamey om den ſoldaat voorts te ſtuwen, en waanende ſchrik met ſchrik te ſtaaken. Vergeefs: die van achtre dreyghde felſt. Onder den voet loopt d'een den andren: daaraan ſtruyklen de naaſten: men tuymelt oover hoop. Het ylen dikt den drang: zy beklemmen in de engte, en verſtikken zich onderlings. Uit de venſters der hoekhuyzen ſpat een haaghel van mosketkoeghels, die hen teffens ten doele nam, en'er onder klonk, zonder mis te mooghen. De volghenden (1) klaavren op de voorſten, en worden vaaken gevelt, eer z' 'er oover zyn. Men begraaft 'er mensch met menſch, paardt met paardt, en propt de poort, tot anderhalf mans lengte hoogh, met eenen bergh van lyken, daar de leevenden tuſſen weemelden, uitſteekende de koppen, en ſnakkende naa aamtoght. Veelen toen, te ros, te voet, gevlooden naa de veſte, ploffen van booven neêr. D'ongeleertheit in de zwemkonſt doet'er meenighte te gronde gaan: andren 't gewight der waapenen. Die in 't waater niet verſmaghten, verdelght van verre 't vuur.

De prins van Oranje, gehuyſt op de burgh, aan 't eyndt der ſtadt, hoorde ſpaade 't gerucht, en kon zich niet anders inbeelden, dan dat het ongemak by geval moeſt verwekt weezen. Gekoomen op een bolwerk, daar de donderbuſſen op 't heyr ſpeelden, *Schiet niet, burghers, ſchiet niet: het is een misverſtandt:* riep hy; oft hoopende als noch een beeter; oft achtende de noodt verwonnen, en dat wyder verbittering geweert diende; oft vertrouwende genoegh, dat zyn bevel (gelyk gebeurde) niet gelden zouw, en zoekende, dus doende, alleenlyk zich be-

(1) *Klaavren*, klauteren. Zie de aant. (2) op bl. 380 van het II D.

bequaamer tot zoenmiddeling te maaken. Want, Bl. 852
dat hy andre meening zouw gehadt hebben strydt met alle waarschynlykheit: gelyk ook de Kardinaal Bentivoglio, die zyner Doorluchtigheit anders niet zeer gunstigh is, oordeelt, om dat onbepaalde maght van Anjou haar tot verneedring gedyen móest. Echter smaalden en maalden zommighen hierop wonderlyk. Wyders, als de invallers nu nerghens langer weederstandt deeden, pooghde men de poort te sluyten; en vond het onmooghelyk, mits de belemmering der dooden. Doch de burghers, weedergekeert uit het waakhuys, hadden reeds de buytenste valbrug opgetooghen. Bet dan een uur waaren de bespringers meester van den ingank geweest: en meer tyds behoefde men om den zelven te ruymen. Dit was 't eyndt der Fransche woede. Met dien tytel teekende men dat daghwerk: en stelde naamaals tot gedenkenis des jaars, dit Latynsch opschrift voor de poort: AVXILIVM sVIs DeVs; GOD WAs VerDAADIgher zIIns VoLX. Ontrent — 853.
tachtentigh burghers lieten'er 't leeven. Van Fransoyzen, zoo verslaaghen binnen en op de vesten, als gesneuvelt in poort en graft, vond men oover anderhalfduyzent; daaronder aan den kant van tweehondert vyftigh in zyde gekleedt: en dolf der eenen grooten hoop in eenen kuyl op den wal. Veele van den gezuyverden Godsdienst, en onmeêwustigh des voorneemens, werden (1) bezwachtelt in de gemeene neêrlaagh. Hierenbooven vernield"er 't geschut buyten een deel: en de gequetsten, ontkoomen uit der stadt, storven meest alle by gebrek van wondartsen, en bequaame huyzing in 't nat en kouwde weeder. Fervaques getuyghde dat z' 'er meer dan vyftigh misten, de minst der welke zesduyzent gulden 's jaars aan erflyk inkoomen bezat: en de Hartogh zelf, dat meenighe vermaarde veldtslagh zoo veel

(1) *Bezwachtelt*, ingewikkeld.

1583. veel Aadels op een maal niet verslonden had. De naamhaftighste waaren, Claude van Beauvillers, Graaf van Sant Aignan, en zyn zoon; Johan de La Tour, de Landre, Graaf van Chasteauroux; de heer van Sant Blanchart, zoon des Maarschalx van Biron; de heer van Seisseval, Steêvooghdt van Vilvoorde; Gedeon du Pont, zoon des Markgraaven van Mirambeau. Jakob van Brillac, van Argi, Frontpertuis, een vechtgraagh man, en te stouter van armoê, viel, zonder het afloopen der zaake te verbeyden, in 't huys van eenen ryken wisselaar; en vertoonde den zelve, quansuys uit goedhartigheit, hoe 't omgekoomen was; doch hy bereydt t'zynen voorstandt; indien hy met hem verdingen, en deeze vrundschap naar behooren erkennen wilde. D'ander, tsaaghende geenszins, en verwondert in de zorgheloosheit deezes menschen, mits hy wist dat de zeeghe nu den burgheren toeneegh, bedankt hem, eerst met angstigh, daarnaa met bezaadight gelaat, leydt hem voorts, als om zyn' schatten t'ontsluyten, in zyn slaapkaamer, daar de quant en zyn' maats met kneppels werden afgemaakt. Justinus van Nassau, uitgereeden als gezeit is, en weeder ingedrongen tussen de hoovelingen, berghde zich ter naauwe noodt, met eenigh ander gezelschap, in eenen tooren, waaruit hem thans de verwinners haalden. Booven Fervaques, werd gevangen Artur van Cossé, Bisschop van Constançe, Grootaalmoessenier des Hartoghs, en andren van minder naam, ten getaale van veertien oft vyftienhondert. Ende aan niemandt hunner, werd, naa de hitte des vechtens, yet te kort gedaan; jaa meenigh, die onder de dooden lagh, daaruit geleezen, en opgequeekt. Waarvoor zy der goedertierenis en voorzight des Prinsen van Oranje danken moghten, die, met zyn smeeken en achtbaarheit, de raazery des graauws (1) zwichtte, hoe-

(1) *Zwichtte*, deed zwichten. Zie de aant. op bl. 171 van het II D.

hoewel'er geen' luyden ontbraaken, om hem in te scherpen, dat het, met deeze laaghe, niet min op zynen persoon dan op de stadt was gemunt geweest. Maar deeze Vorst, op wiens aangeboore grootmoedigheit (zoo Thuanus zeit) geen eyghen leedt hechten kon, bewees met het maatighen zynes zelven in zoo rechtveyrdigh een' smarte, dat hy waarlyk maghtigh was den aardt der bruske volken te temperen. 'T quam, zeeker, wel te pas, dat de Majestraat, dien dagh, het buytengaan der burgheren verbooden had, die anders geschaapen waaren, bol en dik uit te loopen om 't heyr geschaart te zien. Men reekende voorts voor groot voordeel, dat zy beeter, dan de Fransoyzen, van lang geweer voorzien waaren: gemerkt het mengen van den strydt de bussen t'onbruyk maakte, en de rappieren teeghens de spietsen en helbaarden te kort vielen. Maar zeeker, daar elk eendraghtelyk yvert, zonder zich des brands oft der bezondre schaade te kreunen, staat niet te twyfelen, in gelyk getal en deughd van beyde de parthyen, oft de binnenluyden hebben 't best, met de kundigheit der weeghen, samt de wanten en hooghte der huyzen. Bl. 853.

Men kon, noch onverwittight van 't geen zich in andre steeden had toegedraaghen, in 't eerst 's Hartoghen meening niet bezinnen; zulx het ontydigh aanvangen des werx, naa zoo duydtlyke teekenen van (1) verdechtenis, gelooven deed, dat onverziens eenigh misverstand tussen de burghers en Fransoyzen moest gereezen zyn; oft de poort enkelyk ingenoomen door 't muyten des krysvolx om betaaling. De Majestraat, niettemin, schreef daatlyk haar weedervaaren oover aan de bezondre Staaten der Vereenighde Landtschappen, op dat zy, in allen gevalle, zorgh voor hunne veyligheit droeghen. Thans quaamen twee burghers, met naamen Landtmeeter en Scholier, buyten gevonden, en afgezonden — 854.

(1) *Verdechtenis*, verdenking, kwaad vermoeden.

854 den van den Hartogh, neevens eenen zynen Hofmeester, aan Burghermeestren en Scheepenen der stadt, met een' brief van geloove, en berichtschrift, luydende, *Hoe hy, naa 't waaghen zyns persoons, 't verliezen der zynen, aan scherp, honger, en ziekte, door zyne gewoonlyke vroedtheit en lydzaamheit, om den Landtzaaten zyne geneeghenheit t'hunner verlossinge te doen smaaken, eyndtlyk bezeft had, dat zy zich vergeefs afsloofde.* (1) *De proeve van dien spaard' hy tot plaats en wyle, om den oorsprong des quaads, die den vroomen genoegh bekent was, voor de gansche wereldt t'ontdekken. 'T bederf, dat den volke oover 't hooft hing, en den afbrek van de eere zyner Hoogheit met zich sleipte; de weederwaardigheeden toegedreeven aan haar, zulk eene als zy was, en nochtans zoo luttel geacht, dat zy 't opperbestier genoeghzaam heel end' al in handen van andren zagh; hadden gewislyk, en met groote reede, haaren goeden aardt byster ontstelt. Maar d'ooverdartele hoon, haar bejeeghent op deezen dagh, had haar gemoedt der maate verbittert, dat 'er zulx, als bleek, uit gevolght was, tot haar maghtigh mishaaghen, en hartgrondtlyk berouw. En zyn' Hoogheit, vindende zich nu noch eeven vol zuchts tot vordering van 't gemeyne en der deeghelyke luyden beste, liet hen des verwittighen, om, eer zy besluit naame op zaaken die zy voor had, bericht te worden hoe men zich dacht,* (2) *t'haaren aanschouw, te draaghen. Dies werden zy gebeeden, hunne meening rondelyk te verklaaren aan de Heeren Landtmeeter en Scholier, die hun naader opening doen zouden van den last ontfangen van zyn' Hoogheit. Wyders werden zy gebeeden, den Fransoyzen, die binnen Antwerpen waaren, samt den Graave van Mansveldt, vry vertrek naa zyn' Hoogheit*

(1) *De proeve*, het bewijs.

(2) *T'haaren aanschouw*, te haren aanzien. *In haaren regarde* leest men bij BOR, II D., bl. 344.

heit te gunnen; en te laaten volghen haare pakkaadje; desgelyx die van de heeren Monpensier, Biron, Laval, Rochepot, Roohefoucault, Pruneaux, en Manuisiere haaren eersten Hofmeester; ook inzonderheit haare papieren, en die van haaren, geheymschryver Quinzey, neevens eenen andren haaren Hofmeester, den Schatmeester, en dienaars van haaren huyze: teeghens de welke, als gansch onschuldigh, zy vertrouwde dat men geene strafheit gebruykt zouw hebben. Ten laatste werden zy gebeeden, te zeynden haaren Aalmoessenier, ziek binnen Antwerpen, zoo zyne gesteltenis des toeliete. (1) Vast op gelyken zin schreef hy aan d'Algemeine Staaten, en den Prins van Oranje. Deeze brieven, meldende klaarlyk dat het zyn bedryf geweest was, had hy onderteekent in 't leegher tot Berchem; en bleef daar vernachten, in schaarsheit van lyftoght en gemak, op 't Slot leedigh van huysraadt. Dus verkeerde de feest en uitgelaate lustigheit oover Anjous ontfankenis t'Antwerpen, binnen 's jaars, in bange droefheit; en binnen 's daaghs de droefheit in onuitspreeklyke blydschap: vlieghende, van hartlyke beweeghenis, de burghers elkandren om den hals, als die zich voorstaan lieten, hunne lyven, wyven, kindren, vrienden, haave, nieuwlinx gevonden te hebben. Bl. 850

(1) *Vast*, bijna. Zie boven op bl. 446.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

De platen te plaatsen:

KORNPUT STILT EENE MUITERIJ ONDER DE BURGERS TE STEENWIJK, tegen over . Bladz. 137.

BEDRIJF VAN DEN HOOGH BALJUW VAN GRIJZE TE BRUGGE, tegen over . . . . — 434.

3

